

MEHMET EMİN RESULZADE

ANSİKLOPEDİSİ
Nesiman YAGUBLU

“AZERBAYCAN KÜLTÜR DERNEĞİ”
YAYINLARI

Doç. Dr. Nesiman YAGUBLU

**Mehmet Emin
Resulzade
Ansiklopedisi**

ANKARA- 2015

“Azerbaycan Kültür Derneği” Yayınları
Yayın Sayı: 59

Kitabı Türkiye Türkçesine evirenler:

Tuncer Kırhan-Nesrin Askeran nal-Selçuk nal

Kapak düzeni – editör: **Tuncer Kırhan**

Sayfa düzeni: **Fatma zdemir**

Basıldığı Yer:

Nergiz Matbaası - **Ahmet Ercan**

100.Yıl Bulvarı Bosna İş Merkezi

Sayı:3517/18 Ostim Ankara

Katkı sağlayanlar:

Prof. Vagif Sultanlı: Bakü Devlet Universitesi

Ekrem Rahimov: Tarihçi ve felsefeci, Azerbaycan Milli İlimler
Akademisi Prof. Ziya Bnyatov adına Doğu Halkları
Kültür Enstitüsü

Aslan Kenan: Selman Mümtaz adına Edebiyat ve Güzel Sanatlar Arşivi,

Samir Halitoğlu: Bakü Devlet Üniversitesi Gazetecilik fakültesi

Ressam: **Reis Resultade**

Editör: **Ağammed Gneşov**

“Mehmet Emin Resultade Ansiklopedisi” hakkında:

Bu kitap Azerbaycan’ın büyük şahsiyeti, devlet kurucusu Mehmet Emin Resultade’nin yaşam ve çalışmalarına ayrılmıştır. İlk defa olarak onun Azerbaycan’da ve muhaceretteki çalışmalarını anlatmaktadır. Bu biyografik eserde onun kendi yazılarına ve eserlerine geniş olarak yer verilmiştir.

Kitapta takdim edilen fotoğraflar ve diğer belgeler Mehmet Emin Resultade’nin büyük bir şahsiyet olarak takdiminin tescilidir. Bu kitap bilim adamları, siyaset adamları, diplomat ve eleştirmenler için yararlı bir kaynaktır.

**BİR KERE YÜKSELEN BAYRAK BİR DAHA İNMEZ!
İNSANLARA HÜRRİYET, MİLLETLERE İSTİKLAL!**

M.E.RESULZADE

“...Günün birinde hayatınızı yazacak talihli bir Türk genci, yada sizin kişiliğinizi yansıtacak bir Türk sanatçı, yaşamınızın her dönemini anlatınca “Ne kadar onurlu bir anlam diyerek bu ebedi sayfaları sergileye biliyorum” diyerek sevinecektir. Bu sayfaları okuyan yada içindeki belgeleri seyredenler size ebedi bir bağlılık ve hürmet hisleriyle dolu olarak rahmetle anacaklardır.”

Cafer Seydahmed Kırimer
Kırım Türkleri lideri ve eski Kırım Cumhuriyeti'nin Savunma ve Dışişleri Bakanı

“Mehmet Emin Resulzade yaşamı boyunca Doğu dünyasında hiç karşılaşmadığım, mübalağasız söylenecek mükemmeliyette ender rastlanır bir kişidir.

Disiplinli, güçlü bir mantık sahibi, dürüst, iyi niyetli, derin bir inanca sahip, fedakar mücadelecı bir yapıya sahip, ilkeli bir insandı.

Günümüzde bu tip insanlara, özellikle doğu aleminde rastlamak imkansız olduğu gibi hemen hemen dünyada da azdır”.

Seyit Hasan Tağızade
İrânın eski İngiltere' Büyükelçisi, İrân Senati'nin Başkanı

İÇİNDEKİLER

Ön söz.....	6
Mehmet Emin Resulzade'nin "Amerika'nın sesi" radyosu aracılığıyla Azerbaycan'a seslenişi	11
Azerbaycan davası.....	14
Hayatı ve faaliyetlerine ait kronoloji.....	18
M.E.Resulzade'nin doğduğu yer Novhanı	39
M.E.Resulzade'nin soyu ve ailesi hakkında.....	41
M.E.Resulzade'nin eğitim aldığı yerler ve rus -tatar okulu	46
İstiklal mücadelesi yürüttüğü ülkeler	47
Yaşadığı ve bağımsızlık mücadelesi verdiği yerler. Azerbaycan'daki faaliyetleri	48
İran'daki faaliyetleri	65
Türkiye'deki faaliyetleri.....	70
Gürcistan'daki faaliyetleri.....	88
Rusya'daki faaliyetleri	90
Fransa'daki faaliyetleri.....	91
Polonya'daki faaliyetleri	94
M.E.Resulzade'nin Almanya'daki faaliyetleri	98
Romanya'daki faaliyetleri	102
"Promete" Harekatı ve "Kafkas İstiklal Komitesi"nin oluşmasındaki rolü	104
Toplantı ve merasimlerde yaptığı konuşmalar	114
Zakafkasya meclisindeki konuşmaları	123
"Müsavat" Partisi kurultaylarında M.E.Resulzade'nin yaptığı konuşmalar	124
Azerbaycan Parlamentosundaki faaliyetleri (1918-1920).....	132
Muhacerette yaşadığı dönemde muhtelif toplantılarda yaptığı konuşmalar	147
Kurduğu ve kurulmasına iştirak ettiği teşkilatlar	162
Yönettiği veya yaydığı yayım organları.....	163
Yayımlanan yazılarında kullandığı imzaları.....	168
M.E.Resulzade'nin yazılarının basıldığı organlar	169
Yaptığı tercüme eserleri.....	174
Azerbaycan'da yayımlanmış eserleri	175
Türkiye'de yayımlanmış eserleri.....	177
M.E.Resulzade'nin İran'da yayımlanan eserleri	179
Rusya'da yayımlanan eserleri	180
Avrupa'da yayımlanan kitapları	180
Yazdığı piyesler.....	182
Yayımlanmış şiirleri	182
M.E.Resulzade'nin yararlandığı gazete ve dergiler	187

M.E.Resulzade'nin Azerbaycan'a seslenişleri	191
“Azerbaycan Demokrat Birliği”nin Azerbaycan lejyonerlerine müracaati	192
Azerbaycan'ın ünlü yazar ve şairleri hakkında düşünceleri.....	192
Tiyatro konusunda yazdıkları	207
M.E.Resulzade'nin yazdığı yazılarının araştırıldığı ülkeler.....	211
Azerbaycan mimarlık anıtları hakkında yazdıkları	212
Basın hakkında görüşleri	215
Tanınmış şahsiyetler hakkında yazdıkları	223
M.E.Resulzade'nin şahsen görüştüğü şahsiyetler	229
Mustafa Kemal Atatürk ile ilişkisi	254
İosif Vissarionoviç Stalin ile ilişkisi.....	255
Polonyalı Mareşal Juzef Pilsudski ile ilişkisi	260
Adolf Hitler'le ilişkisi	264
Değerli fikirleri.....	265
Şahsi mektupları yazıştığı şahsiyetler	315
Sorgulama yöntemleri	330
M.E.Resulzade'nin aleyhinde yazılan yazılar	334
Özel belgeleri	342
M.E.Resulzade'nin vefatı.....	344
Hakkında yazılan kitaplar.....	350
M.E.Resulzade'nin hakkında yazılan makaleler	355
Yayımlanan kitaplarda M.E.Resulzade hakkında bilgiler	360
M.E.Resulzade'ye ithaf edilen şiirler	366
M.E.Resulzade için düzenlenen törenler ve ödülleri.....	369
M.E.Resulzade'yi yaşatma kurumları	377
Anıt mezar	381
Yaşadığı yerler ve adresler	386
M.E.Resulzade hakkında tanınmış şahsiyetlerin görüşleri.....	393
M.E.Resulzade'nin hakkında Azerbaycan'da yayımlanan ilk makale..	399
M.E.Resulzade'nin hakkında araştırma yapanlar	401
Faaliyetlerine yönelik belgelerin bulunduğu arşivler	487
İstiklal takvimi.....	409
Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde kabul edilen önemli kararlar	412
Üç renkli bayrağımızın anlamı	413
Devlet arması hakkında genel bilgi	419
Azerbaycan Cumhuriyetinin Devlet himni (Ulusal marş)	419
Devlet arması, bayrak ve milli marş 70 yıl sonra yeniden Azerbaycan'da devlet remzlerinin berpası (yenilenmesi).....	420
Fotolarla M.E.Resulzade	422
Bibliyografya: M.E.Resulzade'nin yayımlanmış makaleleri	442

ÖN SÖZ

Mehmet Emin Resulzade ismi, Müsavat ve Müsavatçılık ideolojisi Azerbaycan bağımsızlık tarihinin onurudur. Azerbaycan'ın. 28 Mayıs 1918'de milli devlet statüsü ile tarih sahnesine çıkması, uluslararası platformda yerini alması, Müsavat Partisi ve milli davaya inananlar ile onun ölümsüz lideri M.E. Resulzade'nin eseridir.

Müsavat Partisinin kurulması, kuşkusuz ki bir zaruretin ve o günkü şartların bir sonucudur. Ancak partiyi gelecek için yapılandıran, bağımsızlık hareketinin vasıtası ve öncüsü haline getiren M. E. Resulzade'dir.

Devletler hukukuna uygun bir devletin tarih sahnesinde hangi şartlarda yer alabileceğini yüzyıl önce düşünen Resulzade, gerçek manada millet ve milli devlet olabilmek için, üzerinde yaşayacağı kendine ait vatan toprağının ve bu topraklar üzerinde istiklalin kazanılmasının şart olduğunu ön gören siyasi bir vizyona sahiptir. O nedenledir ki, bu siyasi hareketin lideri olan Resulzade ve tüm müsavatçılar için vatan, istiklal ve hürriyet fikri, insanca yaşamının vazgeçilmez şiarı olmuştur.

Dönemin ağır siyasi şartları içerisinde, bir yandan yenilenme, öte yandan milletleşme hareketiyle bağımsızlık davasının başarıya ulaşmasında vatansever aydınların büyük çabası olmuştur. M. E. Resulzade bu aydınlarla birlikte halkı ile bütünleşerek, Türk kimliğinin belirlenmesinde, Türk düşünce sisteminin tespitinde önemli rol oynarken, millet olma bilinci için milliyet anlayışının, kimlik, dil ve kültür birliğinin şart olduğunu ön plana çıkarmıştır.

M.E. Resulzade, mensup olduğu Türklüğün milli değerlerini, tarihte iz bırakan köklerini sanat ve edebiyatını araştırarak ve tahlil ederek, ümmet anlayışından millet olabilmenin önünü açmıştır. İleri görüşlü bir lider olarak beşeri insan hukukuna dayalı, gücünü halk iradesinden alan, hukuki varlık bakımından yüzü batıya dönük, laik, demokratik ve milliyetçi halk cumhuriyetinin kurulmasını sağlamıştır.

M.E.Resulzade'nin siyasi vizyonu ve mücadele azmi, toplumun bilinçlenmesinde ve milletin öz değerlerini idrak etmesinde de önemli rol oynamıştır.Onun ortaya koyduğu bağımsızlık mücadelesi, yalnız Azerbaycan için deyil, bütün Kafkas halklarını ve Rusya esaretinde olan toplumlari da etkilemiştir.Özellikle 1905 Rus İhtilali-kanlı Pazar olarak tarihe geçen işçi katliamları, Rusların Japonya'ya yenilmesi; Türk ve Müslüman halkları arasında siyasal, kültürel hareketlerin başlangıcı

olurken, 1917’de Müsavat partisinin girişimi ile Bakü’de yapılan ‘Kafkas Müslümanları Kurultayı’ ve aynı yıl Rusya’da düzenlenen ‘Rusya Müslümanları Kurultayı’ milli devlet olma anlayışının gündeme gelmesini sağlamıştır.

O tarihlerde pek çok halk ve onların liderleri gelecekte Rusya yönetiminde yalnız dini, kültürel özerkliği yeterli görürken, M.E. Resulzade, niter yapıyı, bağımsızlığı ve milli devlet görüşünü savunmuş, her iki kongrenin bu yönde karar almasında etkili olmuştur.

M. E. Resulzade milletleşme sürecini tamamlamamış, hr ve bağımsız yaşamayan toplumların geleceğinin ve insanca yaşama hakkının olamayacağını cesaret ve kararlılıkta ortaya koymuş ve Rusya’nın geleceğinde, Azerbaycan’ın bağımsız bir devlet olacağını, Azerbaycan Türk’ne ait olan vatan toprakları üzerinde Azerbaycan Türklerine ait bir yönetimin kurulmasının şart olduğunu savunmuştur. Nitekim rus egemenliği altındaki halklar içerisinde istiklaline kavuşan ve ilk milli devletini kuran Azerbaycan olmuştur.

M.E. Resulzade Azerbaycan’ın medeniyet ve istiklal mücadelesinde, milli devletin oluşmasında abide bir şahsiyet olarak tarihteki yerini almıştır. Resulzade’yi gıyabında devletin kurucusu ve devlet başkanı seçen heyet, 1917 tarihinde Rusya Kurucular Meclisine seçilen ve aynı zamanda Milli şurayı oluşturan, 28 Mayıs 1918’de Azerbaycan bağımsızlığını ilan eden milletvekilleridir.

Ne yazık ki gerek bu büyük mücadeleyi taçlandırarak Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ve gerekse M. E. Resulzade’nin kaderinde rol oynayanlar, kaderine ‘‘muhacir’’ yazdıranlar 27 Nisan 1920’de istiklallerini, milli devleti ve topyekun vatanları Azerbaycan’ı bolşeviklere teslim etmişlerdir.

Siyasetin, siyasi oyunların ve ihanetin sonucunda Azerbaycan sovyetleştirilmiş, milli devleti kuranlar katliam ve sürgüne tabi tutulmuşlardır. Yakın Doğu’nun siyasi tarihinde yerini alan bu işgal aynı zamanda Türkiye’de sürdürülen Kurtuluş Mücadelesinin de dramla dolu bir sayfasını oluşturmuştur.

Kurdukları milli devletin, elde ettikleri bağımsızlığın bolşevik işgali ile tarihten asla silinemeyeceği inancını taşıyan müsavatçılar ve M.E. Resulzade, muhaceret hayatının istiklal mücadelesinin devam edeceği bir imtihan alanı olduğunun idraki ve umudunu daima taşımışlardır. Bundan dolaydır ki Müsavat ve müsavatçılık ideolojisini yaratan M. E. Resulzade bugün olduğu gibi muhacerette de Azerbaycan’ın umudu, istiklal davasının bayraktarı olmuştur.

Muhaceretin yurt dışında faaliyet alanı bulabilmesi ve bu konuda örgütlenebilmesi M.E.Resulzade'nin 1924 yılında Türkiye'ye gelerek Azerbaycan Milli Merkezini kurması ile gerçekleşmiştir. Milli Merkez ve kurucusu M.E. Resulzade, 28 Mayıs 1918'de kurulan milli devletin temsilcileri olarak, davanın takipçileri olmuşlar ve bugünkü Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasında önemli rol oynamışlardır.

Resulzade'ye göre Azerbaycan davası Kafkasya'nın ve rus esiri halklarının meselesidir. Bu görüşünü muhacerette de devam ettirmiş ve sadece Azerbaycan için değil tüm rus mahkûmu toplumların esaretten kurtulması için büyük çaba sarf etmiştir.

1931 yılında Türkiye'den ayrılarak Avrupa'nın farklı ülkelerinde bulunan Resulzade, ortamın uygun olması üzerine 1947' yılında son kez Türkiye'ye dönmüş ve hayatının sonuna kadar istiklal davasını Ankara'da sürdürmüştür

Davanın yasal bir teşkilat kanalıyla yürütülmesi için 1949 yılında "Azerbaycan Kültür Derneği" ni kurmuş bu tarihten itibaren de dernek bağımsızlık davasının ocağı, yayım organı olan "Azerbaycan" Türk Kültür dergisi de muhaceretin sesi olmuştur.

O günkü dernek yöneticileri, dernek üyeleri dönemin uygunsuz şartları, maddi, manevi sıkıntılar içerisinde olmalarına rağmen her biri milli davaya büyük hizmetlerde bulunmuş, istiklal fikrinin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynamış, ancak ne yazık ki birçoğu Azerbaycan'ın bağımsızlığını görememiştir.

Onlardan bayrağı devralan "Azerbaycan Kültür Derneği"nin genç ve fedakâr nesilleri milli devletin yeniden kuruluşuna ve üç renkli bayrağın dalgalanmasına tarih huzurunda tanıklık etmişlerdir.

Ömrünün tamamını Azerbaycan'ın bağımsızlığına adanmış büyük devlet adamı M.E. Resulzade'yi, "Azerbaycan Kültür Derneği"nin aramızdan ayrılan değerli mensuplarını rahmetle anıyor ve bu ocağın hizmetini aynı ideallerle günümüzde de devam ettiren üyelerimize şükranlarımı sunuyorum.

Resulzade'nin hayatını, mücadelesini, eserlerini ve beraberinde çok önemli bir tarihi dönemi, büyük gayret ve titiz bir emekle hazırladığı Ansiklopedi ile Türk Dünyasına sunan araştırmacı yazar ve değerli bilim adamı Doç.Nesiman Yagublu'yu kutluyor, başarılarının devamını diliyorum.

Bu eser M. E. Resulzade'nin güçlü bir vatan ve millet sevgisiyle hayatını adadığı yolu tüm bilgi ve belgelerle ortaya koyarken aynı zamanda Azerbaycan'ın siyasi tarihi, sanatı, kültürü ve edebiyatına da ışık tutmuş-

tur. Eserde yer alan Resulzade'nin yazdığı yüzlerce makale, kitap ve özellikle muhaceret yıllarında Türkiye ve Avrupa ülkelerinde kurduğu siyasi teşkilatlarla Rusya'nın esiri olan halkların sesi ve umudu olduğu görülmektedir. Bu noktadan değerlendirildiğinde eserin yazarı Sayın Yagublu'nun emeği sadece Azerbaycan'la sınırlı kalmayıp, birçok farklı coğrafyada yaşanan mücadele tarihini ve bu mücadeleyi sürdüren kimlikleri de okurlara sunmaktadır.

Tarih bize göstermiştir ki milli mücadeleler büyük kahramanlar yaratmış ve büyük kurbanlar almıştır. Azerbaycan istiklal mücadelesinin kahramanları da, kurbanları da müsavatçılar olmuştur. Başta M.E. Resulzade olmak üzere, çok zor şartlar altında Azerbaycan İstiklal mücadelesine hayatını adayan müsavatçıları bir kez daha saygı, minnet ve rahmetle anıyorum.

Cemil ÜNAL
“Azerbaycan Kültür Derneği”
Genel Başkanı

*Azərbaycan Halk Cümhuriyyəti'nin kurucusu
Mehmet Emin Resulzade*

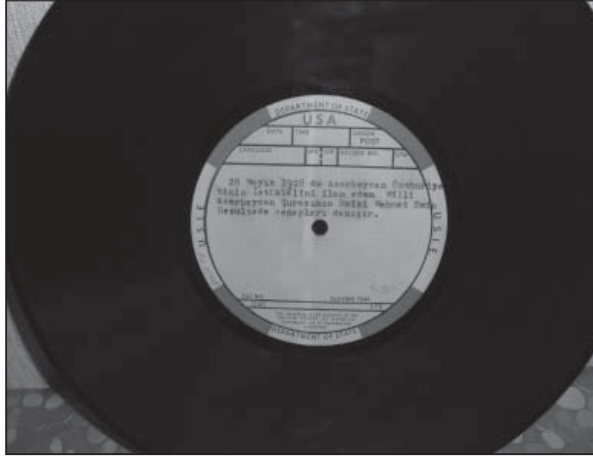
MEHMET EMİN RESULZADE'NİN AMERİKA'NIN SESİ RADYOSU ARACILIĞIYLA AZERBAYCAN'A SESLENİŞİ

Aziz vatandaşlarım,

“Amerika'nın Sesi” radyosu aracılığıyla bu gün, Azerbaycan tarihinin en büyük günü olan 28 Mayıs'ta sizlere hitap ediyorum.

Yüz yıl süren Çarizm esaretinden sonra, bundan 35 yıl önce Azerbaycan Milli Şurası tarafından bütün dünyaya ilan edilen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yıldönümüdür.

O tarihten evvel bir millet olarak varlığını ispat eden Azerbaycan halkı, bu tarihten itibaren millet olarak devletini kurmuş ve bu devletin istiklali uğrunda bütün

"Amerika'nın sesi" radyosu'ndaki sese ait plak -1953

mevcudiyeti ile meydana atılmıştır. Medeni bir geçmişe sahip olan vatanımız siyaset alanında çok büyük ve değerli hamleler göstermiştir. İstiklal uğrunda yapılan tarihi savaşların en kanlısı 19. yüzyılın başlarında Rusya çarlığına karşı yapılmıştır. 30 yıla kadar süren bu savaşlar kahramanlıklarla doludur. **Cevat Han'ın “ Ölmek var, dönmek yok “ diye-rek 1804'te Gence'deki şanlı direnişi büyük bir destandır.**Bu destan gerçek vatanseverlerin uyguladığı en mukaddes bir savaştır. Köylülere toprak dağıtımı ile ilgili kanunlar çıkardık.İşçilerin hakları koruma altına alındı. Eğitimde önemli adımlar arasında orta ve yüksek okullar açıldı. Batı ülkelerinden esinlenerek halk temsilcilerinden oluşan bir **hükûmet** şekli yarattık. Hakimiyet ise milli meclisin iradesinde kaldı. **Hükûmetlerimiz** tam bir demokrasi ile parlamento güveni olmadan hiçbir iş yapmadı. Ülkede tam bir özgürlük havası hakim oldu. Şimdiki gibi terör denilen şeyden söz edilemezdi. Herkesin evinde ve işinde huzur içinde

yaşaması temin edilmişti. Ülkemizin sınır kapıları herkese açıktı. Seyahat hürriyeti vardı. Komşu ve özellikle Avrupa ülkeleri ile dostluk münasebetlerimiz vardı. Uluslararası ticaret canlanmıştı. Bütün bunların ışığında her konuda alışveriş mevcuttu. **Cumhuriyetimizin istiklali Avrupa devletleri ve ABD tarafından tanınmıştı.** Bu gelişmeler ışığında bir çok devlet bizi tanımış oldu. Türkiye ile İran bizimle ilişkilerini kuvvetlendirdiler. Aramızda çeşitli konularda dostluk ve ticaret anlaşmaları yapıldı. **12 Ocak 1920** cumhuriyetin yabancı devletler tarafından tanındığı gün oldu. Azerbaycan halkı bunu bir bayram olarak kutlamaya başladı. Çünkü bu onun hakkıydı. Medeniyet tarihimizin şanlı fikir adamları alkışlanan hürriyet ve istiklal günü ülkemizde yerleşti ve ileri demokrasi faaliyetlerimiz her yönüyle takdir gördü. 100 yıldan beri üstümüze çöken istibdat ve istila ülkemizden uzaklaştı.

Ne yazık ki, talimiz olan imtihanlar bitmemişti, kanlı çar baskısının yerini bu defa da bolşevik baskıcılığı aldı. Genç istiklal ve hürriyetimiz kızıl işgalcilerin ayakları altına alındı, karşı koymalar kanlı çatışmalara yol açtı. Bundan bir ay önce 28 Nisan'da Sovyet propagandacıları bu kanlı istila hareketini sizlere hürriyet ve istiklal gibi tanıtmaya çalıştılar. Bilesiniz ki Sovyet baskıcılığı eşi olmayan bir sistemin zulmünden başkası değildir. Keşke bunu kıyas etme imkanınız olsaydı. Hürriyetimizi elimizden alanlar, milletten korkmuyorsa bugün ortada bulunan demir perdeleri kaldırıp, hürriyetimizi ilan etsinler. Etmezler, o zaman beyaz ve siyah meydana dökülür. Onlar yarasa kuşu gibidirler, aydınlıktan korkarlar.

Azerbaycan bütün Kafkasya cumhuriyetleriyle birlikte 1918'de hürriyet ve istiklallerine kavuşmuşlardı. 1920'de ise bu istiklal kanla barutla ellerinden alındı. Facialar ve kahramanlıklarla dolu olan bu mücadelede on binlerce yurttaşımız hayatını kaybetti. 1920'de meydana gelen bu istilaya karşı 1918 tarihli istiklal hakkımızı müdafaa eden Kafkasya halkı 33 yıldan beri farklı şekillerde mücadelesini sürdürmektedir. Zaman zaman demokratik şekil alan bu mücadele, sahte kommünist fikirlerle aldatılan bazı vatandaşlara karşı, milliyetçi vatanperver cepheleri tercih etmişlerdir. Yabancı ülkelere çıkan Kafkasya muhacirleri milli istiklal davasını dünya kamuoyuna anlatmaktadırlar. Bu vazifenin zorlukları yok değildir. Şunu ifade etmek gerekir ki, Sovyet zulmünü hür dünyaya anlatmak kolay olmamaktadır. Şurası memnuniyet vericidir ki dünya bu gerçeği görmektedir. Sekiz yıldan beri barışı sağlayamayan dünya artık gerçeği görmektedir. Çok şükür hadiseler bizim lehimize cereyan etmektedir.

Biz inanmaktayız ki, hürriyet ve insan haklarını inkar eden komünistler bü-yü-yüp güçlendikçe, yer yüzünde barış temin edilemeyecektir. Hürriyet ve istiklal gibi milletlerarası barışta bütün dünya için gerekli bir olaydır. “ Bir tek esir insan, bir tek esir millet kaldıkça, dünya gerçek manada özgürlük ve emniyet yüzü göremez”

1918 Mayıs’ında tüm Kafkas halklarının hürriyeti hür dünya standartları ile bağlı kalmıştı. Rusya’dan ayrılmanın bir başkaldırı, bir devrim olduğunu iddia eden Stalin bugün yaşamamaktadır. Ancak onun iki yüzlü sistemi halen ayaktadır. Bu sistem her gün dünya ile yüzleşecektir. Bir gün mutlaka yalan ile doğru yüzleşecek, insan hakları düşüncesi galip gelecektir. Şüphesiz ki, gerçek bir gün mutlaka parlayacak, hürriyet gerçeği, Birleşmiş Milletler Prensipleri çerçevesinde zafer çalacaktır. **Bu zafer kızıl baskı ile inleyen aziz vatanımızda 1918-ci yılın 28 mayısı gibi yeniden doğacaktır. Buna kesinlikle inanmalı ve asla şüpheye düşmemelidir.**

Aziz vatandaşlarım,

Üç renkli istiklal bayrağını yabancı ülkelerde göğsünde taşıyan biz, vatandan uzak olanlardan orada her türlü baskı ve korku ile kalpleri çarpan istiklal hasretiyle yanan yurttaşlarımızı, sizleri candan selamlıyorum. 28 Mayıs istiklal şehitlerinin aziz ruhları karşısında hürmetle eğiliyor ve her iki tarafı birleştiren büyük hasreti şairin sözleri ile ifade ediyorum.

Sen bizimsen, bizimsen durdukça bedende can,

Yaşa, yaşa çok yaşa ey şanlı Azerbaycan!”

Azerbaycan istiklalinin 35. Yılında 1953’te “Amerika’nın Sesi” radyosundan Azerbaycan’a sesleniş.

Edebiyyat:

1) “Azerbaycan” dergisi. Ankara, 1984, Yıl 33, Sayı: 247, s.13-15;

2) Nesiman Yagublu . “Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 1991, s.201-203.

M. Emin Resulzade’nin, kendi sesinden 1953 yılı 28 Mayıs’ında, Amerika’nın Sesi Radyosu’ndan Azerbaycan’a Hitabı :

Aziz Vatandaşlarım!

Amerika’nın Sesi Radyosu’nun verdiği imkânlardan istifade ederek bugün Azerbaycan tarihinin en büyük günü olan 28 Mayıs’ta Sizlere hitap edirem. 100 yıl süren Çar esaretinden sonra bundan 35 yıl evvel Azerbaycan Şürayı Millisi, Azerbaycan Cumhuriyetinin İstiklâlini bütün dünyaya ilân etti. O tarihten evvel bir millet olarak varlığını ispat eden Azerbaycan halkı, bu tarihten itibaren millet olarak bir devlet kurmuş ve bu devletin istiklâli uğrunda bütün mevcudiyetiyle meydana atılmıştır. Medenî bütün bir terekeye (mirasa) malik olan vatanımız siyaset sahasında çok büyük ve değerli hamleler göstermiştir. İstiklâl uğrunda yapılan tarihî savaşların en kanlısı 19. asrın başlarında Rusya Çarlığına karşı yapılmıştır. 30 yıl kadar süren bu savaş kahramanlıklarla doludur. Cevat Han’ın 1904’de Gence’deki şanlı gazası dillere destandır. «Ölmek var, dönmek yoktur». Bu hekiiki vatanperestlerin tatbik ettikleri en mukaddes bir şairdir.

Azerbaycan’a sesleniş – 1953

AZERBAJCAN DAVASI

Tarihi ve kültürel değerlerle ortaya çıkan ve özünde Türkçülük ilkesi olan milliyetçi kesimler siyasi anlamda özgür Azerbaycan'ın istiklalini amaç edindiler. Bu ilke ve ideallerle Azerbaycan'a Türkleşme formülünü veren Rusya hakimiyeti altındaki Türk illeri için milli mahalli özerklik kendi geleceklerin tayin etmek için yola çıkan güçler Azerbaycan'ın yegane siyasi örgütü olan Müsavat Partisi etrafında birleştiler.

Müsavat Partisinin siyasi çalışmalarının başlaması illegal olarak 1911 yılda başlamıştır. 1917'de teşekkül eden "Türk Ademi Merkeziyet Fırkası" ile birleşen Müsavat Partisinin Bakü'de toplanan kongresinde, Rusya hakimiyetinde olan bütün Türk illeri için milli ve muhtar bölgeler oluşturulması için yakın tarihin en önemli bir girişimi olmuştur.

Müsavat Partisinin programında yer alan Azerbaycan'ın bağımsızlığı konusunu programında açık ve net olarak ortaya koyan Müsavat partisi, o günden itibaren milliyetçi Gürcüler ve taşnak Ermeniler adeta Maverayı Kafkas birlikteliğinde Azerbaycan'daki türkçülük hareketini destekler olmuştur.

Öyle ki; Taşnak, Müsavat, Menşevik gibi kavramlar her üç dilde destanlaşırken, bu oluşumlara sempatiyle yaklaşan bolşevikler müsavatçılık ideolojisine temkinle yaklaşmışlardır.

Nisan 1917'de Bakü'de toplanan Kafkasya Müslümanları Kurultayı ile aynı yılın mayısında tüm Rusya Müslümanlarının Moskova'da toplanan kurultayında muhtariyet isteyen görüş sahipleri müsavatçılar olurken kurultaya katılan gruplar içinden muhtar olmayı isteyen ve öne çıkaran Müsavat partisi temsilcileriydi.

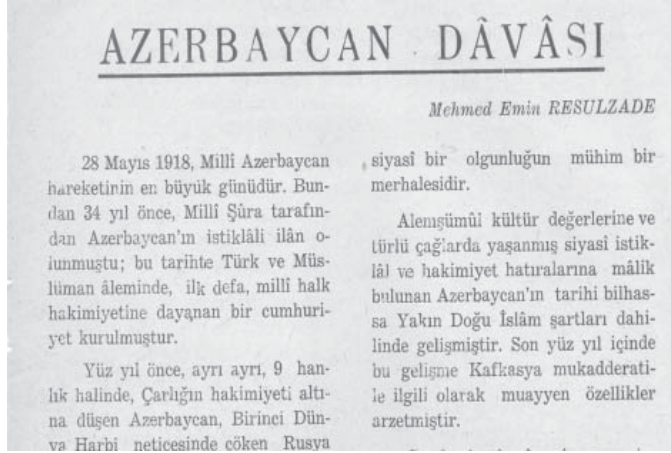
1918 tarihli Kafkasya Seyim'inde aynı tezi savunan Müsavat partisi dışında birde "Tarafsızlar Bloku" mevcuttu.

Seym denilen koalisyonun dağılmasından sonra, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmenin gerekli olduğuna inanan Şuray-ı Milli'ye katılan tüm siyasi oluşumların ve partilerin bağımsızlık yanlısı olduğu görülecektir.

Azerbaycan davasının yakın tarihinde etkili rol alan fikir akımları ve siyasi kurumların tarihi dayanağı ortak değerler olmuştur.

Burada ifade edilen şekliyle "Davamız, yakın tarihle ilgili olarak her şeyden önce bilinmesi gereken objektif hadiseler ve olaylar üzerinde durmayı gerektirir. Bu milli ve büyük davayı şahıslara bağlamak ve onu parlamento ve hükûmette yer almış olan bazı şahısların siyasi varisi gibi kabul etmek oldukça yanlıştır. Şuray-ı Milli'den ve parlamentodan önce

Azerbaycan'ın bağımsızlığı ve istiklali fikrine mani olanlar sağdan, soldan gelen muhalif fikirlerle bir müesseseye karşı fikri savunma yapanlar, siyasi oluşumu inkar ve ihmal edenler milli davaya zarardan başka şey kazandırmazlar.

“Azerbaycan davası” makalesi

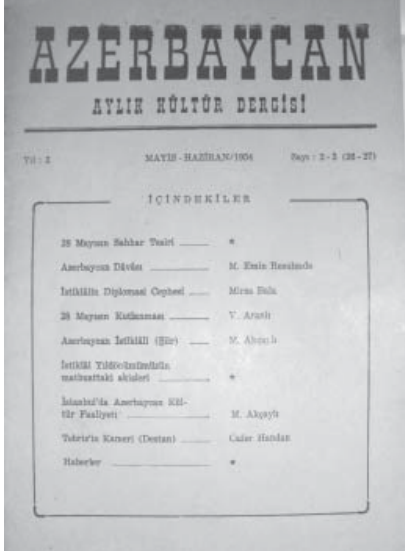
Davamızı, fikri müessislerden ziyade münferit şahısa bağlayanlar, mensubu oldukları milletin gelişmemiş, ilkel bir toplum olduğunu ifade ederek çarpıtmış olduklarının farkında değillerdir.

Davamızın yakın tarihteki gelişmelerini ayırarak izaha kalkanlar bilerek yada bilmeyerek tarihi tahrif etmektedirler. Tarihte fikirlerin önemi varken, insanların neden olmasın? Elbette değerli fikirler kadar değerli insanlarımız da vardır.

Bu değerli insanların ortaya koydukları fikirler kadar sadakatli olmaları gerekir. Bu sadakatin derecesi ancak bir kişiyi şahsiyet mertebesine yücelte bilir. Tarihte değer ve önem kazanan kimseler işlerinde de sembol olan insanlardır. **“Davamız”ı anlatırken onu yanlış “üç kişi”nin malı ve eseri gibi göstermek yanlıştır. Çünkü “davamız” Azerbaycan davasıdır.** Bu dava tarihi ve milli bir davadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, bu davanın tarihi, fikri yaratıcıları ve destekleyenler bu yolda canlarını veren kahramanların davası olarak görmemiz gerekir. Bu kahramanlar sadece Milli Şura, Parlamento yada hükümete mensup şahıslar değildir. İçlerinde milli ideale, Azerbaycan fikriyatına, yani “davamıza” ihanet edenlerin bile bulunduğu teşekkül dışında şairin dediği “buzlu cehennem” olan sürgün yerleri şahadet şerbetini içen, yada Hazar’ın kanlı sularında ayaklarına taşlar bağlanarak boğulan kurbanlarımız, şehitlerimiz mevcuttur.

Sadece hükümet ya da parlamento üyesi olmak insana özel bir imtiyaz ve onur vermez, asıl plan idealine sadakat ve hüsnüniyetle bağlı kalmaktır. Parlamento ve hükümet dışında olan Feridun Köçerliler, Piri Mürselzadeler, İslam Gabulzadeler, Mirza Abbaslar, muallim Vesile hanımlar, Kasımzade Kasım

“Azerbaycan” dergisinin kapağı -1954

Beyler, Refibeyli Hudadat beyler, Şair Hüseyn Cavit Beyler, Ahmet Cevatlar, genç öğrenci ve zabitlerden Ağa Kerim Alizade, Ağa Kerim Alizade, Selman Rahimzade, İbrahim Ahuntzade, Dr. Dadaş Hasanzade ve şairler gibi şöhretle anılmayan daha nice kahramanlarımız vardır.

Azerbaycan cellatı Bağirov'un bir raporunda belirtildiği gibi, **52'den fazla halk isyanında canının feda eden binlerce yiğit dava adamımız da unutmazlar arasındadır.** Ordunun şehit olan değerli komutanları olan, Hamit Gaytabaşları, Süleyman Sulkeviç Paşaları, Tlehas Murat Gerayları, İbrahim Ağaları, Salimov Habip beylerin yanı sıra, isimleri ve hatıraları herkese malum olan aziz rehberlerimiz Fetali han, Nesip Bey, Murtaza Bey, Rahim

Bey, Hasan bey, Samet Bey, Museyip Bey ve diğer şahıslarla birlikte düşman tarafına geçerek milli davamıza ihanet etmiş olan Garayevler, Karabeyovlar gibi talihsizler de ne yazık ki parlamento üyesi olmuşlardır.

Genel bir özet yapılırsa, burada ana fikir olarak söylemek gerekir ki, fikri yapıları ve bunları temsil eden şahıslardan söz etmek kaçınılmaz bir zarurettir. Tarih içinde isimlerini sıralamak gerekirse bunlardan söz etmek kadar tabii bir şey olamaz. Bu ise bütün faaliyetleri bir tek kişiye hasretmek demek değildir.

Davanın asıl fikri yapısını bunlardan ayırdığımızda belli bir dönemde resmi olan bir kaç sıfat yada ünvan taşımış oluruz ki, buda insanlara, fani olan fertlerin ortadan kalkmasıyla dava bitmiş olur. Çünkü Azerbaycan davası üç - beş kişinin hayatı yada mücadele öyküsüyle değerlendirilecek kadar küçük değildir. Onların ve şehitlerin kanlarıyla kutsallaşan fikri esasa dayanır.

Dava ve ideoloji ebedidir. Azerbaycan hükümetini de oluşturan bu ruhtur. Kızıl işgal altında daha da bilenererek güçlenmiş, istiklal aşkıyla genç nesillerin yetişmesine neden olmuştur.

Milli basın ve yayım fikri gelişmiş, dava süreci inceden inceye izlenmiştir. Bu tip bir gelişmenin mukadderatı, şüphesiz ki bir kaç kişinin hayatına hasredilemez.

Bütün ciddi davalar gibi, Azerbaycan davasının da, gücü ve hayatıyeti bu büyük ideolojinin nesilden nesile aktarılmasına bağlıdır.

Elbette ki yeni nesiller de o dönemin fikri yapısını benimseyecek ve o ideolojiyi ortaya koyanları ideal olarak görmeleri gerekir. Yakın tarihimizde bu davayı hakkı ile izleyen, ona emek veren fikir adamları bir yana, münferit şahıslara mal etmek yanlış olur. Bunu iddia etmek Azerbaycan toplumuna karşı haksızlık olur.

Halbuki 1918’de istiklali ilan edenler için ön planda gelen Azerbaycan türklüğü, siyasi fikir ayrılıklarına sahip olan bir konumda idi. Öyle ki Orta Rusya topluluklarına örnek olacak bir birikim ve alt yapıya sahipti. Çünkü Azerbaycan bu bölgede Türkçülük ideolojisinin federalist bir örneği idi. 1918 yılı koşullarında Türkçülüğün Müsavat partisindeki temsili olayların gelişim sürecinde başlayıp, Türkiye’de Atatürk cumhuriyetinin, eski Rusya’da birden çok Türk cumhuriyetlerinin yeniden doğuşu şeklinde kendini gösterir.

İçinde bulunduğumuz muhaceret koşulları çerçevesinde Azerbaycan davası üzerinde birleşmek, milli davayı yaşamış veya yaşatan fikir akımlarına itibar etmekle olur.

Bu yolda tüm küçük hesapların dışına çıkıp, marazlı olayların uzağında kalarak ideolojiye sahip çıkmak gerekir. Yakın geçmişi inkar ederek ünlü şahsiyetleri ve onların ideallerini yok saymak çabası içinde olanlar bilerek yada bilmeyerek davaya ihanet ederler.

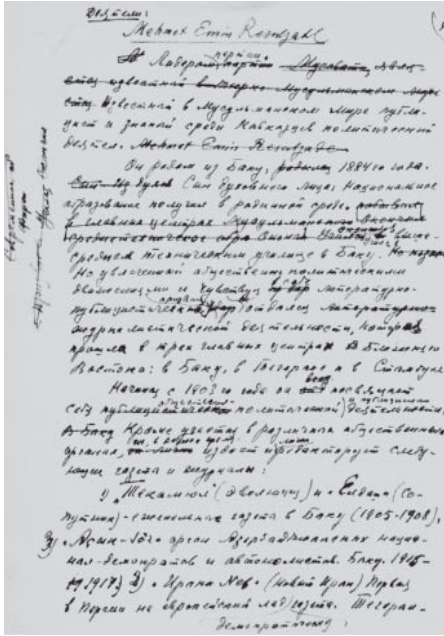
Şunu kabul etmek gerekir ki, “davamız” hayatlarını değiştirmiş olan birkaç kişinin davası değildir. O nesilden nesile **uzanan fikir babalarının yolunda olma davasıdır**. Tecrübeli olanlar ile gençlerin ayrılmaz ideal ve fikir dayanağı bu dava olmalıdır.

Geçmişteki idealist nesille bugünkü idealist nesli biri - birine bağlayan ve bundan 36 yıl önce **28 Mayıs 1918 tarihli istiklal beyannamesini** tesis eden fikir adamları hayatta olmasalar bile bütün Azerbaycanlıların bu muazzam hareketin mevkiinde olanların ideolojilerine gösterdikleri bağlılık ve hizmetle alakalıdır.

Bütün mesele bu konuda son derece hassas olmakla beraber az da olsa meseleye vakıf olmak ve tarihi şahsiyetlerle birlikte vatanseverlik icabı olarak adalet ve insaf hissinden ayrılmamaktır.

Mehmet Emin Resulzade
“Azerbaycan” dergisi, Sayı:2-3(26-27), 1954

HAYATI VE FAALİYETLERİNE AİT KRONOLOJİ

Kendi eliyle yazdığı biyografisi

çe'nin eğitim kurumlarına girmesini, Türkçe'nin gelişmesini sağlamak, yerli yazarların eserlerini öğrenmek ve Çarlık dönemi aleyhine ait yazılmış şiirleri ezberlemek ve arada sırada matbaa şartlarında basılı nüshalarını aramızda paylaşmak, işçiler arasında giderek benimsenecek olan hürriyet ve istiklal fikrinin sistemli bir şekilde yaymak istiyorduk. Bu arada derneğimizin “**Himmet**” (**Cesaret, Gayret**) adlı bir de gazetesini olmuştur”.

1903'ün 2 Mayıs'ında -Tiflis'te yayımlanan “Şarki- Rus”(Rusya'nın Şark'ı) gazetesinin 14. Sayısında “Öz muhabirlerimizden” başlıklı yazıda takdir ve alkışlarla şöyle yazılıyordu: ”Çok şükür ve bin defa şükür ki, biz Kafkas Müslümanlarının da bir gazetesi var.”

14 Mayıs 1903 - “Şarki- Rus” gazetesinde amcası oğlu ve yakın arkadaşı olan Muhammet Ali Resuloğlu ile birlikte “**Himmet ve gayret vaktidir**” adlı makalesinde yazıyordu: “Bu zamana kadar gerekli olan şeyin

31 Ocak 1884 tarihinde - Bakü'nün Novhanı ilçesinde Ahund Molla Elekber'in ailesinde dünyaya göz açtı.

1901-1903'te - ilk tahsilini babası Ahund Molla Elekber'den aldı. Daha sonra Bakü de Sultan Mecit Ganizade'nin yönetici olduğu Müslüman ve rus öğrencilerin devam ettiği okulda ilk öğretimine, daha sonra Bakü Teknik okulunda rusca olarak eğitimine devam etti.

1903'te -çok genç yaşında iken “Azerbaycanlı Genç İnkılapçılar Derneği”ni kurdu. Aslında gizli bir teşkilat olan bu faaliyet hakkında kendisi şöyle diyordu:

“Gençlerle birlikte olup milli duygular yaratmıştık. O zamanlar rus okullarında okutulmayan Türkçe

şart olduğunu, ilim yaparak daha çok şey öğrenmeyi ve öğretmeyi amaç edindik.

Çünkü ilim yapmadan hiçbir eksikimizi tamamlayamazdık.”

18 Mayıs 1903- “Şarki Rus” gazetesinde “öz muhabirlerimiz” başlıklı yazısında bilimin vicibelerinden bahseden yazısından sonra **“ilim tanımında ifade”** yazısı yayımlanır.

Haziran 1904- bu tarihe yapacakları devrimle ilgili olarak Bakü’ye gelen **Stalin** burada, partisinin faal kadroları arasına Müslüman gençlerle münasebet kurmaya çalışırken bu kadroların başında gelen faal yirmi yaşlarında olan M.E. Resulzade’yi katmak ister.Bu ilişkiyi sağlayan ise amca Resulzade olmuştur.

Bakü’de Balahanı mevkiindeki bir fabrikada yapılan görüşmede başlayan dostlukları ileride kendini Resulzade’nin tutuklanması döneminde bayıl hapishanesinden kaçırılmasında etkili olacaktır.

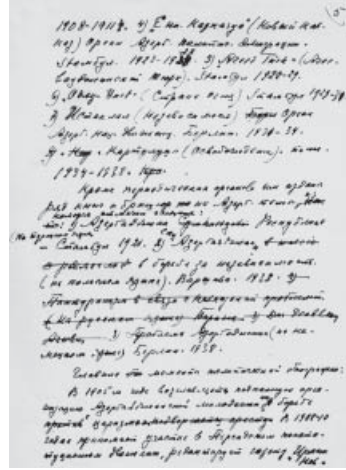
Eylül-Ekim 1904- “Rusya Sosyal Demokrat Fehle (işçi) Partisi” (RS-DFP)nin nezdinde oluşturulan **“Hümmet”** (enerji, güç ve kuvvet) sosyal demokrat oluşumun önemli bir parçası olur.’ Bu aynı zamanda bölgede oluşturulan Müslüman sosyal demokrat gruptur.

“Hümmet” partisinin içinde faal olarak bulunan Neriman Nerimanov, M.Azizbeyov, M.H.Müslümov, M.H.Hacınski gibi isimler daha sonra kurulacak olan Müsavat partisinin kurucularından olan A.Kazımzade ve K. Mikayilzade bulunmakta idi.

1904- Mehmet Emin Resulzade’nin yönetiminde “Hümmet” gazetesi yayım hayatına başlar. O köşesinde “Hümmet gazetesinin Kafkasya’da parti organı olan ilk türk (azerbaycanlı) gazetesi olduğunu yazar. Ne varki bu yayım 5-6 sayıdan sonra yayımına ara verir. Temmuz 1917 tarihinde N.Nerimanov tarafından Bakü’de yeniden aynı isimle neşriyata başlar.

1905 – “Hümmet” gazetesinin 3. Sayısında **“Hümetül rical”** (kişilerin gücü) adlı makalesinde İslam’a bağlılığın önemi gerekleri anlatılır. M.Emin Resulzade burada “Her birimiz bir yerde bir cemiyet kurarak çeşitli yollardan gitme yerine birleşmeli ve birlikte yol almalıyız. Kendi fikir dünyamızla ilgili olarak bilgilenmeliyiz” demektedir.

5 Ocak 1906- **“İrşad”(İşıklı yol gösteren)** gazete ile yeniden okurları ile buluşur.Buradaki ilk yazısında **“Köyde musibet”**te ilk defa olarak

ermenî ve Müslüman toplum arasındaki kavgadan söz ederken, insanların birbirini öldürmekle, malına zarar vermekle bir yere varılamayacağını söylerken “ey vatandaşlar, yeter artık bu düşmanlık,yeter bu gaffet” diyerek son verir.

16 Şubat 1906 –“İrşad” gazetesinde “Gara para” üzerine görüşlerini aktarıırken toplumsal sorunlara değinir ve şöyle der:

**“Raziye besdi, mezammet eledin gara para,
Arif adamlar kasıp etmez dahi ülfet gara para”.**

Resulzade, bu şiirinde ilk defa olarak “Razi” lakabını kullanıyor.

20 Şubat 1906– “İrşad” gazetesinde ilk defa olarak İran hakkında bir yazı yazar. ”Adaletane” başlıklı yazıda Tahran’da yayımlanan gazetelerden birine istinaden eleştiride bulunur.

Görülen baskı üzerine “yaşasın İran’daki hürriyet, yaşasın İran’daki anayasa.” der.

3 Mart 1906 – “İrşad” gazetesinde Çin’de yaşayan Müslüman toplumlara değinir, Tahran’da yayımlanan bir yazıya karşılık olarak, burada bir doktorun Çin seyahatini o bölgelerde çok sayıda Müslüman toplumlar olduğunu ve geleneklerinden söz edildiğini anlatır.

8 Mart 1906- Bu defa Bakü’de “**Necat**” adlı medeni maarif cemiyeti kurulur, Resulzade bu cemiyetin organlarında yer alır. Beraber olduğu arkadaşlardan Üzeyir Hacıbeyli, Hüseyingulu Sarabski, Sultan Mecit Ganizde, Mehdi bey Hacınski, Sıtkı Ruhullah ve bir çok saygın şahsiyetler vardır. Cemiyetin amacı Azerbaycanlıları eğitim açısından yükseltmek ve kurumsal anlamda eğitim hizmeti vermek, yoksul çocukları korumak ve eğitmek, okullar açmak, ihtiyacı olanlara nakdi ve aynı yardımda bulunmaktı. Bakü’de kütüphane ve kıraathaneler kurmaktı. Balahane diye bilinen yerdeki okula ünlü şair Sabir’in ders vermesi fevkalade önem kazanmıştı. 1908’de “**Leyla ile Mecnun**” adlı operanın sahnelenmesi “Necat” derneğinin önemli bir faaliyeti olurken, “Necat” adlı haftalık bir gazete yayımı da İsa Bey Aşurbeyov’un yönetiminde devam ediyordu. Bu faaliyetler arasında temin edilen yardımlar ise ihtiyaç sahiplerine aktarılıyordu. Resulzade’nin bizzat yönettiği gezinti ve toplantılardan elde edilen 200 Ruble sıkıntıda olan **Stalin** hesabına aktarılırken gerçek bir sosyal yardımlaşma örneği yaratılıyordu. Aynı dönemde kurulan “Azerbaycanlı Genç İnkılapçılar Derneği” ile başlayan çalışmalar, “**Müslüman Demokratik Müsavat Cemiyeti**” adı ile yeraltı faaliyetlerini yürütürken, teşkilatın bir kolu da İran’da başlayan Meşrutiyet İnkılabı ile ilgilenir.

19 Temmuz 1906 - Bakü'de yayımlanmakta olan **“Davet`i- Koç”** (“Çağırış”) adlı gazetede **“Mezalimin çilesi”** adlı yazıda, ermeni-Müslüman çatışmasına dair endişelerini ortaya koyarak olumsuz yaklaşırken, mevcut bürokratik rejimi tanımadığını anlatır.

20 Temmuz 1906- “Davet`i -Koç” adlı gazete de **“Balay-ı azim” başlıklı** yazısında ise Rusya'nın etkilediği kimselere değinerek onların kötü yaptırımlarını, eziyetlerini ve ortaya koydukları tecavüzkar eylemleri eleştirirken “yeter, içtiğiniz akıttığınız insan kanı, bu iki halkı birbiriyle çatıştırıp kendinizi kenara çekmeleriniz yeter” der.

16 Aralık 1906 - “Tekamül” (“İnkışaf”) adlı gazetenin “Şeytan işi” başlık yazısında Rusların törettiği katliamla hem Müslümanların, hem de Ermenilerin helak olduğunu anlatır.

3 Şubat 1907 - “Tekamül” gazetesinin yedinci sayısında durum değerlendirmesi yaptığı **“Nagehan bala”** adlı oyunun basıldığını anlatır. Bu eser sosyal bakımdan önemlidir, çünkü işçilerin tatil günlerini işler.

17 Şubat 1907 - “Tekamül “ adlı gazetede ilk defa olarak Türkiye’den söz eder.”**Şurayı Osmanlı**” konusunu işler. Osmanlı meclisinin on maddelik anayasasını tanıtır.

22 Ağustos 1907- **“Yoldaş”** adlı gazetenin ilk sayısında ikinci defa yapılan **“Muallimlerin içtimainden”** (kurultayından) söz eder.

12 Ekim 1907- **“Fiyuzat”** (Hayır, Fayda) adlı gazetede, **“Hasbihal”** adlı şiiri yayımlanır. Bu şiir isyankar bir duygu taşımaktadır:

**Karanlıktır bana dünya,
Bütün dünya olmuş mafiha,
Diyorlar cümlesi güya,
Çekil kenara sükut et.**

12 Kasım 1907- “Nicat” Medeni Maarif Cemiyetinin Yönetim Kurulundan **Hasan bey Ağayev** İran’a gittiğinden o cemiyete başkanlık edir.

1907- Üzeyir Hacıbeyli'nin tertip ettiği “Basında istifade edilen siyasi, sosyal, hukuki değişimlerin **rusca`dan türkçe`ye ve türkçe`den rusca`ya**” adlı sözlüğün editörü olur.

1907- A.Bilyum’un **“İşçi sınıfına hangi özgürlük gereklidir”** adlı kitabı tercüme eder.

1907- Bolşeviklerin Rusya imparatorluğu sınırlarını zorlamaları ile, sınıf farklılıklarını ortadan kaldırma mücadelesini kabul etmeyerek, bolşevik partisinden uzaklaşır. Rusların sömürge anlayışlarına karşı milli istiklal hareketlerinin içinde başlaması konu edilir.

30 Kasım 1907- Bakü’de vefat eden ünlü yazar Hasan Bey Zerdabi’nin cenaze törenine katılarak orada önemli bir konuşma yapar.

2 Aralık 1907 - Hasan Bey Zerdabi’nin defin töreninde yaptığı konuşma “İrşad” gazetesinde yayımlanır. Bu nutukta: “Bu koca edib insan dünyasını değişse de irfan tohumlarını bu milletin sinesine ekerek gitmiştir.” der.

15 Ocak 1908 – “İrşad” gazetesinde “Necat” maarif cemiyetinin başkanı olması hakkında(sekreter Hacıbababeyov) bilgi aktarılır.

7 Nisan 1908 – “İrşat” gazetesinin geçici editörü olarak görev yapar.

19 Ağustos 1908- “**Terakki**” (“İnkişaf”) gazetesinde İran’a karşı “Tebriz ahvali” diye makalesi yayımlanır.

5 Aralık 1908 - “Karanlıkta Işıklar” adlı piyesi sahnelenir.

1908 - “Necat” Medeni Maarif Cemiyetinde başkan gibi görev yapar.

Şubat 1909 - Stalin’in isteği üzerine “Volna”(Dalğa) dergisinde “**Genç Türklerin zaferi**” adlı makaleyi kaleme alır. Bu yazının tümü rusca olarak iki sayıda yayımlanır.Türklerin ülke genelinde sosyal durumlarının iyileştirilmesi için dış saldırı ve tecavüzlerden korunmanın yolları ele alınır.

18 Mart 1909 - Çarizm Rusya’sı yönetimince takibe alınır. “Terakki” gazetesinin muhabiri olarak İran inkılapçılara destek için İran’a gider. ”Ruskoya slova” (“Rus sözü”) adlı gazetede (bu gazete 1895-1917 yıllarında Moskova’da günlük olarak çıkar) muhabir olan Tudorov ve eşi ile birlikte İran’a giderler. Tebriz,Erdebil, Marand ve Tahran’da bulunurlar. Buradan yazdıkları Bakü’de “Terakki” gazetesinde “İran mektupları” adıyla yayımlanır.

28 Mayıs 1909 - Tebriz’de **Settar Han** ile görüşmeler yapar. Hazırlayıp sunduğu sorular, “Serdar-ı milli” (milli kurtarıcı) olarak aktarılır. Settar Han ile yaptığı görüşme “Terakki” gazetesinde yayımlanır.

23 Ağustos 1909- Tahran’da Batı standartlarında, “**İrani Nov**” (“**Yeni İran**”) adlı bir gazeteyi yayım hayatına sokar. Bu gazete günlük olarak tarihi ve edebi konular yanında ahlak üzerine yazılarla okurlara ulaşır. Gazetenin sahibi **Muhammet Ebulziya, baş editörü ise M.E. Resulzade dir.** Gazete çeşitli zamanlarda özellikle 1911’in ilk yıllarında yayım hayatını sürdürürken, İran demokratik basınında özel bir yere sahiptir. “İrani Nov” da Resulzade “M.Emin”, “R.zade”, ”M.E.Resulzade”, ”Niş” diye imza kullanmıştır. Gazete’de 29 makalesi yayımlanmıştır. İmzasız yayımlanan baş yazıda ise editör işaretiyle **iki yüzden fazla yazı yazmıştır.**

Eylül 1910- Resulzade İran'da bulunduğu sırada Avrupa'da eğitim yapmış olan S.H.Tağızade, İ.Nevvab, S.Mirza, S.M. Rıza ve bir grup arkadaşıyla birlikte "İran Demokrat Partisini" kurar.

1910-Tahran'da Foros matbaasında yayımladığı "**Muhafazakar ve Sosyalist muhafazakar partiler**" adlı kitapla sistemi eleştirir.

1911- Erdebil şehrinde, farsca kaleme aldığı "**Saadeti Beşer**" (İnsanlığın Mutluluğu) adlı kitabını yayımlar.

Haziran 1911- Rusya'nın Tahran büyükelçisi buradaki demokratik faaliyetleri ve özellikle Rusya'nın Azerbaycan Türkleri üzerindeki baskılarını eleştirisi nedeniyle İran yönetiminden Resulzade'nin ülke dışına çıkarılması istenir. Amerikalı iş adamı Morgan Suster ile ilişkileri bahane edilir ve devlet bakanı Muhammet Veli Hanın talimatıyla **sınır dışı edilir.**

Haziran-Temmuz 1911- Astara ve Lenkeran üzerinden Bakü'ye gizlice gelen Resulzade bir müddet sonra İstanbul'a geçer.

Temmuz-Ağustos 1911- İstanbul'da "**Türk Yurdu**" ve "**Türk Ocakları**" ile yakın ilişki içinde olur.

Ekim 1911 - Resulzade İstanbul'dan Bakü'deki dostlarına yazdığı mektuplarda siyasi fikirlerini de aktarmayı ihmal etmez. Muhammet Ali Resuloğlu, Tağı Nağıoğlu ve Abbaskulu Kazımozade tarafından oluşturulan "**Müslüman Demokratik parti –Müsavat**" adlı siyasi parti kurulur.

1911- "Türk Yurdu" adlı dergide ve "Sebil-ül Reşat" ("Doğru Yol") dergisinde "İran Türkleri" adlı makalesi basılır. Bu makale türk kamuoyunda büyük heyecan uyandırır.

1912- Bu dönemde Cemalettin Afgani'nin "**Milli Birlik felsefesi**" adlı eserini farscadan çevirerek "Türk Yurdu" dergisinde yayımlar.

1913- Çar ailesi Romanovların çıkardığı af kararıyla Bakü'ye döner.

28 Nisan 1913 -"İkbal" ("Faydalı, hayırlı") gazetesinde yer alan "Taze Kitaplar" adlı yazısıyla yeniden toplumun sosyal ve siyasal sorunlarıyla ilgilenir.

15-22 Haziran 1913- "Şelale" dergisinde, "**Asan dil**" ("kolay lisan") adlı makalesi yayımlanır.

1913- Müsavat Partisinin güçlenmesi için genel yöneticilik görevini üstlenir.

1914- "İkbal" gazetesinin baş editörüdür.

12 Nisan 1914- "Basiret" ("Çox bilgiye sahib") gazetesinin ilk sayısında makalesi yayımlanır.

10 Mayıs 1914 - Badelbay Badelbeyov'un yönetiminde olan ve Sultanmeczit Ganizade'nin genel müdür olduğu "Altıncı Rus Müslüman Oku-

lu” nda yapılan toplantıda öğrencilerin bazıları **türkce**, bazıları ise **rusca**, şiirler söylemiş, şarkılar okumuş. Resulzade bu durumdan müteessir olmuş. Bu konu daha sonra “İkbal” gazetesinin 11 Mayıs 1914 tarihli sayısında “Edebi bir gün” başlığıyla yayımlanır.

16 Eylül 1914- “**Dirilik**” dergisinde “Dirlik (uyanış) nedir?”, “Milli dirilik” konulu makaleleri yayımlanır.

8 Şubat 1915- Ocak ayı başlarında vefat eden ünlü şair, **Akaki Sere-teli’nin** Tiflis’teki cenaze törenine katılan Resulzade,onun için şöyle konuşur “Ey büyük şair, necip milletin büyük dahi evladı,sen sağlığında her-kese dirlik ve sevgi aktardın, öldün, fakat emin ol ki, senin ruhun ölmedi, ebediyen yaşayacaktır”.

28 Nisan 1915- “Yeni İkbal” gazetesinde “Japonya’nın zaferi” başlıklı yazısı yayımlanır.

19 Mayıs1915- “Yeni İkbal” gazetesinde Bakü merkezinde Halk Eği-timi direktörüne ait olan bilgiyi yayımdan çıkarılmasına itirazı karşısında iki ay hapis edilir. “Yeni İkbal” adlı gazetenin 24 Mayıs 1915 tarihli sayıda (N23) **hapis yattığı haber yapılır.**

2 Ekim 1915- “Açık söz” gazetesinde editör olarak çalışmaya başlar. Bu gazetede Türk edebiyatı ve dili Türkçe olarak konu edilir.

1 Ocak 1916- “Açık söz” gazetesinde “**Milattan 1916**” başlıklı yazısı yayımlanır.

24 Mart – 4 Nisan 1917 - Rusya’da kendini gösteren Şubat devrimin-den sonra, geçici olarak kurulan hükümet temsilcisi İlyuşkin’in teklifi ile Lenkeran halkı ile görüşmek üzere görevlendirilir.

Nisan 1917- Bu seyahat ve görüşmeler “**Açık söz**” gazetesinin 438-441 sayılarında yayımlanır. “Dört gün halk arasında” başlıklı yazısı ve “Rusya Müslümanlarının Sosyal Durumu ne olmalı” başlıklı yazıları yayımlanır.

15-20 Nisan 1917- Bakü’de toplanan Kafkas Müslümanları Kurulta-yında konuşur, Müslümanlara yeteri kadar arazi verilmesini belirtir.

1-11 Mayıs 1917- Moskova’da toplanan “Genel Rusya Müslümanları Kurultayında” delegelere sunulan iki maddeden , Salikov’un önerisi olan “ Milli Medeni Özerklik” ve **Resulzade’nin** önerisi olan “Arazi özerkli-ği” önerileri kurultayın 271 red oyuna karşın **446 oyla** kabul gördü. Aynı kurultay gündeminde yer alan, “ Rusya içinde en doğru seçeneğin demok-ratik özerklik” ideali ilke olarak benimsendi.

Mayıs 1917- Bakü’de yayımlanmakta olan “**Gardaş Kömeği**” adlı dergi Resulzade’nin editör heyetiyle yayıma başladı.

17 Haziran 1917- Müsavat Partisi ile Türk Ademi Merkeziyet Partisi

birleşir yeni teşkilatın adı ise, “**Türk Ademi Merkeziyet –Müsavart Partisi**” olur.Partinin başkanlığına ise Mehmet Emin Resulzade getirilir. Parti bildirgesinde, “emekçilere, türk ve diğer Müslüman halkların milli medeni taleplerinin korunması partinin demokratik kimliği olarak belirlenir”. Parti yönetimi ise aydınlar, işçiler ve kısmen şehirli burjuvadan ibaret olur.

28 Haziran 1917- Bakü Müslüman İctimai Kuruluşları Komitesi'nin toplantısında Mehmet Emin Resulzade şöyle der: “Bakü meclisi vicdanlı insanlardan oluşmalıdır.Duma adlı meclis, halk hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Halktan az vergi alınmalıdır, tüketim mallarına ait fiyatlar indirilmelidir”.

5 Ekim 1917- İsmailiye binası salonlarında yapılan toplantıda Müsavat partisi tarafından yürütülen siyasi görüşmelerde, Resulzade “Yönetimde merkezilik ve merkezi olmamak” konusunda yaptığı konuşmada sorunları dile getirir. Farklı müzakirelerde G.Ağazade “Milletçilik ve Uluslararası milletçilik”, S.İbrahimov ise “Türkçülük ve İslamcılık” üzerine görüş bildirir.

22 Ekim1917- Bakü Sovyet'inde yapılan seçimler Resulzade'nin başkanlığında yapılır.Burada Müsavat Partisi 25 bin delegeden on binini alırken parti olarak ağırlığını hissettirir.

26 - 31 Ekim1917- Müsavat Partisinin birinci kurultayı yapılır. Bu kurultayda M.E.Resulzade Partinin başkanlığına seçilir.

1 Kasım 1917 - “Açık söz” adlı gazetenin 603. Sayısında,özel bir telgraf yayımlanır. “Semerkant'tan gelen telgrafta,”Müslümanların kent sorunlusu olarak adlandırılan, Ali Merdan Bey Topçubaşı'nın (Topçubaşovun) Fergana'dan Mehmet Emin Resulzade ve Nesipbey Yusufbeyli 'ni adaylıkları söz konusudur.

18 Kasım 1917- Bolşevikler Resulzade'nin başkanı olduğu Müsavat ve Bakü Sovyet'ine yapılan seçimleri iptal eder.

26 Kasım 1917- yapılacak olan Kurucular meclisi için belirlenen on beş kişilik aday arasında M.Yusuf Caferov, Alimerdan Topçubaşı ile birlikte Resulzade'nin adı da bu listededir.

26 -28 Kasım 1917- Umumrusya **Kurucular Meclisi** seçimlerine Resulzade başkanlık eder. Müsavat partisinin müstakil demokratik grupla birlikte katıldığı, içlerinde Alimerden Topçubaşı, Fetali Han Hoyski olduğu halde yapılan seçimlerde, (%26.9) ile ikinci olurken, birinciliği bir oy çokluğu ile menşevikler alır.

22 aralık 1917- Şirvanşahlar sarayının Müslümanlara verilmesi münasebetiyle, Bakü'deki İsmailiye binasında oldukça görkemli bir toplantı düzenlenir. Burada alınan notlarda, bu sarayın 14. Y.Y. da **Halilullah**

Han tarafından yaptırıldığı, toplantının Mir Muhammet Kerim tarafından açıldığı ve Müsavat partisi başkanı Mehmet Emin Resulzade'ye söz verildiği anlatılmaktadır.

2 Şubat 1918 - M.E.Resulzade'nin bu dönemlerdeki konuşmalarında öne sürdüğü, "**Azerbaycan ideali**" ve "**Azerbaycan'ın özerkliği**" özellikle İran'da yönetimi tedirgin etmektedir. Başta Malikülşüera Bahar olmak üzere (1881- 1951) "Rafii İştibah" ("Yanlışığın düzeltilmesi") adlı makalede yazıyordu: "Bu leke ile birlikte tekrar ediyorum ki, Azerbaycan 110 yıl önce havadisi rüzgardan alarak teslim oldu ve Aras nehrinin kuzey bölgelerini Ruslar ele geçirdikten sonra Azerbaycan adı yerine Zakafkasya ya da Maverayi Kafkasya denildi".

23 Şubat 1918- Tiflis'te toplanan Zakafkasya Seymi'nin ilk toplantısına katılan M.E.Resulzade burada yetkin bir temsilcidir.

Mart 1918- "Açık söz" adlı gazetenin 700. sayısında M.E.Resulzade'nin **Trabzon'da** yapılan toplantıya yetkili bir temsilci olarak katıldığı yazılmıştır.

1 Nisan 1918- Ermenilerin Bakü'de **31 Mart** tarihinde yaptıkları katliam ile ilgili olarak M.E.Resulzade sert önlemler alınması yönünde ısrarcı oldu.

11 - 15 Mayıs 1918- Zakafkasya temsilcilerinin heyetinde Batum'a gelen Resulzade Türkiye devleti yetkilileri ile önemli konular üzerinde görüşme yapar.

27 Mayıs 1918- Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te yapılan çalışma ve görüşmeler son noktaya gelmiştir. Zakafkasya temsilciler meclisinin Müslüman olan üyeleri aralarında Azerbaycan Milli Şurası'nı oluşturdular. **Mehmet Emin Resulzade ise bu Şura'nın Başkanı oldu.**

Hasan Bey Ağabey başkan yardımcısı, Mustafa Mahmudov genel sekreter, Nesip Bey Yusufbeyli, Mir Hidayet Seyidov, Neriman Bey Nerimanbeyov, Aslan Bey Gardaşov, Sultan Mecit Ganizade, Ekber Ağa Şeyhülislamov, Mehmet Yusuf Caferov, Hidayet Bey Melik Aslanov, Rahim Bey Vekilov, Hamit Bey Şahtanskiy, Feridun Köçerli, Cemo Bey Hacinski, Şefi Bey Rüstembeyov, Husrev Bey Sultanov, Cevat Melikyeganov, Hacı Molla Ahundzade.

28 Mayıs 1918- Mehmet Emin Resulzade'nin başkanı olduğu Azerbaycan Milli Şurası burada Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan eder. Altı maddeden ibaret olan İstiklal Beyannamesi meclis tarafından kabul edilir. Aynı gün dokuz bakanlıktan oluşan kabineye Fetali Han Hoyski Başkan seçilir. O günlerde Azerbaycan'ın nüfusu iki milyon 750 bindir. Bu nüfusun

1 milyon 900 bini Müslüman olup, yüzölçümü ise 97.3 bin km. iken bundan elave 15.6 bin km. kadarı (Ermenistan ile Gürcistan) tartışmalı bölgedir.

4 Haziran 1918- Osmanlı yetkilileriyle Azerbaycan'ın ilk görüşmesi **Batum'da** gerçekleşmişti. Burada ilk dostluk anlaşması imzalanır, anlaşmanın 4. Maddesinde Osmanlı hükûmetinin Azerbaycan'a doğrudan silah ve asker yardımında bulunması söz konusudur. Anlaşmayı Azerbaycan adına M.E.Resulzade ve M.Hacinski imzalar.

17 Haziran 1918 - M.E.Resulzade'nin başkanlığındaki heyet, **Nuri Paşa** ile görüşmelerin daha iyi bir noktaya gelmesi için elinden gelen çabayı gösterir.

18 Haziran 1918 - M.E.Resulzade'nin başkanlığındaki heyet, A.Sefikürdiski ve Hasmemmedov Merkezi Avrupa devletleri olan Almanya, Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan aynı zamanda Kafkas devletleriyle de düzenlenmiş olan dostluk konferansına katılmak için İstanbul'a giderler.

26 Haziran 1918 - Türkiye'de yayımlanmakta olan, "Tasvir-i Efkar" gazetesinde azerbaycanlı heyetle ilgili haberler yer alır. "Nümayende Heyeti" başlıklı yazıda, M.E.Resulzade ile geniş bir röportaj yayımlanır. Ayrıca gazetede yer alan fotoğrafın altında, Sefikürdski ile Ahmet Bey`den ibaret olan Azerbaycan heyeti için **25 Haziran'da İstanbul'a** geldiklerini, M.E.Resulzade'nin ise birkaç yıl önce yine İstanbul'da olduğu vurgulanırken, "İslam alemi üzere muhabir" imzasıyla geniş haber yapılır.

3 Temmuz 1918 - İstanbulda iken M.E.Resulzade'nin başkanlık ettiği Azerbaycan temsilciler heyeti Sultan Mehmet Reşat'ın cenaze töreninde iştirak ederler.

22 Temmuz 1918 - İstanbul'da yayımlanan bir başka organ olan "Vakit" gazetesinde, "**Kafkasya işleri: M.E.Resulzade Beyin Beyanatı**" başlıklı yazı yayımlanır.

Ağustos 1918 - İstanbul'da oldukları sırada, İran konsolosluğuna Azerbaycan'ın bağımsızlığı hakkında mesaj gönderilir. Konsolosluk çalışanları da, Azerbaycan adlı devleti tanımadıkları gibi gönderilen mektubu iade ederler.

3 Eylül 1918 - İstanbul'da yayımlanan "Vakit" gazetesine Mehmet Emin Resulzade'nin başkanlığındaki heyetin iştirakiyle bir konferansın yapılacağı söylenir.

6 Eylül 1918 - Azerbaycan Dışişleri Bakanı M.Hacinskiye yazdığı mektupta ermeni işgali altında bulunan Bakü'nün kurtarılmasının hayati önem taşıdığı anlatılır.

6 Eylül 1918 - Sultan Mehmet Vahdettin (Altıncı Mehmet) M.E.Resul-

zade başta olmak üzere Azerbaycan heyetini ihtişamlı şekilde kabul eder.

15 Eylül 1918 - Türkiye'nin Genelkurmay Başkanı Enver Paşa Resulzade'ye telefon ederek, Bakü'nün alınması haberini söyler.

Eylül 1918 - M.E.Resulzade Azerbaycan'ın bağımsızlığını tehdit eden Rusya ve Almanya arasında imzalanan **Brest Litovsk anlaşmasına** elave olan **27 Ağustos** tarihli bu anlaşmaya itiraz eder. Almanya'nın İstanbul'daki elçisine itiraz beyanatı gönderir. "İkdam" ("Başlangıç") gazetesi bu eylemi yayımlarken "Bakü'süz Azerbaycan başsız kalır" diye başlık atar.

23 Eylül 1918 - İstanbul'da yayımlanan "**Vakit**" gazetesinde, M.E. Resulzade'nin Almanya ve Sovyet Rusya arasında petrol anlaşması yapılmasının Bakü'nün Azerbaycan'a ait olmadığı tezlerine itirazı karşılığında yankı bulan ve Almanya sefir vekili Konta Valdeburg'a bir nota verdiğini bildiren haber yer alır.

7 Kasım 1918 - M.E.Resulzade İstanbul'dan Bakü'ye döner.

16 Kasım 1918 - M.E.Resulzade başkanlığında Bakü'de ilk defa olarak **Milli Şura** toplanarak halka hitap etmeyi kararlaştırılır.

16 Kasım 1918 - M.E.Resulzade hükümet gazetesi olan "Azerbaycan"la ciddi emek verir ve ilk defa "Hangi ümitle?" makalesini yayımlar.

19 Kasım 1918 - Milli Şura Azerbaycan Parlamentosunun oluşturulması için karar kabul edir.

7 Aralık 1918 - M.E.Resulzade Azerbaycan Parlamentosunda ilk konuşmasını yapar ve bilinen ünlü sözleri olan "Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez" söyler.Parlamentoda en güçlü parti olan "Müsavat" grubuna başkanlık eder.Aynı zamanda Parlamentoda iki komisyonda çalışır: "Kurucular Meclisinin çağırılması" ve "Maliye bütçe".

19 Mart 1919 - Büyük bestekar Üzeyir Hacıbeylinin kardeşi Ceyhun beye-Paris'e gönderdiği mektubta M.E.Resulzade'nin resmi olarak "Azerbaycan" gazetesinde çalıştığını, makaleler yazdığını ve oradan maaş aldığını yazır.

14 Nisan 1919 - M.E.Resulzade Parlamentonun 29. toplantısında konuşarak Ermenilere itirazını bildirir ve Karabağ'ın Azerbaycan'ın ayrılmaz hissesi olduğunu söyler.

15 Kasım 1919- M.E.Resulzade'nin girişimiyle parlamentoda birkaç defa gündeme gelen Bakü Devlet Üniversitesi'nin kurulması kararlaştırılır. Burada filoloji ve tarih fakültelerinde Osmanlı edebiyatı konusunda ders yapar.

2 - 12 Aralık 1919- Bakü'de yapılan Müsavat Partisi ikinci kurulta-

yında M.E.Resulzade Parti Başkanı seçilir.

1919-20’li yıllar - Resulzade parlamentoda etkin bir konuşmacıdır. Ülke genelinde yaşanan problemleri sıralayıp ardı ardına reformlara girer. Bu toplantılarda (toplam 114) yaptığı konuşma sayısı 80 olmuştur.

1920 yılı –“Azerbaycan” gazetesinin devlet matbaasında Resulzade’nin “**Azerbaycan teşekkülünde Müsavat**” kitabı neşr edilir.

27 Nisan 1920 – M.E.Resulzade parlamentonun son toplantısında bolşeviklerden gelen tehditleri redd eder. Aynı günün gecesi Müsavat partisinin “**Gizli teşkilatı**” oluşturulur.

Mayıs 1920 - Bolşeviklerin parlamentoyu iptal edip tutuklamaları sonrası Resulzade takibe alınır. İlkönceleri Bakü’de Ramana adlı bölgede saklanmış, daha sonra Lahıça gider. Oradaki süre içinde ünlü eseri olan “Asrımızın Siyavuşu“ adlı eserini yazar.

17 Ağustos 1920- Gökçay ilçesi yakınlarındaki **Garameryem** köyünde yakalanır ve Bakü’ye getirilir.

Kasım 1920 - Stalin onu Bakü’deki tutukluluk halinden kurtarıp birlikte Moskova’ya giderler.

Kasım 1920 - Moskova’da gözetim altındadır. RSFSB Milletler Komiserliği nezdinde oluşturulan Doğu Halklarının Öğrenme cemiyetinde görevlendirilse de istemez. Doğu Ülkeleri Çalışanlarının Komünist Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmasını teklif edenleri de redd eder.

Stalin’in ısrarı dahi etkili olmaz. Moskova’da iken yalnızca Lazerev Enstitüsü’nde farsca ve rusca dersleri verir. Burada farklı çalışmalar da yapar. “Jizni Nasionalnostey” (Milletler hayatı) dergisi üzerine yazıları yayımlanır.

Mayıs-Ağustos 1920– M.E.Resulzade buradaki çalışmalarını bırakıp Sankt Petersburg’a oradan da **Finlandiya’ya** geçer. Bir müddet Helsinki’de yaşar. Burada ünlü mücahit Abdullah Battas-Teymas ile tanışır. Helsinki’deki günlerinde onuruna verilen bir yemekte, hakkında duyduğu sözlerden mutlu olur.

16 Eylül 1922 - Helsinki’de pasaport işlemlerini tamamladıktan sonra Berlin’e gider.

12 Ekim 1922 – Berlin’de iken Ceyhun Hacıbeyliye yazdığı mektupta ayın 13’ne kadar bütün işlerini bitireceğini bildirir.

14 Ekim 1922 – Berlin’i terk ederek Paris’e, buradan da son olarak Türkiye’ye gitme kararı alır.

Kasım, Aralık 1922- Türkiye’deki günleri on yıl önce bıraktığı İstanbul’da geçer.

Aralık 1922 – 1922'nin 21 Aralık'ta yazdığı bir mektuptan anlaşıldığı gibi İstanbul'a geldiğinden birkaç gün sonra o Türkiye'nin ünlü siyaset adamı Refet Paşa ile görüşmüş ve onunla azerbaycanlı muhacirlerin problemini anlatmıştır.

31 Mart 1923 – M.E.Resultzade İstanbul'dan Polonya'nın ünlü devlet adamı büyük kumandan Mareşal Jozef Klement Pilsudskye'ye fransızca bir mektup yazar. Çünkü Polonya ordusunda önemli sayıda azerbaycanlı subay olmuş ve komutan bundan haberdardı.

Mayıs 1923 - M.E. Resultzade İstanbul'da "Azerbaycan Cumhuriyeti, keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki durumu" kitabını " yayımlar. İzmir'de yapılan tarihi "İzmir Ekonomi Kongresinde", "İktisadi (Misak) Programında" ve "Kitap Bayramı" etkinliğinde Atatürk mükafatı ile ödüllendirilir.

23 Eylül 1923 – M.E.Resultzade A.M.Topçubaşı'na: "Bakü'de Azerbaycan dilinde neşredilen "Kommünist" gazetesinin sayılarının birinde bizim İstanbul'dan uzaklaşmamız talep edilmektedir. Bende olan bilgiye göre bolşevikler Ankara'ya- Dışişler bakanlığına bizim faaliyetimizin Moskova Anlaşmasına uygun olmadığı hakkında nota vermişler" der.

26 Eylül 1923 - "Azerbaycan muhaceret basınının ilk organı olan "Yeni Kafkasya" dergisini yayımlar.

17 Kasım 1923- İstanbul'da mütevazı bir yaşam süren Resultzade, Çarşıkapı semtinin Kandilli sokağındaki 5 numaralı dairede " Yeni Kafkasya" dergisini hazırlar. Bu notu Paris'te yaşayan Ali Merdan Topçubaşı'na yazdığı bir mektuptan biliyoruz.

1924 - Müsavat Partisinin dış ilişkiler bürosunu ve Azerbaycan Milli Merkezi'ni oluşturur.

Ocak 1924 – "Yeni Kafkasya" dergisinin 5. sayısında Resultzade'nin Staline açık mektubu neşredilir. O şöyle yazar:" Benim dostlarım hapis-haneden çıkamadığıma çok üzölmüşler. Ancak bu mucize sizin sayenizde oldu. Siz geçmiş dostluğumuzu hatırlayıp beni Bakü hapishanesinden kurtardınız".

20 Nisan 1924 – M.E.Resultzade A.M.Topçubaşı'na bir başka defa şöyle yazar: "Yeni Kafkasya" dergisinin basımı çok zordur. Matbaaya borcumuz var. Vatandaşlarımızın yardımına ihtiyacımız var".

8 Ekim 1924 – M.E. Resultzade A.M.Topçubaşı'na şöyle yazar: "Orada ciddi takiplere bskmsyarak gizli teşkilat işleri devam ediyor. Bakü ile kesilmiş bağlantımızı kurulamıyor. Biz artık oradan gazete ve diğer materyalleri aldık".

25 Ekim 1924 – Ünlü fikir adamı ve filozof Ziya Gökalp'in cenaze

törenine katılır ve orada bir konuşma yapar.

20 Kasım 1924- M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı'ya yazar: "Bu günlerde Moskova'dan Türkiye Büyükelçisi Muhtar Bey geldi. Onun endişesi şöyledir; bolşeviklerin ömrü azaldı. O söz verdi ki, bizim işlerimize yardımcı olacak".

10 Aralık 1924 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı'ya yazıyor: Bakü'deki dostlarımızdan gizli mektup aldım, bir kişi 11 Müsavatçının hapis edildiğini ve Yaroslavl ve Solovkiye gönderildiğini yazmış. Onlar götürülürken milli bayrak eşliğinde milli marşımızı söylemişler".

25 Aralık 1924 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı'ya yazıyor: "Aldığımız bilgilere göre Azerbaycan'da anarşi artıyormuş. Bazı yerlerde isyanlar ve çatışmalar oluyormuş".

1923-1925- İstanbul'da olduğu tarihlerde "Asrımızın Siyavuşu" ve "İstiklal Mefkuresi ve Gençlik" ile "Rusya'da Siyasi Durum" adlı kitapları yazar.

5 Mart 1925 - M.E.Resulzade A.M.Topçubaşı'ya yazar: "Bakü'de M.Y.Ceferov'u ve Z.Ahmedbeyov'u tutuklamışlar. Aynı zamanda "Yeni Kafkasya" dergisini kimlerin okuyup taşıdığını soruşturuyorlarmış".

6 Mayıs 1925 - Paris'te yaşamını sürdüren Ali Merdan Topçubaşı'ya gönderdiği mektupta, adresinin değiştiğini bildirir. Yeni adresi: Yerebatan Caddesi No.6 Molla Necmettin apartmanı.

6 Mayıs 1925 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı'ya yazdığı mektupta şöyle der: "Ziver Beyin intihar etmesi hakkında geniş bilgi aldım. Sık sık haps ediliyormuş, onun takibi ve sorgulanması bu hale getirdi. Ölümünden evvel bile bir not yazarak ona eziyet eden bolşeviklere: Sevinin ki bir ziyalı Müslüman daha öldü".

1925- İstanbul'da ikamet eden gençlerle yaptığı toplantıda, "İstiklal ideali ve gençlik" konusunu işler.

23 Şubat 1926 – M.E. Resulzade A.M.Topçubaşı'ya "İnsan haklarını müdafaa maddesi" cemiyetin kararı hakkında bilgi aldık. Bu kararda Gürcistan ve Ermenistan'ın adı olsa da Azerbaycan hakkında hiç bir bilgi yoktur. Biz üzüldük ki, Siz Kafkaslı dostlarımızın aracılığıyla bu cemiyete yardım edemezmiydiniz?"

15 Temmuz 1926 – İstanbul'da M.E.Resulzade, N.Ramişvili, T.Goluvko ve Polonya'nın Türkiye'deki askeri ataşesi T.Şetsel'le yürütülen görüşme ve konuşmalar sonunda Kafkas teşkilatlarının birliği olan Bağımsız Kafkas Komitesi kurulur.

15 Kasım 1926 – Polonya'nın Dışişleri bakanlığının bildirisinde T. Golupkoya'ya yazdığı mektupta, yayımlamakta olduğu "Yeni Kafkasya"

dergisinin yayımlanmasına destek vermelerini ister.

1926, Paris - İlk defa düzenlenen uluslararası bir toplantıda “**Promete**” Harekatı oluşturulur. Bu toplantıda eski Rusya halkları temsilcileriyle birlikte etkin rol oynar. **Bunların ortak faaliyeti:**

1. Kendi halkları arasında siyasi bilincin artırılması ve kendi geleceklerinde etkili olmak,

2. Sovyetler birliği içindeki diğer halkların sorunlarını dile getirmek,

3. Bolşevik diktasını deşifre etmek,

4. Öncelikle halklar arasında birlikteliğin temini üzerinde güç yaratmak ve oluşturulan eylem planına Azerbaycan, Gürcistan, Karaliye, Komi, Kırım, Kuzey Kafkasya, Türkistan, Ukrayna ve Ural bölgesi temsilcileri katılırdı.

Kasım 1926 – Paris’te fransızca ayda bir yayımlanacak olan “Promete” dergisi yayıma başlıyor. Dergi “Kafkas ve Ukrayna halklarının milli müdafaasının organı” olarak yayımlanır. M.E. Resulzade dergide yazılır derc etdirir.

1926 – Polonya ordu karargahının ikinci idaresinin şubesi 2. Ekspozituruya (agenturaya) çevrilip ve Edmund Haraşkeviç başkan oluyor. Bu ekspozituranın “Doğu” bölümü bir yana “Promete” harekatı ile meşgul idi. M.E. Resulzade Polonya’nın bu özel hizmet organı ile ilgisi olan Müsavat’ın Varşova grubuna başkanlık etmektedir.

11 Temmuz 1927 – M.E. Resulzade Polonya Cumhuriyeti yetkilisi T. Koluvkoya mektup yazarak Azerbaycan’la ilişkelerinin artmasının gereğini anlatır.

1928 – Varşova - “Ezilen Rusya Halkları” adlı “Promete” Cemiyeti kurulur. Cemiyetin üyeleri Azerbaycan, Gürcistan, Karaliye, Komi, Kırım, Kuban, Kuzey Kafkasya, Türkistan, Ukrayna ve Ural bölgesi temsilcileri de katılır. Bu teşkilat Polonya Dışişleri Bakanlığı tarafından desteklenir.

Mareşal Pilsudsky Sovyetler Birliği’ne karşı mücadele vermesi için tüm muhacirlerin faaliyetlerini benimser. “Prometecilik” fikrinin babası J. Pilsudski’dir.

1928 - M.E. Resulzade, “Azeri -Türk” adlı dergiyi yayımlar.

1928 - “Milliyetçilik ve Bolşevizm” mecmuası için kaleme aldığı “İhtilalci sosyalizmin iflasi ve demokrasinin geleceği” konulu makalesi yayımlanır.

1 Mart 1929 - İstanbul’da “Odlu Yurt” adlı dergiyi yayıma sokar.

27 Aralık 1929 – M.E. Resulzade’nin önderliğinde yayımlanan “Odlu

Yurt” adlı bülteni yayım hayatına başlar, bülteni sosyal hadiselerle ilgili enformasyon verir ve 1930 yılının Mart ayına kadar devam ederek 54. Sayı halinde çıkar. Gündelik yayım organı olan bu bültenin sahibi ise, Abaskulu Kasımzade, Mesul müdürü ise Kemal adlı kişidir.

6-12 Şubat 1930 – Varşova’da “Promete” teşkilatına dahil olan Azerbaycan, Gürcüstan ve Kuzey Kafkas milli teşkilatlarının konferansı yapılır. Azerbaycan temsilcileri olarak M.E.Resulzade ve M.Vekilli konferansa iştirak ederler.

Mart 1930 – Konferastan sonra Azerbaycan Milli Merkezi ile ilişkileri daimi olarak sürmesi için M.E. Resulzade Paris’e gider.

15 Mart 1930 – Yeni kurulmuş olan “Kafkasın Özgürlük Ligası” adıyla Türkiye başkanlığına özel bildiri (muhtıra) gönderilir. Burada deniliyor ki: “Bu teşkilatın maksadı gelecekte Türkiye ile Rusya arasında ilişkileri temin için rol alacak olan Kafkas Konfederasyonu kurulmalıdır”. Bu memorandum Türkiye hükümetini rahatsız eder ve M.E.Resulzade’nin Türkiye’de yaşaması engellenir ve yurt dışı edilmesinde ciddi rol oynar. Belirtmek gerekir ki Sovyetler Birliyi Türkiye’nin kendi topraklarında Sovyetlere karşı yayım yapması yasaklanır.

24 Mart 1930 – Paris’te Odeon meydanında “Volter” kafesinin salonunda M.E.Resulzade Kafkas,Ukrayna ve Türkistan temsilcilerine “Panturanizm ve Kafkasya” konusunda bir konuşma yapar.

29 Mart 1930 – M.E.Resulzade gerek Paris’ten, gerekse Polonya’dan İstanbul’daki yakın dostu Hamdullah Suphi’ye yazdığı mektuplarda, Paris konsolosluğunun kendisine çıkış vizesi vermediğini, bu konuda **Ankara** hükümetinin bilgilendirilmesini ister.

1930 - Paris’te rusca olarak “**Panturanizm hakkında.Kafkas problemi ile ilgili**”, Varşova’da ise “Panturanizm ve Kafkasya problemleri” konulu kitapları yayımlanır.

1930 – M.E.Resulzade, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Hacıbeyli’ye yazdığı mektuplarda 1930.yıldan başlayarak Polonya’da yaşadığını bu arada, Türkiye’ye dönmek için izin verilmediğini bu nedenle, İstanbul ile ilişkilerini sürdürmek istediğini yazıyor.

M.E.Resulzade Varşova’da iken “Odlu Yurt” dergisinin yazarı ve yöneticisidir.Varşova dışında, Sluzevsko ve Kreyzsko’da ikamet eder. Polonya devletinin desteğini arkasında hiss eder. Mücadelesi aynı zamanda Fransa’da devam eder.

1931- Ankara’da Türkiye **Dışişleri** Bakanı **Tevfik Rüştü** ile Sovyetlerin Dışişleri Bakanı olan **M.Litvinov** arasında imzalanan anlaşma gereği,

Türkiye faal muhacirleri sınır dışı etmeyi kabul etmeleri buradaki Sovyetler Birliği karşısı faaliyetlerinde sonu olur.

Eylül 1931- M.E.Resultzade Türkiye dışına çıkarılmaya mecbur olan yakın arkadaşları için siyasi sığınağın **Polonya** olacağını düşünür. Almanya'da ise onlara neşriyat yapma imkanı vardır.

10 Ocak 1932- Berlin'de "İstiklal" adlı gazeteyi yayımlar.

15 May 1932- Orientalistlerin Varşova'da geçirilen kongresine iştirak eder.

Mart 1933- M.E.Resultzade Varşovada tertip ettiği ankette "İstanbul'daki Azerbaycanlı Talebeler" cemiyeti hakkında bilgi verir. Burada ki durum, cemiyetin Türkiye'de üyesi olduğunu öğrenir. Başlarında ise Mehmet Ali Bey Resuloğlu vardır. Mevcut çağdaş eğitim şartlarından yararlanmanın faydalarından söz eder. Orada ki Türk vatandaşlarının Azerbaycan'ın bağımsızlığı yolunda bilgilendirmesini ister.

8 Mart 1933- M.E.Resultzade Varşova'da iki sayılı Ekspozituranın bölge sorumlusu olan Polyak Haraskeviç'le görüşür. "Azerbaycan Milli Merkezi"nin faaliyetleriyle onu bilgilendirir. Aynı zamanda Ali Merdan bey Topçubaşı'nın ailesinin ciddi sıkıntıları olduğunu söyler. Topçubaşı'nın çocuğu yabancı vatandaş sayıldığı için, iş temini de zordur. Neticede az da olsa yardım sağlar.

21 Mart 1933- M.E.Resultzade "Azerbaycan Milli Merkezi" ile bağılı olarak Varşovada yazdığı ankette merkezin Varşova, İstanbul ve Paris'te yerleştiğini yazar. O aynı zamanda her ay ona verilen 650 zlotu (para) M. Mehdiyeye ve M. Vekilliyeye 68 dolar, E.Şeyxülislamova. A.Atamalibeyova, C. Hacıbeyliye, H.Hasmemmedova ve M.E.Resultzadına 30-32 dolar, A.M.Topşubaşova ise 40 dolar yardım olduğunu kaydeder. Resultzade bu ankette her yıl Azerbaycan'a 3 emissar'ın gönderilmesi için 300 dolar, orada halk arasında çağırış ve belgelerin yayılması için 100 dolar yedek artırdığını bildirir.

19 Kasım 1933 - M.E.Resultzade, Varşova'da "Azerbaycan'da milli hareket" adlı önemli bir makale yayımlar.

Kasım 1934 - Berlin'de "Kurtuluş" adlı dergi yayıma girer.

24 Haziran 1935- Paris- M.E.Resultzade Polonya yönetimi Haraşkeviçe yazdığı mektupta Ali Merdan Bey Topçubaşı'ya emeklilik verilmesini ister. Bu arada Ali Merdan Beyin oğlu Alekber Topçubaşı'nı çıkarılan dergide işe alır.

14-16 Ocak-23 Şubat 1935 - Bürüksel'de "Promete" teşkilatına dahil olan Kafkasya teşkilatlarının konferansı yapılır. Azerbaycan adına konfe-

ransta M.E.Resulzade,M.Mehdiyev,M.Meherremov, Atamalibeyov,A.M. Topşubaşov (Eli Ekber Topçubaşov) iştirak eder.

Nisan 1936 - Paris'te, Azerbaycan'ın, Povolje'nin, Ural'ın, Kırım'ın, Kuzey Kafkasya'nın Türkistanlı Müslüman halkların temsilcilerinin katılımıyla, bir kurultay yapılır. Kurultay iştirakçileri "**Rusya'da ezilen Türk halkları ittifakı**" adıyla teşkilat kurarlar. Kırım temsilçisi Cafer Seyidahmet, Azerbaycandan Mehmet Emin Resulzade, Mustafa Vekilli, Kuzey Kafkasta M.G.Şuns,Ural ve Povolje'den A.İshaki, Türkistan'dan Mustafa Çokay teşkilatın başkanlığına seçilirler. Teşkilatın varlığı gizli tutulur.

24 Mayıs 1936-Paris. Henri Martin Sokak Kültür Kulübü - Azerbaycan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya 'da Rus esaretinde bulunan hakların, temsilcilerinin katılımıyla Mayıs 11'de Kafkasya'nın, 26 mayıs'ta Gürcistan'ın, 28 Mayıs'ta ise Ermenistan'ın istiklallerini ilanının yıldönümü itibariyle tebrik gönderir.Azerbaycan temsilcisi Mir Yakup Mehdiyev, ermeni temsilci A.İ.Hatisyan, ukraynalı A.Şulgin, "Promete"nin editörü Gvazava bu toplantıda konuşma yaparlar.

5 - 7 Ağustos 1936– M.E.Resulzade'ni genel başkanlığında **Varşova'da** "Müsavat" partisinin toplantısı yapılır.Bu konferansta milli mücadele, partinin siyasi vizyonunu teşkil eder. Dış ve iç sorunlar üzerinde görüş alışverişi ve strateji arayışları yapılır.

9 Ağustos 1936– M.E. Resulzade Polonya'nın Paris elçisi İ.Skarjinisiye mektup göndererek "Müsavat" Partisinin konferansının yapıldığını bu konferansta milli mücadele partisinin lideri olarak yaptıkları hakkında geniş bilgi aktarmıştır.

1936– M.E.Resulzade Berlin'de "Çağdaş Azerbaycan edebiyatı" kitabını Türkiye Türkçesiyle, Paris'te ise rusca bastırır.

21 Mayıs 1937- "Azerbaycan sorunu" üzerine iki yüz kadar katılımının iştirak ettiği Berlin'deki Humbold Ali mektebinden önemli konuşmalar yapır. Çeşitli bakanlıklardan ve kurumlardan ilim adamları ve basın temsilcileri de katılır.

2-22 Mayıs 1937- Berlin'de düzenlenen Nasyonel Sosyalist İşçi partisinin Dışişler komisyonu Almanya bildirisinde bakanlığın, yüksek memurları Sovyetler birliğindeki sosyalist rejime karşı endişelerini dile getirirler.

1937– M.E.Resulzade Almanya'da "**Azerbaycan problemi**" adlı kitabını yayımlar.

1938-M.E.Resulzade Varşova'da "**Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadilesi**" adlı kitabını yayımlar.

Ağustos 1939– M.E. Resulzade Ayaz İshaki ile birlikte gittiği Ro-

manya'nın Dobruca bölgesi Köstence şehrinde olurlar. Dobruca Kültür Birliği onlar için toplantı düzenleyir, çok sayıda yerli Türk de toplantıya katılır.

6 Eylül 1939- M.E.Resulzade, 2. Dünya Savaşının başlamasıyla Polonya'yı Almanya'nın **1 Eylül** tarihinde, 18-de ise Sovyetlerin işgal etmesi üzerine ülkeyi terkeder. Köstence şehrinde Türkiye'nin Romunyadaki elçisi Hamdullah Suphi beyle görüşüb Bukreşe gidirler. 1945-e kadar burada bulunduğu sırada Kiryazı adlı otelde ikamet eder.

10 Ağustos 1941- M.E. Resulzade Bükreş'tedir. Burada "**Azerbaycanın ünlü şairi Nizami**" kitabını yazar.

1940-43 yılları- Bükreş şehrinde yaşamını devam ettiren M.E.Resulzade, Almanya'da savaşta esir düşen sovyet askeri olan azerbaycanlı esirlerle ilgilenir. Burada "**Azerbaycan Milli Komitesini**" kurar. Komitenin içinde esir Azerbaycanlılar vardır.

5 Ağustos 1943- Azerbaycanlı lejyonerlere karşı konuşmalar yapar. Ancak Almanya rejiminden memnun olmaz ve ülkeyi terk eder.

23 Ağustos 1944 - 1944 baharında Romanya ABD uçaklarının bombardımanı ile yanınca hükümet düşer. Yeni hükümet Ruslarla ateşkes ister.

Bu durumda Resulzade buradan da ayrılır.

1945- Romanya'nın Sovyetler birliği tarafından işgali sırasında o Avstriyada "**İmperial**" otelde kalmaktadır. Almanyada savaş esirleri arasında bulunur. Azerbaycanlı askerler arasında birliği temin için "**Azerbaycan Demokrat Birliğini**" kurmaya çalışır.

5 Ağustos 1946- M.E.Resulzade geçici olarak yaşadığı yer olan Mittemvald bölgesinden, Roman'ya da Türk elçiliğinde dört yıl askeri atış görevi yapan albay, Kenan Kocatürk'e mektup yazarak kendisinin Türkiye'ye gitme isteğinde olduğunu söyler. O, bu mektubu Almanya'daki bir türk olan İhsan Bey ile gönderir.

1947- M.E.Resulzade Münih'te 30 sayfalık "**Azerbaycan tarihi**" adlı kitapçığı yayımlayıp, Azerbaycanlılara dağıtır.

8 Temmuz 1947 - Türkiye'ye dönüşüne izin verilir. Bu işlerin olmasında Türkiye'deki dostu Hamdullah Suphi Beyin telkinleri olmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çıkardığı kararnameyle, Resulzade'nin Türkiye'ye dönüşüne izin verilir. Bu karar içişleri bakanlığının 18.6.1947 tarih ve 66717/249 sayılı yazıya esas teşkil eden 3519 sayılı kanunun 22. maddesi gereği Bakanlar Kurulunun 8.07 1947 tarihinde kararlaştırılır. **Artık Resulzade Türkiye Cumhuriyeti vatandaşdır.**

Bir sonbahar günü ikinci vatan olan Türkiye'ye yani Ankara'ya gelir.

2 Şubat 1949- Ankara’da şimdi faaliyette olan “Azerbaycan Kültür Derneği” ni kurar.

1949- “Azerbaycan kültür gelenekleri” adlı kültür kitabını yayımlar.

1949- T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar genel müdürlüğüne bağlı Milli Kütüphanede göreve başlar.

1950- “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı” adlı kitabını yayımlar.

1951-Türkiye’de bilinen”Azerbaycan şairi Nizami” kitabını yayımlar.

18 Ocak 1951- ABD’ni desteklediği bir projede “Sovyetler Birliği halklarının bağımsızlığı yolunda ABD Komitesi” oluşur. Bu komitenin yaptığı konferansta, toplantıyı düzenleyen **başkan İ.Don-Levin M.E.Resulzade’yi** İtalya ve Almanya’ya davet ederek ilişkilerinin sürmesini ister.

1 Nisan 1952- M.E. Resulzade’nin direktifleriyle Ankara’da, “Azerbaycan Kültür Derneği” tarafından “**Azerbaycan**” adlı dergiyi yayıma sokar.

11-16 Aralık 1952- Münih’te düzenlenen “Umum Kafkas Konferansında” konuşmacı olarak katılır.

Mayıs 1952- ABD Komitesi tarafından Almanya’ya davet edilir. Burada Azerbaycan Milli Cumhuriyetinin kuruluşunun 35. yıldönümü adına bilinen ve kitabımızın başında verdiğimiz konuşmayı yapar.

30 Mayıs 1953- İstanbul Üniversitesinin davetlisi olarak katıldığı ve Türk dünyasının önemli isimlerinin bir araya geldiği toplantıda **M.E.Resulzade’nin gazetecilik faaliyetlerinin 50. Yılı** olarak tanıtılması büyük ilgi ile karşılanır. Milli Eğitim Bakanı Rıfki Salim Burçak toplantıyı açarken, Resulzade ve diğer konukları saygı ile selamlar.

Gazeteciler cemiyeti başkanı Hakkı Tarık, yakın dostu Hamdullah Suphi yaptıkları konuşmalarda M.E.Resulzade’nin verdiği mücadelenin önemini vurgular.

21 Mayıs 1954 - Türkiye’de yayımlanan “**Dünya**” gazetesi 21 Mayıs-20 Haziran. sayısında “ Stalin ile ihtilal hatıraları”nı yayımlar. Resulzade’nin verdiği röportaj türk kamuoyunda ilgi ile karşılanır.

6 Mart 1955 – M.E.Resulzade 71 yaşına hayata veda eder, dostları, hemşerileri ve Ankaralılar tarafından bir devlet adamı olarak **Cebeci Asri** Mezarlığına defnedilir.

Mart- Nisan 1955-M.E.Resulzade’nin ölümünden sonra faaliyetini sürdüren “**Azerbaycan Kültür Derneği**” nin yönetim kurulu aldığı kararla, Onun kabrini layık olduğu şekilde inşa eder. Bu faaliyeti yürüten yönetim kurulu, Üsal, Kerim Oder, Hamit Ataman, T.C.Ziraat bankası Ankara Merkez Müdürlüğü nezdinde açılan “Mehmet Emin Resulzade’yi yaşatma

Fonu” ile açılan 6021 nolu hesapla yürütülür. Resulzade'nin zaman içinde yıpranan kabrinin yenilenmesi için onun kurduğu Azerbaycan Kültür Derneği Yönetim Kurulu, onun kurduğu Cumhuriyetin 90. Yılında **anıt mezar** olarak yeniden yapmayı kararlaştırdı.

Kayıt: Anıt mezar projesinin büyükşehir belediyesi kararıyla aynı yerde yapılmasını uygun görülünce, Azerbaycan Kültür Derneği Genel Sekreteri Tuncer Kırhan'ın M.E.Resulzade'nin ideolojisini içeren bir ruhla hazırladığı ve Azerbaycan Milli Merkezi Başkan Vekili Dr. Muhammet Kengerli, AKD Başkanı Cemil Ünal ve yönetim kurul üyelerinden oluşan secici kurul hazırlanan projeyi uygun görür ve Dr. Mehmet Kengerli'nin uzun yıllar başkanlık yaptığı bir hayır derneği olan Türkiye Anıtlar Derneği'nin finansal desteği ile anıt mezarın inşasına başlanır (Ayrıntılı bilgi ileri bölümlerde yer almıştır.)

M.E.RESULZADE’NİN DOĞDUĞU YER NOVHANI

Novhani köyü Abşeron ilçesine bağlı tarihi ve sevimli bir Türk köyüdür. Yüzölçümü 26.97 km karedir. Nüfusu ise 8500 kadardır. Azerbaycan Rusya tarafından işgal edildikten sonra , 1813-1816 yıllarında yapılan nüfus sayımına göre 115 aile mevcuttu. Bu kayıtlara göre, Mehmet Emin Resulzade’nin babası Resul Bey kayıt listelerinde 59. Sırada görülür. Bir evi, iki oğlu ve üç kızı vardır. Öyle ki kayıtlar arasında bahçede ki ağaçlar bile kayıtlara girmiş ve 2 büyük baş ve 11 küçük baş hayvanı ve bir meyve bahçesi olduğu ve sahibinin Hacı Nur Mehmet Bey olduğu kayıtlara girmiştir.

1832’de ildeki kayıtlarına göre ilde 192 aileden toplam 1188 nüfus olduğu ifade edilmiştir. Araştırmacı bilim adamları buradaki eğitilmiş olanların çoğunluğu Novhani’nin oluşumunu “Siyan yada Siyangöl” adlı merkezin dağılması sonunda kurulduğunu ifade ederler. Siyan, Şor gölünün Güney doğusunda şimdiki özel, vaktiyle Novhani köyüne arazi olmuş. Siyangöl şehir görünümüne büyük bir kasabadır. Arkeolojik kazılarda IX-XIV yüzyıllara ait eşyaların bulunduğu bilinmektedir. Tunç devrine ait medeniyetin olduğu, XVI. Yy.’da Hazar denizinin yükselmesi ve burada petrol arama Çalışmalarının 19.y.y. yaygınlaşmasıyla, yerli halkın başka yerlere taşındığı, bu yerin isminin de yeni anlamına gelen “Nov” ve hane anlamına gelen “hana” birlikte kullanılmıştır. 1813 yılında bu bölgedeki en büyük yerleşim bölgesi olduğu bilinmektedir.

1832’de burada 10 bin hektar toprak mevcutken, tarım alanları ve üzüm bağları ile safran tarlaları ve bahçeleri yapılmıştır.

Buradaki evlerde, tarım ürünleri yanı sıra, halıcılık ve benzeri el sa-

natları ile çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Hayvancılık, tarımsal faaliyetlerin bir parçası olarak halkın geçimini temin eden araçlar olmuştur.

Novhanlılar iyi niyetli, samimi,dindar kendi halinde insanlardır.

O tarihlerde bölgede Türk soylu insanların artması bölgedeki çoğunluğu sağlarken, Novhanı köyünün mimari abideleri (1750) Hacı Seferli mescidi, (1865) Ahund Abil Serdebese (1850,1870) gibi çeşitli dönemlere ait eserler mevcuttur. Novhanı bölgesinde, çok sayıda bilim adamı, edebiyatçı ve dini alimi çıkmıştır.

Kaynakça:

“Novhanı. Servetimiz şahsiyetlerimizdir”.

Bakü, 2010, s.283-287.

M. E. RESULTZADE'NİN SOYU VE AİLESİ HAKKINDA

M.E.Resultzade'nin babası

Muhammet Resul Resulzade'nin üç çocuğu olmuştur. İsimleri **Alekber, Abdülaziz, Dostuhanım**. Muhammet Resul'un büyük oğlu Alekber Muhammet Emin Resulzade'nin babasıdır. Büyük baba olan Muhammet Resul'un ikinci oğlu Abdülaziz'in ise üç çocuğu, biri amcasının kızı Ümbül Banu ile evlidir.

Ümbül Banü hanımın kız

əlavə 1

1813-1816-cı illərdə siyahıya alınmanın nəticələri

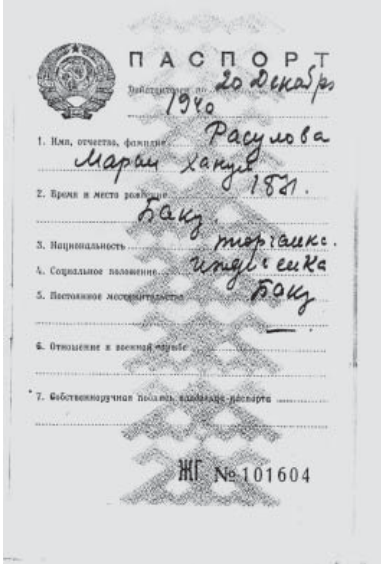
9 sayılı kand- Novxanı Sahibi:Hacı Nurməmməd bay	Ev	Adamlar		Dava	A	Malqarı		Meyyə Bağları
		K	Q			İri b.	İkb	
1 Hacı Nurməmməd bay	1	7	3	----	----	----	----	----
2 Məmməd bay Sakınlar	1	1	5	3	6	5	91	1
1 Kərbəlayi Qulu	1	2	3	4	2	4	101	1
2 Nəmməd	1	5	2	6	1	5	150	1
3 Mirzaali	1	3	2	----	1	4	40	1
4 Allahverdi	1	2	1	----	1	3	31	1
5 Nurməmməd	1	4	1	----	1	2	21	1
6 Mirza	1	1	2	----	1	3	----	----
7 Seyidra	1	2	3	----	1	5	----	1
8 Məhərrəm	1	1	2	----	2	3	21	1
9 İmamzadə	1	2	2	----	1	2	----	1
10 Ərəb	1	2	1	----	1	3	1	1
11 Məmmədali	1	5	3	----	1	1	15	1
12 Heybat	1	5	1	----	1	1	15	----
						1	3	1

49	Hacığa	1	4	2	----	1	3	1	1
50	Əlimurad	2	4	2	----	--	5	2	--
51	Kərbəlayi Əliqulu	1	3	2	----	--	6	1	--
52	Allahverdi	1	4	5	----	2	4	----	--
53	Məmməd	1	2	1	----	1	2	----	--
54	Yəhya	1	3	2	----	--	2	1	--
55	Məmmədrahim	1	3	3	----	--	3	1	--
56	Xudaverdi	1	4	2	----	1	2	----	--
57	Əbdürrəhman	1	1	--	----	1	2	----	1
58	Ağasami	1	3	2	----	--	2	2	--
59	Rəsul	1	2	3	----	--	2	11	1
60	Bağır	1	2	1	----	2	3	1	--
61	Məmmədşafi	1	4	1	----	--	3	21	--

1913-1916 yıllarında baba Resul Bey- on altıncı sırada

kardeşi ünlü şair, Ümgülsümdür. Bu hanımın kocası ise, eşi yazar Seyit Hüseyin, Muhammet Resul'un kız evladı olan Dostuhanım ise Resulzade'nin halası olup 1930 yılında vafat etmiştir.

Muhammet Resul'un Novxanı'dan başka Bakü'deki Nizami metrosunda yaşadığı da bilinmektedir. Resulzade'nin babası, **Ahund Hacı Molla Elekber Resulzade**, Novxanı'da tanınmış bir din adamıdır. 1926 da vefat etmiş, kabri köy mezarlığındadır. Mehmet Emin Resulzade'nin İstanbul'da yayımladığı "Yeni Kafkasya" dergisinin 1927 sayısında ölümü hakkında bilgi mevcuttur.

M.E.Resultzade'nin annesi

Anne Ziynet hanım ölünce babası Maral hanım ile evlenir. Mehmet Emin Resultzade ve kız kardeşi Şehrabanu hanım üvey anne elinde iyi yetişirler. Meral hanım iyi niyetli bir kadındır. Onları kendi evladı bilir.

1929 'da Kerbela'ya gider ve döner. Siyasal gelişmeler içinde o da **Kazakistan'da sürgün edilir ve orada vafat eder.**

Anne Maral hanım'a ait vatandaşlık belgesi

Kızkardeşi

Şehrebanı Hanım Mehmet Emin Beyin yegane varlığıdır.

Onca takip ve taciz sonunda genç yaşta 1934 yılında hayatını kaybeder.

Resultzade'nin eşi

Resultzade'nin eşi kendisi gibi 1888 doğumlu amcasının kızı ile 1908-1909 tarihinde evlenirler.

Ümbül Banu hanım 1920 den sonra eşinin Azerbaycan'dan ayrılışıyla yaşadığı sıkıntılara dayanamaz, oğlu Resul'un kurşunlanarak öldürülmesinden sonra Kazakistan'ın Çolak Kurgan eyaletine gönderilir.

1939 yılında yaşamını yitirir ve aynı yerde toprağa verilir.

Resultzade'nin kızı Latife

Resultzade'nin ilk evladı olan 1910 doğumlu **Latife hanım** 1929 yılında lahiçli Damat Müslümezade ile evlenir. 1939 yılında eşi, Müsavat Partisi ile ilgisi nedeniyle hapsedilir. 1941'de ise çocukları Firuze ve kardeşi İşve hanım ile birlikte Kazakistan'a sürgün edilir.

Üçüncü evladı olan Sona rahatsızlığı nedeniyle tüberküloz olur. İşve 1943 yılında ölür, Firuze ise şans eseri hayatta kalır. Latife hanım'ın Bakü'de kalan kızı Sona ise kaybolur. Büyük ihtimalle hastanede yaşamını yitirir.

Resultzade'nin kızı Halide hanım

1916 doğumlu olan **Halide** hanım, annesini kaybedince Kazakistan'ın Taldı Kurganda'da yaşayamaz. Hayatını riske ederek, 1943 yılında kaçarak Bakü'ye döner. Bir müddet Seyit Hüseyin Beyin evinde kalır. Daha sonra takip edildiğini anlar ve Şamahı 'ya gider. Daha sonra izi kaybolur.

Resultzade'nin oğlu Resul

Mehmet Emin Beyin ilk oğludur. 1918 doğumludur. Şiir yazma merakı vardır. 1934 yılında takibe alınır. Bir müddet Novhanı'da tutuklanır, **1937 yılında** kurşunlanarak öldürülür.

Resultzade'nin oğlu Azer

Mehmet Emin Bey'in 1920 doğumlu küçük oğludur. 1937 yılında Kazakistan'a sürgüne gönderilir ve **1993 yılında** hastalanarak yaşamını yitirir.

Torun Rais Resultzade

Azer Beyin oğludur. 1946 doğumludur. Babasının **Kazakistan'da** sürgünde olduğu zaman dünyaya gelir. Eğitimini orada almıştır. Halen hayatta olan Rais bey, Azerbaycan Pedagoji Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Resulzade'nin tutuklanan akrabaları

1937 yılındaki olaylarda Resulzade'nin ailesi olarak akrabaları da ya sürgüne gönderildi ya da tutuklandı. Bunlardan kendi bacanağı olantınınmış **yazar Seyit Hüseyin ve eşi Ümmügülsüm hanım** sekiz yıl haksız yere hapislerde tutuldu. Bunların çocukları akrabaları yanında perişan oldular.

Resulzade'nin yakın fikir dostu, aynı zamanda amcası oğlu olan, Müsavat Partisi kurucularından Muhammet Ali Resuloğlu ülke dışına çıkınca, eşi **Raziye hanım** ve çocukları da Kazakistan'a sürgün edildiler.

Kayıt 1- Resulzade büyük bir arzu ile ailesini Türkiye'ye götürmek istemiştir. Keza oğlu Azer beyin ifade ettiği gibi, onun bu arzusu 1925-26 yıllarında olmuş,

Trenle gitmeye hazırlanırken, Resulzade'nin babası Hacı Alekber izin vermemiş dolayısıyla Bakü'de kalmışlardır. 1932. Yıla kadar ise Resulzade, çeşitli arkadaşları vasıtasıyla ailesine maddi yardımda bulunduğunu ifade etmiş, hatta giysi bile göndermiştir. Sınırların kapanmasıyla ilişkiler tamamen kesilmiş olup, bu defa ailesinin mağduriyetine Bakü'deki Müsavat taraftarları el atmıştır.

Kayıt 2- Mehmet Emin Resulzade aile bireylerinin Kazakistan'a sürgün edildiğini ve eşinin vefat ettiğini öğrendikten sonra, Varşova'da tanıştığı **Vanda** (Leyla) isimli bir hanımla evlenmiştir .Bu beraberlik Ankara'da da devam etmiş ve hatta hayatının sonuna kadar birlikte yaşam sürmüşlerdir. Vanda hanım, **1885'te Varşova'da** doğmuş,üniversite mezunu aydın eşine bağlı bir hanımdır. Ne yazık ki; 1974 yılında Ankara'da vefat etmiş, **kabri Cebeci "Asri " mezarlığındadır.**

*İkinci eşi Vanda
(Leyla) hanım*

ПАСПОРТ
Действителен на 1940

1. Имя, отчество, фамилия: Рашидова Шибубани
2. Время и место рождения: 1888 Баку
3. Национальность: турки
4. Социальное положение: индустриальный
5. Постоянное место жительства: Баку
6. Отношение к военной службе: —
7. Собственноручная подпись владельца паспорта: Рашидова

ЖТ №101609

ПАСПОРТ
Действителен на 1940.25

1. Имя, отчество, фамилия: Рашидова Халида
2. Время и место рождения: 1910 Баку
3. Национальность: турки
4. Социальное положение: рабочий
5. Постоянное место жительства: Баку
6. Отношение к военной службе: —
7. Собственноручная подпись владельца паспорта: Рашидова

ЖТ №101605

ПАСПОРТ
Действителен на ОДИН год — шик

Владельцем настоящего паспорта является:
Bu pasportun sahibi:

1. Фамилия, имя и отчество: Рашид Заде
1. Soyadı, adı və atasının adı: Азад Мамед
2. Время и место рождения: 1920 Баку
2. Anadan əldə etdiyi vaxt və yer: Баку
3. Национальность: азербайджанец
3. Millət: Azərbaycanlı
4. Социальное положение: рабочий
4. İşləmə tərtibatı: işçi
5. Постоянное место жительства: Баку
5. Həmişəlik yaşayacağı yer: Баку
6. Отношение к военной службе: добровольно
6. Hərbi qulluqda iştirakı: İstəməli
7. Собственноручная подпись: Рашид Заде
7. Pasport sahibinin əx əli ilə imzası: Рашид Заде

ДЖА №138596

Дата выдачи: 1940.27
Verilmənin tarixi: 1940.27

М. Р.
М. Ж.

Еşi Ümbülbanu hanımın,
kızı Halide ve oğlu Azer'in
kimlikleri

MEHMET EMİN RESULZADE’NİN EĞİTİM ALDIĞI YERLER VE RUS -TATAR OKULU

1887. yıldan başlayarak Azerbaycan’da kurulmakta olan Batı tarzı okulların halk arasında “ usulü cedit” olarak biliniyordu.Bakü dışında bu tip okulların ikincisi Tiflis’te açılmıştı.

Sultan Mecit Ganizade ve Habip Bey Mahmutbeyov, bu okullarda farsca ve rusca dersler vermiştir. O nedenle “Rus tatar mektebi “ olarak bilinen bu okullarda önceleri elli kadar öğrenci aylık üç manat karşılığında eğitim görmekte iken, öğretmenler yüzde yirmi beşine kadar öğrenciye ücretsiz ders vermekteydi,daha sonraları öğrenci sayısı artınca, okul da genişletilir.

Bu okulun amacı, “realni” denilen teknik okula öğrencilerin alt yapısını geliştirmekti.1889’da şehir idaresi okul binasının kirası için her yıl 6000 manat ödenek ayırdı. 1891 dan itibaren de Rus Duma adlı teşkilatın eline geçen okula ilave olarak yedi okul daha açıldı. Çembere kentinde ki okulun müdürü Habip Bey Mahmutbeyov’du.

Dört yıllık eğitim yapan bu okullarda ders veren öğretmenler, Rus Gori Enstitüsü mezunu olmak zorundaydı. Yabancı dil eğitimi almak isteyen öğrenciler ise mutlaka üniversiteye gitmeliydi.

Bu okullarda eğitim seviyesinin yüksek olduğu düşünülürse, rusca, matematik, coğrafya, tarih, tabiat bilgisi, fizik, resim ve hat tekniği ile el işi derleri verilirken, aynı zamanda, bu okullarda yabancı temsilcilerde ders verebiliyordu. Resulzade bu konuda şöyle yazar “bize matematik der-si veren kişi Polonyalı Boyçovşky Beydi”. Araştırmalardan da görülüyor ki, bu okullarda o dönemlere göre yüksek seviyede dersler işlenmiştir.

Kaynakça: *Gulman İlkin.Bakü ve Bakülüler. B.1999, s.178-179.*

İSTİKLAL MÜCADELESİ YÜRÜTTÜĞÜ ÜLKELER

1- Azerbaycan Cumhuriyeti

- a)1884-1902 Novhanı –Bakü
- b)1903-1908 Bakü
- c)1913-1920 Bakü

2- İran İslam Cumhuriyeti

- a) 1909-1911 Tahran, Tebriz, Reşt, Urmiye, Marend

3- Türkiye Cumhuriyeti

- a)1911-1913 İstanbul
- b)1918 Temmuz, Ağustos, Eylül - İstanbul
- c)1922-1929 İstanbul
- d)1948-1955 Ankara

4- Gürcistan Cumhuriyeti

1918 Nisan, Mayıs, Haziran - Tiflis, Batum

5- Rusya Federasyonu

- a) Mayıs 1917, Moskova
- b) 1920-1922, Moskova
- c) 1922 Temmuz - Sankt-Petersburg

6- Finlandiya Cumhuriyeti

- a) Ağustos 1922 - Helsinki

7- Almanya Federal Cumhuriyeti

- a)1932-1934 Berlin
- b)1942-1943 Berlin
- c)1945-1947 Mittelvald

8- Polonya Cumhuriyeti

- a)1930-1944 Varşova

9- Romanya Cumhuriyeti

- a) 1940 -1944 Baharest

10- Fransa ve İsviçre’de çeşitli illerde toplantılara katılmıştır.

NOT: M.E.Resulzade 71 yıllık yaşamının 31 yılını Azerbaycan’da geri kalan 40 yılını ise farkı ülkelerde geçirmiştir. Bu zaman zarfında Azerbaycan’ın bağımsızlığı için çaba göstermiştir.

MEHMET EMİN RESULZADE’NİN YAŞADIĞI VE BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ VERDİĞİ YERLER

AZERBAYCAN’DAKİ FAALİYETLERİ

Gençlik yıllarında

Mehmet Emin Resulzade, 31 Ocak 1884 yılında Bakü’nün Novhanı köyünde dünyaya gelmişti. Babası Ahund (din adamı) Aliekber Bey dindar biri olmasına rağmen çağdaş dünya görüşüne sahip birisiydi. O nedenle oğlunun ilk eğitimini Sultan Mecit Ganizade’nin müdürü olduğu 2. sayılı “Rus –Tatar Mektebi”nde aldırmişti. Daha sonra “Bakü Teknik Okulunda” eğitimine devam etmiştir. Burada bir süre eğitim aldıktan sonra ara verip, bütün faaliyetini siyasi düşünce ve faaliyete devreder. Kendisini bu işlerden uzak olması yönünde ikna etmeye çalışanlar için de şöyle bir şiir

yazar:

*“Çekilmem ey harifen men,
Bu meydani siyasetten,
Bütün dünya mene derken,
Çekil bir yana sakitles!”*

Bu düşünceler içinde siyasete kararlı olan M.E.Resulzade, 1902-1903 yıllarında çeşitli rus liselerinde ve bazı orta okullarda öğrenim gören azerbaycanlı türk öğrencilerle gizili bir dernek kurar. Derneğin faaliyetleri hakkında şöyle yazar “Bu dernek üyelerinin milli duygularını uyandırmak, canlandırmak okullarında ders olarak görmedikleri konularda özellikle Türklük konusunda etkili olmak için yerli yazar ve şairlerin eserlerini okumalarını öğütlüyordum. Bunun dışında Çarlık aleyhinde yazılmış ve basılı olan belgelerin sosyalist ihtilale yönelik şiirleri ezberlemek işçiler arasında giderek hürriyet ve inkılap (devrim) konusunda fikirleri yaymak gibi faaliyetlerimiz oluyordu”(1,s.13-14).

M.E.Resulzade’nin kurduğu bu dernek, “**Müslüman Gençlik Teşkilatı**” adı altında belirli faaliyetleri geliştirerek daha sonraları Rusya yönetiminden hürriyet ve istiklale yönelik insani hakları talep etmek ümidiyle

gelişiyordu. Onlar “ Çarizm yönetimine karşı ihlalcı sosyalizmin destekçisi olmasa da müttefiki gibi görüyordu (2,s.30). Özellikle sosyal demokratlarla daha yakın ilişkileri içindelerdi.” Bu derneğin faaliyetlerini duyurma da ise “Hümme” adlı gazete önemli rol üstlenmişti. 1904’sonları ve 1905 başları olan Şubat birkaç yüzlük tirajla basılan bu gazetenin beş, ya da altı sayı çıkmıştır.

Haziran 1917 ‘de ise Neriman Nerimanov editörlüğünde ”Hümme” gazetesi yeniden yayımlanır. M.E.Resulzade bu gazetenin “Kafkasya’da türk - yani Azerbaycanlılar adına çıkan ilk parti organı” olduğunu söyler.

Gazetenin hemen bütün illerde yayımlanan üçüncü sayıda (1905), Resulzade nin bir yazısı yayımlanmışdı. Bu makale 1917’de çıkan 5 Temmuz tarihli “**Açık söz**” adlı gazetede yayımlanmışdı. (3, Sayı: 513, 1917).

*M.E.Resulzade 1904-1905 yıllarında-
sağ başta*

Belirtmek gerekir ki, azerbaycanlı işçiler, geniş bir çember dahilinde ihtilale destek veriyor, bu maksatla 1904 yılının sonlarında RSDFP’nin Bakü Komitesi nezdinde “ Müslüman Sosyal Demokrat- Hümme” grupunu oluşturuyorlardı (4,s.63). “**Hümme**” teşkilatının kurucuları arasında M.E.Resulzade, N.Nerimanov, M.Azizbeyov, A.Kazımzade, Kerbelayı Mikayilzade, M.H.Mövsümov, M.H.Hacinski, ve başkaları bulunuyordu. “Hümme,” Bakü parti teşkilatının ayrılmaz bir parçası gibi, Bakü Bolşevik komitesinin azerbaycanlı işçiler arasında vahit bölünmez unsuru olarak yerini aldı (5,s.16).

Kısa süre sonra Rusya’da başlayan birinci Sovyet ayaklanmasından sonra Resulzade, ve silah arkadaşları bolşeviklerin amaçlarının Azerbaycan’a yararı olmadığını bilerek bolşeviklerden uzaklaşır. 1907’de “Hümme” kapatılır (6,s.32).

Bu noktada basın faaliyetleri genişler, sosyal ve siyasal anlamda güç kazanır. Basının gelişmesi milli benliğin yerleşmesinde önemli bir rol oynar. Aynı zamanda,diğer illerde çıkan “**Şarki-Rus**” adlı gazetede çıkan Resulzade’nin “Bakü’den mektup” başlıklı yazısı büyük ilgi görür.M.E. Resulzade yazısında, bilim ve eğitimin gereklerinin altını çizer. Kafkas-

ya' da yaşayan Müslüman nüfusa, bakülülerden özel selam getirerek diyorum ki; çocuklarınızdan, küçük yaşta olan herkesten özel isteğim şudur ki, ilim ve terbiye dışında şeylere tevessül etmesinler. Örneğin her kesin, gücü yettiği oranda çocuğunu okula, ibadet evine, alışverişe gönderebilirsin”(7).

Şimdiki muhitte Rus baskısı ve istibdat rejimi faaliyetlerine karşı mücadele edebilmek için gazte dergi gibi matbu yazıları öğrenmenin gereğini anlatır. Özellikle “ Şarkı Rus”, “ Hümmet”, “Davet`i Koç”, “Tekamül”, “İrşad” ve diğer yayımların rejim aleyhine çıkan sayılarında Resulzade'nin onlarca makalesi basılır.

1909-1913. Yıllarda Resulzade İran ve Türkiye’de bulunur. Bu ikametlerinde önemli birikim ve faaliyet yeteneği kazanır. 1913 te Çarlık yönetimini elinde tutan Romanovlar ailesinin 300. İktidarda bulunuşu nedeniyle çıkarılan genel aftan yararlanarak Bakü’ye döner.

Belirtmek gerekir ki, bu devirde Bakü’de “ Müsavat” partisi kurulmuş ve Çar yönetimi aleyhine önemli faaliyet yürütmektedir. Yakın çevresi onu partinin başına geçmesi için ikna eder.

M.E.Resulzade Müsavat partisinin program ve tüzüğünü yeniden hazırladı. Parti tüzüğünün temelinde Türklük ve İslamlaşmak ideali yer alıyordu. Müsavat partisinin kuruluş esası denile bilir ki, “**Türkçülük**” esasına dayanıyordu. Böylelikle partinin siyasi ideologu Mehmet Emin Resulzade olmuştu.

Bu tarihten itibaren onun ciddi bir siyasi faaliyet içinde olduğu görülür. Hükümet tarafında izin verilen sosyal yardım ve eğitim gibi bazı faaliyetlerle partinin etkinliği artıyordu. “Nicat”, “Maarif cemiyeti”, “ Bakü Cemiyeti Hayriyesi” ve “ Neşri Maarif Cemiyeti” vardı (9,s.13).

Aynı zamanda Resulzade'nin “**Dirilik**” adlı dergide yayımlanmış olan makalelerinde milli uyanışın yolları detaylı şekilde anlatılıyordu. Bu anlamda mevcut siyasi konjonktür dahilinde hareket buluyordu. Mehmet Emin Resulzade, milli istiklal idealini dünya medeni koşullar çerçevesinde değerlendiriyordu.

O gösteriyordu ki, dünya medeniyetinin zenginliği için ayrı ayrı milletler siyasi yönden hür yaşamalı bir millet bir başkasını tedirgin ve ona tahakküm etmemeli.Onun sosyal anlayışında yer eden, maddi ve manevi iki yönden ilki, manevi olup onu da iki bölümde değerlendiriyordu.Manevi varlığın temelini oluşturan milli benlik anlayışının zirvesi olan milli istiklal fikrinin temel dinamik olmasıydı. Bu anlamda, o maneviyatın zengin olmasını ve milli şuurun yetkinliği ile kendini bulacağını söylüyordu. Bununla ilgili olarak bir yazısında şöyle diyordu:“acele ederek maddeten

terakki (gelişmek) ederken, maneviyattan mahrum kalınacaksa, maddeten geç terakki edip maneviyatça müstakil kalmayı tercih ederim, çünkü milli-yetinde insanîyetinde yararı bundadır”(10,s.15).

M.E.Resulzade, sosyal ve siyasal bağlamda ki popülist yaklaşımlarını yansıttığı, “İkbal”, “Yeni İkbal”, ve “Açık söz” gazetesinin büyük katkısı olmuştur.

“Açık söz” gazetesi 2 Ekim 1915’te haftanın beşinci günlerinde Bakü’de yayıma başlamıştı. Siyasi, sosyal ve edebi bir Türk gazetesi olarak başlık altında ifade edilen içeriği ile Nikoloyeveski Caddesi M.Aleksandrov’un 357 nolu hanesinde basılmaktaydı. M.E.Resulzade bu gazete hakkında şöyle yazmaktadır: “Açık söz” ilk defa olarak ve bu zamana kadar, Kafkasya’daki Müslüman ve Tatar diye bilinen halkın Türk olduğunu açıklıkla ve ısrarla ortaya koymuş ve bu konuda harp manasında mücadele etmek zorunda kalmıştır(11,s.17).

Bu gazetenin baş makalesinde “Tutacağımız yol” başlığı işlenmiştir. Yazarı Mehmet Emin Resulzade bu yazısıyla önemli bir gerçeği aydınlığa çıkarıyordu:

“Muhteşem çıkışına tanık olduğumuz bu yol bir gerçeği, asrımızın milliyetçilik asrı olduğunu, ispat etmiştir. Bundan böyle dünya haritası buna göre şekillenecektir” (12).

Belirtmek gerekir ki, çıkarılan gazeteler halkın duygularını ve ihtiyaçlarını dile getiriyordu. Ekim 1915’e gelindiğinde gazete sayılarından birinde, M.E.Resulzade’nin “Bizim ihtiyaçlarımız” adlı makalesi yayımlandı. Bu yazıda halktan çok öğrencilerin, şimdiki durumda görevleri sıralanmıştı. Bunlar sırasıyla şöyle idi:

- 1.Alt sınıflı okulların millileştirilmesi,
- 2.Dini eğitim veren yüksek okulların açılması,
- 3.Müslümanların baskı altına alınan haklarının iade edilmesi.

“Açık söz”adlı gazete-1915

Mehmet Emin Resulzade, “Açık söz” adlı gazetede ise yalnız Azerbaycan Türklerinin değil, Çarlık yönetimi altında azap çeken türk halklarının haklarını istiyordu. Türklerin cesaret ve azimle, gerçek olan davaları konusunda birleşmeli ve mücadele etmelidirler diyordu. Makalelerinin birisinde ise, Türkistan’ın elli yıldan beri içine düştüğü hukuksuzluktan söz ederken istiklalini yollarını sıralıyordu.

Belirtmek gerekir ki; 27 Şubat 1917’de beliren **Burjuva inkılabı** Azerbaycan’da ki sosyal ve siyasi durumları ciddi manada etkiledi. Şubat inkılabından sonraki günlerde, Azerbaycan’da faaliyet gösteren, teşkilatların merkezileşmesine ihtiyaç duyulurken, bu amaçla **29 Mart 1917’de Bakü Müslüman** sosyal teşkilatlarının geçici komitesi kuruldu. Bu işin başına da, M.H.Hacinski getirilirken yardımcılığına ise Resulzade getirildi.

Geçici komite “Bütün şahsi sorunları bir yana koyarak siyasi oluşumlar yanında olmaya” dikkat çekiyordu. Ayrıca genel bir Müslüman kurultayı yapılmasını öne sürüyorlardı.

Kurultayın açılış öncesi “Açık söz” gazetesinde bir yazı şöyle diyordu: “Bu kurultay Kafkasya Müslümanların siyasi ve milli oluşunda önemli bir rol alacaktır.”

15-20 Nisan 1917 tarihleri arasında, **Kafkasya Müslümanlarının kurultayında** genel durum değerlendirmesi yapıldı. Ülkenin siyasi manzarası içinde Azerbaycan’ın durumu asıl meseleyi teşkil ediyordu. Öneriyi sunan Resulzade, Rusya’nın birden çık halka kendi topraklarında bağımsızlık vermesini talep ediyordu. Resulzade bununla da yetinmiyor, milli toprak bütünlüğü içinde federal bir yapının oluşması gereğinin altını çiziyordu.

Ne var ki **Rusya’da ki Müslümanlar, 1-11 Mayıs 1917’de yapılan Birinci Genel Rusya Kurultayında** milli ve çağdaş gelişmenin önemi vurgulanıyordu. M.E.Resulzade’nin “Toprak Özerkliği” ideali büyük ilgi ile karşılandı. O konuşmasına şöyle devam ediyordu.”Bugün Rusya idari formasyonu altındaki halkların, demokratik birer ülke konumunda yaşaması gerekmektedir. Yer kürenin altında birini tutan bu toprakların, Kamçatka’dan Karadeniz’e, Arkangelski’den İran sınırına kadar 170 milyon nüfusuyla çok uluslu bir devlet merkezi yönetilemez. Ona göre Rusya devletinin idari şekli federasyon olmalıdır.” Resulzadenin öne sürdüğü mahalhi özerklik önerisi **271 oya karşılık 446 oyla kabul edilir.**

Resulzade Nisan 1917’de Kafkas Müslümanları kurultayında Nesip Bey Yusufbeyli ile birlikte her iki teşkilatın (Müsavat-Türk Ademi Merkeziyeti) nin birleşmesi yolunda karar alırlar.

Kafkas Müslümanları Kurultayına kadar Resulzade ve Yusufbeyli iki dost idiler. Özellikle Nesip Bey Yusufbeyli'nin "Açık söz" adlı gazeteyi sıklıkla ziyaret ederdi. Bu birliktelik gelecekteki siyasi birlikteliği de hazırlıyordu. **17 Haziran 1917'de Resulzade'nin lideri olduğu "Müsavat" ile Yusufbeyli'nin başkanlığını yaptığı "Türk Ademi Merkeziyeti" yapılan kurultayda birleşme kararı aldılar.**1918 yılında Azerbaycan istiklalinin kazanılması b akımından bu çok önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Müsavat'ın Bakü ve Bakü dışında,"Türk Ademi Merkeziyeti" in ise Gence ve dışında etkisi büyüktü. Bu şekliyle, her iki teşkilatın birleşmesiyle kazanılacak olan istiklal uğrunda zorlu mücadele yürüten bir siyasi organ olarak **genel bir Azerbaycan partisi oluşmuş oldu.**Bu önemli ve güçlü siyasi gücün başına da Mehmet Emin Resulzade getirildi.İki siyasi partinin birleşmesiyle Azerbaycan'da belirgin bir siyasi güç olarak görülen "Müsavat"ın büyük nüfuz dönemi başlamıştı.

Ekim 1917 Bakü Sovyeti'nde yapılan seçimlerde oyların yüzde kırkının desteğini alarak kendini bir daha kanıtlamış, seçimlere katılan 25000 delegenin 10 binden fazlasının desteği ile önemli bir güç olduğunu kanıtlamıştı.

Bolşevikler ise dört bin oy ala bilmişlerdi. Bu oran Bakü seçmenini yüzde 15.4 ünü teşkil ediyordu.

Bu şartlar altında "Müsavat" partisi ilk kurultayını yaptı.Kurultay **26 ve 31 Ekim 1917** tarihine kadar devam etti. Bu kurultay Haziran 1917'de "Müslüman Demokrat Partisi – Müsavat" ve "Türk Ademi merkeziyeti" partilerinin birleşme kurultayından sonra yapılan ilk resmi toplantı oluyordu.

Burada "**Türk Ademi Merkeziyeti Fırkası Müsavat**" olarak kendi tüzüklerini hazırlayıp genel kurula sundular.Bu kurultayda ki Müsavat partisinin ilk resmi belgesi olarak sunuldu (16,F. 276, s.7, iş. 168,v.1).

Kurultay 76 maddeden oluşan parti programını kabul etti. Kabul edilen program içinde şu hususlar dikkat çekiciydi.

- 1.Devlet yapısı ve özerklik;**
- 2.Milli sorunlar;**
- 3.Dini sorunlar;**
- 4.Sorumluluklar;**
- 5.İktisat ve maliye işleri;**
- 6.Toprak sorunu;**
- 7.İşçi sorunu;**
- 8.Adli işler;**

Mehmet Emin Resulzade-1918

Özerkli konusu parti programında öncelikli olarak değerlendiriliyordu. Bu konu “Müsavat” ın programında yer alan şekliyle şu şekilde açıklanıyordu: “Rusya devletinin şekli idaresi milli, mahalli, özerklik esasına dayalı bağımsız halk cumhuriyeti olarak şekillenmelidir” (19, F, 894, s. 10, iş 39,v,2).

Şurası çok önemlidir ki, beş yüz kadar delegenin iştirak ettiği “Müsavat” partisinin birinci kurultayında otuz üç yaşında olan Mehmet Emin Resulzade Parti genel başkanlığına seçilir.

1917 yılının sonlarına doğru Azerbaycan’ın geleceği için önemli bir başlangıcın işaretleri görülmüyordu. Artık milli hareket için belirgin üç unsur bulunuyordu: **Milli demokratlar, sosyalist ve islamcılar**, özellikle ön planda duran milli demokratlar, Azerbaycan’ın geleceğini milli devletçilikte gören gruptu. Bu koşullarda, Zakafkasya da ki siyasi teşkilatlar da güçleniyorlardı. Kasım 1917’de Tiflis’te yapılan bir toplantıda Zakafkasya Yüksek Komiserliği kurulması kararı alındı.

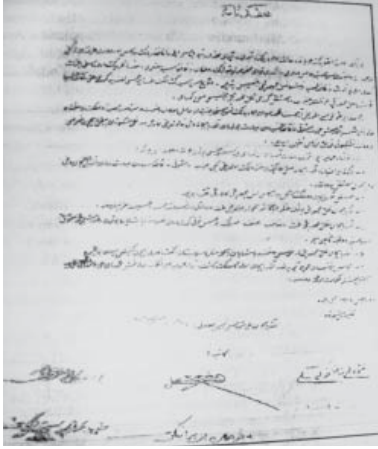
Aynı ayın 14 ünde ise gelişmeler yeni bir hükümetin kurulmasıyla kendini gösterdi. Şubat 1918’de Zakafkasya meclisi olan Seyim’in ilk toplantısında ise azerbaycanlı siyasilerin desteği ile Zakafkasya siyasi teşkilatlarının kendi istiklalleri için yeni bir dönem başlıyordu.

Aynı yılın 23 Şubat tarihinde Tiflis’te Zakafkasya kanun kurucu organ olan Zakafkasya (meclis) Seyim’inin açılışı yapıldı. Buradaki Azerbaycan grubu 44 milletvekilinden oluşuyordu (18,s.130), “Müsavat”, “İttihat” “Hümmet” ve “ Müslüman Sosyalistler” olmak üzere temsil edildiler.

14 Mart 1918’de yapılan Trabzon Barış Konferansında Türkiye (Osmanlı) delegeleri Zakafkasya temsilcilerinden oluşacak olan cumhuriyet hakkında teminat istediler.

Gerek Azerbaycan’da ortaya çıkan ve Azerbaycan tarihinin en kanlı işgla ve katliamlar olması nedeniyle patlak veren Mart 1918 hadiseleri gerekse Zakafkasya Seyim’indeki tartışmalar ilişkileri gerdikçe, bu noktada Azerbaycan’ın milli bağımsızlık mücadelesi için önemeli bir neden oluyordu.

29 Mart 1918’de Bakü ve Tiflis demiryolunun kapatılması nedeniyle şehirde kalan ermeni militanları “Evelina” adlı bir gemide bulunan Müslüman ve askerlerin elinden silahların alarak onları esir etmişler, Kızıl ordu askerlerinin desteği ile atılan bomba silahlarıyla masum insanları meskenlerinde katletmişlerdi. Bu gelişmeleri kaleme alan Resulzade şöyle anlatıyordu: “Bu olaylar neticesinde bolşeviklerin bir çok yerleşim bölgesinde yaptığı operasyonlar sırasında en büyük tahribatı Bakü’de yaptılar. İşçi ve fakir insanlar adına “Müsavat partisi – Milli Müslüman Şurası” ilan eden “Bakü Sovyeti” ermeni alayları ile birlikte on bin masum Müslüman’ı katletmiştir”. (17,s.33).

*Azerbaycan'ın
İstiklal beyannamesi*

Mart ayı hadiseleri Milli İstiklal mücadelesinin ana nedeni olarak gün ışığına çıkıyordu. Gürcü ve Ermeniler Osmanlı yönetimine karşı ciddi tavır takınmışlardı. Batum ve Acaristan’ın Osmanlı yönetiminde olması talebi karşılığında Kars ve Ardahan’ı almak istiyorlardı.

Osmanlı yönetimi bu gelişmelerden haberdar idi. Zakafkasya hükümetinin Osmanlı yönetimiyle yürüttüğü çatışma sekiz gün sürmüştü ve Osmanlılar Nisan ayının 15 inde Batum’u ele geçirmişlerdi. Aynı zamanda Kars’ın kuşatılması sağlanmıştı (18,s.183).

Bu vaziyet içerisinde gelen 19 Nisan tarihli Seyim’e

Binlerce masum insanın ölümüne neden olan Ermenilerin bu ihaneti hakkında 2 Nisan 1918 de Zakafkasya Meclisi olan Seyim’e ulaştırılan genel durumun ilgi görmemesi azerbaycanlı delegelerin tepkisine neden oldu. Seyim’in gürcü ve Ermenilerden oluşan çoğunluğu Bakü Sovyet’ine karşı tavır almak istemiyordu.

Seyim de bulunan azerbaycanlı milletvekilleri ayrı partilerden olsalar da, aynı noktada müşterek hareket ede biliyorlardı.

Azerbaycan istiklâlinin ilânı
Yazan: M. E. Resulzade

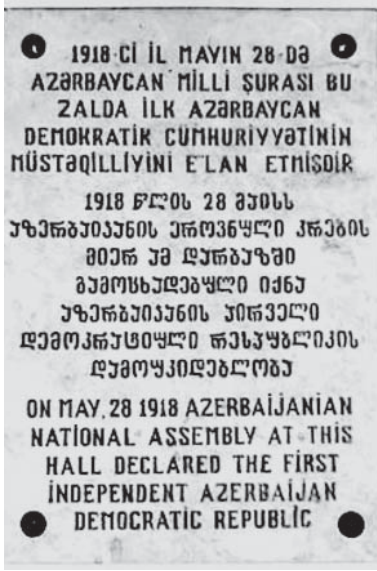
Bundan 35 yıl evvel, Azerbaycan Milli Şurası Azerbaycan Cumhuriyetinin istiklâlini bütün dünyaya ilân etti.

O tarihe kadar milliyet olarak varlığını ispat için mücadele eden Azerbaycan halkı bu tarihten itibaren, millet olarak, bir devlet kurdu ve bu devletin müstakil yaşaması uğrunda bütün mevcudiyetiyle mücadele meydanına atıldı.

Medeni büyük bir terekeye malik olan Azerbaycan, siyaset sahasında da büyük ve değerli hâmler göstermiştir. İstiklâl uğrunda yapılan tarihi savaşların en kanlısı XIX ncu yüzyıl başlarında Rusyaya karşı yapılmıştır. Uzun müddet devam eden bu savaş kahramanlık ve cesaretle, Azerbaycan milliyet kuvvetleri teşkil etti. Sosyal hayatta esaslı islahata girişti; köylüleri toprak vermek üzere kanunlar hazırladı. İşçilerin haklarını korumak maksadıyla tedbirler aldı. Halkı ana dilinde okutmağa başladı. Türkeyi devletin resmî dili ilân etti. Orta ve âli mektepler açtı. Batı Avrupa demokrasisi misalinde, halk tarafından seçilmiş parlamentoya karşı meşul bir hükümet usulü idaresi yarattı. Hâkimiyet tamamen milletin elinde idi. Millet Meclisinden itimat almamakla beraber, hükümet işi yanında kalamazdı. Memleketinde tam bir hürriyet vardı. Terrör denilen şeyden hiç bir eser yoktu. Şahıslar da meskenler de em ve emanet idi. Vatanın kapıları bütün dünyaya açıldı ve Avrupa devletleri ile dostluk ve ittifak tesis etti.

*Azerbaycan'ın İstiklalı hakkında yazdığı
makale*

*Azerbaycan`ın
istiklalinin ilan edildiği
binadaki tabela- Tiflis*

manya himayesine girme tartışmaları yaşanır olmuştu. **25 Mayıs tarihinde Gürcüler**, Seyim`den ayrılıp kendi bağımsızlıklarını ilan etme noktasına geldiler.

Bu tartışmalar Seyim`in 26 Mayıs tarihli toplantısına kadar devam etti. Seyim`in faaliyetlerine ara verilmişti. 27 Mayıs 1918`de azerbaycanlı milletvekilleri olağanüstü toplantı yaptılar.

Neticede kendileri için geçici bir **Milli Şura** oluşmasına karar verildi. Bu gelişme karşısında milli şura başkanlığına seçimine geçildi. Yapılan oylamada “

Müsavat” partisi **Mehmet Emin Resulzade`nin Milli Şura başkanı olarak seçildiğini ilan etti.**H.Ağayev ve M. Seyidov ise başkan yardımcılığına seçildiler. Aynı toplantıda Milli Şuranın dokuz üyesinden

katılan azerbaycanlı milletvekilleri şunu beyan ettiler: **“Zakafkasya bağımsız olmalıdır”**. İlave olarak, aksi taktirde Azerbaycan kendi bağımsızlığını ilan edecektir.

Bu teklif karşısında telaşa düşen gürcü ve Ermeniler bu talebin yerine getirilememesi karşısında Brest Litovsk anlaşma şartlarını ve Zakafkasya`nın bağımsızlığının şart olduğunu kabul ederek savaşın durdurulmasının gereği ile karşı karşıya kaldılar. 22 Nisan 1918`de Zakafkasya bağımsızlığını ilan etmek zorunda kalsa da, Seyim`in dahilinde bulunan karşı guruplar giderek zıtlaşmaya başladılar.

Özellikle Almanya`nın Zakafkasya üzerinde ki etkisi Gürcülerin Almanlara sempatisini daha da artırmış oldu. Bu gelişmelere karşın Zakafkasya Seyim`inde Gürcistan bu Kafkas birliğinden çıkıp Al-

*M.E.Resulzade (soldan 2-ci)
Batumi`de 1918*

icra heyeti (bakanlar kurulu) teşkil edildi. Buna göre Fetali Hoyiski Başbakanlık ve aynı zamanda İçişleri bakanlığını üstlenirken, Harbiye bakanı Hüsrev Bey Sultanov, Halk Maarifi ve Maliye bakanı Nesipbey Yusufbeyli, Dışişleri bakanı Mehmet Hasan Hacinski, Posta Telgraf ve Yollar bakanı Hudadat Bey Malikaslanov, Tarım ve Emek bakanı Ekber Ağa Şeyhülislamov, Adliye bakanı Halil Bey Hasmemetov, Ticaret ve Sanayi bakanı Mehmet Yusuf Caferov, Devlet bakanı Cemo Bey Hacinski'den oluşuyordu.

28 Mayıs 1918'de yapılan Milli Şuranın ilk toplantısında yirmi dört milletvekili tarafından kararlaştırılan gündem maddeleri şöyledir.

- 1- H.Ağayev'in Gence'deki son olaylar hakkında bilgi vermesi,**
- 2- M.E.Resulzade'nin Batum'da iken gönderdiği telgrafa cevap verilmesi,**
- 3- Seyim'den çıkılması ve Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle ilgili Azerbaycan'ın ne yapacağı(15,s.18).**

Azerbaycan istiklalini ilan ettiği gün Resulzade Tiflis'te idi. Ertesi gün ise Batum'a giderek Osmanlı yetkileri ile görüşme yapacaktı. Çünkü bağımsız Kafkasya'nın Batum görüşmelerine katılan heyetin içinde Resulzade bulunuyordu. Nesip Bey Yusufbeyli onun "Osmanlı devletinden askeri yardım talep etmesini istemişti. Azerbaycan'ın istiklalini ilan etmesiyle Zakafkasya Hükümetinin yapmakta olduğu barış görüşmeleri heyetinin görevi de sona ermişti.

M.E.Resulzade Parlamentoda konuşurken

4 Haziran 1918'de Osmanlı devleti ile yapılan görüşmelerde başarılı geçen "dostluk anlaşması" nı Osmanlı hükümeti adına Adliye Bakanı Halil Menteşe, Kafkas Cephesi Komutanı Vehip Paşa, Azerbaycan hükümeti adına ise Dışişleri Bakanı M.H.Hacinski ve Milli Şura Başkanı Mehmet Emin Resulzade imzaladı. Bu anlaşmaya koyulan imzalarla Azerbaycan ilk defa bir dış ülke ile resmi anlaşmaya imza koymuştur diyebiliriz.

Osmanlı devleti ile Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti arasında" si-

yasi, hukuki, iktisadi ve entelektüel zeminde dostluk ilişkileri ile birlikte değerlendirilerek karşılıklı sevgi bağlarıyla anlaşma yapılmıştır” şerhiyle imza edildi (19, F, 894. s, 2, iş, 8, 1).

İmzalanan anlaşmanın birinci maddesi şöyledir: **“Osmanlı devleti hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti arasında daima dostluk ve güçlü barış olacaktır”** (20, F, 277, s, 2, iş, 89, 10).

Anlaşmanın dördüncü maddesinde ise şöyle yazılıydı: **“Güçlü olmayı ve asayışı temin maksadıyla ülkenin güvenliğini teminde, ihtiyaç duyulduğunda Osmanlı hükümeti Azerbaycan Cumhuriyetine askeri yardımda bulunmayı kendi sorumluluğunda taşır”** (20, F, 277, s.2,iş,89,v. 10).

Azerbaycan hükümeti en ağır şartlarda bulunduğu sırada, söz konusu anlaşma gereği Osmanlı askerini Azerbaycan’a çağırmıştır.M.E.Resultzade bu konuyu şöyle yazmıştı:**“Bütün Azerbaycan halkının göz yaşları arasında beklediği Türk askeri ümitlerimize tercüman olarak davetimiz karşısında muvafık cevabı vererek Azerbaycan’a gelmeyi kabul etmişti”**(17,s.40).

M.E.Resultzade’nin başkanlık ettiği Milli Şura Azerbaycan’ın bir müstakil bir devlet olarak yerleşmesi için büyük çaba gösterdi. Azerbaycan İstiklal Beyannamesinin altıncı maddesinde görüleceği gibi, **“Azerbaycan Cumhuriyetinin idaresinin başında Şurayı Milli”** vardır denilmektedir.

Bu sırada Azerbaycan temsilcileri, 17 Haziran’da Azerbaycan Cumhuriyeti temsilcileri İstanbul’da düzenlenen (Almanya, Avusturya,Macaristan, Türkiye, Bulgaristan, Kafkasya - Azerbaycan’ın, Gürcistanın, Dağlık Birliği, Ermenistan’ın katıldığı) Uluslararası bir toplantıya **M.Emin Resultzade, X.Hasmehmedov ile A. Safikurdsk’den oluşan** heyetle katıldı.Bunlara ilave olarak teknik ve danışman olarak dört kişi daha katıldı. Temsilcilerden konferans heyeti arasında siyasi, iktisadi, mali ve askeri sorunlarda yeni gelişmeleri ülkelerine götürmek için yetki verilmişti.

Bu amaçla Azerbaycan’da ki işgali kırmak için yola çıkan Türk Ordusu 15 Eylül 1918’de Gence’yi daha sonra Bakü’yü düşman işgalinden kurtardı. Bakü’nün alınması yolunda çarpışan ve canlarını veren çok sayıda askeri rahmetle anmanın yeridir. Mehmet Emin Resultzade aynı günlerde İstanbul’da bulunuyordu. O aldığı bilgileri şöyle aktarıyordu: **“Dönemin harbiye Bakanı ve başkumandan vekili Enver Paşa Hazretleri beni telefonla aradı ve şöyle dedi: “Emin Bey, Bakü alındı!”**.Bu haberle ben hissettiklerimi tarif edemem. O etkiyi ömrümce de unutamam”(11,s.51).

Hiç şüphe yok ki, bağımsız Azerbaycan devlet olma yolunda başarılı

adımlardan biri olarak **Azerbaycan Parlamentosunun** kurulması olmuştur. Parlamentonun açılıyla birlikte Azerbaycan Milli Şurası Başkanı M.E. Resulzade, ciddi çalışmalara girişti. İlk olarak 29 Kasım 1918’de Azerbaycan türkçesi ve rusca “Azerbaycan halkına” diyerek seslenişi oldu. Bu yazılı seslenişte: “Vatandaş olan herkesin, savaş zamanı olağanüstü olağan üstü durumları nazara alarak tatil olan Azerbaycan Milli Şurası bugün tekrar başkentimizde açılmış durumdadır.

Şurayı Millinin ilk kabul ederek yürürlüğe koyduğu yasa, sadece azerbaycanlı Müslümanlara mahsus olan Şurayı Milliye milli bir şekilden çıkarıp bir devlet olarak ortaya koymaktı. Bu ayın 19 unda kabul edilen kanunla Şurayı Milli Aralık ayının üçüne kadar azınlığa düşen halkların da parlamentosu olacaktır. Bu meclis azınlıkta kalan halk temsilcileri de bünyesine çağırmıştır. Azerbaycan Parlamentosu ülkenin meclisi olarak, onun değerlerinin sahibi olarak oluşan hükümetle ülke ve halk menfaatini koruyacaktır” (21,F.895,s,3,iş,187).

Resulzade parlamentonun ilk toplantısında yaptığı konuşmada ise şöyle konuştu: “**Muhterem milletvekilleri!**Azerbaycan parlamentosunun ilk defa olarak açılışını yapmak bana nasip oldu.Siz değerli arkadaşlarımı tebrik etme onurunu kendimde iftiharla taşıyorum (alkışlar). Efendiler, Rusya’da vuku bulan büyük inkılap,bilinen gerçeklere bir başkasını da ilave etmiştir. Bu gerçek milletlerin hürriyet ve istiklal gerçeğidir”(22,s.84).

Resulzade’nin bu konuşması defalarca alkışlarla kesilerek dinlenirken, parlamentodaki “Müsavat” partisi teşkilatı onu ülkenin lideri olarak ilan etti. Aynı tarihili bildiri: “**Evet, artık Azerbaycan ideali burada bulunan siyasi partilerimiz arasında herhangi bir fikir ayrılığı olmadığını göstermiştir.Azerbaycan fikri milletin şuuruna yerleşmiştir. Üç renkli aziz bayrağımız herkesin siyasi görüşünü temsil etmektedir. Azerbaycan istiklalini müdafaa etmek hepimiz için ortak bir değerdir.O nedenle siyasi partilerimiz Azerbaycan idealini propaganda etmekle değil, mevcut şartların, hukukun ve dış düşmanlara karşı ortak müdafaamız olmalıdır**” (23,s.85).

Azerbaycan parlamentosunda en güçlü grup olan “Müsavat” la tarafsız demokratların birleşmesi oldu. Bu grubun sayısı 38 idi. Parlamento işlerinde büyük faaliyet içinde olan Resulzade, aynı zamanda başkanı olduğu “Müsavat” partisinin görüşleri hakkında da zaman- zaman görüş bildiriyordu.

Bu bilgiler genellikle umumi durum hakkında olurken, genç Azerbay-

can Cumhuriyetinin bağımsızlığı sıklıkla anlatılıyordu. Ülke topraklarının bütünlüğü, savunması yanı sıra genel hukuk kurallarının korunup müdafaa edilmesi öncelik taşıyordu. Özellikle Azerbaycan devletinin komşu ülkelerle münasebetlerinin güçlenmesi yolunda görüşler ile demokratik hukuk devleti olmanın gereklerini sıralıyordu. Bütün bu çalışmaların başında ülkenin güvenliğini koruyacak olan bir milli ordunun kurulması gündemi işgal ediyordu.

Resulzade, 1918-1920 yıllarındaki faaliyetlerinde Azerbaycan'ın bağımsızlığı yolunda kesin bir mücadele yürüttü.

Öyle ki, Azerbaycan bağımsız bir devlet olarak uluslararası nüfuzunu artırdığı bir zamanda **27 Nisan 1920 tarihli işgal** ile yüz yüze geldi. 27 Nisan işgalinin nedenlerini araştırmadan önce belirtmemiz gerekir ki, Resulzade milli, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti için elinden geleni yapmıştı.

Rusya'nın (ister Çarlık dönemi isterse, Sovyet dönemlerinde olsun) müttefiki olan Ermeniler intikam almaktan geri kalmayıp, 20 Mart 1920 de Azerbaycan topraklarına saldırdılar.

M.E.Resulzade Ermenilerin **bu insanlık dışı düşmanlığı hakkında şöyle yazıyordu**: “Bayram gecesiydi, Şuşa kentindeydik ve Nevruz bayramı şölenleri yapılıyordu. Hankendi diye bildiğimiz askeri bir bölgede eğlence yapılıyordu.Bu esnada civar köylerde yerleşik Ermeniler köye saldırıda bulundu. Silahla donanımlı çete askerleriydi” (17,s.64).

Bolşevik Rusya'sı ise Azerbaycan'ı işgal etmek için hazırlık içinde imiş. Başlarında bulunan Rus general S.M.Kirov 9 Mart 1920 tarihinde Mikoyan'a de gönderdiği mektupta 11.Kızıl Ordu ile birlikte hareket edeceklerini bildiriyordu. “Keşifleri güçlendirin” talimatlarıyla bize rakibin yani Azerbaycan milli devletinin nerede mevcut olduğu bilgi gereklidir” diye talimat vermişti.Kafkas cephesi Devrim Şurası S.Q.Orconikedzen'in başkanlığında 21-23 Nisan günleri 11. Kızıl Ordu Azerbaycan sınırlarını aşarak bütün bölgeyi işgale yöneldi.

27 nisan'da azerbaycanlı bolşevikler gündüz saat 12 de, Azerbaycan K(b) P MK,RK(b) P Komitesinin Bakü Bürosu ve Merkezi İşçi Konferansı adına Azerbaycan parlamentosuna 12 saatlik bir ultimatoma verdi. Ultimatoma görüşmek için oluşan komisyon ile komünistler arasında yapılan görüşmeler sonrasında alınan kararla; mesele meclisinin olağanüstü toplantısında yeniden görüşülmelidir, akşam saat 19.30 da yapılan toplantıda M.Hacinski komisyon adına bir açıklama yaparak ultimatoma bütün şartları müsavatchıların lideri Mehmet Emin Resulzade hariç olarak kabul

edilmiştir.

Parlamentonun son toplantısında çoklukla alınan kararın bozulması “İttihat” ile “Sosyalistlerin” birleşmesi oldu. “Müsavat” parlamentoda 32 kişi idi. “Müsavat” yanlısı tarafsızların başkanı olan Fetali Han Hoylu ise yedi vekille temsil ediliyordu. “İttihat” 11, “Sosyalistler” de 11 milletvekili idi. “Ahrar” partisi ise 10 milletvekili ile mecliste bulunuyordu.

Mehmet Emin Resulzade son kez yaptığı konuşmada: **“Efendiler, saldırgan bir ulti-matom ile karşı karşıya bulunmaktayız. Burada teslim olmaktan söz edilmektedir. Fakat efendiler, teslim olmak ne demektir? Kime neyi terk edeceğiz. Bize denilmekte dir ki sınırlarınızı geçen ordunun başında Necati adlı bir Türk bulunmaktadır. Rusya’dan gelen bu saldırgan ordu, tahmin etmektedir ki, hayat ve memet mücadelesinde olan Türkiye’nin kurtulması için yürümektedir, bu yalandır. Gelen ordu Rus ordusudur. Far edelim komutanı Türk olsa bile, o yine Rus’tur. Onun istediği 1914 sınırlarına varmaktır. Anadolu imdada yetişecek diye yurdumuza giren bu işgal ordusu buradan bir daha çıkmayacak şekilde gelmektedir. Kızıl Rusya ile anlaşmak için hükümet mutlaka bolşeviklerin teslim sözüne uymak zorunda değildir. Bu saldırgan ulti-matomu reddediyorum”** (22,s.146,147).

Meclis başkanı, M.Y.Caferov verilen ulti-matomu oylamaya sundu, üç kişi tarafsız olmakla yönetim bolşeviklere teslim edildi(23,s.112-113).

27 Nisan 1920’de Mehmet Emin Resulzade ve yakın arkadaşları işgal sonrası gizli bir faaliyet içinde oldular. Parlamento kararını verdikten sonra, M.B.Mehmetzade ile A.V.Yurtsever, Resulzade’nin ikametine gelerek onun görüşünü aldılar. Bu görüşmelerden sonra, Cafer Cabbarlı adlı ünlü yazarın evine geldiler. Orada Mirza Bala Mehmetzade, Abdulvahap Yurtsever, Mehmet Sadık Kuluzade, ve Mehmet Hasan Baharlı’dan oluşan “Müsavat’ın Gizli Genel Merkezi” ni kurdular. Abdulvahap Yurtsever bu konuda şöyle yazmıştı: “Parti merkezi kurulduktan sonra, vazife bölümü yaptık, Emin beyin de görüşü ile teşkilatın başına M.B.Mehmetzade getirildi. Onun yardımcısı sıfatıyla Bakü Komitesinin teşkilatlanması görevi de bana verilmişti (23,s.115).

Azerbaycan’ın işgalinin ilk günüyle başlayan bolşeviklerin katliam ve baskıcı girişimleri giderek artıyordu. Bu devir Azerbaycan’da bolşevik rejiminin en tehlikeli dönemi-ydi. Ülke askerlerine yapılan yakalama ve kurşuna dizmelerde 1920’de 12 general, 27 albay ve binbaşı, 46 deniz kap-tanı, kaptan yardımcısı, 146 podpuriçik, 266 er ve başka görevliler kurşu-

na dizildi. 28 Nisan 1921’ni Ağustos ayına kadar **Azerbaycan’da 48 000 insan kızıl terörün kurbanı olmuştur**” (23,s.128).

Bu konuda Mehmet Emin Resulzade görüşlerini şöyle yazıyordu: “Azerbaycan’ın gerçek katili, burayı işgal eden diktatör cellat başı olan Pankratov idi. Bunun tek kararı ve talimatı her şeyi alt üst edebiliyordu” (23,s.128).Pankratov, XI. Ordunun siyasi şube başkanıydı. Toplam üç kanlı eylem gerçekleştirmişti:

1.XI. Ordu Pankratov’un komutasında özel bir şube olan” Osobi otdel” adıyla biliniyordu; 2. Azerbaycan çekası; 3.XI. Ordunun devrim tribünü. Bu teşkilatların içinde en kötü olanı ise yukarıda adı verdiğimiz Osobi Otdel’di.

Öyle ki, sogusuz sualsiz isteği kadar insanı kuşuna dizebiliyordu. 1920’nin Ağustos ayında AK(B) P MK adlı siyasi büronun toplantısında XI. Ordunun siyasi şubesine AK(B) P MK siyasi bürosunun bilgisi dışında infaz yetkisi çıkarma teklifi verilmişti. Pankratov’un başkanlığında ki “osobi otel”de ise çok sayıda ermeni görevliydi. Bunlar fırsat istifade ederek Azerbaycanlılardan intikam alıyorlardı.

Bir şey var ki, Sovyet hakimiyetinin baskısına aldırmayan,M.E.Resulzade’nin arkadaşlarının kurduğu“**Gizli Müsavat**” faaliyetlerini sürdürüyordu.Öyle ki Bakü dışında, Gence, Karabağ,Kazak, ve diğer bir çok bölgede güçlü tepki gösteren güçler oluşturmuşlardı.Bu işlere rehberlik edenlerin başında Abdülvahap Mehmetzade (Yurtsever) bir yazısında şöyle aktarıyordu:“Kızıl ordu askerleri olmasaydı, “Gizli Müsavat” Azerbaycan’daki Sovyet güçlerini mağlup edebilirlerdi”.

Bolşeviklerin işgalci hallerini anladıkça, halkın isyanı artıyordu.Bir an önce Azerbaycan’ı saran bu kabustan kurtulmanın yolu, bolşeviklerin ülkede uzun süre kalabilmelerini zorluyordu. 21 Mayıs 1920’de Terter dediğimiz bölgede ilk isyan, Mayıs ayının 25 inde **Gence’de** daha şiddet kazandı. Bir haftaya yakın sürede, Gence’de ki Sovyet direnişi durdu. XI. Ordunun güçlü askeri müdahalesi sırasında bolşevikler 8500, milli ordu dan ise 8000- 13000 insan öldürüldü.

O güne kadar Bakü’de kalan, Mehmet Emin Resulzade gelişmeleri şöyle yazıyordu:“usyanın ilki **Gence’de** başladı. Çarizmin gaddar generali Sisyanov öldürülünceye kadar mukavemet gösteren Cevat Hanın şehri bu defada direniyordu” (17,s.70).

Bu olaylar sürerken Azerbaycan’ın diğer bölgelerinde de ciddi mukavemet gösteriliyordu. Bakü’de yaşamayı tehlikeli olarak değerlendiren M.E.Resulzade buradan ayrılmaya karar verdi.

O zaman kendisinin uygun gördüğü **Lahiç'a giderekn** yanında Müsavatçı dostu Abaskulu Kazımzade de vardı. Bir başka arkadaşı ise, Ağabala Kasımov ona büyük hizmette bulunuyordu.

Resulzade, Lahiç'ta olduğu sürede önemli bir eser olan "Asrımızın Siyavuşu" adlı eserini yazar.

Burada da durum giderek gergin bir hal almaktadır. Bu önemli eserde, Azerbaycan istiklal tarihini öğrenilmesini ve kuşaklara aktarılmasını tavsiye eder. Onun sıkı takip edildiği konusunda bilgi aldığı en dışlenir. Bu sırada ev değiştirir, Meşedi Salman adlı birinin evinde kalırken Lahiç'tan ayrılır.

17 Ağustos 1920'de Lahiç yakınlarındaki Garameryem köyünde yakalanır ve tutuklu olarak Bakü'ye götürülür.

Mehmet Emin Resulzade, hapiste iken, eski dostu olan Stalin onu bulup konuşur. Kendisini Moskova'ya götürmeyi teklif eder. Tutuklu halini kaldırır. Stalin'le birlikte Moskova'ya gider.

Bir müddet, RSFSR(C) Milletler Komisyonunda çalışır. Daha sonra, Sanktn-Retersburg, oradan da uzun bir yolculuğun başladığı Finlandiya üzerinden Türkiye'ye gelir.

KAYNAKÇA:

- 1) *M.E.Resulzade. Stalin'le ihtilal hatıraları. B. 1991.*
- 2) *M.B.Mehmetzade. Milli Azerbaycan Harekatı. B.1992.*
- 3) *"Açık söz" gazetesi. 1917, Sayı:513.*
- 4) *Azerbaycan Komünist Partisi'nin gerçekleri. Bakü, 1962.*
- 5) *S.M.Efendiyev. Azerbaycan proleterleri'nin İnkılap harekatı tarihinden. Bakü,1957.*
- 6) *Mehmet Saray. Azerbaycan Türk tarihi, İstanbul 1993.*
- 7) *"Şarki Rus" gazetesi. Bakü,1903, Sayı:14.*
- 8) *M.Oruçlu. Müsavat Partisi'nin faaliyeti. "Müsavat" dergisi, Bakü 1995.N317.*
- 9) *"Azerbaycan" dergisi. 1955, Sayı: 12/36.*
- 10) *N.Caferov. Milli ve toplumsal fikir tarihimizden, Bakü 1993.*
- 11) *M.E.Resulzade. Azerbaycan Cumhuriyeti: keyfiyeti-teşekkülü (kuruluşu) ve şimdiki vaziyeti. İstanbul 1990.*
- 12) *"Açık söz" gazetesi. 1915,Sayı:1.*
- 13) *"Kaspi" gazetesi. Bakü, 1917. Sayı:84.*
- 14) *İhsan İlgar. Rusya'da Birinci Müslümanlar Kurultayı. Ankara 1990.*

- 15) *C.Hasanov. Uluslararası sistemde Azerbaycan (1918-1920). Bakü.1992.*
- 16) *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İşler idaresi, Siyasi Belgeler Müdürlüğü, Arşivi Bölüm 276.*
- 17) *M.E.Resultzade. Azerbaycan Cumhuriyeti. Bakü, 1990.*
- 18) *A.Balayev. Azerbaycan milli hareketi. 1917-1918 ci yıllar. Bakü, 1990.*
- 19) *Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Arşiv İdaresi, Bölüm 894.*
- 20) *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İşler idaresi, Siyasi Belgeler Müdürlüğü, Fond 277.*
- 21) *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Milli Arşiv Müdürlüğü. Fond 895.*
- 22) *N.Yagublu. Mehmet Emin Resultzade. Bakü, 1991.*
- 23) *N.Yagublu. Müsavat Partisi'nin tarihi. Bakü 1997.*

İRAN'DAKİ FAALİYETLERİ

M.E.Resulzade'nin İran'la ilgili ilk yazdığı makalenin adı "İran'da Hürriyet" adını taşır.Bu yazı,1906 yılının 20 Şubat tarihli olup, "İrşad" gazetesinin 51. Sayısında yayımlanmıştır (1,s.28-30).

Resulzade bu yazısında İran'da yaşayanlar için "Bu millet öldü, artık dirilmez" diyenlere itiraz ederek bu düşüncenin yanlış olduğunu söyler". O yazıda şöyle der: "İran'da "Adaletevi" yaratılması şu fikirleri inkar eder ve insanların büyük ümitle bir şeyler beklediğini" yazar.

21 Haziran 1906 yılındaki ikinci makalesinde ise, "İran'da inkılap" tan söz eder(1,s.48.50). Şu yazıda İran inkılabına özellikle Tahran'da başlayan olaylara oldukça olumlu yaklaşır:

"Bu zamana kadar İran'daki vatansever hürriyetçiler İran hükümetiyle şifahi anlaşmalar yaparken şimdi çarpışmaya çıkmışlardır. Olsun, hürriyet hiçbir yerde kansız elde edilmemiştir.Haydi İranlı arkadaşlar, yürüyün, yürüyünüz ki yerinizi hiçbir şeyden mahrum kılmayınız"(1,s.49).

Mehmet Emin Resulzade İran'da işleyen proseslerle, İran'ın sosyal ve siyasi durumuyla daima ilgilenmiştir. Onun bu ilgisi içinde şu yazıları vardır:

- 1."İran'da hürriyet";
- 2."İran'da inkılap arayışları";
- 3."İran'da 9 Ocak olayları";
- 4."İran işleri";
- 5."İran'a ait olan her şey";
- 6."İran Şahı'nın vefatı ve sonrası";

"İran Türkleri"
adlı kitabı
1911-12

7.”Tebrizli vekillerin tahrان yönetimine karşı direnişleri”;

8.”Bakü -17 Mart olayları”;

Mehmet Emin Resulzade'nin yazdığı diğer makalelerden de anlaşılıyor ki, O İran ile ilgili bir aydın olarak yalnız gazeteci değil, gerçek bir siyaset adamı gibi,inkılapçı gibi olayların içinde olmuştur.

“Terakki” gazetesinin 10 Ağustos 1908 tarihli sayısında “M.E” imzasıyla “İran işlerine dair. Tebriz'in durumu, özel muhabirinmizden” yazısı yayımlanır.

O Bakü'de olduğu müddette İran ile hiçbir zaman ilgisini kesmemiştir. 1908 yılının Kasım ayının 24'ünde “Terakki” gazetesinde çıkan ictimai-siyasi yazısında ve aynı gazetenin 15 Ocak 1909 tarihinde yayımlanan “İran işlerine dair”diğer yazısında İran'daki prosesleri tahlil etmiştir.

Resulzade İrana gittikten sonra “Terakki”de yayımlanan “İran Mektupları” başlıklı yazılarını İran'ın Reşet şehrinde göndermekteydi.

Bu göstermektedir ki Resulzade İran'da aralıksız iki yıl kalmıştır.

İran'a gidiş nedenlerinin başında parti organı olarak gözlem yapmaktı. Sonra Bakü Sosyal Demokrat Partisinin önerisiyle Gilan'da meydana gelen inkılap hareketlerini izlemektir(2,s.36-37).Bu oylarda hareket eden mücahitlerle birlikte Tahrان'a giderek meşrutiyet hareketlerinin içinde bulunur. Aynı zamanda “İran Sosyal Demokrat Partisinin” kurulmasında ve parti programının yazılmasında bulunur.

**Tahrان'da çıkardığı
“İrani Nov”adlı gazete-1911**

Resulzade bu dönemde, yakın dostu olan Seyit Hasan Tağızade başta olmak üzere Avrupa'da eğitim almış bir grup iranlı aydınla birlikte (Hüseyin Kulu Han Nevvab, Seid Muhammet Rıza ve b.) Eylül 1910'da İran Demokrat Partisini kurarlar.

M.E.Resulzade'nin **23 Ağustos 1909'da** Tahrان'da büyük ve önemli eylemler içinde bulunduğunu görmekteyiz.Burada onun baş muhabirliği ve redaktörlüğü ile “İrani Nov” gazeti yayımlanır. Bu gazete çeşitli aralıklarla yılın sonuna kadar yayımlanır. Resulzade, bu gazetede değişik imzalarla yazılar yazar. Bu imzalarla yayımlanan yazıların sayısı **29**, imzasız yazıların sayısı ise **200'den** fazladır(3,s.3).

Mehmet Emin Resulzade İran’da bulunduğu sıralarda geniş faaliyetlerde bulunur. 1910 yılında farsca kaleme aldığı, “Tenkid-i firka-i edidayiun ve ya içtimaiyun- etidaiyun” (Muhafazakar veya Sosyalist Muhafazakar partilerin tenkidi) anlamına gelen kitabı Tahran’da, 1911’de ise Erdebil’de yazdığı **“Saadet-i Beşer”** adlı kitap fars’ca yayımlanır.

Resulzade İran’da olduğu sürede Meşrutiyet Harekatlarının önderi Settar Han ile görüşür onun gösterdiği cesaret ve kahramanlığı kendisine anlatır. Kasım 1914’te Bakü’ye döndüğünde “İkbal” gazetesinin 786. Sayısında, Settar Hanın ölümüne hasrettiği makalesini yayımlar (3,423-425).

XX.yy.’da İran’da görülen bu siyasal çalkantılara, özellikle meşrutiyet hareketinde gösterilen çabayı anlatır. Bir makalesinde şöyle der: **“Bir zamanlar batılı gazeteler onun adını “Karibaldi” ile aynı tutardı”**.

Mayıs 1911’de Resulzade’nin 51. Sayıda kaleme aldığı ve Seyit Muhammed Şebüsteri’ye yazdığı mektup yayımlandı. Bu mektupta şöyle diyordu: “Muhterem müdür, karşılaştığım engeller sonunda bir müddet yazmaktan ayrılmayı, ve bu sebeple İran’ı terk ederek başka ülkelere gitmeye mecbur edildim. Bu nedenle kemal-i teessüfle makamımdan ve bağlı olduğumuz “İran Nov” gazetesinden ayrılıyorum. Size ve geride kalan arkadaşlarıma, değerli okuyucularıma, bir üzüntü hissi veriysem beni bağışlayın. Aldığım kararı hoş göyerek beni mazur görün. M.E.Resulzade “İrani Nov’un editörü”(3, s.4).

M.E.Resulzade İran’dan ayrılışının nedenini sonraları ise böyle açıklayacaktır: **“O tarihlerde “İrani Nov” gazetesinin baş editörüydüm. İran’da batı standartlarında kurulan bu gündelik gazetenin giderek artan nüfuzu Rusya yetkililerini memnun etmiyordu. Amerika’nın İran’da koşulları gözlemlemek için oraya gelen meşhur Morgan Suster ile görüştüğüm zaman, röportajda bana Rus elçiliğinin beni ülke dışına attığını söyledi.”**

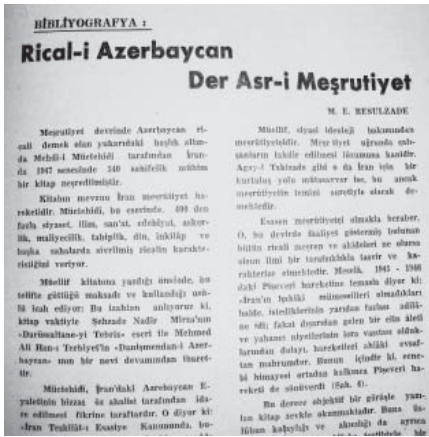
Seyit Hasan Tağızade ise onun için şöyle yazacaktır: “Resulzade’nin İran’daki faaliyetleri hakkında önceleri Bakü’deki İranlı vatanseverlerle işbirliği yaratarak baskı dönemler döneminde Reşt şehrine dönmüştü. Aynı yılın ortalarında ise Tahran işgal edilince, İran’ın başkentine gelmişti. Burada onun ola-

“Yeni Kafkasya” adlı dergide yazısı

ğanüstü şartlarda gazetecilik yaptığımız biliyoruz. İran'daki meşrutî yet hareketi ve ikinci meclis döneminin en başarılı gazetesi olan “Yeni İran” in redaktörü oldu.Modern batılı anlamda gazeteciği İran'a getiren kişinin de Resulzade olduğu kabul edilmelidir” (4,s.36-37).

M.E.Resulzade'nin yakın arkadaşı olan **Mirza Bala Mehmetzade** 1955 yılında Ankara'da yayımlanana “Azerbaycan” dergisinin 12. sayısında şöyle yazıyordu: “**Bu inkılap hareketını**, aynı zamanda İran'ı birilerine müstemleke olmaya zorlayanlara, ve Türkiye'yi işgale kalkmak düşüncesinde olan Rusya'ya karşı bir mücadele hareketi olan Kafkaslı hürriyet severlerin önemli rol oynadığı bilinmelidir. Resulzade'yi bu işe sevk ve teşvik eden güç onun mücadele aşkıyla birlikte anlaşılmalıdır” (5,s.2).

İran meşrutiyet hareketi hakkında yazısı – “Azerbaycan” dergisi 1955

Şunu da belirtmek gerekir ki,İran'daki meşrutî hareketi engelleyenler sonra sonra millet meclisini dağıttılar. İnkılapçı hürriyetperverler ise cezalandırıldılar. **Bu vaziyette, Resulzade yakın dostu olan Seyit Hasan Tağzade ile birlikte İran'ı terk etti.**

Resulzade'nin daha sonra Türkiye'de ve diğer ülkelerde yaşadığı muhaceret döneminde, İran'da devam eden gelişmeleri dikkatle izlemiş, özellikle 1920'lerde “Yeni Kafkasya” adlı dergide bu konuyu işlediği bilinmektedir. Öyle ki, 1923'ten sonra onun İstanbul'da yayımlanan dergide İran konusunda yazdığı makalelerin

isim ve tarihleri aşağıdadır:

- 1.”Rusya -İran münasebetleri”. Yıl -1, 1924, Sayı:4
- 2.”İran gazetelerinin bir münakaşası **nedeniyle**”. Yıl-1, 1924, Sayı: 12
3. “İran'da Cumhuriyet”. Yıl -1, 1924, Sayı: 13
- 4.”Muasır İran'ın gerçek yüzü”. Yıl -1, 1925, Sayı: 5
- 5.”Yeni İran'ın büyük başarısı”. Yıl -1, 1925, Sayı: 2
6. “İran'daki Türkmen isyanının anlamı”. Yıl-2, 1925, Sayı: 18
7. “İran savcılarını ve bolşevikler”. Yıl-3, 1926, Sayı: 10
8. “İran olaylarının seyri”. Yıl -3,1926, Sayı: 10

Mehmet Emin Resulzade ömrünün son yıllarında kaleme aldığı, İran'daki Meşrutiyet Harekatları ilişkisiyle konulu yazısını "Azerbaycan" dergisinde yayımlayıb: "**Ricai Azerbaycan Der Asri Meşrutiyet**" ("Azerbaycan" dergisi, 1955,sayı 10 -11, Ocak- Şubat).

Şu yazılar M.E.Resulzade'nin İran'daki olaylara ne kadar dikkati olduğu şeklindedir.

KAYNAKÇA:

- 1) *Mehmet Emin Resulzade. Eserleri. Cilt- 1, Bakü, 1992.*
- 2) *P.Mehmetli. Güney Azerbaycan basın tarihi. Bakü, 2009.*
- 3) *M.E.Resulzade. Eserleri. Cilt 2, Bakü, 2001.*
- 4) *N. Yagublu. Mehmet Emin Resulzade. Bakü,1991.*
- 5) "*Azerbaycan*" dergisi. *Ankara, 1955, Sayı:12 (36)*

TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

“Türk Yurdu” dergisi

“Sebilürreşad” dergisi

Mehmet Emin Resulzade'nin Türkiye'deki faaliyetleri onun İran'dan çıkarılmasının bilinmeyen nedenleriyle Bakü'ye gelerek bir müddet burada kaldıktan sonra İstanbul'a gider. O zamanlar 1911'in İstanbul 'unda bir Ağustos ayıdır. Kendisini yeni kurulmuş olan **“Türk Yurdu”** adlı bir cemiyette bulur. Cemiyette Ali Bey Hüseyinzade, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura gibi ünlü şair ve yazarlar vardır. Bu cemiyet faaliyetleri arasına aldığı **“Türk Yurdu adlı”** derginin ilk sayısını Kasım 1911'de çıkarır.

Ağustos 1911'de derginin imtiyaz sahibi Mehmet Emin Yurdakul adına alınmışken, kendisinin Erzurum valiliğine atanmasıyla görev Yusuf Akçura'ya devredildi. **“Türk Yurdu”** dergisinin içeriği ise şu konulardan ibaretti:

- 1. Türk milletine layık olan bir cemiyet yaratmak,**
- 2. Türklerin birbirlerin tanımlarını sağlamak,**
- 3. Osmanlı Türkleri arasında Türk milli ruhunun geliştirilmesi ve güçlenmesini sağlamak,**
- 4. Ülkeler arası, siyaset, fikrin özellikle**

Türk dünyası yararına çevrilmesi.

Bu kadar geniş bir programla çalışmaya başlayan **“Türk Yurdu”** cemiyeti dergileri olan **“Türk Yurdunun”** (1911) dördüncü sayısında Mehmet Emin Resulzade'nin **“İran Türkleri”** başlıklı yazısıyla okurları buluştu.

Resulzade, gerek **“Türk Yurdu”**, gerekse **“Sebilürreşad”** (**“Doğru yol”**) anlamına gelen dergilerde yayımlanan bu yazısı o dönemde büyük yankı uyandırdı. Çünkü bu konuda ilk defa bir yazı yayımlanıyordu. Türki-

ye’de İran Türkleri diye geniş bilgiler veriliyordu. Makaleleri izleyen diğer yazarlar, okurlar ve aydınlar arasında büyük ilgi yaratıyordu. Mehmet Emin Resulzade’nin “İran Türkleri” başlıklı yazısı altı sayı devam etmişti. Bir başka dergi olan doğru yol anlamına gelen “Sebilürreşat”ta ise sekiz yazısı yayımlandı.

Aslında bu yazılar, “**Türk Yurdu**”nda yayımlanan yazıların bir devamıydı. M.E.Resulzade bu yazılarda daha çok İran’ın genel tarihi hakkında bilgi veriyordu. Bu da İran Türklerinin geçmişini öğrenmek demektir.

Katiyetle belirtmek gerekir ki, Resulzade, daha sonraları yaptığı bir açıklamada İran Türkleri ile ilgili olarak “Sebilürreşat” ta çıkan yazılarla son bulduğunu anlatır.

İstanbul’da olduğu zaman zarfında tanıdığı bir başka isim büyük İslam düşünürü Şeyh Cemalettin Afgani oldu. Onun dünya görüşünden geniş miktarda etkilenerek, felsefi yönündeki ayrıntıları ve gerçekleri öğrenir. Şimdi aklımıza gelecek olan Cemalettin Afgani hangi yönden Resulzade’yi etkilemiş olduğudur. Bu düşünce adamı için öncelik milliyet şuurudur. Onun “**Milliyetçilik dışında hiçbir saadet yoktur**” felsefesinden etkilenmiştir.

Resulzade bu yıllarda, Cemalettin Afgani’nin “**Milli Birlik Felsefesi**” adlı makalesini farscadan türkçeye çevirerek “Türk Yurdu” dergisinde yayımladı.

İstanbul günlerinde, “Türk Ocakları”nda diğer bilge kişiler olanları da tanıma fırsatı buldu, bunlar arasında Türkçülük idealini taşıyan, **Ali Bey Hüseyinzade ve Ziya Gökalp’in** yeri farklıydı. Türk dünyasında bir ilk olarak; Türkleşmek, İslamlaşmak, ve Çağdaşlaşmak idealini öne süren Ali Bey Hüseyinzade Osmanlıca’yı öfke ile savunuyordu. Ziya Gökalp ise Ali Bey’in “**Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak**” fikrini esaslı şekilde işleyip, sade (öz) Türkçe yazmayı okumayı öne sürüyordu.

Bu aşamada, Ziya Gökalp’in derinlemesine tahlil ettiği “**Türkçülük**” ideali Mehmet Emin Resulzade’yi etkiler ve bu konuda fikrini şöyle aktarır. Ziya Gökalp’in ilgili makalesine atıfta bulunarak:“...Beni vecde getirdi. Bakü’ye döndüğümde, basın dil meselesiyle meşguldü. Ben Ziya Gökalp’in görüşlerini savundum. Türkçülük ve Türkçe üzerine savaş dönemlerinde çıkarmaya başladığımız “Açık söz” gazetesinde Ziya Gökalp’in sözlerini bir şiar olarak vurguladım. Onun son zamanlarda söylediği “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, batı medeniyetindenim” şeklinde ifade ettiği fikir: Türkçülük, halkçılık vazifeleri üzerinde teşekkül eden milliyetperverlikle, “**Müsavat**” partisinin kuruluşunda ve olgunlaşmasın-

da kendini buldu.Yıllarca süren rus esaretiyle, özgür ve milli bir toplum olarak kendi bulan Azerbaycan türklüğü bulmakla istiklalini elde edecek, bayrağına ve çağdaş medeniyete ulaşacaktı” (1, s.45).

Resulzade bu bağlamda ele aldığı “Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak” kavramlarıyla yola çıkarken dizayn ettiği bayrağı da, mavi, kırmızı ve yeşil renklerden yarattı.

Resulzade’nin Türkiye’de geçen yılları, genellikle “Türk Ocaklar” nda ki düşünce adamları karşılıklı temasla onda oluşan Türkçülük idealinin biçimlenmesinde önemli bir yer aldı. Bakü’ye döndüğünde “Şelale” dergisinde yazdığı “Yeni lisancılar ve türkçüler”, “Dil önemli bir sosyal unsurdur” adlı makaleleri yayımlandı. **15 Ekim 1915’te ise edütörü olduğu “Açık söz” adlı gazetesini ise edebi bir türkçe ile yayımladı.**

Belirtmek gerekir ki, Resulzade Türkiye’de olduğu zaman, Bakü’da faaliyet gösteren müsavatchılar Balkan harbi sırasında Rusya aleyhine yazılan ve Türkiye’ye vatandaşı yardıma çağırın duyurunun bazı vatandaşları rahatsız ettiğini, aynı beyannamenin Müsavatçı Yusuf Ziya tarafından İstanbul’a ulaştırıldığını ve M.E.Resulzade’nin desteği ile, “Sebilürreşat” dergisinde (1912) 9. Cilt, 33. sayısında neşredildiğini, Müsavat partisi kurucularından, Muhammet Ali Resuloğlu’nun hatıralarında yer aldığı şekliyle, “bizi arayıp bulan polis müdür yardımcısı, ‘İstanbul’da olan kardeşin (M.E.Resulzade) tarafından sana bir beyanname gönderildiğini ve senin de onu bütün Kafkas’a yaydığını söylediler. “Sizde de bu beyanname çıkmadı. Dedi ve gitti “ (1, s.50).

1913 yılında Çar ailesi olan Romanovlar kuruluşun 300. Yılı nedeniyle çıkarılan genel affı ile Bakü’ye dönen Resulzade’nin Türkiye’deki faaliyetlerindeki devir 1918 yılına aittir.

17 Haziran 1918’de İstanbul’da düzenlenen uluslararası bir konferansta (Almanya, Avusturya, Macaristan, Gürcistan, Ermenistan ve Dağlılar ittifakı temsilciler arasında) Azerbaycan Cumhuriyeti temsilcileri de vardı.

Konferansa Resulzade ile birlikte, H.Hasmemmedov ve A.Safikurdisky’den oluşan heyetin kabulüyle, iştirakçiler bölgelerindeki siyasi, iktisadi ve askeri sorunları görüşürken, ülkeleri adına imza atmak için yetkili kılınmışlardı.

Mehmet Emin Resulzade’nin başkanlığındaki heyet haziran’ın 24’ünde İstanbul’a geldi. Görüşmeler çok gergin vaziyette sürüyordu.Toplantı sürecinde Resulzade daha dikkatli olmaya çalışıyordu.

M.E.Resulzade, 6 Ağustos 1918'de konferans sırasında yayımlanan **18 numaralı bildiri karşısında** düşüncelerini şöyle aktarıyordu: “**Dışişler bakanımız** sayın Mehmet Hasan Hacısny'ye. ...ben **Talat Paşa ve Enver Paşa** ile tekrar görüşüm, bize yöneltilen soru çok karmaşıktı, şimdi her şey geçmişti. Onlar, Türk Paşalar bana umut verdiler, ben konuyu Alman sefiri Bernsdorfolm'la da görüşüm, Bakü'nün özgür olması haberini Tiflis temsilciliğindeki bir memurdan öğrendim, her ihtimale karşı, Çünkü bizim için Bakü meselesi ehemmiyet teşkil ediyordu. **Azerbaycan Cumhuriyeti Heyeti Başkanı Mehmet Emin Resulzade**” (F. 894, s. 10, iş. 153, v, 19).

Mehmet Emin Resulzade, İstanbul'dan Bakü'ye yazdığı mektuplarda şunu söylüyordu:“**Ne pahasına olursa olsun Bakü elimizde olmalıdır**”.

Resulzade başbakan **Fetali Han Hoylu'ya** gönderdiği mektupta şöyle yazıyordu:“Burada ki siyasi manzara tamamen değişmiş, ABD Başkanı Wilson'un prensipleri doğrultusunda barış teklif edilmiştir. Burada yapılan konferans sonuçlanmaz, Ermeniler kendileri için Karabağ'ı talep ediyorlardı. Bu haksız konu Avrupa kamuoyuna aktarılmalıdır. Oraya gitmek için hazırlanıyoruz. Ali Merdan Bey Avrupa'ya gidecekti” (4,s.80).

Görüldüğü gibi, Bakü'nün işgal altında olması, Azerbaycan için bir hayati meseleydi. Müsavat partisi kurucularından **M.E.Resuloğlu'nun** bu konuda ki hatıraları önemlidir: “**Türk ordusu** karargahına harita ve plan yetiştirmek için, çalışan Müsavat partisi Bakü'de gergin bir ortamda çalışıyordu. Hemen her gün deniz yada kara yoldan Türk ordu karargahının merkezine arkadaşımız Abbas Bey vasıtasıyla şehirdeki askerlerin hareketi hakkında günlük bilgi aktarıyorduk. Bolşevikler bu bilgilerin gidişiyle ilgili şaşkınlık içindelerdi”(4,s,8).

Neticede görüşmeler olumlu sonuç vermiş ve **15 Eylül 1918 de Türk ordusunun Azerbaycan'a gitmesiyle Bakü yeniden hürriyetine kavuştu**.

Mehmet Emin Resulzade, o günlerde İstanbul'da idi.Bakü'nün kurtuluş haberini kendisine veren Harbiye Bakanı Enver Paşa oldu(5,s.51-52).

Belirtmek gerekir ki, Resulzade 'nin İstanbul'da olduğu günlerde, Almanya ile Sovyet Rusya arasında 27 Ağustos tarihinde imzalanan Brest Litovsky anlaşmasından istifade ederek, Almanya Bakü petrolünden alacağı ve Kür sahiline kadar Rusya'ya verilmesine razı oluyordu. Azerbaycan hükümeti ise, Almanya yetkili temsilcisi olan Graf Valdburge ye bir beyanat vererek buna karşı olduklarını söylemişti.

M.E.Resulzade bu problemle ilgili olarak kesin kararını “İkdam” gazetesinde açıkladı. Buna ilave olarak kendisine baş vuran gazetecilere şöyle

diyordu.”**Bakü’süz bir Azerbaycan, başsız bir bedene benzer**” (5,s.52).

Gösterilen ciddi istikamet neticesinde **23 Eylül 1918’de Talat Paşa** ile Almanya arasında imzalanan gizli protokolle Türk ordusu Azerbaycan’a giriyor ve aynı protokolle Almanya Azerbaycan’ın istiklalinin Rusya tarafından tanınmasını istiyordu. Ancak, daha sonraki hava Almanya’nın hazırladığı bu planı kabul etmedi. Buradan anlaşılın, savaşta Almanya ile Avusturya – Macaristan ve Osmanlı devleti ile Bulgaristan mağlup olmuş, hadiselerin istikameti değişmiş ve Azerbaycan için yeni bir sınav dönemi başlamıştı. Öyle ki, Almanya bile yenik devlet sayılıyor, **30 Ekim 1918’de Mudros** limanında Agememnon adlı bir gemide imzalanan anlaşmada, Bakü, Batum ve diğer yerler müttefiklerin kontrolü altına giridi.

Türk askerinin Bakü’den ayrılmasıyla şehre giren İngilizler Azerbaycan’ın kazandığı istiklali kabul etmiyorlardı. Çünkü General Thomson’la yürütülen görüşmeler giderek olumsuz sonuç veriyordu.

Kaydetmek gerekir ki, 27 Nisan 1920 işgalinden sonra, Mehmet Emin Resulzade tutuklanarak bir süre ceza evinde kaldı. İ.V.Stalin tarafından tutukluluğunun kaldırılarak Moskova’ya götürülmesinden sonra, oradan Finlandiya’ya ardından Türkiye’ye geldi. Resulzade ve müsavatçıların İstanbul’daki faaliyetlerine kadar muhacerette bulunanlar tarafından muayyen işler görülmüşse de, bu sistemli bir hal sergilememiştir. Dağınık halde olan bu unsurlar vahit teşkilatta yer almıyorlardı. Yine belirtmek gerekir ki, 1920 öncesi Berlin’de yüz kadar öğrenci eğitim alıyordu. Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin yetkili ve birikimli temsilcileri, Azerbaycan parlamentosunun sabık başkanı Ali Merden bey Topçubaşı ise, Ağustos 1920’de Milletler Cemiyetine, Azerbaycan’ın işgaliyle ilgili bilgiyi resmen ulaştırırsa da olumlu bir sonuç alamamıştı.

Bakü’deki “Komünist” bir gazete ise onun bu girişimini keskin bir şekilde eleştirmişti. Bu konuyla ilgili olarak muhacerette olan Azerbaycanlılar, önemli girişimlerde bulunmuşlar, ilgili yerlere itiraz notaları vermişlerdi. Aynı dönemde Azerbaycan petrolü üzerine bir çok devletin hesap yaptığı bilinmekteydi. 10 Nisan 1922 de Cenevre’de yapılan bir konferansta, amaç , Bakü petrollerinin imtiyazının kimin elinde olacağı konusu olup ayrıca çok gizli tutuluyordu.

Mehmet Emin Resulzade’nin milli mücadele tarihimizde verdiği en büyük hizmetlerden birisi, azerbaycanlı muhacirleri (o zaman muhacirler; siyasi ve siyasetle ilgilenmeyenler olarak iki guruba ayrılmıştı.) toparlayıp birleştirmeyi amaçlamıştı. Bir kısım; Paris’te, Tahran’da, İtalya’da, Horasan’da, Mazandaran, Kars ve Erzurum gibi şehirlerde bulunuyorlardı.Eski

muhacirlerimizin olmasına gerek olmadan İstanbul’da bu işi M.E.Resulzade’nin kendisi yürütmüştür.

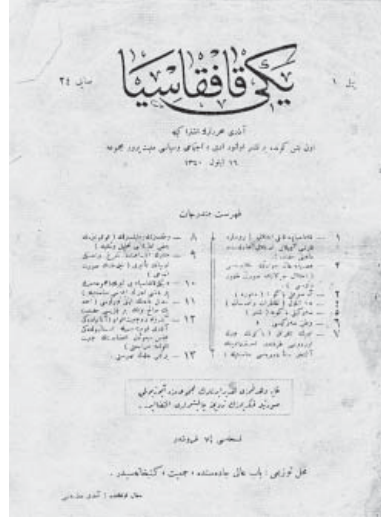
O “Milli Merkez” adlı bir teşkilat yaratırken, müsavatchı olmayan siyasetçileri de bu teşkilat içine almayı başarmıştır. Bir an evvel Sovyetler Birliğini tedirgin edecek “Yeni Kafkasya” dergisini yayımlar. Kısa zaman içinde Azerbaycan Cumhuriyeti hakkında genel durum ve şimdiki durum konusunu işledi. Yayımladığı “Azerbaycan Cumhuriyeti” kitabı kısa zamanda beklenmeyen tepki ile karşılandı. Viyana’ yayımlanmakta olan “Doyçe Oustrey –Xise Tades Saytung” gazetelerinde ve Türkiye’de “Tan”, “İkdam”, “Emel” ve “Akşam” adlı gazetelerde ilgi ile yorumlandı.

Mehmet Emin Resulzade’nin bu dönemde Türkiye’deki faaliyetlerini iki bölümde görmek gerekir: 1)1922-1923 dönemi; 2) 1948’den sonraki dönem.

Her iki dönemde de zorluklar onu bırakmamıştır. Muhaceret hayatının ağır şartları içinde yaşamak ve sonunda yabancı (kenar) ülke adıyla, ister Türkiye olsun, isterse diğer Avrupa ülkeleri olsun, siyasi mücadele edilecek bir ortamın oluşması oldukça zordur. Öte yandan, buna karşı duran bir Sovyet imparatorluğunun da baskısı olduğu yadsınamaz. Bu durum onun ve arkadaşlarının insan hakları açısından faaliyetlerini ister istemez bir baskı altında tutuyordu. Mehmet Emin Resulzade bu konuda şöyle yazmıştı: **“Bulduğumuz muhaceret koşulları içinde, Azerbaycan davası adına birleşmek, milli davayı yaşatmak ve yaşayan bir sistem içinde onlara saygı göstermekle olur. Bunun için her türlü küçük hesaptan uzak olarak fikre önem vermek gerekir”** (4 s.176).

Azerbaycan Kurtuluş hareketinin büyük ideologu Mehmet Emin Resulzade’nin istiklal tarihimizde ki en büyük hizmetlerinden biri de Azerbaycan’ın istiklali, bağımsızlığı,ve mücadeleyi ilmi ve sistemli bir şekilde yürütecek **olan basın araçlarını** teşkil etmesidir.

M.B.Mehmetzade ise bu konuda şöyle yazıyordu: **“Çünkü o** (Mehmet Emin Resulzade- N.Y.) matbuatımızdaki aydınlanma ile birlikte fikirlerin ve beyinleri bir ideal etrafında birleştirerek disiplin ile sevk edebilme kudretine sahiptir” (6,s.177).

“Yeni Kafkasya” dergisi

“Azeri Türk” dergisi

Yazının içeriği ise şöyle idi: **“Gideceğimiz yol** eski ozanların dediği gibi **“rahi nerebde”** (Bitmeyen Yol) olmayacak, aksine bu yol çok müşkül-
küllatla dolu olsa da gidilmesi şanlı bir yoldur. Bu yol hakkı yolu ve millet yoludur. Bir yol ki, çağdaş doğu bile onunla Salih olmuştur. Bir yol ki, Rusya imparatorluğu içinde yaşayan esir milletler dahi o yoldadır. Bir yol ki milliyet hedefi istiklal olan yoldur” (7).

Mehmet Emin Resulzade, 1 Mart 1929’da bir yayımı daha hayata geçirir. Bunun adı ise **“Odlu Yurt”** (ateşli yurt) dur. Bu faaliyetlerle milli harekate güç katmak, Bolşevizme karşı yürütülen mücadeleyi hızlandırmaya yönelik okuyucuların büyük ilgisini topluyordu. Onun **“Çehremiz”** adlı makalesi yayımlandığında **“Odlu Yurt”** diye belirlenen Türkçe iki kelimeyi Azerbaycan’da karşılığı olduğunu söylersek anlaşılabilir olur. Bu söylemle, bir değil iki Azerbaycan olduğu bilinmelidir. Biri Rus istilasına önderlik eden ve Kızıl Azerbaycan diye bilinen ancak, hürriyet ve istiklalın sönmeyen ateşini taşıyan **“Milli Azerbaycan”!** Milli Azerbaycan bayrağı işte bizim çehremiz! Milli hürriyet

Azerbaycan muhaceret basınının başlaması **26 Eylül 1923** tarihli **“Yeni Kafkasya”** dergisi ile başlamıştır. 1927’de Sovyet devletinin baskısı ile Türkiye devleti **“Yeni Kafkasya”**’nın basılmasını yasakladı. Bu durma ile birlikte iletim ve mücadele aracı olan yayımın kaldırılması ile M.E. Resulzade büyük zorluklar içinde yeni bir yayım çıkarmayı amaçlamıştı. Bunun adı **“Azeri Türk”** olacaktı. Derginin ilk sayısı 1928 yılında İstanbul’da çıktı. Derginin okurlarına ulaşma koşulları içinde, yıllık abone bedeli 200 Kuruş, altı aylığı 110 kuruş, bir sayısı ise 10 Kuruştan satılacaktı.

“Odlu Yurt” dergisi

uğrunda çarpışan, istila edilen bir bağımsızlığın geri alınması için çalışan bir milletin çehresi...”(8).

Azerbaycanlı muhacirlerin faaliyetlerindeki asıl destek,“**Türk Ocaklar**” tarafından yürütülmekteydi. 25 mart 1912’de kurulan bu cemiyetin tüzüğünde, “Türk öğrencilerini, bir islam milletinin ana parçası olarak kabul edilirken, osmanlılık, türkçülük ve islamcılık akımlarının bir arada var olduğu bir geçiş döneminin belirsiz karakterini sergilemekteydi” (13,s.55).

Sonraki faaliyetlerinde Türkiye dışında yaşayan Türklere destek veren “**Türk Ocakları**” Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra yeni yeni sorunlarla karşılaştı. 1929 yılında “ Yeni Mecmua” adlı dergideki röportajda dönemin ünlü şahsiyeti **Hamdullah Suphi Tanrıöver** “Türklük” anlayışının siyasal sınırlar dışına çıkmasının gereksizliğini savunurken, “Kaşgar,Türkistan, Kırım, Bakü, Azerbaycan... Bütün Türk illeriyle aramızda gönül ve fikir birliği vardır. “Türk Ocakları” ise dar manada bir görüş sergilemez. Türk Ocaklılar bilmektedir ki bu temsilcilik, doğu ta batının mümessilidir. Medeniyet birdir, ancak şekil farklılıkları ola bilir” (13,s.57).

Aslında Hamdullah Suphi burada teşkilatın milliyetçiliğini “**kültürel milliyetçilik**” tanımlamak istemiştir. Ancak onun aksine genel kanaat şu idi, “Türk Ocaklar” dışında “ Dış Türkler “nezdinde daha faal bir politika izleme gereğini öne sürdüler.”(13,s.57).

1924’e gelindiğinde 64 delegelerin katılımıyla gerçekleşen “Türk Ocakları” kongresinde iki sorun ön plana çıkıyordu:

1- Dil sınırlarını istilalara karşı korumak,

2- Türk inkılabının bekçisi olmak (13,s.58).

“Türk Ocaklarının” **1925 tarihli kurultayı** ciddi tartışmalarla geçti. “**Dış Türkler**” konusunda ciddi tartışmalar yapıldı. Türkiye dışında yaşayan Türklerin, “Türk Yurdu” dergisi aracılığıyla bilinçlendirilmesi ve düşünce yönüyle yüksek bir seviyede olmaları ile görevlendirilmesi kararlaştırıldı (13, s. 60).

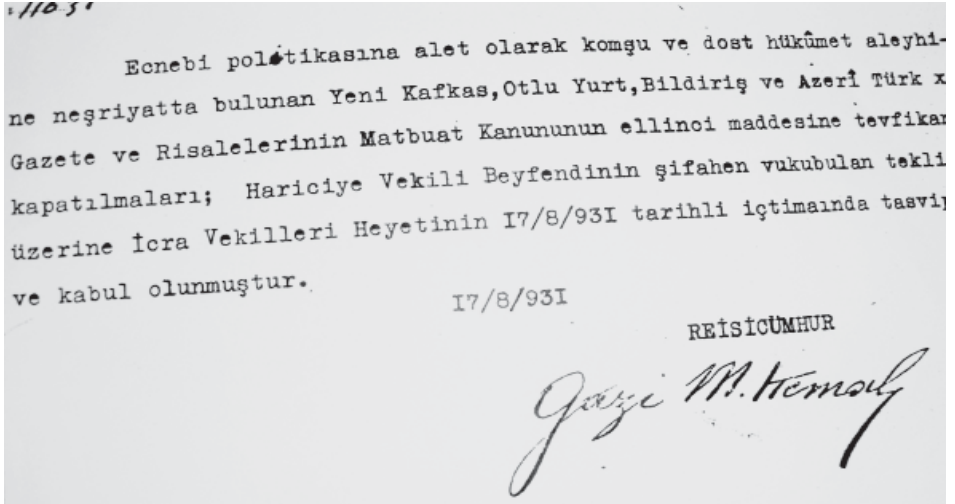
“Türk Ocakları” 1927’ tarihli kurultayında, yapılan değişikliklerle kurumun faaliyetleri daraltıldı.Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğüünün 40.maddesindeki değişikliklerle “Türk Ocakları”nın partiyi etkileyen bir tutum içinde olduğu vurgulanırken, özellikle “özellikle “Türk Ocakları”nın yeni şubeler açacağı ancak, Türkiye Cumhuriyeti devletinin sınırları dahilinde faaliyet göstermeleri vurgulandı.

1928. yılda ise Hamdullah Suphi Bey, Adalet bakanı Mahmut Esat Bozkurt’un karşısında yaptığı bir konuşmada, “Türk Ocakları”nın sınırlar dışında hiçbir yerde faaliyette bulunmadığını ve bulunmayacağını dile getirmiştir (13, s.61).

Türkiye’de var olan tek parti nüfuzu giderek hissediliyordu. Son olarak, “ Türk Ocakları” nın 1930’ da kurulan **Serbest parti** ile ilişkilerini sınırlamak sonuçta her ikisinin de kapatılma nedeni olacaktır.

Böylelikle, azerbaycanlı muhacirlerin faaliyetlerine ciddi destek veren “Türk Ocakları”nın faaliyetleri sonlanacaktır.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak Azerbaycanlıların, Türkiye’deki siyasi faaliyetleri de sona erecekti. İlave etmek gerekirse, **1931’de Türkiye Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü’nün Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı M.M. Litvinov’un ülkeyi ziyaretinden sonra, azerbaycanlı muhacirlerin Sovyet İttifakı aleyhine yayım veya propaganda yapmaları sona eriyordu.**

Atatürk tarafından imzalanan Azerbaycan muhaceret basınının kanuni yasaklanma belgesi

Muhacirlerin düştüğü bu vaziyet, Azerbaycan’da ki Komünist Partinin XX. Konferansında parti katipleri Polonski ve Ağa Sultanov’un konuşmalarıyla şöyle bildiriliyordu: “Müsavatchılar harici ülkelerde bizim aleyhimize ciddi mücadele vermektedirler. Özellikle İstanbul’da Mehmet Emin Resulzade’nin yönettiği “Odlu Yurt” ,“Azeri Türk” ve “Bildiriş” gibi dergilerin yayımı hükümet tarafından durdurulmuştur” (4, s.195).

Mehmet Emin Resulzade Türkiye’de kendisine karşı oluşan tutumdan müteessirdir. Azerbaycan istiklalcilik yolunun kesilmesinden memnun değildir.

Bir defasında söylemişti: “bu iş kardeş Türkiye’nin eliyle yapılmaktadır”. Her fırsatta üzüntüsünü dile getirirken, “Yazık bu devre!” (4,197) demekle yetinmiştir.

BAŞVEKÂLET
AMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube: 2
Sayı: 1951

KARARNAME

8/10/934 tarih ve 2/1366 sayılı kararnameye ektir:
Türkiyeye sokulması yasak edilen İstiklal gazetesinin yerine
çıkarılan Kurtuluş mecmuasının da Türkiye için zararlı yazıl
anlaşıldığından Matbuat kanununun 51 inci maddesi hükmüne gr
yeye sokulmasının yasak edilmesi; Dahiliye Vekillığının 17/
rih ve 830 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra
Heyetince 20/12/934 te onaylanmıştır .

20/12/934

REİSİCÜMHUR

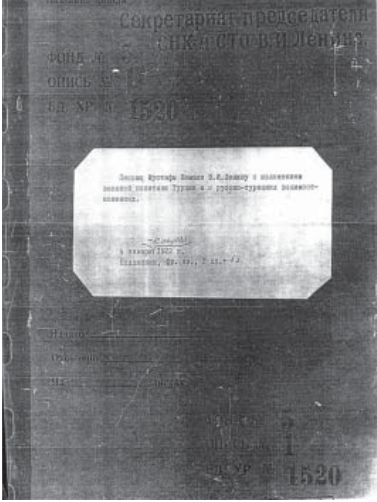
Ne yazık ki, o günlerde Sovyetler Birliğinin etkisinde kalan Türkiye devletinin bütün siyasi Kafkasya ile münasebeti kesilmiştir. **1931. Yılda** ki siyasal bakışla muhacirlerin özellikle M.E.Resulzade ve bazı arkadaşlarının Türkiye'den ayrılışıyla, farklı bir durum oluştu. **Ekim 1938'de** Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin girişimiyle Kafkasya ve Türkistan'dan bazı tanınmış muhacirler de ülkeden çıkarıldı. Bununla ilgili olarak Paris'te yayımlanmakta olan "Kafkas" adlı dergi şöyle yazıyordu: "Bu sert cezaya hiçbir siyasi faaliyeti olmayan insanlar maruz kalmıştır. Planlı bir cinayet yapıldığı söz edilmektedir, oysa bir tebliğde reformcu ve araştırmacı birimlerin "ülkemizin başka bir dost ülke aleyhine yöneltilmeye çevrilmesi" vurgulanmaktadır. Bilindiği gibi bu işlemler için orta yerde bir saldırı yoktur. Bizim mücadelemiz, istiklaldir, Kafkasya'nın bağımsızlığı uğrındadır, vatanımızı işgal etmiş olan Sovyetler Birliğine karşı bir mücadeledir. Bu her herkes için açık bir davranıştır. Biz bu mücadeleyi açık olarak yürütürken, bütün ülkelerde yürütülen kanunlara ve uluslararası anlaşmalara saygılıyız. **Türkiye'de** ortaya çıkmış bulunan, hadiselerin sebebinin dostlarımızın yasa dışı olmayan çalışmalarında değil, içtimai, siyasi koşulda değerlendirme gereği vardır" (15, s.62).

Yayımlanan makaleden anlaşıyor ki, Türkiye'deki o gün ki hükümetin kararının arkasında Sovyetler Birliğinin etkisi vardır. **Resulzade'ye göre Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yakınlaşma nedenleri:** Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği siyasi olarak dost ola bilirler. Menfaatleri bir olduğu sürece dost ta kala bilirler. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, Türkiye cumhuriyeti ile Sovyet Rusya 'nın menfaatleri bir zamsan için bir olsa

da, bu iki devleti dinamik kılan, asıl unsurlar arasında derin bir muhalefet vardır. Milliyetçilikle komünist aşla birlikte olamazlar (15,s.63).

Resulzade bu tespitinde haklıdır. O diyor ki: “Türk – Rus dostluğundan fazla bir şey beklemek yersizdir”. Çünkü bolşevizm burjuva sisteminin düşmanıdır. Milliyetçilik ise onun görünümünde burjuva sınıfının ideolojik tamlamasıdır. Bu anlamda: “Ne zamana kadar milliyetçi şark, komünist Rusya’nın dostu kalacaktır”(14).

Atatürk'ün Lenin'e yazdığı mektup

Kaydetmek gerekir ki, Türkiye devleti Rusya ile yakınlaşmakta iken bu manada **Mustafa Kemal'in 10 Nisan 1922'de Lenin'e yazdığı mektup** ilginçtir.Orada şöyle bir not vardır: “Değerli başkan, Rusya ile yapılan dostluk anlaşmasından sonra biz Kafkas cumhuriyetleri ve Ukrayna ile de anlaşma yaptık. TBMM şu anda bu anlaşma metinlerini tetkik etmektedir. Rusya ile dostluk TBMM hükümetinin geçmişte olduğu gibi şimdiki siyasetini de teşkil etmektedir” .

Bu vaziyette Türkiye'deki azerbaycanlı muhacirlerin Türkiye'de faaliyet göstermesi ciddi zorluklar içindeydi.Bu konuyla ilgili olarak Resulzade şöyle yazıyordu:“1922'de İstanbul'da Azerbaycan hakkında yayım yaptığımız ilk kitap bolşeviklerin tepkisine neden olmuştu.Bakü ve Tiflis'teki komünist gazetelerinde M.D.Hüseynov ve A.Garayev ile arkadaşları bizim tesisleri tekzip ederek işe engel olmaya çalıştılar. Yaptıkları propaganda araçlarıyla Müsavat yönetiminde Azerbaycan müstakil olmamış ancak bugün Sovyet döneminde istiklaline kavuşmuştur” diye bir tez savunmakla gülünç olmaktadırlar.

Stalin'e yakın olan ve Zakafkasya'yı işgal eden XI.Kızıl Ordunun baş komutanlığı subaylarından, Rusya Komünist partisi Kafkas dairesi genel sekreteri Orconikidze arkadaşlarıyla polemik yaşayarak şöyle de; “Benim cebimde Resulzade'ye ait bir kitap var, orada diyor ki; Müsavat'ın ileri görüşü ile, Rus yoldaşlar Azerbaycan'ı terk etsinler, aksi takdirde onlar buradan gitmezler” (4, s.162).

“Yeni Kafkasya” dergisinin yayıma başlamasıyla, Bakü ile İstanbul arasında gerginlik daha da arttı. Sovyetler Birliği basınında azerbaycanlı

muhacirlerin içlerinde Resulzade olmak üzere aleyhinde yazılar çıkıyordu.

Bolşevikler ise, başka vasıtalarla muhacirler aleyhinde faaliyet içindelerdi.

Öyle ki aralarında küçük gruplu işçi mitingleri düzenleyerek, sözde sosyalist vatanın kapitalistler tarafından yıkıldığı konusunu işliyorlardı. O sıralarda yapılan bir kurultay, Bakü konferansları ve diğer teşkilatların adıyla Sovyetler Birliği Dışişler Komiseri Çiçerin Türkiye hükümetinden aleyhlerinde çıkan neşriyat nedeniyle azerbaycanlı muhacirlere yardımcı olunmaması konusunda talepte bulunuyordu. 1925 yılında (AKP) Azerbaycan Komünist Partisinin Bakü’de yapılan XVI. Konferansında, ise Türk kamuoyunun Sovyet rejimine bakışı ve özellikle “Yeni Kafkasya”nın dışarda çıkan neşriyatı tenkit ediliyordu. Öyle ki bazı konuşmacılar, bu derginin tamamen yasaklanması için Türkiye’den talepte bulunmalarını istiyordu.

Bakü’de yapılan **IV. Kurultayda** konuşan Sovyetler Birliği Dışişleri komiseri Çiçerin ise, Türk hükümetinden dış işlerinde zararlı faaliyet olarak gördüğü azerbaycanlı muhacirlerin faaliyeti konusunda dikkatli olunması şerhini ekliyordu.

“Yeni Kafkasya”nın bir sıra nedenlerle 1927 yılında yayımın durdurması komünistleri sevindirmişti. Gazetelerinin birinde, baş makaleyi buna ayırıyordu. Muhaceretteki yayım organlarının, “Azeri Türk”, “Odlar Yurt”, “Bildiriş” gibi başka isimlerle çıkmasının nedeni dikkatleri dağıtmak gibi bir düşünceyi gerektiriyordu.

Ne var ki, Sovyetler Birliği, Türkiye ile münasebetlerini artırdıkça, muhacirlerin faaliyetleri de o nispette daralıyordu. Türkiye hükümeti 17 Ağustos 1931’de **Atatürk’ün imzası ve 11631 sayı** ile yayımlanan bakanlar kurulu kararı aşağıdadır: **“Ecnebi politikalarına alet olarak komşu ve dost devletler hakkında neşrolunan “Yeni Kafkasya”, “ Odlu Yurd” “Bildiriş”, “Azeri Türk” adlı gazete ve risalelerin basın kanunumuzun 50. Maddesi gereğince kapatılmaları Hariciye Vekili beyefendinin şifahen vukubulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 17.8.1931 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur. Reisicumhur, M. Kemal Atatürk”** (16,030,18,01.03.48.48.4).

Bu karardan sonra azerbaycanlı muhacirlerin matbuat faaliyetleri Türkiye’de tamamen durmuş oldu. Gazetelerin yanı sıra broşür, kitap basmak dahi yasaktı. 12 Eylül 1936’da yine Atatürk’ün imzasıyla yeni bir kanun yayımlandı. Buna göre “Mehmet Sadık Aran tarafından **1935’te İstanbul’da** “Milli Mecmua” matbaasında Türkçe olarak basılan “Ergenekon

Yolları” adlı kitap, zararlı bölümler taşıdığından **basın kanununun 51. Maddesi** gereğince toplattırılması ve satışının durdurulması ilan edildi. İçişleri bakanlığı: 8.8.1936. (16.030.18.01.03.27.02)

Bakanlar Kurulu kararı ve Atatürk’ün imzasıyla **15 Eylül 1936** tarihinde 5322 sayılı çıkarına bir başka genelgede, F.Daryal tarafından yazılan İstanbul’da”Milli Mecmua” Matbaasında basılan “Kafkas Almanacağı” adlı kitap zararlı olduğu gerekçesiyle toplatılması ve satışının yasaklanması kararı ilan edilir.Bu ilan basın yayım kanununun 51.maddesi gereğince İçişleri bakanlığının 8.9.9.1936 tarihinde 1414 sayılı tezkere ile bakanlar kurulunun 15.9.1936 tarihli toplantısında kararlaştırılır (16, 3.1936. 18.01.019.30.2).

Azerbaycanlı muhacerlerin matbaa hizmetlerinin Türkiye’de yasaklanması, bolşevikleri memnun ediyordu. **Ocak 1932’de XX. Genel Bakü Parti konferansında** AKP (Azerbaycan Komünist Partisi) sekreteri Ağa Sultanov, konuşmasında bu mevzua özellikle değinmiştir. Azerbaycanlıların Türkiye’de ki yayım faaliyetlerine koyulan tedbirlerle bu faaliyetlerin Avrupa’da başlatılmasına neden oldu. Özellikle Berlin ve Varşova’daki faaliyetler bunun önemli örnekleridir.

*Ankara’da yayımlanan
“Azerbaycan” dergisi
1952*

İlk sayının kapağında yer alan, “Birlik dirliktir. “Türkleşmek, Çağdaşlaşmak, İslamlaşmak” yazılıdır.

Derginin idare merkezi ise Ulus mevkiinde Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan “Azerbaycan Kültür Derneği” olup, satış değeri ise 25 kuruştur.

Derginin ilk sayısında Resulzade, Azerbaycan tarihi ve genel durum üzerine bir tablo çizerken, “Doğu’da Hazar Denizi, Kuzey Kafkasya, Bakü, Gürcistan ve Ermenistan ile İran ile sınır olan bir coğrafyadan” söz eder.

Başı karlı dağlardan, eteklerinde türlü bitkilerden, flora ve fauna zenginliğinden söz eder (9).

“Azerbaycan” dergisinde hemen her sayısında başyazı yazan Resulzade Azerbaycan’ı tanıtmaya anlamında oranın tarihi, kültürü ve edebiyatı ile örf ve adetlerinden söz eder. M.B.Mehmetzade ve A.Yurtsever, Kerim Oder, Mehmet Kengerli, A.Karaca, Feyzi Aküzüm, Cemil Ünal ve bir çok hürriyetperver kalem sahibinin kaleme aldığı ve Azerbaycan gerçekleriyle ilgili yazıları ilgi ile okunurken, **Azerbaycan Türk Kültür Dergisi** yayıma başladığı günden itibaren aralıksız olarak okuyucuya ulaşmış, hürriyet ve istiklal ilkesiyle Azerbaycanın sesi olmuştur. Ahmet Karaca’nın uzun yıllar baş editör olduğu dergide sırasıyla Selçuk Alkın ve Selçuk Önal’da editörlük yapmıştır. Halen Tuncer Kırhan’ın editörlüğünü yaptığı dergi yılda altı sayı çıkarken bugün bir sayı ile aralıksız bir meşale gibi okuyucularını ulaştırmaktadır.

Unutmamak gerekir ki Resulzade Türkiye’ye döndükten sonra eski mücahit askerlerin ve muhacirlerin bir merkez gibi toplandıkları yer **Azerbaycan Kültür Derneği** olmuştur. Bu amaçla: **-1949 yılında Şubat ayında kurulan Azerbaycan Kültür Derneği’nin ilk toplantısında Dr. İbrahim Bedel, M.E.Resulzade ‘nin ömrünün sonuna kadar derneğin fahri başkanı olduğunu yazar.** Azerbaycan Kültür Derneği’nin kuruluş tüzüğünde belirtildiği gibi: **1-** Azerbaycan Kültür Derneği adlı bir dernek olup siyasetle meşgul değildir. Merkezi Ankara’dır. **2-** Derneğin amaçları ise şöyle belirlenmiştir; **a)** Azerbaycan’ın tarihi kültürü ve geleneklerin araştırmak işlemek ve yaymak. **b)** Kitap dergi ve gazete yayımlamak kültürel toplantılar yapmak; **c)** Muhtaç olan Azerbaycanlılara maddi ve manevi yardımda bulunmak (10, s.3).

“Azerbaycan Kültür Derneği”ne üye ola bilmek için 18 yaşını tamamlamış olmak gerekirdi. **Birinci madde** de yazılı olan ”siyasi işlerle meşgul olamaz” ibaresi Resulzade’nin her koşulda, Azerbaycan’ın istiklali yolunda mücadele edileceği anlamını taşıyordu.

2. Dünya savaşından sonraki zamanlarda, muhaceretteki Azerbaycanlıların birleşerek Sovyet karşıtı bir güç yarattıklarını görürüz. Türkiye’de olduğu gibi, batı ülkelerinde de bir çok muhacir teşkilatının kurulduğu, bazı hallerde bu grupların iç çekişmelere girmiş olması, insanların reel bir noktaya gelmesini sağlamıştır. Buralarda bulunan kimi rus, gürcü, ermeni, tatar teşkilatları ile birlikte hareket eden iki Azerbaycan teşkilatı da mevcuttu. **1924 yılından itibaren faaliyet gösteren ve başkanlığını Resulzade’nin yaptığı “Azerbaycan Milli Merkezi”** İkinci dünya savaşından sonra, Ankara’da faaliyetini sürdürdü.

Bir başka kuruluş olan “ Azerbaycan Milli Birlik Merkezi” idi. Bu teşkilatın rehberi ise, **E.F.Düdinginski, C.Hacıbeyli ve Ekberağa Şeyhülis-**

lam idi.Bu iki teşkilat arasında zaman zaman çatışmalar olsa da yol bir idi.

Böyle bir zamanda anti bolşevik güçlerin oluşması yolunda bir başka oluşum “**Amerikan Komitesi**” adıyla faaliyete başladı. Bu komiteye önceleri C.Layons, sonradan Amerika’nın Moskova’daki eski büyük elçisi olan Gerk başkanlık ediyordu.1962 den sonra ise **Sovyet Rusya’yı** yakından tanıyan, Moskova da Amerikan ataşesi olmuş olan, Stevens komiteye başkanlık etti. Organları ise, çok sayıda tanınmış siyaset adamlarıydı. Aralarında bazı isimler şunlardı: Carlz Edison (tanınmış bilim adamı Edsison’un oğlu), Vilyam Henri Camberlayn (Amerikanın Sovyet esiri olmuş milletlerin istiklal haklarını savunan adam), General Mayor Con Dein (Moskova’da bulunmuş, “Strayenc Elleyinc” kitabıyla ünlenmiş biri), Nikolas Rusveld (yazar, diplomat, Amerika’nın Macaristan elçiliğinde bulunmuş).

“**Amerikan komitesi**” şöyle bir bildiri yayımladı:”Halklar Sovyet hükümetinin diktatörlüğünde kaldıkça , insanların hür ve bağımsız olarak yaşaması mümkün değildir”. Amerikan komitesi, programına uygun faaliyete başlamıştır.

“Amerikan komitesinin” yardımı ile **16 Ocak 1951**’de birçok Rus siyasi partisinin iştiraki ile Füssen’de bir konferans yapıldı.Rusya’nın toprak bütünlüğünün korunması koşulu ile Rus teşklatına dahil olmayan gruplarla iş birliği yapmayı kararlaştırdılar.

Bu toplantı kararının devamı olarak, “Amerikan komitesi”nin yardımı ile 28 Ağustos 1951’de Batı **Almanya’nın Sutudgart** şehrinde muhacir Ruslar bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda, “Rusya halklarının Kurtuluş Şurası” oluşturulması için karar alındı.Bununla beraber, Rusya’daki milli özgürlük temsilcilerini bu şuraya toplaya bilmek için büro dahi kurulmuştu.

Bu vaziyette, M.E.Resultzade, “Amerikan Komitesi” ni ciddi şekilde tenkit ediyordu. **Rus olmayan halkların** uzun yıllar içinde, “kurtuluş davasına” etnik olarak bakmadan yaşanan muhacir Rus teşkilatlarının maddi olarak güçlene bilmesi için harekete geçilmeliydi. Durumun giderek gergin bir hal alması karşısında , eski muhacirlerin itirazları karşısında uyanık olan “Amerikan komitesi” Rus muhacir teşkilatlarına, Rus olmayan halklarla birlikte hareket etmenin gereğini anlattı.

Bunun devamında 7 Kasım 1951’de Batı Almanya’nın **Vışaben** kentinde toplanan beş muhacir Rus teşkilatının:

- 1. Rusya’nın bağımsızlığı için mücadele birliği,**
- 2. Milli Emek Birliği,**
- 3. Rus Halk Hareketi,**

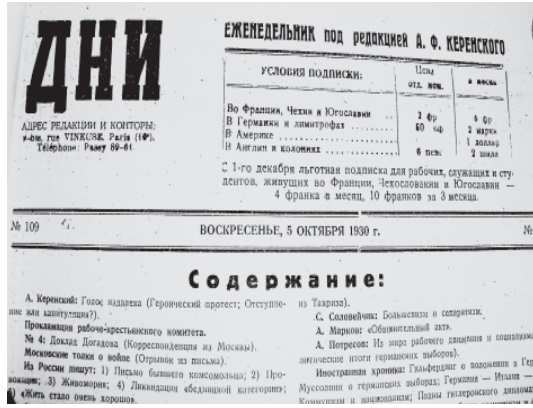
4. Halkın Hürriyeti İçin mücadele Derneği,

5. Rusya Halklarının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği) ve beş Rus olmayan halklara ait millet mensubu teşkilat mensuplarının iştiraki ile konferans yapıldı. Konferansta ukraynalıların ve Gürcülerin, türkistanlı ile, Kuzey kafkasyalıların katıldığı tanınmış şahsiyetler görüşlerini bildirdiler (4, s. 229-230).

Konferansta konuşan, A.Kerensky “ bölünmez Rusya” üzerinde durarak müdafaa etti. Rus olmayanlar ise, BM (Birleşik Milletler) teşkilatının İnsan Haklarına ait prensipleri öne sürüyorlardı.

Toplantının ortak beyannamesine Azerbaycanlılar da imza attılar. Rusya'nın parçalanmazlığı fikri ile konuşan, Azerbaycan'ın istiklalini aynı zamanda diğer rus mahkumu halkların sorununun kendi işleri olduğunu, bunu Rusya'nın iç meselesi gibi anlayan Rus muhacirleri ile beyannameyi imzaladıklarına göre bunun bir “ Milli Birlik Meclisi” olduğunu savunması, **Mehmet Emin Resulzade'nin** şiddetli itirazına neden oldu.Konuşmacı Kerensky'ni hangi iddialarla mücadele yürüttüğü konusunda ikna olduğunu, bu işin aleyhinde olduğunu ileri sürdü.

Kerensky ise “Bölünmez Rusya'nın kati olarak taraf-tarı idi ve 1920-30'uncu yıllara kadar bu fikrini müdafaa etti. 1930'da Kerensky “Dni” (Gün) adlı derginin 60. Sayısında “**Rus halkı üzerinde diktatörlük**” adlı makalesinde bunları yazarken, aynı tarihlerde Resulzade “Odlu Yurt” adlı dergisinde Kerensky'e “**Ne gübredir, ne malzeme**” adlı makalesinde Sovyetler Birliğinde yaşayan halkların istiklalini ve hür devletler kurmayı dikkatle yaşarak milli istiklal hareketinin mahiyetini anlatmaya çalışmıştır.Kerensky'nin yürüttüğü gibi halkların yürüttüğü milli istiklal fikrini anlatırken şöyle diyordu: “Biz Sayın Kerensky'e diyoruz ki, hiç bir zaman bölünmeden, Rusya'nın bölünmesinden söz etmiyoruz. Bizim tezimiz farklıdır. Birincisi kendi ülkesini dış ülkelerin işgalinden, kurtarmayı amaçlayan bir halk hareketinden söz ediyoruz. Burada bize “**bölücü**“ demek yanlıştır” (11,s.31).

A.Kerenski'nin Paris'te yayımladığı “Gün” dergisi 1930

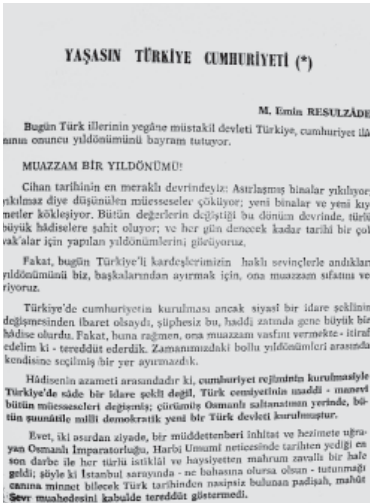
Neticede “Azerbaycan Milli Birlik Meclisi” temsilcilerinin böyle bir kişiyle hele hele 50’li yıllarda “ Bölünmez Rusya” ideali ile yaşayan Kerensky ile aynı yerde aynı belgeye imza atmanın kendisini üzdüğünü anlatıyordu.

1951 yılının Kasım ayında Ankara’da Dr. Hamit Ataman’ın başkanlığı ve mühendis İsmail Saryal sekreterliğinde toplanan Azerbaycan muhacirlerinin itiraz toplantısı yapılır. Bu toplantıda M.E.Resultzade’nin konuşmasından sonra yayımlanmak üzere aşağıdaki gibi karar alınır: “Visbaden’deki beş Rus partisinin temsilcileriyle 7 Kasım 1951 ‘de yapılan toplantıda Azerbaycan adına iştirak etmek ve uluslararası nitelikte davayı Rusya’nını bir iç meselesi halinde müzakere ettirmek cesaretini göstererek Milli Azerbaycan davasına ihanet eden ve milli davanın mevcut olmayan “ Azerbaycan Milli Birlik Meclisi” adına temsil etmeye kalkanları şaşırtmayı kalkanları şiddetle protesto ediyoruz” (4,s.231).

Kabul etmek gerekir ki M.E.Resultzade hala 1050 yıllarında çağdaş Azerbaycan edebiyatının problemleri ve ünlü edebi şahsiyetler hakkında önemli makaleler kaleme alıyordu.

Şüphesiz ki, onun önemli faaliyetleri içinde bu konularla meşgul olması M.E.Resultzade’nin edebi kişiliğinin de ön palanda durmasıydı.

M.E.Resultzade 1950’de yayımladığı “Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı” adlı eserinde Hüseyin Cavit, Ahmet Cevat, Cafer Cabbarlı ve bir çok edebiyatçı hakkında yazdığı yazılarda onların milli ruha ne kadar bağlı olduklarının altını çiziyordu.

**“Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!”
adlı makalesi**

M.E.Resultzade şöyle yazıyordu: “Me-seleyi sonradan anlayan bolşevikler piyeslerin gösterilmesini yasaklamaktadırlar. “Sovyet ekmeğini yediği halde tarihin Pantürkist tiplerini idealize etmeye cesaret eden” diyen Sovyet tenkitçileri yazılanlara ateş püskürtüyordu”(12,s,62)

Bu araştırmalar sırasında hiç şüphesiz M.E.Resultzade’nin Nizami’nin 800 yıllık doğum günü nedeniyle yazdığı ancak savaşın zorlukları karşısında 1951’de yayımladığı “Azerbaycan şairi Nizami” adlı monografisidir. Yazar Nizami’nin yaratıcılığındaki milli ve insani değerleri ön plana çıkarırken, aynı zamanda edebiyatımıza ait önemli hususlara değinmektedir.

1953'te O Azerbaycan istiklalinin 35. Yıl dönümü nedeniyle "Amerika'nın sesi" radyosu" aracılığıyla Azerbaycan halkına seslenir. Bu konuşması plak üzerine alınmış ve bugüne kadar korunmuştur.

27 Nisan işgali ve Azerbaycan'ın dünya devletlerine tanınması (12 Ocak) münasebetiyle de M.E.Resulzade ve diğer muhacirler "Kurtuluş" ve "Azatlık" radyosu ile Azerbaycan halkına seslenir. M.E.Resulzade 1953'te ise "Azerbaycan Milli Merkezini" yeniden kurar ve oraya gençleri yerleştirir.

1954 sonlarında "Amerikan Komünistle Mücadele Komitesi" nin yeni başkanı Prof.Kuneholt Ankara'ya geldiğinde Resulzade ile görüşür. O komitenin Azerbaycan'ın istiklali meselesine dikkatli olduğu şekilde bir yer alması talebinde bulunmuştu. Bu yakınlaşmayı kabul eden Resulzade komite ile yakın ilişkiler içine girecektir.

1955'in Mart ayında Azerbaycan Milli Kurtuluş hareketinin büyük ideologu M.E.Resulzade Ankara'da vefat etti. Ankara radyosu 7 Mart saat 22.45'te bu olayı bütün dünyaya yayımladı.

KAYNAKÇA:

- 1) N. Yagublu. *Mehmet Emin Resulzade, Bakü, 1991.*
- 2) *Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Arşiv İdaresi. Fond 970.*
- 3) *Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Arşiv İdaresi. Fond 894,*
- 4) N. Yagublu. *Müsavat Partisi'nin tarihi. Bakü, 1997.*
- 5) M.E. Resulzade. *Azerbaycan Cumhuriyeti: keyfiyeti- teşekkülü(kuruluşu), şimdiki vaziyeti. İstanbul, 1990.*
- 6) M.B. Mehmetzade. *Milli Azerbaycan Harekatı. Bakü, 1992.*
- 7) "Azeri Türk" dergisi. İstanbul 1928. Sayı:1.
- 8) "Odlu Yurt" dergisi. İstanbul, 1929, Sayı:1.
- 9) "Azerbaycan" dergisi. Ankara, 1952, Sayı:1.
- 10) "Azerbaycan Kültür Derneği"nin Tüzüğü. Ankara, 1949.
- 11) M.E. Resulzade. *Panturanizm hakkında. Paris, 1930.*
- 12) M.E. Resulzade. "Esrimizin Siyavuşu Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi" . Bakü, 1991.
- 13) "Türk Ocakları" ve Atatürk. Ankara, 1993.
- 14) "İstiklal" gazetesi. Berlin, 1932, Sayı:11.
- 15) N.Yagublu. *Türkiye'nin Azerbaycanlılara bağımsızlık mücadelesinde desteği (sovyetler dönemi:1920-1991). Bakü, 2009.*
- 16) *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Arşivi.*

M.E. RESULZADE'NİN GÜRCİSTAN'DAKİ FAALİYETLERİ

Onun Gürcistan'da olmasıyla ilgili elimizdeki ilk bilgiler 1915.yıla aittir. Şubat 1915'te Tiflis'te bulunduğu sıralarda günlerden sekiz Şubattır ve o Gürcistan'ın ünlü şairi **Akaki Sereteli'nin** cenaze törenine katılır ve orada bir konuşma yapar (1,s.73).

M.E.Resultzade'nin Gürcistan'a gelişi ve orada faaliyet göstermesi asıl 1918 yılına rastlar. 6 Mart 1918'de Rusiyada Petrograt kentinde kurulan Milletlet Meclisinin bırakılmasından sonra 22-23 Ocak ayında Tiflis'te Kafkasya halklarını içine alan ve Zakafkasya denilen geniş bölgede Zakafkasyadan Kurucular Meclisine seçilenlerin bir toplantı düzenlenmiştir. Rusya'daki mevcut durum anarşi ve kaos içerdiğinden bu bölgede olan üç halkın (Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan) ortaklaşa aldığı bir kararla üst kuruluş olan Zakafkasya meclisi (Seyim) oluşturuldu. **Azerbaycan siyasi** parti temsilcileri (Müsavat 30 kişi) burada 44 kişiyle yer aldı.

Seyim'in ilk toplantısı **23 şubat 1918'de** yapıldı. Bu toplantıda Müsavat Partisi Başkanı M.E.Resultzade N.Yusufbeyli, M.Y.Caferov ile temsil olundu.

M.E.Resultzade'nin Gürcistan'daki siyasi etkinliği ve Azerbaycan'ın istiklaline giden yolun da burada başladığını söylemek mümkündür. **5 Mart 1918'de** Meclis tüzüğünün hazırlanmasını öne sürer (2,s.90).

14 Mart 1918'de Trabzon'daki, Barış Konferansına katılan Resultzade, burada Osmanlı devleti temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde oluşan Zakafkasya temsilcilerinden Seyim'in süreklilik gösterebilmesi için teminat ister.

31 Mart 1918 hadiseleriyle ilgili olarak **1 Nisan'da** Tiflis'te yapılan Seyim toplantısında:“Eğer Zakafkasya hükümeti gereken adımları atmaz, tedbirler almazsa, bizim burada oturup birlikte uyumlu çalışmamız müm-

kün olamaz” der.9 Nisan tarihili konuşmasında ise: daha önemli bir görüşü ileri sürerek, Zakafkasya’nın bağımsızlığını ilan etmesini önerir.

Onun bu teşebbüsleriyle **3 Mayıs 1918’e** gelindiğinde,Azerbaycan siyasi organları (“Müsavat” -30, Müslüman Sosyalist Blok-7, Bolşevik ve “Hümnet” –Menşevik-4, “ İttihat”- 4) olmak üzere Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Kuzey Kafkasya Konfederasyonunun ideali yönünde karar kabul ederler.

14-15 Mayıs 1918’de M.E.Resulzade, Zakafkasya temsilcileriyle birlikte Batum’a gider. Buranın siyasi geleceği ile ilgili olarak, Almanya ve Osmanlı hükümeti temsilcileriyle tartışmalı bir toplantıya katılır.

26 Mayıs 1918’de Zakafkasya Seyimi kendiliğinde dağılır.Seyim de bulunan Azerbaycan temsilcileri Azerbaycan’ın geleceğini belirleyecek olan Milli Şura’yı oluştururlar. Yapılan oylamada 24 kişilik heyetten iki kişi aleyhte olmakla birlikte **Mehmet Emin Resulzade 22 oyla Milli Şuranın başkanı** seçilir.

Aynı yılın 4 Haziran tarihinde Batum’da Osmanlı devleti ile Azerbaycan Halk Cumhuriyeti olarak dostluk anlaşması imzalanır. Bu anlaşmanın 4. Maddesine göre Osmanlı devleti Azerbaycan’a askeri yardım göndermeyi kabul eder.Bu anlaşmayı Azerbaycan adına M.E.Resulzade ile M.Hacinski imzalar(3,s.12).

Haziran ayının ortalarında Azerbaycan Milli Şurası, başta M.E. Resulzade ve Azerbaycan başbakanı Fetali Han Hoylu Gence’ye gelirler.

KAYNAKÇA:

- 1) Resulzade M.E. Eserleri. III.cilt, Bakü,2012.
- 2) Balayev A. Mehmet Emin Resulzade (1884-1955). Moskova, 2009.
- 3) Yagublu N. Bakü’nün Kurtuluşu. Bakü, 2010.

RUSYA'DAKİ FAALİYETLERİ

M.E.Resultzade'nin Rusya ile tanışması ve orada olması gençlik yıllarına rastlar. O daha "Rus- Tatar (Müslüman) Mektebi"nde okurken, rus dilini öğrenmiş, bu dilden bir çok eseri çevirmiştir. Çeşitli zamanlarda, Dostoyevski ve Maksim Gorki'den önemli tercümelemler yapmıştır. Bu sıralarda tanıştığı yakın dostu İ.Stalin'in isteği ile

kaleme aldığı makalesi "Volna" dergisinde rusca olarak yayımlanır.

Nisan 1917'nin sonlarına gelindiğinde, ilk defa olarak gittiği **Moskova'da 1-11 Mayıs tarihlerinde**, yapılan "Ümum Rusya Müslümanları Kurultayına" katılır. Onun bu toplantıda ileri sürdüğü toprak müstakilliği konusu 271 oya karşılık 446 oyla kabul edilir (1,s.33).

M.E.Resultzade'nin Rusya'da uzun süreli kaldığı dönem olan **1920-22 yıllarıdır.Kasım 1920 de Bakü'ye gelen Stalin** buradaki parti toplantılarına katılır, o dönemde işgal edilen Bakü'de Resultzade tutukludur. Onu hapisten çıkartarak beraberinde Moskova'ya götürür. Bu seyahatinde yanında amcası oğlu ve Müsavat Partisi kurucularından Mehmet Ali Resuloğlu'da vardır.

Moskova'da özel bir nezaret altında yaşamlarına devam ederler.**Stalin** bu arada başkanı olduğu RSFSR(C) Milletler Komisyonunun çıkardığı bir dergide onun çalışmasını önerir. Bir süre Doğu dilleri enstitüsünde farsca ve rusca öğretmenliği yapar.

Bolşevik rejiminin giderek sertleşen tavrı karşısında burada kalamayacağını anlar. Amcasını oğlu olan arkadaşı da selameti için buradan ayrılmayı gerekli görür.

1922'nin Haziran – Temmuz aylarında bilimsel bir araştırma adıyla Petersburg'a gider. Oradan Tatar eğitimci Musa Bigiyev'in yardımı ile Finlandiya'ya geçer (2,s.74). On beş gün kadar finli askerlerin denetiminde kaldıktan sonra Helsinki 'ye geçer. Bir süre sonra da Fransa ve Almanya'ya, oradan da İstanbul'a geçer.

KAYNAKÇA:

1) *Hasanov C. Uluslararası sistemde Azerbaycan (1918-1920). Bakü,1993.* 2) *Resultzade M.E. Stalin 'le ihtilal hatıraları.B.1991.*

FRANSA'DAKİ FAALİYETLERİ

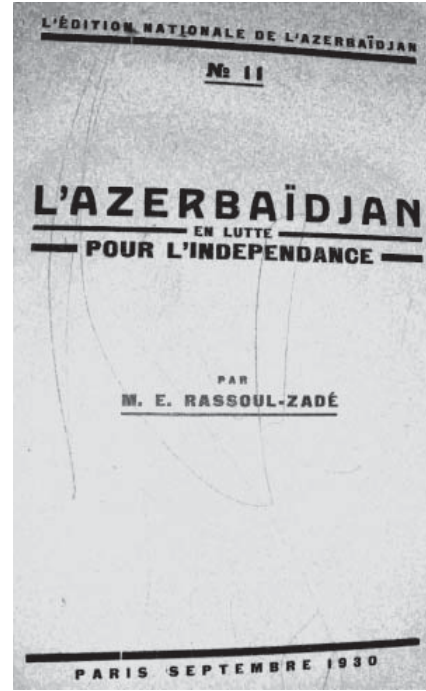
M.E.Resulzade,1913 yılında Fransa'ya ilk defa gelmesi buranın Dışişleri bakanlığı desteği ile “Fransa –Şark” adlı komitede görev alması olmuştu(1,s.10). Bu komitenin yönetiminde eski generaller, siyaset adamları ve ünlü bilim adamları bulunuyordu. 1920. Yıllarda ise Fransa azerbaycanlı muhacirlerin sığınma merkezi haline gelmişti.

Kabul etmek gerekir ki, M.E.Resulzade'nin muhacerete çıkışı da 1920'li yıllara rastlar. Özellikle 1928-34 yılları arasında Türkiye ve Fransa'da yaşayan azerbaycanlı muhacirler arasında olan çekişmeler dikkat çekmektedir.

Bu konuda M.E.Resulzade'nin notları şöyledir: “**Bulduğumuz muhaceret şartları mevcut Azerbaycan davası** adına birleşmek, milli bir ideoloji yaratmak, ve yürütülen dava içinde arkadaşlarımızla uyum içinde saygı ve sevgiyi tesis etme”.

Bu dönemde azerbaycanlı arkadaşlarımız arasında özellikle (Resulzade) ve **Paris grubu** (C.Hacıbeyli,E.Şeyhülislamov) arasındaki sürtüşmeler Azerbaycan sorunun artık merkezi bir şekilde yürütülmesini gerektiriyordu. M.E.Resulzade 1928'de Paris'e gelerek A.Merdan Topçubaşı, ve E.Şeyhülislamov ile anlaşarak “ Bir merkezden yönetme” prensibinde anlaştilar (2,s.125-126).

Diğer taraftan 1920'de **Paris'te muhacirler** konusunda ciddi işler yürütülüyordu. Eski Rusya vatandaşlarına ait temsilciler adeta uluslararası liderler gibi etkili çalışıyorlardı. Bunun en belirgin şekli “Promete” kulübünü kurmaları ve aynı adla bir derginin yayımlanmasıydı. Derginin yazarları arasında **Mehmet Emin Resulzade, Noy Jardaniya, Aleksandır Şulgin, Ayaz İshaki, Mustafa Çokayoğlu, Miryagup Mehdiyev ve diğerler vardı (109).**

Fransa'da çıkarılan “Azerbaycan” kitabının kapağı

Paris'te basılan "Promete" dergisinde Resulzade'nin şu makaleleri yayımlandı: 1.Azerbaycan Cumhuriyeti, 2.Bolşeviklerin Doğu Siyaseti, 3.Kafkas Birliği, 4. Milli Azerbaycan Harekatının Karakteri, 5. Siyasetçi Tarihçiye karşı.

M.E.Resulzade'nin "Promete" dergisinde yazıları on beş sayı yayımlanmıştır.

1930 yılında ise İki kitabı yayımlandı, bunlardan biri "La Azerbaydjan en lutte pour l'indépendance, Paris" (Azerbaycan bağımsızlık uğrunda mücadelede). Resulzade bu kitaplarında 1918-20 yıllarında hürriyet ve istiklal yolunda ortaya koyulan mücadele hakkında bilgi veriyordu.

Aynı yıl rusca olarak kaleme aldığı, "Panturanizm hakkında" (Parij, 1930'da) ise Kafkas Biriliğın bozulmasına neden olanlara verilen cevaplar sıralanıyordu. Bu kitabın giriş bölümünü ise gürcü devlet adamı, N.Jordania yazmıştı.

1936'da ise M.E. Resulzade'nin Fransa'da ingilisce bir kitabı ("Azerbaidjan"- 1939 Paris") yayımlandı.

M.E.Resulzade 17 Ocak 1936 da yine Paris'te "Çağdaş Azerbaycan edebiyatı" konusunda ilgi uyandıran bir konferans vermiş, daha sonra da bu konuyu kitap olarak yayımlatmıştır.

17-26 Nisan 1936 yılında Paris'te Azerbaycan'ın Povoljiye, Ural,Kırım, Kuzey Kafkasya, Türkistanlı Müslümanların temsilcilerinin iştirak

La République d'Azerbaïdjan

Les Azerbaïdjanis sont un peuple moderne, dans le sens le plus absolu de ce terme. Ils ont leur propre littérature, leur presse, leur théâtre; en un mot, ils possèdent ce qu'on appelle une culture nationale.

Le grand poète turc Fuzouli, dont on a célébré dernièrement le quatrième centenaire, est le père des poètes azerbaïdjanis. Les œuvres de ce grand versificateur, dont l'orientaliste anglais Kip a dit que c'est le plus sensible, le plus délicat et le plus sincère des lyriques que l'Orient ait jamais produit, ne sont nulle part aussi répandues dans le monde Islamique qu'en Azerbaïdjan. Jusqu'à ces derniers temps, les poètes de ce pays se sont évertués à imiter les odes de Fuzouli dont ils ont, de tout temps, subi la fascinante influence. Son épopée d'amour "Leïla et Medjnoun", conçue dans le genre de "Roméo et Juliette", a servi de sujet au premier opéra azerbaïdjanien.

Mais le peuple azerbaïdjanien, pour lequel la poésie est un véritable besoin, et dont le sens poétique trouve son expression dans un folklore d'une richesse et d'une variété surprenantes, ne pouvait s'abreuver éternellement à l'unique source de la tradition fuzoulienne. Aussi vit-on quelque temps après la clôture de l'ère fuzoulienne, surgir des poètes d'un autre genre, tous dignes d'attention, sur lesquels il nous est impossible de fournir des détails biographiques dans le cadre restreint de cet article.

La poésie azerbaïdjanienne, qui, tant au point de vue de langue qu'à celui des sujets traités et du but auquel elle tend, est actuellement un art tout à fait moderne, a pénétré jusque dans les plus humbles huttes des villages, où elle est représentée par les œuvres des principaux poètes, parmi lesquels il y a lieu de citer notamment Sabir dont les très spirituelles et mordantes satires ont obtenu un succès énorme.

C'est à l'existence de la scène azerbaïdjanienne que le théâtre turc doit sa renaissance. Le premier des dramaturges turcs fut l'Azerbaïdjanien Mirza Fatali, mort il y a plus de quarante ans. Ce n'est pas sans raison qu'on l'a surnommé le "Molière turc", car ses savoureuses comédies, dont les sujets sont tirés des scènes de la vie populaire, ont conservé toute leur fraîcheur, et leur attrait, et leur retentissement a été tel, qu'elles ont été traduites en plusieurs langues européennes et orientales.

Le théâtre azerbaïdjanien ne mérite pas seulement d'être apprécié pour ce qu'il a fait dans le passé, mais aussi pour ce qu'il continue de faire.

Ces quelques phrases résument admirablement l'esprit qui anime l'Azerbaïdjan militant de nos jours, esprit de révolte et de liberté.

Les révolutionnaires azerbaïdjanis, qui n'attendent le salut de leur patrie que de la lutte, pleine de sacrifices, engagée par l'Azerbaïdjan contre ses tyrans, se rendent parfaitement compte de la nécessité absolue d'une collaboration étroite, allant jusqu'à l'union, avec celles des autres républiques caucasiennes qui en partagent les peines et les souffrances.

Ressoul Zadé Mehmed Emin

Prométhée. 1926. N° 1. P. 25-31.

Fransızca yayımlanan

"Azerbaycan Cumhuriyeti" makalesi-1926

La Politique orientale des Bolchéviks

I

Trompeuses devises

L'une des devises trompeuses, bien que particulièrement chères aux bolchéviks, est celle qui s'applique à cette fameuse "politique orientale" don't ils ne cessent de parler. Ils la baptisent souvent de "politique coloniale". Voyons un peu comment les communistes envisagent dans les échanges internationaux, importation ou exportation, n'a jamais dépendu de la Russie; n'empêche qu'avec ce pays le gouvernement de Moscou n'a pu réussir à régulariser ses relations économiques et commerciales que l'an dernier. Il n'en est pas de même de la Perse dont les conditions économiques se trouvent presque exclusivement sous la dépendance de la Russie. Dans la période d'avant-guerre, plus de la moitié des échanges, importations et exportations se faisait pour le compte de la Russie. Profitant d'une situation géographique exceptionnelle, le commerce extérieur des Soviets a amené la Perse à un état d'esclavage sans exemple. Moscou ne se gêne déjà plus pour exploiter ce pays "ami".

La Russia rouge qui, de par un système de monopole d'Etat appliqué dans son commerce extérieur, est la seule acheteuse dans la Perse septentrionale n'a jamais hésité de recourir à des moyens spéculatifs. Le mécontentement de la bourgeoisie commerciale progressiste de la Perse était tel que, nonobstant les sympathies qu'elle avait manifestée au temps de la révolution bolchéviste, elle organisa contre ce régime un mouvement de boycottage qui dura plusieurs mois. L'opinion publique persane exprima son mécontentement en un langage amer, non seulement contre les innombrables sociétés soviétiques qui imposent leurs conditions aux marchandises persanes, mais aussi contre la pression exercée par différents établissements économiques soviétiques. L'opinion publique persane se révolte encore avec non moins d'énergie contre la honteuse violation des articles du traité d'amitié conclu entre ces deux pays, lequel a pour base des principes élevés. Afin de donner

réside toute la portée des événements de Chine et c'est à cela que faisait allusion la formule de M. Boukharine. C'est aussi ce résultat que voudraient obtenir M. Kitaygorodski et le parti communiste de Turquie. En présence de tels désirs ainsi cristallisés, ne nous laissons pas bernier par l'assurance que manifestent certains journaux lorsqu'ils déclarent que la Turquie n'est pas encore un pays "industriellement développé".

Soyons sur nos gardes contre le communisme du type russe, toujours désireux d'exploiter d'une manière démagogique tous les mécontentements du jour.

Rassoul Zadé

Prométhée. 1928. N° 20. P. 10-14; N° 21. P. 6-11.

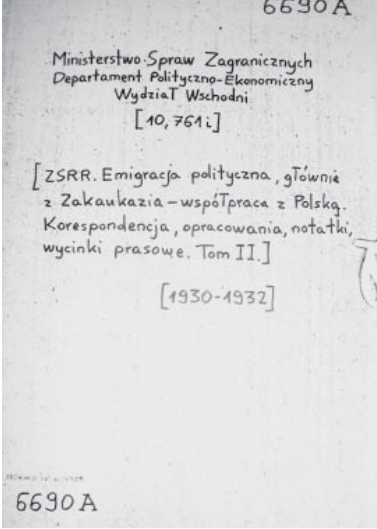
Fransızca yayımlanan "Bolşeviklerin Şark siyaseti" makalesi-1928

ettiği bir kurultay geçirildi. Bu burultaya M.E.Resulzade, Mir Yagup Mehdiyev, Mustafa Vekilli katıldılar. Burada alınan kararda, teşkilatın bu ve benzeri toplantılarının gizli olacağı konuşuldu.

KAYNAKÇA:

- 1) N.Yagublu. *Müsavat Partisi'nin tarihi*. Bakü, 1997.
- 2) *Azerbaycan muhaceret irsi tarihinden*. Moskova, 2011.
- 3) H.İbrahimli. *Azerbaycan siyasi muhacereti*. Bakü, 1996.
- 4) N.Yagublu. *Azerbaycan-Polonya ilişkilerinde M.E.Resulzadenin rolü*. Bakü, 2007.

POLONYA'DAKİ FAALİYETLERİ

Rezultade hakkında Polonya arşiv belgesi

Kafkasyalı mültecilerle de ilişkiler kurmakta idi. **1921. Yılda** patlak veren Rusya-Polonya savaşından sonra Pilsudski ve arkadaşları, Doğu Avrupa Halkları ile bolşevik Rusya arasındaki ortak bir ilişki geliştirmeyi amaçladılar.

Rusya ile olası bir savaş sırasında SSCB'ye karşı güç birliği yapabilecek olan kuvvetlere önemli destek sağladılar.

Polonya devletinin muhacirlerle ilgili şebekeler genişledikçe, SSCB (Sovyetler Birliği)'nin Rus olmayan halklardan gönüllüleri kendi ordusunda istihdam ettiler. Bu nedenle Polonya ordusunda önemli oranda eğitim gören yabancı asker oluştu. Bu vesileyle azerbaycanlı muhacirlerin matbuat ile ilgili faaliyetleri de aktif olarak sürmekteydi.

M.E.Resultade'nin 1920 öncesi başlayan **Polonya yazışmaları** bu ilişkilerde önemli bir yer tutar.

Polonya arşivlerinde rastladığımız, Polonya Dışişleri Bakanlığı ve Mareşal Pilsudski ile yapılan kişisel yazışmalar kitabımızda yer almaktadır. Bu mektupların biri de, azerbaycanlı subayların Polonya ordusuna girişiyle ilgilidir.

Polonya'nın ünlü devlet adamı Mareşal Pilsudski, ülkesinin bağımsızlığı için iç ayaklanmaları durdurmuş, dış tehlikelere karşı bolşevik Rusya'nın **Aralık 1922** ayaklanması diye bilinen politikalarından kaygı duymaktaydı. Dolayısıyla işgale uğrayan ülkelerin **Avrupa'da muhacereti** yaşayan mensuplarıyla ilgileniyor, onların siyasi güçlerinden yararlanmak istiyordu. Onun amacı bu temsilciler aracılığıyla bolşeviklere karşı siyasi ve askeri güç merkezleri yaratmak ve mücadele etmektir. Bu amaçla kendi dış işler bakanlığında "**Doğu departmanı**" kurduğunu amaçladı.

Bu bölüm özellikle Ukrayna, Büyük Britanyada bulunan muhacirler yanında

*Varşova’da yapılan “Orientalistlerin kurultayı”nda-sağdan ilk sırada
M.E.Resulzade- 15 Mayıs 1932*

Bu mektup 31 Mart 1923 tarihli olup, İstanbul’dan Jozef Pilsudski adına gönderilmiştir. Ayrıca, M.E.Resulzade’nin Polonya Dışişleri Bakanlığındaki belgelerde **Tadeuş Kolupko**, **Edmund Haraşkeviç**, **Tedauş Şetsel** ile değişik zamanlarda yazışmaların yapıldığı görülmüştür.

1926 da Paris’te “Promete” adlı klub yaradıldıktan sonra Varşova’da J.Pilsudski’nin desteği ile “Promete” cemiyeti kuruldu ve Azerbaycanlılar burada temsil edilmeye başlandı. 1926’da, Varşova’da Polonya özel hizmet idaresi olan SSCB’ye karşı araştırma yapmak amacıyla faaliyet yürütecek olan 2 sayılı Ekspozitura (agentura) kurulur ve Resulzade Varşova grup başkanlığı göreviyle onurlandırıldı.

MARME EMIN RESUL - ZADE

ALEYHİM SELAMİ!)

Z prawdziwym zadowoleniem powitałem list Pana Prezesa wileńskiego oddziału związku kulturalno-oświatowego, Tatarów polskich. W liście tym Szanowny Arstan bek Kryczyński, zasylając w imieniu tego oddziału selam, jednocześnie łaskawie poinformował mię o zamierzonym wydawnictwie nowego czasopisma pod nazwą „Rocznik Tatarski”.

Wzniosły cel przywiesca temu Rocznikowi, który, jako wyrazićiel idealów narodowych Tatarów polskich, stanie się świadectwem wlotu ducha wielkiego narodu muzułmańskiego i zestrzenia jego dążeń z dążeniami innych ludów muzułmańskich.

To też serdecznie witam to nowe zamierzenie kulturalne i składam podziękowanie Panu Prezesowi i Redaktorowi Rocznika, którego łaskawej uprzejmości zawdzięczam możność wyrażenia bratniemu narodowi muzułmańskiemu moich szczyrych sympatyj i, jak to zresztą prawemu muzułmaninowi przystoi, publicznej odpowiedzi na selam Panów.

O Tatarach polskich i ich warstwach inteligencji ongiś wiele slyszalem od naszych studentów i innych rodaków, zamieszkałych w większych miastach b. cesarstwa rosyjskiego. Ci ostatni mieli możność osobistego zetknięcia się z przedstawicielami tych muzułmanów, którzy, aczkolwiek nie posiadali wcale języka tatarskiego lub tureckiego, czyli, jak się to mówiło „muzułmańskiego”, palali jednak gorącym ukochaniem wszystkiego, co jest muzułmańskie, i którzy w dni świąt muzułmańskich lubowali się w rozpamiętywaniu wzniesłego piękna pamiątki religijnej, zazwyczaj w towarzystwie ad hoc zapraszanych gości z pośród studenterji muzułmańskiej, i deilektowali się słuchaniem Koranu, jeżeli którykolwiek z tych

*Resulzade’nin “Rocznik Tatarski”de
yazdığı Polyak`ca “Aleyküm selam”
adlı makalesi- 1932*

“Lehistan Müslümanları” adlı makale

M.E.Resulzade Varşova'da yaşadığı müddət zarfında orada yayımlanan “Vshod”(Doğu), “Roçnik Tatarski”(tatar yıllığı) dergilerinde yazıları yayımlanıyordu.

1938'de Varşova'da Polonya dilinde “Azerbaycan'ın Bağımsızlık Yolunda Mücadelesi” kitabı basıldı. Kitabın giriş yazısını, Polonya'nın önemli siyaset və bilim adamı senator, aynı zamanda Doğu Enstitüsü direktörü olan Stanislav Sedlitski yazır.

Bunlara ek olarak diye biliriz ki, M.E. Resulzade Polonya ilə ilgili olaraq dəyərli makalelər də yazmışdır. 20 Kasım 1933'te Berlin'de yayımlanmakta olan “İstiklal” gazetesinin 46 sayısında, Çekoslovakiya və Polonya'nın milli bayramları hakkında önemli bir makale yazır.

M.E.Resulzade bu makalede şöyle der: “Hiçbir halkta görülmemiş kadar yüksek olan isyan ruhu ancak Polonya halkındadır, 1794 isyanının kahramanı olan Kostyuşko adı Polonya'da saygınlığını korumaktadır”(3).

M.E.Resulzade 'nin “Kurtuluş” dergisinin 1935'te Mayıs- Haziran sayılarında Jozef Pilsudski hakkında yazdığı makale de ilginçdir. Burada der ki: “O kendi halkı uğrunda yorulmadan yılmadan mücadele verən halini yansıtabilen biridir”.

Bu makalesinde o kendi halkının özgürlüğü için yılmadan mücadele vermiş bir eser yaratmışdır. Onun anlamlı yaşamı ilə ilgili ayrıntıları yansıtmışdır.

M.E.Resulzade 1930'da “Promete” teşkilatı ilə ilgili bir müddət Polonya'da kalır.

1931 yılından itibaren Türkiyə'deki muhaceret faaliyyətləri ilə əlaqədar, azərbaycanlı muhacirlər birlikdə Varşova'da yaşamağa başladılar.

Almanya'da isə yinə Resulzade'nin başqanlığında faaliyyət göstərən “İstiklal” gazetesini 1932-1934, “Kurtuluş” dergisi isə 1934-1939 yıllarında yayımlanır.

M.E.Resulzade Polonya'da yaşadığı yıllarda “Panturanizm və Kafkasya Problemi” adlı kitablarını rusca olaraq yayımlamışdır.

1936 da isə, Polonya dövlətinin himayesinde, Varşova'da “Müsavat” partisinin kongresi yapılır (2,s.201).

M.E.Resulzade, Ağustos 1935 yılında yayımlanan “Kurtuluş” dergisinin onuncu sayısında “**Yeni Leh Konstitusiyası**” adlı makalede ve aynı derginin 13 ve 14. Sayılarında(1935) ”**Lehistan Müslümanları**” adlı yazısında önemli bilgiler aktarmaktadır.

M.E.Resulzade “**Promete**” kulübünün Varşova’da yapılan toplantılarında konuşmacı, ve dinleyici olarak ta iştirak eder.

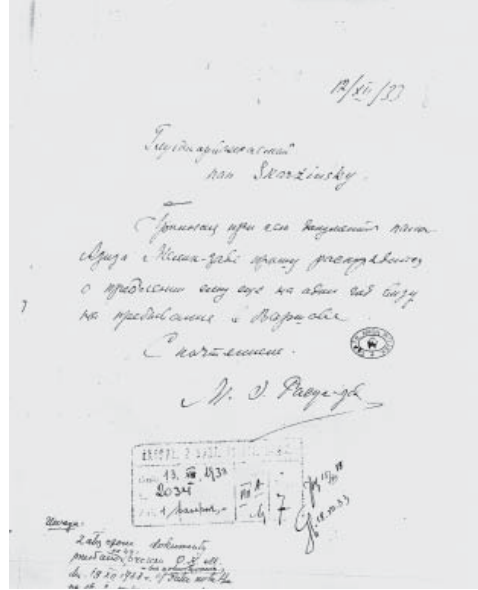
Şubat 1938’de “Promete” teşkilatına mensup olan milletlerin muhacerette ki milli teşkilatları Varşovada toplantı yaparlar. Toplantı, İdil-Ural Millet Meclisi açılışının 20 yılına hasredilmiştir. M.E.Resulzade’nin burada yaptığı konuşma büyük ilgi toplar, alkışlarla dinlenir.

7 Nisan 1938’de, “Promete” kulübü bir toplantı daha yapar. Burada tanınmış Polonyalı bilim adamı V.Baçkovski “Yeni Çağların Ruhu hakkında” konuşma yapar. Bu müzakerede de Resulzade görüşlerini ortaya koyar.

Belirtmek gerekir ki, M.E.Resulzade’nin hayat arkadaşı olan **Vanda Hanım** (Resulzade onu Leyla diye adlandırmıştır) aslen polonyalı olup, kimilerine göre Marşal Pilsudski ile, kimileri de Polonya Dışişleri bakanı Palkovnik Bekle akraba olduğunu ifade etmiştir. Ömürlerinin son yıllarını birlikte geçirmiş olan Vanda hanım, **1974 yılında Ankara’da vefat etmiş ve Cebeci Asri Mezarlığında defin edilmiştir.**

KAYNAKÇA:

- 1) N. Yagublu. *Azerbaycan-Polonya ilişkilerinde M.E.Resulzade’nin rolü.* Bakü, 2007.
- 2) N Yagublu. *Müsavat Partisi’nin tarihi.* Bakü, 1997.
- 3) “İstiklal” gazetesi. Berlin, 1933, Sayı: 46

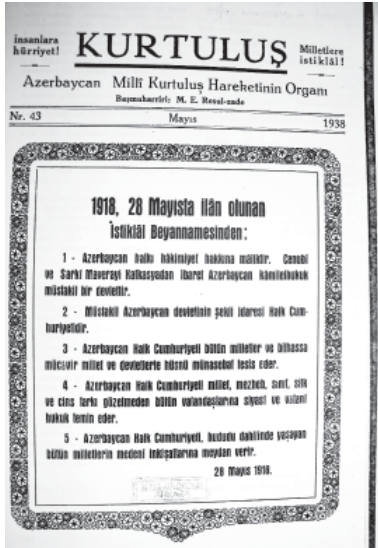

Resulzade'nin Polonya makamlarına yazdığı yazı- 1933-yıl

M.E. RESULTZADE'NİN ALMANYA'DAKİ FAALİYETLERİ

“İstiklal” gazetesi 1932-yıl

*Berlin’de çıkardığı
dergide 28 Mayıs
İstiklali hakkında makale*

M.E.Resultzade'nin Almanya'daki faaliyetleri aslında 1932 yılına rastlar. Polonya'da yaşadığı dönemde, aynı zamanda Berlin'de bulunmuş ve burada ünlü “İstiklal” gazetini ve “Kurtuluş” adlı dergini yayımlamıştı. “İstiklal” adlı gazetin yayımlanması iki yıl yani 1934, “Kurtuluş” ise 1939 yılına kadar devam etmiştir.

Bunun yanı sıra M.E.Resultzade'nin 1938 yılında “**Azerbaycan Problemi**” adlı kitabı almanca olarak yayımlanmıştır.

Mayıs 1937 yılında Berlin'de devam ettiği ünlü “Humboldt kulüp”te bir çok defa konferans vermiştir.

M.E.Resultzade Polonya'da iken patlak veren İkinci Dünya Harbi sırasında 1942 yılında Almanya'ya davet edilir.

Belirtmemiz gerekir ki,Türkiye’de bulunan ve Panturanizmi destekleyen Alman Büyükelçi **Frans Von Papen** aynı zamanda Pantürkist unsurlar ile aktif muhacir unsurları savaşa sokmak için Ankara hükümetin nezdinde girişimlerini sürdürüyordu.Bu amaçla iki Türk generali Erkilet ve Erdem Beyler Almanya’da Türklerin yaşadığı bölgelerin gelecekte idari şeklini tanımak amacıyla Enver Paşa'nın kardeşi **Nuri Kiligil Paşa** bu amaçla Almanya'ya gelmişlerdir. Berlin'deki “Promete” teşkilatı taraftarlarından azerbaycanlı M.E.Resultzade Kuzey kafkasyalı Said Şamil, Ayten Namite ve bir çok arkadaşıyla görüşmeler yaparlar.

Nisan 1942'de Şulenberg, Fransa, İtalya, Balkanlar, Türkiye ve İs-
viçre'de yaşayan azerbaycanlı muhacirleri Berlin'e davet eder. Aynı yılın
Mayıs ayı başlarında Berlin'deki ünlü "Adlon Hotel" de bir toplantı yapılır
(1,s.182-183).

Toplantıya Azerbaycan'dan, M.E.Resulzade, Halil Hasmemmetli ve
Fuat Emircan, Kuzey Kafkasya'dan: Said Şamil, Haydar Bammet ve Ali-
han Kantamir, Gürcistan'dan: Spiridion ve Leon Kereselidze, Daşa Vaçnadze, Zurap
Avalaşvili bu toplantıda muhacirler arasında dayanışmayı ve işbirliği esasını kararlaştır-
dılar.

*Resulzade'nin katıldığı
toplantı yeri-Berlin'deki
"Adlon" oteli -1942*

Hitler Almanya'sı,muhacir teşkilatları
ve guruplarının konuşmalar aslında iki ba-
kanlığın, Dışişleri ve Doğu Bakanlığı neza-
retinde yürüyordu.

Dışişleri Bakanlığında Şulenberg, Hari-
ciye bakanlığında da Rozenberg adlı görev-
liler bu işlerle ilgiliydi.

Doğu Bakanlığında profesör **Von Men-
de'nin** başkanlık ettiği SSCB halkları üze-
rinde faaliyetler yürütüyordu. Ayrıca Kafkas
bölgesi işleri de burada yürütülüyordu. Bu-
rada Kafkasya'dan yada azerbaycanlı, gürcü,
ermen ve kalmık'lara ait ilgili şubeler mev-

cuttu. Bunların başlıca amacı gele-
ceğin kadrolarını hazırlamaktı. An-
cak muhacirlerin, Alman hükümeti
yaptıkları görüşmelerde hiçte olum-
lu gitmiyordu. Özellikle Gürcistan
ve Azerbaycanlılar kendi ülkelerinin
bağımsızlığını ileri sürdüklerinde
Almanlar buna yakın durmuyorlardı.

Mesele bu hal alınca Azerbaycan temsilcileri **M.E.Resulzade**
ve Kuzey Kafkasyalı Said Şamil Almanya'dan ayrıldılar. Ancak,
Alman ilgilisi olan bakanlık yetkilisi Von Mende zorluklada olsa
M.E.Resulzade'yi ikna ederek bir süre daha Almanya'da kalmasını
sağlamıştı.

Neticede, Doğu Bakanlığı tarafından onaylanan ve dört Kafkasya hal-

*Azerbaycan gönüllülerinin çıkardığı
"Azerbaycan" gazetesi 1943*

*Almanca yayımlanan
“Azerbaycan problemi” adlı
kitap-1938*

kı ve bir de kalmıklara “**Milli Komisyonlar**” kurma imkanı sağladılar. Alman lideri Hitler, “milli komite” adını yasakladığından bu kurumlara “milli komisyonlar” adı verilmişti.

M.E.Resulzade başkanlığında aynı dönemde Almanya’da faaliyet gösteren “**Milli Azerbaycan Komitesi**” vardı. Bu komite Azerbaycan’ın milli haklarını korumak, vatanın kurtulması için mücadele etmek, Kafkasyalı halklardan dostlukları ve siyasi faaliyetlerinde birlikte hareket edebilme imkanı ile, Almanya hükümeti ile sıkı işbirliği içinde olmak prensipleri (2,s.143).

Yukarıda belirtildiği gibi, Almanlar her fırsatta M.E.Resulzade’den yararlanmayı düşlemişlerdir.7 **Ekim 1942** ‘de yapılan bir görüşmede, Resulzade’den bir sonuç alamayacakları anlaşılınca (çünkü onun tek amacı Azerbaycan’ın istiklali davasıydı) o kararını vererek Almanya’dan ayrılıp Po-

manya’nın **Bukreş** kentine geldi. Almanlar M.E.Resulzade’nin ayrılışını üzümlere izlediler.

Oysa onun Almanya’da kalması için **Dresten** okullarından birinde öğretmenlik teklif etmişler, bununla da kalmayıp “**SS**” **Merkezi Dairesi** tarafından çağrılarak iş birliği yapma teklifleri olmuştu. Böylelikle Almanlar, Resulzade ile görüşmelerinden bir sonuç alamadıklarını anlayıp, bu defa Fuat Emircan, Abbas Atamalibeyov ve Abdurrahman Fetalibeyli – Düdenginski ile işbirliğine gittiler. **Azerbaycan rabıta (ilgi) heyetine** ise Düdenginski ‘ye başkanlık görevi verilmişti. Bu heyet aynı zamanda azerbaycanlı lejyonerlerle ilişkileri yürütüyordu.

M.E.Resulzade **5 Ağustos 1943**’te azerbaycanlı lejyonerlere karşı yaptığı konuşmada, Azerbaycan’ın istiklali yolunda mücadele vermeyenlerle birlikte olamayacağını söyler ve bu olaydan sonra Almanya’yı terk ederek oradan ayrılır.

23 Ağustos 1943’te Bukreş’te patlak veren hükümet darbesi ve Sovyetlerle ateşkes ilanı ile Sovyetlerin buraya ilgi duymasıyla M.E.Resulzade tekrar Almanya’ya döner 1945’te savaşın sona erdiği Mittenthal bölgesi

sindeki kaçkın esirlerle birlikte yaşar.

Burada olduğu müddette o azerbaycanlı lejyonerlere bilgi verilmesini istemiş, ve “**Azerbaycan Demokrat Birliği**” gurubunu kurarak onların Türkiye ve Mısır gibi ülkelere gitmelerine yardımcı olmuştur. Bu nedenle o Almanya’da kaldığı sırada Mısır Kralı Faruk ile görüşme fırsatı bulmuştur.

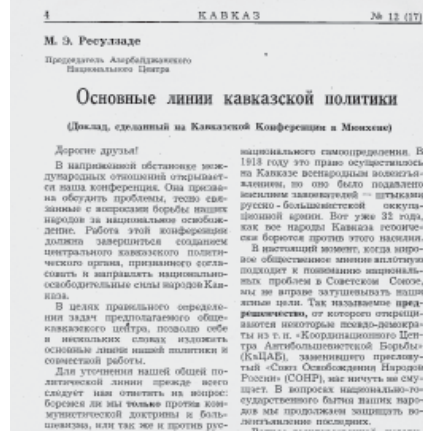
M.E.Resulzade Türkiye Cumhuriyetinin resmi onayı ile **1947 yılında** Türkiye’ye gelir.

1950. yıllara kadar süren soğuk savaş dönemi geride kalmıştır. Almanya’da geçirdiği faaliyetler ve konferanslarda daima Azerbaycan’ın istiklalini savunmuştur. Türkiye’de yaşadığı yıllarda, Kasım 1951’de Münih’te yapılan “**Antibolşevik Halkların Bloku**” adlı konferansa davetli olarak katılmış ve orada bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada dünya kamuoyuna duyurulması kararlaştırılan deklarasyona ise imza koymuştur.

M.E.Resulzade, **11-16 Aralık 1952’de** yine Münih’te yapılan “Umum Kafkasya Konferansı” na davet edilmiş ve burada birikimlerini geniş bir perspektifle sunmuştur (3, s. 237-238).

KAYNAKÇA:

- 1) H. İbrahimli. *Azerbaycan siyasi muhacereti. Bakü, 1996.*
- 2) N. Yagublu. *Azerbaycan lejyonerleri. Bakü 2005.*
- 3) N. Yagublu. *Müsavat Partisi`nin tarihi. Bakü, 1997*

“Kafkas genelinde problemler” konferansındaki konuşma metni,

ROMANYA'DAKİ FAALİYETLERİ

Romanya Bukreş şehitliğinde-soldan ikinci, 1940-1944

M.E.Resultzade, **1939 yılının Eylül ayında** Polonya'nın Almanlar, 18 Eylül'de ise Sovyet ordusu tarafından işgaliyle buralarda yaşam zorluğu çekerek Pomanya'ya geçmişti.

Aynı yılın **Ağustos ayında** dinlenmek için geçtiği Köstence bölgesine gelen Resultzade, aynı zamanda Varşova'da bulunan Rusya Türkleri muhacirlerinden: Ayaz İshaki, Ali Azertekin, Balo Billati, Edige Mustafa Kırımeli, Said Şamil, Mirza Bala Mehmetzade'nin Alman ve Ruslar!ın eline düşmemeleri için 1939 yılının **6 Eylül** tarihinde Romanya'ya oradan da Türkiye'ye gelmişlerdi.

M.E.Resultzade Bukreş'te bulunduğu sırada, zamanının çoğunu birlikte geçirdiği Türkiye Büyükelçiliği olur (2). Orada Azerbaycan'ın ünlü şairi **Genceli Nizami** hakkında araştırma yapma fırsatı bulur.

Almanlar 1944 yılında Stalingratt'ta yenildikten sonra Sovyet ordusu Romanya'ya doğru ilerler. 1944 Nisan'ında Amerikalılar **Bukreş'i**

bombalar, 23 Ağustos 1944 te Bukreş hükümeti düşer, Yeni hükümetin Sovyetlere ateşkes ilan etmesinden sonra M.E.Resulzade Almanya'nın Mittenvald bölgesindeki kaçkın esirlerin kaldığı bölgeye gider.

KAYNAKÇA:

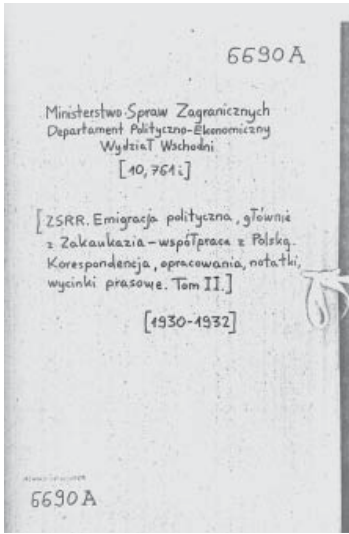
- 1) *Ömer Özcan, M.E.Resulzade Romanya'da."525-ci gazete", 21 Mayıs 2011,*
- 2) *Müstecip Ülküsal. Kırım yolunda bir ömür hatıra. Ankara,1990.*
- 3) *Kenan Kocatürk. Bir zabitin hatıraları (1909-1999); Bitmemiş senfoni. İstanbul, 1990.*

“PROMETE” HAREKATI VE “KAFKAS İSTİKLAL KOMİTESİ”NİN OLUŞMASINDAKİ ROLÜ

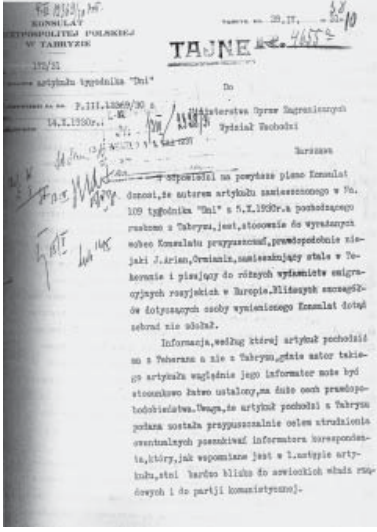
Paris’te basılan “Promete” adlı derginin kapağı-1926

Polonya arşivlerinde muhacirlerle ilgili bilgi 1930-1932

1996’DA Türkiye’de Semih Vanner tarafından yayımlanan “**Unutkan tarih**” adlı kitapta **prometicilik** öncelikle 1917’de Rus imparatorluğunda ortaya çıkan bağımsız cumhuriyetlerin başarısızlığından doğan bu sonuçtan sonra SSCB’den ayrılan ve rus olmayan muhacirler tarafından kurulan bir eylem hareketi olarak tanımlanır. Bu hareketin önderleri Doğu Avrupa’sının başkentlerinde ikamet ediyorlardı. Kızıl Orduya karşı muhalefet yapan bu kadrolar içeride her hangi olumsuzlukla karşılaşıncı bolşeviklere karşı cephe yaratmayı amaçladılar”(1,s.17).

Gerçekten de kendine mitolojik bir ad seçen bu hareket uzun ömürlü olmuştur. Çeşitli ülkelerde yaşayan büyük nüfuzlu insanları da bir araya getire bilmişti. “Prometicilik” adıyla Varşova, Berlin, Paris, İstanbul ,Şangay, Münih, Helsinki ve Tokyo’da SSCB etrafında büyük bir çember oluşturmuşlardı. Bu hareketin önemli bir aracı da “**Promete**” adlı dergi olup,1926-38 yılları arasında Paris’te aralıksız olarak yayımlandı. “Promete” hakkında daha ayrıntılı bilgiyi fransız tarihçi Etyen Kopo’nun 1993’te Paris’te yayımladığı “**Promete Harekatı**”adlı makalesinden öğreniyoruz. Aynı makaleyi tanınmış yazar Ramiz Abutalibov 2006’da Moskova’da yayımlanan “**Paris’teki görüşler ve yıllar**” kitabında okurlara ayrıntılı bilgi vermiştir. “Promete Harekatı “ hakkında yazılan kitapta aşağıdaki gibi önemli

Polonya Dışişleri'nde muhacirlerle ilgili bilgi

de Promete” adı ile yayımlanmaya devam etti. Aynı zamanda derginin kapatılması tarihi olan 1940 yılına kadar baş editörü ukraynalı eski Dışişleri Bakanı(1918) **Aleksandr Şulgin** olmuştur. “Promete” Harekatının oluşmasında ilk müteşebbislerden biri Başkırdistan Cumhuriyetinin ilk başkanı olan (1917) Zeki Veklidi Togan idi. 1923’te Paris’e geldiğinde Mustafa Çokayoğlu, Ali Merdan Bey Topçubaşı ve Sadri Maksudi ile tanışmışlardı. 1924’ün Haziran ayında, Polonya hükümetinin resmi temsilcisi olan Stempovski ile görüşmesinde, Fransa’da “Promete” dergisinin çıkması kararlaştırılır.Derginin redaksiyon heyeti ve daimi yazarları içinde Kafkasya’nın, Türkistan’ın ve Ukrayna’nın aşağıdaki fikir adamları oldu:Mehmet Emin Resulzade, Noy Jordaniya, Aleksandr Şulgin, Ayaz İshaki, Mustafa Çokayoğlu, Miryakup Mehdiyev ve başkaları bulunuyordu (2,s.66).

bölümler yer almıştır. Aynı yıllarda siyasi muhacirlerin esas yerleşik oldukları yerin Paris olduğu, burada A.F.Kerenski bolşevik karşıtı bir teşkilat kurduğu ve “**Gün**” adlı basın organı yayımlamaktaydı. Ne var ki, rus asıllı olamayan bazı muhacirler onu rus kolonisi siyasetini müdafaa etmekle Kafkas ve Türkistan devletlerine bağımsızlık vermemekle suçlanmıştı. Türkiye de ve diğer Avrupa şehirlerinde belirli yerlerde özellikle Paris’teki bu siyasi muhacirler **Mareşal Pilsudski**’nin desteği ile aylık “Promete” dergisinin fransızca yayımlamaya başladılar..Bütün muhaceretin geleceğini belirlemede ve uzun ömürlü olması yolunda çaba gösteren bu dergi 1926 -38 yılları arasında yayımlanmış ve formatı değişerek “Revyu

*Prometecilerin sovyetlerde ruslaştırma
karşıtı yaptıkları “Dil kurultayı”-
Varşova 1936*

Prometenin Polonya’da faaliyet göstermesi **“Polskaya Misl”** (Polonya düşüncesi) adlı gazetesinin editörü V.Baçkovski’nin **“Vshod”** (Doğu) dergisinde yayımlanan **“Promete Problemi”** adlı makalesi de meraktır.

Бюджет К.М.К. на 1928.
Одн. од.
Общая смета К.М.К.
(в руб. франк.)

1. Служба в целях К.М.К. —————	720 к.ч.
2. На потребности второй К.М.К.:	
а) Служба по делу К.М.К. — 95 к.ч.	
б) Расходы по делу К.М.К. — 35 "	
в) Мат. часть на потребности 485 "	— 635 "
3. На раб. служба и материалы. —————	150 "
4. На поддержку работы в Татарстане — 150 "	
5. На текущие расходы —————	50 "
Итого —————	1700 ч.

Итого
Одн. од.
Расходы по изданию "Полский Мисл"
(в руб. франк.)

1. Переплате кассов. части — 1500 руб.	
2. З ^{ая} редакц. Канцелярии — 3008 "	
3. 2 " " " " — 1400 "	
4. За переписку —————	700 "

“Kafkas İstiklal Komitesi” ve “Promete” bütçeleri

Генеральный секретарь
И. Баққовский
Приведенные при этом данные К.М.К. на 1928. и июля 1926 не относятся к категории поддержки его деятельности перед названными органами, а относятся к категории помощи ему лично:

Бюджет на 1928 год имеет увеличение в сравн. со 850 франков (23500 рублей 1500), что составляет около 80%, из них служба печати издается в 1-ю на долю общей потребности (всего на обслуживание) на мир. и на фр. языке (тогда в числах а и б); во 2-ю на содержание

по сведениям проанализированы при К.М.К. в Кавказе, Монтреале и в ряде городов, где он находится. Монтреальская группа в Париже, а также на 60 мир. и фр. язык. ввиду на потребности. Служба изд. в 150 мир. и фр. язык. и париж. 4 разовую абонементную в Париже. другая сторона работы изд. по 100 фр. и дополнением в Париже. Монтреальская группа в Париже. М. В. Баққовский
4 июля 1928.
С. Монтреальский
И. Баққовский

Polonya makamlarında Rezulzade imzalı belgeler- 1928

O yazar: “Rusya, Lehistan (Polonya) Kuzey ve sahra bölgesinin aç bir evladı gibi bakmaktadır. O kendi Batı ülkelerini yitirdikçe dış Moğolistan’ı fiilen işgal etmekte ve Çin’de Komünist Cumhuriyeti yaratıyor”. V.İvanov ise 1926’da “Rus devletinin gücü kendini işgalcilikle göstermektedir” diye yazar. Şarkta Japon faşizmini kırmak için onun Batıda var olan arka gücünü kırmak gerekir”. Sovyetler İspanya’da milliyetçi Avrupa ile savaşmakta ve Şangay cephesinde terör yaşanana terörü desteklemektedir. Sovyetler Birliği “Halk Cepheleleri” teşkil etmektedir” (3,s.4)

Daha sonra yazar şöyle devam ederken, Sovyet tehlikesinden uzaklaşmanın nihai yolu **“Promete”** milliyetçiliğinin yürüttüğü mücadelede görerek “Bu durumun yarattığı gerçek, kısaca Ukrayna, Kafkasya, Türkistan v.s.ülkeleri başta olarak Rusya’yı ayrı ayrı milli devlet halinde parçalamak fikrinde ifadesini bulan Promete sorunu, Lehistan için elverişli olmayan

komşu devletlerin inkişafı olarak komşu ülkelerin baskısında kendini bulan bir durumda, bu baskıların daha da etkisinin arttığı bir süreçte, yeni Rus – Leh bölgesinde kendi yararına dönecek bir durumdur. Abartmadan ifade etmek gerekir ki, güçlü bir devlet kendi milli bütünlüğü yolunda çarpışacak olma bağlamında Lehistan’ın geleceği “Promete” meselesinin gerçekleşmesi ya da, daimi olarak Rusya’yı zayıf düşürecek güncel bir şekil almakla ilgilidir.

“Promete” gerçeği ile Leh gerçeği arasında ki ilişki oldukça güçlü olduğu gibi biliyoruz ki, uluslararası ilişkiler tarihinde mahkum bir ulusun devlet yaşamından devlet ve istiklale sahip bir millet arasında bu derece menfaat ilişkisi gösteren çok az örnek olabilir. Lehistan’ın bir devlet olarak müstakil olması ve “Promete” uluslarının esir kalması bu işi ancak taktik vaziyetle uygunsuzluk kaydeder”(4,s.4)

Belirtmek isteriz ki, “Promete” ideali giderek kendini bir çok ülkede hissettirmektedir. Bu ülkelerden birisi de İtalya’dır. Burada yaşayan genç alim Yakın Doğu ve Uzak Doğu meselesinin tansınmış biri olan Lauro Maynardi aslında “Promete” halklarının problemlerinden söz eden “Notiziario Oriantele” adlı bir yayım çıkararak burada düşüncelerini aktarmıştır (4,s.43).

Editörün ele aldığı konulardan birinde Doğu problemlerinin dikkatli takipçisi, Uzak Doğu da ki gelişmeleri kestiremezken, biz her şeyden önce Japonya ile Rusya arasındaki gelişmeleri ve zıtlıkları nazara almıyoruz, bu gelişmeleri merkezi bolşevik düşünceleri etkilemektedir. Rus imparatorluğunun çok uluslu devletlere bölünmesine neden olabilir. **Rusya’nın parçalanma formatını anlamak için uzman olmak gerekmez. Bu şöyle ola bilir. Ukrayna, Kazaklar bölgesi, Kafkasya(dört halka ayrılarak, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Kuzey Kafkas-Çerkezistan) Türkistan, Sibirya v.s. ve bunun arasında bağımsız devletler oluşa bilir.** Bütün bunlar Doğu Avrupa’da, Kara Deniz’de yakın ve Uzak Doğuda yeni statü oluşturmaktadır. Öyle ki, İtalya İmparatorluğuna, biz onay veriyoruz ki bu ülkelerin her birisinde “statüs-kvo”nun değiştirilmesi ise oldukça ilginçtir. Onu zorunlu kılan, bizde Ukrayna’nın Kazak topraklarının ve Kafkasya’nın tarihi, coğrafyası, iktisadiyatı ile meşgul olmalarıdır. Ayrıca bu ülkelerin milli hukuklarını taleplerini gelecekte özgür halklar arasındaki önemi aydınlığa çıkarmalıdır”(4,s,43).

Görülmektedir ki, İtalya’da artık Rusya esareti altında kalan halkların sorunlarıyla ilgilenilmektedir. “Promete” dergisine siyasi ve maddi destek verenler ise şöyle idi: Varşava Orientalistler Enstitünün “Vshod

-Orient” adlı basın organı da bulunmakta idi. İsviçre’de ki desteği ise, “Jurnal de Jenev” gazetesinin baş yazarı Jan Marten idi. Ancak, “Promete” nin en nüfuzlu desteği 20 yıl kadar İsviçre’nin Dışişleri Bakanı ve Milletler arası sözcüsü olan Cüzepe Motta idi. Onun faaliyetleri 1922. Yılda Gürcistan’ın milletler meclisine dahil olmasına verilen kararlarla ilgili olup, Cüzepe Motta SSCB’nin 1934. Yılda Milletler meclisine girmesine kesin karşı idi.

Fransa’da ise “Promete”yi senato başkanı Po Dummer’in başını çektiği “Frans- Orient” komitesi ve Ali Merdan Topçubaşı, Ceyhun Hacıbeyli, Türkiye’nin Paris büyükelçisi Fethi Bey, Mustafa Çokayoğlu, türkolog Jozef Kastanye ve diğerleri savunmakta idi.

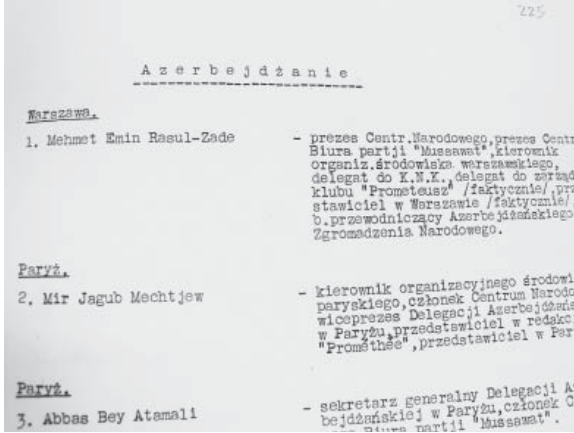
“Promete” redaksiyonu SSCB ile ilgili karşı bilgileri ise Türkiye’den temin ediyordu. Derginin bu bölümünde ise M.Emin Resulzade , Miryakup Mehdiyev, Mustafa Çokayoğlu, S.Mengari ve A. Asatiani idi.

“Promete”de en çok “İstiklal” den, (Berlin, Editör M.E.Resulzade – red) ,”Azerbaycan Yurt Bilgisi”, “ Yeni Kafkasya”, ”Yeni Türkistan” ve “ Odlu Yurt” dan, (İstanbul) yazıları yayımlanmakta idi. “Promete”nin hizmeti sayesinde Avrupa içtimai hayatı Zakafkasya’da ki sürgünler ve hapisler konusunda bilgi ediniyordu.

Belirtmek gerekir ki,1938’den başlayarak “Promete” dergisi adı ve formatında bir değişiklik yaptı. Aynı zamanda dergi artık “La Revyu de Promete”adı ile yayımlandı.

Bu yeni isimle yayımına devam eden dergi daha ziyade Promete hareketinin ansiklopedik özelliğine yer veriyordu. Derginin yeni sayısında Varşova Üniversitesi profesörlerinden A.Latocski’nin 1905’te **Rusya Müslümanlarının** yaptığı ilk toplantıya ayrılan makalesi yayımlanıyordu. Yazar bu ideali inkişaf ettirerek 1917-18 de bunun etkisi anlatıyordu. Dolayısıyla Rus olmayan halkların Rusya’dan tamamının ayrılmasının ve milli devletlerini kurmasına görüş veriyordu. Yazar devam eden görüşlerinde: “Özerrk, federalistlerin birliği ve ezilen halkların çağdaş teşkilatlarının yalnız bir düşüncesi olduğunu iddia ediyordu... Milliyetçilik uğrunda hepimiz birimiz için, birimiz hepimiz için”(5).

Derginin aynı sayısında,”Jurnal de Geneve” derginin şef editörü Kafkasyalı mücahitlerin yakın dostu J.Marşe’nin de önemli bir makalesi yayımlanıyordu. Yazar burada şuna değiniyordu.İspanya ve Çin’de olan savaşların ve diğer Avrupa sorunlarının Kafkasya sorunlarını arka plana ittiğini anlatıyordu. Ancak, o işaret ediyordu ki, Kafkasya üzerine dikkat

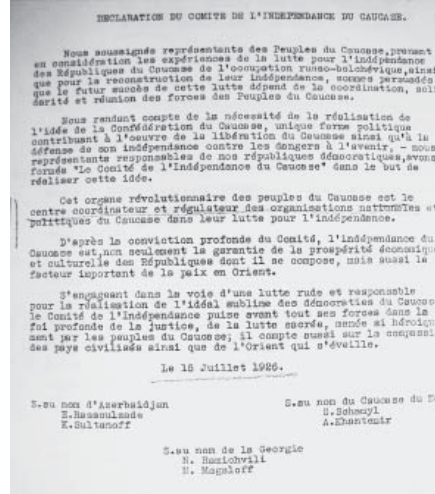

artacaktır: “Kafkaslar yeniden dirilecektir. Ben buna tam olarak inanıyorum ki, ayrı olan Kafkas devletlerinin silahları bir olup birlikte çalışacaktır”(5).

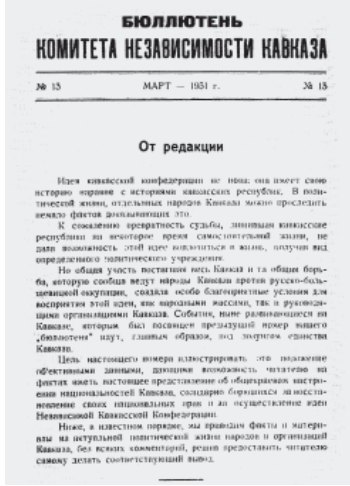
Derginin edebiyat bölümünde ise, azerbaycanlı muhacir doktor Miryagup’un Fuzuli ve Şah İsmail Hatayi’nin sanat açısından yaratıcılığı anlatılıyordu.

1939. yılda Polonya’nın Almanya tarafından işgal edilmesiyle ilgili olarak, “Revyu de Promete” yayımlanması için de problemler çıkarıldı. Mustafa Çokay, A.Şulgin, Miryagup Mehdiyev, Noy Jordania bütün yurttaşlarına müracaat ederek onları Alman-Sovyet koalisyonuna karşı koymaya çağırıyordu. Son sayısındaki makalede (8-9 Mart 1940) okurlara şöyle sesleniyordu. Bulaşıcı humma ve kolera gibi hastalıklar arasında tercih etmek anlamsızdır. Sadece Finlandiya’nın kahramanlık mücadelesi örnek alınmalıdır (2,s.66,67,68).

“Promete”nin yaratılmasında ilk teşebbüs edenler arasında M.E.Resulzade’nin adı geçmektedir. Araştırmacı H.İbrahimli’nin “Azerbaycan siyasi muhacereti” kitabında şöyle denilmektedir: “Hele 1923 yılının Haziran 26 sında çıkan “Yeni Kafkasya” dergisinin birinci sayısında M.E.Resulzade Zevsin Prometeyi Kafkas Dağlarına zincirle bağlanmasını ve kartalın onu parçalamasını, Azerbaycan’ın aynı zamanda Kafkasya’nın siyasi durumu ile ilişkilendirerek yazıyordu. “Kafkasya’nın tarihini son yüz yılda perişan edilen halkının ve bir bölümünün şimdiki durumunu ifade etmek için bu olaydan daha etkili bir sembol olamaz. Azerbaycan’ı ve Kafkasya’yı Promete olarak adlandıran

Resulzade ve “Promete” ile ilgili belgeler

**“Kafkas İstiklal Komitesi”
bülteni**

Gençler teşkilatı kurmaya ve yaşlı nesillerin açtığı istiklal davasını devam ettirmek için yeni kadrolara ihtiyaç vardır”(7,s.7).

“Promete” teşkilatının yayım organı olan “Promete” yi yayımlamakla ayrı ayrı halkların muhaceret basın organlarına da maddi destek sağlıyordu. Muhacirlerin aşağıdaki yayım organları bu sıraya dahil etmek mümkündür.1- Paris’te Gürcülerin yayımladığı “Sakartovelo”;2-Romanya’da Kırım tatarlarının yayımladığı “Emel”;3- Varşova’da neşredilen “ Kafkas”, “Kuzey Kafkas”, 4- İdil- Ural Türklerinin yayım organı olan “Yaş Türkistan” (Genç Türkistan) ve Azerbaycanlıların neşrettiği “Kurtuluş”.

Belirtmek gerekir ki, 1920’li yıllarda azerbaycanlı muhacirlerin de girişimiyle faaliyet içinde olan Kafkas birliği ideali ciddi şekilde gerçekleşmiştir.

Azerbaycan’dan, Gürcistan’dan, Kuzey Kafkasya’dan, olan temsilciler bu ad altında aslında daha önceleri faaliyet içindelerdi. Özellikle 1915 de Salim Bey Behbudov’un faaliyetleri ile ayrıca Kafkas Komitesi kurulmuş, sonradan bu mesele 1918 de yapılan Trabzon konferansında 1919. Yılda ise “Müsavat” partisinin kurultayında esaslandırılmıştı.

Kaydedelim ki, Azerbaycan’da aynı yıllarda yaşayan polonyalılar her zaman bu idealin taraftarı olmuşlardır. Öyle ki,7 Nisan 1920 de Kafkasya Cumhuriyetinin Tiflis konferansında azerbaycanlı temsilci H.Ağayev (heyetin Başkanı) F.Hoyiski, M.Vekilov(Vekilli) ile birlikte Polonya-Tatar O.H.Mirza Kriçinski’nin teşebbüsüyle Kafkas Cumhuriyetleri

ve parçalanmışlığı ona benzeten iki başlı bu kartalın Rusya imparatorluğu olduğunu söylüyordu. Bu yazının ana fikri birliğin, 1926 yılının on Ocak tarihinde yayıma başlayan aynı adlı derginin birinci sayısında çıkmıştır”(6,s,150).

“Promete”nin oluşum tarihi ve faaliyetleri ile ilgili olarak araştırmacılar Muhle’nin ve Polonya’nın tarihçisi Mikuliçi’nin araştırmaları mevcuttur.

Tanınmış araştırmacı Mirza Bala Mehmetzade ise, “ Promete”nin ayrıca bir organı olan gençler şubesi olduğunu yazar: “Komünist gruplar ve komünlerin yeni kadrosunu genç komünistler birliğinden alır. Buna karşı Mehkum milletlerin gençleri “Promete”

Şurası oluşturmak yönünde anlaşmışlar, şuranın vücuda gelmesiyle ilgili 24 maddeden oluşan tasarı ise O.Nayman Mirza Kriçinski tarafından hazırlanmıştı. Lakin 27 Nisan 1920 de bolşeviklerin Azerbaycan'ı işgal etmeleri nedeniyle tasarı gerçekleşmemişti(8). Yinede bu istikamette yürütülen aralıksız çalışmalar devam etmişti.1921 yılına gelindiğinde Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcüstan, Ermenistan temsilcileri **arasında Paris'te başvuru imzalandı**(6,s,159). Ekim-kasım 1924 de Paris'te bir araya gelen temsilciler “Kafkasya Sovyet güçlerinden kurtulur kurtulmaz , yüksek devlet statüsünde bir federasyon altında birleşme” şeklinde anlaştılar. Bilindiği gibi 11 Haziran 1924'te Azerbaycan, Gürcistan ve kuzey Kafkasya temsilcilerinin imzaladığı protokole göre “**Daimi Şura**” kendisini üç cumhuriyet adıyla diplomatik işleri yürütmek ve halklarının bir konfederasyon ile temsil edilmesi ve tedbirler alma yolunda yetkili kılınması yolunda anlaşamaya varıyorlardı.Daimi Şura aşağıdaki şekilde görev üstleniyordu.**1-Daimi Şura** üç cumhuriyetin sorunlarını ortak görüşmeyi amaçlıyordu.**2-Daimi Şura** her bir milli temsilcinin bir oy hakkı olduğunu her birinin üç temsilci teşkil ediyordu. **3- Daimi Şura** Gürcistan, Azerbaycan, ve Kuzey Kafkasya ülkelerinin biri üç üye ile temsil ediliyor ve kendi başkanlık divanını seçiyordu.**4- başkanlık** heyeti diplomatik görüşler yapıyordu.Daimi Şuranın aldığı kararları yerine getirmede dikkat gösteriyordu. **5- Daimi Şuranın** sekreteryası bulunuyor ve gündemi takip ediyordu.**6- Daimi Şuranın** milli teşkilatlardan toplanmış ve diğer kaynaklardan elde edilmiş mali fonları oluyordu”(9,v,193-194). Görüldüğü gibi Kafkas konfederasyonunun meydana gelmesi için önemli girişimler yapılmıştır.

Bununla ilgili olarak 1924 yılının sonlarında kurtuluş mücadelesini desteklemekle yetkili bir Kafkasya komitesi kurulur (1,s,37).

1927. yılda Varşova'da bağımsızlığın ilanının 10. Yılı nedeniyle yapılan toplantıda Kafkasyalı temsilcilerden oluşan bir konfederasyon kurma gündeme getirilir. Bir yıl sonra da kurumun adıyla Milletler Cemiyetine bir nota verilir.

Kafkasya birliği ile ilgili oluşumlar kurum adına Polonya devletinden önemli destekler gelir. Aynı zamanda Polonya bu teşkilatın faaliyetleriyle direk ilgilenir, mali destek sağlar.

Kafkasya Konfederasyon görüşünü gerekli gören Azerbaycan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya muhaceretteki temsilcileri 14 Haziran 1934'te Belçika'nın başkenti Bürüksel'de toplanarak “Kafkasya Konfederasyonu Sazişini” (protokolunu)imzalarlar. Ermeni temsilciler bunu imza etmezler.

Kafkasya Konfederasyonu protokolü (misak) Azerbaycan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya temsilcileri olarak aşağıda isimleri olan liderler tarafından imza edilmiştir. 1- Azerbaycan adına: M.E.Resultzade Azerbaycan Milli, Şurasının eski başkanı, “Müsavat” Partisi ve Azerbaycan Milli Merkezi Lideri: Ali Merdan bey Topçubaşı – Azerbaycan Parlamentosunun eski başkanı ve Azerbaycan Cumhuriyeti temsilciler heyeti başkanı. 2- Gürcistan adına: Neo Jordania- Gürcistan Cumhuriyetinin eski cumhurbaşkanı Gürcistan Milli Merkezi Başkanı, 3, Kuzey Kafkasya adına: Kuzey Kafkasya cumhuriyetinin eski devlet adamları; Muhammet Girey Sunc, İbrahim Çulik, Tausultan Şakman.

Temsilciler imzaladıkları Kafkasya konfederasyonu misakını aşağıdaki gibi onayladılar.

- 1- Kafkasya Konfederasyonu** dahilinde bir cumhuriyetin milli karakter ve tamamıyla mülkiyetini temin ederek hariçte cumhuriyetler adına yüksek dereceli uluslararası bir vahdet gibi hareket edecektir. Konfederasyonun müşterek bir siyasi ve gümrük hududu olacaktır.
- 2- Konfederasyona** dahil olan cumhuriyetlerin harici siyaseti konfederasyonun yetkili temsilcileri tarafından icra edilecektir.
- 3- Konfederasyon** hudutlarının korunması, konfederasyona dahil olan cumhuriyetlerin ordularından oluşan güçler, konfederasyon ordusuna verilecek ve bu ordu konfederasyonun asıl nüvesine ait gibi çalışacaktır.
- 4- Konfederasyona** dahil olan cumhuriyetler arasında çıkabilecek ve bu vesileyle müzakere ile halledilemeyecek her türlü itilaf durumunda konfederasyon yüksek mahkemesince halledilecektir. Konfederasyona dahil olan cumhuriyetler bunların bütün kararlarını tamamen kabul ederek icra etmeye mecbur kılınmıştır.
- 5- Eksperden** oluşan bir komisyon yukarıdaki esaslardan hareket ederek Yakın zamanlarda Kafkasya Konfederasyonu Ana yasasının maddelerini hazırlamakla meşgul olacak. Bu taslakları her cumhuriyetin toplanacak ilk meclisinde esas teşkil edecektir.
- 6- Kafkasya** konfederasyonu misakında Ermenistan Cumhuriyeti için de yer ayrılmıştır (9,v,165-178-182-192).
Misakın genel maddelerinde görüldüğü gibi bu milli mücadele liderleri bir gerçeği yakın görmüşlerdi. Ülkelerini bağımsızlığını ve bir gün kavuşacakları istiklallerine kavuşacakları taktirde milletlerinin geleceği mutlu olacaktı.

Anlaşılan odur ki; bu halkların biri birine inanmaları durumunda siya-

si ve iktisadi güçlenme mümkün olacaktır. Konfederasyona dahil olan her bir cumhuriyetin devlet hudutlarının korunması da önemli bir husus olarak görülmekte idi.

Bu tarihi olaylardan memnun kalan M.E.Resulzade aynı yılın kasım ayında vefat eden Ali Merdan Topçubaşı'nın cenaze töreninde şöyle diyecekti: “ Senin rahatsızlığın, yaşlılığın ve muhaceretteki yoksul günlerin seni bitkin bıraktığı yaşamının son günlerinde imzaladığın Kafkasya konfederasyonu misakı (beyannamesi) ilanından son derece mutlu idin”(10).

KAYNAKÇA:

- 1) *Unutkan Tarih (Sovyetler sonrası Türkdilli Alan. Hazırlayan: Semih Vaner), İstanbul, 1996.*
- 2) *R.Abutalıbov. Pariste geçen yıllar ve görüşmeler. Moskova, 2006.*
- 3) *”Kuzey Kafkasya-Severney Kafkas”. Varşova,1938, Sayı: 47-48,s.169.*
- 4) *”Kuzey Kafkasya-Severney Kafkas”. Varşova,1938. Sayı: 55-56, s.193.*
- 5) *”La revue de Promethee”,1938. Cilt 1,Sayı:1,*
- 6) *H. İbrahimli. Azerbaycan siyasi muhacereti. Bakü,1996.*
- 7) *Mirza Bala. Kafkasya`da Milli Harekat. “Kurtuluş”, Sayı:36,1937.*
- 8) *”Kurtuluş” dergisi. Berlin, 1935.*
- 9) *Polonya Cumhuriyeti. Varşova, Yeni Akitler arşivi, Dışişleri bakanlığı, İş ,6690, v, 193-194*
- 10) *”Kurtuluş” dergisi. Berlin,1934, Sayı: 2.*

Not. 1. “Doğu Enstitüsü”- Avrupa’da ilk bilimsel tetkik enstitüsü.1926-1939, Varşova

2. “Promete” çalışmasının yazarı olarak polonyalı diplomat Tedauş Şetsel’in de adı geçmektedir.

TOPLANTI VE MERASİMLERDE YAPTIĞI KONUŞMALAR

Bakü-Azerbaycan, 1907

Azerbaycan basınının kurucusu H.Zerdabi'nin vefatı sırasında yaptığı konuşması

*Azerbaycan basınının kurucusu
Hasan Bey Zerdabi*

“**Benden önce konuşma** yapan Abdülhasan’ı dinlediniz, ne kadar içten, kalbinin en derin köşesinden kadir kıymet bilmezlikten şikayet etti.

Bizim bu kötü huylardan uzak olmamız gerekir. Zulüm ve baskı altından kurtulmamız için o diyor ki: “biz reislerimize yalvarıp yakaralım, ta ki bize yardım edene kadar. Bizim durumumuza yanıp durumumuza çare olsunlar.

Heyhat, ne yazık ki değerli konuşmacı yanlış diyor. Çünkü bizde reis yoktur. Bizim reislerimiz halkın başında cellat gibi durmaktadır. Halkı bu sıkıntıdan kurtarmak gerekir. Bu kurtuluşun yolu millettir. Başka da bir yol yoktur.

Millet kendi kaderini kendi seçecektir. Reislere yalvarmak, onlardan

merhamet dilemek, onun haline fayda sağlamaz. Çünkü onlar biz kırıldıkça, kasabın koyunun keserken yalvarmasının yararı olmadığı gibi kendi çıkarını düşünenlerdir.

İşte millet bu derece isyan halindedir. Kendi hakkını aramak için gözünü açması gerekir. Hakk’ı ve batılı ona anlatmak gereği vardır. Halk kendi hakkını iradesiyle, beresiyle ve kendi gücüyle ortaya çıkarsa o zaman hiç kimseye muhtaç olmaz.

Halkı uyandırmak ve onu güçlü kılmak için ne gereklidir?-Eğitim, eğitim, eğitim. Ancak ilim ve bilgi ile halk kendinin ne olduğunu ve ne yapabileceğini anlayabilir.

İşte bugün bu yolda kendini yetiştirip feda eden merhumu yolcu ediyoruz.

Bu büyük düşünce adamı, milletin her derdine dermen olan kişini serptiği irfanla bu günlere geldik. Sözü fazla uzatmak istemiyorum.

Bu büyük eğitim mücahidini, üstadımıza hitaben milletin eğitimin ve gelişmesini kendine şiar edinen kişiye “Nicat” eğitim cemiyeti adıyla diyorum ki rahat uyu, **Allah sana rahmet etsin!**”

“İrşad” gazetesini, 2 Aralık 1907, Sayı:122

Tiflis-Gürcistan 8 Şubat 1915

GÜRCİSTANLI BÜYÜK ŞAİR AKAKİ SERETELİ’NİN ÖLÜM MERASİMİNDEKİ KONUŞMASI

“Müslüman basını, necip gürcü halkına duyduğu yakın ilgiyle kamu oyumuzun teselli duygularını, hüznü komşularımıza ulaştırmak için bir aradayız.

Birleşik Müslüman basınının böylesine kardeşçe duygularını size iletmek için aracı olmak şerefi bana nasip olmuştur.Bununla gerçekten gurur duymaktayım.

Peki Müslüman basını böyle bir duruma sokan nedir? O sebep şudur.

Gürcü milleti ile beraber Müslümanlarda bu büyük şairi takdir ediyorlar.

Malum olduğu üzere Akaki yaşamıyla insani bir şairdi.onun istediği şudur. Her millet, kendi dili ile konuşsun, kendi yazısını yazsın.Kendi inancı doğrultusunda Allah’ına ulaşsın ibadet etsin.Elbette ki, büyümek, gelişmek ve değerli bir yaşam geçirmek isteyen her millet için, necip **gürcü milletin şairi** tarafından güzel şekilde ifade olunan bu esas önemlidir, azizdir.

Fakat Akaki yalnız bununla kalmıyordu.O kendi milletini mutlu ve çağdaş görmek isterken, bu hakkı başka milletler içinde istiyordu. Başka milletleri de kendi arzu ve emelleri doğrultusunda büyümek ve artmaya haklı görüyordu. İşte (budur) onu yalnız (Gürcülerin) olmaktan çıkarıp evrenselleştiren.

Fakat Akaki yalnız bununla kalmıyordu.O kendi milletini mutlu ve çağdaş görmek isterken, bu hakkı başka milletler içinde istiyordu. Başka milletleri de kendi arzu ve emelleri doğrultusunda büyümek ve artmaya haklı görüyordu. İşte (budur) onu yalnız (Gürcülerin) olmaktan çıkarıp evrenselleştiren.

İnsanlık medeniyeti, ayrı ayrı milletlerin medeniyetlerinden oluşmuş bir hülasadır. Dünyanın gelişimi, kamil olmak için ayrı ayrı milletlerin

Gürcü şair, Akaki Sereteli

gelişmesine engel olmayı gerektirmez. Gürcü şairi bu nazariyenin tarafı ve onun güçlü temsilcisiydi. Bunun içinde o yalnız Gürcistan'ın değil, evvelce bütün Kafkasya'nın sonra da bütün dünyanın şairidir. Bu noktayı nazardan Ey necip gürcü milleti!

Sana gelen kötülöklere karşı kendini yalnız görme. Millet terakkisini her bir yerden kurtarmak isteyen bütün milletler, özellikle Müslümanlar senin en samimi dostundur.

Ey büyük şair! Ey necip bir milletin yetiştirdiği dahi insan! Sen sağlığında birlik ve beraberlik tavsiye ediyordun. Öldün, fakat emin ol ki, senin ruhun şad olmamış henüz diridir. Bu nedir? Buraya kemali dikkatle on binlerce insan var. Sevdiğin gürcü halkınla birleşmiş, kültürlerine saygı duyduğun dostların buradadır.

Bu gün ki, bu önemli hatıranı saygıyla yaşatacak olanlar, ittihadın banisi ruhu sensin. Senin ilhamın etrafımızda dolaşıyor. O nedenle rahat uyu, ey dahi insan, sana binlerce saygı”.

*“İkbal”, 11 Şubat 1915, Sayı:862
M.E.Resulzade. Eserleri. Cilt 3, s.73.*

12 Ocak 1917- Bakü

Mehmet Emin Resulzade, 1918 yılının Ocak ayının on ikisinde, Müslüman toplumun mevcut kuruluşlarında oluşan Milli Komite'nin milli Şurasında yaptığı konuşma. “Açık söz” gazetesi onuncu sayısında şöyle yayımlar: “Mehmet Emin Resulzade Bey, “Müsavat” Partisi tarafından toplantı öncesi seçim yapılmaması kararlaştırıldığı halde, şimdi seçimlerden daha önemli bir karar kabul ederek yetkisi olmadığı halde, komite onun istifasını kabul ve vazifesinin başka birine verilmesi karşılığını protesto ve protokole girmiş olmasını talep ediyor”.

22 Ocak 1917 Bakü

Ocak ayının 22 sinde Bakü'de Polonya cemiyeti tarafından düzenlenen ve polonyalı Şair Henrih Senkeviç'in anısına düzenlenen

toplantıda çok uluslu bir katılım karşısında (gürcü, yahudi, çek, vb.) yaptığı konuşma ile çok etkili olmuştur.

*Polonyalı şair Henrih
Senkeviç*

Resulzade “Bugün Avrupa’nın tanınmış yazarı şair, Sençeviç’i burada anarken Şark’ın büyük şairi Sadi’nin bir şiirini hatırladım. “İnsanlık umumi vahidi bir organizmadır.” Eğer hayat bu organizmanın bir yerine zarar verirse, o zaman bütünün başka yerleri de etkilenir. Müslüman matbuatı bütün halkların kardeşliğini terennüm eden Sadi gibi filozoflardan ders almıştır. Bağımsızlığı elinden alınmış Polonya gibi uzun yıllar karanlıkta kalmıştır. Polonya’nın güneşi doğmuştur, bu güneş bütün halkların da kendi bağımsızlığıdır. Güneşten mahrum olan bir ülkede Sençeviç gibi karanlığı aydınlatan bir ay vardır. Sençeviç kendi halkının kalbinde bir meşaledir”.

“Açık söz” gazetesi, 24 Ocak 1917

M.E.Resulzade’nin 15-20 Nisan 1917’de Bakü’de yapılan

“Kafkas Müslümanları Kurultayı”nda ki konuşması.

“Türklük ve Müslümanlık hakkında öne sürülen görüşler, Rusya Müslümanlarına ait olunca adeta ilmi bir konu haline gelmektedir. Çünkü, otuz milyonluk Müslüman toplumun 21 milyonu Türk’tür. Geri kalan bir milyon da komisyon sözleşleri arasında netleşti ki, ciddi olarak Türk medeniyetine kavuşma istegindedirler. İşte bu konuları nazara alarak bütün akımları birleştirebilecek bir esaz üzerinde, özerkliğin hangi esaslara dayanacağını belirterek Rusya’da en başarılı idare olarak mahalli özerklik üzerine oluşan cumhuriyeti birleştirici bir faktör olarak kabul etti”.

Ünlü İsmailiye binası (İlimler Akademisi heyeti bu binada toplanır). Bu binada Resulzade konuşma yapmıştır. 1917-ci yıl

Kurultayda ilk defa olarak Rusya’da yaşayan halklara ait toprak özerkliği ideali açık olarak ifade ediliyordu. Bu düşüncüyü öne süren M.E.Resulzade konuşmasını şöyle tamamladı: **“Rusya’nın devlet yapısına en uygun forma toprak özerkliği forması olan demokratik cumhuriyettir”.**

Kaynakça:

- 1) "Açık söz" gazetesi. Sayı:25,26 Nisan 1917, Sayı: 458.
- 2) "Kaspi" gazetesi. 19,21 Nisan 1917;
- 3) M.E.Resultzade. Eeserleri. IV cilt, (1917 - Nisan 1918). Bakü, 2013,

M.E.Resultzade'nin 1-17 Mayıs 1917'de Moskova'da yapılan toplantıda yaptığı konuşma.

Umum Rusya Müslümanlarının kurultayı

Diyorlar ki, islamiyet hıristiyanlığa rağmen borcu olanları bir millet haline sokmaktadır. Oysa, hangi Türk'e sorsan "sen hangi milletsin" diye, 'Müslümanım' diyor... **Bu nazariye yanlışır. Hıristiyan milleti olmadığı gibi Müslüman milleti de yoktur.**

...Efendiler! Müslüman milletler bile medeni federasyonlar halinde birleşebilirler. Bu en doğal birleşme şeklidir.

...Türk medeniyeti, Türk benliği vücuda getirilmelidir.**Bugün Rusya'da yaşayan 30 milyon Müslüman dan en az 21 milyonu Türk'tür.**

.... İşte bunun için milli mahalli özerklik esasını nazara almaktayız. Azerbaycan ile Dağıstan, Türkistan, Kırgızistan, gibi ayrı mahalli ve özelliklere sahip olan Türk kavimleri için özerklik istiyoruz".

7 Mayıs'ta yapılan kurultayın altıncı toplantısı geçirildi. A.M.Topcu-başı ve F.Kerimi toplantıyı yönetiyordu. Saat 13'te başlayan oturumda konuşan M.E.Resultzade şöyle dedi:"Milletdaşlarım! (bu söz karşılığında bazıları rusca konuş) diye seslendi. **Buna karşı Resultzade:** "Ben Müslümanların, Türklerin mutluluğunu, milli bir hükümet ve milli bir medeniyet esaslarına

"**Esadullahyev**" binasında yapılan toplantının ilk konuşmacısı, tatar asıllı eğitimci, Musa Bigiyev idi. Resultzade toplantının üçüncü günü geniş bir konuşma yaptı: "Milletdaşlar!Bugün halledeceğimiz sorun oldukça önemlidir.Bu bizim idare şeklimizle alakalıdır. Millet bilmelidir ki; insanlık alemi, medeni milletlerin kendi kültürlerinin eseridir. Buna göre de yönetimlerin şekli insanlık aleminin tamamına şamil olacak şekilde milletlerin kendi geleceğini belirlemelidir.

...Şüphesiz, Rusya halk cumhuriyeti formasında idare edilmelidir.

... Diyorlar ki, İslamiyetin kendisi bir millettir...

dayalı kurulan teşkilatlarda gördüğüm için, mümkün olduğu kadar her yerde Türk dilinden başka bir dille konuşmayacağım”(çok büyük alkışlar).

Kurultayda M.E.Resulzade'nin öne sürdüğü önerisi “ toprak özerkliği” önerisi 271 oya karşılık 446 oyla kabul edildi. Kurultaya iştirak eden Türkmen şairlerden biri Resulzade'ye hayranlığını anlatan şiirini takdim etti.

KAYNAKÇA:

- 1) İ. İhsan. Rusya`da 1. Müslümanlar Kongresi. Ankara, 1990 s.291-192
- 2) “Açık söz” gazetesi.Sayı:21,23,26,28,29,30,31, Haziran 1917.
- 3) M.E.Resulzade.Eserleri. Cilt IV(1917, Nisan 1918), Bakü,2013.

11 Ekim 1917- Bakü

“Türk Ademi Merkeziyeti Partisi -Müsavat” tarafından “ İsmailiyye” binasında düzenlenen gecede M.E.Resulzade “Merkeziyet ve Ademi Merkeziyet” konusunda bir konuşma yaptı. Bu konuşma defalarca alkışlarla kesildi.Özetle şöyle dedi: “Merkeziyetin karşılığı ademi merkeziettedir ki, istibdadı hürriyetle mukayese etmeye benzer. Ademi merkeziet, milletlerin hukukunu eşit, halde yaşayabilmelerini temin için istibdada karşı her zaman mücadele vermeleri gerekir”.

“Müsavat” gazetesi, 13 Ekim 1917, Sayı: 4

22 Aralık 1917 Bakü

“Şirvanşahlar” sarayının Müslümanların yönetimine verilmesi nedeniyle “ İsmailiyye” binasında gösterişli bir toplantı düzenlendi. M.E.Resulzade'nin burada ki konuşması büyük ilgi ile karşılandı.“Milletdaşlarım!İnkılap sayesinde biz bugün hür olduğumuz gibi, sahibi olduğumuz hürriyetimizin bir nişanesi olan bu binada hürriyetimize kavuştuk.Uzmanlar yüz yıllık esaretten sonra hürriyete kavuşan bu binada güzel duygular içindedir. Fakat gördüğünüz gibi medeniyet, İslam deryasından alınmış küçük bir damladır. Bu bir güldür”.

“Açık söz” gazetesinin 22 Aralık 1922 tarihli sayısında M.E.Resulzade'nin “Bu gün ki iptida” başlıklı makalesi yayımlanır. Onun görüşleri makale de şöyle geçiyordu.

“Açık söz” gazetesi, 22 Aralık 1917, Sayı: 635

Azerbaycan, Gence, 17 Haziran 1918

M.E.Resultzade'nin 17 Haziran 1917'de Gence'de Azerbaycan Milli

Gence şehri, Milli Şura'nın açılış binası – burası şimdilerde "Tarım Akademisi" olarak kullanılmaktadır

Şurasının açılışında yaptığı konuşma ise şöyle idi: "Efendiler! Sabah toplantısında işin önemi belli olmuştu. kabul ettiğiniz kararların tarihi sorumluluğu ile mukayesesiz ağırlığı olan işleri Fetali Han Hoyiski'nin oluşturduğu hükümetin omuzlarına yıktık. Dünya savaşından ve Rus inkılabından çıkarak siyasi hayata ilk adımını atan Azerbaycan ideali elbette ki zorluklar yaşamaktadır. Bu yeni doğan siyasi Türk devleti

büyüyecek, yaşını doldurduğunda başka milletler arasında layık olduğu yeri alacak mı yoksa cılız çocuklar gibi mahvolmaya mahkum mu olacaktır? Efendiler! Demek istediğim, Azerbaycan hatta Kafkasya'da en az hürriyetçi ve inkılapçı cumhuriyet sayılan Gürcistandan da mutlu olacaktır!"

1. "Adres- Kalender Azerbaycan Cumhuriyeti -1920 yıl". C. 2 ed. A.M.Stavrovki. B. 1920.

2. N. Yagublu. *Müsavat Partisi tarihi*. B, 2012, s. 70-71.

10 Kasım 1918- Bakü

Yay kulübünde Bakü'yü düşman işgalinden kurtaran Osmanlı Komutanı Nuri Paşa'nın onuruna verilen yemekli toplantıda M.E.Resultzade'nin yaptığı konuşma:

"Elbette ki biz hürriyet ve istiklal yolunda mücadele vermekteyiz. Ne ticede bize kalacak olan istiklaldir, yada yıkılıp tahrip olan bir harabedir.

Fakat emin olun, geçici zafer sizin üzerinizde olsa da, daimi zafer bizimdir.

Siyasi ufukta, kara bulutlar görünse de, bunlara karşı Nuri Paşaları-

Nuri Paşa onuruna verilen ziyafetin bulunduğu ve halen orchestra olarak kullanılan bina (M. Magomayev adına Filarmoniya)

mız gibi zulmü kovan nurlar vardır.” (Bütün meclis onu ayakta alkışlarken, Resulzade Nuri Paşa’yı hürmetle selamlar).

“Azerbaycan” gazetesi (rusca) 1918, Sayı:37

28 Mayıs 1919- Bakü

Azerbaycan milli cumhuriyetinin ilanının birinci yılında Bakü’de düzenlenen büyük merasimde, M.E.Resulzade’nin konuşması(“Azerbaycan” gazetesinin (rusca) 31 Mayıs 111 sayılı nüshasından alınmıştır): “Halk onu (M.E.Resulzade) olağanüstü derecede tezahüratla karşıladı. Uzun coşkulu alkışlar arasında karşılandı. Resulzade konuşmasına şöyle başladı:“**Ben bugün sizi Müsavat Partisi adıyla tebrik ediyorum. Bu gün Müsavat ideallerinin muhteşem günüdür**” (alkışlar).

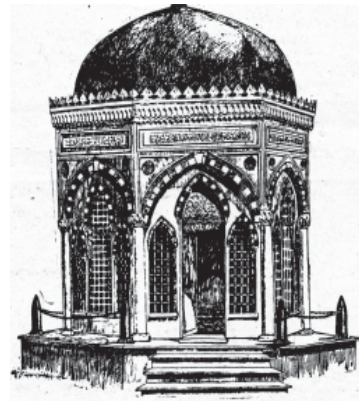
15 Eylül 1919 Bakü

15 Eylül 1918’de Bakü’yü işgalden kurtaran Kafkas İslam Ordusunun Bakü sokaklarından geçiş merasimi coşku içinde alkışlanıyordu. Kalabalık insan seli arasında hükümet temsilcileri arasında konuşma yapan M.E.Resulzade konuşmasında şöyle dedi:“Ey hür Azerbaycan’ın hür vatandaşları!Aziz milletdaşlar!Büyük bir duygu olan, milliyetçi ve kardeşlik içinde uzak yollardan gelerek bizi düşman işgalinden kurtaran ve bu yolda canlarını veren yeni bir Türk devletinin yaşamasını sağlayan bu büyük insanları selamlarken sizi biraz düşündürmek isterim.

Milletlere hak ettiği istiklali vereceğini ilan eden Rus Komünisti,Azerbaycan bunu elde edince Türk düşmanı olan (Ermeniler) unsurlarla birlikte oldu.Başımıza kanlı Mart hadiseleri geldi. Onlar bize özerklik vermek değil, bizi yok etmek düşüncesindedirler. Bu kızıl ve kanlı ilana karşı milli istiklalimizin gerçek savunucusu olan bize Hızır gibi yetişen kuvvetler elbette ki Rus işçileri değil, Türk ordusudur. O milli bir kuvvettir.

Evet, Azerbaycan milli hürriyet ve istiklalini yeni Türk devletinin vücudunu bu gün büyük mezarları başında hüznü ile yad ettik.Bu büyük insanları biz kardeşlerini düşünen büyük Türk milletine şükran borçluyuz.

Bu büyük şehitler gibi biz de fedakar olmalıyız!

“Türk Şehitleri”abidesi
1918-1920

Hürriyetimizi milli bütünlük ve istiklalimizi korumak için gerekirse canımızı vermeliyiz!”.

1. “Yeni Kafkasya” dergisi.

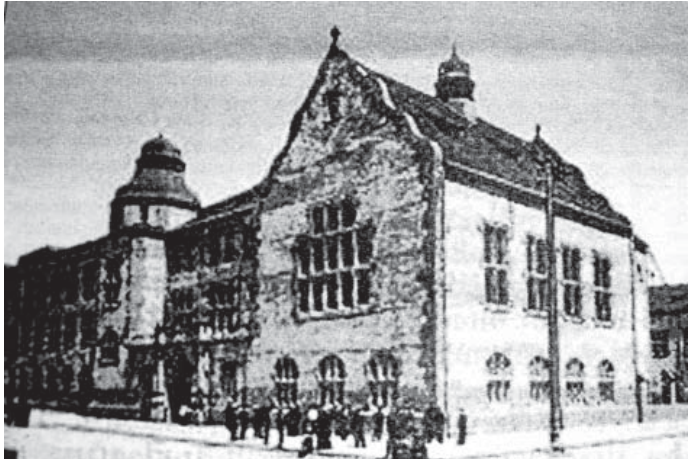
Yıl 2 Sayı: 24, 15 Eylül 1341

2. “Azerbaycan “ dergisi.

Yıl.3 1954, Sayı: 6-7(30-40) s.11-13

21 Ağustos 1919- Bakü

(Azerbaycan’da ilk Devlet Üniversitesinin açılması ile ilgili Parlamentoda ki konuşması) - “Elbette bir daha ihtisaslı bilgili insanlar yetiştirmek için Avrupa’ya öğrenciler göndermek istemiyoruz. Ancak aynı zamanda memleket dahilinde bir fen ve ilim ocağı vücuda getireceğiz. Çünkü üniversiteler yalnız öğrenci yetiştirmiyor, aynı zamanda ilim ve fen ile aşına gençlerin konusunda uzman olacağına inanıyoruz. Diğer taraftan eğitimle birlikte memleket meseleleriyle ilgilenecek onu değerlendirecek insanlar yetişecektir. Bu noktayı nazardan Azerbaycan’a dış ülkelerden bir çok bilim adamı ve profesörler katılacaktır”.

**M.E.Resulzade Bakü Devlet Üniversitesi’nde
“Osmanlı edebiyatı tarihi” konusunda
dersler vermiştir (1919-1920)**

M. E. Resulzade

15 Eylül münasebetile

Bundan 19 yıl evvel Eylülün 15-nde Bakıda Azerbaycan tarihinin mühim bir hadisesi vuku bulmuştur! Bugün milli kurtuluş hareketimizde, tarihi merhale teşkil eden büyük bir zafer kazanılmıştır! . . .

Milli Azerbaycan kuvvetleri yardımlarına koşan kardeş Türkiye kuvvetleriyle birlikte düşman istiklal altında bulunan Bakıyı esirlikten halas etmiş ve bu suretle yeni Türk tarihinde silinmez iz bırakan Azerbaycan cumhuriyetinin kurulmasını temin etmiş, fikren de cihadleşmişle vesile olmuştur! . . .

Azerilerin türklerle birlikte Bakıdan koçdukları birlik kuvvet, türküğün ve müslümanlığın iyi tanınmış tarihi düşman rus imperyalizmi idi. Sade türküğün ve müslümanlığın değil, aynı zamanda Kafkasya ile Rusya

sey değildi.

Bu hadiseler, milli halâs kendilerinin değil, beynelmîlî ideoloji perdesi altında gizlenen inkılabçı rus ameliyesi ve sözde insanîyetçi geçinen rus marksistlerinden umanların ne kadar gaflet ve zelalette olduklarını gösterdi. . .

Bu idealin tahakkuku için, o idealin organik suretle bağlı kuvvetlere güvenmek ve ancak onlardan necat beklemek şarttır! . . .

15 Eylülde, Bakıda, ilân olunan milli zafer — iste bu kaidenin zaferidir! . . .

Millî Azerbaycan ideali, türküğün ebedî düşmanı rusluktan doğan „Moskva ameliyesinin“ yardımları değil, bilakis, ona karşı, kendi kuvvetle ve kardeş Türk yardımlarıyla kurtarılmıştır! . . .

Millî kuvvetlerle milliyet namına ve milli istiklal için! . . . İste 15 Eylül zaferinin ifade ettiği mânâ!

Resulzade’nin Bakü’nün Kurtuluşu ile ilgili makalesi

ZAKAFKASYA MECLİSİNDEKİ KONUŞMALARI

1918- Tiflis

1. 1 Mart 1918’de Zakafkasya meclisinde: “ Biz bir halk olarak talep ediyoruz ki, biz bizi temsil etmeliyiz.”

Zakafkasya Seyimi (stenografik alıntı), 15 Şubat 1918, s. 12, rusca

2. M.E.Resulzade 5 Mart 1918’de Zakafkasya Meclisinde bir konuya değinerek:”Bu seyim meseleleri gibi Zakafkasya’nın hazır olarak ayrı ayrı arazi sahiplenmesi ve prosedür fonksiyonlarını hazırlaması gerekmektedir”.

Zakafkasya seyimi, (stenografik alıntı) 20 Şubat 1918, s.27-28.

3. Zakafkasya Seyiminin 9 Nisan’daki toplantısında şöyle konuşur:“Siz özerklik hakkında düşünce üretmezseniz, sizin özerkliğiniz çeşitli nedenlerle rus demokrasisi ve dolayısıyla, Rusya burjuvası için kabul edilmeyecek ve sonra siz özerklik değil, Ermenilerin Türkiye’de olduğu gibi Daşnak çetelerinin eylemleriyle karşılaşacaksınız”.

Zakafkasya Seyimi, (stenografik alıntı) 9 Nisan 1918, rusca.

4. M.E.Resulzade Zakafkasya Seyiminde ki konuşmalarının birinde buranını bağımsızlık elde etmesinin gereklerini şöyle anlatır:“Çok uluslu Rusya halkları kendi geleceklerini birlikte elde etmek isterken, aynı Rusya ve demokrasisi o duruma düştüler ki; demokrasi prensipleri gerekli olduğu kadar olmalı, Bağımsızlık adına Rusya’da anarşi ve kaos yaratmanın bütün halkların geleceğini devrimin yapısını etkileyecektir. Merkezi yönetimin aldığı tedbir ve tavsiyelerle devrimin umut veren vaatleri giderek başka bir şekil almaktadır”.

“**Zakafkasya halkları** inkilap neticesinde kazanılmış haklarından yararlanmalı ve oy birliği ile mutlaka Zakafkasya hür olmalıdır”.

Zakafkasya Seyimi (stenografik alıntı) 9 Nisan 1918, rusca.

M.E. RESULTZADE'NİN “MÜSAVAT” PARTİSİ KURULTAYLARINDA YAPTIĞI KONUŞMALAR

1. “Müsavât” Partisinin Birleşme Kurultayı

17 Haziran 1917 tarihinde, M.E. Resultzade'nin başkanı olduğu “Müsavât” Partisi ile N.Yusufbeyli'nin başkanı olduğu “Türk AdemiMerkeziyyet” Partisinin Birleşme Kurultayı yapılır. «Müsavât” Bakü ve çevresinde, “Türk Ademi-Merkeziyyet” ise Gence ve çevresinde etkili bir güce sahiptir. İki partinin birleşmesi daha güçlü bir teşkilatlanmayı ve bağımsızlık mücadelesi yolunda Azerbaycan'ın geneline yansıyan bir ivmeyi de sağlar.

Birleşme kurultayında parti adınının “Türk Ademi-Merkeziyyet Partisi Müsavat” olması kabul edilir. Kurultayda, Mehmet Emin Resultzade, Mehmet Hacinski, Musa Refiyev, Mustafa Vekilov, Nesib Bey Yusufbeyli, Hasan Bey Ağayev, Şefi Bey Rüstembeyov, Mirze Mehmet Axundov'dan oluşan heyetle ilk merkezi komite kurulur(1,s.63-64).

2. “Müsavât” Partisinin ilk kurultayı.

Müsavât Partisinin ilk kurultayı 26- 31-Ekim 1917 tarihinde Bakü'de “İsmailiye” binasında yapılır.

500'ün üzerinde bir katılımın olduğu kurultayın açış konuşması M.E. Resultzade tarafından yapılır.

M.E.Resultzade ve kurultay arkadaşları ile ön sırada,2.Nesip beyYusufbeyli, 3.sırada Abaskulu Kazımzade, arkadakiler:soldan, Tağı Nağioğlu, Mehmet Ali Resuloğlu, Mirza Muhammet Ahundoğlu, Kerbelayı Mikailoğlu-Ekim 1917

M.E.Resulzade'nin konuşması:”**Bütün Doğu-İslam ve Türklük ale-mi** yüzyıllardan beri büyük bir atalet içindedir. Bu atalet öyle bir noktaya gelmiştir ki, Doğu milletlerinin gelişmesi ve medeni olmasından neredeyse ümit kesilmişti. Bunun nedeni sözü edilen milletlerin arasında ideal, amaç birliğinin olmaması idi. Elbette milletlerin hayatında yol gösteren ve o yolu aydınlatan milli amaçlar olmadığında halkta moral ve siyasi güç olarak etkisiz kalmaktaydı.

Milli amacımıza doğru yürüyoruz. Ancak bizim amacımız başkalarına hakim olmak, başkalarını ezmek deyil, kendi refah ve saadetimizi sağlayarak diğer milletlerle birlikte beşeriyetin bir üyesi olarak, sosyal, siyasi ve ekonomik yönden gelişmiş çağdaş bir millet olmaktır.

... Türk Milletinin amacı ilerlemek ve beşeriyetin gülistanında güzel koku bir Türk gülü yetiştirmektir. (sürekli alkışlar). Bu gül ise İslam'a ait değerlerle bütün İslam ale-mi için de bir gül destesi teşkil edecektir (alkışlar)”.

Kurultayın ikinci oturumunda M.E.Resulzade ‘idare şekli” hakkın-da hazırlanan tebliği okur. Bu tebliğinde “Merkezi idarenin olumsuz yönlerine geniş bir şekilde yer vererek, ‘Rusya kendi tarafından idare edilen bir halk cumhuriyeti istiyor’, ifadesini kullanır.

Üçüncü oturum. M.E. Resulzade, toplantının başlamasından önce gündem dışı söz alarak, seçimlerle ilgili siyasi partiler arasında süren farklı görüşlere değinerek şu açıklamaları yapar. ‘Siyasi partiler arasında farklı görüş ve tartışma kuşkusuz ki çok doğaldır. Ancak bu siyasi partilerin ilkelere ve yasalar çerçevesinde yapılmalıdır. Dün bu konuda fikirlerini açıklayan din sınıfından Şeyh Gani, seçim bildirisi olarak Müsavat Partisinin ve bu partiye mensup üyelerinin tümü için kanının yararsız, malının helal ve ailelerinin kendileri için mahrem olduğunu ilan etmiştir. Öncelikle böyle bir yaklaşım siyasi mücadele kurallarına aykırıdır.

Türk Ademi Merkezîyet Partisi ‘Müsavat’ olarak adını din alimi olarak ortaya koyan ve dini sınıfın temsilcisi olduğunu iddia eden bu şahsın düşünce ve tavırlarını bütün mevcudiyetimizle protesto ediyoruz”.

Kurultayda toprak meselesi ile ilgili şubenin kabul ettiği kararlar ve idare şekli, hükümet tarzı ile ilgili komisyonun görüşleri M.E. Resulzade tarafından okunur.

Beşinci oturum. 30 Ekimde yapılan toplantıda programın müzakere edilmeyen diğer maddeleri M.E. Resulzade tarafından okunur. Azerbaycan sınırları ile ilgili bölümde Güney Dağıstan'ın da Azerbaycan'a dahil edilmesi kararı alınır. İdil boyu ve Kırım tatarları için öncelikle milli-mahal-li özerklik, bu olmadığı takdirde, milli-medeni özerklik talep edilir. 4-cü maddede ise, millet ve mezhep, erkek ve kadın ayrımı yapılmadan bütün vatandaşların seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu açıklanır.

“Müsavat” Partisinin 1. kurultayında 33 yaşında olan M. E. Resulzade'nin yönetimçiliği altında Ekim 1911'de Bakü'de kurulan ilk genel milli Azerbaycan partisinin **Birinci Programı kabul edilir.**

Kurultay 76 maddeden oluşan partinin yeni programını kabul eder. Parti programının önem ve öncelik verdiği konular şunlardır: **1. Devlet ve Özerklik. 2. Milli meseleler. 3. Dini meseleler. 4. Kişi hak ve hürriyetleri. 5. İktisadi ve mali işler. 6. Toprak meselesi. 7. İşçi meselesi. 8. Adliye meselesi.**

“Müsavat'ın programında devlet ve özerklik konusu kesin olarak şu şekilde yer alır: “Rusya devletinin idare şekli milli-mahalli özerklik esası üzerine kuruluşu halk cumhuriyetinden ibaret olmalıdır”.

Maddenin devamında **Rusya'da yaşayan bütün Türk halklarına** - Azerbaycan, Türkistan, Kırgızistan ve Başkırdistan, İdil boyu ile Kırım tatarlarına mahalli ve milli özerklik verilmesi yer alır. Bu özerklikte basın ve vicdan özgürlüğünün ve yirmi yaşında olan herkesin (kadın ve erkek) seçilme hakkına sahip olması, özerkliğe sahip coğrafyada nüfus çoğunluğunun konuştuğu dilin resmi dil olarak kabul edilmesi yer alır. Rusya ile ortak hareket edilecek alanlar ise, vatan savunması (savunma gücü). gümrük, dış siyaset, demir yolu, posta, telgraf işleri olarak belirtilir. Bu ortak alanlarla ilgili işlerin yürütülmesi için özerkliğe sahip olan bölgelerin temsilcileri ile bir konferans teşkil edilmesi önerilir.

“**Milli mesele**” ile ilgili: **Rusya'da** yaşayan Türk halklarına aid genel meseleleri yürütmek üzere, milli-medeni bir ittifak oluşturulmasının gerekliliği belirtilir.

“**Dini meseleler**”. Müsavatçıların dini meselelerle ilgili görüşleri parti programında şöyle yer alır: “Rusya'da yaşayan bütün Müslümanların millet ve mezhep ayırmaksızın, dini meselelerin halli ve öneriler için seçilmiş müftü ve şeyhülislam görevinde tüm İslam eyalet ve milletlerinin temsilcilerinden bir heyet oluşturulması ve bu heyete Türk bölgelerinin dışında

Müsavat Partisi'nin 1. Kurultayının yapıldığı İsmailiye binası,

türk olmayan Müslümanların (kürt, acar, inguş, osetin, çerkez vs gibi) temsilcileri de iştirak etmelidir.

“Hak ve hürriyet”. Müsavatçıların amaçları yasalar ve kaideler içinde esaretten uzak özgürlük içinde bir hayat tarzıdır. Toplumda kimliğine bakılmaksızın herkesin özgür ve eşit olarak, seyahat, fikir ve yayım alanlarında serbest olmasını esas alır.

İktisadi ve mali işler». Parti bütün vergilerin lağv edilmesi taraftarıdır. Vergi yalnız gelirden ve mirasdan alınmalıdır.

“Toprak meselesi”. Müsavat Partisi toprağın köylü vatandaşlara parasız olarak verilmesi taraftarıdır. Öncelikle köylüye hangi topraklar verilmelidir? İlk olarak hazineye geçmiş padişaha ve onların nesillerine, mülk sahibi olan toprak sahiplerine ait topraklar parasız olarak köylüler arasında eşit bir şekilde paylaşılmalıdır.

Toprağın köylüğe verilmesi hususunu dikkate alarak, toprak sahiplerine verilmesi gereken bedel için varlıklı sınıflardan alınan vergilerin toplanması ile oluşacak fonlardan yapılacaktır.

“İşçi meselesi”. Bu bölümde yer alan talepler insan istismarını ortadan kaldırmayı esas alan maddelerle belirlenmiştir: 1) İş günü içinde çalışma süresi 8 saatten fazla olmamalıdır; 2) 24 saatlik tatil (1 tam gün) yasalaşmalıdır.. 3) 16 yaşında okul çağında olanların çalışması yasaklanmalıdır; 4) Kadınlara sağlığına zarar veren iş kollarında çalışması uygun değildir vs.

“Adliye meselesi”. Partinin hukuk düzeni içinde mahkemelerin işleşişinde temel aldığı görüşler: Mahkemeler yalnız yasalara tabi olup, her türlü müdahale ve baskıdan uzak olmalıdır. Mahkeme sürecine hiçbir nedenle müdahale edilmemelidir...

“Eğitim meselesi”. Partinin Eğitim alanındaki görüşleri: 1)Eğitim özgür olmalıdır; 2) Eğitim o bölgenin konuşma dilinde yapılmalıdır; 3)Yüksek okullarda eğitim dili Osmanlı Türkçesi ile yapılmalıdır ve s.

«Müsavat» Partisinin Programında öncelik verdiği alanlara yönelik bu kısa bilgiler ilerici bir anlayışı ve gelişmeyi yansıtmaktadır.

Burada yıllardan beri esaret altında yaşayan bir halkın arzu ve isteklerini, özgürlük içinde yaşama hakkını, gelişmesini sağlayacak olan başta

Kurultay program kararları-1917

eğitim olmak üzere toplumu kalkındıracak alanlara büyük bir önem verdiği görülmektedir.

“Müsavat” Partisinin 1. Kurultayında Merkezi Komitenin Başkanı seçilen M.E.Resulzade konuşmasında:”Çağdaş anlamda bir millet olmak için sadece din birliği yetmez. Milliyeti oluşturan ortak değerlerin başlıca dil, din, adet ve edebiyatıdır. Bu nokta esas alındığında bütün Türkler bir millettir. Milliyetimiz yalnız dinle değil, dine dayalı, dinle bağlı kültürle meydana geldiğinden, ileride Türk dünyasının birlik ve beraberlik içinde bir Türk alemi teşkil edeceğine inanıyoruz.

Bağımsızlığa sahip olmayan bir millet, özgürlüğünü ve medeniyetini de yaşayamaz. İnsanlara hürriyet, milletlere istiklal!”.

Kurultayda yüzyıllarca Azerbaycan toprakları üzerinde dalgalanan İlhanlılar’ın mavi renkli bayrağı milli idealin bir sembolü olarak ‘Müsavat’ partisinin bayrağı kabul edilir (2,s.60).

Kaynakça:

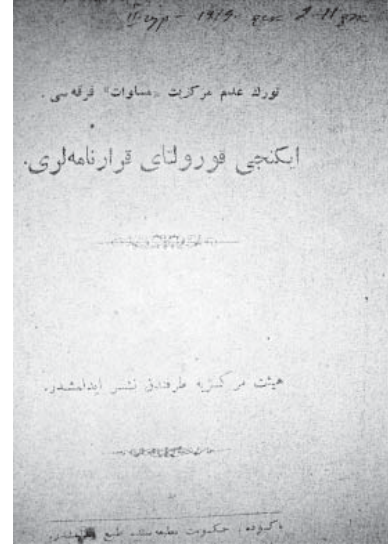
1.N. Yağublu. *Mehmet Emin Resulzade. Bakü,1991. 2).N. Yağublu. Müsavat Partisinin tarihi. Bakü, 2012 .3).Açık söz”*, 27, 29, 30, 31 Ekim, 1, 2 Kasım 1917, Sayı:599, 600, 601, 602, 603, 604. 4).M. E. Resulzade. *Eserleri.IV cilt (1917-Nisan 1918), Bakü, 2013. 5). “Kaspi”,yıl 1917, Sayı: 109.*

Not: “Müsavat” Partisinin ilk programı islami özellik taşıymaktaydı. Buna paralel olarak. Partinin 1911’deki adı “**Müslüman Demokratik Partisi - Müsavat**”dır.

3. Bakü. “Müsavat” Partisinin 2 Aralık 1919 tarihinde yapılan II Kurultayında M.E. Resulzade’nin konuşmasından bölümler:

“Efendiler! Azerbaycan Türk bayrağını ilk kez yükseltme şerefi ile mesud olan Türk Ademi-Merkeziyyet “Müsavat” Partisinin İkinci Kurultayının bağımsız Azerbaycan başkentinde yapılması dolayısı ile sizi tebrik ediyor ve kendimi bahtiyar hissediyorum (uzun alkış) ...

Efendiler! Bizim amacımız yalnız özerklik ve cumhuriyet değildir. Bu Türk milli gayesinin ancak bir halkasını teşkil eder. Biz dünyanın milli esaslar üzerine

Kurultay programı

kurulacak olduğunu, bütün milletlerin ancak milli bağımsızlık ve cumhuriyet idaresi altında mesut yaşayabileceğine iman ederiz. Bu düşüncelerle; Türk milletinin de tamamen bağımsız ve yasal haklarına ulaşmasını isteriz. Bizim inancımıza göre beşeriyet ancak bağımsız milletlerin kendi arzuları ile birleşip büyük bir federasyon kurması ile huzurlu ve mutlu yaşayabilir.

Şimdi biz kendi özgürlüğümüzü ve bağımsızlığımızı kazandık. Önemli olan kararsızlık göstermeden bu bağımsızlığı ve özgürlüğü korumaya çalışmamızdır. Bu **bütün Azerbaycanlıların görevidir.**

Ancak Azerbaycan idealinin ilk temelini atan bir parti olarak bu görev herkesten çok müsavatchıların sorumluluğundadır.

“Azerbaycan” gazetesi. 4 Aralık, 1919, Sayı: 337.

4. “Müsavat” Partisinin 5 Aralık 1919’da yapılan 4’ncü oturumunda M.E.Resulzade toplantıya başkanlık eder ve toplantının sonunda parti programı ile ilgili kapsamlı bir tebliğ okur. Süre yetmediği için devamını bir sonraki oturuma bırakılır.

“Azerbaycan” gazetesi. 9 Aralık, 1919, Sayı:340.

5. “Müsavat” Partisi II Kurultayının 6. oturumu. Oturuma M.E. Resulzade başkanlık eder ve 4’ncü oturumda yarım kalan programın devamını ayrıntılı bir şekilde kurultaya sunarak şu ifadelerle yer verir: “Bu Dünya Savaşında birçok şeyin durumu, değeri ve şekli değişmiştir. Ancak partimizin izlediği (Türk Ademi Merkeziyet Müsavat Partisi) amacın ne kadar doğru olduğunu, örnek vermek gerekirse “Ademi Merkeziyet ve Milliyetçilik”düsturunun altın gibi değerinin arttığı görülmektedir. . Bu konuda savaşa dahil olan milletlerin siyasi aksiyonları dikkate alındığında, bizim için en yararlı ve uygulanabilirliğini deliller ile ortaya koyarak, Rusya dahilinde Türk milletinin mahalli özerkliğine aid maddeye Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilan ettikten sonra ihtiyaç kalmadığı bir gerçektir” (çaxnaşma).

“Azerbaycan”gazetesi. 15 Aralık, 1919, Sayı: 344.

6. “Müsavat” Partisinin II Kurultayının 8’nci oturumu.

M.E. Resulzade’nin Başkanlık ettiği oturumda Toprak Komisyonunun tebliği Cavat Ahunzade tarafından açıklanır. M.E. Resulzade taslaktaki 22 maddeye taraftar olduğunu,25’inci maddenin ise eskisi gibi kalmasını önerir.

“Azerbaycan” gazetesi. 15 Aralık, 1919

7.”Müsavat” Partisinin II Kurultayı 9 Aralıkta M.E.Resulzade’nin başkanlığında yapılır. Gündemdeki konuların işçi ve teşkilat komisyonlarına ait olduğu belirtilerek, Resulzade tarafından bu konudaki önemli ve öncelikli meseleler hakkında açıklamalar yapılır.. Sonrasında Zülfigar Mehmedzade ve Mehdi Bey Hacıbababeyov açıklamaların kayıt altına alınmasını ve teklifi veren Abdülvahab Efendi açıklamaların kabul edilmesini teklif eder ve 30’ncu madde kabul edilir.

8. “Müsavat”ın II Kurultayının 10’ncu Oturumuna M.E. Resulzade başkanlık eder. Hükümet buhranı ile ilgili kurultayda görüşme açılması teklif edilir. Konuyla ilgili Başbakan Nesib Bey Yusufbeyli’ye söz verilir.

“Azerbaycan” gazetesi. 16 Aralık, 1919, Sayı: 345.

9. “Müsavat” Partisinin II Kurultayının 11 ve 12-c’nci oturumlarına M.E. Resulzade başkanlık eder.

“Müsavat” Partisinin İkinci Kurultayının yapıldığı bina, yıl 1919 (Şimdiki Anayasa Mahkemesinin Binası)

11’nci toplantıda M. E. Resulzade partinin Basın-Yayın ve Edebiyat alanlarındaki faaliyetlerine ilişkin kapsamlı bir açıklama yapar. 12 Aralıkta yapılan toplantıda ise Resulzade programın giriş bölümünde yer alan siyasi alandaki genel esasları okur ve ittifakla kabul edilir.

Ardından taktik ve konfederasyon konusunda görüş ve önerilerini açıklar. Kafkasya’da yaşayan milletler arasında coğrafi yakınlık sonucu iktisadi bir münasebet ve birlik olduğuna işaret ederek, kuzey tehlikesine karşı devletlerinin hassas bir durumda olduğunu ve Kafkas devletlerinin tarafsızlığının temin edilmesinin önemini, bunların ayrı ayrı temin edilmesinin güçlüklerini dile getirerek, konfederasyonun kabul edilmesini teklif eder.

Not:”Müsavat” Partisinin II Kurultayının 6’ncı-cı oturumunda kabul edilen önemli kararlardan biri de “Kafkas Konfederasyonu “hakkındadır.

Oturumun sonunda partinin Merkezi Komitesi Reyaset Heyetine aşağıdaki şahısların seçildiği açıklanır: 1) Mehmet Emin Resulzade;

2) Nesib Bey Yusufbeyli; 3) Hasan Bey Ağazade; 4) Mehmed Hasan Hacınski; 5) Şefi Bey Rüstembeyov; 6) Mehdi Bey Hacınski; 7) Mustafa Vekilov; 8) Musa Bey Refiyev.

“Azerbaycan” gazetesi. 17 Aralık, 1919, Sayı: 346. Bakı, 1920

M.E.Resulzade’nin okuduğu”Azerbaycan teşekkülünde Müsavat” konulu tebliğinden notlar: “Efendiler! Benden önceki arkadaşımız size Türk lüğün uzak tarihinden söz etti. Ben size ,sizin de yaşadığınızı, birlikte içinde bulunduğumuz ve yarattığımız tarihten sohbet edeceğim. **Bu da bir Türk tarihidir. Türk tarihinin bir parçasıdır.**

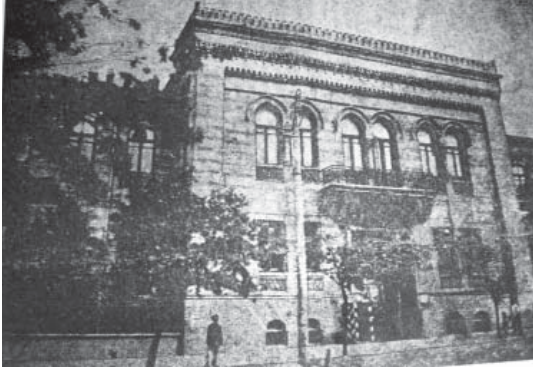
Efendiler, Azerbaycan Cumhuriyeti büyük Rusya İmparatorluğunun çöküntüsü üzerinde kurulmuş siyasi bir binadır. Rusya milletlere hesap verebilmelidir. Milliyet, yalnız medeni meselelerin idare edilmesiyle mümkün olamazdı. Gereklili olan milliyetin bir hükümet şeklinde oluşmasıdır. Bunun içinde Rusya’nın milli-mahalli muhtariyetlerden teşekkül etmesi gerekmektedir. Türklük de muhtelif muhtariyetlerden ibaret olmalıdır. Azerbaycan, Türkistan, Başkırdistan, Kırğızistan, Kırım ve saire birer muhtariyet şeklinde kurulmalı idi. Bu Türk muhtariyetleri iç işlerinde serbest olmalı genel işler için bütün Rusya muhtariyetleri ile, milli ve dini işler için de Türk ve Müslümanlarla birlikte ittifak içinde bir federasyona dahil olmalıdır”.

“Azerbaycan’ın teşekkülünde Müsavat” adlı kitap 1920

“Azerbaycan teşekkülünde Müsavat” (M.E. Resulzade efendinin konusu). “Müsavat” kütüphanesi, Sayı: 5, M.E. Resulzade (haftalık Müsavat konuları) Heyeti-Merkeziyyetarafindan yayımlanmıştır. “Azerbaycan” gazetesi hükümet matbaası, Bakü, 1920.

AZERBAIJAN PARLIAMENT BUILDING ACTIVITIES (1918-1920)

Azerbaijan Parliament building - 1918-1920

17 aylık faaliyeti döneminde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Parlamentoda 145 oturum gerçekleştirmiştir. İlk oturum 7 Aralık 1918 de, son oturum ise 27 Nisan 1920 tarihinde yapılmıştır. Yeterli sayı olmadığından bu oturumların 15'i yapılamamış, kalan 130 oturumdan ikisi tarihi - 28 Mayıs ve 15 Eylül 1919 - Azerbaycan İstiklalinin ve Bakü'nün işgalden kurtarılmasının birinci yıldönümü

müzakeresi çerçevesinde yapılmıştır.

11 Komisyonun faaliyet gösterdiği parlamentoda 270'in üzerinde kanun teklifi görüşülmüş 230'a yakını onaylanmıştır.

Yurt dışına gönderilecek 100 kişilik azerbaycanlı gencin seçilmesi için, parlamento üyelerinden - Mehmet Emin Resulzade, Mehdi Bey Hacinski, Ahmed Bey Pepinov, Gara Bey Garabeyov ve Abdulla Efendiyev'den oluşan bir komisyon kurulmuştur.

Parlamentonun faaliyet dönemi içinde M.E. Resulzade'nin başkanı olduğu "Müsavat" Partisinin etkinliği ile (bağımsız üyelerle birlikte) hazırlanan toprak islahı hakkında 29 maddeden ibaret kanun tasarısı kamuoyunun değerlendirmesine sunulmak üzere 21 Şubat 1920 de "Azerbaycan" Gazetesinde yayımlanmıştır.

M.E.Resulzade Parlamentoda 2 komisyonda görev almıştır: 1) Kurucular Meclisini Davet Komisyonu2) Maliye-Bütçe komisyonu.

Parlamentoda çoğunluğu oluşturan "Müsavat" ve tarafsızlar grubuna (39 kişiden oluşan) M.E. Resulzade başkanlık yapmış, Aşağıda sayıları belirtilen 130 oturumun 80'e yakınında müzakere edilen konularla bağlı önemli konuşmalar yapmıştır: *Sayı:1, 2,3,4,5,6,7,8,9,11,12,13,14,15, 16,20,24,25,26,29,33,34,41,42,43,45,48,49,51, 56,57,59,60,61,63,65,67,68,70,74, 76, 80, 81,8,88,89,90, 91,*

96,98,99, 100, 101, 102, 103, 107, 109, 111, 114, 120, 126, 127, 129, 130,131,132,133,134,135,137,141,142,145.

Aşağıdaki oturumlarda ise değerli teklifler vermiş, kısa müdahalelerde bulunmuştur : 22, 32, 35, 49, 57, 75, 86, 93, 110.

Azerbaycan parlamentosu toplantısı-1918

baycan Cumhuriyetinin ilk Meclisi-Mebusanı açmak saadeti ve siz muhterem mebusları tebrik etme şerefine nail olmaktan dolayı mesudum! (Alkışlar)”.

M. E. Resulzade'nin etkili hitabeti milletvekilleri tarafından alkışlarla karşılanır.

Birinci oturum.

Azerbaycan Parlamentosunun açılışı 7 Aralık 1918

“Oturum saat 13.25 de Şurayi-Milli Başkanı Mehmet Emin Resulzade'nin açış konuşması ile başlar. Mehmet Emin Resulzade – “Muhterem mebuslar! Azer-

Azerbaycan Parlamentosunda M. E.Resulzade'nin konuşması

Azerbaycan Parlamentosunun toplantısı

İkinci oturum.

10 Aralık 1918

Mehmet Emin Resulzade :

“Beyannamemizi ilan etmeden önce belirtmek isterim ki partimiz, zaman olmadığından eski hükümetin faaliyeti hakkında daha sonra açıklamada bulunacaktır. Şimdi, Türk

Ademi-Merkeziyet»Müsavat» Partisi tarafından hazırlanan bildiriyi okuyorum”.

M.E.Resultzade Azerbaycan bağımsızlığı, Azerbaycan ideali, Azerbaycan fikri çerçevesinde parlamentoya sunduğu bildiri de heyecan yaratan şu ifadelerle yer verir:”... Çünkü üç renkli o gururlu bayrak artık siyasi olarak hepimizi birleştirmiştir (alkışlar)”.

Üçüncü oturum.

15 Aralık 1918

“Resultzade - Mesele, bizim Meclisi-mebusanın ne şekilde teşkil olunmasıdır. Meclisi-mebusan seçimlerinin yasal olmadığını söylediler.. Genel esaslar dahilinde seçilmiş parlamenterimiz yoktur. Şimdi parlamentoyu eleştirmeye zaman da yoktur. Şurayı-Milli parlamentoyu oluşturmak için esas kabul etmiştir ve bu da itibarlıdır (geçerlidir). Şayet bu inkâr edilir ise Milli Şura nüfuzunu kaybeder. Kanuna uygun itimatları onaylamalı ve şüpheli olanların gereği yapılmalıdır”.

Oturumda farklı komisyonların açıklamaları ve teklifleri dinlenir. Tartışılan konularla ilgili M.E.Resultzade etkin bir şekilde yeni öneriler sunar ve gerekli yerlerde müdahalelerde bulunur.

Dördüncü olağanüstü oturum. 20 Aralık, 1918

Oturumda gürcü ve Ermeniler arasında resmi olarak ilan edilmiş savaş ve bölgedeki genel durum müzakere edilir. M.E.Resultzade konuya ilişkin konuşmasında şu ifadeleri kullanır: “Bu nedenlerle biz bu milletler arasında çıkan hadiselerle kayıtsız kalamayız. Biz kesin ve hayati şekilde ilgiliyiz. Sesimizi yükseltmeli “aman, ne yapıyorsunuz” demeliyiz (soldan, merkezden alkış)”.

Beşinci oturum.

26 Aralık 1918

Oturumda komisyon seçimi. Yeni hükümetin oluşması ve diğer konular müzakere edilir. M.E. Resultzade Kurucular Meclisi Seçim Komisyonuna seçilir.

Altıncı oturum.

30 Aralık 1918

Oturumda Gürcistan Parlamentosunun tebriği, “Ahrar” Partisinin genel aflu ilgili görüş ve teklifleri ve diğer meseleler müzakere edilir.

M.E. Resulzade'nin bu oturumda yaptığı konuşmadan bölümler: “Muhterem Ahmed bey hazretleri tarafından önemli görülen meseleler meclisinde dikkate alması ve önem vermesi gereken meselelerdir. **Daha İngiltere ve diğer müttefik kuvvetleri** başkentimizde olduğu zaman Azerbaycan başkentinde yaşayıp da “Azerbaycan” fikrine karşı ve yabancı bir kuvvete tabi olarak teslim olmayı kabul edenler, başka yerden gelen kuvvete karşı çıkmaya başladılar. Birçok unsur onların gelmesinden güç alarak Azerbaycan'ın kökünü baltalamaya başlamışlardır.

M.E.Resulzade aynı oturumda parlamentoya şu teklifi sunar: “**Parlamentoya** gelen telgraflar önce Türkçeye tercüme edilerek okunmalı. Gerekli olduğunda rusca'da okunabilir. Burası Azerbaycan'dır ve resmi dilimiz Türkçedir(alkışlar)”.

Yedinci oturum.

8 Ocak, 1919

İrevan Müslümanları ile ilgili görüşmeler. M.E. Resulzade - “Burada yine imdat nidaları işitmekteyiz.Malumdur ki milletlerin hak ve hukukunun gözetilmesi gerekir. Her kes nerede yaşarsa, o yere sahip olma hakkına maliktir. Elbette soydaşımız, dindaşımız ve ırktaşımız olan İrevan idaresindeki Müslümanların bunca kötülüğe millet menfaati için dayanan kardeşlerimizin, çektiği eziyetlere biz kayıtsız kalamayız.”

Sekizinci oturum.

16 Ocak, 1919

Parlamento üyeleri hakkında: M.E.Resulzade - “... Biz parlamenter sistemi kabul etmiş olan ülkelerin,mesela İngiltere'nin yasalarından kolaylıkla yararlanabiliriz. Parlamentodaki mebuslar milleti temsil edir, dolayısıyla o her zaman özgürolmalıdır. Bir mebus aynı zamanda hükümet memuru olursa, hiçbir zaman fikrini özgürce ifade edemez “.

Dokuzuncu oturum. 25 Ocak,1919

Kredi açılması. M.E.Resulzade - “Kredi açılması meselesine esas itibarı ile Ahmet bey de itiraz etmiyor, kredi miktarları ile ilgili görüşlerini belirtiyor.

Yalnız şu var ki, hükümetin ihtiyacını onun faaliyeti ile ilişkilendirmek istiyorlar. Ancak benim düşüncem hükümetin itibarını bütçe oranına göre değerlendirmek,milyonlarla ölçmek doğru değildir.. Hükümete güven ve itibar beyan edilmiştir. “

On birinci oturum.

28 Ocak, 1919

Parlamentoda Demokrasi. M.E. Resulzade -”Türk demokrasisi kendi bağımsızlığını ve hukukunu tüm gücü ile savunacağını açıkça ilan etti. Bugün ki başarı demokrasinin kararlı sonucudur(alkış).Türk demokrasisin ulaştığı seviye diğer partilerinde parlamentoya gelerek bizimle birlikte çalışmasını mecbur edecektir (alkış)”.

On iki, on üç ve on dördüncü oturumlar. 4,5,6 Şubat, 1919

“Müsavat” Türkleri çağırdı. M.E. Resulzade -”Müsavat” Türkleri çağırdı, çünkü Azerbaycan Türkleri’nin hayatı tehlikede idi. Bu konuda o dönemdeki Azerbaycan Şurayı-Millisi müttefikti. Şayet Türkler gelmeseydi, Bakü’de meydana gelen Mart olaylarının etkisi yalnız Bakü ile sınırlı kalmayıp, bütün Azerbaycanı istila edecekti... “

On beşinci oturum.

18 Şubat, 1919

M.E.Resulzade: “Müsavat” Rusya’da yaşayan bütün Türk kavimlerine özerklik talep eden bir siyasi partidir”.

On altıncı oturum.

25 Şubat, 1919

M.E.Resulzade -”Genel olarak, biz yürürlükte olan işlerimizde dünya demokrasisine özgürlük sağlayan İlkerleri örnek alacağız “.

Yirminci oturum.

6 Mart 1919

Denikine karşı mücadele. M.E.Resulzade -”Zaten kara bir kuvvenin geleceğine biz her zaman ihtimal veriyorduk.O kuvvet de mutlaka Kuzeyden gelecek idi. Dağıstanlı kardeşlerimize demeliyiz ki, o kara kuvvetin, istibdatın gelmesine izin vermeyin, savaşın. Biz de sizin yanınızdayız”.

Yirmi dördüncü oturum. 17 Mart, 1919

M.E.Resulzade -”Bana göre, bayram milletlerin hayatında büyük bir hadisedir. Gerek işçi, fakir gerekse zengin herkesin hayatında bayramların özel bir etkisi vardır”.

Yirmi altıncı oturum. 3 Nisan, 1919

M.E. Resulzade -”Bizim bakış açımız baştan bellidir. .Bu gibi eleştiriler bütçe görüşmelerinde olmalıdır”.

Yirmi dokuzuncu oturum. 14 Nisan, 1919

Karabağ meselesi yoktur. M.E.Resulzade- “Bize ve hükümete göre Karabağ meselesi yoktur. Nasıl ki, Bakü meselesi yoktur. Bu nedenle Karabağ adı altında gündeme getirilen her türlü öneriye karşı çıkar, redederiz”.

Otuz üçüncü oturum. 5 Mayıs 1919

M.E. Resulzade - “Şunu belirtmek isterim ki; Bu dönemde çıkarılan kağıt paralar bazı iktisadi yasalara bağlı değil.Ortada bir de siyaset var”.

Otuz dördüncü oturum. 6 Mayıs 1919

Müsavat hakkında:M.E.Resulzade - “Azerbaycan şuarını ilk olarak ortaya atan partinin Müsavat olduğunu görmeliyiz ... Müsavatın parti programında yer alan esasen federasyon fikrini kabul ederek milletlerin özgürce kuracağı ittifaklara karşı olmadan ve... Müsavat bunu şimdi de söylüyor. Burada Azerbaycan’ın bağımsızlığına karşı hiçbir tehlike görmez. Müsavat Azerbaycan’ın yalnız Rusya’da kurulmuş milli hükümetler ile deyil, bütün dünya milletleri ile federasyon esası ile birleşmek taraftarıdır. Bu, “Müsavat”ın idealidir».

Kırk birinci oturum. 26 Mayıs, 1919

Yalnız Azerbaycan istiklalini savunacağız. M.E.Resulzade - “Aynı zamanda bolşeviklerle mücadele ederken ve bağımsızlığımızı savunurken, Denikin’in bağımsızlığını savunmamalıyız. Biz yalnız Azerbaycan bağımsızlığını savunacağız. Bu noktadan bakıldığında bu bir kararlılık siyaseti idi”.

Kırk ikinci Olağanüstü oturum. 28 Mayıs 1919

“Meclis Başkanı - Söz Mehmet Emin Resulzade’nindir. M.E Resulzade (“Müsavat”, alkışlar arasında konuşmasını yapmak üzere kürsüye gelir) – “Efendiler! Bu gün her hangi bir konuşmacı etkili ve harikulade bir konuşma yapsa da halkın , o sokakları dolduran cemaatin ruhundan samimiyetle çıkan ‘Yaşasın Azerbaycan! **Yaşasın Bağımsızlık!** sözlerinden daha güçlü bir şey söyleyemez.Bugün halkın duyduğu bu hissiyatı bilmem nasıl ifade edebiliriz.Bu hayatı size yansıtmak için Azerbaycan toprağı altında yıllardan beri yerleşmiş ateş, o mukaddes güç feveran ederse,yalnız o güç bugün milletin kahramanı olabilir. Ancak bununla birlikte her birimizin idrakinde, kalplerinde özgürlük ve bağımsızlık uğrunda şehit olanların hatırası için duyulan büyük minnettarlık hissi, o büyük minnet bununla arkadaş olabilir ve rekabet edebilir. Bugün Azerbaycan bağımsızlığı özel-

likle onun için değerlidir ki bu bağımsızlığımıza dışarıdan tehlike ve tehdit var. Milletin ruhundan çıkan büyük samimiyetle söyleneni bizde güçlü bir şekilde ifade ederiz ki, o her bir ateşten, her bir hadiseden kuvvetlidir. Bizim bağımsızlığımızın aleyhinde olan o kirli eller defolsun (alkış)”.

Kırk üçüncü oturum. 29 Mayıs 1919

M.E. Resulzade –“**Meclisi – Mebusan** bütün memleketin inandığı bir teşkilattır. Millet ve memleket onun sözünü kabul ettiği gibi Kurucular Meclisi ,(meclisi-müessisan) hususunda oyunu da kabul edecektir”.

Kırk beşinci oturum.

5 Haziran 1919

M.E.Resulzade - “**Çünkü bu gün Derbende oturan** ve bizim bağımsızlığımızı her gün bir bahane ile telgraf gönderip tehdit eden kuvvet, vaktiyle meşhur bir siyasetçinin dediği gibi Azerbaycan hayatına çevrilmiş bir tapancadır “.

Kırk dokuzuncu oturum. 19 Haziran 1919

M.E.Resulzade - “**Efendiler! Ülemanın** görevi din ile ilgili olduğu için mukaddestir. .Ancak bilmek gerekir ki dini meselelerle olan bağ başka, dünya işleri ise bambaşkadır. Dünya mücadelesi, siyasi mücadele bana göre çeşitli eleştiriler ve tartışmalarla doludur”.

Olağanüstü elli birinci oturum. 27 Haziran 1919

M.E. Resulzade -”**Azerbaycan milleti gürcü milletine karşı yüreğinde daima güzel ve samimi duygular beslemiştir.** Azerbaycan milleti umumi düşmanlarına karşı Gürcülerle silah arkadaşı olduğu gibi birlikte ve mutabık olacaktır. Bu nedenle de bu ahidname(söz, anlaşma) yalnız Meclisi-Mebusan tarafından değil, bütün millet tarafından alkışlanacaktır. Bu millet de böyle düşünür(alkışlar)”.

Elli altıncı oturum. 17 Temmuz 1919

M.E. Resulzade- ”**Nahçıvan ve Şerur** gibi kazalar var ki, onlar bizim tebamızdır. Biz onları kurtarmak için var kuvvetimizle çalışmalıyız” .

Altmışınçı oturum. 29 Temmuz 1919

“Garayev (yerinden) – Denikin’i kim savundu?

Mehmet Emin (konuşmasına devam eder) - Biz sizin tecrübenizi Şamhor savaşında gördük. Rus askerlerinden tüfek aldıktan sonra kendiniz

de korku içinde kaldınız. Size böyle adamlar gereklidir ki, Mehdi bey gibi adamları vura bilsin. Fakat bize böyle adamlar gerekli değildir”.

Altmış beşinci oturum. 14 Ağustos 1919-cu il

M.E. Resulzade - “Harbiye Nezaretine verilmesinin lehine olarak denilebilir ki sınırlarımızı korumak, Harbiye Bakanına ait bir mesele olduğu için bu da ona verilmelidir”.

Altmış yedinci oturum. 21 Ağustos 1919

Üniversite açılması. M.E. Resulzade:”Burada Üniversite meselesinde gerek kamuoyunda gerek parlamento salonlarında ayrı ayrı guruplarda farklı görüş ve bakış açılarıyla meseleye yaklaşmaktalar. Her şeyden önce hepimiz itiraf ediyoruz ki Azerbaycan içinde ilim ve fenne aşına olan uzmanların yetişmesi, genel olarak memleketin eğitim seviyesini yükselmesi için Üniversite binası gereklidir. Elbette bu ilim kaynağı ve fen ocağı kendi dilimizde eğitim yapsaydı, oradaki profesör ve diğer akademisyenler dersleri Türkçe olarak verseydi çok iyi olurdu”.

Altmış sekizinci oturum. 25 Ağustos 1919

M.E. Resulzade - “İstifa veren beyanat verir.Bir gurubun temsilcisi bir komisyondan ayrıldığında,yerine başka birini bırakıyor. Bu manen doğru olsa da şekil itibarı ile olmaz”.

Yetmiş altıncı oturum.

22 Eylül 1919

M.E.Resulzade - “Değerlendirme ve onayımıza sunulan mesele, öyle bir meseledir ki, bunu ne şekilde ve ne surette muhakeme edersek edelim, sonuçta kabul etmekden başka bir çare yoktur”.

Sekseninci oturum.

2 Ekim 1919

Çiftçiye toprak verilmesi. M.E.Resulzade - “Hükümet bu meseleyi çözmek istiyor. Bunun için yapılacak şey belirli bir zaman tayin etmek ve hükümet teşkilatlarına güvenmektir”.

Seksen birinci oturum.

9 Ekim 1919

M.E.Resulzade: –“Özgürlüğün bir ölçüsü var eğer özgürlük memleketde kanun yapmamayı gerektirirse o, başka zaten bu şekilde daha çok

özgürlük vermiş olursunuz. O zamanda memleket karışıklık içinde perişan olur ve anarşi doğar. Bunun sonucunda ise istibdatın yeniden dönüşünü sağlarsınız. Özgürlüğün bir ölçüsü vardır”.

Seksen sekizinci oturum.

25 Ekim 1919

Basın kanunu hakkında. M.E.Resultzade: “Burada basın kanununun aleyhine Türkçe olarak söylenen sözleri rusca, belki mantığa daha uygun bir şekilde savundular. Herkes basın özgürlüğünün olması gerektiğini savundu. Ancak bununda ölçüsünü ortaya koyacak bir kanun gerekir. İşte basın kanununu savunanlarla, aleyhinde olanlar arasındaki fark budur. Burada basın özgürlüğüne karşı çıkacak tek bir kişi bile bulunmaz”.

Seksen dokuzuncu oturum. 27 Ekim 1919

“M.E.Resultzade - 14-cü maddenin türkçesini okur. Kanunun 14-cü maddesi bizi tamamiyle tatmin ediyor. Ancak, rusca’ya tercümesinde aynı anlam çıkmıyor. İleride bir sorun çıkmaması için türkçesine uygun şekilde ruscaya tercüme edilsin: “Vovsyaki Azerbaydjanskiy grajdanin”(her bir Azerbaycan vatandaşı) sözü ilave edilsin”.

Doksanıncı oturum.

30 Ekim 1919

“M.E.Resultzade: Burada demokratik prensip bakış açısından konuştular. Bu, doğru değildir. Ancak birçok şey var ki, demokratik prensip açısından onları şimdilik uygulamak olmaz. Mesela, daimi askerlik işlerinde, tartışmacılarımız; her şeyimiz askerlerimize feda olsun demişlerdir. Her yerde askerliğe karşı çıkan sosyalistlerin askerlik işlerini kabul ettiklerini bizzat kendilerinden işittik.

Bu çerçevede basın konusuna geldiğimizde; Mehdi Bey bizi inandırmaya çalıştı ki, Rusya’da hükümet tebaası olmayanlar gazete müdürü olmazlar. Ahmet Bey diyor ki, burada Türkiye ve İran’ın baskınından kaçıp gelenler var. O baskı hakkında ve onun aleyhinde yazacaklar. Gerçeği biz biliyor muyuz. Burada ne Osmanlı, ne de İranlı müdür temsilcileri var ki, onlar tamamen bizim düşünce ve amacımızın aleyhindedirler. Onların aleyhimize oldukları açıktır. **Bizim aleyhimize olanlar** ile mücadele etmemiz gerekir. Biri Azerbaycan’a gelip de gazete yayımlamak düşüncesinde olursa, bir azerbaycanlı vekil müdür bulup atayabilir. Memleket noktasından baktığımızda bu gibi durumları dikkate alarak bu maddenin kabulünü isteriz “.

Doksan birinci oturum.

1 Kasım 1919

M.E.Resulzade: “**Benden** önce konuşan Ahmet Bey’in Eğitim konusunda bakanlığa verdiği teklif doğrudur. Bu konuda belli ve düzenli bir plan yapılmalıdır.

Doksan altıncı oturum. 19 Kasım 1919-

M.E.Resulzade: “**Madem ki**, bunu çürütecek elde açık bir şey yoktur ve elde itimatname vardır, bu nedenlerle itimatname kabul edilmelidir “.

Doksan dokuzuncu oturum. 20 Kasım 1919

Mehmet Emin Resulzade: “**Bu doğru gelir ve vasıtalı gelir önemli meseledir.** Esas itibarı ile bizim Maliye Bakanımız doğru gelire taraf olmakla, mümkün olduğu kadar vergilerden uzaklaşmalıdır. Bununla birlikte idarenin temsilcisi çekilmek istedi ki, doğrudur, biz vasıtalı vergilere müracaat ederiz. Bu da harcamalarımızın çok olmasından ileri gelmektedir. Bu nedenlerle biz bu taslağı tasdik etmeliyiz”.

Yüzüncü oturum.

24 Kasım 1919

“Mehmet Emin (devamla): Memleketin durumunu düzeltmek için orta bir yol bulmak gerekir.

O da bence bundan ibaretir ki, hükümet malların yarısını mı, yüzde otuzunu mu kısaca bir kısmını kendi yetkisine alarak geride kalanını satışa çıkarmalıdır. Böyle olursa ne malın hepsi elde kalır, nede yurt dışına gider. Hem dışarıyla ilişki olur hem de içeride ticaret ve sanayi durmaz. Diğer taraftan da hükümetin elinde belli ölçüde mal ve döviz bulunur ki bu sayede hükümet döviz ve Pazar ekonomisini düzenleyecek güce sahip olur”.

Yüz birinci oturum.

27 Kasım 1919

M.E. Resulzade: “**Burada Rusya’dan, Sovet Rusya’sından ve diğer ülkelerden bahsedildi.** Şayet halkın zihni karışmasa idi, buradan 2’nci defa bahis edilmezdi. Eğer benden önceki konuşmacılar bu konuda konuşmasaydı, bende bu meseleye girmezdim”.

Yüz dokuzuncu oturum. 22 Aralık 1919

Mehmet Emin: - “Efendiler! Siz burada benden önce bu kürsüden iki konuşmacı nınsözlerine tanık oldunuz. Birinci ve ikinci konuşmacı bir konuyu dile getirdiler. Birisi biz niçin hükümette yer almadık dedi, diğeri ise Krevçenko konusunu gündeme getirdi ve görüşlerini paylaştı.. O, dedi ki, biz her zaman büyük, vahid ve bölünmez Rusya fikrinde idik. Haklı olarak bu ifade üzerine Parlamento da bu görüşe karşı tepki gösterdi. Bence böylelerinin değil hükümet içinde, parlamentoda olmaya dahi hakları yoktur (gürültü ve sürekli alkışlar)”.

Yüz on birinci oturum. 29 Aralık1919

M.E.Resultzade :”Aslan bey bir türlü sakinleşmiyor. Meseleyi öyle ortaya koymalıdır ki her topluluğun denetleme hakkı olsun”.

Yüz Yirmi dokuzuncu oturum. 1 Mart 1920

M.E.Resultzade: “Efendiler! Hepiniz bilirsiniz ki bütün ülkelerde, özellikle meşrutiyet ve cumhuriyetle idare edilen ülkelerde bütçe en önemli meselelerdendir. O, ülke meselelerinin adeta anasıdır. Özellikle yeni kurulan hükümetler için bütçenin düzenlenmesi zor bir iştir. Çünkü öncesine ait bir tecrübe yoktur. Gelir ve gider tablosu yeniden düzenlenmiştir. İşte bunlar dikkate alındığında bütçe düzenlemesinin ne kadar zor olduğunu takdir edersiniz”.

Yüz otuzuncu oturum. 4 Mart 1920

M.E.Resultzade:”Bütçenin düzenlenmesi konusunda ülkelerin uygulamalarında ayrı-ayrı farklar vardır. Mesela, Amerika’da parlamento bütçeyi kendi düzenler ve hükümete verir. Hükümet de tatbik ve icra eder. İngiltere’de ise Maliye İdaresi bütçeyi düzenler. Rusya’da bu biraz daha farklıdır. Burada her idare kendi bütçesini hazırlar,Meclisi-Mebusana takdim ederlerdi. Fransa Meclisinde bütçe kanununun bir maddesi gösterilir ki bütçe müzakere edildiği zaman bu esas uygun görülür. O da bundan ibarettir ki, gider maddesinin artırılmasından Meclisi-Mebusan sorumluluk almasın, çünkü esasları bozmak doğru değildir ve bu bozulduğunda da devletin masraflarını artırır... İhtimal ki, bazı konularla ilgili bilgi vermek gerekecektir. Bunu da yeri geldiğinde yaparız “.

Yüz otuz birinci oturum. 8 Mart 1920

“M.E.Resultzade - Burada bir şey artırmaya gerek yoktur. Çünkü zengin sözü ile, sonra zor bir durumda kalınabilir. Masrafları ödemek için

gelir lazımdır. Amaç sadece zenginlerden ve başkalarından alınan para ile ödemek değil. Bu ödemeleri yapmak için içeride bir istikrar sağlansın ve farklı yollar bulunarak bu açık kapansın, bütçede gösterilsin. Bu, açıklar vergilerle kapansın meselesi değil. Eğer sizin dediğinizi buraya dahil edersek o zaman zenginlerden başka hiçbir kuruluş bu açığı kapatamaz. Bundan dolayı bunu kesinlikle kabul edemeyiz».

Yüz otuz ikinci oturum. 9 Mart 1920

“**M.E.Resulzade - Eyvah ki, bu gün İrevan, Kars ve bunlar gibi** bedbaht durumda olan Müslümanların durumunu işitiyor ancak gerekli olan yardımı yapamıyoruz. Kars ve İrevan ahalsinin durumu savaş döneminde de şimdikinden iyi değildi. Onlar savaşın da felaketine maruz kaldılar. ... Sesler - ermeni askerlerinin... Mehmet Emin (devamla) - **Rus ordusu hain** diye çığnedi. Geçici kurtuluş çaresi olarak görüldü. Sanki şans onlara güldü. Ancak bu geçici oldu. Türkler geldiler ve sonra gittiler. Nihayet, oranın Müslümanları kendi hükümetlerini kurmak ve kendilerini idare etmek istediler, onu başarmaya da izin vermediler...”

“Mehmet Emin - Efendiler! Siz bu siyasi durumlara ne mana veriyorsunuz. Bizim düşüncemiz; hangi millet ya da hangi hükümet olursa olsun onların arasında, içinde azınlıkta olan milletler olacaktır. Bu olacak, bizde de Ermeniler var. **Ermenistan’da da Müslümanlar var ve olacaklar.** Ancak Ermenistan Cumhuriyeti’nin meseleyi böyle düşünmediği görülüyor”.

Yüz otuz üçüncü oturum. 11 Mart 1920

“**M.E.Resulzade - Bir de bu teklifinizde mantık varmı?** Mesela, memurların maaşının yüzde seksen artırılması ile en yüksek memur olan idare başkanının maaşını 7-8 binden yukarı çıkarmadınız. Oysa mebuslar hali hazırda 9000 manat alıyorlar. Belki bunların içinde malı olan ya da, başka yerden geliri olan da var. Ancak meseleyi böyle düşünmemek gerekir. Esas mesele şudur. Hiçbir zaman hiçbir yerde görülmemiştir ki bir mebus devletin yüksek memurlarından daha fazla maaş alsın. Onun için bunların arasında bir eşitlik gerekir”.

Yüz otuz dördüncü oturum. 12 Mart 1920

“**M.E. Resulzade - Efendiler! Büyük Rusya inkılabının 3.yılı**nı andığımız bu zamanda, Rusya İnkılabının mahiyetini yeniden gözden geçirmek gerekir. Bir Rusya inkılabı var, bir Rus inkılabı var. Bu iki mevhumu anlamak gerekir. Bu gün ise Rus inkılabı değil, Rusya inkılabıdır. Rusya

inkılabı, Rusya’da toplanmış ve yapay bir millet haline getirilmiş milletlerin yaptığı inkılabtır. Bu inkılabın en büyük gerçeği başka milletlerin ezilmesi idi ki, inkılabın ilk dönemlerinde bu milletlerin bağımsızlığı ilan edildi. İnkılab bunları azat etti. Eğer bu inkılab, aynı inkılab amili olan Rusya milletlerinin hakkı olan “**bağımsızlık**” şiarını kabul etmeseydi, doğal olarak inkılab devam edemezdi ve belki de hiç inkılab olmazdı...Bütün meydanda bağımsız Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan milli hükümetleri oluşmuşsa , bu gösterir ki, Rusya inkılabı asıl amacına yaklaşmıştır.. İkinci inkılab ki, bolşevik şiarı ile meydana gelmiştir, bu, Rusya inkılabı değil, rus milletinin inkılabıdır. Rus inkılabı ise Rusya dahilinde, Rus Milletinin kurtuluşu için gerçekleştirilmiş bir inkılabtır... Rusya inkılabı mahiyet itibarı ile döktüğünkarlar ile Türk tarihinde, Türkleri esaretten kurtaran kurt vazifesini ifa etti ki, bu da bir kurtuluştur».

Yüz otuz yedinci oturum. 1 Nisan 1920

“M.E.Resulzade (sinirli,heyecanlı bir şekilde meclis kürsüsüne çıkar) - Bu mudur vatanperverlik!?Böyle mi konuşur bir Cumhuriyet üyesi? Böyle mi söyler bir halk temsilcisi? Efendiler! Bu gibi ultimatomları fırsat bilerek asi elini arka kapıdan milletin hukukuna uzatmak derler. Ben burada her halde bir Azerbaycan Meclisi-Mebusan üyesi değil, bir Rusya vekilinin, bir Rusya temsilcisinin sözünü işitiyorum...

Soldan sesler - Provakasyon...

Mehmet Emin (devamla) - evet siz provakasyon diyorsunuz...

Siz ne için böyle bir ümit taşıyorsunuz ki, Azerbaycan halkı bir asi ile mücadele edebilmek için kendi hukukunu ikinci bir isyan hazırlığının içinde olan Karayev’lere teslim etmeliymiş. Karabağ asilerini beğenmiyorlar. Onlar ile mücadele etmek için buradaki isyancılara teslim olmayı teklif ediyorlar. Dikkate alınmıyor ki, **Karabağ’da** isyan çıkaran asiler aynı bu asilerin başındadırlar ki, siz de ona katılıyorsunuz. Eğer siz, beni , idare elinize geçtiği takdirde burada Azerbaycan Türk hükümeti kurulacağına inandırsanız, eğer ben bilsem ki, Azerbaycan hükümeti adı ile Rusya Sovyet’inin bir şubesini burada açmayacaksınız, o zaman sizinle konuşabiliriz. Bu sözler çerçevesinde bizi ikna edecek deliller gösterebilerseniz, biz her zaman sizinle konuşabiliriz. Ancak siz gerçek bir istiklalci değil, başka bir isyan hazırlayan suikastçisiniz”.

Not: M.E. Resulzade bu sözleri bolşevik Alihaydar Karayev’in konuşmasının cevap olarak söylemiştir.

Yüz kırk birinci oturum. 15 Nisan 1920

“M. E. Resulzade - Efendiler! Bu mukaveleler içerisinde değerli bir madde vardır. İran milleti, İran memleketi büyük ve birinci sınıf milletler sırasındadır ki, Azerbaycan’ın bağımsızlığını ve beraberinde meşru hakkını da onaylamıştır ..**Bu** gün onlar bizi onaylamış ve bunu göstermişlerdir. Bunun üzerinedir ki, biz bu gün bu dostluk mukavelesini imzaladık. Sebebi ise iki milletin ruhunda olan kardeşlik duygusudur. Bu duygu ile onlar bağımsızlığımızı herkesten önce tanıyarak bizimle mukavele imzaladılar.

Efendiler! Bir zamanlar Müslümanların ve doğu milletlerinin hakundan bahis edilirdi. Bugünkü durumlar ispat eder ki, doğu milletlerinin hakkı kendilerine verilirse ve onlar bir hükümet kurduklarında bir birleri ile anlaşırlar.

İran hükümeti bizi tasdik etmekle bütün İslam milletlerini aydınlatmış ve bir görev vermiştir. Bizim tasdik edilmiş bağımsızlığımız, İslam âlemini saadete çıkaracaktır (alkışlar)».

Yüz kırk ikinci oturum. 19 Nisan 1920

“M.E.Resulzade - Efendiler! Hali hazırda bütün dünyada aleyhimize hücumlar vardır, bin türlü tahribatlar ve provakasyonlar olduğu zaman medeni milletler karşısında kendimizi savunmak için mutlaka sefaret gerekir.Bunun aksini düşünmek ancak şahsi ve parti düşündürmektir”.

Parlamentonun yüz kırk beşinci oturumu. 27 Nisan1920

“Mehmet Emin Resulzade - Bizim partimiz teslim olmanın karşısındadır. Ancak, partilerin çoğunluğun talebine göre ve halkımızın arasında bir iç çatışma olmaması, ilave olarak bu günkü komünist partisinin bağımsızlığımızı savunacaklarını dikkate alarak, bütün yetkinin onlara verilmesi taraftarıyım. Bir şartla; komünistler bağımsızlığımızı, millet ve memleketimizi layıkıyla savunsunlar. Yok, eğer bunlara güvenilmez ise yetkimizi geri alarak hakkımızı kendimizde saklayacağız”.

Not: Azerbaycan Parlamentosunun acil olağanüstü akşam oturumu

Saat 20:45 de başlamış, gece saat 2:00’ye, bazı kaynaklarda 24:00’e kadar devam etmiştir. Bu son oturumda 6 şart dahilinde (bu şartlarda Azerbaycan’ın bağımsızlığı korunuyordu) hükümet azerbaycanlı bolşeviklere

veriliyordu. Ancak bolşevikler bunu yerine getirmediler ve Azerbaycan 27 Nisandan 28'e geçen gece (1920) Rus bolşevikleri ve XI Ordu tarafından işgal edildi.

Not: 1) M.E.Resultzade'nin parlamentodaki konuşmalarına aşağıdaki kaynaklarda geniş olarak yer verilmiştir: 1. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (1918-1920). Parlamento (Stenografik kayıtlar). 1-ci cilt. Bakü "Azerbaycan" yayımı, yıl 1998, 976 sayfa. 2. Aynı kitabın 2-ci cilti. Bakü, "Azerbaycan" yayımı, yıl 1998, 992 sayfa.

Yayımlanan protokol ve stenografik kayıtlar ilk defa arap alfabesinden kiril alfabesine, Bakü Devlet Üniversitesi öğretim üyelerinden merhum **Sefer İbrahimov** tarafından çevrilmiştir. Belgelerin yayıma son hazırlık döneminde metinlerin yeniden asılları ile karşılaştırılması ve gerekli tasihlerin yapılıp ilavelerin eklenmesi ise tarih ilimleri doktoru **Professör. Seyidağa Onullahi** tarafından yapılmıştır.

Parlamentonun 27 Nisan 1920 tarihli son oturumunun protokol ve stenografik tutanakları akademik **Ziya Bünyadov'un** Devlet Milli Tehlikesizlik Bakanlığının Arşivinden çıkarıp, "Elm" gazetesinde yayımladığı metnin esasında kitaba dahil edilmiştir. Belgelerin arkeografik usullerle düzenlenmesi bilimsel kuruluşlar tarafından bilgilerin hazırlanması ve giriş bölümünün yazılması Milli Arşiv İdaresinin, tarih ilimleri adayı **A.Paşayev** tarafından yapılmıştır.

Belgelerin hazırlanmasında Milli Arşiv İdaresininde görev yapan **F.Aslanova, F.Seferov, C.Abbasova, L. Quliyeva** iştirak etmişlerdir.

2) M.E.Resultzade'nin Azerbaycan Parlamentosunda yaptığı konuşmalar ilk kez "M.E.Resultzade'nin Meclisi-Mebusan Konuşmaları" adı altında, tanınmış akademisyen Sebahattin Şimşir tarafından 2003 yılında, Ankara'da Türkiye türkçesi ile kitap olarak yayımlanmıştır.

MUHACERETTE YAŞADIĞI DÖNEMDE MUHTELİF TOPLANTILARDA YAPTIĞI KONUŞMALAR

1 Kasım 1924, İstanbul.

M.E.Resulzade'nin Büyük Türk düşünürü **Ziya Gökalp**'in defin törenindeki konuşması: “Efendiler, Ziya Beyin fikir ve idealleri yalnız Türkiye ufukları ile sınırlı değildi. “Türk Yurdu” ve “Türk Ocağı”nın desteklediği fikirlerin hedef kitlesini aydınlatan,yol gösteren Ziya bey, Türkçülük idealini Türkiyecilik olarak değerlendirmiyordu.. Türklük yalnız Türkiye’ye ait olmadı gibi, Türkçülük de Türkiyecilik değildir. Bütün Türk ülkeleri ile birlikte, Azerbaycan Türkleri de milli ideal ateşi ile tutuşmuşlardır...

... Bizden, ideallerin gerçekleşmesini hasretle ve ümitle bekleyen Türklere, sana ey büyük hürriyet önderi, ey büyük insan, binlerce rahmet ve saygı!”.

Büyük Türk filozofu Ziya Gökalp'in vefatının 30. nevi yıl dönümü münasebetiyle, ilim ve kültür müesseseleri tarafından, Merhum'un hâtırası anılmak üzere, ihtifaller yapıldı ve gazetelerle dergilerde bu konuya ait bir çok yazılar neşrolundu. Aynı zamanda özel hatıra posta pulları çıkarıldı.

Bu münasebetle, Milli Azerbaycan Hareketinin İstanbul'da müntezir sabık organı Yeni Kafkasya dergisinin merhum'a tahsis olunan 1.XI.1924 tarihli nüshasından naklen, Sayın Mehmet Emin Resulzade'nin Ziya Gökalp'in mezarı başında, Azerbaycan Türkleri adına söylediği nutku aşağıya dercediyoruz:
«Muhterem hüzzarı kıram! Büyük Türk rehberini derübekaya gönderdiğimiz şu hazin demde, Türkiye hududunu haricinde vasavan Türklerin

1. "Yeni Kafkasya ". 1 Kasım 1924

2. "Azerbaycan" dergisi. yıl 63, Kasım-1954, Sayı: 8(32), s.4-5.

1925, İstanbul.

M.E.Resulzade Muhacerette yaşayan azerbaycanlı gençlerin bulunduğu toplantıda “İstiklal mefkûresi ve gençlik” konusunda yaptığı konuşmada şöyle der: “Ey Türk halkı! Seni özgür ve mutlu yaşatacak kanlı mücadeleye bütün kuvvetinle hazırlan! Seni bu mücadele kurtaracaktır! Azerbaycan bağımsızlığını bir kez kurdun bir daha kurmak yeteneğine sahipsin! Düşmanını tanı, milli uyanışını yükselt, hak seninlemdir!”

M.E. Resulzade. “İstiklal mefkûresi ve gençlik”. İstanbul, 1925.

“Odu Yurt” dergisi,
28 Mayıs 1929

Paris, Kasım 1930.

M.E.Resultzade Kafkaz, Ukrayna, Türkistan bölgelerinden Paris’de sığınma hakkı almış olan temsilcilerin yer aldığı toplantıda karşısında “Panturanizm ve Kafkaz sorunu” konusunda konuşma yapar. Bu konuşma daha sonra kitap olarak yayımlanır. M.E.Resultzade’nin konuşmasından bir bölüm:”Birbirine hasım olarak iki kampa ayrılmış Rus basını son dönemlerde Rusya için tehlike olmaya başlayan **Sovyet Birliği Turan topraklarında** yaşayan Türklerin özel milli teşkilatlara ayrılmış bölgelerinde Rusya’dan ayrılmasına hizmet eden ‘Panturanizm’ akımından el birliği içinde çok konuşmaya başlamışlardır.

Sovyet rejiminin baştan aşağı çürüdüğü, Kominst Partisinin yıpranmaya başladığı dönemde Rusya’nın en büyük gerçeklerinden biri uklorizmdir(eyintidir)”.

M.E. Resultzade. “Panturanizm hakkında”. Paris, 1930

Paris, Kasım, 1931

Nisan 1931 tarihinde Gürcistan’ın tanınmış siyaset adamı ve muhacirette yaşayan liderlerinden biri olan **N.Ramişvili Sovyet ajanları tarafından öldürülür**. Onun defin töreninde konuşma yapanlardan biri de M.E. Resultzade’dir. Konuşmasına, tabuta hitaben, “aziz dostum” diyerek başlar ve devam eder:”Sen şanlı görev başında öldürüldün. Hain düşman senin nefesini kutsal bir duyguyla adadığın büyük işten ayırdı. Bu açık mezarı-

28 Mayıs, 1929. İstanbul

İstanbul’da yaşayan Azerbaycanlılar «Odlu Yurt» dergisinin binasında, İstiklalin 11’nci yıldönümünü anmak üzere toplanırlar. Milli marşın okunmasından sonra söz M.E.Resultzade’ye verilir. M.E.Resultzade konuşmasında “istilacı düşmanların amansız takiplerine rağmen bu mücadelenin halkın içinde başarılı örneklerinin olduğunu” dinleyenlerin dikkatine sunduktan sonra konuşmasını uluslararası siyasi durumun analizi üzerinden sürdürür.

“Odlu Yurt” dergisi, 28 Mayıs 1929

Noy Ramişvili

Resul-zade M. Emin Beyfendinin

Gürcüstan ricalinden Pariste öldürülen N. Ramişvili'nin mezarı başında söylediği nutuk

Düşman kurşunu büyük bir adamı, saygılı bir hürriyet mücahidini öldürdü. N. Ramişvili'nin hayatına nihayet verdi!

Bu esefli hadise münasebetle komşularımıza yüzveren müsi-betin ağırlığını hakkile derkedyorum. Bu onlar için milli bir matemdir.

Fakat bu matem sade gürcüleri değil, aynı zamanda biz Azerbaycanlılar ve bütün Kafkasya vatansevenlerini dahi müte-essir etmektedir.

Bütün mühacireti sarsan bu kara haberin Gürcüstanla beraber, bütün Kafkasyada dahi aynı hüznün ve teessürle akisendaz olacağı şüphesizdir.

Düşman sevinebilir. Attığı kurşun hedefine değmiştir. Ramişvili vurulmuştur. Fakat pek te sevinmesin — çünkü öldürülen sade maddi Ramişvili'dir. Birde manevi Ramişvili vardır ki o öldürülemez. O yaşar! Evet hiç bir ihanet, hiç bir kuvvet hiç bir kurşun içtimal ve tariht hak ve hakikata dayanan bir fikri öldüremez! Merhum işte böyle bir fikrin hizmetçisi idi. Milli istiklal fikri—beşerin istikbaline hakim olacağı muhakkak bulunan demokrazi fikirleri silsilesinde pek mühim bir halkadır.

Uzun bir mücahit ve inkilapçı sıfatıyla, N. Ramişvili, elinde

nın başında yemin ediyor, aynı düşüncelerle birlikte yürüttüğümüz müca-deleyi sonuna kadar sürdürmek için sana söz veriyoruz. Varlığını adadığın büyük amaçlara bütün kalbimizle bağlı kalacağımıza emin olabilirsin!

Evet, **Efendiler**, evet büyük amaçların zaferi için büyük de kurbanlar vermek gerekir. Kurbanlarımız çoktur. Onların saysız mezarları Solovki'nin buzlu çöllerini, Kafkasya'nın dağlarını, derelerini, muhaceretin yaşandığı yabancı memleketleri doldurmuştur. İşte bu kurbanlar silsilesinden büyük bir mücahidin daha kapanmamış olan bu mezarı başında intikam yemini edelim! Mücahidin mukaddes duygularla benimsemiş olduğu gayeleri gerçekleştirmekten daha değerli, hangi intikam hayal edilebilirki? Ona yapılabilecek en güzel abide ancak Bağımsız Gürcistan ile Bağımsız Kafkas Konfederasyonu fikrinin gerçekleşmesidir. Paris topraklarına emanet etmekte olduğumuz vücudunun kurtulmuş vatana nakli; hayatta kalan bizler için yerine getirmemiz gereken bir görevdir!

Ramişvili **hürriyyet ve istiklal için** direnen bir milletin azim ve iradesini şahsında temsil eden bir şahsiyetti. idi. O, milli bir mücahit idi.

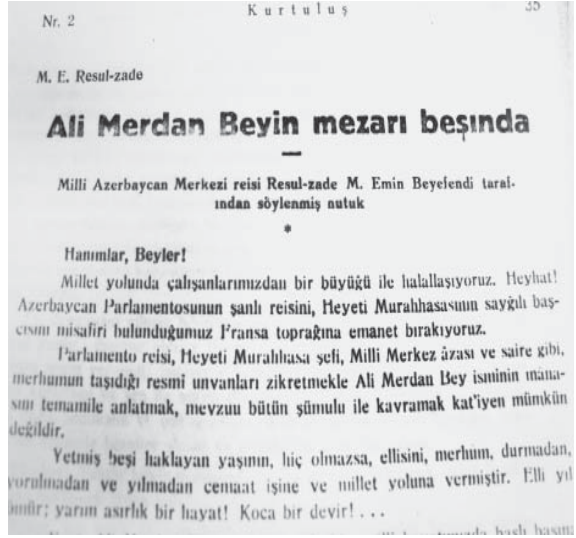
Bu mücahit öldü. Ancak onu doğuran halk ölmedi ve onun hayata geçirmeye çalıştığı milli irade de ölmedi. Bu irade kazanmalıdır ve kazanacaktır!"

"Odlu Yurt" dergisi. İstanbul 1931, yıl:2, Sayı:24(2).

Paris, Kasım, 1934

Ali Merdan Bey Topçubaşı

6 Kasım 1934 tarihinde Azerbaycan'ın görkemli devlet adamı, Azerbaycan Parlamentosunun başkanı Ali Merdan Topçubaşı ağır muhaceret hayatını yaşadığı Paris'de vefat eder ve St. Cloud mezarlığında toprağa verilir.

M.E. Resulzade'nin Ali Merdan Topçubaşı'nın cenazü törenindeki konuşması: **“Hanımlar ve beyler!** Millet için çalışanlarımızdan çalışanlarımızdan bir büyüğümüz ile vedalaşıyoruz Heyhat! Azerbaycan Parlamentosunun ve Temsilciler Heyetinin saygın, şanlı başkanını misafiri olduğumuz Fransa toprağına emanet ediyoruz.

Parlamento ve Temsilciler Heyetinin başkanı, Milli Merkez üyesi ve merhumun taşıdığı daha bir çok ünvanı dile getirerek Ali Merdan Bey'in kimliğini ve adının manasını her yönüyle kavramak mümkün değildir.

Merhum, yetmiş beş yıllık hayatının neredeyse elli yılını durmadan, yorulmadan topluma, milletine adamıştır. Elli yıl; yarım yüz yıllık bir hayat! Koca bir devir!”

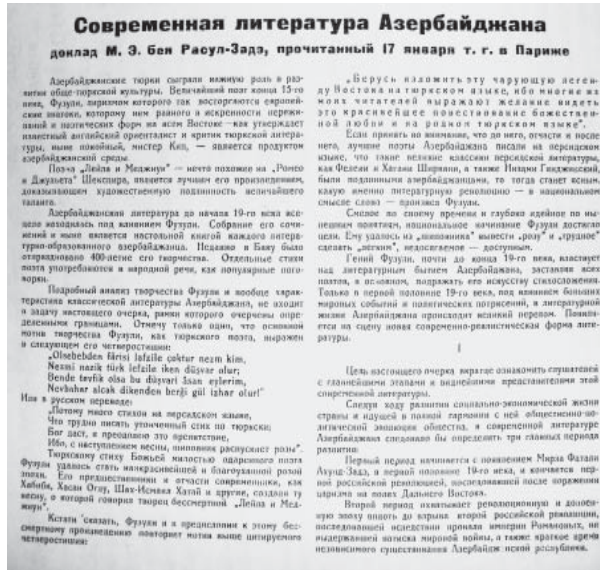
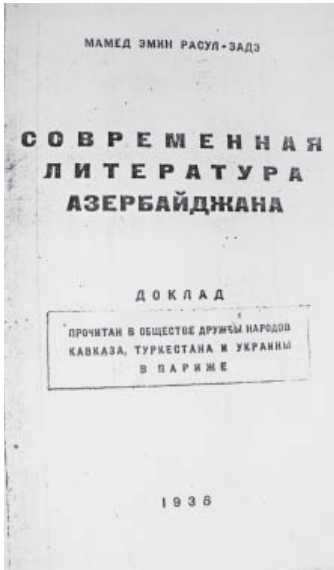
Evet, Ali Merdan Bey'in kaybı ile biz, milli hayatımızda başlı başına bir devri temsil eden önemli şahsiyetten ayrıldık; çünkü, Topçubaşı Ali Merdan Bey'in ismi belli bir kuşak ve belli bir devri temsil eder.

Rusya'da yüksek tahsil görmüş, Türk ve Müslüman aydını parmakla sayılacak kadar az olduğu bir dönemde Ali Merdan Bey ortaya çıkmıştır.

...Yakın zamanda memleket kurtulacak ve o zaman vefalı millet, ilk

parlamento başkanını, istiklal davasının vekilini hatırlar, gelir, seni oğulla birlikte buradan alır, arzu ettiğin vatan torpağına götürür ve hatıranı ebedileştirir. Aynı zamanda, birleşik müstakil Kafkasya'nın da, hürriyet fermanında imzası olan saygılı mücahidini unutmayaacağına kuşku duymuyorum! Sana söyleyeceğim son söz budur; sana bizden **binlerce rahmet, binlerce hürmet!**".

"Kurtuluş" dergisi. Berlin, 1934. yıl: 1, sayı:2

M.E.Resulzade'nin "Çağdaş Azerbaycan edebiyatı" konulu bildirisini

Paris, 1936.

1936 yılında Paris'de "Kafkas, Türkistan ve Ukrayna Halklarının Halklar Dostluğu" Cemiyetinde M.E.Resulzade **"Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı"** konusunda konuşma yaparak; Azerbaycan Edebiyatı ve onun önemli temsilcileri hakkında katılımcılara geniş çaplı bilgi verir. Resulzade, konuşmasına şöyle başlar: "Azerbaycan Türkleri genel Türk kültürünün oluşmasında önemli rol oynamışlardır.

Azərbaycan edebiyatı XIX əsrin öncesinə qədər Fuzuli'nin etkisində kalmış, onun şiirler dergisiedebiyatla ilgilenen her bir azerbaycanlının başucu kitabı olmuşdur. Bir süre önce Bakü'de onun yaratıcılığının 400. yılı anılmıştır. Onun ayrı-ayrı şiirleri meşhur badeler gibi halk deyimlerine çevrilmiştir".

M.E.Resulzade. «Çağdaş Azerbaycan edebiyatı». Paris, 1936

24 Mayıs 1936 tarihinde Paris, Henri Martin Caddesi, Kültür Fizik Klübü'nde - Azerbaycan, gürcü ve Kuzey kafkasyalılarla, Rusya esaretinde yaşayan diğer halkların temsilcilerinin katılımı ile bir toplantı düzenlenir. Toplantı **M.E.Resultzade tarafından açılır**. 11 Mayıs'ta Kuzey Kafkaya'nın, 26 Mayıs'ta Gürcistan'ın, 28 Mayıs'ta ise Azerbaycan ve Ermenistan'ın istiklallerini **ilan etmesi münasebetiyle** tebrik ederek başladığı konuşmasında bu olayın önemi hakkında geniş bir şekilde bilgi verir. Toplantıda, Tebriz'den gürcü temsilcisi A.İ. Çxenkeli, Azerbaycan temsilcisi Mir Yagub Mehdiyev, ermeni temsilci A.İ.Hatisyan, ukraynalı A.Şulgin, "Promete"nin editörü G. Gvazava'da konuşma yaparlar.

"Kurtuluş" dergisi, Berlin 1936.

Polonya Cumhuriyeti , 5-7 Ağustos 1936

M.E.Resultzade'nin organizasyonu ile Varşova'da "Müsavat" Partisi Konferansı'nın geçirilmesi ve "Yeni Program maddelerinin" kabul edilmesi

Şubat ayından itibaren M.E. Resultzade tarafından ön hazırlıkları yapılarak; ilgili kişilere gönderilen "Müsavat" Partisinin konferansı 5-7 Ağustos 1936 tarihinde Varşova'da yapılır.

M.E. Resultzade konferans açış konuşmasında partinin tarihsel süreci hakkında ki görüşlerini şu ifadelerle özetler:

"Azerbaycan İstiklal hareketına yol açan önderlik yapan ve kurtuluş savaşını yürüten birinci parti 'Müsavat'dır. Bunun dışında başka bir siyasi parti ve teşkilat yoktur".

Konferansın **ikinci bölümünde M.E.Resultzade'nin "Milli Harekatda parti faaliyeti"** hakkında konuşmasında belirttiği görüş ve önerileri tartışılır. Burada öne çıkarılan temel görüş; «Kızıl Rus bolşeviklerinin Azerbaycan'ı işgal etmesi sonucu, Milli Azerbaycan Harekatı yeni bir istikamet içinde eskisinden daha aktif bir şekilde yürümüş, gerek dahilde gerekse hariçde durmadan ilerlemiştir".

M.E Resultzade'nin **Parti programı** hakkında yaptığı açıklamaların ardından "Program Esasları" madde-madde müzakere edildikten sonra kabul edilir.

ortaya koymakta ve aynı zamanda bu ülkede de yıkıkıcı olan Bolşevizme karşı da mücadele bayrağı yüksetilmektedir. Problemlerimizin ideolojik ve politik temellerini öne sürmeden önce sizlere Azerbaycan'ın serhatlerini kısaca tasvir etmem gerekiyor.

Bir ülkenin bazı gerçeklerini bilginize sunmadan önce klasik metodları uygulayarak bilinmeyen büyüklüklerle karşılaşarak, dikkatinizi bazı noktalara çekmek istiyorum. **Ateş ülkesi: Azerbaycan!** Bu ad Azerbaycan'a sahip olduğu tebiî genellikle dolayî verilmiştir. Bu kültür tarihinde ateşin etkisini tanıyoruz... “.

1) "Kurtuluş" dergisi. Berlin, Mayıs, 1937, Yıl: 4, Sayı: 31.

2) M.E.Resultzade. Azerbaycan Problemi (Çevirener Perihan Mete, Sebahattin Şimşir]. Ankara, 1995.

Polonya, 6 Şubat 1938

6 Şubat 1938'de Polonya Cumhuriyetinin Varşova kentinde “Prometei” teşkilatının organizasyonu ve Varşova Doğu Enstitüsü bünyesinde faaliyet gösteren **“Genc oriyentalistler Cemiyeti”nin** Kırım-İdil-Ural bölümü İdil-Ural Millet Meclisi açılışının 20'nci yıldönümü münasebetiyle büyük bir tören düzenler. Varşova- “İş Adamları Cemiyeti”nin büyük salonunda yapılan törene Varşova'da bulunan Kuzey Kafkas, Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna, Kırım, İdil-Ural temsilcileri, yerli Polonya tatarları ve polonyalılar dışında Türkiye Finlandiya, Estonya, Almanya'dan gelen, İdil-Ural teşkilatının temsilcileri de iştirak eder.

M.E.Resultzade törende yaptığı önemli konuşmasında şu ifadelere yer verir: “İdil-Ural'lı kardeşler! Bir milletin uğradığı en büyük zulüme ve tarihin tanık olduğu en gaddar şartlara rağmen, yok olmadan benliğini koruyan bir örnek aranırsa bu bence siz olursunuz!

...Evet, kardeşler! Kazanan onlar değil, biziz. Manevi zafer bizdedir. İzlediğimiz siyasi alametler kıvılcık Çarlığın çökeceği mükaddes günleri bize müjde ediyor. Yeter ki, biz yıkılmadan ve sarsılmadan yürüyelim; şüphesiz, amaca nail olacak, memleketlerimizin kurtuluş günlerini mutlaka göreceğiz! ..

Bir an önce bu mesut güne kavuşmamızı temsil ettiğim, Azerbaycan, Kuzey Kafkas ve Gürcistandan, Birleşik Kafkas Konfederasyonu adına temenni ediyorum. Yaşasın Bağımsız İdil-Ural!”.

“Kurtuluş” dergisi. Berlin, 1938, Sayı:40.

Polonya, 7 Nisan 1938.

“Promete” Klubünün toplantılarından biri de 7 Nisan 1938 tarihinde Varşova’da yapılır. Polonya’nın tanınmış bilim adamı V.Baçkovski’nin «Yeni çağların ruhu hakkında» konulu konferansının ardından müzakereler başlar. Bu çerçevede söz alan M.E. Resulzade konuya ilişkin düşüncelerini şöyle ifade eder: “Asrın ruhundan bahsediliyor ve bu XIX asrın ruhuna karşı tutuluyor. Konuşmacıya göre bu, Fransa inkılabı ile başlayıp, Rusya inkılabı ile tamamlanan bir harekettir. XIX asrı ve onun medeniyetin her sahasında kazanmış olduğu başarıları inkar etmek mümkün değildir.

...Yalnız komüniste karşı değil, bütün Rus emperyalizmine karşı müttefikler de olabilir ki, bunlarla dostluğumuz da samimi ve daimidir. Bundan dolayı müttefiklerin ülkeleri üzerinde sürekli tehlike arz eden emperyalizmi zayıflatmak için Rusya’nın parçalanmasında tarihsel olarak ilgili olan devletler ve uluslararası güçler rol oynayacaktır.

.... Lehistan’ın (Polonya’nın) Doğu siyaseti, diğer bazı siyasetlerin “Rus meselesi”ne yaklaşımından farklıdır. Bu siyaset kök itibarı ile tedafi (müalice) bir mahiyettedir ve Leh istiklalinin geri alınması için “sizin de, bizim de hürriyetimiz için” şuarından hareket eden şanlı istiklal mücadelesi geleneğine dayanmaktadır”.

“Kuzey Kafkasya” / “Severnıy Kafkaz “dergisi. Varşova, yıl 1938, Sayı:47-48.

Romanya, Köstence kenti (Dobruca bölgesinde), Ağustos, 1939

1939 yılının Ağustos ayında **M.E.Resulzade, eşi Vanda hanım** ve tanınmış muhacir Ayaz İshaki ile birlikte dinlenmek üzere Romanya’da Türklerin yaşadığı Dobruca bölgesinde yer alan Köstence’ye gider. Burada Dobruca Medeniyet Birliğinin İdare Heyeti onlar için bir davet düzenler. Bu davette konuşma yapan Resulzade duygularını şu sözlerle ifade eder:

“Biz Dobruca’nın güneşli sahillerinde güneşten, sıcaklıktan yararlanmak için gelmiştik. Ancak hava şartları, tabiat bizden bu lütfünü esirgedi. Zararı yok, biz burada yaşayan Kırım’lı kardeşlerimizin sıcaklığı ile kucaklaştık ve ısındık. **Bizi asıl sevindiren ve ısıtan ateş, kardeş Türk ülkeleri arasındaki hararettir...**

Son günlerde bütün dünya ülkelerin ve milletlerin geleceği ve hakları üzerinde yapılan tartışmalarla sarsılmaktadır.. Bu arada Rus mahkûmu milletlerin ve özellikle biz Türklerin de bu konuda önemli yer işgal edeceklerine şüphe yoktur. Rusya’nın parçalanacağı, mahkûm Türk ellerinin

kurtulacağı muhakkak ve yakındır. Bu amaç ve şerefli gün için birleşelim ve hazırlanalım”.

Edebiyat:

1) *Ömer Özcan. Mehmet Emin Resulzade Romanya’da. “525-ci Gazete”, 21 Mayıs, 2011.* 2) *Müstecib Ulkusal. Kırım yolunda bir Ömür hatıralar. Ankara, 1999.*

Berlin, 5 Ağustos, 1943

M.E.Resulzade 5 Ağustos 1943 tarihinde M.E.Resulzade **Almanlara bir “Memorandum”** vererek, Almanya’dan ayrılır. Bükreş’e gitmeden önce, Berlin’deki **“Kaiserof” otelinde** Azerbaycanlılarla bir araya gelir. Resulzade’nin bu buluşmada yaptığı veda konuşması: **“Evlatlarım, sizler ellerinizde silah düşmanımıza karşı mücadelemizi devam ettirin, zira sizler siyasi değil, askeri güçsünüz. Ben ise Azerbaycan’ın bağımsızlık mücadelesinin sorumluluğunu üzerinde taşıyan bir siyaset adamı olduğumdan, milli istiklal konusunda, Almanlarla anlaşamadım. Ben bu gün sizlere veda ederek Almanya’yı terk ediyorum. Ancak gitmeden önce, Almanların milli meselelerimizde bizimle ilgili münasebetleri konusunda sizlere şunları söylemek istiyorum; Evlatlarım, özgür ve bağımsız yaşayan devletleri işgal ederek bağımsızlıklarını ellerinden alan Almanlar Komünist işgali altındaki Azerbaycan’a hiçbir zaman istiklal hakkı tanımayacaktır”.**

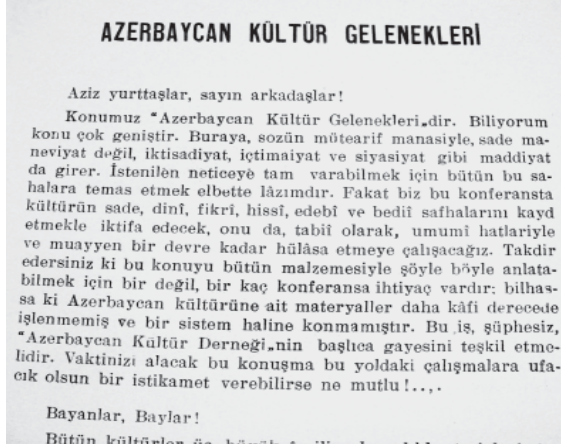
“Azerbaycan” dergisi. Ankara, 1994, Yıl:43, Sayı:295.

(Dr.Mehmet Kengerli’nin Bakü Medeniyet sarayında Müsavat Partisinin toplantısında yaptığı konuşmasından).

Ankara, 28 Mayıs, 1949

28 Mayıs 1949 tarihi Ankara’da Azerbaycan İstiklaline ayrılmış bir dönemdir. M.E.Resulzade “ Azerbaycan’ın Kültürel Gelenekleri” konulu bir konferans vermektedir. Bu konuşmasında: “Aziz yurttaşlarım ! Hürmetli arkadaşlarım, bu gün konumuz Azerbaycan medeniyet ananeleridir.

Biliyorsunuz ki bizim anelerimiz çok geniştir. Buraya sözün gerçek anlamıyla yalnız manevi yönüyle değil, iktisadi, sosyal ve siyasi yönden bakmak gerekir. İstenilen sonuca ulaşma bilmenin tek yolu bütün bu alanlarda faaliyet içinde olmak ve çalışmaktır.

Hanımlar, beyler!

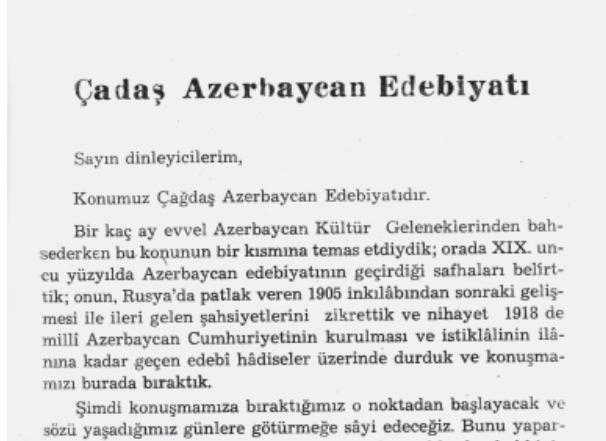
Bütün medeniyetler, üç büyük amilin karşılıklı etkilerinden doğar. Bunların birincisi coğrafi, ikincisi ülke ve insan üçüncüsü ise millet ve maneviyattır!

...Azerbaycan bulunduğu konum ile, yakın doğu bölgesinin çok önemli bir noktasındadır. ..”

27 Kasım 1949 Ankara

“Azerbaycan Kültür Derneği”nin teşebbüsüyle Ankara Halk Evinde yapılan konferansta konuşan M.E.Resulzade “Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı” konusunda bir konuşma yapar: “Sayın dinleyicilerim!Konumuz çağdaş Azerbaycan edebiyatıdır.

Birkaç ay önce Azerbaycan kültürünü ve geleneklerinden söz ederken, konuya farklı bir açıdan değinmiştik. Orada 19. y.y. Azerbaycan edebiyatının geçirdiği aşamaları belirlemiştik. Onun Rusya’da patlak veren,

1905 inkılabından sonra gelişmesi ile ön plana çıkan edebi şahsiyetlerden söz etmiştik. 1918 de Milli Azerbaycan Cumhuriyetinin kurulması ve istiklalini ilan etmesine kadar geçen zamanda ki edebi olaylar üzerinde konuşmuştuk.

Şimdi ise, konuşmamıza kaldığımız yerden devam edecek ve konuşmamızı günümüze kadar getirmeye çalışacağız. Bunu anlatırken bugün demir perde arkasında yaşananları size aktaramamaktan ayrıca üzüntü yaşamaktayız. Bu gelişmeleri özellikle nazara almanızı rica ediyorum.

Hanımlar beyler!

Milli Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduğu tarih olan 1917-18 yıllarında Azerbaycan halkı tarihinin en heyecanlı günlerini yaşadı. Edebiyat ve heyecana tercüme olurken, milli istiklal günlerine yakın olmanın şevk ve heyecanı içinde, yaratıcı büyük ümitle gösterilen duyarlılıklarını ortaya koydular. Sovyet cellatlarının vahşi işkenceleri durmamış, vatan mücahitleri duygularını ecel şerbetiyle içen şairlerden Ali Yusuf olayının cereyan edişini bu anlamlı şiirle ifade etmişti:

**Çok dolaştım eski şarkın ölü,hissiz yurdunu,
Subh olmuştu fakat yine bir uyanan görmedim,
Anlamazdı kimse onun o şüpheli derdini,
Ağlamazdı ona kimse, kalbi yanık görmedim!**

...Milli Kurtuluş Harekatının Azerbaycan ruhu hassas teller üstündeki etkisini ve nedeni ifade eden milli şair Ahmet Cevat 28 Mayıs'ın istiklal günü olması münasebetiyle hürriyet perisine hitaben yazdığı" neden yarandın" mısraları son derece liriktir. Onun bu lirizmi ile bizde sizi aşına edelim istedik:

**Sen kudretin aşarak coşan vaktinde,
Meleklerin gülüşünden yaratıldın!
Şehir dilli bir fırçanın eliyle,
Ahuların duruşundan yaratıldın!**

Aziz dinleyicilerim!Azerbaycan kendini hamleler ve heyecanlar içinde ifade ederken ona ağır bir darbe indirdiler.Hürriyet ve istiklalin feyizli havasına doymayan , Milli istiklalin verdiği bütün nimetlerden henüz yeterince yararlanamadan Azerbaycan edebiyatı yeniden tarihin kendine ayrılan facia ile hazin bir gelecekle baş başa bırakıldı".

M.E.Resultzade. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı.Ankara, 1950.

28 Mayıs 1952 Ankara

28 Mayıs Azerbaycan'ın İstiklâl günü

Azerbaycan Cumhuriyetinin İstiklâlî ilanından geçen 34 üncü yıl dönümü, 28 Mayıs Millî Azerbaycan Bayramı münasebetile, Azerbaycan Kültür Derneğinin tertiplediği seri konferanslardan beşincisi Ankara Halkevinde sayın Mehmet Emin Resulzade tarafından verilmiştir.

Dernek Başkanı Dr. Hamid Ataman yaptığı kısa bir konuşma ile Azerbaycan kültürünün, 28 Mayıs İstiklâl günü ile olan manevi münasebetine işaret ederek, hazır bulunanları Azerbaycan İstiklâlî uğrundaki şehit düşenlerin hatırasına hürmeten bir dakika saygı duruşuna davet etmiştir. Sonra sözü, Azerbaycan Cumhuriyetinin İstiklâlini ilân eden Millî Şûra Başkanı, Sayın M. E. Resulzade'ye vermiştir.

Kalabalık ve seçkin dinleyici kitlesinin sürekli alkışları arasında kürsüye gelen Emin bev. bundan 32 yıl evvel Mustakil Azerbaycan

Azerbaycan İstiklâlinin 34. Yıldönümü münasebetiyle Ankara'da Azerbaycan Kültür Derneğinde düzenlenen ve beşincisi olan konferans- ta Ankara Halk Evinde M.E.Resulzade bir konferans verir.

Dernek Başkanı Dr. Hamit Ataman toplanmanın açılışını yaptıktan

sonra sözü Resulzade'ye verir. Sürekli ve yoğun alkışlar içinde kürsüye gelen Resulzade şöyle konuşur:“ Bundan 32 yıl önce Müstakil Azerbaycan Cumhuriyeti döneminde yazılıp basılan ve bolşevik işgali sonrası yayımlanamayan, Ancak milliyetçi dostlarımız tarafından saklanan yegane yayım olan “İstiklal” dergisindeki “Azerbaycan Cumhuriyeti” makalesini okudu. Sonunda yer alan sözleri: “Bağımsız Azerbaycan için Azerbaycan cumhuriyetinin istiklali onun hürriyeti bir takım maddi şeylerle ölçülmeyecek kadar önemlidir. Onun bayrağında yer alan renkler, yeni teşekkül eden Türk Cumhuriyeti alem-i İslam'da teşekkül eden ilk cumhuriyettir. Öyle ki, milliyet, uluslararası milliyet ve çağdaşlık esası üzerinde teşekkül ederek yeni bir düzen içinde kendini bulmak olmuştur. Bu yönüyle de bir nebze olsun nişan vermek onun yüksek karakterinde kendini bulmuştur. Azerbaycanlıların milliyetçiliklerinden bir örnek olarak bir dergi vasıtasıyla açıklamak istedim. Burada milletimizin yeteneğindeki fitratı göstererek onun adeta bir yüz yıl önce Bakü'de akan petrol ve altının miktarın önemini bu günkü alametlere eş değer görmeğe benzer. Bakü petroleri seneler ve ticari hayata katkısıyla gelişmiş olan memleketin işlerine yaramış olsa da, eminim ki aynı toprak üzerinde yaşayan halkın yeteneğinde doğanın bir sırrı olarak gizli kalan istidat dünyaya mukaddes olsun!

Hür Türk medeniyeti!

Vatandaşlar!Bu medeniyet adına çalışalım, bir defa yükselmiş olan o üç renkli istiklal ve cumhuriyeti başımızın üzerinde tutalım”.

“Azerbaycan” dergisi, Ankara, 1952, Sayı: 3 Yıl 1.

11-16 Kasım,1952, Münhen- Almanya

“Kuzey Kafkasya Milli komitesi” nin girişimleriyle 11-16 1952 tarihinde “Hobis” otelinde yapılan konferans başkanlığına M.E.Resultzade, yardımcılığına ise, R.Gabaşvili ve Magome, Katipliğe ise Selim Ağasıbey, L.Zurabaşvili ve B. Baytugan getirildiler.

“Azerbaycan Milli Merkezi” başkanı olarak

M.E.Resultzade “Umumi Kafkasya siyasetinin Ana Hatları” konusunda yaptığı konuşmada şöyle dedi:

“Aziz mücadele arkadaşlarım!Konferansımız uluslararası ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde açıldı. O milli kurtuluş hareketlerimizi yakından ilgilendiren sorunları inceleyerek bir durumdayız. Bu konferansın çalışmaları Kafkas Milletlerinin Kurtuluşu yolunda kazanılan başarının aksi olarak teşekkür ettiğimiz Kafkas Merkeziyle sonuçlanmıştır. Genel olarak baktığımızda Kafkas merkezde yürüteceğimiz ortak siyasetin ana hatlarını kısaca aktarmak isterim.

Siyasi mücadelemiz, hareket sınırları tam olarak ifade edebilmek için her şeyden önce bir soruya cevap vermek gerekir. Sadece komünist doktrini ile Bolşevizm karşına çıkarak mücadele etmek yeter mi?Yoksa Rus emperyalizmi ile mücadele etmemiz gerekir?”

“Kafkasya” dergisi. 1952 Sayı: 17, Münih

30 Mayıs 1953 Ankara

“Türk Basın Derneği Birliği Derneği” matbuatta 50 yıl hizmet vermiş medya çalışanları için yapılan jübile toplantısında M.E.Resultzade’de bir ödül almıştır. Burada yaptığı konuşmada:“ Bundan 50 yıl önce 1903’te Kafkasya’da neşredilen ilk makalemde, Türk öğrencilerinin aralarında rusca konuştuklarını tenkit etmişim. O günden beri geçen gazetecilik yaşamımda bu fikri müdafaa ettim. Emekli bir Türk muharriri olarak anılmak şerefiyle duyduğum sevinci buradan hür ve müstakil Türkiye Cumhuriyetinde teşekkürle izhar ederken, zihnimin orada, milli kurtuluşunu gözlediğim Azerbaycan’da ve Kafkasya’da olduğunu saklamak istemiyorum”.

“Azerbaycan” dergisi, Ankara 1953, Yıl 2, Sayı: 3(15)

Umumi Kafkasya siyasetinin ana hatları

Milli Azerbaycan Merkezi Başkanı sayın Mehmed Emin Resultzade'nin Kafkasya Konferansında Azerbaycan delegasyonu namına okuduğu rapor:

Aziz mücadele arkadaşları:

Konferansımız milletlerarası münasebatın gerginleşen bir zamanında açılıyor. O, milli-kurtuluş hareketlerimizi yakından ilgilendiren meseleleri inceleyecek bir durumdadır. Bu Konferansın çalışmaları Kafkasya milletlerinin Kurtuluş uğrunda yaptıkları mücadele aksiyonlarını telif etmek işi ile görevli umumi bir Kafkasya merkezi yaratmakla neticelenmelidir.

Teşkilî tasavvur olunan umumi Kafkasya merkezinin icraya mükellef olacağı vazifeleri doğru olarak tayin edebilmek için, yürüteceğimiz müşterek Kafkasya siyasetinin ana hatlarına bir kaç kelime ile kısaca işaret etmek isteriz.

olduğunu tanyan hakikat ifadesini bu akıllarda bulmuştur. Verilen umumi hak reyleriyle bu hak, 1918 de, Kafkasya’da tahakkuk ettil. O, yalnız dışarıdan gelen bir kuvvetin – Rus-Bolşevik işgalinin süngüleriyle çığnandı. 32 yıldır, bütün Kafkasya milletleri, her türlü vasıtalarla, bu tecavüze karşı durmadan mücadele ediyorlar.

Dünya umumi eikârının Sovyetler Birliğindeki milliyet meselesini yakından anlamaya başladığı şu sırada, biz, davamızın apaydın vechesini gölgelendirmemeliyiz. “Rusya Milletlerini Kurtarma Şurası” nı perdelemek üzere, vücade gelen “Bolşevik Aleyhtarı Mücadele Koordinasyon Merkezi”ne mensup bazı sözde demokratların hicap duydukları “önceden karar vermek”ten bizler kat

28 Mayıs 1954 Ankara

Azerbaycan'ın işgalinin 36. Yılı dönümü münasebetiyle Ankara'daki "Azerbaycan Kültür Derneği" mayıs 1954'te Cuma günü saat 18.00 de toplantı düzenledi. Azerbaycan'ın tanınmış şahsiyetlerinden Abdülvahap Yurtsever açılış konuşmasından sonra derneğin gençlerinden Ahmet Karaca Gültekin'in 28 Mayıs'a hasrettiği bir şiir okudu.

Daha sonra derneğin başkanı M.E. Resulzade'ye söz verdi. Konuşmasında, istiklal mefkuresinin bir ideal olarak kabul edilmesini

ifade ederken salondakilerin yoğun alkışları arasında sık sık sözü kesiliyordu.

Daha sonra Türkistanlı mücadele adamı Tahir Çağatay, İdil-Ural Türklerinin lideri Ayaz İshaki ve diğerleri birer konuşma yaptılar.

"Azerbaycan" dergisi, Ankara, Mayıs 1954, Yıl: 3, Sayı: 2-3 (26-27).

Aralık 1954 Ankara

Azerbaycan'ın siyasi önderlerinden ve lejyonerler komutanı "Azadlık" radyosu Baş editörü Abdürrahman Fetalibeyli Düdengenski SSCB casusu tarafından öldürülmesi nedeniyle "Azerbaycan Kültür Derneğinde" bir toplantı düzenlendi. Toplantıda konuşan Mehmet Emin Resulzade: "Ölülerimizi hayırla yad etmek kültürümüzün ve sosyal hayatımızın bir parçasıdır. Siyasi yada başka bir nedenle hayatını kaybeden vatandaşların hayatını objektif bir anlayışla tasvir ve takdir etmek tarihinin vazifesidir. Mezarları başında onlara rahmet okumak ise geleneğimizdir.

Rus-bolşevik istilası aleyhine ve vatanın hürriyeti ile istiklali lehine yapılan milli mücadelenin kurbanları olan Azerbaycanlıları takdirle anıyorum.

Burada gaddar düşmanın vahşi bir darbesi ile aramızdan feci bir şekilde ayrılan mücahit Fetalibeylinin meziyetlerinden birkaçını söylemek defin borcunu ödemek amacıyla huzurunuzdayım.

Kurtuluş mutlaka bir gün olacaktır. Azerbaycan hür ve bağımsız olacaktır. Bu kardeşimiz de kendi vatanında adının şan ve şerefle anılacağı inancıyla hatırası önünde saygı ile eğiliyorum".

"Azerbaycan dergisi", Sayı: 9 (33) yıl 3, 1954, Ankara

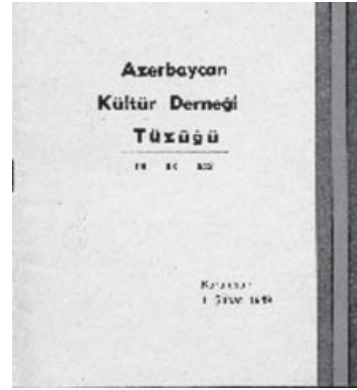

KURDUĞU VE KURULMASINA İŞTİRAK ETTİĞİ TEŞKİLATLAR

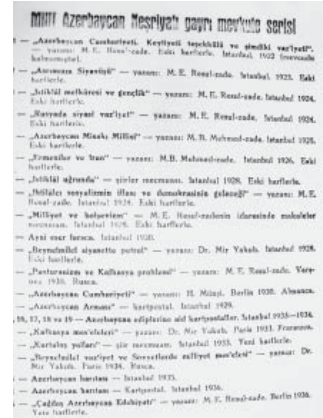
1. “Azerbaycanlı Genç İnkılapçılar Derneği” (Başkan). Bakü, 1903
- 2.”Müslüman Demokratik Müsavat Cemiyeti”. Bakü, 1905-1906
3. “Müslüman Demokratik Partisi- Müsavat”. Bakü, 1911
4. “Nicat’ Medeni-Maarif Cemiyeti” (Başkan) 1916.Birinci Rus İnkılabı döneminde kurulmuştur.
5. “Gizli Müsavat Teşkilatı”. Bakü, 1920
6. “Azerbaycan Milli Merkezi” (Başkan). İstanbul, 1924
7. “Müsavat Partisi Harici İlişkiler Bürosu” (Başkan). İstanbul, 1923
8. “Promete” Teşkilatı. Varşova, 1928
9. “Kafkas İstiklal Komitesi”. Paris, 1926.
- 10.”Azerbaycan Milli Neşriyatı”. İstanbul, 1923
11. “Milli Azerbaycan Komitesi” (Başkan). Berlin, 1924.
- 12.”Azerbaycan Milli Komisyonu” (Başkan). Berlin, 1942.
13. “Azerbaycan Demokrat Birliği” (Başkan). Münih, 1946.
14. “Azerbaycan-Türkiye Cemiyeti” (Başkan). 1947
15. “Azerbaycan Kültür Derneği” (Fahri Başkan). Ankara, 1949.

Azerbaycan Milli Merkezi

“Azerbaycan Kültür Derneği”nin tüzüğü

Azerbaycan Milli Neşriyatı'nın kitapları

YÖNETTİĞİ VEYA YAYDIĞI YAYIM ORGANLARI

1. **“Hümmet”(Güc,enerji) gazetesi** - 1904-1905 yıllarında Bakü’de yayımlanmıştır. M.E.Resulzade bu sosyal demokrat gazetenin editörü olmuş, gazetenin yayımı durdurulunca da 3 Temmuz 1917’den sonra Neriman Nerimanov tarafından yönetilmiştir.

2. **“Tekamül”(İnkişaf)** - Haftalık gazetedir, 1906- 1907 yıllarında Bakü’de 14 sayı çıkmıştır. Gazetenin editörü olan M.E.Resulzade 39 adet köşe yazısı yazmıştır.

3. **“İrşad”(Yol gösteren, ışıklı yol gösteren) gazetesi** - Aralık 1905 yılında Bakü’de yayıma başlamış, iktisadi ve edebi içeriği olan gazetenin editörü M.E.Resulzade’nin 40-a kadar yazısı yayımlanmıştır.

4. **“İrani Nov”(Yeni İran) gazetesi** -Şu gazete 1909 yılının Ağustos ayının 23-den Mayıs 1911-yilinadek Resulzade tarafından İran’da yayımlanmıştır. Günlük bağımsız bilimsel, siyasi ahlaki ve mezhabi içeriği olan gazete İran’daki demokratikleşme hareketlerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu gazetede M.E.Resulzade’nin 31 yazısı yayımlanmıştır.

5. “İkbal”(Heyir, fayda) gazetesi - 1912-1915 yıllarında Bakü’de S.Aynullayev, C.İbrahimoğlu, 1913-1914 yıllarında ise Seyit Hüseyin Sadık tarafından yayımlanan gazetenin 1914 yılındaki 760 Sayısı dahil 1915 yılına kadar Resulzade tarafından yönetilmiştir. Gazetenin 923 sayı çıkmıştır.

6. “Gardaş Kömeği” - Mayıs 1917 tarihinde Bakü’de yayıma başlamıştır. M.E. Resulzade burada yayım kurulunda bulunmuş, ancak derginin bir sayı çıkmıştır.

7. “Müsavat” (Beraberlik) gazetesi - 10 Eylül 1917 -20 Ekim 1917 tarihlerinde çıkmış, Müsavat Partisinin yayım organıdır. M.E. Resulzade bu gazetenin genel yayım yönetmenidir. 1- sayısında “Heyeti Tahriyye”-den “Yürüdüyümüz Yol” başlıklı yazısı çıkmıştır. Gazetenin beş sayı yayımlana bilmiştir.

8. “Açık söz”(Aydın, aşkar söz) gazetesi - Sosyal, siyasi ve edebi bir karakter taşıyan gazete 1915 yılının Ekim ayının 2-den başladığı yayımın 1918 yılına kadar sürdürmüştür. Bu gazetenin özelliği ilk defa olarak Türkiye türkçesiyle yayımlanmasıdır. Gazetenin 724 sayı çıka bilmiştir. Mart 1918 olaylarıyla birlikte yayımlanması durmuştur. Aynı yılın ortalarında Abdullah Saigin yönetiminde arada bir yayımlanmıştır. Bu dönemlerde ise

M.E.Resulzade Bakü’de olmamıştır. 1918 tarihinde Bakü düşman işgalinden kurtulunca tekrar yayıma başlayan gazetede M.E.Resulzade imzasıyla 259 yazı yayımlanırken, iki yüz kadar de imzasız yazısı yayımlanmıştır.

9.”Naş Put” (”Bizim Yol”) gazetesi – “Müsavat” Partisinin rusca yayım organı olmuştur.17 Şubat 1919 – Nisan 1919 da yayımlanmış ve toplam olarak 10 sayı çıkmıştır.

10. “Yeni Kafkasya” dergisi – M.E.Resulzade tarafından 1923 yılında İstanbul’da yayım hayatına başlayan derginin editörü kendisi olmuştur. Azerbaycan muhaceret matbuatının temelini oluşturur. 26 Eylül 1923 ten 15 Eylül 1927 yılına kadar yayımlanan dergide M.E.Resulzade’nin 215 adet yazısı yayımlanmıştır.

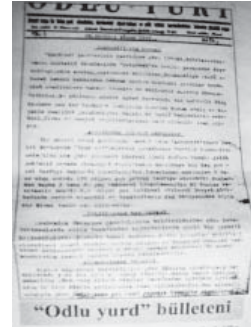
11.“Azeri Türk” dergisi - 1 Şubat 1928 de İstanbul’da yayıma başlayan dergi 15 Kasım 1928-e kadar çıkmıştır. M.E.Resulzadenin yöntemçiliyi ile çıkarılan derginin yazı işleri müdürü Mehmet Sadık Aran olmuştur.

12.“Odlu Yurt” dergisi - 1 Mart1929 yılında İstanbul’da aylık olarak yayım hayatına başlamış ve Eylül 1931-e kadar yayımlanmıştır. Editörü M.E. Resulzade olmuştur.

13.“Odlu Yurt” bülteni - Abbaskulu Kasımzade’nin sahibi, Kemal’in de yazı işlerini yönettiği bu Bülten Sovyet Rusya ile Yakın Doğu, siyasi, sosyal, milli ve bağımsızlık hareketlerinden söz eden günlük bir bültendir. İlk sayısı 27 Aralık 1929 yılında çıkmıştır. Bültenin redaksiyonu Pangaltı Şafak Sokak No: 60 İstanbul’dur. İki sayfadan oluşan Bültenin sonuncu sayısı 17 Mart 1930 tarihinde çıkılab “İdareden” başlıklı yazısında yayımın amacı belirlenirken, “Odlu Yurt” dergisi gibi meşgul olduğu alan ve olaylar hakkında okurlara günlük bilgi vermektir.

14.“Bildiriş” gazetesi” - 7 Ağustos 1930 tarihinde İstanbul’da yayım hayatına başlayan gazete, 1931 yılına kadar yayımlanmıştır.Gazetenin imtiyaz sahibi A.Kazımzade olurken, yayım hayatının idamesinde M.E.Resulzade’nin de rolü vardır.

15.“İstiklal” gazetesi - 10 Ocak 1932’de Almanya’da yayımlanmaya başlamıştır. On günde bir çıkan gazetenin editörü M.E.Resulzadedir. Gazete 1934 tarihinde yayımlanmasını durdurmuştur.

16.“Kurtuluş” dergisi - Kasım 1934 tarihinde Berlin’de 15 günlük olarak yayıma başlamış, 1939 yılının sonlarına kadar yayımın sürdürmüştür.

17.”Kurtuluş” bülteni (“Berfreing”) – 1 Mart 1937 de Berlin’de almanca yayımlanan”Kurtuluş” dergisine ilave olarak 3 sayı çımıştır.

18.”Müsavat” bülteni - Eylül 1936 tarihinde Berlin’de yayıma başlamış, daha çok partinin faaliyetlerini haber olarak işlemiştir. M.E.Resulzade’nin genel yayım yönetmeni olduğu dergi dört sayı yayımlana bilmiştir.

19.“Azerbaycan” dergisi - Nisan 1952 tarihinde Ankara’da “Azerbaycan Kültür Derneği”nin bir yayımı olarak yayım hayatına başlayan derginin baş yazarı Feyzi Aküzüm, mesul müdür ise Ahmet Yaşat olmuştur.

Derginin sayılarında M.E.Resulzade’nin yazılar ve konferans metinleri yayımlanmıştır. Uzun yıllar aylık olarak çıkan “Azerbaycan” dergisi daha sonra adını “Azerbaycan Türk Kültür Dergisi” olarak değiştirerek iki ayda daha sonra ise altı ayda bir olarak günümüze kadar yayım hayatını sürdürmüştür.

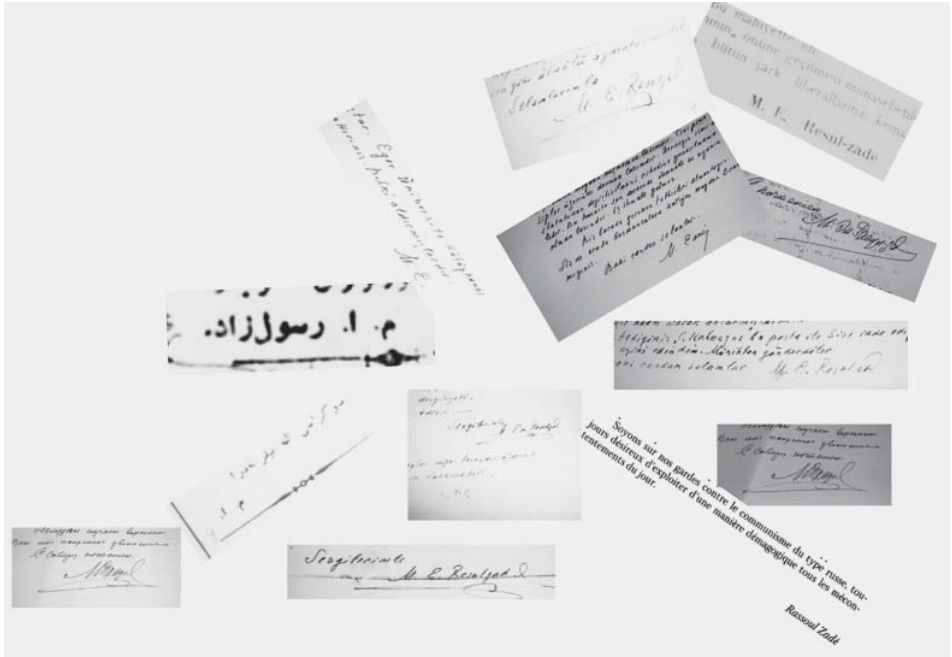
Dergi uzun süre baş yazar Ahmet Karaca tarafından yönetilmiş, onun hayatını kaybetmesiyle bu görev Tuncer Kırhan tarafından sürdürülmektedir.

YAYIMLANAN YAZILARINDA KULLANDIĞI İMZALARI

1. Muhammed Emin Resulzade
2. M.E.R-zade
1. Muhammed Emin
1. Resulzade
2. Marzade
3. Mürettib
4. M.E.
5. M.Emin
6. M.E.M.
7. R-zade
8. Niş.
9. Sosialist
10. Haman
11. M.E.R.

**M.E.RESULZADE’NİN
YAZILARININ BASILDIĞI ORGANLAR**

1) Azerbaycan:

1. “Hümnet” gazetesi - 1904-1905, Bakü.
2. “Daveti Koç”(Çağırış) gazetesi - 26 mayıs 1906- 6 Ağustos 1906, Bakü.
3. “İrşad” gazetesi - 1905-1907, Bakü.
4. “Tekamül” gazetesi - 1906-1907, Bakü.
5. “Yoldaş” gazetesi – 1907, Bakü.
6. “Terakki”(İnkişaf) gazetesi - 1908-1909, Bakü.
7. “Fiyuzat”(Fayda,xeyir) dergisi - 1906-1907, Bakü.
8. “Volna”(Dalğa) dergisi - Şubat1909- toplam iki sayı rusca, Bakü.
9. “Dirilik” dergisi - 16 Eylül 1914-1916, Bakü.
10. “Şelale” dergisi - Ocak 1913- Mart 1914, Bakü.
11. “İkbal”(Fayda) gazetesi - 1912-1915, Bakü.
12. “Yeni İkbal”(Yeni fayda) gazetesi – 28 Nisan 1915-1917, Bakü.
13. “Açık söz” gazetesi -1915-1918, Bakü.
14. “Azerbaycan” gazetesi - 1918-1920, Bakü.
15. “Basiret” (Ağıllı, müdrik) gazetesi - 14 Nisan 1914-1920, Bakü.
16. “Kurtuluş” dergisi - Ekim 1915-1919, Bakü.
17. “Qudok”(Fit) gazetesi - Ağustos 1907-Aralık 1907, Bakü.
18. “Bizim yol” gazetesi – 17 Şubat 1919-Nisan 1919,Bakü.
19. “İstiklal” gazetesi – 1919-1920 yıllar,Bakü.
20. “İkdam”(Başlangıç) gazetesi – 1914 -1915 yıllar,Bakü.
21. “İstiklal”mecmuesi –28 Mayıs 1919,Bakü.

“Basiret”
(Ağıllı, müdrik)

“Dirilik”
(Uyanış)

“Fiyuzat”
(Fayda, xeyir)

“Şelale”

GÜRCİSTAN

1. “Şark-i Rus” (Rusyanın Şarkı) gazetesini - 30 Mart 1903-15 Ocak 1905, Tiflis

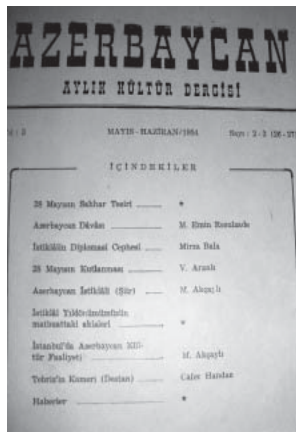
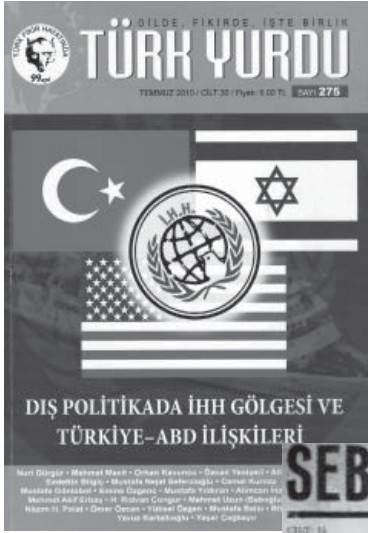
İRAN

1. “İrani Nov” (Yeni İnan) gazetesini -23 Ağustos 1909- 28 Mayıs 1911, Tahran

TÜRKiYE

1. “Türk Yurdu” dergisi -Aralık 1911,halen yayımlanıyor, İstanbul
2. “Sebilürreşad”(Doğru Yol) dergisi -1912 yılından yayımlanır, İstanbul
3. “Yeni Kafkasya” dergisi – 26 Eylül 1923-1927, İstanbul
4. “Azeri- Türk” dergisi -1928, İstanbul
5. “Odlu Yurt” dergisi - 1929-1931, İstanbul
6. “Bildiriş” gazetesini - 1930-1931, İstanbul
7. “Azerbaycan Yurt Bilgisi” dergisi - 1932 -1934, İstanbul
8. “Azerbaycan” dergisi - 1952 - halen yayımlanıyor, Ankara
9. “Dünya” gazetesini – 1954, Ankara
10. “Zaman” gazetesini – 1918, İstanbul
11. “Tercüman-ı Hakikat” gazetesini -1918

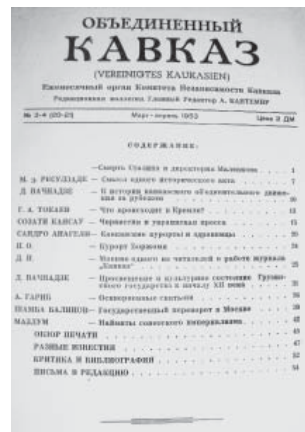
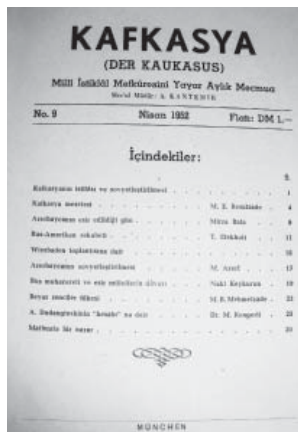
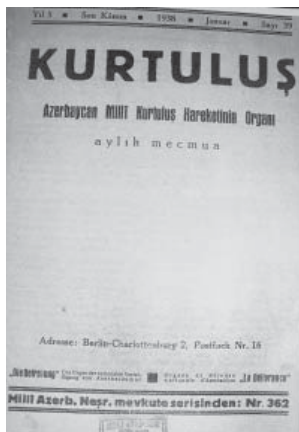
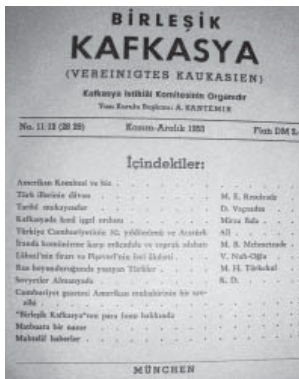

5.RUSYA

1. “Jizni Naisyonalnostey” (Milletler heyatı) dergisi – 1922, Moskova

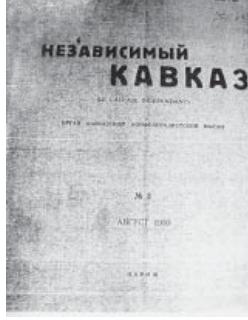
6.ALMANYA

1. “İstiklal” gazetesi -1932-1934, Berlin
2. “Kurtuluş” dergisi -1934-1939,Berlin
3. “Kafkasya” dergisi -1951, Türkiye Türkçesiyle, Münih
4. “Birleşik Kafkasya” dergisi -1951, Münih
5. “Obyedenenny Kafkas” (Birleşik Kafkasya) dergisi -1950, Rusca, Münih

7. FRANSA

1. “Promete” dergisi - 1926-1939, fransızca, Paris
2. “Nezavisimiy Kafkas” (Bağımsız Kafkas) dergisi – 1930, rusca, Paris
3. “Kafkas” dergisi - 1934-1939, rusca, Paris, 1939 Berlin

8. POLONYA

1. “Vshod” (Orient) (Doğu) - Bilimsel popüler dergi. XX.yy 30. Yıllarında Polonyada çıkmış,
2. “Rocznik Tatarski” (Tatar yılığı) mecmuası – 1930, Varşova
3. “Şimali (Kuzey) Kafkasya - Severniy Kafkas”- 1934-1939 (Varşova’da türkçe ve rusca yayımlanmıştır).

YAPTIĞI TERCÜME ESERLERİ

1. **Hafız Şirazi.** Şiirler.”İrşad” gazetesi. (M.E.Resultzade’nin ilk neşredilmiş tercüme eseri farsca yayımlanmıştır. “Hafızden tercüme” başlığı ile “İrşad” gazetesinde derc edilip).
2. **A.B.Blium.** “İşçi sınıfına özgürlük gerekir?” (ruscadan çeviri). Bakü, “Tekamül” gazetesi idaresi yayımıdır,1907.
3. **A.Krlov.** “Konsert”. (M.E.Resultzade A.Krlovun “sazandalar” adlı bu temsilini “Hayvanların konserti” adı ile rus dilinden farscaya tercüme edilmiştir). “İrani Nov”, Sayı: 213, 25 Mayıs, 1910.Tahran
4. **L.Tolstoy.** “Asarqadon” (Konstantinopol). İstanbul, 1912.
5. **L.Tolstoy.** “Tövbe”. 1921, Moskova.
6. **Şeyh Cemalettin Afgani.** “Milli Birlik Felsefesi”. (Farscadan çeviri). İstanbul, 1912.
7. **Maksim Gorki.** “Ana”. (Ruscadan çeviri).
8. **M. Gorki.** “Han ile oğlu”. Bakı, 1914. (Bu kitap yazar Maksim Gorkinin iki hikayesinin tercümesidir (1. Han ve oğlu; 2. Ana.)
9. **F.M.Dostoyevski.** “Kartal”. (Ruscadan çeviri). Öykü “İkbal” gazetesinde yayımlanmıştır.
10. **Y.M.Lermontov.** “İsmail bey” (poema). Baku, “Dirilik” dergisi, 1914, N 2, 4, 5, 6.10, 15.
11. **Alfons Dude.** “Sonuncu ders”. “İkbal” gazetesi, 18 Şubat 1914.
12. **Nizami Gencevi.** “Sultan Sencer ve kadın”. Farscadan çeviri, “Azerbaycan” dergisi, 18 Şubat 1952.
13. **N.Gencevi.** 1) “Tuğlaçı ihtiyar” (Kiremit kesen yaşlı); 2) “Baykuş düğünü” - her ikisi “Sırlar Hazinesi”nden.
14. **N.Gencevi.** 1) “İnsanlığın deyeri”; 2) Hüsrev ile Ferhat’ın değişmesi”- her ikisi “Hüsrev ve Şirin”den.
15. **N.Gencevi.** “Gıpçaq kadınlar” - İsgendername” eserinden.

Not: I.M.E.Resultzade 1951’te Ankara’da neşredilmiş “Azerbaycan şairi Nizami” monografyasının sonunda “Nizamiden çevirmeler” bölümünde bu şiirleri ve eserlerin hisselerini farscadan çevirmiştir. Bu monografyada o, N.Gencevi ile ilgili Celaladdin Rumi, Hafız Şirazi, Ömer Hayyam, Sadi Şirazi ve doğu klasiklerinin eserlerinden de belirli kısımlarını çevirmiştir.

Not: 2. M.E.Resultzade istanbul’daiken o zaman İtalyanın Kapri adasında yaşayan rus yazar Maksim Gorki’nin bazı hikayelerini tercüme etmiş ve ona göndermiştir. Ayrıca daha başka eserlerini türkçe’ye çevirme arzusunda olduğunu kendisine bildirmiştir. M.Gorki konusu doğu yaşamından alınmış “Han ve oğlu” hikayesini çevirmeyi ona tavsiye etmiştir.

Araştırmacı profesör Ş. Hüseyinov şöyle diyor: M.E.Resultzade ilk defa Celil Mehmetkuluzade’nin “Binasipler” (bedbahtlar, zavallılar) makalesini rusçaya çevirmiştir.

**AZERBAYCAN'DA
YAYIMLANMIŞ ESERLERİ**

- 1."Karanlıkta ışıklar"- Piyes, 1908, Bakü.
- 2."Nagehan bala" – Piyes, 1908, Bakü.
- 3."Şekli İdare hukukuna iki bakış" - 1917, Bakü.
4. "Toplum idaresi" – 1917, Bakü.
5. "Bize hangi idare yararlıdır"- 1917, Bakü.
- 6."Azerbaycan teşekkülünde Müsavat"- 1920, Bakü.
7. "Azerbaycan Cumhuriyeti"(yayıma hazırlayan Asif Rüstemli) – 1990, Bakü.
8. "Stalin ile ihtilal hatıraları" (yayıma hazırlayan Nesip Nesipzade) - 1991,Bakü.
9. "Asrımızın Siyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı.Çağdaş Azerbaycan tarihi" (Mövsüm Aliyev'in giriş sözü ile) – 1991, Bakü.
- 10."Azerbaycan şairi Nizami"(türkçeden çeviri Rüstem Aliyev) – 1991, Bakü.
- 11."Bolşeviklerin Doğu siyaseti"- 1994,Bakü.
- 12."Azerbaycan davası" (hazırlayan: Nesiman Yagublu) - 1996, Bakü.
- 13."Azerbaycan şairi Nizami" - 2008, Bakü.
- 14."Milli birlik"- 2009, Bakü.
- 15."Azerbaycan'da milli hareket"- 2009, Bakü.
16. "Bir Türk milliyetçisinin Stalin'le ihtilal hatıraları"- 2011, Bakü.
- 17."Azerbaycan şairi Nizami"(bilim dinleyicisi Yadigar Türkel) - 2011, Bakü.
- 18."Kafkas Türkleri" - 2012, Bakü.
- 19."Panturanizm. Kafkas Sorunu" - 2012, Bakü.
- 20."İran Türkleri"- 2013, Bakü.
- 21."Azerbaycan ve Başkent Bakü'nün tarihi ile ilgili eserler"(1918-1919) - 2013, Bakü.
- 22."Eserleri"- I. Cilt(1903-1909), 1992, Bakü.
23. "Eserleri" - II.Cilt(1909-1914), 2001, Bakü.

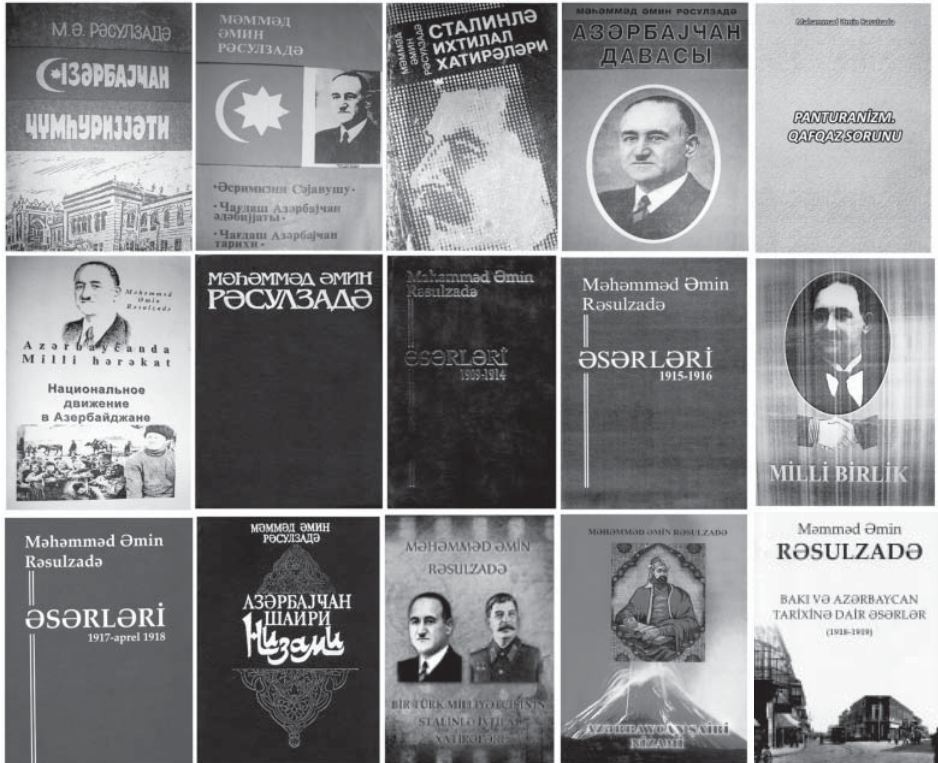
24. "Eserleri"- III. Cilt(1915-1916), 2012, Bakü.
25. "Eserleri"- IV. Cilt (1917- Nisan 1918), 2013. Bakü.
- 26."Eserleri" V. Cilt(1918- Nisan 1920), 2014, Bakü.

Not: M.E.Resultzade 'nin "Eserleri" nin I,II,III,IV,V ciltlerinin yazılarını toplayan tertip ve süzenini sağlayan, **Prof. Şirmemmed Hüseyinov'dur.**

I ve II. Ciltlerin geçişleri sağlayan ve redaksiyonları Filoloji ilimleri adayları **Malik Garayev ve Memmedeli Müsaddıg'dır.**

II. ciltte farscadan tercümelere sağlayan **Segafi Hanım Hatemi ve Memmedeli Müseddik oldu.**

III, IV ve V. Ciltlerin geçiş ve redaksiyonları ise **Prof. Şamil Veliyev, Samir Halidoğlu (Mirzayev), teknik editör Aygün Azimova tarafından yapılmıştır.**

TÜRKİYE'DE YAYIMLANMIŞ ESERLERİ

1. Azerbaycan Cumhuriyeti (keyfiyyeti-teşekkülü ve şimdiki durum). 1923, İstanbul.
2. Asrımızın Siyavuşu. 1923, İstanbul.
3. İstiklal mefkuresi ve gençlik. 1925, İstanbul.
4. Rusya'da siyasi durum. 1925, İstanbul.
5. İhtilalci sosyalizmin iflası ve demokrasinin geleceği. 1928, İstanbul.
6. Milliyet ve bolşevizm. (Makaleler mecmuesi) 1928, İstanbul.(M.E. Resulzadenin editorluğu ile neşr edilib ve buraya onun aşağıdaki eserleri dahildir: 1) “Bolşeviklerin Doğu siyaseti”; 2)Milliyet meselesinde bolşevik nezeriyyeleri”).
7. Şefibeyçilik. 1934, İstanbul.
8. Azerbaycan Kültür Gelenepleri. 1949, Ankara.
9. Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı. 1950, Ankara.
10. Çağdaş Azerbaycan Tarihi. 1951, Anakara.
11. Azerbaycan şairi Nizami. 1951, Ankara.
12. Milli tesanüt. 1978, Ankara.
13. Azerbaycan kültür gelenekleri ve çağdaş Azerbaycan edebiyatı. 1984, Ankara.
14. Asrımızın Siyavuşu. 1989, Ankara.
15. Azerbaycan Cumhuriyeti (keyfiyeti teşekkülü ve şimdiki durum) (haz: Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım, Sabahattin Çağın). 1992, İstanbul.
16. İran Türkleri (haz: Yavuz Akpınar). 1993, İstanbul.
17. Kafkasya Türkleri (haz: Yavuz Akpınar). 1993, İstanbul.
18. Azerbaycan problemi (almancadan çeviren P.Mete, S.Şimşir). 1996, İstanbul.
19. Bir Türk milliyetçisinin Stalinle ihtilal hatireleri (haz: Sebahattin Şimşir). 1997, İstanbul.
20. M.E.Resulzadenin Meclisi- mebusan konuşmaları (haz: Sebahattin Şimşir). 2003, Ankara.
21. Rusya'da siyasi vaziyet. 2005, İstanbul.
22. Hatıralar ve Kafkasya (yayımlayan: S.Şimşir). 2011, İstanbul.

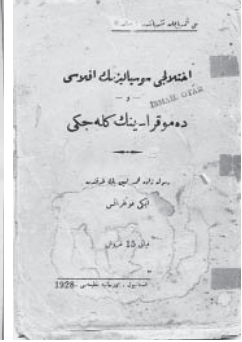
“Azerbaycan Cumhuriyeti (keyfiyeti-teşekkülü ve şimdiki durumu)”.
1923, İstanbul

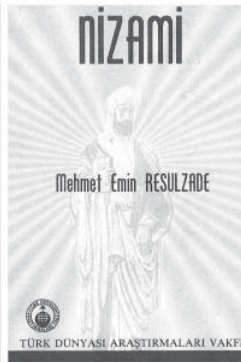
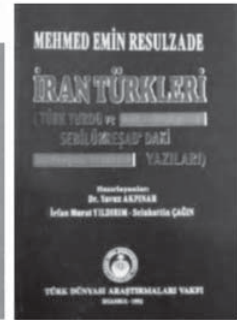
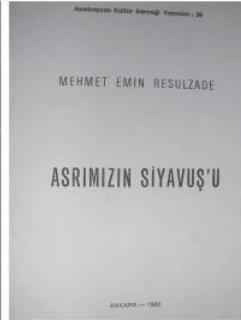
“Asrımızın Siyavuşu”.
1923, İstanbul

“İstiklal mefkuresi ve gençlik”.
1925, İstanbul

İhtilalci sosyalizmin iflası ve demokrasinin geleceği.
1928, İstanbul

İRAN'DA YAYIMLANAN ESERLERİ

1. Tahran

a) “Tenkid-i firgeyi etidaliyun ve ya ictimaiyyu”n (muhafazakar ve sosyalist muhafazakar partilerin tenkidi). Farsca, 1910.

2. Erdebil

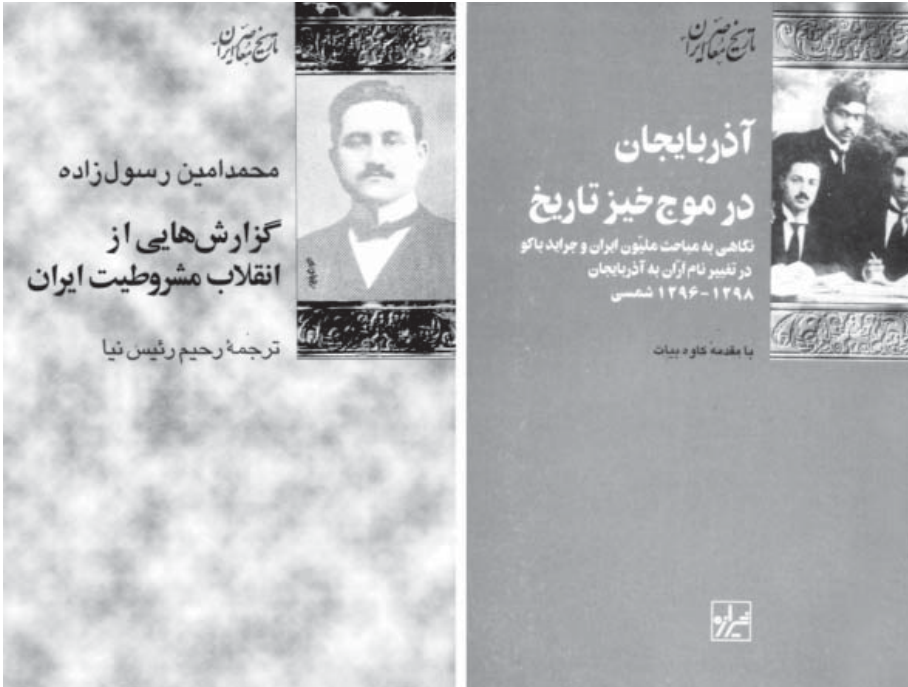
a) “Saadeti beşer”. Farsca, 1911.

3. Tahran

a) “Meşruti inkilabından bilgiler” (Yayıma haz: Rahim Raisniya). Tahran. 2006, 338 s, tiraj, 1100.

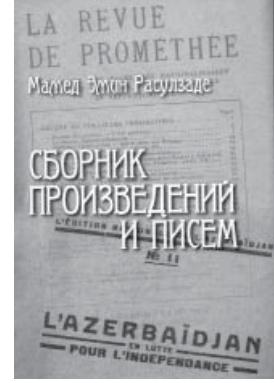
Not: M.E.Resulzade'nin 3 makalesinin yer aldığı bir kitap ise 1980. Yılda Tahran'da yayımlanmıştır. Bu kitap, Kava Bayatın tarihçiliği ile “Azerbaycan tarihinin dalgasında” adıyla basılmış olup.Kitap böyle anılmıştır: ”Aran ve Azerbaycan adı etrafında görüşler”. Kitapta M.E.Resulzade'nin aşağıdaki makaleleri yer almıştır.

1) Azerbaycan özerkliği. 30-35 s. 2)İran ve biz. 71-76 s. 3) Azerbaycan ve İran. 78 - 86 sayfalardan ibarettir.

M.E.RESULZADE'NİN RUSYA'DA YAYIMLANAN ESERLERİ

1. M.E.Resultzade. Eserleri ve toplu mektupları. 2010, Moskova.

AVRUPA'DA YAYIMLANAN KİTAPLARI

1) Polonya

a) Pantürkizm ve Kafkasya problemi. Rusca, 1930, Varşova.

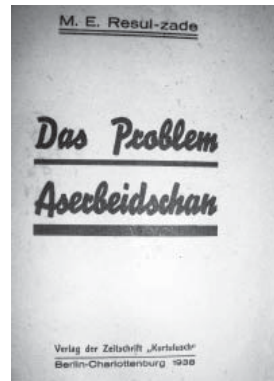
b) Azerbaycan bağımsızlık uğrunda mücadelede. Polonyaca, 1938, Varşova.

2) Almanya

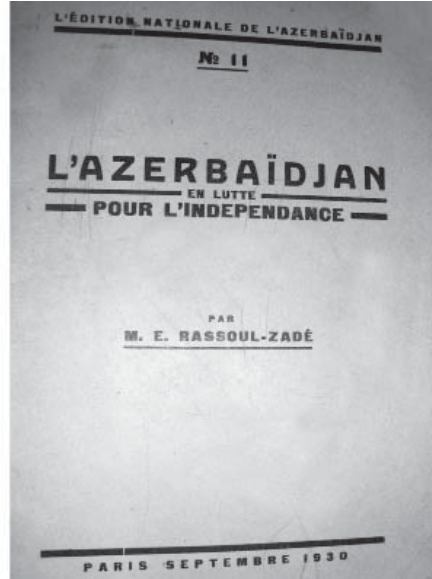
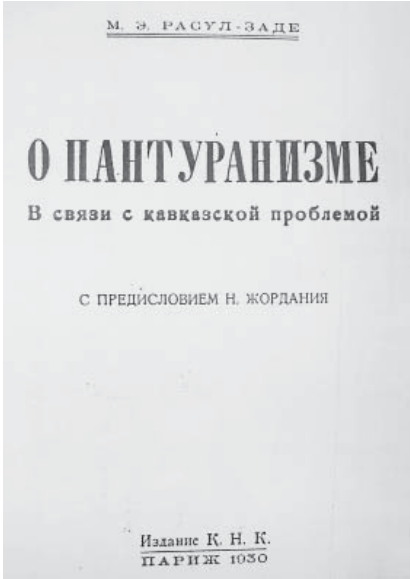
a) Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. 1936, Berlin.

b) Azerbaycan problemi. 1938, Berlin.

3) Fransa

- a) Panturanizm hakkında. Rusca. 1930, Paris.
- b) Azerbaidjan en lutte pour lindependance (Azerbaycan bağımsızlık uğrunda mücadelede)(fransızca) 1930, Paris.
- c) Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Rusca, 1936, Paris.
- d) Azerbaidjan.(İngilisce) 1936, Paris.

YAZDIĞI PİYESLER

1.“**Nagahan bala**”. 1907’de yazılmıştır. “Tekamül” gazetesinin 2 Şubat 1907 tarihili 7 sayısında yayımlanan oyun da halkın uyanması yönünde telkinlerle, kendi haklarını talep etmesi öyküsü işlenmiştir.

2.“**Karanlıkta ışıklar**”. Aralık 1908’de sahneye koyulan bu oyunda ise yine milli uyanış ve bunun yöntemleri anlatılmıştır.

YAYIMLANMIŞ ŞİİRLERİ

1. “**İlm’in tanımında denilmiştir. Muhammes**”. **Şarki-Rus** gazetesi. Sayı: 20, 18 Mayıs. 1903-cü yıl, Tiflis.

Bu şiiri M.E.Resultzade 19 yaşında yazmıştır. İlm ve ilmin öneminden bahsedilen bu şiir, 20 misradan oluşmuştur ve aşağıdaki misralarla başlıyor:

*Aç kulağın bir işit bu sözlerin ey bül füzul,
İlme rağıb ol qafildirler küllen cühul.
Her ne var dünyada bil ki, ilm ile olmuş hüsul,
Fazlı ilmi bilgilen, şer ile olmuştur kabul...*

2. “**Növhe**”.“**Daveti-Koç**” gazetesi,Sayı: 14, 20 Temmuz 1906-cı yıl.

Bu şiiri M.E.Resultzade 22 yaşında yazmıştır. Şiir erməni-Müslüman katliamı ve günahsız insanların haksız yere katledilmesi hakkındadır. Altı bentten oluşan şiirde yazar şu düşüncelere dikkatleri çekiyor:

*Yine fitne almış meydan,
Müftinler sürer devran.
Güzel Kafkas olur viran,
Kalır herkes buna hayran.*

*Terehhüm (rahm) eyle, ya Sübhan,
Amandır, imdat eyle Ya Rab!*

*Kadim komşu, iki millet,
Geçinmiş mehirle her vakit.
Ne yüz verdi ki, bu hürmet,
Mübeddel (deyişdirildi) oldu fikriyat*

*Ne devrandır bu, ne fırsat?!
Amandır, imdat eyle Ya Rab!*

3. “Kara para”. “İrşad” gazetesi, Sayı:8, 16 Şubat 1906-cı yıl.

Bu şiiri M.E. Resulzade 22 yaşında yazmıştır. Bu şiirde para, paranın mahiyeti, toplumda oynadığı önemli rolü anlatılmaktadır. 22 misradan oluşan bu şiir şu şekilde başlıyor:

*Ey olan hükmü-revan, hakime hürmet, kara para!
Vey kılan piri genç bikese izzet, kara para!
Sen deyilmisin açan cenneti-ala kapısın?!
Sen deyilmisin veren narda zahmet, kara para?!*

4. “Hasbi-hal”. “Füyuzat” dergisi, Sayı:30, 12 Ekim 1907-ci yıl.

M.E.Resulzade bu şiirini “Muhammed Emin” imzası ile yayımlatmış. Şiirin evvelinde şöyle diyor: “Şahsıma ait bir talihsizlikle izdiraplar, dertler çekerek düşündüğüm zaman” sakinleşmek, derdi azaltmak amacı ile bu şiiri yazdım. Yedi bentten oluşan şiirde aşağıdaki dikkat çekici fikirler yer alıyor:

*Karanlıktır bana dünya,
Bütün dünya ve mafıha
Diyorlar cümlesi guya:
Çekil bir yana, sakinleş!*

*Tahammül, sabır mümkünmü?!
Hayata cebr mümkünmü?!
Zevali-kahr mümkünmü?!
Çekil bir yana, sakinleş!*

5. “Tasavvurati-ahrarane” (“Hürriyet tasavvurları”). Füyuzat” dergisi, Sayı: 32, 24 Ekim, 1907-ci yıll).

Yedi bentten (her bir bent 6 misradır), oluşan bu şiiri M.E.Resulzade dünyadaki haksızlığa, hakikattan uzak kalmaya, zulmün çokluğuna ait etmiştir. Şiir şu misralarla başlıyor:

*Görünce ihtilafı ben cihanda,
Hakikat yok eşitlik bu zamanda.
Bütün erbabi-zümü kehkeşanda,
Fakiri daima iczü figanda,
Olmuş aludey-i vehm-i tefekkür,
Bu yolda eylerem bir çok tasavvur.*

6. “Mezaliyet içinde mübhemiyet” (“Zulüm içinde anlaşılmazlık”).
“İrşad” gazetesi, Sayı: 124, 6 Aralık 1907-ci yıl.

Beş bentten (her bent 4 misradır) oluşan bu şiirde yazar dünya, adalet, cömertlik hakkındaki düşüncelerini dile getiriyor:

*Dünya nedir, ey insan?
- Bir zulüm mücessimesidir?!
Varlık nedir ey fani?
- Bir dert ki, çok aşıkardır?!
Diyorlar ki, adalet var!
Zann eyle, mürüvvet var!
Peki nerede bu varlıklar?
Çevremiz ki, zalimdir?!*

7. “Saillere”(yoksullara). “İrşad” gazetesi, Sayı:4, 19 Şubat 1908-ci yıl.

Üç bentten oluşan (her bent altı misradır) bu şiirde yazar “figan ve ahu-feryat etmeğe karşı çıkıyor, “dünyaya girip de kahraman olmanın” önemini kaydederek yazıyor:

*Dünyaya girip de kahraman ol!
Esiri mahvet de, pehlivan ol!
Gayret et, çalış da, olma muhtaç!
Sailiyye sen aduvi can ol!*

*Bilmerre inanma, kes ümidin,
Çün sabrına sınır yok Vahid`in!*

8. “Hedefi-Amallama”. “İkbal” gazetesi, Sayı: 501, 10 Ekim 1913-cü yıl.

İki bentten (her bent beş misradır) oluşan bu şiirde yazar aşağıdaki duygularını dile getiriyor:

*Ananın sevgisi ve-şefkatini,
Çocuğun tebessüm-ü ismetini,
Yeni bir aşkın muhabbetini,
Bu güzellikleri, bu eşari,
Toplasam hüsnüne sadaka olamaz!*

9. “Kardeşim, arkadaşım”. “İkbal” gazetesi, Sayı:505, 14 Kasım 1913-cü yıl.

Sekiz misradan oluşan bu şiirde yazar insanları ruhdan düşmemeye, nikbin olmaya davet ediyor ve yazıyor:

*Kardeşim, arkadaşım, yorğun zavallı kardeşim,
Kim olursan ol da, ancak ruhunu yas almasın.*

10. ”Mayıs duyguları”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, il:4, Sayı:12(36), Mart 1955-ci yıl. (Son şiir)

MAYIS DUYGULARI

İlk çağındaydı güzel mevsimin,
Kıştan çıkılmıştı, bahar gelmişti,
Yirmi sekizinde idi Mayısın
Azerbaycan istiklale ermişti.

Derken koptu bir kasırga kuzeyden,
Baharımız heyhat döndü kış oldu.
Azerbaycan Moskofların elinde
Esaretin zehrini tatmış oldu.

Azeriler sarsıldı bu darbeden,
İstilaya karşı isyanlar oldu.
İstiklali bir kere tatmış millet
“Hürriyet” fikrine candan vuruldu.

Milli fikir tohumları serpildi,
Islattı toprağı akan kızıl kan.
Bu ekinden yarınki bir baharda
Elbet biter bir yeni Azerbaycan.

Şiddetliyse eğer mevsimin kışı
Yeni bahar, demek, parlak olacak,
Verdiyimiz kurbanların bahası
Bize yalnız hürriyetle dolacak.

**Tarihin yine güzel bir çağında
Karanlık kış geçip bahar gelecek.
Herhangi bir yılın aydın gününde
Azerbaycan istiklale erecek.**

Mayıs Duyguları

Yazan : M. Emin RESULZADE

*İlk çağındaydı güzel mevsimin,
Kıştan çıkılmıştı, bahar gelmişti.
Yirmi sekizinci idi Mayısın
Azerbaycan istiklale ermişti.*

*Derken koptu bir kasırga kuzeyden,
Baharımız heyhat döndü kış oldu.
Azerbaycan Moskofların elinde
Esaretin zehrini tatmış oldu.*

*Azeriler sarsıldı bu darbeden,
İstilâya karşı isyanlar oldu.
İstiklâli bir kere tatmış millet
«Hürriyet» fikrine candan vuruldu.*

*Mâli fikir tohumları serpildi,
İslattı toprağı akan kızıl kan.
Bu ekinden yarınki bir baharda
Elbet biter bir yeni Azerbaycan.*

*Şiddetliyse eğer mevsimin kışı,
Yeni bahar, demek, parlak olacak,
Verdiğimiz kurbanların bahası
Bize yalnız hürriyetle dolacak.*

*Tarihin yine güzel bir çağında
Karanlık kış geçip bahar gelecek.
Herhangi bir yılın aydın gününde
Azerbaycan istiklale erecek.*

**M.E.RESULZADE’NİN
YARARLANDIĞI GAZETE VE DERGİLER**

1. **“Alik” (Dalga)** - Taşnak gazetesi, Tiflis’te 1906 yılında ermenice yayımlandı.
2. **“Bakinski Dosuq”**- Menşevik gazetesi, 1906-1907 aralıklı olarak Bakü’de yayımlandı.
3. **“Baku”**- Ermeni yanlısı günlük gazete.1902-1918 yıllarında Bakü’de yayımlandı.
4. **“Bakınskiye İzvestiya”**- Gündelik siyasi gazete, 1902 de Bakü’de yayımlandı.
5. **“Vatan hadimi”** - 1906 da Kırım’da R.Mehdiyev tarafından yayımlandı.
6. **“Veçil”** - “Hakiki” Rus yanlısı gazete, 1906’da yayımlandı.
7. **“Vestnik Baku”** - Günlük gazete,1908.
8. **“Vozrojdeniye”** - gazete Ekim 1905’te Tiflis’te yayımlandı.
9. **“Qolos Moskvi”**- 1906-1915 “Oktyabristler” partisinin yayım organı.
10. **“Qolos Pravdi”**- Liberal gazete, 1905-1910 Petersburg’ta yayımlandı.
11. **“Davet-Koç”** - 26 Mayıs 1906’dan Ağustos tarihine kadar Bakü’de haftada iki defa, iki sayfa Azerbaycan, iki sayıfe ermeni yanlısı bir gazete olarak yayımlandı.
12. **“Debistan”** - On beş günde bir yayımlandı 1906- Bakü
13. **“Dur Ay yatmış”** (ruscadan tercüme) - alkolizme karşı çıkan bir yayım.
14. **“Droşak” (Bayrak)** - 1981-1930 Taşnaksutyanyan partisi organı gazete.
15. **“Edep”** - 1906 yılında Tahran’da yayımlandı.
16. **“Eleskül- cedit”** - 1906 Uralsk şehrinde yayımlandı.
17. **“Zakafkasya”** - 1907-1914 Tiflis’te rusca olarak yayımlandı.
18. **“İrşat”** - 1905-1908 yıllarında Bakü’de yayımlandı, siyasi ve sosyal bir gazetedir.
19. **“İrani Nov”** – 1909-1910 yıllarında Tehranda yayımlandı.
20. **“Yerkiri Dzayn”** - 1907’de Daşnaklar tarafından Tiflis’te yayımlandı.

21. **“Yoldaş”** - 1907 de Baküde yayımlandı.
22. **“Kats” (Kıvılcım)** - 1906 Nisan- Ağustos aylarında Bakü’de yayımlandı.
23. **“Kaspi”** - Edebi ve sosyal gazetedir, 1881-1919 da Bakü’de yayımlandı.
24. **“Levand Herald”** - İngilizce Bakü’de yayımlandı.
25. **“Mışak” (Emekçi)** - Ermenice milliyetçi bir gazete,1872-1920 yıllarında Tiflisede yayımlandı.
26. **“Molla Nasrettin”** - Haftalık dergi,1906, 1931’e kadar Tiflis, Tebriz ve Bakü’de yayımlandı.
27. **“Novoye Vremya”** - 1868-1917 günlük siyasi gazete, Petersburg.
28. **“Priziv”** - 1906 da Bakü’de çıkan akşam gazetesi.
29. **“Reç”** - 1906-1917 de Petersburg’ta çıkan günlük gazete.
30. **“Rossiya”** - 1905-1914 de gündelik gazete Petersburg’ta yayımlandı.
31. **“Russkiya Vedomosti”**- 1863-1918 de Kadetler partisinin sağ grubunun yayım organı.
32. **“Ruskoye Slova”** - 1895-1917 de Moskovada çıkmaktaydı.
33. **“Tan Yıldızı” (Dan Ulduzu)** - 1916 da Kazan’da tatarca yayımlandı.
34. **“Trudovaya Jinz”** - 1906 da Baküde yayımlandı.
35. **“Tercüman”** - 1883-1918 de Kırım – Bahçesarayda yayımlandı.
36. **“Tekamül”** - 1906-1907 de Baküde yayımlandı.
37. **“Tovariş”** - 1906-1907, Petersburg.
38. **“Terakki”**- 1908-1909 da sosyal ve siyasi bir gazete olarak Baküde yayımlandı.
39. **“Ural”**- Tatar diliyle çıkan ilk resmi bolşevik gazete, Orenburg,1907 de 3 sayı çıktı.
40. **“Ülfet”** - 1905-1907 de Petersburgda Tatar dilinde yayımlandı.
41. **“Fikir”** - 1906-1907 de Ural’da Tatar diliyle yayımlandı.
42. **“Fiyuzat”** - 1906-1907. Bakü, haftalık siyasi sosyal dergi.
43. **“Hayat”** - 1905-1906 de Bakü de günlük gazete.
44. **“Hümmet”** - 1904-1905 de Bakü’de günlük gazete.
45. **“Şarki-Rus”** - 1903 te Tiflis’te başlayıp 1905 e kadar yayımlanmıştır.
46. **“Şark” gazetesi**- İran- Tahran’da yayımlandı.
47. **“Şems”**- gazetesi ,İstanbul.
48. **“Söhbət” gazetesi** - Tebriz’de Türkçe yayımlandı, 500 tirajlı, yöneticileri Petersburg elçiliği görevlileri olmuş Mirza Hüseyin.

49. **“Feryad”** - Urmiye’de kısmen Fars kadrolu Türkçe gazete.
50. **“Fervarden” gazetesi** - Urmiye’de farsca çıkmış, türkçe de yazı yayımlayan gazete.
51. **“Habülmetin”** - Hindistan’ın Kalküta şehrinde farsca yayımlanmış olan gazete, sahibi Cemalettin Hüseyin, 1890- haftalık yayım, İran’da ki meşrutiyet hareketlerinde etkili olmuş.
52. **“Ehtar” gazetesi** - Dersadette tebrizli Muhammet Tahir Bey tarafından yayımlanmış, Sultan Hamit tarafından kapattırılmış.
53. **“Perveriş” gazetesi** - Mısır’da Mirza Mehmet Ali tarafından yayımlanmış.
54. **“Sebilülreşat”** - İstanbul.
55. **“Azdamard”** - İstanbul’da ermenice yayımlanan gazete, Daşnak – Sütyan Partisi organıdır. Her baskıda iki sütun Türkçe çıkmıştır.
56. **“Mehtap”** - İstanbul’da yayımlanan haftalık gazete, şair Muhammet Hadi de burada muhabir olmuştur. Özellikle kadınlr üzerine yazılarıyla dikkat çekmiştir.
57. **“Müselamn gazetesi”**- Petersburg’ta rusca haftalık olarak yayımlandı. Gazetenin sahibi dağistanlı Said Efendiyev idi.
58. **“Tanin” (Ses)** -1909-1925 İstanbul’da yayımlandı, İttihat ve Terakki Partisinin organıdır.
59. **“Aleml- İlam” mecmuası** - İstanbul’da yayımlandı. Müslüman eğitimciler tarafından bir akımı temsil etti.
60. **“Turmuş”**- Rusya’da -Ufada yaşayan Türklerin gazetesi.
61. **“Veçernyaya Vremya”** - Rusya’da yayımlanmakta idi.
62. **“Arev”** - Ermeni yayımı.
63. **“Reç”**- Rusya’da yayımlanan bir gazete.
64. **“Varşaski Utro”** - Polonya gazetesi.
65. **“Kardeş Kömeği”** - 1915. Yılda on binden çok trajla çıkan, savaşan türk ve Müslümanlara yardım amaçlı bir gazete, editörler kurulunda M.E.Resulzade bizzat bulunmuştur.
66. **“Kafkazskoe Slove”** - Rusdilli bir gazete.
67. **“Kuyaş”(Güneş)** – Gazete, Rusiyada Kazanda türkce yayımlanmış.
68. **“Paykar”** - Ermenilerin çıkardığı bir gazete, Kafkas halkları arasında yumuşaklığı sağlarken, Türkiye’ye Ermenistan ile ilgilenmemeyi tavsiye eden demokrat bir gazete.
69. **“Tanamede Azri”** - Gürcü sosyalist bir gazete.
70. **“Saxalxo purseli”** – Milliyetçi gürcü gazetesi.
71. **“Golos Qafkaza”** - Tiflis’te rusca yayımlanan bir gazete.

72. **“Vakt”** - Orenburg şehrinde tatarlar tarafından çıkarılan bir gazete,
73. **“Söz” gazetesi** - Moskova’da yayımlandı.
74. **“Yeni İkbal”** - 1915 yılında Bakü’de yayımlandı.
75. **“Açık söz” gazetesi** – 1915 de Ekim ayından Bakü’de yayımlanıb.
76. **“Pravda”** - 1912 yılında Rusya’da yayımlandı.
77. **“Ekonomiçekaya Jizn” gazetesi** - Rusya da yayımlandı.
78. **“İzvestiya”**- Rusya.
79. **“Yeni Dünya”** - Türk komünistlerince çıkarıldı.
80. **“Fügara Füyuzat”**- Bolşeviklerin Azerbaycan’ı ilk işgal ettikten sonra çıkardıkları mecmue. Yalnız ilk sayı çıka bilmiştir.
81. **“Zarya Vostoka”** - Komünist Rusya’nın Kafkasya komitesi çıkarıyordu.
82. **“Komünist”** – 1920, Bakü, Azerbaycan Komünist Partisi organı.
83. **“Ekinçi”** - 1875-1877 de H.Zerdabi’nin yönetiminde çıkan gazete.
84. **“Türkistan Vilayetinin Gazetesi”** - 1870 Taşkent’te Rusya umumi valisi Kaufman’ın talimatıyla basıldı.
85. **“İkbal”** - 1912-1913 de S.Eynullayev, 1913-1914de H.Sadık, 1914 de 760. Sayı ile 1915’e kadar M.E.Resultzade tarafından yayımlandı.
86. **“Sadayı Hak” gazetesi** - 1912-1915 de S.Tahirov tarafından yayımlandı, baş yazarı N.Vezirov olmuştur.
87. **“Dni” gazetesi** - Rus muhaceret gazetesidir. 1922-1935 yıllarda Paris ve Berlinde yayımlandı.
88. **“İkdam”** (“Başlanğıç”) -1914-1915 de Bakü’de yayımlanmıştır.
89. **“İstiklal”**gazetesi - 1919-1920 yıllarında Bakü’de yayımlanmıştır.
90. **“İstiklal”** mecmuası – 1919’te Bakü’de yayımlanmıştır.

M.E.RESULZADE’NİN AZERBAJCAN’A SESLENİŞLERİ

“Amerika’nın sesi” radyosu’ndan Azerbaycan’a sesleniş:
26 Ağustos 1951

“Ben Mehmet Emin Resulzade, “Amerika’nın sesi” radyosundan konuşuyorum. Hasretini çektiğimiz aziz vatanımıza hitap edebilmek fırsatını verdiği için kendilerine teşekkür ediyorum. Bu radyo Amerika Birleşik Devletlerinin parlak tarihini yazan demokrasi anlayışını yaymaktadır. Bu fikirler başlıca iki esasa dayanmaktadır. İnsanlara hürriyet, milletlere istiklal!

Bundan 33 yıl önce Birinci Dünya harbinin sonunda çarlık rejimi çöktü. Vatanımızı istila ve istibdadı altında tutan Rusya imparatorluğu dağıldı. Azerbaycanlılar yıllardan beri gözledikleri fırsatı ele geçirdiler milli ve müstakil bir cumhuriyet kurdular.

...Demokrasinin bu yüksek esaslarını hayata geçirmek için kurulan milli hükümet iki yıl yaşadı. Tarihimizin en şanlı devrini teşkil eden bu kısa müddette harpten ve hercümerçten çıkan yurdumuzda emniyet ve can güvenliği tesis edildi. Sosyal reformlara girildi. Milli eğitime önem verildi. Medeni dünya ile temaslar kuruldu. Komşu devletlerle iyi ilişkiler yaratıldı. Neticede büyük

Avrupa devletleri ve birleşik Amerika tarafından cumhuriyetimizin istiklali tanındı. Lenin ve Stalin’in imzası ile Müslüman milletlere sözde hürriyet ve istiklal vadeden bolşevikler, türk ve Müslüman dünyasında kurulan ilk Cumhuriyeti kızıl ordunun üstün güçleriyle karşılaştırdılar. Halkımız bu saldırıya karşı var gücüyle direndi. Fakat ne yazık ki mağlup oldu. Neticede milli ordu dağıtıldı, milli aydınları katlettiler, milli

Azerbaycana hitap*

Sabık Millî Azerbaycan Şurası Başkanı sayın Mehmed Emin Resulzade 26 Ağustos 1951 de “Amerika’nın Sesi” Radiosundan aşağıdaki hitabede bulunmuştur:

“Men Memed Emin Resulzade “Amerika’nın Sesi” radiosundan danışırım. Hasretini çektiğimiz aziz vetene hitap edebilmek fırsatını verdiği için buna müteşekkirim. Bu Radio Birleşik Amerika Devletlerinin parlak tarihini yaradan demokrasi fikirlerini yayır.” Bu fikirler başlıca iki esasa dayanır:

İnsanlara azadlık, milletlere istiklâl!

Budan 33 il evvel, Birinci Dünya harbinin sonunda çarlık rejimi çöktü; Vatanımızı istilâ ve istibdatı altında tutan Rusya İmparatorluğu dağıldı. Azerbaycanlılar illerdenberi gözledikleri fırsatı ele geçirdiler: milli ve müstakil bir cumhuriyet kurdular.

Reisi olmak şerefiyle fahrettiğim Millî Azerbaycan Şurasının bu münasebete neşrettiği tarihi beyannamede eztime bu maddeler vardır:

* Aynı zamanda edebiyatta da vatanın sahibi olan sayın hitabın bu hitabesindeki azizi lehcəsi aynen muhafaza edilmiştir. Türkiye’ye Azerbaycan edebî dilleri arasında büyük farklar bulunduğunu iddia edenler varsañlar kıyas etsinler.

1 — Azerbaycan halkı hâkimiyet hakına malik, Azerbaycan da tam hukuklu müstakil bir devlettir.

2 — Azerbaycan devletinın idare şekli halk cumhuriyetidir.

3 — Azerbaycan Halk Cumhuriyeti bütün milletler ve bilhassa civardaki komşu millet ve devletlerle iyi münasebetler kurmaya azmeder.

4 — Azerbaycan Halk cumhuriyeti millet, mezhep, sınıf, meslek ve cins farkı gözlemeden hudutları içinde yaşayan bütün vatandaşlarına siyasi ve medeni haklar temin eder.

Demokrasinin bu yüksek esaslarını hayata geçirmek için kurulan milli hükümet iki il yaşadı. Tarihimizin en şanlı devrini teşkil eden bu kısa müddette, harpten ve herci merçten çıkan yurdumuzda emniyet ve asayiş berpa otuldu. Lâzım olan zabita ve adalet müesseseleri kuruldu. Sosyal reformlara girildi. Millî maarif ehemmiyet verildi. Medeniyet dünyasıyla temasa gelindi. Komşularla iyi münasebetler tesis olundu. Neticede Büyük Avrupa devletleri ve Birleşik Amerika tarafından cumhuriyetimizin istiklali tanındı; Lenin ve Stalin’in imzalarıyla müslüman milletlerine sözde hürriyet ve istiklal vadeden bolşevikler

Azerbaycan’a sesleniş, 1951

servetimizi yağma olarak Moskova'ya taşıdılar. **Bunun adı memleketi Sovyetleştirmekti.**

Tarihin en gaddar bir saldırısı ve baskıcı yönetimini kuran bolşevikler demokrasiyi yıktılar. Sovyetlerle gerçek demokrasi arasında yerden göğe kadar fark vardır vatandaşlar.

Azerbaycan halkına sesleniş, 1952

... **Hürriyet ve istiklal prensiplerini bundan 175 yıl önce Amerika,** 33 yıl önce de Azerbaycan Milli Cumhuriyeti beyanname ile ilan etmişlerdi. Bütün dünyanın mutluluğu gibi Azerbaycan'ın kurtuluşu da bu esasların tümüyle gerçekleşmesiyle mümkündür.

Tekrar ediyorum: İnsanlara hürriyet, milletlere istiklal!"

"Kafkasya" dergisi. Sayı:1, Ağustos 1951, Münih

NOT: Mehmet Emin Resulzade'nin Azerbaycan halkına diğer seslenişleri ise 1952 ve 53 yıllarına aittir. **O Azerbaycan istiklalinin 35. Yılı** nedeniyle halka böyle seslenmişti. Bu müracaatın tem metni kitabın başlarında takdim edilmiştir.

Aziz Azerbaycanlılar! Bütün dünyadan alakanız kesilmiş ve teklenmişsiniz. Çevrenizde sizi harici dünyadan ayıran demir bir perde vardır. Başınız bin bir bela ve felaket içindedir. Bu belalı ve felaket yaşam tarzını bolşevik propagandaları size ideal bir yaşam gibi sundular. **Sovyetler dışında kalan** dünyada ki hayatı felaketten ve sefaletten ibaret bir hayat gibi size tasvir ediyorlar. İnanmayınız, kardeşlerim! Dünyada mutlu yaşayan korku bilmeyen hür insanlar, ve bağımsız devletler vardır. Bu milletlerin yaşadığı ülkelerde insanların ne fikri yapılarına, ne vicdanına nede inancına karışılmamaktadır. Hür insanların birliğinden ibaret olan bağımsız milletler kendi kendilerin yönetmektedirler.

“AZERBAIJAN DEMOKRAT BİRLİĞİ”NİN AZERBAIJAN LEJYONERLERİNE MÜRACAATI

İkinci Dünya harbinin sonunda M.E.Resulzade başkanlığı altında eski lejyonerlerin katılımıyla **Mü-nih'te “Azerbaycan Demokrat Birliği”** adlı bir cemiyet kuruldu. Cemiyet faaliyetlerine hızlı başlamıştı. Azerbaycanlı esirlere karşı bir müracaat hazırlığı yapılarak başvuru kendilerine ulaştırıldı.

Kurulan birliğin azerbaycanlı esirlere başvuru metni şöyle idi:

“Aziz mücahitler! Altı yıldan beri devam eden ikinci dünya harbi artık sona ermiştir. Savaş Almanların mağlubiyeti ile sonlanmıştır. Batılı müttefiklerin zafer kabul edilmiştir. Bizim mücadelemiz ise devam edecektir. Çünkü mukaddes vatanımız işgal altındadır. Bu işgalci komünist rejim müttefiklerinin yanında yer aldı. **Yurttaşlar!** Mukaddes vatanımızın komünistlerce işgal edilışinin 21. Yılında ele geçen bu fırsatı işin başlangıcında bolşeviklerden zuhur eden hatalara karşı durumu iyi karşıladınız. Elinizde silahla ebedi düşmana karşı mücadele ettiniz. Bu çarpışmalarda bir çok vatan evladı şehit oldu. Onları rahmet ve minnetle anıyoruz. Savaş kahramanı gençler! Siz acele etmeyin, ara bozucuların tebliğatlarına da inanıp geri dönmek gibi acele ile kabul etmeyin.

Vatandaşlar! Malumunuz olsun ki, sizler “ostministirliklerle” (doğu nazırlığı) birlikte çalıştınız, lejyonlar kurdunuz. Cephelerde savaştınız. Milli teşkilatlar kurdunuz. Gazete ve dergiler çıkardınız. Halkımızın geleceği için şerefli işler yaptınız. Sakın ola ki davetlere inanmayasınız. Çünkü hepimiz onların gözünde birer vatan haini ve savaş suçlusuyuz. Vatan hasretine göğüs gerin. Olduğunuz ülkelerden ayrılmayın. Milli teşkilatlarınızda birleşin. Bundan alacağınız güçle mücadelenize devam edin. Eski nesil

“Azerbaycan Demokrat Birliği” cemiyeti`nin vesikesi

bu davayı 26 yıldan bu yana böyle sürdürmektedir. Ana vatan Türkiye arkanızdadır. Her zamanki gibi uyanık olun.

Kendinize geçici olarak yaşayacağınız bir ülke seçin. Biz sizin Türkiye'ye gitmenizi istiyoruz. Amerika'ya da gidebilirsiniz. Orası yaşayabileceğiniz hür bir dünyadır.

Yurttaşlar! Yurdumuza dönene kadar kalacağınız ülkelerde size mutluluklar dileriz. Bu vesile ile kısa adı "ADB" olan "Azerbaycan Demokrat Birliği" etrafında birleşmeye davet ediyoruz".

Azerbaycan Demokrat Birliği

Münih 1946

N. Yagublu. "Azerbaycan lejyonerleri". Bakü, 2005, s. 214

NOT: Bu müracat, Resulzade tarafından hazırlanmış olup, lejyonerlerden Dr. Muhammet Kengerli tarafından yazılmıştır.

M.E. Resulzade'nin Bakü ile ilgili olarak 1918 yılının 12 Eylül tarihinde İstanbul'da Almanya hükümeti temsilciliğine sunduğu bildiri.

Tarihi günler ve vesikalar :

Brest - Litovsk Muahedesi Zeyli'ni Protesto

28 Ağustos 1918 de, Sovyet Hükümeti ile Almanya Hükümeti arasında «Brest - Litovsk Anlaşmasına Zeyli» adı altında Berlin'de bir vesika imzalanmıştı. Bu vesikanın tazammun ettiği hükme göre, istifa-edeceği petrole mukabil Almanya Hükümeti Bakü mntikasının Azerbaycan'dan ayrılarak, Sovyet Rusya hâkimiyetinde kalmasına muvafakat etmişti.

Bu hâdis Azerbaycan halkının derin teessür ve galeyânını mucip olmuştu. Bu galeyân, o zaman İstanbul'da bulunan Azerbaycan Hey'et-i Murahhasası Reisi Sayın Mehmet Emin Resulzade tarafından, Azerbaycan Hükümeti namına, Almanya ile müttefikleri ve tarafsız devletlere verilen bir notada resmî ifadesini bulmuştu. Tarihî bir vesika teşkil eden ve 12 Eylül 1918 tarihini taşıyan bu notanın metnini aynen aşağıya naklediyoruz:

Ahiren, Almanya ile Rusya bey-ninde mün'akit muahedenemenin «Bakü-ye alt mevaddından pek ziyade düçarı buht ve hayret olan Hükümetimden ab-... talikî evledim talmâta tevfikân,

mekle pek müteessir ve müteallim olmuş-tur.

Ezmenet kadimedenberli Azerbaycan Türklerinin pek mühim bir merkezini teş-kil edeyen Bakü Hanlığı, ancak 1813 sene-

M.E.Resulzade'nin hazırladığı ve Almanya hükümetine sunduğu 12 Eylül 1918 tarihli bildiride: “Sonuçta Almanya ile Rusya arasında yapılan anlaşmada Bakü ile ilgili maddeleri bizi üzüntü ve hayrete düşürmüştür. Hükümetimden aldığım yetki ile aşağıdaki maddeleri dikkatinize sunarım: Azerbaycan halkı Rus devrimiyle ilan edilen ve Brest- Litovsk'ta Rus hükümeti tarafından ısrarla söylenen“ Her milletin kendi mükkadderatını tayin etme hukukundan” istifade ederek “Dörtler İttifakı Devletleri”nin dostluk ilişkilerine dayanmakla yüz yıllardan beri baskısı altında bulunduğu Rus yönetiminden kurtularak kendi istiklalini ilan etse de, adı geçen anlaşmaya ilave olarak bağlanan kararlarla Bakü şehrinin Rus yönetimi altında kalmasına yardım ettiği haberini almak bizi çok müteessir etti.”

Kaynakça:

1) N.Yagublu. Müsavat Partisi'nin tarihi. B, 1997, s. 81-82

AZERBAJCAN'IN ÜNLÜ YAZAR VE ŞAİRLERİ HAKKINDA DÜŞÜNCELERİ

Şirvanlı Hakani (Hakani Şirvani)
(1126-1199)

“Bir münasebetle Genceli Nizami’den söz etmiştik. XII yüzyılın tanınmış şairlerinden biri de Şirvanlı Hakani’dir. Onun asıl adı Ali olup “Hakan” anlamında Harrat’da denildiği bilinmektedir.

...Şirvanşahlar dönemine saray şairi olunca Harrat’ın oğlu Ali’ye Hakan şairi anlamında Hakani adı verilmişti.

Azerbaycan tarihinin Nizami gibi büyük şairlerin yetiştiği devirde Şirvanlı Hakani de seçkin şairlerden biri olarak bilinir. Kasideden başka edebi değerleri yüksek başka eserler de yazmıştır. “**Madein harabeleri**” şiiri çöken insanlık kültürü ile yıkılan medeniyet abidelerine ağlayan güçlü dünya edebiyatının da eşine az rastlanır şaheserdir. Nizami, Ebül Üla Felaki gibi XII yüzyılın büyük şairleri yanında Şirvanlı Hakani’de Azerbaycan edebi irsinin onurlu bir temsilcisidir.

Batılı okurun iyi anlaya bilmesi için Avrupalı tenkitçiler Hakani’ni Fransızların romantik şairi Vüktor Hugo’ya benzetirler.

Hakani hümanist ruhlu, zengin ve guclu edebi kişiliği olan, yaratıcı özelliği olan, vatan sevgisi ile dolu bir şairdir.

Şirvan sarayında yıldızı parlayınca bütün rakiplerini alt edebilen Hakani bir entrika yüzünden itibarını kaybedince hapse girer. Şairin tutkulu olduğu dönemde yazdığı “**Habsiyye**” adlı eseri edebiyat tarihinin önemli parçalarından biri olarak sayılmaktadır”.

M.E.Resulzade. “Şirvanlı Hakani”. “Azerbaycan” dergisi. Ankara, Yıl: 3, Sayı: 9 (33), Aralık 1954, s.19-21

Nizami Gencevi (Genceli Nizami)
(1141-1209)

Klasik İnan edebiyatının Firdevsi'den sonra en önemli ustası Genceli Nizami'dir. "Onun "Sırlar Hazinesi", "Hüsrev ile Şirin", "Leyla ile Mecnun", "Yedi Güzel" ve "İskandername" adlı manzum eserini bir ciltte topladığı "Hamse" ile tanınmış olan Nizami'nin dünya edebiyatında önemli bir yeri vardır. Şiirlerinde daha ziyade XII. Yy'ın romantik dönemini yaşayan sanatçı, Firdevsi'nin yarattığı (şovalye) "Cengaverlik" romanının dar çerçevesini aşarak daha ziyade lirik aşk efsaneleri yazmıştır.

Diyebiliriz ki duygusal romancılığın esasını koymuştur. Bazı doğulu tarihçiler gibi batılı eleştirmenler de üslup ve betimlemede (anlatım) yönüyle onu Firdevsi'den üstün tutmuşlardır.

Nizamının sanatı aşk mesnevileri yamadaki yeni yaklaşımı edebiyatçı çevrelerde takdirle karşılanırken, kendisini anlatan **farsca ve türkçe** yüzlerce tanımlama yazılmıştır.

Onun şair kişiliğinden, fantastik yaklaşımlarından ve edebiyattaki yerinden çok söz konusu edilen kişilik yönü kapalı kalmıştır.

Bunlardan birisi, **Nizami'nin azerbaycanlı bir Türk olması** ve Türk-lük duygusu taşımasıdır. Ötekisi ise yaşadığı coğrafyanın jeopolitiği nedeniyle siyasi meselelere yakın olmasıdır. Eserlerindeki konuları nedeniyle öz be öz bir Türk olduğu anlaşılan Nizami aynı zamanda **Kafkasya'nın** siyasi sorunlarına ilgi duyan birisidir.

Ona göre dünya hakimiyeti hiçbir zaman kaba kuvvetle olmamalıdır. Halklara zorla değil, maneviyatla yaklaşılmalıdır. İnsanın vicdanına göre hitap edilmesini önerir.

Ona göre dünyayı fetheden **Büyük İskender'in** sonra yapacağı peygamber olmak ve dünyayı yeni baştan dolaşıp insanlığı tek tanrıcılıkta toplamak olmuştur. O İskenderi yakıştırdığı bu ilahi hitapta şöyle konuşurmuşur: "Ben mi peygamber olacağım, o halde benim mucizem nedir?" derken, onun bu mütevazı çaresizliği karşısında duyulan ilahi ses: "Mucizen budur, bütün insanlığın dilini anlamam, onlar da senin dilini (Rumca) aynı şekilde aracısız anlayacaklar" diye konuşurur.

Demek oluyor ki, milli vicdanın tercümesi dildir.

Nizami burada demek istemiştir ki, O halde milletlerin nizamı ancak milli haklarının tanınmasıyla yerleşir. İnsanlığın susadığı dünya barışının bundan daha yüksek formülünü kim bilebilir?”.

M.E.Resultzade. “Azerbaycan şairi Nizami ve dünyanın bugün ki durumu”. “Kafkasya” dergisi, Münih, 1952, Sayı: 13, s. 5-8

Muhammet Fuzuli
(1494-1556)

“**Azerbaycan edebiyatının**, XIX asra kadar Fuzuli'nin etkisinde kaldığı bilinmektedir. Onun eserlerinin tümü bugün eğitim yapan kadroların hemen hemen tümünün masa başı kitapları arasındadır. Şairin eserleri darbu meseller gibi halk arasında tekrarlanmaktadır.

Eger dikkat edersek, Fuzuli'ye kadar ve sonrasında Azerbaycanın en iyi şairleri fars dilinde yazıyorlardı (Felaki ve Hakani gibi Şirvaniler, Genceli Nizami gerçek manada Azerbaycan şairi olsalar da farsca yazmaları dikkat çekmiştir), **o zaman anlaşılıyor ki Fuzuli edebiyatta söz sanatında hangi inkılabı yapmıştır.**

O dikenden kıvılcık yaratmayı ve zor olanı ise elçatan etmeyi başaran biridir.

Sanatta bir dahi olarak görülen Fuzuli yazdığı şiirleri ile, XIX.yy asrın sonuna kadar **bütün şairleri kendi tesirinde tutmuştur.**

M.E.Resultzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Paris,1936 s.3-4

Mirza Şefi Vazeh
(1794-1852)

“**Mirza Şefi**, özünün liberal ve yüksek ahlaklı vizyon ile ön palanda duran biridir. Alman tarihçi Müller onun için ne zaman ki iranlı Sadı “Maksatyönlü yalanı” (amaçlı yalan) manevi du-

rum seviyesine kaldırır, onda Genceli Mirza Şefi her durumda ve her türlü yalan ve dolanı “ Manevi ehkam gibi inkar edir” der”.

M.E.Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Paris, 1936 (Kafkasya, Türkistan, Ukrayna Halkları Cemiyetinde okunmuş parça).

Mirza Fetali Ahuntzade
(1812-1878)

“**Mirza Fetali doğu istibdadının** yumuşamasını isteyenlerdendi. Oysa bolşeviklerin kurduğu diktatorluk rejimini bile gölgede bırakacak bir dehşet ve vahşet tablosu gösteren tek yönetim biçiminin mevcut (çar) mutlakiyet rejimi olduğudur.

Mirza Fetali Batı Avrupa medeniyetini ideal olarak görüyordu. Sovyetler ise burjuva dedikleri bu medeniyete sırtlarını çevirip oraya karşı amansız bir savaş ilan etmiştir.

...Komünizmin ana fikri olarak ortaya koyulan tanrı tanımazlıkla tanımlanan **bolşevikler çok defa Mirza Fetali'den** söz edip, onun ateist olduğunu söylerler. Bu bir iftiradır, Bu yalana sakın inanmayınız,

Mirza Fetali yukarıda ifade ettiğimiz gibi, **Allah fikrini** yani mutlak gerçekçilik idealine karşı olmayı kesinlikle savunmamış biridir. Onun mücadeleye ettiği şey, inanç ve düşünceye anlam katan skolastik düşünce tarzıdır ki bu düşünce günümüzde bütün **Sovyetler Birliği** dahilindedir.”

M.E.Resulzade. “Mirza Fetali Ahuntzade”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl:4, Sayı:10-11 (34-35), Şubat-Ocak, 1955, sah.15-16

Seyit Azim Şirvani
(1835-1888)

“**Şirvani biçim olarak** Fuzili’yi taklit eden lirik şiir ve gazeller yazsa da, bazı şiirlerinde oldukça parlak yeni eğitimcilik anlayışları ortaya koyan biridir. O kendi oğluna nasihat ederken, bilimi, sanatı, emeği sevmesini öğütler.

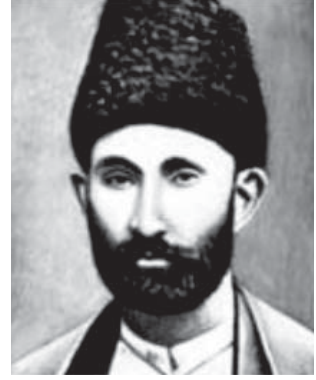
Onun bu üstün değerlerini dönemin gazetesi “**Ekinci**” şöyle kaleme almıştır:

“ Komşulardan ve dünyanın medeni halklarından geri kalmamak lazımdır.

Eğer onlar mevcudiyetle yürütülen bir mücadelede mağlup olmak istemiyorsa o zaman komşu ülkelerden ve medeni devletlerle yarış yapmalıdırlar”.

M.E.Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Paris, 1936, s.10.

(Kafkasya, Türkistan, Ukrayna Halkları Cemiyetinde okunmuş parça).

Necf Bey Vezirov (Vezirli)
(1854- 1926)

“**Vezirli Necf Bey**’in simasında Azerbaycan edebiyatı ile sahnesi Mirza Fetali’den sonra gelen çok önemli bir temsilcidir. Bütün eserlerinde millet sevgisini, ona hizmetin değerini, hürriyet ve istiklal fikirlerini terennüm eden bu edebiyat adamı için kısa bir sürede olsa istiklaline kavuşan Azerbaycan’ın istila altında kalması kadar ıstırap verici bir şeyin olmadığı anlatılır. Vezirli Nefef Bey’ın ölümü kendi kurşuladığı kahraman olan **Fahretin**’in ölümüne benzemektedir”.

“Kafkasya” dergisi, ekim 1952, Sayı:1, s.7 (Münih).

Mirza Alekber Sabir
(1862- 1911)

“Başka yetenekli şair ve yazarlar arasında “**Hop - hop**” uyarısı ile adını andığımız ve ünlü dergi “Molla Nasrettin” ile birlikte çıkan “**Hop - Hopname**” adlı mizah mecmuası kısa zamanda yalnız azerbaycanlı aydınlarla şehirlerde değil, aynı zamanda bütün köylerde elden

ele dolaşan bir yayımdı. **Sabir**, Fuzuli'den sonra Azerbaycan'ın en tanınmış şairidir.

O kendisini daima sade, yalın derin düşünceli satirik şiirleriyle yılmadan mücadele ettiği toplumun çıkmazlarına gülen biriydi”.

M.E.Resulzade. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Paris, 1936, s.10-11.

Celil Mehmetkuluzade
(1869-1932)

“**Hiç kimse** bizim çağdaş edebiyatçılarımızın birinci dönemde yaptığı gibi, yaşadığı asrı usulünce güçlü ve yüksek sesle eleştirmemişti. Bu tenkitleri tasvir etmeye çalıştığımız aşamanın sonunda satirik “**Molla Nasrettin**” dergisinin ve onun yetenekli editörü Celil Mehmetkuluzadenin simasında kendini zirveye çıkardığını görürüz.

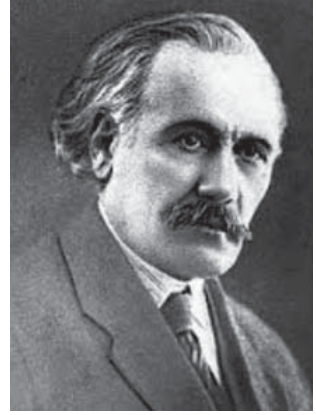
Mehmetkuluzade'nin büyük desteğe sahip olan “**Ölümler**” adlı piyesi (doğrudur, ikinci devre ait yazılardır) ancak bizim eleştirel yazılarımızda o edebiyatın en meşhur olanıdır ve yazar kendine mahsus keskinlikle orta-çağa karşı tavrını anlatırken, kendinden emin oluşunu açıklıkla sergiler. O günün şartlarında geri kalmış ruhaniliğin şarlatanlığına ve şeyhlerin çeşitli yalanlarına halkın geri kalmışlığının bir nedeni olarak alay etmektedir.”

M.E.Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Paris, 1936, s. 9.

Abdurrahman Bey Hakverdiyev
(1970-1933)

“Abdurrahman Hakverdiyev Azerbaycan dram tiyatroculuğunda yaratıcılığın doruğudur. Onun edebi ve temiz Azerbaycan halk diliyle yazdığı “**Dağılan Tifag**” adlı eseri çok güçlü , orijinal ve yüksek maneviyatlı bir eserdir. Çoklu toplumsal piyeslerden başka tarihi konuları da işlediği

oyunları vardır. Onların en belirgin olanı, ”**Ağa Mehmet Şah Gacar**” farklı olarak bilinmelidir. Bu eserde Kafkasya’nın (Azerbaycanlılar ve Gürcülerin) Fars işgaline karşı kahraman mücadelesi anlatılırken, aynı zamanda bir başka eseri olan “Peri Cadi” gibi konusu halk efsanelerinden alınmış yüksek edebi bir fantastik eserdir.”

M.E. Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Paris, 1936 s.8.

Muhammet Hadi Şirvani (1879- 1920)

“Azerbaycan edebiyatına sabırla kendini dahil eden Şirvani, kendi şiirlerin yayımladığı “**Cennet Perisi**” adlı ve azatlık mücadelesinin yorulmaz adamıdır. Gerçek bağımsızlığa olan inancını, manevi varlık içindeki düşüncesiyle sosyal ve siyasal alanda kendine şiar edinmiş bir edebiyat adamıydı. O bütün gücüyle mücadele ettiği insan aklını dini şartlara karşı mücadele aracı olarak kullanan açık sözlü biridir. Örtüsüz çağdaş Müslüman kadını onun için Doğu aleminin simgesidir.

O der ki: “Ana ve bacılarımız hür değilse, insan haklarından, huku-
kundan mahrumsa, o zaman biz felç olmuş (iflas etmiş) bir halkız”.

Muhammet Hadi Şirvani’nin şiirlerinde söz abartısı ve nadir edebi dil ile ayrışacak ateşli romantik doğal anlatımı ile nefes almaktadır. Tesadüfen düşdüğü Karpat dağlarında giden savaşlarda gönderdiği bilgileri **aksetdiren** şiirleri kaleminden çıkan en güzel eserlerdir. O bu bilgilerle savaşın dehşetli manzaralarını çiziyor, felsefi mühakimeler **yürütüyordu**”.

M.E. Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Paris, 1936, s.11-12.

Hüseyin Cavit
(1882-1941)

“Şeyh Sanan” adlı eserin yazarı olan Hüseyin Cavit, Azerbaycan’ın sovyetleşmesinden sonra bir çok eser ortaya koymuştur. Bunlardan “**Topal Timur**” ile manzum eser olan “**Peygamber**” de Sovyet rehberleriyle ilgilenir. Şairin bu iki eseri, okuyucu üzerinde derin etki yaratır. “Topal Timur” adlı eseri sahneye koyduğu zaman seyirciyi olağanüstü etkiler. Devlet tarafından oynaması desteklenir. Eserde işlenen ve Türklüğün yüce kahramanı olarak anlatılan Topal Timur izleyici üzerinde etkili olunca, konuyu sonradan algılayan Sovyet yönetimi oyunu yasaklarlar. Meslektaşları onu “Sovyetlerin ekmeğini yiyen ancak başkalarını göklere çıkaran adam” diye eleştirirler. Bundan sonra Hüseyin Cavit için sıkıntılı günler başlar”.

1.M.E.Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Ankara, Halkevi, 1949.

2.M.E.Resulzasde. “Asrımızın Siyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi”. Bakı, 1991, s.62.

Ahmet Cevat
(1892-1937)

“...Milli cereyanın önemli bir temsilcisi olan Ahmet Cevat eski bir **müsavatçıdır**. Gazete sayfalarında, edebiyat toplantılarında her yerden uzak tutulur, kovulur, hatta sürülür. Eserleri toplatılır. Bütün bunlara rağmen onun yazdığı eserler elden ele gezerek genç komünistlerin arasında yayılır. Bu genç bolşevik yanlısı şairler yazdıkları şiirleri **Cevat’ın tenkit ve takdirine** sunacak kadar onun etkisinde kalırlar. Siyasi olmayan parçalarını fırsat buldukça yayımlarlar. Bu basılı şiirler ona yapılan saldırıları iyiden iyiye artırır...”.

1.M.E.Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı” Ankara, Halkevi, 1949.

2.M.E.Resulzasde. “Asrımızın Siyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan Tarihi”. B., 1991, s. 68.

Gültekin (Emin Abit)
(1898-1927)

“...Bilinmektedir ki, konu popüler olma dışında şairlerin edebi yeteneği ile ilgilidir. **Gültekin imzası** ile ateşli şiirler yazan müellif bunu hak edenlerdendir. Bu şiirlerde biz kendimizi ve milli şuurumuzu buluyoruz. O nedenle bu iş için verilen mücadele kendi gücünü burada bulmaktadır. Onun şiirleri tahlil etmek çok uzun zaman alır. Bazı örneklerine baktığımızda bile etkisinden kalırız.

Onca genç kadrolar bu durum ile **kaynaştığında “Buzlu Cehennem”** diye adlanan şiir çeşitli Sovyet kamplarında yaşananları açık olarak anlatmaktadır.

Gültekin düşünceleri nedeniyle sürgüne gönderilen azerbaycanlı kardeşlerine hasrettiği “Buzlu Cehennem” şiiriyle zirvede olmuştur”.

M.E.Resulzade. “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı”. Paris, 1936. s.26.

Cafer Cabbarlı
(1899-1934)

“Genç yaşlarında en verimli çağlarında 1934 yılında vefat etti. Devlet adına toprağa verildi. Azerbaycan resmi görevlileri onun başında saygı duruşunda bulundular. Bunu yaparken onu kendileri gibi bir komünist olarak gösterdiler.

Oysa onun komünist olmadığını gösteren hadiselerden biri de onun Moskova’da toplanan yazarlar kurultayında yaptığı ünlü konuşmadır. Bu konuşmasında “**gerçek sanatkar ve yazarın şanına yakışmayan sosyal sipariş yapması-**

dır” diyerek şairleri hükümet yanlısı belirli konularda yazmaya zorlandığını ifade etmiştir”.

1.M.E.Resulzade. Çağdaş Azerbaycan Cumhuriyeti” mevzusunda Ankara Halkevi,1949.

2.M.E.Resulzasde.“Asrımızın Siyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi”. B., 1991, s. 72.

Seyid Muhammet Hüseyin Şehriyar
(1905-1988)

“Masamın üstünde duran kitap, edebi bir hadisenin belgesini teşkil ediyordu, eserin adı **“Haydar Babaya selam”** dı. Elbette ki bu manzum Tebriz sedasının bize ulaşması büyük bir sürprizdi.

Şiir ve sanattan anlayan zevk sahibi bir edebiyatçının orijinal sanat eseri olan bir manzumenin bizimle birlikte olacağına inanmaktayız.

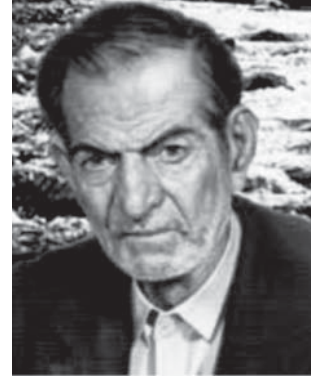
Konu bakımından gerçek bir şiir olan bu eser, şekil bakımından da ince bir zevkin eseridir.

Bir nakkaş gibi örücünün elinden çıkarken, bir hattatın itinası ile dizayn edildiği görülür. Elimizde olan baskısı seksen sayfalık iyi kağıda basılmış “Güldeste” bir demetten örnektir.

Konular itibariyle azerbaycanlı bir şair tarafından “mahalli lehçe ile” yazılmıştır. Şehriyar takma adını kuşanan şairin asıl adı Seyit Muhammet Hüseyindir. **Tebriz bölgesinde** “Haydar Baba” dağının eteğinden akan çayın kenarında bulunan Karaçimen ovası ile **Hüsgünab köyü** arasında dağa bakan Kara Kurşak köyünde doğan Şehriyar, Çağdaş İran şiirinin en sevimli ve ünlü bir simasıdır. Edebiyatçılardan bir kısmı onu, zamanın Sadi’si, Hafızı ve Nizamisi gibi değerlendirir. Eserleri “Çölhayi Rengareng” (“Çeşitli Güller”) adlı edebiyat dergisinde “büyük sanatkar” sıfatıyla anılan Şehriyar yalnız İran’ın değil, bütün Doğu aleminin medarı iftihar olarak görülür.

Eserlerini farsca yazan sanatçı “Haydar Baba” adlı eserini Azerbaycan Türkçesiyle yazmıştır”.

M.E.Resulzade. “Edebi bir hadise”. “Azerbaycan” dergisi, 1955, Sayı: 4-5 (40-41), s. 2,3.

Almas Yıldırım (1907- 1952)

“...Sonunda Azərbaycan'ın yeni şairi Almas Yıldırım Sovyet rejiminden qaçmıştır. O hiç bir zaman Azərbaycan'ı Kafkasya'dan ayrı düşünmemiştir. O “nadir cenneti İran'dan, Hindistan'dan, Afganistan'dan, Çin'den değil, Kafkasya'dan” bulmuştur. Ve bu Şamil'in Kafkasıdır. Keşke o da onun gibi mücadele edebilseydi. Göklere yükselen ve hürriyeti özgürce soluyan dağları olan Kafkası, o hiçbir şeye hiçbir kommünistin inkılabına meleklerin cennetine değişmez”. Onun bu mevzuda olan şiirlerinden

örnekler artık bitmiştir. Düşünmekteyim ki onların tekrarı ancak biz kazançlı çıkarız:

**Bana diyorlar unut vatanı, karşılığında yeni dünya alırsın!
Cevap veriyorum, benim aşkıma, benim hukukumu,
benim vatanımı verin!”**

**M.E.Resultzade. “Çağdaş Azərbaycan edebiyatı”. Paris, 1936, s. 28-29.
NOT: Almas Yıldırım'ın bu şiiri olduğu gibi yayımlanmıştır.**

M. E. Resultzade'nin ünlü edebiyatçılar hakkında makaleleri

TİYATRO KONUSUNDA YAZDIKLARI

1.“Yezid İbn Muaviye” oyunu.

“Geçtiğimiz Cuma günü tiyatro sevenlerin ilgi ile izledikleri ve çok tartışmalara neden olan oyunu seyrettik. Evet, onu daha önce izlemeyenler için, söylenenlere bakmadan söylemek gerekir ki oyunda inanç yönüyle bir tarafı incitecek husus görmedim. Belki de birilerinin kalbinde saklı olan lanet yeriyle yetinmekle burada **Yezit** adlı şahsiyetin ne kadar kötülükler adamı olduğu anlaşılmaktadır. Oyunda görülen şekliyle Yezit’i zehirleyen Selma adlı oyuncu Olenskaya hanımın aldığı alkışlar tariş edilemez.

“**Yezid İbn Muaviye**” piyesi, mısırlı Cürçi Zeyda tarafından yazılmış “Gadatü Kerbela” adlı romanından alınan bir eserdir. Romanı arapçadan tercüme eden Bakü gazisi Hacı Mirmehmet Kerim Ağadır”.

“İkbal” gazetesi, 23 Aralık 1913, Sayı:536.

2.“Ahde Vefa” oyunu.

“Kafkasya Türk sahnelerinde büyük ilgi gören “**Kavaye Ahendar**” faciası yazarın değerli bir eseridir. Samet Mansur beyin böyle değeli bir konuyu işleyen eserini izlemekten memnunuz. Dramın bazı bölümlerinde opera tarzındaki diyaloglar mağlup gibi görünen bir dönemde “Ahde Vefa” gibi eserlerin oynanması dram oyununu canlandırmışdır”.

“İkbal” gazetesi, 26 Ocak 1914, Sayı: 562.

3.“Aslı İle Kerem” operası.

“Milli aşıklarımızın halkımız üzerinde etkili olarak söyledikleri “**Aslı ile Kerem**” hikayesinden alınan operayı ben geçen Cuma gecesi ilk defa seyrettim. Üzeyir bey arkadaşımın müziğini yaptığı oyunda gerçek bir İslam ve Türk aleminde bir ilk olan “Aslı ile Kerem” operasına baktıktan sonra Bakü’den ayrılmıştım. “Leyla ile Mecnun” dan sonra yazılan musiki eserlerinin hiç birini görmemişim. Aradan geçen beş yıl sonra, “Ferhat ile Şirin” i gördüğümde beş yılda nerelere geldiğimizi anlamıştım. Fakat “Aslı ile Kerem” bu eksikliği gidermiş oldu. ...

...Müslüman opera oyununda aktörler gerçekten başarılılar. Kim ne derse desin, Üzeyir Bey Hacıbeyov’un katkı sağladığı eser ince bir zevkin müziği ile doludur. Hınca hınç dolu salonda maharetle sunulan oyunu

izleyen seyirciler adeta nefes almadan izlediler. Her kes mutlu ve oyunun içinde idi. Keremin romantik aşkına uygun sözleriyle meşk oldular”.

“İkbal” gazetesi, 3 Şubat 1914, Sayı: 568.

4. “Evliken bekar” operası.

“Geçen çarşamba gecesi Zülfigar Bey Hacıbeyov’un Zeynelabidin Tağiyev tiyatrosunda oynayan **“Evliken bekar”** operetini izledik, oldukça komikti. Oyun gerçekten gülünç bir konuyu içeriyordu.

Yazar bu eseri ile şunu istemiş olabilir; çok eşliliğin ne kadar utanç verici hicvederken, onun ne kadar gülünç bir şey olduğunu seyircilere aktarıyordu”.

“İkbal” gazetesi, 9 Şubat 1914, Sayı: 573.

5. “Arşın Mal Alan” operası.

“Cuma gecesi Üzeyir Hacıbeyov’un, “Arşın mal alan”ını seyrettik. Oyun oldukça eğlenceliydi. Kadın sorunu bizdeki şekline bağlı yorumlamıyordu, “ görmeden evlenmeyi” alay ederek eleştiri vardır.

Burada evlenmek isteyen bir genç iş adamı, arkadaşı Süleyman beyin yardımını ile kız görmek için oluşturdukları satıcı planı ile kapı kapı gezmesi anlatılır. Nihayet Sultan beyin kızı ile tanışılır. Operetlere mahsus bir yığın macera ile kız alınır. Bize göre burada ki konu oldukça ciddidir”.

“İkbal” gazetesi, 9 Şubat 1914, Sayı:573.

6. “Şah Abbas ve Hurşitbanu” operası.

“Geçen cuma gecesi Üzeyir Hacıbeyov’un önemli eserlerinden birini seyrettik. Bu operanın konusu her büyük hükümdar gibi milletin tercih ettiği bir çok hikaye ve menkıbeden Şah Abbas’ın kişiliğinde alınmıştır. Bu oyun bir çok defa sahnelenmişti ancak, bu defa sahne farklı bir dekor ile sunulmuştur. Özellikle operalara has panolardan uzaktır. Müzik “Leyla ile Mecnun” ile “Aslı ile Kerem” deki kadar milli olmasa da bir çok parçanın batı formundan alındığı hissedilmektedir. Üzeyir beyin kafiyesiz sözleri, vezinsiz mısraları tar ve sazın gücü ile şiir yapmanın maharetini göstermektedir”.

“İkbal” gazetesi, 3 Mart 1914, Sayı: 592.

7. “Siyavuş” faciası.

“Çarşamba gecesi “İttihat” medresesi öğretmenleri ile öğrencilerden oluşan tiyatro grubu tarafından sahneye koyulan ve **Zeynalabdin Tağiyev** tiyatrosunda sahnelenen tarihi “Siyavuş” oyununu izledik.

Usulüne uygun olmayan çalışmaların ise neden eser sahibi gösterilmediğini düşündük diye bir soru gelince akla, ben bu soruyu “İttihad” okuluna yakın olanlara yönelttim. Aldığım cevap şöyle idi: “Eserin kimin tarafından yazıldığını bilmiyoruz?”. Oysa bu eser Türk edebiyatçı **Ahmet Mithat** beye aittir

Ben İstanbul’da iken bir kitapçıda görüp almak istemiştım, ancak tükendiğini söylemişlerdi.”Siyavuş” hikayesi tarihin derin ve o ölçüde karmaşık bir evresini anlatır”.

“İkbal gazetesi, 25 Nisan 1914, Sayı 636.

8.“Kaçak Kerem” piyesi.

“Bakü sahnesi sanırım iki yıldan beri **Hüseyin Arablinski** gibi bir yazarı görmemişti. Bu satırları karalayan yazar dahi, adı geçen aktörü yedi yıldan buyana görmemişti.Piyes konusu itibariyle vasat bir eserdir. Pano-ları oldukça gösterişli ve zengindir. Bazı küçük para eksiklikleri olsa da milli bir yaşamı tasvir eden bu eser önemsiz sayılamaz.Özellikle tüm Keremleri “Kaçak Kerem” olarak gören Kengerlinski karakteri bu eserde çok güzel tasvir edilmiştir”.

“İkbal” gazetesi, 19 Ekim 1914, Sayı 767.

9. “Rüstem ile Zührap” piyesi.

“Cuma akşamı Zeynelabidin Tağıyev tiyatro salonunda Hüseyin Arablinski’nin iştiraki ile başarılı oyun sergileyen oyuncuların Gamerslinski’nin(Ahmet bey Melikov) eseri olan **Rüstem ile Zührap** oyununu seyrettik.

...Şahnemeyi Fidovsi’nin en olaylı tasviri olan oyun Türkçeye uygun olarak tercüme edilmişti.O nedenle bu hikayeyi bilmeyenler bunu bulamazlar”.

“İkbal” gazetesi, 2 Kasım 1914, Sayı: 779.

10.“Nuşirevan –Adil” piyesi.

“Bu oyuna piyes demek te gereksizdir. “**Nicat**” eğitim merkezinin tiyatro grubu tarafından sahneye koyulan oyunda tarihi bir bilgi almak için evlerinde telefonda olan “mollalarımızdan bir kaçına başvurduğum, yeteri kadar cevap alamadım” sıkıntısını anlatıyordu.

Gördüğümüz gibi, Cuma gecesi Tağıyev’in tiyatrosundaki manzaralar ve duyduğumuz sözler Nuşirevan ve onun devri arasında tabir caizse, Mirza Resul ile Zerri-cumhur (zerre ile çokluk arası bir ölçü) kadar fark vardır.

Şurası hayret vericidir ki; “yazarlar” ımızın cesaretine teessüf olunur, cemiyetlerimizin de cehaletine”.

“Açık söz” gazetesi, 2 Şubat 1916, Sayı: 101.

11. “Ölüler” piyesi.

“Tiyatro ve edebiyatımızda taktirle karşılanan bir gelişme var ki, o da böyle güzel bir eser vücuda geldi. Geçen akşam Tağıyev tiyatrosunda **Mirza Celil’in** ince kaleminden çıkan güzel bir eseri “Ölüler” i izledim. Oyun “Molla Nasrettin” dergisinin bir nüshasında da yer aldı.

“Ölüler” karanlık hayatta cehaletle çürüyen bir çevrede bitap düşen hasta vücudumuzu bütün olaylara karşı açıp dünyaya ifşa ediyor”.

“Açık söz” gazetesi, 1 Mayıs 1916, Sayı: 173.

**M.E.RESULZADE’NİN
YAZDIĞI YAZILARININ ARAŞTIRILDIĞI ÜLKELER**

1. Azerbaycan
2. Türkiye
3. İıan
4. Rusya
5. Japonya
6. Polonya
7. Almanya
8. İngiltere
9. Ukrayna
10. Çin
11. Mısır
12. Belçika
13. İspanya
14. Marakeş
15. Balkan devletleri
16. Estonya
17. Fransa
18. Afganistan
19. Gürcistan
20. Suriye
21. Irak
22. Türkistan
23. Hollanda

AZERBAIJAN MİMARLIK ANITLARI HAKKINDA YAZDIKLARI

M.E.Resultzade bu makalesinde, Azerbaycan’da yürütülen arkeoloji çalışmaları sonunda bulunan maddi medeniyet abideleri hakkında bilgi vermektedir. Taş ve tunç dönemine ait kültür eserlerinin olduğunu söyler. Örneğin Şemkir bölgesinde taş ve tunç eşyaların olduğunu kaydeden Resultzade, Bakü’nün kuzey batısında Songaçal istasyonu üzerindeki insan, hayvan ve başka resimlerin olduğunu yazar. O Gülençay ve **Derbent** duvarlarının V-VI yüzyıllarda yapıldığını, yazmaktadır. Buna ilave olarak **Azerbaycan V-VI-VII ve VIII yüzyıllara** ait mimarlık anıtları bakımından çok zengin olduğunu teyit etmektedir.

Bakü abideleri

M.E.Resultzade, Bakü’deki anıtlar sırasında en eski olanlarından birinin 1078. yılda inşa edilmiş olan **“Sınık Gala”** olduğunu işaret eder.

O yazısında der ki; 1804.yılda Bakü’yü muhasaraya alan Rusların attığı top mermileriyle minaresi yıkıldığından adının Kırık Kale (Sınık Gala) olduğunu yazar. Bundan başka Abşeron yarımadasındaki savunma kaleleri de mevcuttur. Yazar aynı zamanda 1203’te kurulan Merdekan, XII yüzyılda inşa olunan Ramana, 1301 yılına ait Nardaran kalesinin olduğunu kaydetmektedir.

Bakü’deki **“Gız Galası”** nın tarihinin **1116-1158** yıllarına ait olduğunu bildiren M.E.Resultzade büyük tiyatro yazarı Cafer Cabbarlı’nın bu kale ile ilgili bir şiiri olduğu bilinmektedir.

II. “Atababa – Şeyh Yusuf Türbesi”

“Nahçıvan bölgesinde ayakta kalan bir çok anıt vardır. Bunlardan XII, XIII. Yy’a ait olan üç önemli eser üzerinde durmak gerekir.

Bunlardan ikisi, şimdiki Nahçıvan şehir bölgesinde, üçüncüsü de şehir merkezinden 40 km. uzakta olan “Karabağlar” köyündedir.

Şehir merkezindeki iki abideden biri **Atababa Türbesi**, diğeri ise **Atabey Türbesi**dir.

Atababa Türbesi **1162 de** inşa edil-

miştir. Yusuf İbni Huseyri adında bir şeyhe aittir. “Azeri Türk” dergisinin ilk sayısında yazıldığı gibi, “İslami Türk Sanayi Nefise Tarihi Noktai Nazarında Azerbaycan’ın Yeri” makalede yer alan şekliyle merhum Mehmet Ağaoglu’nun Yusuf İbni Katmir olarak kaydettiği bir şeyhin Azerbaycan Atabeylerinden Şemsettin Eldeniz hicri 557(m. 1162)- de ölen veziri olduğu belirtilmektedir. Kuseyr adının arap harflerinin çizgileri bakımından aşınmış olan kitabede bazı eleştirilenler tarafından okunmuştur.

Atababa ve ya Yusuf İbni Kuseyr Türbesi şehrin görülen bir yerinde tepe noktadadır. Bu türbeyi yapan usta ise Nahçıvanlı Ebubekir Oğlu Acemi isimli biri olduğudur. Kitabedeki hicri tarih, **miladi 1162** diye belirtilmektedir”.

M.E.Resulzade.”Azerbaycan mimarlık anıtları”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl: 3, Sayı: 8, Kasım 1954, s.9-10

III.Mömine Hatun Türbesi.

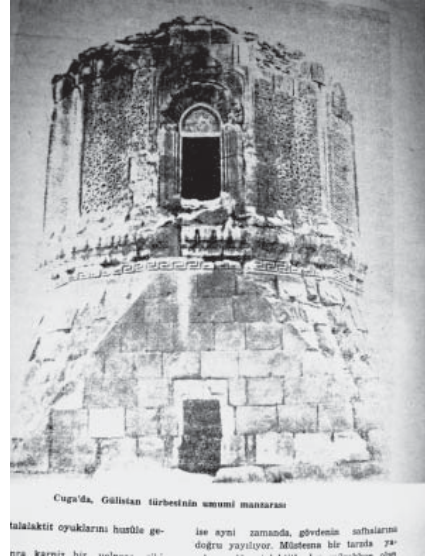

“Şimdilerde, Atabey türbesi diye bilinen yapıt aslında Mümine Hatun türbesidir. Bu eser, Atabey Şemsettin Eldeniz tarafından karısı için yaptırılmıştır.kpının üst kısmında ne zaman yapıldığını gösteren tarih mevcuttur.Buradaki yazıda türbenin **Mömine Hatun**’a ait olduğu belirtilmiştir. Türbe yine Nahçıvanlı usta olan Ebubekir Oğlu Acemi ve Atabey Cafer Muhammet’in emriyle tamamlandığı da kayıtlarda mevcuttur.

Biri birinden **25 yıllık ara ile inşa edilen** bu anıtlar yapan ustaların ne kadar ince bir işçilik ile eseri meydana getirdiklerini sergilemektedir”.

M.E.Resulzade.”Azerbaycan mimarlık anıtları”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara Yıl: 3, Sayı: 8, Kasım 1954, s.9-13

IV- Karabağlar Türbesi (XIII-XIV.yy)

“Mimarlık anıtları serisinde konu ettiğimiz ve bir önceki makalemizde işlediğimiz **Nahçıvan Mektebi’ni Ortaçağ anıtlarından** ayıran bir önemli iş; Nahçıvan etrafında Şahtahtı köyünün 14 kilometr kuzeyinde yer alan ve aynı adı taşıyan köyde ki iki minareli ünlü Karabağlar türbesidir.

Aras çayı kenarında, beyaz karlarla örtülü Ağrı dağıнын uzaktan görünen serin manzarası Zengezur dağ silsilesinin eteğinde olan bu türbe koyu yeşil rengiyle Karabağlar köyünden adını almıştır.

Türbenin mimarisinde kullanılan yapı biçimindeki maharet ile tezyinindeki mükemmeliyet çevredeki doğal yapı ile kaynaşmaktadır.

Yüksem bir kaya zemin üzerindeki türbe bütün ihtişamıyla görenleri etkilemektedir.

... Tetkikçilerden bazıları bu anıtın XIII XIV. yüzyıla ait olduğunu ifade ederler.

Verdiğimiz bu bilgiler ışığında abidenin **Aras çayı** kıyısında o cümleden Nahçıvan şehrinde mimarlık sanatının önemli bir okulu odlunu kamlar.

Öyle ki eski zamanlarda **Ebubekir Oğlu Acemi** gibi yetenekli ustalar yetiştiren bu okulun şanlı geleneği **Karabağlar** türbesinin nasıl bir ustalık gösterdiğini anlatmaktadır”.

M.E.Resulzade. “Azerbaycan mimarlık anıtları” (sayısı-II). “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl: 3, Sayı: 9 (33), Aralık 1954, s. 7-10.

BASIN HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

“Mucib-i hayret”

“Bir zamanlar **gazeteler** arasında sıklıkla konu edilen şey mücadele olduğu doğrudur. lakin bu konu silah meselesi olmayıp, mücadeleyi tasavvur etmekle ilgilidir. Bu mücadele çarpışma ve vuruşma olmayıp belki en güzel ve en hoş giden haliyle yürüyen mücadele yoludur.

...Şehrimizde bir gazete yayımlanırken, milletimize “**yaşam**” bağışlanmaktadır. Böyle olunca da irşat etmek medeniyet olduğundan “İrşad”ın(doğru yol gösterme) doğması matlubu (istek) kadar doğaldır”.

“İrşad” gazetesi, 9 Ocak 1906, Sayı: 18.

“Yeni Gazete”

“Gazetecilik özgürlükçü vatanseverliktir. Doğruya doğru, eğriye eğri demektir. “**Vatan Hadimi**”nin borcu gibi alemler İslam aleminde vuku bulan her türlü durum ve olaylı zaman mekânın müdafaasına göre acıdır, tenkit etmek mesleğin özelliğindedir”.

“İrşad” gazetesi, 9 Mayıs, 1906, Sayı: 108.

“Tan Yıldızı”

“Kazan şehrinde çıkan “**Tan yıldızı**” adlı gazetenin iki sayısını okuduk. Gazetenin dili Kafkas halklarının anlayacağı bir dil değilse de, içeriği o kadar ilginç ve mesleki yoğunlukta doğru ve sağlam bilgilerle doludur. Bu gazeteyi okuyanların tatmin olacağını umuyorum. Arzu ederim ki edebiyatımızın ufkunda bu tür yıldızlar çoğalsın. “Tan Yıldızı”nın varlığı aramızda mesleki bir değerdir”.

“İrşad” gazetesi, 1 Haziran, 1906, Sayı: 128.

“Yeni İnkılap Hadimi (Çalışanı)”

“İnkılap ile inkılap karşıtları her zaman vuruşup çekilmektedirler. Bu vuruşup çekişmenin dünya alemde, matbuat aleminde gayet net gözlenmektedir. Bu gün yeni bir gazete çıkmaktadır. İnkılap tarafıyla gerçekçilik, **adalet talep ederse** sabahleyin kapanma riski vardır. Neticede bulunduğu şehirde değil, başka yerlerde basılıp elimize geçecektir. Sonuçta güçlü bir yazar özetle bencillikle işgalden çekinmeyip kalemini birlik ve çaba ile inkılap ve inkılap karşıtları ile boğuşup savaşıacaktır”.

“İrşad” gazetesi, 14 Haziran 1906, Sayı:139.

“İran İşleri”

“Madem ki **basın** hükümeti yönetenlerin denetimindedir, madem ki, kalemler özgür değildir, beyler, paşalar ne isterlerse yapacaklardır. Seçimlerin usul ve kaidelerini bildirmek ve hükümet yetkililerinin ihanetini görmek için matbuatın hür olması gereklidir”.

“İrşad” gazetesi, 8 Ağustos 1906, Sayı: 186.

“Debistan”

“Malum olduğu üzere şehrimizde çocuklara mahsus aylık bir dergi olan “**Debistan**” yayımlanmaktadır. Bu dergi yedi aydan beri yayımlanmaktadır.

Demek oluyor ki” Debistan” Rusya’da belki de İslam toplumunda bir ilktir. Fakat Türkiye’de de bu tür dergiler çıkmaktadır.Lakin Padişah **II. Abdülhamit** idaresinde sansürden geçen bu dergi boş kağıtlardan ibaret kalmıştır.

Özünde sakin, suya sabuna dokunmayan bu dergi, 25 milyonluk Rusya Müslümanlarını demiyoruz, beş milyonluk Kafkasya Müslümanları arasında nasıl tanınmaktadır. İnsan bunu düşünürken ve iki hafta da bir çıkan dergi ne olabilir?

Heyhat, heyhat! Sadece Müslüman olduğu için bunun aksini görürük”.

“İrşad” gazetesi, 7 Aralık 1906, Sayı:280.

“Basın Konusunda”

“Rusya basını oyalayıcıdır. 17 Eylül manifestosundan bu yana matbuat özgürlüğüne göz diken kimdir.Rusya gazeteleri üç yıldan beri bu sıkıntıyı yaşamaktadırlar. Basın bu baskı altında sürgün olmuş ve onun sürgünde hapis oluşu kutlanmaktadır.

...Vüzalet komisyonu tarafından Duma’ya (meclis) e verilmek için matbuat bünyesinde kanun tasarısı hazırlanmıştır. Bu konuda Petersburg gazeteleri kanun tasarsısını kabul etmekle beraber çeşitli tenkitlerde yapmışlardır”.

“Terakki “ gazetesi, 21 Kasım 1908, Sayı108.

“ Bizim talebimiz”

“...Basın milletin sesidir. Bir milletin gazetesi yoksa, onun dili de yok demektir.

...Basın milletin derdine dermandır. Baskının üstesinden gelecek olan tek güç basındır.

...Gazete inanmışlığın koruyucusudur. Hükümetlerin yaptıklarını izler, onların yanlış işleriyle ihanetlerini kamu oyuna haber verir.

...Gazete halkın ve teke tek insanların görevlerin işaret ederek anlatmaya çalışır. Vatan sevgisini anlatır, gerekli olduğunda parlamento ve hükümetlere yardımcı olur.

...Gazete bir ışıktır, ayrı ve doğru yolu millete gösterir, onu doğru ve selamete yöneltir”.

Tahrirriyye Heyeti, “İrani Nov” gazetesi, 23 Ağustos 1909, Sayı: 1.

“Biçare Basın”

“Mazlum milletin basını da mazlum olur. Bizim azametli vatanımız İran’ın düştüğü bu çaresizlik nedir? Harici ve dahili tamah edenler istila etmiştir.Uzun zamandan beri ağır hastadır. Şimdi ise masum zayıf ve çaresizdir. Şüphe yok ki, bu milletin dili olarak bilinen gazetecilerde yoktur.

...15 milyon halkı olan bu ülke neden birkaç gazete sahibi değildir. Yenilenmeyi istiyorlarsa iyi fikirler yarata bilirler. Bu öyle bir sorudur ki,onun cevabını yanlış gören fesatlar kenara çekilmelidir”.

“İrani Nov “ gazetesi, 17 Ocak 1910, Sayı: 113.

“Şems” gazetesi

“İstanbul’da yarım sayfalık bir gazete çıkar. Adı “Şems”tir. İranlı okuyuculardan bir kısmına göre **Prins Arbeüddövenin** meddahı olan miskin bir gazetedir. Okuyucusu da çok azmış. “Şems” gazetesi, bir nevi popülisttir. Bir ara bir yazar, millet vekilleriyle ilgili yazı yazdı. Tabii ki şöhret düşkünü olmak vardı arkasında. Çünkü bunlar, kendilerinin basit propagandalarını yaptılar.

Kalemin değerli ve izzeti-nefisiyle tanıdık olmayan bir yazar, anlıyor ki, örneğin **Ağa Tağızade** hakkında bir şey yazsa, o zaman bu gazete iyi satış yapar. İşte bu o gazete için amacına ulaşmak için yegane bir yoldur”.

“İrani Nov” gazetesi, 20 Şubat, 1910, Sayı 137.

“Kuyruklu yıldızın etkisi”

“Arzu etmekteyim ki, yarım sayfa gazeteler kendi isimleri koyarken **“İran müfettişi”** koyarak muhabir adı ile halkın cebine girsin. Böylelikle

basını ahlaktan çıkarıp, sıkıntı içine soksun. Geçmişte olan kimi akıllarına geldiği gibi yazmaya devam etsin.”

“İrani Nov” gazetesi, 30 Mart 1910, Sayı: 166.

“Röportajın (görüşün) çevrisi”

“Yerli gazete editörlerinden biri **“Şark” ve “İrani Nov”** gazetelerinin kapatılması konusunda başbakanın görüş almıştır. Bu görüş, öyle bir üslupla yazılmış ki, halk onu anlamakta zorlanmaktadır.

Bilirsiniz ki biz”Şark” gazetesini kapadık. “İrani Nov”un ise kolunu kanadını kırdılar. Çünkü onlar çok konuştular. Gazete genel bilgi vermekten çıkıp, büyük hatalar işlemiştir. Gazete halkı uyandırmamalıdır. **Gazete devlet mekanizmalarını harekete geçirmek ve milletin ali menfaati için vardır.** Bu gazeteler ise aksine hareket ediyorlar. Böylelikle bütün iranlıların hukukuna dokundular. Öyle ki, bizde iranlıların esas haklarının savunmasını ödev bilerek her ikisini mahkeme da karara bağlamışız da peki siz ne diyorsunuz?”

“İrani Nov” gazetesi, 28 Mayıs 1910, Sayı: 216.

“Basın özgürlüğü

“Her ülkenin **kültürünün gelişmesinde** onun edebiyat alanında iler seviyelere çıkması gibi her milletin siyasi durumu da onun basın özgürlüğü ile ilgilidir. O millet, o memleket mutlu ve hür ise, onun basını da hürdür.

Basının tarifi ve özellikleri hakkında demek olur ki, basın önemli meselelerin yazılı kayıtlarıdır. Bu genel menfaatimizdir, onu halk nazarına ulaştırır. Basın için üç şart vardır: **birincisi** yazmak, **ikincisi** genel menfaati düşünmek, **üçüncüsü** ise onu yaymaktır. Eğer bunlardan biri yoksa, matbuat da yoktur.

Basının rolü çok büyük ve önemlidir. Basın önemli milli güçlerle iç içedir. O milli manada **dördüncü kuvvettir.** Yani iktidarın üç ayağından gücünden yasama, yürütme, yargı ise dördüncüsü matbuattır.

Basın millet fertlerinin, gazetecilerin şahsi fikirlerini topluma ulaştırır. O devrinin medeniyet aracıdır. Kendi devri başka devirlere ne varsa halka ulaştırmalıdır.

Basın halkın milli temsilini uhdesinde gören onun görüşlerini ifade edip yayan sosyal gözlemcidir.

Basın bilimsel ,siyasi ve beşeri enformasyonu artırmakla görevlidir. Basın sistemi geniş olan millet zihni de fikri de aydınlık olur. İnkışaf etmiş

olan milletlerin matbuat da hür ve ciddidir.

Basın bir öğretmen vazifesiyle donanır. O halkın eğitimcisi olmalıdır.

...Basın, o zaman kendi sorumluluğunu yerine getirmiş sayılır. Kendi amaçları doğrultusunda hür olmalıdır. Onu yazmakla, yaymakla insani fikirleri bir yerlere ulaştırma konusunda da hür olmalıdır.

Basın özgürlüğü insan özgürlüğünün ana ilkesidir. Çünkü aklın ve tefekkürün (gelişmenin) ana nedenidir.

Basının (Basın yayının) esareti, halk arasında moral bozukluğuna neden olur. Giderek ahlaki çöküntü yaşanır. Yalan konuşmayı, hırsızlığı, bölünmeyi ve ajanlığı geliştirir. Edebi yazma sanatını ortadan kaldırır.”.

“İrani Nov” gazetesini. Sayı: 28, 34-40-46-50-53;28 Nisan, 6,11,20,24, 28 Mayıs 1911.

“Bazı yazılar nedeniyle”

“Kafkasya Slove” gazetesinin yalan haberinden birkaç satır yazmıştık. Bazı kanı sıcak olanlarımız bu hataları yapanlar da o derece nazik yazılarıyla dokunmuşlardı. Bunlar, bu çeşit gereksiz olarak haddini aşanların burunları kırılmalıdır ki, hadlerin bilsinler. Fakat bize bir yazar için nezaketle de olsun, “yalan diyor ise” hatırlatma yapmak isteriz ki “burun kırmak “kadar yeri vardır”.

“İkbal” gazetesini, 20 Mart 1915, Sayı: 891.

“Molla Nasrettin”

“Avam tabakanın da, kişinin de, kadının da büyüğün de, küçüğün de tanıdığı bir isim!

Molla Nasrettin. Onu bütün Doğu alemi tanıyor. Tanımayanlar da tanıyor...

Evet Hoca Nasrettin meşhur asilzade bir bilgedir.

1906 ‘da Tiflis’te kendi adıyla çıktığında büyük ilgi görmüştü.

Nasrettin Hoca ne derece ünlü, ise “Molla Nasrettin” de öyle idi.

Nasrettin Hoca Doğuda islam’ın dehası, bu dehayı yaratan da halk olmuştu.“ Molla Nasrettin” ise Azerbaycan Türklerinin dehasıdır“.

“Açık söz” gazetesini, 22 Nisan 1916, Sayı: 166.

“Taze Refigimizi Tebrik”

“Türk basın mevkutesi (yayıncılığı-ed.) yeni bir yayınlı zenginlik kazandı.

“Hümme” gazetesini okuyucu ile buluştu.”Hümme” Rus sosyal hayatından esinlenen işçi partisinin Müslüman teşkilatı tarafından haftada bir defa işçinin sesi olarak çıkmaktadır.

...Muayyen bir partiye bağı olmayan “ Hümme” gazetesini Kafkasyalı Türk gençleri arasında çıkan ilk gazetedir.

“Hümme” gazetesinden söz ederken Kafkasyalı Türk gençleri arasında tarihi bir önemi olan 1905 yılındaki “ Hümme” i hatırlamak gerekir”.

“Açık söz” gazetesini, 5 Temmuz 1917, Sayı:513.

“Refi İstibah”

“Nevbahar” gazetesinin 86. sayısına cevap.

“Nevbahar” gazetesinin değerli müdürü Maliküşşüera’nın ne demek istediğini anlayamadık. Ancak, bu kadar anlaşılıyor ki, bu şahsın dirayetiyle basılan gazetede, **Kafkasya Azerbaycan Türklerinin** insani gösterişinde kendilerine mahsus şekilde bohça açarak medeniyet gülleri ekme yetkileri olmadığını yazmaktadır. Bu zat diyor ki; Azerbaycan Türklerinin ibadet yeri olan mescitleri de işgal etmeye hakları yoktur.

Acaba bu Kafkasya Azerbaycan Türklerinin arzuları karşısında bu kadar düşüncesizlik nereden çıkmaktadır?”.

“Açık söz” gazetesini, 2 Şubat 1918, Sayı: 671.

Azerbaycan bolşevik basını hakkında

“Eğer sadece “Türk” ibaresi ile çıkan basına türk basını diyorsak, şimdiki Azerbaycan’da bu mevcuttur. Yok eğer basını milli de amaç yalnız yazının dışı değil, içeriği ise, o halde bolşevik Azerbaycan’da milli basını yoktur. Vaktiyle beyaz sultanlardan söz eden “Türkistan vilayeti gazetesi” adlı Astromov tarafından çıkarılan türkçe bir gazete ile **Kızıl Lenin** efsanelerinden ve Komünist Partisi nazariyelerinden başka bir şey bilmeyen, Azerbaycan Komünist türk basını ile müşterek ortak bir şey varsa, o da yazısındaki **arap harfleridir**. Fakat bolşevikler bu farkı da ortadan kaldırdılar”.

M.E.Resulzade. “Azerbaycan Cumhuriyeti”. İstanbul, 1923, s.99-100.

Azerbaycan muhaceret basınına programı

“1. Devletin bağımsızlığı idealinin tebliği ve yitirilmiş Azerbaycan bağımsızlığı yolunda mücadele;

2. Bolşevizm ve onun sosyal tebligatı esaslarının eleştirisi ve Sovyet hükümetinin milli siyasetinin istismarcı esaretçi bir formadan oluştuğun ifşası;

3. Rus – Bolşevik işgalinde bulunan ülkenin gündelik sosyal ve siyasi yaşamının tahlili ve usule uygun olarak mücadele edilmesi koşullarının tespiti;

4. Radikal siyasi dünya görüşüne sahip pozitif siyasal programın milli , inkılap çerçevesinde siyasi ruhla inkişaf ettirilmesi ve yayılması;

5. Sovyet basınının eleştirisi ve onunla sürekli polemik kurulması”.

*M.E. Resulzade. “Azerbaycan bağımsızlığı yolunda mücadele”.
1938, Varşova, s. 114.*

TANINMIŞ ŞAHSİYETLER HAKKINDA YAZDIKLARI

1. Mustafa Kemal Atatürk “ Doğunun kurtarıcı sembolü”
2. İosif Vissarionoviç Stalin (Stalin’le ihtilal hatıraları)
3. Settar Han (Settar Han makalesi)
4. Nizami Gencevi (Azerbaycan Şairi Nizami’de Türkçülük)
6. Mirza Fefali Ahuntzade (Mirza Fefali Ahuntzade)
7. Hakani Şirvani (Şirvanlı Hakani)
8. Ayaz İshaki (Arkadaşım Ayaz)
9. İbni Sina (İbni Sina hatırası)
10. Yusuf Akçura(Yusuf Akçura makalesi)
11. Ali Merdan Bey Topçubaşı (Azerbaycan Harekatında Topçubaşı Ali Merdan Beyin makalesi)
12. Hasan Bey Zerdabi (Azerbaycan basınının Piri)
13. Üzeyir Hacıbeyli i(Büyük kompozitör Üzeyir Hacıbeyli)
14. Abdurrahman Fetalibeyli - Düdenginski (Fetali Beyin katli münasebetiyle)
15. Noy Remişvili (Tanınmış gürci siyasi hadimi N.Remişvilinin cenaze töreninde)
16. Nesip Bey Yusufbeyli (Nesipbey Yusufbeyli makalesi)
17. Mareşal Jozef Pilsudski (makale)
18. Maksim Gorki(Rus milleti hakkında Maksim Gorki)
19. Ziya Gökalp (Ziya Gökalp makalesi)
20. Vudvold Vilson (Başkan Vilson’un vefatı nedeniyle makale)
21. Vladimir İliç Lenin (Lenin’in vefatı- makale)
22. Aslan Bey Safikürdlü (Safikürdlü Aslan Bey makalesi)
23. Lev Tavidoviç Trotski (Trotski muhalefeti)
24. Neriman Nerimanov (Neriman Nerimanov)
25. Yusuf İbrahimli (İbrahimli Yusuf makalesi)

Müslüm MUGAMAYEV hakkında – “Onun ne kadar yetenekli ve işine hakim bir sanatkar olduğunu görmek için orkestradaki hakimiyetini izlemek gerekir. Müslüm bey sahneye çıktığı zaman adeta yükselip büyüyor.İdaresindeki işini yalnız akıl ve yüreği ile değil bütün vücuduyla iştirak ettiği görülür. Opera müziğini böylesine idare etmek yalnız elindeki sopa ile değil bütün ruh ve yüreğini katarak icra ettiği görülür”.

“İkbal” gazetesi, 5 Mart 1915, Sayı:881.

Üzeyir HACİBEY hakkında – “Şüphesiz ki,- Türk sanayi nefise (güzel sanatlar)tarihini yazacak olanlar müzik bahsi ile ilgilendiklerinde Kafkasya Türklerine bir çok sayfa ayırmalı ve bu sayfaların başına arkadaşımız Üzeyir Bey Hacıbeyli’yi koymalıdırlar”(“Yeni İkbal” 30 Nisan 1915, *Sayı: 3*). “Önceleri bir hevesli olarak işe başlayan Hacıbeyli, müzikte eğitimini alarak kendi kendini yetiştirmiş biridir. O çalışmaları ile kendini kısa zamanda kabul ettirmiş bir sanatçıdır. Ne yazık ki bolşevik rejimi,

Azerbaycan’ın müzik alanında ki bu dehasını otoritesi altına almış ve onu kendi ideolojilerine araç etmeye çalışmıştır.

Bütün bunlara rağmen demir perdenin arkasında özgün yapay marşlar yaptırılmış, Moskova’da kendine iltifatlar edilmiş olan Hacıbeyli öldüğünde tabutu başında Azerbaycan manevi değeri olarak duran resmi tören yapılmıştır. Üzeyir Hacıbeyli’yi Azerbaycan kültüründen ve Azeri Türk kültüründen kimsenin ayıramayacağını bilmekteyiz.O milli Azerbaycan varlığının güvencesi olmuş bir sanatçı, aynı zamanda ayrılmaz bir değerdir”.

“Azerbaycan” dergisi, Ankara, 1 Kasım 1952, Yıl-1, Sayı: 8.

Ahmet AĞAOĞLU hakkında – “Biz Ahmet Beyin şahsında Türk tefekkür ve tahrir (düşünce ve yazın) çok canlı ve heyecanlı bir simasını, aynı zamanda Avrupa gazetecilik anlayışının şarkta çok güçlü bir temsilcisi olarak görmekteyiz. Ahmet Ağaoğlu orta doğuda ki batılılaşma hareketinin en samimi ideologu olarak onu kaybetmenin acısını yaşadık”.

“Azerbaycan” dergisi, Ankara, 1 Mayıs 1952, Yıl-1, Sayı: 2.

Cafer Seyitahmet KIRIMER hakkında -
“Milli Azerbaycan yayıncılığını takip edenler onun imzası altında çıkan makalelerdeki doğallığı ve enerjiye tanık olmuşlardır. Bir çoğumuz onu nutuk söylerken de görmüş olabiliriz. Çünkü o sadece bir yazar değil, yetenekli bir konuşmacıydı.

Yazılarında ve konuşmalarında biçim olarak parlak olan Cafer Bey, insanın yüreğine dokunan üslubuyla hiç şüphe yok ki onu ideal olarak görmüştür.

Bu idealizmin ne olduğunu anlamak için, **“Yeni Kafkasya”** dan başlayarak bu güne kadar çıkan yayımlarda sadece 27 Nisan ve 28 Mayıs tarihlerine bakmaları yeterlidir.

O esir Türk elleri arasında milli facia olarak adlandırdığı Kırım tarihinin gerçek ürünü olan Cafer Beyi ve Gaspıralı İsmail beyi büyük bir ideal adamı olarak görürüz.

Bir çeyrek yüz yıldan beri hayatının en verimli dönemini vatan uğruna hasreden Cafer bey, ortak düşmana karşı yürütülen istiklal mücadelesinin ancak birlikte yapılacak olan ciddi bir iş olduğunu söyleyen ve muvaffak olunacağını söyler”.

“Kurtuluş” dergisi, Berlin, Yıl 2, Sayı:11, Eylül 1935

Mustafa Kemal ATATÜRK hakkında -
“Başında Atatürk gibi bir nüfuzu yaratan ve onu en büyük ölçüde millet ve devletin en hayati konularında kullanmasını bilen büyük azimle devlet adamı olan kardeş Türkiye Cumhuriyetinin bu tarihi başarısına Azerbaycanlıların katıldığını söylemek en mutlu şeydir” (*“Kurtuluş” dergisi, Berlin, Şubat 1937*).

“XX. asrın doğu ve XIX. Asrın batı tarihinde kayda değer en önemli iş Amerika ihtilali ile Fransız inkılabını bir hamlede yapma gerçeğidir. Mustafa Kemal’in büyüklüğü işte tarihin bu gerçek zaruretini kavrayıp ortaya koymuş olmasıdır.

O gerçek bir dahi olarak Türk milliyetçiliğinin şanlı başbuğu aynı zamanda doğu aleminin sembolü olmuştur”.

M.E.Resulzade. “Kurtulan Doğunun simbolü”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl:2, Sayı: 8-9, Kasım- Aralık, 1953.

Ziya GÖKALP hakkında - “Ziya Bey, yıkılmaya mahkum olan Osmanlı devletinin içinde yaşadığı kargaşadan Türk ırkına bu mevcut felaketi, matem ve kaosa kapılmadan kurtulma yollarını araştırıp ortaya koyan büyük bir ideologdur. O Türkçülük idealini yüreklere bir sevgi ile yerleştirdi. Onun milliyetçi sevgisi yaşanan endişeleri ortadan kaldırdı. Hüzün yerine milli ümit ışığını getirdi. Çünkü Türk ırkı vücuda getirdiği bina istiklal için gerekiyordu, Türk milleti Ziya Be-

yin temsil ettiği milliyet fikrine medyundur (borçlu olmak). Azerbaycan Türklüğü şimdiki halde milliyetçiliği kabul etmeyen yabancı bir güç tarafından işgal astlındadır. Gençliği komünist alfabeti haricinde her şeyi okumaktan mahrum kılan zalimler kitaplarından Ziya Beyin, gerek M. Emin Yurdakul Beyin kitaplarını yasaklamışlardır. Fakat mücadeleci Azerbaycan gençliği bütün bunlara rağmen Komünist alfabetini değil, Ziya Beyin “Türkçülüğün Esaslarını ezberlemektedir”.

M.E. Resulzade'nin Ziya Gökalp'ın cenaze törenindeki konuşması. 1 Kasım 1924, “Yeni Kafkasya” dergisi; “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl-3, Sayı: 8(32), Kasım 1954.

Ali Merdan Bey TOPÇUBAŞI hakkında - “Hiç şüphesiz Ali Merdan Bey, Mirza Fetali, Hasan Bey ve İsmail Mirzaların yarattığı milli kültür hareketini milli kurtuluş yoluna çeken büyük mücahitlerdendir. Fakat Ali Merdan Beyi bu üç üstattan olduğu gibi çağdaş olan diğer bazı ideologlardan ayıran bir şey vardır ki; o da merhumun özelliğidir. Ali Merdan Bey yürüttüğü siyasetin fikri yaratıcısı olmaktan çok onun bir işçisiydi. Onun bütün yaşamı uygulamada hem de milli davanın vekili gibi, sorumluluk taşıyan işlerden geçmiştir.

Bir milletin siyasi tarihinde bu derecede mühim ve devamlı bir yer tutan adam için öldü diyenlere inanmamak gerekir. O ölmemiştir!”

“Kurtuluş” dergisi, Berlin, Sayı: 2, Kasım 1934.

Nesip Bey YUSUFBEYLİ hakkında - "Nesip Bey'in Azerbaycan istiklali hakkındaki rolü sadece başbakan olmakla kaldığını söyleyemeyiz. Onun hareketteki gerçek rolü ve daha sora tuttuğu makamlarından çok daha eskidir.

Bu rol onun Gence'de 1917'de "Türk Ademi Merkeziyet Halk Fırkası" adı ile kurulan siyasi Azerbaycan parti teşkilatının kuurlmasına teşebbüs etmesiyle başlar. Azerbaycan idealini siyasi bir talep maddesi olarak formüle etmek şerefi merhum Nesip Bey'e aittir.

Nesip Bey'in aziz hatırası istiklalci Azerbaycan neslinin zihninde samimi bir milliyetçi, demokrat ve gerçek bir radikal gibi kalmıştır. Çağdaş Avrupa kültürü ile beraber Türkçede ki iktidarı ve milli yaşam, edebiyat ve tarih konularında sadakatle parlak bir geleceğin mümtaz kişilerini yaratacak olan azerbaycanlı gençleri tefsir edecek her kesin kalbini kazanmıştır.

...Muzaffer istiklal neslinin ilk yapacağı minnet duyguları içinde olma ve siyasi azerbaycanlılığın ilk semeresi Nesip Bey adını abideleştirmek ve Bakü ile Gence de onun adına bir abide yükseltmek gereği vardır".

"Nesip Bey Yusufbeyli " makalesi. " Odlu Yurt" dergisi, İstanbul, Yıl- 1, Sayı: 3, 27 , Nisan 1929.

Tevfik FİKRET hakkında - "ağızdan duyduğumuz kadarıyla öğrendiğimize göre büyük üzüntü yaratan bir olayla, büyük Türk şairi Tevfik Fiket bey vefat etmiştir. İşte tarihin bir cilvesi daha tecelli etmiştir.

Türk edebiyatının Osmanlı şivesi ile aşına olanlar bu gün duyduğumuz olayla ilgili bilgilendğimiz Tevfik'in ölümünü haber alanlar onu saygı ile anmışlardır.

Bir şair için hayal edilebilecek şeyi hayatta görmek, kendi dünyasına dalarken hissiyatına tercüman olmak için yazdığı mısraları görmediği, bilmediği ağızlardan işitmek ne büyük bir hediyedir".

"Açık söz", 20 Eylül 1917, Sayı: 570.

Abdurrahman Fetalibeyli DÜDENGİNSKİ hakkında - "Ölülerimizi hayırla yad etmek geleneksel kültürümüzün ve toplumsal terbiyemizin gereğidir. Siyaset ve her hangi bir sahada yükselmiş vatandaşların yaşamını

objektif bir kavrayışla tasvir ve takdir etmek tarihinin görevidir. Mezarları başında geçmişlerinden söz etmek ise yad etmek törenlerin geleneğidir.

...Merhum hararetli bir vatansever ve atıl-gan bir askerdir.Hadiselerin akışıyla tanıdığımız faaliyet sahasına henüz atılmadan cephede adı duyulmayan bir asker iken açığa vurduğu hisleri onun samimim bir vatan sever olduğunu gösterir.

Savaş bittikten sonra muhtelif maceralardan geçen Fetalibeyli, amerikalılar tarafından Münih'te istihdam edilen "Kurtuluş" radyosu Azerbaycan şubesi şefi olur. Bolşevizme karşı mücadele eden Amerikan komitesi onun şehit olması münasebetiyle yayımladığı tebliğde, onun yetenekli bir radyo yayıncısı olduğunu bildirir.

Bolşevikler kendilerine mahsus vahşi usullerle rakiplerini teröre varıncaya kadar her çeşit silahla öldürmeye çalışmışlardır.

Merhum heyecanlı ve ateşli bir vatanseverdi. Kurtuluşu mutlak olacak hür ve özgür vatanda onların adları şan ve şerefle anılacaktır. Bu şerefli insanlar arasında elbette ki, o da olacaktır".

"Azerbaycan" dergisi, Ankara, Yıl: 3, Sayı: 9 (33), Aralık 1954.

Lev Davidoviç TROTSKİ hakkında -
"Trotski sözde komünist diktatörlüğü prensiplerini bütün gücüyle müdafaa eden ve demokrasi esaslarının tebliğini yaptığını sanıyordu. Buna karşın parti makinasını eline Alan Stalin, ise Lenin zamanında liderin daha ziyade manevi nüfuzu ile ayakta duran komünist muhalifi sosyal zümrelere karşı idareyi maslahat yolunu tercih ediyordu. Zafer Rusya şartları dahilinde daha gerçek bir taktikle temsil eden Stalin'de kaldı. Komünist ihtilalin onuncu yıl dönümünde Parti ikiye ayrılmış

durumda idi.

... Lenin'le beraber Trotski "işçi diktatörlüğü" nün nazariyesini hazırlamış, buna göre demokrasiyi ve onun esasını teşkil eden bütün hürriyetleri inkar etmişti. "İdeal memlekette doğan" bu "teoretik" iktidarda iken kendi yüzüne tükürdüğü demokrasiyi memleketlerinde kendilerine ilaç olarak aradılar.

"Odlu Yurt" dergisi, İstanbul, Yıl: 1, Sayı:2, Nisan 1929.

M.E.RESULZADE’NİN ŞAHSEN GÖRÜŞTÜĞÜ ŞAHSİYETLER

Ali Bey HÜSEYİNZADE (1864-1941) - Türk dünyasının büyük düşünürü. M.E.Resulzade’nin 1905-1906 yıllarında kendisiyle tanıştığı bilinirken, 1911-13 yıllarında İstanbul’da “Türk Ocakları”nda birlikte çalışmışlardır. 1923 te Türkiye’de yayımlanan M.E.Resulzade’nin “Azerbaycan Cumhuriyeti” kitabının giriş sözünü yazmıştır.

Ahmet AĞAOĞLU (1869-1939) - Azerbaycanlı tanınmış siyaset adamı. M.E.Resulzade ile tanışması Aralık 1905’te yayımladığı “İrşad” gazetesinde pek çok sayıda yazdığı makaleleriyle birlikte olmuşlardır. 1911-1913 yıllarında ise İstanbul’da olmuşlar. 1918’de Nuri Paşanın müşavirliğini yapan A.Ağaoğlu Azerbaycan’a geleerek Milli Şura heyeti ile temaslarda bulunur.

İosif VİSSARİONOVİÇ STALİN (1879-1953) - Önceleri Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin liderlerinden biridir. Daha sonra Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin genel sekreteri olmuş, 1941’de ise bakanlar kurulunda başbakan olmuştur. M.E.Resulzade onunla 1904-1905 te tanışmış olup, aynı teşkilat olan partide faaliyet göstermiştir. Daha sonra ideolojik yolları ayrılmıştır. Bir olaydan dolayı hapse düşen Stalin’i kurtarma gibi yararları olan Resulzade

aynı karşılığı 27 Nisan darbesinden sonra Stalin’in onu Bakü’dewn alarak Moskova’ya götürdüğünü önceki bölümlerde anlatmıştık.

Jozef PİLSUDSKİ (1867-1935) - Polonyalı devlet adamıdır. 1918’de Kurulan Polonya devlet Başkanı, aynı zamanda mareşal rütbeli bir asker. Muhacerette olan Azerbaycanlılar onun desteği ile Sovyetler Birliğine karşı mücadele etmişlerdir. J.Pilsudski azerbaycanlı subayların Polonya ordusunda görev almasını sağlamış ve M.E. Resulzade ile önemli yazışmaları tarihi belgeler arasındadır.

Ziya GÖKALP (1876-1924) - Türk dünyasının ünlü düşünürü, “Türkçülüğün esasları” kitabının yazarı. Resulzade onunla, 1911-1913 yıllarında “Türk Ocakları”nda birlikte olmuştur. Onun nazari fikirlerini benimsemiştir. Ziya Gökalp’in ölümü sırasında yazdığı makale 1924 yılında “Yeni Kafksya” dergisinde yayımlanmıştır.

Hacı Zeynelabdin TAĞIYEV (1838-1924) - Tanınmış azerbaycanlı iş adamıdır. Sosyal hayata, eğitim ve kültür işlerine önemli katkıları olmuştur.

Bir mevlit günü İsmailiye’de hasta olduğu için gidemediği Kazan Türkleri ve Dağıstanlılar için 50 000 manat yardım göndermiş ve yazdığı mektubu Resulzade nin orada okumasını istemiştir. Aralık 1915’te “Açık söz” de bu yardım-severliğinden söz eden yazı yayımlanmıştır.

Musa Carullah BİĞİYEV (1875-1949) - Tanınmış Tatar eğitimcidir. Sankt Petersburg’da yaşamıştır. M.E.Resulzade’nin Rusya’dan ayrılışı sırasında kendisine yardım edenlerdendir.

Alimerdan Bey TOPÇUBAŞI (Topçubaşov) (1862-1934) - Azerbaycan Parlamentosunun ilk başkanı. Azerbaycan’ın Versal Anlaşmasındaki, temsilcisi. M.E.Resulzade ile 1918’e kadar birlikte olmuştur. 1920 ‘den sonra ise azerbaycanlı muhacirlerin bir araya gelmeleri için ciddi faaliyette bulunmuştur. 1934’te Brüksel’de kabul edilen “Kafkas Konfederasyonu Anlaşması”nda imzası olan devlet adamıdır.

Nesip Bey YUSUFBEYLİ (1881-1920) - Azerbaycan Başbakanı ve Eğitim Bakanı olmuştur. Gence’de doğmuştur. Rusya’nın Odessa şehrindeki Üniversitesinde öğrenim görmüştür. Zakafkasya Cumhuriyeti hükümetinde Eğitim bakanı olmuştur. (1918). Gence’de kurduğu “Türk Ademi Merkeziyet Partisi” ile M.E.Resulzade’nin başkanı olduğu “Müsavat” partisinin birleşmesinin ilk müteşebbisidir. Ayrıca Resulzade’nin başyazarı olduğu “Açık söz” gazetesin-

de de yazılar yazmıştır.

Fetali Han HOYSKİ (HOYLU) (1875-1920) - Azərbaycan Cumhuriyyətinin ilk Başbakanıdır. Azərbaycan'ın Şeki bölgəsində dünyaya gəlmişdir. II Rusya Devlet Dumasının millet vekili olmuşdur. Zakafkasiya Seymi üzəsi və Zakafkasiyanın Adalet Bakanı olmuşdur. Müsavat partisinin ilk mecliste ağırlığı ilə Başbakan seçilən Fetali Bey'in Cumhuriyyətin ilk Başbakanı olması açısından önemi böyüktür. M.E.Resulzade muhaceret döneminde onun çabasını bir məkalesində önəmle vurgulamışdır.

Nuri Paşa KİLLİGİL (1889-1949) - Türk generali ve "Kafkas İslam Ordusu" komutanı. Resulzade onunla Gence'de tanışmışdır. Milli Şuranın kurulması fikrini desteklemiştir. Bazı azerbaycanlı siyasilerle ters düşmüş olsa da Resulzade ile yakın dostluğu olmuşdur.

Enver PAŞA (1881-1922) - Osmanlı devletinin Harbiye Bakanıdır. "Kafkas İslam Ordusu"nun Azərbaycan'a gitmesine önəmli katkısı olmuşdur. M.E.Resulzade 1918'de İstanbul'da yapılan konferansta olurken kendisiyle görüşmüşdür. "Kafkas İslam Ordusu"nun Gence ve Bakü'nün kurtuluşu ile ilgili haberi de ilk defa İstanbul'da kendisine söyleyen ünlü komutandır.

Üzeyir HACİBEYLİ (1885-1948) - Azerbaycanlı ünlü müzik adamıdır. Resulzade ile “İrşad” gazetesinde birlikte çalışmıştır. Onun yayıma hazırladığı “Basın için, hukuki, iktisadi ve askeri türkçe ve rusca lügat”adlı çalışmayı yapmış ve kitabın redaksiyonu Resulzade tarafından yapılmıştır.

Resulzade kendisiyle ilgili makale yazmıştır.

Cafer CABBARLI (1899-1934) - Azerbaycanlı ünlü tiyatro yazarıdır. Müsavat partisi üyesi olmuştur. 27 Nisan 1920’de M.E.Resulzade’nin kurduğu “Gizli Müsavat” teşkilatının genel sekreteri olmuştur. Resulzade muhacerette yazdığı “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı” kitabında Cafer Cabbarlı’nın yaratıcı yeteneğinden olumlu olarak söz etmiştir.

Ceyhun HACİBEYLİ (1891-1962) - Azerbaycalı tanınmış gazeteci ve siyaset adamıdır. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde “Azerbaycan” adlı gazetenin editörü olmuştur. Muhaceret döneminde M.E.Resulzade ile mektuplaşmıştır. Bir dönem birlikte Sovyetler Birliğine karşı mücadele vermek için Avrupa’daki, Azerbaycanlıların teşkilatlanmasını sağlamıştır.

Ahmet CEVAT (1893-1937) - Azerbaycan’ın ünlü istiklal şairi, aynı zamanda istiklal marşının söz yazarıdır. M.E.Resulzade’nin yakın arkadaşısıdır. Bir süre hayriyye cemiyetinde çalışmıştır. Resulzade ünlü eseri olan “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı” kitabında ona büyük yer vermiştir.

Abdulla ŞAİK (1881-1959) - Tanınmış şair ve aydınlardandır. 1917’de Müsavat partisinin marşını yazmış ve Resulzade’nin redaktörü olduğu “Açık söz” adlı gazeteyi bastırmıştır. Resulzade’nin yakın arkadaşı olmuştur.

Stanislav SEDLİTSKİ (1877-1939) - Polonyalı düşünce ve siyaset adamı, parlamentoda senatör. Doğu Enstitüsünün direktörüdür. M.E. Resulzade’nin Polonya diliyle yazdığı kitabın önsözünü yazmıştır. Aynı zamanda Resulzade’yi Azerbaycan Milli Harekatı’nın fikir babası olarak değerlendirmiştir.

Zeki Velidi TOGAN (1890- 1970) - Başkurdistan Cumhuriyetinin ilk devlet Başkanıdır. Aralık 1917’de bolşevizme karşı koyulan “Promete” Harekatı’nın yaygınlaşması için hareket edenler içinde bulunmuştur.

Abdullah Battal TAYMAS (1883-1969) - Kazan Türklerinin liderlerindedir. 1925’te Türkiye’ye gelmiş, 1927’de Basın genel müdürlüğünde rusca tercüman olarak görev almıştır. Çeşitli gazete ve dergilerde Kazan Türkleri ve diğer tarihi konularda çok sayıda makale yazmıştır. Aynı konuda kitapları bulunmaktadır. Resulzade ile yakın dostlukları olmuştur.

Cafer Seyit Ahmet KIRIMER (1886-1960) - Kırım Türklerinin liderlerinden olup, Yalta'da dünyaya gelmiştir. 1917'nin 26 Kasım'ında Kırım Cumhuriyetinde Harp ve Dışişleri Bakanı olmuştur. Kırımın işgali sonunda Türkiye'ye gelmiştir. Avrupa'da Kırım'ın istiklali mücadelesini yürütmüştür. Resulzade ile yakın dostlukları vardır.

Mustafa ÇOKAYOĞLU (1890-1941) - Kazakistanın tanınmış devlet adamı. Ocak 1918 de Türkistan vilayeti hükümet başkanı. Hükümetin dağıtılmasından sonra, 1921'de Avrupa'ya geçmiş. İstanbul'da "Yeni Türkistan" gazetesini çıkarmıştır. 1927-31 yıllarında "Promete" teşkilatı üyesi olmuş, Resulzadenin bolşevizme karşı mücadele ettiği yakın arkadaşlarından biridir.

Hamdullah Suphi TANRIÖVER (1885-1916) - Uzun yıllar "Türk Ocakları" başkanlığı yapmıştır. Antalya milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. Basın ve İstihbarat Umum Müdürlüğü ve Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Romanya büyükelçiliği sırasında Resulzade ile yakın ilişkiler içinde olmuştur.

Neriman NERİMANOV (1870-1925) - Azerbaycanlı tanınmış siyaset adamıdır. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi Bakü komitesi nezdinde oluşan "Hümme" teşkilatını kuranlardan biridir (bu teşkilatı kuranlardan biri de Resulzade dir). Aynı zamanda Resulzade'nin çıkarıldığı "Hümme" gazetesinin kapatılmış, Haziran 1917'de Nerimanov tarafından yeniden yayıma girmesi sağlanmıştır. Resulzade ile yakınlığı olsa da ciddi fikir ayrılıkları olmuştur.

Mirza Bala MEHMETZADE (1897-1954) - Azerbaycanlı siyaset ve matbuat adamıdır. 1915'te "Açık söz" le başlayan gazeteciliği döneminde Resulzade ile birlikte devam etmiştir. 1918-20 yıllarında Azerbaycan Parlamentosunda görev yapmıştır. Milli cumhuriyetin işgali ile birlikte M.E.Resulzade ile birlikte "Gizli Müsavat" adlı yer altı faaliyetlerinde bulunmuştur. Resulzade'nin vefatından sonra Müsavat partisinin muhaceretteki başkanı olmuştur.

Abbaskulu KAZIMZADE (1882-1947) - Tanınmış siyasetçi ve gazetecedir. Müsavat partisi kurucularından biridir. Muhaceretteki yayım ve milli mücadele konularında büyük emeği vardır. 1930'lu yıllarda İstanbul'da kendi yayımladığı "Bildiriş" gazetesiyle muhaceretin sesi olurken, Resulzade'nin çok yakın arkadaşı olarak bilinir.

Muhammet Giray SUNŞ (SUNŞEV) (1883- ....) - Balkar Türklerindedir. 1917 devrimiyle birlikte Kabardin Balkar Milli Şura üyesi olmuştur. 1926 da kurulan "Kafkasya İstiklal Komitesi"nde dağlıları temsil etmiştir. 1934 te Bürüksel'de M.E.Resulzade ile birlikte aynı komitenin kararlarını imzalamış ve onun yakın ideoloji arkadaşı olmuştur.

Haydar BAMMAT (1890-1965) - Aslen Kırım'lı olup, Sankt Petersburg Üniversitesini bitirmiştir. 1917 Ekim devrimiyle birlikte T.Çemoyev'in ve P.Katsev'in kabinelerinde Dışişleri bakanlığı yapmıştır. Muhaceret dönemlerinde, M.E.Resulzade ile ilişkilerinde zıtlıklar yaşasa da, baş redaktörü olduğu "Kafkas" dergisindeki konumuyla Almanya, Polonya ve ABD gibi ülke görevlileriyle ilişkileri olmuştur.

Seyit Hasan TAĞIZADE (1878-1970) - Tebriz Türklerindedir. İran'daki siyasal ve sosyal hareketlilikte önemli bir rolü vardır. Kitapevi ve okullar açarak eğitime katkı sağlamıştır. "Eğitim ve Kültür Cemiyeti" kurmuştur. Siyasi faaliyetleriyle ilgili olarak 1903 te İstanbul'a sürgün edilmiştir. 1906-1911- de İran da ki Meşrutiyet hareketlerinde bulunmuştur. "İran Demokrat Partisi"nin kurucularındandır. Bu dönemlerde Resulzade ile birlikte olmuştur. İstanbul'dan İran'a döndüğünde, bakanlık ve daha sonra Londra büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştur. M.E.Resulzade'nin öldüğü zaman Tahran'da çıkan bir gazetede onunla ilgili önemli bir makale yazmıştır.

Settar HAN (1870- 1914) - 1905-1911 yıllarında İran'daki meşrutiyet hareketlerinin önde gelen isimlerinden biridir. 23 Haziran 1908'de Şah ordusunun Tebriz'e girmesi karşısında büyük mücadele vermiştir. 1910'da fedailerıyla birlikte Tahran'a girmiş, çatışmalar sırasında yararlanmış ve hayatını kaybetmiştir. M.E.Resulzade İran'da bulunduğu sırada kendisiyle görüşüp sohbetler etmiştir. Resulzade'nin "Settar Han"adlı makalesi Kasım 1914 te Bakü'de "İkbal" gazetesinde yayımlanmıştır.

Hilal MÜNŞİ (12.04.1899-...) - Şuşalı bir muhacirdir. Almanya'da eğitim almıştır. 1928'de M.E.Resulzade'nin önerisiyle muhacir teşkilatlanmasıyla görevlendirilmiştir. 1932 de "İstiklal" daha sonra "Kurtuluş" adlı gazete ve dergide editör olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Berlin'de Azerbaycan muhaciret basınının genel sorumlusu olarak görev almıştır. Resulzade'nin yakın mücadele arkadaşlarından biri olup, Almanya'daki "Azerbaycan İstiklal Komitesi"nin başkanı iken yardımcısı da Abdül Hüseyin Dadaşzade olmuştur.

Yohannes BENZİNG (1913- ....) - Meşhur Alman Türkolog. 1930-1940 yıllarda “Çağdaş Türkistan’ın tarihi ve problemleri” adlı çalışması vardır. Almanya Federal Cumhuriyetinin Türkiye konsoloslugu görevinde bulunmuştur. Asıl faaliyet alanı olan Müslüman halkların carizm ve Sovyet Rusya karşısında yürüttükleri mücadele ile ilgilidir.

Noy JORDANYA (15 Ocak 1867- 12 Ocak 1953) - Gürcistan’ın ilk Başbakanıdır. Varşova ve İsviçre’de eğitim yapmıştır. Şubat 1893’te Marksistlerin ilk derneği olan “Mesame Dase” nin kurucusudur.1906’da Rusya’da Devlet Duma (meclis)sına seçilmiştir.1918-1921 yıllarında Bağımsız Gürcistan devletinin başkanı olmuştur. Gürcistan’ın Sovyetler tarafından işgal edilmesiyle Fransa’ya giderek orada yaşamıştır. Bolşevik işgaline karşı M.E.Resultzade ile yakın dostlu ve ortak çalışmaları olmuştur.

Yudhard YAŞKE (1894-1983) - Tanınmış Alman Türkoloji uzmanıdır. Diplomatluk görevleri sırasında Ankara ve İzmir konsoloslugu yapmıştır. Almanya Dışişleri bakanlığında Doğu Şubesinde görev yapmıştır. Berlin Üniversitesinde Doğu Enstitüsü Türk dili ve edebiyatı konularında dersler vermiştir. Resultzade ile yakın dostluğu olmuştur.

Yusuf AKÇURAOĞLU (1876-1935) - Büyük tarihçi ve Türkçülüğün öncülerindendir. Kırım’dan Kazan’a göç etmiş bir aileye mensuptur.”Türk Derneği”,”Türk Yurdu”, “Türk Ocakları” gibi cemiyetlerin kurucusudur. “Türk Derneği” ve “Türk Yurdu” dergilerini çıkarmıştır.”Türkçülüğün Tarihi”(1928) gibi ünlü eserin sahibidir. M.E.Resultzade ile “Türk Ocakları”nda beraber çalışmıştır.

Seyit Hüseyin SADIKZADE (1887- 1938)

- Gazeteci yazar, “Taze Hayat” ve “Kaspi” gazetelerinde müretteplik yapmıştır.”Behlül”, “Kalniyyat” ve “Kurtuluş” dergilerinde çalışmıştır. 1913-1914 yıllarında “ İkbal” gazetesinin baş editörü olmuş, 1907 te edebiyatçılığa başlamıştır. 1937 te tutuklanmış, 1937 yılında komünistlerce Ocak ayında kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Tanınmış istiklal şairi Ümügülsüm Hanım onun eşi olmuştur. Resulzade'nin bacanağı ve mesleki dostu olmuştur.

Hüseyin CAVİT (1882- 1941) - Azerbaycan'ın tanınmış şair ve tiyatro yazarıdır. Resulzade'nin baş edütörü olduğu “Açık söz” gazetesi ile ilgilenmiş, yazıları sürekli burada çıkmıştır. Resulzade “Çağdaş Azerbaycan edebiyatı” adlı kitabında onunla ilgili makale yazmış ve onun eserlerini yüksek seviyede edebi bulmuştur.

Hasan Bey AĞAYEV (1875- 1920) - Moskova Devlet Üniversitesinden mezundur. M.E. Resulzade'nin başkanlık ettiği “Azerbaycan Milli Şurası”nın başkan yardımcılığını yapmıştır. Aynı zamanda “Müsavat” partisinin yönetiminde bulunmuş ve Azerbaycan Parlamento Başkan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.

Muhammet Hasan HACINSKİ (1875- 1931) - Sankt Petersburg Teknoloji Enstitüsünü bitirdi. 1904 yılından itibaren siyasi faaliyetlerde bulundu. M.E.Resulzade ile birlikte Batum'da Azerbaycan devleti ile Osmanlı devleti arasında yapılan ilk resmi anlaşmayı imzaladı. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti`nde(1918-1920) Dışişler Bakanlığı yaptı.

Leon Nayman Mirza KRIÇINSKI (1887-1936) - Azərbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde, Bakanlar Kurulu Sekreterliği yapmıştır. Eserlerini “Aslan Bey Kriçinski” imzasıyla yayımlamıştır. 1932’de Polonya’da “Orientalistler Cemiyetinin” üyesi olmuştur. 1936’da Polonya Edebiyat akademisinin “Gümüş Defne” ödülünü hak etmiştir. Vilno şehrinde tatarların milli kitapevi ve arşivlerini kurmuştur. Polonya’daki Tatarlar “ Medeni Maarif Cemiyetinin Merkez

Şurası”nın kararıyla 1932 de yayımlanan “Roçnik Tatarski” mecmuasında baş editör olmuş ve Resulzade dergi için için “Aleyhim Selam “ başlıklı makaleyi yazmıştır.

Ahmet CAFEROĞLU (17.04.1899-06.01.1975) - Tanınmış dilbilimcidir. Türkolog, İstanbul Üniversitesinde Profesörlük yapmıştır. Gence’de doğmuştur. 1918’de Nuri Paşa ordusuyla birlikte Gence’den Bakü’ye geçmiştir. 1920 sonrası muhacerette olmuştur. Almanya- Berlin ve Brseslau Üniversitelerinde doktora ve doçentlik eğitimi yapmıştır. “Azerbaycan Yurt Bilgisi” dergisini yayımlamıştır. Dünya çapında edebiyat ve bilim cemiyetlerinde üyelik yapmıştır. Türko- loji Enstitüsünün müdürlüğünü yapmıştır. M.E.Resulzade ile yakın arkadaşlığı olmuştur.

Tedauş KOLUVKO (1889-1931) - 1920 den itibaren Polonya Dışişlerinde II.bölümde çalıştı. 1925’te Paris’e gelmiştir. Azerbaycanlı, gürcü, ukraynalı ve tatar muhacirlerle ilgilenmiştir. 1926-27 yıllarında Varşova Milli Problemler Enstitüsünde çalışmıştır. Polonya Dışişleri doğu şubesi müdürlüğü yapmıştır. 1930 yılında Polonya Parlamentosunda bulunmuştur.

Tedauş ŞETSEL (1891-1971) - Mühendis-tir, Birinci Dünya harbine katılmıştır. 1918'de Polonya'da araştırmalar yapmıştır. 1926-28 yıllarında Polonya'nın Türkiye Büyükelçiliğinde çalışmıştır. 1930 da Dışişleri Bakanlığında Doğu şube müdür yardımcılığı, 1931 yılında ise Doğu şubesi müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. "Prometecilik" teriminin müelliflerindedir. Onun bu ideali Polonya devlet başkanı J.Pilsudski tarafından desteklenmiştir. 1935 yılında millet vekili olmuştur.

Noy Vissarlonoviç RAMİŞVİLİ (1881-1930) - Hukukçu, milliyetçi, Umum Rusya Kurucular meclisi üyesi ve Gürcistan Cumhuriyeti'nde İçişleri Bakanı olmuştur (1918-1921).

Simon Gurganoviç MİDİVANİ (1876-1937) - Gürcistan'ın "İnkılapçı Sosyal Federalistler" Partisi liderlerinden, aynı zamanda devlet kurucularındandır. 1918-21 yıllarında gürcü muhacirlerinin faal lideridir. 1924-28 de "Gürcü Milli Merkezi" nin İstanbul temsilcisidir.

Roman LAZARSKİ (1884-1969) - Türkiye'deki Polonyalı diplomattır.

Nikola KAVALSKİ (1889 -) - Ukraynalı siyaset adamıdır. 1918-19 yıllarında S.Petyure hükümetinde basın yayın bakanı olmuştur. 1920 den sonra, Prag ve Varşova'da "Promete" kulübü üyesi olmuştur.

Metcuş İGİTSKİ (1889 ....) - Polonyalı diplomattır. 1929 da Polonya Dışişleri II. Şubesinde İstanbul görevlisidir.

Not: 2 sayılı Ekpozitura Polonya Dışişleri bakanlığının II. Şubede keşif ve analitik danışma bürosu.

Edmund HARAŞKEVİÇ (1893-1975) - 1928-1939 yıllarında Polonya Ordusu Baş qerargahında 2 sayılı Ekspozituranın (agentura ve keşfiyyat Şubesi) başkanı.

Yan TAVRONSKİ (1870-1936) - Polonyalı diplomat. 1929-32 yıllarında Polonya'nın Ankara sefirliğinde katip olmuştur. 1932-38 de ise Avusturya'da büyükelçilik yaptı.

Leon VESİLOVSKİ (1870-1936) - Polonyalı halk bilimci, tarihçi ve diplomattır. Polonya Sosyalist Partisinde gözlemci ve milli sorunlar uzmanı.

Muhammet Bey AĞAOĞLU (1896-1949) - Dil bilimcidir. 1919-20 yıllarında Azərbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde bilimsel ve medeni yapılanma işlerinde aktif görev yapmıştır. Nisan 1920 de ise Türkiye, Almanya ve Avusturya gibi ölkelerde yaşamıştır. 1926 da Viyana ünversitetisini bitirmiştir. 1929 da ABD'ye giderek orada profesörlük kazanmıştır. Müsavat partisinin ABD Detroit kentinde temsilcisi olmuştur.

İ.SKARJİNSKİ - 1930'lu yıllarda Polonya'nın Paris Büyükelçiliğinde diplomat. Resulzade'nin kendisiyle uzun yazışmaları olmuştur.

Ayaz İSHAKİ (1878-1954) - Tatar milli hareketinin milli yaratıcısı. yazar, siyaset adamı, Rusya Devlet Duma'sının III. Ve IV. Dönem üyesi.23 Şubat 1878'de Kazan şehri yakınlarında dünyaya geldi. "Teellümde Saadet" adlı ilk eserini 18 yaşında iken yazdı.3 ciltlik "Molla Batay" romanı "Züleyha" piyesi ve diğer eserleri ona büyük şöhrət kazandırdı. Çar Rusya'sına karşı yürüttüğü siyasi mücadele sırasında tutuklandı.1917 yılında Moskova'da "El" adlı gazeteyi çıkardı.Rusya Müslüman Kurultayına iştirak etti. İdil- Ural özerkliğini sağlayanlardandır.Daha sonra Avrupa'da bulundu, "Promete"

teşkilatında faaliyet gösterdi. Muhacerette “Milli Yol”, “Yana Milli Yol”, “ Milli Bayrak” gibi birden çok gazetenin çıkmasında hizmet etti. idil –Ural ve Kazan – Türk kavramlarını dünyaya duyuran insandır.

Gerhard Von MENDE (25 Aralık 1904-16 Aralık 1963) - Baltık bölgesi Almanlarından olan Prof Mende Riga’da doğmuştur. Kuzey Türklerinden olan Sofya Sırtlan ile evlendi. Berlin Üniversitesinde Dış Ülkeler Fakültesinde Profesörlük yaptı. “Rusya’daki Türklerin milli mücadelesi” adlı kitabını yayımladı. Daha sonra “Sovyetler Birliğinde yaşayan halklar” adlı kitabıyla büyük ilgi uyandırdı. Prof. Mende, Türkler hakkında yazdığı eserlerle ilgili olarak onların yaşadığı sıkıntıları da dile getirdi. İkinci dünya harbinde Almanya’nın Doğu İşleri Bakanlığı şube müdürlüğü yaptı. Von Mende’nin Resulzade ile ilişkileri olmuştur.

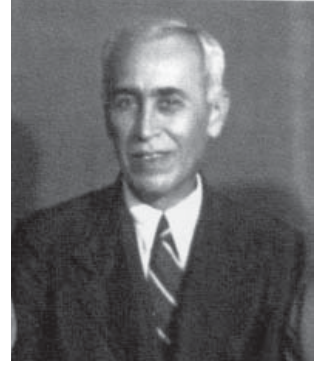
Aleksandr KERENSKİ (1881-1970) - Çar Rusya’sında dördüncü devlet Duma’sında milletvekili olmuştur. 1917’de Ekim 1917 devrimiyle Adliye Bakanı, Harp ve Deniz Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Geçici hükümetlerde Başbakanlık, Umum Rusya Kurucular Meclisinde Başkan olmuş ve muhacerette M.E.Resulzade ile ciddi fikir ayrılıkları olmuştur.

Said TAHİR EFENDİ- Dağıstanlı din adamıdır. “ Yeni Kafkasya” adlı dergide mesul sekreterlik yapmıştır.

Ekberağa ŞEYHÜLİSLAMZADE (Şeyhülislamoğlu) (1891-1961) -1918. yılda kurulan Milli Şuranın ve “Sosyalist” Partinin üyesi olmuştur. Zakafkasya Meclisinde üye, Azerbaycan Halk Cumhuriyetinde Toprak ve Emek Bakanı olmuş, Versal Barış Konferansında bulunmuştur.

Halil HASMEMMEDOV (HASMEM-METLİ) (1873-1947) - İki ve üçüncü Rusya Duma' sında milletvekili olmuştur. Zakafkasya meclisinde milletvekili, Azerbaycan Halk Cumhuriyetinde Adalet Bakanı, Yol ve Telgraf Bakanı ve İçişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Abbas ATAMALIBEYOV (1895- 1971) - Azerbaycan Parlamentosunda sosyalist grubun ve Versal Barış anlaşmasında heyet üyesi.

Şefi Bey RÜSTEMBEYLİ (1895-1920) - Devlet adamı, Azerbaycan Parlamentosu üyesi, 1919-1920 yılında İçişleri Bakan yardımcısı ve "Azerbaycan" gazetesinin rusca baş editörü.

Georgi GVAZAVA (1869-1941) - Gürcü yazardır. Siyasi ve sosyal konularda uzmandır. Hukukçu, "Gürcü Milli Demokrat" partisinin üyesidir."Promete" dergisinin editörlüğünü yapmıştır.

Sultan Mecit GANİZADE (1866-1937) - Azerbaycanlı yazar, eğitimci ve mütercim. 1918 -1920 yıllarında milletvekili, Resulzade'nin eğitim aldığı okulda müdürlük yapmıştır.

Miryagup MEHDİYEV (1891-1952)

-Sankt Petersburg Politeknik Enstitüsünü bitirmiştir. “İttihat” partisi kurucularındandır. Parlamento üyesi ve Versal Anlaşmasına giden heyette yer almıştır. 1920-1935 yıllarında muhacerette us Fransız dillerinde yayımlana çeşitli yazıları vardır. “Kafkas Problemi” ve “Uluslararası Siyasette Petrol” adlı kitapların yazarıdır.

Ahmet SALIKOV (1882-1928) – Osetin-Müslümandır. Rusya parlamentosunda bölgede yaşayan Müslümanların özerkliği konusunu parlamentoda gündeme getirmiştir. Ona göre Rusya Müslümanları demokratik ve hukuki hakları ile yaşamalıdır. Rusya Müslümanlarının Birinci kurultayında M.E.Resulzade'nin ileri sürdüğü “Rusya'nın milli toprak özerkliği ve milli muhtariyet görüşü” 271 oya karşı 446 oyla kabul edilmişti.

Olgerd Nayman Mirza KRİÇİNSKİ (1884-1941) - General Masey Sulkeviç ile birlikte Kırım'dan Bakü'ye gelerek 1919 yılın başlarından 27 Nisan 1920 tarihine kadar adliyede hakimlik, daha sonrada Halk Cumhuriyeti döneminde Adliye bakan yardımcısı olarak görev yapmıştır.

Mehmet Yusuf CAFEROV (1885- 1938) - Dördüncü Rusya Duma'sında millet vekili olmuştur. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde ise Ticaret ve Sanayi Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Husrov Bey SULTANOV (1878-1941) - Zakafkasya Seyim (meclis)inde milletvekili olmuştur. Daha sonra kurulan Halk Cumhuriyetinde Milli Savunma Bakanlığı (1918) 1920 yapmıştır. 1920 tarihinden sonra muhacerette yaşamıştır.

Mustafa VEKİLOV (VEKİLLİ) (1896-1965) - 1915'TE Moskova'da hukuk fakültesini bitirmiştir. Zakafkasya Meclisinde ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti parlamentosunda milletvekili olmuş, 1920 den sonra muhacerette yaşamıştır.

Alihan KANTAMİR (1886-1963) - Aslen Osetin'dir, Sankt Petersburg Üniversitesinde okumuştur. 1921 den sonra Türkiye'de, daha sonrada Almanya'da yaşamıştır. "Kuzey Kafkas Milli Komitesi"nin bulunmuştur. "Kafkasya" gazetesinde editörlük yapmıştır.

Kerim ODER (1898-1976) - Azerbaycan'ın muhacerette yaşamış olan siyaset, ekonomi ve medya uzmanıdır. Azerbaycan'ın istiklali için değerli yazılar yazmıştır. Azerbaycan iktisadi hayatı ile ilgili kitapları olan K.Oder Ankara'daki "Azerbaycan Kültür Derneği" başkanlığı da yapmıştır.

Nağı ŞEYHZAMANLI (1883-1967) - Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde güvenlik teşkilatında “Karşı devrim ile mücadele” teşkilatının başkanı olmuştur. Türkiye’de muhacerette iken önemli faaliyetlerde bulunmuştur. 1918 de Türk askerinin Azerbaycan’a davet edilmesi sırasında yazdığı notlar kitap olarak yayımlanmıştır.

Aslan Bey SAFİKURDSKİ (1881-1937) - Gence kazasının Safikurdski adlı köyünde doğmuştur. Rusya’nın Harkov ve Petersburg Üniversitelerinde hukuk okumuştur. Milli Şuranın ve Zakafkasya Meclisinin Adliye ve Emek Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Hudadat Bey REFİBEYLİ (1879-1920) - Gence’de doğmuştur. Xarkov tıp fakültesini bitirmiştir. 1918 yılında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde Halk Sağlığı ve Korunması Bakanlığı yapmıştır.

Masey (Mehmet) SULKOVİÇ (1865-1920) - Tanınmış asker ve komutandır. Polonyalı bir Tatar ailenin çocuğudur. 1918’de Kırım Hükümetinin Başbakanı olmuştur. 1919-20 yıllarında Azerbaycan ordusunun Kurmay Başkanı olmuştur.

Süleyman TEKİNER (1917-2006) - Bakü'nün Merdekan kasabasında doğmuştur. 1942'de savaşa katılmıştır. Türkiye ve Almanya'da yaşamıştır.

“Azadlık” radyosunda editörlük yapmıştır.

Aleksandr ŞULGİN (1889-1966) - Ukraynalı siyasetçi bilim adamı ve diplomattır. Muhacerette yaşayan ukraynalıların önderi olmuştur.

Vladimir BAÇKOVSKİ (1905-2000) –Sosyolog, Sovyet halk uzmanı, Prometeci,1930-1939 yıllarında “Vshod” dergisinin Baş editörü.

Tausultan ŞAKMAN (1894-?) – Kuzey Kafkas dağlarının Milli Kurtuluş Harekatının önderlerindendir.Moskova Üniversitesinin hukuk fakültesini bitirmiştir.1919-1920 yıllarında general Denikini savunmuştur. Sonradan Gürcistan'a,oradan Türkiye ve Fransa'ya giderek”Promete” hareketinin faal üyesi olmuştur.

Akaki ÇXENKELİ (1874-1959) – Gürcü sosyal demokratlarındandır.1920 yıllarında Gürcistan'ın Avrupa'daki fevkalade Büyükelçisi olmuştur. 1926-1939 yıllarında “Promete” Harekatı gürcü bölümünün yöneticilerindendir.

Vlodzimej DOMBROVSKİ (1896-1962)- Albay rütbeli askerdir. Polonya ordusunda baş komutanlık karargahında ikinci komutanlık yapmıştır. "Promete" hareketinin Fransada'ki faaliyetlerini yürütmüştür.

İbrahim ÇULİK (1891-1986) – Dağlıların siyasi ve sosyal önderi olmuştur. Çeçen asıllıdır. 1919 yılında bolşeviklere karşı savaştır. "Promete" hareketinin faal üyesidir.

Semed Bey MEHMANDAROV (1885-1931) – Rus ve Azerbaycan harbiye uzmanıdır. Artilleriya generalıdır. 1918-1920 yıllarında Azerbaycan Halk Cumhuriyyetinin Harbiye Bakanı olmuştur.

Ahmed Bey ZİVERBEYOV (1873-1925) – Tanınmış azerbaycanlı mimardır. 1918-1920 yıllarında Bakı şehir mimarlığı yapmıştır. O aynı zamanda 1918 yılında Bakü'yü kurtaran Türk şehitleri anıtının mimarıdır.

Halil İBRAHİM (1892- 1938) – (Şuşa) Karabağ'da doğmuştur. "Açık söz" gazetesinde çalışmıştır. 1919 yılında "Azerbaycan" gazetesinde editörlük yapmıştır.

Ahmet YAŞAT (1917-1985) – Azerbaycan'ın Şeki bölgesinde doğmuştur. 1952 yılında Ankara'da neşre başlayan "Azerbaycan" dergisinin Baş editörü olmuştur.

Ali AZERTEKİN (1906-1967) – Siyasi muhacir.1930 yıllarında Varşova’da yaşamıştır. Rus ve polonya dilinde olan basında makaleleri yayımlanmıştır. Müsavatın muhaceretteki yöneticilerindedir. İkinci Dünya harbinden sonra Türkiye’de yaşamıştır.

Mir Hidayet SEYİDOV (1883-1919) – Azerbaycan’ın Ordubad bölgesinde doğmuştur. Rusya’nın Kazan Üniversinde tıp ve hukuk tahsili almıştır. Müsavat partisi ile yakından ilgilenmiştir. Azerbaycan Milli Şura başkan vekilliği yapmıştır.

Hüseyn BAYKARA (1904 - 1984) – Müsavat partisinin aktif üyelerindedir. Türkiye’de Eleziğ şehrinde yaşamış, orada mahkeme başkanlığı yapmıştır.

Musa REFİYEV (1888-?) – 1918-1920 yıllarında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yıllarında Sağlık Bakanı ve Diyanet işleri bakanlığı yapmıştır. Müsavat partisinin üyesi olup, İran’da ve Türkiye’de yaşamıştır.

Cahangir KAZIMBEY (1885-1955) – Asker, Rusya, Azerbaycan ve Polonya ordularında görev yapmıştır. 1920 yılının Mayıs ayında sovyetlere karşı olan meşhur Gence İsyanının yöneticisi olmuştur. 1927-1939 yıllarında Polonya ordusunda iken, Azerbaycan Milli Merkezinin sekreterliği görevini üstlenmiştir.

Abdülali Bey EMİRCANOV (1870-1946) - Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde Maliye Bakanı olmuştur. Devlet katipliği ve milletvekili olmuş, muhacerette İstanbul'da yaşamıştır. 1927-33 yıllarında ise “Azerbaycan Milli Merkezi” üyeliği yapmıştır.

Tahir ÇAĞATAY (1902-1984) - “Türkistan Milli Birliği” başkanlığı yapmıştır, uzun yıllar Ankara DTCF’de sosyoloji bölümünde öğretim üyeliği yapmıştır.

Mehmet Sadık ARAN (1895-1972) - Azerbaycan muhaceret basınında büyük emek sahibi bir insan.”Azeri Türk” dergisinin sorumlu müdürü, Türkiye’de yayımlanan “Ulus” ve “Şark Yolu” gazetelerinde farklı yazıları çıkmıştır. “Türkün Altın Kitabı” adlı kitabı vardır.

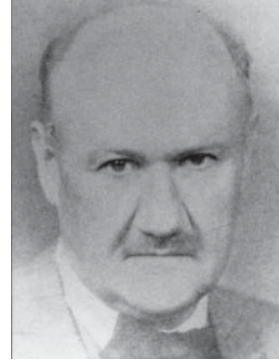
Veli Bey YADİGAR (?-1973) - Gürcistan`- da doğdu. Harp okulunda eğitim aldı. 1932 yılında Polonya Silahlı Kuvvetleri`ne bağlı Harp Akademisi`ni bitirmiştir. II Dünya Savaşı yıllarında Polonya Halk Ordusu bünyesinde süvari birliklerin karargah reisi ve Lyubesk süvari alay komutanı sıfatı ile askeri operasyonlarda yer almıştır. II Dünya Savaşı`ndan sonra Arjantin`e gitmiş ve orada hayatını kaybetmiştir. O`nun naaşı 1991 yılında yakınları tarafından Varşova`ya getirilmiş ve burada defnedilmiştir. 1925 yılında Varşova`da “Polonya`nın Tatar süvari alaylarının tarihi”nden bahseden kitapçığı ve 1956 yılında Londra`da “Halk Ordusu dahilindeki süvariler” kitabı yayımlanmıştır.

Mehmet MUHARREMOV (1895-1982) – Azerbaycanlı siyaset adamı, İrevan vilayetinden Zakafkasya Seymi`nin üyesi. Versal Barış Anlaşması`nda Azerbaycan Temsilciler Heyeti`nde üye olmuştur.

Mehmet İSRAFİLOV (1893-1945) – Çarlık Rusya`sı ordusunun subayı olmuştur. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde Azerbaycan ordusunda komutan albay olarak görev yapmıştır. Azerbaycan`nın bolşevikler tarafından işgalinden sonra Avrupa`ya muhaceret etmiştir.

Roman SMAL-STOÇSKİ (1893-1969) – Ukrayna milli bağımsızlık hareketinin liderlerinden biridir. 1921-ci yılda Ukrayna Milli Cumhuriyeti'nin Praga'da temsilciliğini yapmıştır. 1928-1939-cu yılda Varşova'da "Promete" klübünde yönetici olmuştur.

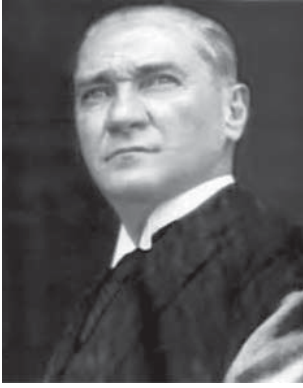

Lazar BİÇERAHOV (1882-19520) – Osetin uyrukludur. 1918-ci yılın 31 Temmuz'unda Bakü'de Bakü Kommunası yönetiminin devrilmesinde iştirak etmiştir. Fransa, İngiltere ve Almanya'da muhacerette yaşamıştır. Onun "Promete" hareketına katılması Azerbaycan ve Kuzey Kafkas muhacirlerinin ciddi itirazına neden olmuştur.

Muhammet Azer ARAN (1911-1993) - Türkiye'de askeri tıp okumuştur. 1949 'da "Azerbaycan Kültür Derneği" ile ilgilenmiştir. Kerim Oder'in vefatından sonra "Müsavat" Halk Partisi ve "Azerbaycan Milli Merkezi" Başkanlığı yapmıştır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK İLE İLİŞKİSİ

M.E.Resultzade, 1922 yılının sonlarından 1931 yılına kadar yabancı ülkelerde olmakla beraber Türkiye’de de muhaceret hayatı yaşamıştır. 1947-55 yıllarında yeniden ve son defa Türkiye’ye döndüğünde Mustafa Kemal Atatürk vefat etmişti.

1923 yılında İzmir’de geçirilen bir kitap fuarında Resultzade’nin İstanbulda yayımladığı “Azerbaycan Cumhuriyeti keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki durumu” kitabı “Atatürk Ödülü”ne layık görülmüştür. Belirtmek gerekir ki,

Atatürk bu kitabı kendi kitaplığında muhafaza etmiştir.

M.E.Resultzade’ye ve Sovyetler Birliğine ait muhacirlere Atatürk’ün yaklaşımı, Sovyet yönetiminin baskısı altında farklılıklar göstermiştir. Öyle ki muhacirlerin ülkeden çıkarılmasına giden bir politika izlenmiştir. Mustafa Kemal’in sonradan imzaladığı kararnamelerde ve diğer ülkelerin muhacirler ilgili olarak her türlü yayım ile Resultzade’nin yayımladığı dergi ve gazetelerin yayımı yasaklanmıştır.

M.E.Resultzade’nin Türkiye ile ilişkileri daha ziyade **Hamdullah Suphi Tanrıöver** ile başlamış olsa da Mustafa Kemal Atatürk ile münasebetine dair bir kaynağa rastlanamamıştır.

Ancak M.E.Resultzade Atatürk’e yüksek seviyede saygılı olmuş ve onun için “Özgür Doğunun sembolü” unvanını kullanmıştır(1).

Bakınız: M.E.Resultzade. “Kurtulan Doğunun sembolü”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Kasım-Aralık 1953, Sayı: 8-9 (20-21).

M.E.Resultzade’nin Atatürk’ün ölümü hakkında makalesi

M.E.Resultzade’nin Atatürk’ün ölümü hakkında makalesi

İOSİF VISSARİONOVİÇ STALİN İLE İLİŞKİSİ

Kabul etmek gerekir ki, M.E. Resulzade ile **Stalin** arasında iyi bir münasebet olmuştur.Çünkü her ikisini de yürüttüğü mücadele aynı, yani Çarlık yönetimine karşı olmaktı. Müsavat partisinin faaliyetine kadar sosyal demokratlık ideolojisi taşıyan Resulzade, **bolşeviklerle** de ilişki içinde olmuştur.

Stalin ilk defa olarak **1904 yılında Bakü'ye** geldiğinde bu ideolojinin kurulması için çalışmıştır.O yeteneği ve çalışkan kişiliği ile tanınmıştı. Dostları ise onu gürcü geleneğinde kahraman diye adlanan “**Koba**” diye seslenmişlerdi.O tarihlerde 25 yaşında olan Stalin, Bakü'de ki siyasal unsurları kendi düşüncesine çekmek amacındaydı. Faal olan “Azerbaycan Genç İnkilabçılar Birliği” de Resulzade'nin kurduğu bir örgüt olup ileride de değindiğimiz gibi çağdaş eğitim konularını işliyor, aynı zamanda Rus okullarında eğitim göremeyen Türk gençlerinin haklarını savunuyordu.Bu amaçla işçiler arasında inkılapçılık fikirlerini yaymaya çalışıyordu. Bu faaliyeti ile Resulzade Stalin'in dikkatini çekmişti.

Bu geleceğin önemli isimlerini ilk defa karşılaştıran kişi Resulzade'nin **amca oğlu M.E.Resuloğlu** şöyle anlatacaktır: “Bakü etrafındaki Balahani adlı petrol rafinerisine mahsus evlerden birinde karşılaştık, oldukça zayıf görünümlü,ortadan biraz uzun boylu bir genç adam çıktı. Sade giyimli ve yüzü çiçek bozuğu gibi bozuk o lan bu şahsın yüzü dikkat çekiciydi.Ciddi ve tebessüm içinde bakıyordu. Şık giyimliydi. Bizi doğal tavırlarla karşıladı. Rusca konuşmasına rağmen gürcü aksanı hakimdi. Bir süre sonra yoğun bir siyasi konuşmalara girdik” (1,s.14-15).

Sonradan Çar yönetimi aleyhine olan belirli toplantılarda “Tekamül” gazetesinin temsilcisi olarak katılan Resulzade'nin konuşmalarını Stalin desteklemiştir. M.E.Resulzade1908 de Bakü'de Stalin'le başka bir görüşmesinde onun teklifiyle “Gudok” adlı gazete için “Genç Türklerin başarısı” hakkında bir yazı yazar, makale kimilerine göre fikri ayrılık taşısa da Stalin buna müdahale eder, Resulzade haklıdır diyerek yazının basılmasını ister” (1,s.17).

Mart 1908”de bir başka durumdan dolayı Stalin Bakü'de tutuklanır. **Bayıl** hapishanesine koyulur. Mart ve Eylül aylarında onun cezaevinden kaçırılması planlanır. Bu iş içinde parti kasasından para verilecektir. Re-

sulzade'nin başkan olduğu “Nicat” derneğinin iştiraki ile nüfuzlu kişiler, aktör ve aktrislerden mürekkep bir grubun yaptığı bir gezi düzenlenir. Bu piknik gezisinden elde edilen para ile Resulzade'nin anlatılarında yer aldığı şekliyle; “bizim hissemize düşen miktarda yoldaş Stalin'in cezaevinden kaçırılması için elde edilen 200 ruble istenmişti” der. Piknik gezintisinin üçüncü günü parayı götürürlerken, faytonun yolunu kesen silahlı adamlar parayı alıp kaçarlar.

M.E.Resulzade'nin **Novhanı köylülerinin** anlattığına göre, Stalin'i bu karışmada polisten saklayıp onun kaçmasını

hatta bir süre köy camisinde sakladıklarını söylemişlerdir.

Resulzade'nin oğlu **Azer** ise anılarında onun hapsedildiği sırada baba annesi “Stalin bizim evde çok kalmıştır, o bizi bilse yardımcı olur” dediğini aktarmıştır.

Stalin ise, 1920 de Resulzade tutuklu iken onunla görüşmesinde önemli açıklamalarda bulunur: “**Siz benim** eski mücadele arkadaşısınız, ziyaretimin yegane sebebi de budur. Çarlık baskısına karşı mücadelenizi biliyordum, o günlerde sizin inkılapçı girişimlerinizi önemsiyordum. Bu inkılap için sizin gerekli bir şahsiyet olduğunuz kesin. Siz ne öldürülecek, ne de ömür boyu ceza evlerinde tutuklanacak birisiniz. Bana göre si hür olmalısınız”.

Stalin'in Resulzade'nin özgür kalmasında etkisi olduğu söylenmektedir. Henüz tutukluluğu onaylanmayan Resulzade “Gizli Müsavat” ın tavsiyesi ile Ağabala Kasimov **Vladikafkasa Stalin'e** giderek bilgi verir ve Stalin eski dostu olan Resulzade'nin kurtulmasını sağlar.

Bazı tezlerde ise, Stalin'in Bakü hükümetine onun kurtulması için tavsiyede bulunduğu söylenir. Çünkü **6 Kasım 1920'de inkılabın** bayramı geçiriliyordu, Stalin de bu merasimlere katılmıştı. Stalin Resulzade ile tutukevinde görüştüğünde ona şöyle dediği bilinmektedir :”Buraya geldiğimde senin tutuklu olduğunu öğrendim” (1,s.26).

Stalin Moskova'ya dönerken Resulzade'yide beraberinde götürür. Orada bir süre kalan Resulzade Doğu dilleri öğretmenliği yapar. Bu süreçte Stalin kendisine dikkat gösterir. En önemlisi Resulzade burada kendisi-

ne teklif edilen birlikte mücadele işine yanaşmaz.

O Stalin'in başkanlık ettiği Milletler Komiserliğinde Doğunu tanıma işleri ile ilgilidir. Burada yeni kurulan **“Doğu Milletleri Komünist Üniversitesi'nin Doğu ülkelerinde İnkılap hareketleri”** bölümünde görev teklifini kabul etmez. Afganistan'dan gelen misafirleri Sovyet hükümeti adına karşılama protokolü yapması teklif edildiğinde ise:“Ben vasat bir tercümanlık görevi yapmam” diyerek ret eder (1,s.59).

M.E.Resulzade Moskova'da olurken, **Azerbaycan'da** yürürlüğe girecek olan alfabe sorunuyla ilgili olarak (Arap,yoksa Latin alfabesi) D.Bünyatzade'nin özel isteği ile proje hazırlayıp bu konuda yazdığı makalenin Milletler Komiserliği tarafından yayımlanan “Jizni nasionalnosti”(“milletlerin hayatı”) adlı dergide neşr ettirir.Burada bir entrika oynanır ve onun bilgisi dışında makalenin sonuna “Bu alfabe ıslahatı ile bağlı fikirlerin komünistin başarısını yaymak amacıyla yazıldı” ibaresi eklenir.

Bu durum Resulzade'nin ciddi itirazına neden olur. Bu rahatsızlığını bir yazı yazarak redaksiyondan tekzip edilmesini istemiştir.

Moskova'daki siyasal mücadele “atalet içinde” olması ve “Müsavat” Partisi yönetiminin elinden çıkmış olması, “Milli Harekatin Temsili” olarak faydalar bulması gereği onun kafasında Moskova'dan gitmeyi gerektirir.

“Gizli Müsavat” teşkilatının başkan yardımcısı **Abdulahap Yurtsever** şöyle aktarmaktadır:“bu teşkilatın en önemli girişimlerinden birisi Resulzade'nin Moskova'dan kaçmasıydı. Önce bir arkadaşımız tarafından, daha sonra da eski ibr milletvekili olarak merhum **Rahim Bey Vekilov** ve Bakü askeri teşkilatın başkanı şehit arkadaşımız doktor **Hasanzade** ile temaslar oldu.Böylelikle Resulzade'ye konu aktarıldı ve ilmi bir tetkik için Leningrat'a gitmesi önerildi.Orada Tatar eğitimci Musa Cerullah

EMİN BEYİN HATIRALARI

İstanbul'da gündelik büyük gazetelerden «Dünya»nın 21/5 - 20/6/1954 tarihleri arasında çıkan nüshalarında Eski Azerbaycan Milli Şûra Reisi Sayın Mehmed Emin Resulzade'nin hatıraları neşredilmiştir.

«Bir Türk Milliyetçisinin Stalin'le İhtilâl Hatıraları» başlığını taşıyan 28 tefrikada Emin Bey, 1904 den 1921 e kadar Stalin'le olan temaslarını anlatmaktadır. Çarlığa karşı mücadelenin, Azerbaycan Cumhuriyetinin Sovyetler tarafından işgalinin, Bolşevik esaretinde ve hapishanesinde bulunmanın, mevkufen Moskova'ya götürülmenin, burada iki yıl kalarak türlü manevralarla işe celbettirilme teşebbüslerine karşı kullanılan taktiklerin, nihayet kaçılarak Finlandiya üzerinden Sovyet sınırları dışına çıkma ve istiklâl mücadelesine devam edilmenin canlı tablolarını anlatan bu hatıralarda, tarihin ve dünyanın en gaddar ve müstebit bir cihangiri olan Stalin'in bilinmeyen tarafları işsa e-

M.E.Resulzade'nin “Dünya” gazetesinde Stalin'le hatıraları ile ilgili bilgi 1954

*M.E.Resulzade'nin
"Dünya" gazetesinde Stalin'le
hatıraları 1954*

dan da Paris'e geçse de İstanbul'a geçmeyi tercih eder.

Buradan Stalin'e bir mektup yazar ve ayrılış nedenlerini anlatır: **"Kendi siyasi görüşüme sadık kalmakla beraber ben aynı zamanda sizin de iyiliğinize olacak şekilde şahsınıza karşı olmayan kararımınla şahsınıza karşı saygı duyuyorum. Neticede bana karşı gösterdiğiniz ilginin değerini hiçbir zaman unutmayacağım. İnanmanızı rica eder size iyi hizmet göstermek fırsatını canı gönülden temennimi arz ederim.**

Saygılarımla, M.E.Resulzade, Ocak 1923".

Sonradan M.E.Resulzade'nin bolşevikler ve Sovyet hakimiyeti aleyhine keskin faaliyeti Stalin'i rahatsız etti. Bolşevikler partisine başkanlık eden Stalin, Resulzade aleyhine hazırlanan kitapta aşağıdaki hususların koyulmasını özellikle istemiştir:"

- 1- İhanet konusunda Resulzade bir bolşevik idi ve onlara ihanet etti.
- 2- Türklerin değerlerine de ihanet etti, çünkü o ve onun "Müsavat" partisi Türklere yardım etmekle ve Bakü'nün ele geçirilmesiyle Kızıl orduyu karşısına almıştı.
- 3- Azerbaycan halkına ihanet etti, toprağın kendilerine verilmesine ve maliklerine geçmesine mani oldu.
- 4- Doğunun bütün halklarının geleceğine ihanet etti, Müslümanlar üzerinde müstemleke kurdurdu ve İngilizlere yardımcı oldu.

5- Ermeni- Tatar katliamını teşkil etti, Azerbaycan’In Puruşkeviçi olarak tanındı.

6- Şamhor katliamını teşkilinde onu itham etmek ve onu Azerbaycan talancısı olarak tanıttı” (3, s. 469).

Belirtmek gerekir ki, M.E.Resulzade Stalin’in sonraki faaliyetlerine ilgisi olumsuzdur.Onu kendisi şöyle ifade eder: “Bütün bu yapılanlara bakmayarak biz bir zamanlar dost idik.Ancak Stalin Türk- Tatar halklarına düşman idi”.

M.E.Resulzade Stalin ile olan yakınlığını 1954’te Türkiye’de “**Dünya**” gazetesinde yazdı.

Yine belirtmek gerekir ki, bu yakın dostluk münasebetine bakmayarak sonraları Resulzade’nin ailesi ve yakın çevresi Stalin zulmünden kurulumamıştır.Eşi Ümbül Banu hanım, üvey annesi Maral hanım, kızları Latife ve Halide hanım,oğlu Azer Bey ve diğer yakınları Kazakistan’a sürgüne gönderilmiştir. **Büyük oğlu Resul ise 1937 de hapis edildi ve 1938 de kurşunlanarak öldürüldü.**

KAYNAKÇA:

1) *N.Yagublu. Mehmet Emin Resulzade. Bakü, 1991.*

2) *M.E.Resulzade. Stalin ile ihtilal hatıraları. Bakü, 1991.*

3) *Hüseynov Ş. Manevi kültürümüz ve gerçekleri. Bakü, 2004*

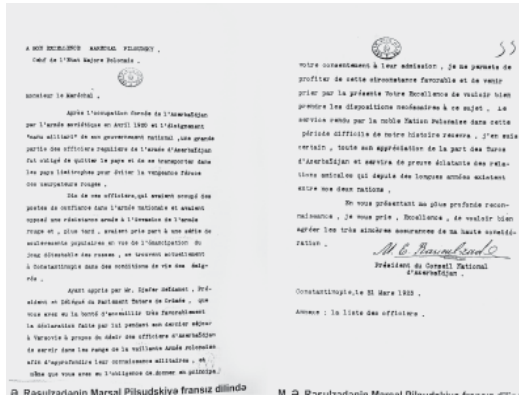
POLONYALI MAREŞAL JUZEF PİLSUDSKİ İLE İLİŞKİSİ

*Mareşal
Jozef Pilsudski*

M.E.Resultzade 1920 yılın ortalarında Ali Merdan Bey Topçubaşı, Mustafa Vekilli olmak üzere Polonya devlet memurları ile mektuplaşıyorlardı. Polonya devlet arşivlerinde M.E.Resultzade'nin Polonya Dışişleri Bakanlığı ve J. Pilsudski ile olan yazışmaları günümüze kadar saklıdır. Bu mektuplardan biri azerbaycanlı subayların Polonya ordusunda askeri hizmet vermeleri konusundadır. 31 Mart 1923 de İstanbul'dan, Pilsudski adına gönderilen mektubun önemi büyüktür: **“Zati – alileri Mareşal Pilsudski! Polşa Ali baş Komutanı Cenab Mareşal! Nisan 1920**

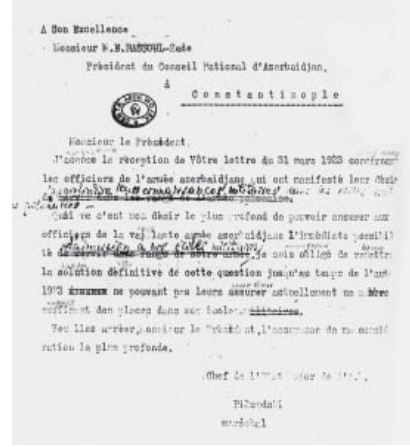
d e
Sovyet ordusu Azerbaycan'ın işgal edilmesinden ve milli hükümetin yönetimden alınmasından sonra Azerbaycan ordusunun disiplinli iyi eğitilmiş subaylarının büyük bir kısmı kızıl ordunun hedefi olmamak için ülkeyi terk ederek muhtelif ülkelere gitmişlerdir. Bunlardan milli orduda önemli görevler almış olan on subay kızıl orduya karşı direnmiş ve çarpışmışlar, bir takım isyanlarda önderlik etmişler, ve nihayet bugün İstanbul'da muhacir olarak yaşamaktadırlar. Kırım Tatar parlamentosunun temsilcisi **sayın Prezident Cafer Seyit Ahmet** öğrenmişlerdir ki, siz onun başkanlığı ile temsilciler heyetinin **Varşova'da azerbaycanlı subaylara görev teklifinde bulunmuşsunuz**. Onların hiç şüphe yok ki, bu görevi onurla yapacaklardır. Sizin şahsınızda bu konuyu bana lütfetmek ve onlardan yararlanmak için zati alilerinin yüksek taktiridir.

M.E.Resultzade'nin Fransızca yazdığı mektub 1923

Ben eminim ki necip Polonya halkı tarafından gösterilen hizmet bizim tarihin bu çetin dönemine rastlayacak ve Türkiye tarafından Azerbaycan'ın değerlendirilmesi çok yıllardan beri bizim milletimiz arasında mevcut olan parlak, dostane ilişkilerin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Size derin teşekkürlerimi bildirirken, şahsınıza beslediğim yüksek ihtiramla kabul etmenizi rica ederim.

**Mareşal Pilsudski'nin
Resulzade'ye gönderdiği
Fransızca mektup**

M.E.Resulzade

Azerbaycan Milli Birliği Başkanı, İstanbul, 31 Mart 1923

EK: Subaylara ait liste”.

M.E.Resulzade'nin bu mektubu Fransızca yazılmıştır.

Kabul etmek gerekir ki, Kafkasya'da anlaşmalı olan subayların durumu ile Mareşal Pilsudski meşgul olmuş ve onlara özen göstermiştir.

M.E.Resulzade'nin bu mektubuna cevap olarak Mareşal Pilsudski şöyle yazıyor:”Sayın Başkan!Ben sizin 31 Mart 1923 tarihli Azerbaycan ordusunun özel talebi olan isteklerinizi anlatan ve subaylara ait mektubunuzu onaylıyorum.Benim en büyük arzum, Azerbaycan ordusunun kahraman subaylarını korumak ve aynı zamanda onları kendi ordumuza dahil etmektir.Şimdilik harp okullarımızda yeteri kadar subay olmadığından bu sorunun kesin hallini 1923 yılının son baharına kadar cevap veremeyecek durumdayım.

**Sayın Başkan!Size olan derin saygılarımın kabulünü arzu ediyorum.
Polonya Ordusunun Başkomutanı Mareşal Pulsudski(1,v.34).**

Belirtmek gerekir ki,M.E.Resulzade'nin Polonya ve Polyaklar mevzusunda yazdığı makaleler arasında Mareşal J.Pulsudski hakkında yazılanlar özel yer tutar.”Kurtuluş” dergisinin Mayıs 1935 yılının 7-8 sayılarında yayımlanan makalenin önemi büyüktür. Yazar burada kendi halkının kurtuluşu için mücadele eden bir şahsiyetin rolüne girer.Onun ilginç olan anlamlı yaşamını yansıtır. Makale Mareşal Pilsudski nin ölümü nedeniyle yazılmış olsa da bedbinlik ruhundan uzaktır.

“Jozef Pilsudski” makalesi

hindeki önemi ve tuttuğu yeri gösteren bir siyasi diğeri dini bir tanımdır. Bu tanımları abartılı sayanlar ve de inkar eden olamaz. Esir düşüp yeniden bağımsızlığına kavuşan bir milletin öldükten sonra canlandığını gösteren bir sembol gibi onun adı dünya durdukça duracaktır. **Milletini zülüm ve esaretten kurtarmış** tarihin en büyük isimleri arasında özel bir yerde anılacaktır” (2, s.192).

Yazar daha sonra, Pilsudski'nin kişiliğinden söz eder. Resulzade bu makalesinde, onun vatanperver ve inkılapçı yönünü de açıklar. Derki: “Onun ailesi de isyan ve inkılapçı olmuştur. **1863 yılındaki isyanlarda** sürgün edilenler arasında olan Pilsudski'nin de doğmaları vardı. “Çöken bir imparatorluğun yerine kurulan Lehistan cumhuriyeti” fikrini ortaya koyulmasında onun emeği olduğunu belirtir, makalede 1920 yılında Varşova'yı işgal etmek isteyen Rus ordularına karşı Polyaklar onun komutasında büyük işler başardığını anlatır. Pilsudski bu başarılı direnişiyi yalnız kendi ülkesini değil tüm Avrupa'nın Bolşevizm işgalinden uzak olmasını sağlar”.

Yazar bu konuda devam ederek der ki; Yeni ve güçlü yöneticiliği ile Polonya devletinin formalaşmasında onun hizmetleri sınırsızdır. Onun kurduğu doğru politikalarla Avrupa'da merkezi bir güç konumuna gelmiştir. Yazar bu konuyu şöyle anlatır: “Müttefik Fransa'nın Sovyet Rusya ile oynamasına karşı o kendi menfaatini Almanya ile anlaşmada bulur. Rus ordularının hangi amaçla olursa olsun Lehistan yolu ile geçmeleri ihtimalini ve Varşova'da ne gibi bir krizi ret ettiği bilinmektedir” (3).

M.E.Resulzade bu ölümsüz komutanın kaybının yalnız Polonyalıları için değil, bütün özgürlükçü insanlar için bir kayıp olduğunu anlatır. O şöyle anlatır: **“Polonya halkı kederli ve üzüntülüdür. Leh halkı mir matem yaşıyor.** Milli kahraman Mareşal Pilsudski hayata veda etmiştir. Ülke başkanı I.Moiseyski'nin matem beyannamesinde “Lehistan tarihinin en büyük insanını kaybettir” diye yazılmaktadır. Bu büyük insan vatanperverliğin timsali idi. Tabutu önünde konuşan rahibin “tanrı onu kendine benzeterek yaratmış ve kahraman başına krallarınki gibi şerefli bir taç koymuştur” dedi. İşte milyonların kalbinde yer eden ince tellerine dokunan ve hüznün içinde Krakova'da, Lehistanın bu eski başkentinde krallarla milli kahramanların yarattığı Lehistan azizlerinin türbesine teslim olunan Pilsudski'nin **Lehistan** tari-

Yazar yani Resulzade burada ayrıca, Pilsudski hakkında yürütülen “**diktatör**” yakıştırmalarını şöyle cevaplar:“O sıfat harpten sonra Avrupa’da moda olan bir şeydir.Ancak diktatörlük manevi bir güce dayanan şahsi bir hakimiyetse, Pilsudski gerçekten bir diktatördür. Sözü manevi anlamı ile onu Lehistan’ın yegane sahibi görüyoruz.Bu manevi yeteneği ile o yalnız bütün varlıkları ile kendine bağlı olan askerler üzerinde değil, geniş halk kitleleri üzerinde de aynı etkiyi yaratmıştı. Her türlü yaşayıştan uzak, **Belvedere sarayına** çekilen ve halka “baba” olan bu derviş kişinin resmi makamı sadece komuta etmek değil, onda var olan manevi değeri anlamayan bir Leh’li vatandaş olamaz.Siyasi rakipleri onu programsızlıkla itham ettiler. Etrafını saranlar bir parti değil, bir maksatla sarıldığını iddia ettiler. Onun ölümünden bir az önce kabul edilen kanunla, gerçekten bir fırkacı olmadığı, fırkalar ve fırka programlarını inkar ettiğini göstermiştir. Onun yegane programı güçlü Lehistan olmuştur.Yegane taktiği de bu amaçla temin ettiği icraatıdır. Başarı derecesi se tecrübeyle anlaşılacağı yapıdadır. **Yeni Lehistan’ın kurucusu** burada öz düşüncesini ve özetini koymuştur.

O nazariyeden ziyade bütün hayatında yalnız bir aksiyon adamı olarak kalmıştır. Bu aksiyon tek bir mukayeseyi, tek bir amacı teşkil eder:”**Müstakil ve güçlü Lehistan...**” (2,s.194).

Yazar burada bize göstermektedir ki,tümünü düşündüren rahatsız eden, Pilsudski’den sonra ki Polonya’nın- Lehistan’ın kaderidir. Şimdi ne olacaktır? Polonya’nın sorunları nasıl çözülecektir?

Yazar bir gerçeklen hareketle rahatsızlık duyanları gerçekçi olmaya çağırır.Pilsudski,Polonya’nın daima ileri gideceğini işaret ederken, onun gibi bir kahraman yetiştiren halkın ağır şartlarda olsa da, her zorluğu aşacağını söyler.Başka bir gerçekle, Pilsudski yoksa onun düşünceleri vardır ve yaşayacaktır” (2,s.194).

M.E.Resulzade Polonya’nın kahraman evladı Pilsudski hakkındaki makalesini tamamlarken şöyle der: “Anlamalı yaşadığı gibi dünyadan giderken de vatandaşlarına bıraktığı vasiyet dikkat çekicidir.**Kalbinin Viyana’da kalan annesinin yanına defn edilmesini istemesi onun** ne kadar duygulu ve ince bir insan olduğunu, **vücut azalarını ise tetkik için bilim adamlarının hizmetine sunulmasını istemesi** ve Vavel kentine gömülmesini istemesiyle şunu istemiştir. Her Lehli gibi anneye, bilim için bedenini vermeyi düşünecek kadar milli bir insandır. O sade bir Lehti.

Pilsudski gibi kahramanlar, bütün milli değerlerine rağmen insanidirler. Onların kendi halklarına yaptıkları bütün insanlık içindir.Özellikle Lehistan kahramanının bütün hayatı Rus emperyalizmi gibi bizimde düşmanımız olan bir güce karşı koymakla geçmiştir.

Leh halkının kaybı büyüktür. Matemi ölçülemez. Bizim de kaybımız büyüktür.Başları sağ olsun, Bizde esir milletlerin manevi rehberini kaybettik.

Lehli vatanseverler çalışmalılar ki, Lehistan daima güçlü ve büyük olsun.

Bizde mücadelemizde devam edeceğiz ki milletimiz huzura kavuşsun. Bir müstakil devlet olsun” (1,s.194).

KAYNAKÇA:

- 1) “*İstiklal*” gazetesi. Berlin,1932 Sayı: 11.
- 2) *Polonya Cumhuriyeti. Varşova, Merkezi Herb Arşivi, İş, 3180 (mexfi senedler)*
- 3) *M.E.Resultzade. “Jozef Pilsudskiy”. “Kurtuluş” dergisi. Berlin, 1935, Sayı: 7-8.*

ADOLF HİTLER’LE İLİŞKİSİ

1932-45 yıllarında Almanya’nın devlet başkanı **Adolf Hitler** olup, M.E.Resultzade’nin onunla bire bir görüşmesi olmamıştır.

Onun Alman hükümet yetkilileriyle ilgisi Doğu Meselesinin SSCB’nin Milletlerarası yönetimine başkanlık eden Profesör Gerhard Von Mende ve Almanya’nın sabık Moskova Büyükelçisi, Dışişleri bakanlığı temsilcisi Şulenberg vasıtasıyla olmuştur. Resultzade’nin Almanya hükümetiyle alaka kurmada başlıca maksadı **70**

000 kadar azerbaycanlı esirin serbest bırakılması ve Azerbaycan bağımsızlığının Almanya hükümeti tarafından tanınmasıydı.Bununla ilgili olarak O Almanya’da iken “Milli Azerbaycan Komitesini” oluşturmuş ve bu ülke hükümetiyle görüşmeler yapmıştı. Lakin Hitler, “Komiteler” değil mahdut yetkili “Milli Komisyonlar” kurmayı tercih etmişti.

Hitler’e ve onun faşist ideolojisine olan ilgi M.E.Resultzade faşizme münasebetini şöyle açıklıyordu: “**Dahilde ve hariçte düşmanlarının kaanatinde Hitlercilik demokrasi rejiminin muhalifi olarak iş başına gelmiştir. Kuruluşuyla birlikte yürüyen İtalya’daki gibi bunun adı faşist diktatörlükten başkası değildir**”.

1)Yagublu N.Azerbaycan lejyonerleri. Bakü, 2005.

DEĞERLİ FİKİRLERİ

Bilim hakkında görüşleri

“Kardeşlerim! Gelin hepimiz birlikte cesaretle okullar açalım. Cemiyet-i Hayriye merkezleri inşa edelim. Fakirliği sonlandıralım.

Bugün bizim için en gerekli olan eğitim ve bilgidir. İlim olmadan hiçbir yere gidemeyiz. İlmin fazileti hakkında Peyğamberimiz (s.a.v) bizlere şöyle buyurmuştur ve ben de o söylenenleri şiirleştirdim:

Aç kulağımı dinle bu sözlerin bül fûrul(uzun konuşma),
İlime rağip olgilen qafildiler küllen cühul(cahiller),
Dünyada her ne varsa bil ki ilmilen olmuş hüsul,
Fazla ilmi bilgilen kötülükle olmuş kabul!

“Şarki -Rus” gazetesi, Mayıs 1903, Sayı: 20.

Ermenilerin Müslüman katliamı hakkında

“Ermenilerin yaptığı katliamlar vatansımıza karşı bir musibettir. Aramızda gerçek bir barış zemini bulup benzeri hastalık sebeplerinden azat olmamız gerekir.Başımızdaki bu belayı ret etmek tarihi bir gerçektir. İki toplumun barış içinde yaşaması için ne gerekirse yapılmalıdır.”

“Davet-i Koç” gazetesi, 19 Temmuz 1906, Sayı: 6.

“Her türlü **ermenî meselesi ve Panislamizm** gibi kitaplar yardımıyla dostluk ve kardeşlik çağrısı yapan maddeler yayımlana bilseydi, bu kadar boş yere kan dökülmezdi. Kadınlar kocasız, Çocuklar öksüz kalmazdı. **Vatandaşlar!** Yeter artık, yeter bu gaflet!”

“İrşad” gazetesi, 5 Ocak 1906, Sayı: 15.

İran’da Hürriyet , “Adaletane” meclisinin kurulması hakkında

“**Ey gaflet uykusu** içinde olanlar,sonunda uyandınız. Şüpheleriniz hayırlı olsun.

...**Ey iranlı kardeşlerimiz**, sizin amacınıza ulaşmanıza herkes el çırpırsa da,ben içimden etmem. Tarih bunu gösteriyor ve diyor ki; sizin selefiniz bunu göstermiştir. O diyor ki; zalimlerin zulmüne mahkum olan

güçler, Afgan'ların talanına giriftar olmakla kimi bu defa zulüm belasına düşseniz de, ittihad-ı milliye ürünü olan halk sağolsun!

Yaşasın İran da ki hürriyet!

Yaşasın İran'daki Kanuni esasiye!"

"İrşad" gazetesi, 20 Eylül 1906, Sayı: 51.

İnsan hürriyeti ve insan hukuku hakkında

"İnsanın hür zamanı olursa, diğer adıyla insan hür olursa, ahlaken de iyi olur.İnsanın hür olması onun iradesinde olmalıdır. Bu onun en tabii hakkıdır".

"İrşad" gazetesi, Sayı: 95, 97, 103, 122, 133; 21, 22 Nisan; 3, 25 Mayıs; 7 Haziran 1906.

İran'da "Yanvar (Ocak) ayının dokuzu" olaylarının kurbanları hakkında

"Ey hürriyet kurbanları, ey Tahran Yanvarı'nın (Ocak) fedaileri, siz hayal etmeyin ki, İran sizi unutacak.Hayır, bin defa hayır.Er ya da geç İran sizin intikamınızı alacak, er yada geç gafillere cevabı verecektir.Sizin isimleriniz cümle alemin tarihine yazılıdır. İran inkılap tarihinde altın satırlarla kayıtlısınız.Siz katledildiniz,sizin durumu haliniz fikirleriniz henüz canlıdır.

Ve asla ölmeyecektir!

Yaşasın İran öğrencileri!

Yaşasın İran inkılabı!"

"İrşad" gazetesi, 7 Temmuz 1906, Sayı: 159.

Taşnaksutyancı'ya cevap

"Ey gerçeği görmek istemeyen gaddarlar! Biz adını ve kutsal işaretleri almışız.Fakat işçilere değil, kurallara uymayı anlatmayı istemişiz. Biz daşnak sütyan milliyetçiliğinin adını halk adına insaniyet olarak kabul etmişiz. Sözü anlamını değişip, sonra bahaneler etmeyi ancak daşnak sütyan gibi,"**Alık**" gibi hayasızlar olarak kabul ederiz".

"İrşad" gazetesi, 21 Temmuz 1906, Sayı: 171

İslam dini hakkında

“İslamiyet, hürriyeti esas alan her bir esaslı sosyal bir yapı olarak inkişaf ettiği zaman biz zulüm yanlısı oluruz. Kuran bize “ve şekirhun fi-e-emri” (her bir iş hakkında onlarla konuşunuz) der. Biz usul arkasınca gideriz. Tüm tevbe edener dinimizin usullerinden olan hürriyet ve büyümeyi ve uluslararası olmayı tavsiye ederken, bizler istibdat ve nifakı arıyoruz.

Müslümanlar!Artık yeter, bu kadar kendinizi harap etmeyiniz..!”

“İrşad” gazetesini, 4 Eylül 1906, Sayı: 208.

Devlet yönetimi hakkında

“...Daha önceleri bilinmeliydi ki, bu yönetim eski yönetimin keyfiliginde olmayıp, daha ilkeli olsun.Öyle bir yönetim olsun ki, gel dediğinde gelsin, git dediğinde gitmesin. Bize öyle bir idare gereklidir ki, tüm yöneticiler, bakanlar ve sahipler onun iradesine sahip olsunlar. Oraya **seçilen vekiller**, bir grup çıkarıcılar tarafından değil, toplum tarafından dört başlı seçim kurallarına göre seçilmiş olsun!”.

“İrşad” gazetesini, 17 Ekim 1906, Sayı: 245.

Rus yöneticiliği hakkında

“**Rusyada hüküm süren baskının** en eskisi olan usullerden birisi şudur ki; baskı yani yeni bir işinin yadsa gurubun keyfiligi gibi idare edilen,kendine tabi halkların biri biriyle çatıştırmak oluyordu. Devlet himayesindeki halklara bazı milletlerin kendi çıkarı için desteği ile Rusya içindeki Müslümanları, Ermenileri, Gürcüleri, Polonyalıları ve diğerlerine zulüm ediyordu”.

“Tekamül” gazetesini, 16 Aralık 1906, Sayı: 1.

Gençlerimize

“Ey **millet, millet diyerek bağırınlar!** Ey kendi ilim ve bilgileri ile izin verilmiş gençler.Ey öğrencilik, ey ışıklarla bezenmiş gençler.Ey halk öğretmeni olarak adlanan kimseler.Ey **hürriyet** ve özgürlük düşkünü olan millet çocukları!

Düşkün ve fakir yüreğinin derin köşesinden gelen bu basit feryadı milletimizin çok kısmi olan bu yoksul kentinde yanık feryatlara kulak verin.Giriniz bunların içine,onlara gösterin ki onlarla hedefe yetişin”.

“Tekamül” gazetesini, 23 Aralık 1906, Sayı: 2.

Millet sevgisi nedir?

“İki çeşit millet sevgisi vardır. Biri yetenekli, biri aptalca. Gidi bir dükkan açan adını korken, “Millet dükkanı” yani “millet fabrikası”Ve sonra başlıyor, “millet karpuzu, millet sigarası, millet bezi” satmaya. Bu iş millet sevgisi ile yola çıkanlar ötekilerden daha pahalı satılıyor. Buradan anlaşılıyor ki, neden böyle oldu?.”Millet sigarası”, “millet karpuzu” yada falanı. O ki, total aptal yürüyen millet sevgisidir. Ve bu cesaretli olan dükkan sahiplerinin sözlerine inanarak bir kilo karpuzu altı kuruşa, acı sigarayı tadı için 8 kuruşa, bezi 10 kuruşa satmak millet adına iştir”.

“Tekamül” gazetesi, 30 Aralık 1906. Sayı: 3.

Kimleri seçmeli?

“Vatandaşlar, **Bakü’de** kendi vekillerini seçmek isteyenler, İrade sizindir. Onları seçin ki, onların isteklerini onaylayasınız. Kendi hayrınıza yani umumun yararına onu alabilirsiniz. Aklınızdan çıkarın, aklınızdan her zaman gayret ettiğiniz şahsiyetleri vekil seçelim, fakat millet adına toplum hatırına seçelim.

Haydi vatandaşlar, bu yolda yardım edin”.

“Tekamül” gazetesi, 11 Ocak 1907, Sayı: 4.

Azerbaycan Türkleri

“Evet, Türklerde gereklidir. Çünkü **Kafkas vilayetlerinde** işçilik ve hamallık etmekle kazanç sağlayan iranlıların ekserisi Azerbaycan Türkleridir. Burada Rus işçileri arasında çalışmakta yoldaşlık etkisiyle hürriyet ve fedakarlık işlerine karışmışlardır.”İran bahadırları Türklerdir” demek İran inkılabının esası ile, gerçek ilmiyesi ile isbat etmiş bir gerçektir ki, bunun sözü bile olmaz”.

“Tekamül” gazetesi, 17 Şubat 1907, Sayı: 9.

Öğretmenler hakkında

“Her bir toplum için ve her bir grup için medeni bir önemi olan milli ilk mekteplerin idaresi ve eğitimini öyle bir şekilde sokmak gerekir ki, orarlardan mezun olan öğrencilerin daha sonra topluma ve kendine yararı ola bilsin. Çalışın ki, **halk mekteplerini** almış oldukları isme layık kılasınız.

Çalışınız ki, toplumu tehlikeye sokan bazı hissi konular, onu gaflete sokan düşünceler ve bunlara meydan veren bilinçli eğitim ve öğretim bunları okullara sokmasın”.

“Yoldaş” gazetesi, 22 Ağustos 1907, Sayı: 1.

“Fedakar ol, kadir kıymet bil!”

“Ah! Ne zaman *bir mücahit* kendini feda etti ki, toplum onun kıymetini bilmedi? Topluma kıymet bilmeyi fedakarlığı gerek sen öğretesin. Sözsüz, bir şey kaybetmezsin, Fedakar ol, kıymet bil!”.

“İrşad” gazetesi, 15 Nisan 1908, Sayı: 51.

İki Azerbaycan hasreti

“Marend! Ne güzel ne şairane bir yer! Dalları uzanan asmalara başımız değmiş. Meyvelik ağaçlar büyük bir hasret ile düşünceye dalmışlar...

Ah, eğer bu doğa, bu hava, bu şenlik, bu sefa bu set, Bakü’de olsaydı, veya **Bakü** burada olsaydı!..”

“Terakki” gazetesi, 4 Haziran 1909, Sayı: 122.

Sosyalistler hakkında

“Avrupa’da **sosyalistler** denilen sosyal toplumlar öyle bir partidir ki; yalnız Avrupa’nın konservatuarları (muhafazakarları) değil, onların demokratlarını, liberallerini ve radikallerine de itidalliyim. Onları muhafazakar sayarak onlarla mücadele etmektedirler. Bunlar yani sosyalistler, öyle partilerdir ki, tek siyasi birliktelik değil, sosyal, iktisadi birliktelik de talep etmektedirler. Bunlar Avrupa şartlarının bütün küçük ve büyük meselelerinde nüfuzu olan kapitalizm kurallarının Avrupa **Amerika, Japonya** ve s. yerlerde dağılıp sosyalizm idare şeklini ortak kılmak istemektedirler”.

M.E.Resulzade. “Muhafazakar, yada Sosyalist Muhafazakar partilerin tenkidi”.1910, Tahran, “Faros” matbaası.

Vasiyetname

1. “Yüksek vazifeye layık görmediğiniz kendinizi ve başkalarını aldatıp büyük tarihi şahsiyet olarak görmeyin.Çünkü bu yönde tecrübelerime dayanarak söylüyorum, başınız beladan çıkmaz.
2. Eğer memleketin kuralları eskimiş, siz yeni yaptığınız, bir milli inkılaptan geçerek yeni bir hükümet kurun.
3. Siyasi görüşler alanında ne kadar başarılı olsanız da, fikriyatınıza aksiyon katın. Ancak bu at oynatmak İran perverlik çerçevesinde tezahür etmesin.
4. Siyaset alanında ne kadar muhafazakar olsanız da,orta bir yol seçin ve yeteri kadar kızgın olmayın.biri birinizi itham etmeyin.
5. Eğer bir gün bakan dahi olsanız kendi görevinizi bilin ve ondan hiçbir zaman uzak durmayın.
6. Eğer millet vekili olursanız, kendi görevlerinizi bilin ve ondan uzak durmayın.
7. Allah göstermesin, zorluklarına rağmen gazeteci olursanız en azı içkili iken yazı yazmayın.aksi halde milli basımızın kötü olmadığını görürsünüz.
8. Yönetime veya milli meclise vekil seçildiğinizde yada seçerken öyle insanları seçin ki, onun kendi bağımsız fikri olsun, vicdaniyla oy verip, ümit etmesin ki, başkaları ne yapacak diye ben de onun aksine oy vereyim.
9. Eğer bir olay anında siz kendi milletinize layık hizmet ederken ve tanınmış bir şeyken,davranışlarınız kendinize uygun olsun.
10. Kendi çalışkanlığınıza göre bir yere hakim olarak atanırsanız, sakın size bakıp zalimlere rahmet okunmasın”.

“İrani Nov” (Yeni İran) gazetesi, Mayıs 1910, Sayı: 206.

Güney Azerbaycan - İran Türkleri

“İran Türkleri Azerbaycan da sakin olan insanlardır.İran Azerbaycan’ı İran’ın kuzey kısmındadır. İran’daki mevcut sekiz eyaletten e n önemli olanıdır. Talış gibi ormanları olan ve Mugan bölgesinin İran kısmı nazara alındığında, Güney Azerbaycan genel olarak dağlık bir bölgedir.Bu dağların önemli olanları Savalan, Sehend ve Karadağ silsilesidir.Erdebil’de bulunan Savalan dağı 4725 metre yüksekliktedir. Bu bölge dağlık olmakla birlikte tarıma elverişli verimli topraklara sahip, havası ise oldukça iyidir”...

“Azerbaycan’ın merkezi yönetimine bağlı önemli merkezleri: Tebriz, Erdebil, Urmiye, Hoy, Dilman(Salmas), Maku, Sulduz(Sulduz arazisi ise Osmanlı devleti ile İran arasında tartışmalı bir bölge olmuştur), Marağa, Halhaldır. Halkın büyük bir bölümü tarım ve ticaretle uğraşmaktadır.Şah-sevan ve Garacadağlı, Çelebiyan ve Hamse bölgeleri göçer nüfusa aittir”.

“**İran Türkleri ve İran türklüğü** denildiği zaman akla tarihi **Azerbaycan** gelir.Halbuki 3 milyon Türk’ten sadece 2.5 milyonu kucaklayan bölge dışında hatta İran-i gadimin merkezi olan **Şiraz etrafında da yaşayan Türkler** vardır.Bunlar geleneklerin muhafaza eden **Kaşgai Türkleri (sayısı 350 bin)** olup aşiret halinde yaşamaktadırlar”.

“Türk daha metindir”

“İran Türk’ü başka Türk kardeşler gibi az muhafazakardır. **Azerbaycanlı bir türk** şirazlı bir türk’ten daha kibardır. Türk fars kadar özgür fikirli değil, fakat onun kadar azimsiz ve laubali (sahte) değildir. Türk daha metin ve daha sebatkardır”.

Tebriz - Azeri Türkleri

“Tebriz İran inkılabının ateşler yaratan bir kaynağıydı. **Azeri Türklerinde** oluşan hürriyet mücahitleri bütün İran zulüm edenlerine karşı yiğitçe göğüs germiş ve direnmişlerdir. İran’ın kahraman mücahit önderleri **Settar Han** ile Bağır Han’ın yönetimindeki Tebriz’in on bir aylık muhasaraya karşı gösterdiği kahramanlıkların öyle şanlı sayfaları vardır ki, bu bahadır Türklerin iranlılar arasında “**Evladı Azerbaycan**” demekle çok haklıdırlar”.

“*Türk Yurdu*” dergisi, Sayı: 4, 1911; Sayı: 2,6,9,10, 12, 24, 1912.

Ermeni Meselesi

“Nedir bu **ermeni meselesi**? Bu sorun her şeyden önce bir arazi sorunuudur.Bir yerde bir arazi bir millete mensup olanlarıdır.Buradaki ekinler,-tarlalar başka bir milliyete mahsus olursa mutlak sahip ile ekinci olanlar tabii olan yapay bir gerginlik giderek milliyet sorunu halini almaktadır.

Hiçbir vilayette orasına Ermenistan dedirtecek kadar halkın ekseriyetini teşkil eden bir vilayet yoktur”.

“*İkbal*” gazetesi, 9 Haziran 1913, Sayı: 380.

Arap meselesi

“Nazarımızca **Türkiye’nin bağımsızlığı** ve gelecekteki mühim bir mevki tutarak Asya’da güçlü bir yönetim vücuda getire bilmesi, bu meselenin iyi sonuçlanmasını sağlayacaktır. Rumlar ile birlikte yürüdükten sonra Türkiye’de iki önemli husus kalmaktadır: **Türkler ve Araplar**. Bu iki unsur anlaşılabilirse memleketin geleceği tayin edilmiş olur”.

“İkbal” gazetesi, 13 Haziran, 1913, Sayı: 384.

“Sağlam millet”

“**Milletler ailelerden teşekkül eder.** Sağlam olmayan ailelerden teşekkül eden milletler sağlam millet olamazlar”.

“İkbal” gazetesi, 17 Haziran 1913 Sayı: 387.

“Hayatı sevelim”

“**Marekeş’ten tutarak Buhara’ya** kabağlılık her yerde, her bir Müslüman memleketinde “dünyayı beş gün “bilmek” “ beşi bir kara” bu beş kara gün ise ne çalışmaya değer,ne de zahmet etmeye...”

Bize karşı olanların aksine biz yine de hayatı sevelim!”.

“İkbal” gazetesi, 1 Temmuz 1913, Sayı: 399.

Ana dilini bilmek

“Kendi dilini bilmeden sırf başka bir dilde aydınlaşan gelişen insanlar bir dereceye kadar komik olurlar.Mensup oldukları muhite mecburiyetten bağlı olup ta **bir başka kültürü** savunmak yada temsil etmek esasen oraya iltihak anlamındadır”.

“İkbal” gazetesi, 4 Temmuz 1913, Sayı: 402.

Dil sosyal bir olgudur

“İnsanlar arasında toplumsal dokuyu oluşturan iki önemli faktör vardır.Bunlardan biri din,diğeri de dildir.Bilindiği gibi din çeşitli dillerle yaşana bilir.**Din her türlü** konuşmayı birleştirdiği halde, dil ancak bir mevkide cinsten olan insanları birleştirir”.

“Gerçekten de dil milleti en iyi temsil eden amildir. **Millet dil** aracılığıyla kendini anlata bilir.İnsan oğlunun sözü matematik veya fen gibi kav-

ramları andıran karmaşık kimya oyunları veya sembolleri değildir. Canlı bir kavramdır, onun kanı vardır, canı vardır. Milletle beraber doğar, onunla birlikte yaşar ve gelişir”.

“Şelale” dergisi, 10 Ağustos 1913, Sayı: 27.

Edebiyat hakkında

“Edebiyat yönetecedir. Yönetecinin eksiği gerçeğin yolunu tutanların eksiklerini bulmaktır. Buna göre sürekli olarak **medenileşmek**, milletlerarası gelişmeleri eleştirmek gibi kendini de eleştirmektir. Çünkü kendisi de hayatın bir olgusudur. İnsanlara tenkit etmeyi öğreten **edebiyat** kendini tenkit etmeseydi kendisi bilgelikten kurulamazdı”.

“İkbal” gazetesi, 10 Ekim 1913, Sayı: 476.

İslam tarihinin parlak dönemi-demokratik yaşam

“İslam tarihinin dönemlerine baktığımızda konuşmacı en önemli bölümü unutmamıştır diyoruz. Bize göre en önemli dönemin tasvirini tümüyle unuttu. Bu da **Halife Reşit dönemi**di. Oysa bu devir çok önemli takdire şayan bir tarihtir.

Çünkü fetihler dönemidir, bu devirde yetişen azamet **Fransız devriminde** bile yoktur. İslam da ki demokrasi bu devirde teşekkül etmiştir. Bizans ve İran'ı yıkan bu demokratik süreçtir”.

“İkbal” gazetesi 15 Ekim 1913, Sayı: 480.

Tercümecilik hakkında

“Her bir **mütercim**in hissedebileceği denenmiş bir sorundur ki; ne kadar usta olursa olsun, tercüme bir şeyin aslının etkisinden kurtulamaz. Örneğin; rusca'dan bir eser tercüme ediyoruz, mümkün değil ki, usulü inşa edesiniz veya imlanın tarzında etki görülmesin. Bu etkiden kurtulmak için dikkatli mütercimler eseri bir kere yazdıktan sonra bırakırlar. Bir iki ay sonra tekrar ele aldıklarında kendilerini tercüme ederler. Ta ki tercüme olunan dilden gelen yabancı etkilerden kurtulmuş olunsun”.

“İkbal” gazetesi, 5 Kasım 1913, Sayı: 497.

Hiç ağlamadım

“**Ağlamayı adet edenlerden değilim.** Çok gülen bir de değilim. Bunu zorla anlatmak gerekirse zannederim yine de gülmem gereksiz olur. Hatta çocukluğumu hatırlayanlar bilir ki benim sakin ve az konuşan biri olduğumu bilirler”.

“*İkbal*” gazetesi, 19 Kasım 1913, Sayı: 509.

Nevruz bayramının tarihi

“Her milletin tarihinden başka bir de önceki bilinmeyen devirleri vardır. Nevruz da İran tarihi içinde görülür. **Nevruz orada Cemşit’in** emaneti sayılıyor. Fakat bu günkü şekli ile bilimsel açıdan meçhul bir devri ve şahsa ait oluşundan öte, tarihte mevcut olan bir sultana bağlıdır ki, o da Türk hükümdarlarından **Celalettin Melikşah Selçuk’tur.**

Celalettin Selçuk, bilim ve fenne gereğince önem veren biri olmuştur. Hatta bu konuda bir güneş sistemi kurdu muştur. Bu **tarih Celali adıyla** bilinmektedir. Tarihi Celali de Nevruz’un başıdır”.

“*İkbal*” gazetesi, 13 Mart 1914, Sayı: 599

Kendimizi tanımalıyız

“Her şeyden **önce kendimizi tanımalıyız.** Biz kimiz, nereden geldik nereye ait olduğumuzu bilmeliyiz. Bilakis, büyük bir tarihe sahip insanlarız”.

“*Basiret*” gazetesi, 12 Nisan 1914, Sayı: 1.

Milletler insanlığın evladıdır

“Elbette ki **milletler insanîyetin parçasıdır.** Her parçanın, evladın çocukluk devri ve yetkinlik dönemi vardır. Edebiyat ise bir milletin gelişme dönemine aittir. Bir çocuk nasıl ki dilini öğrenip geliyorsa, neticede bir alim dahi ola biliyorsa bir millet te öyle bir dönem geçirmektedir”.

“*İkbal*” gazetesi, 20 Nisan 1914, Sayı: 613.

Avrupalılardan farkımız

“Eğer Avrupa bugün göz kamaştıracak kadar gelişmişse, uzmanları sayesinde olmuştur. Çünkü orada her kes elinden geldiğince genel bilgi sahi-

bi olmak için çaba sarf etmektedir. **Avrupalı** yalnız bir şey öğrenmektedir o da, öğrenmek için öğrenmektir. Onu bütünüyle tekamül ettirir. Halbuki doğuda yani **Müslüman toplumlarda** böyle değildir. Biz Kirilov'un örneği gibi daha çok gezeriz. O nedenle bildiğimiz şeyler kaybolur. Halbuki, Avrupalılarca "çok iş ve kötü bilgiye ihtiyaç yoktur".

"Basiret" gazetesi, 3 Mayıs 1914, Sayı: 4.

Müslüman alemi karalamak

"**Müslüman alemi** yıpratıcı faktörlerden birisi de farklı düşüncelere imkan tanımamaktır. Bizde yeni düşünce oluştuğunda, hemen arı yuvasına çomak sokma olarak değerlendirilmekte, dine karşı gelindi yorumları yapılmaktadır. O adam kafir oldu, diğeri bilmem ne oldu diye bir saldırıdır gidiyor. Neticede zarar gören toplumdur. Oysa bitkilerin dahi çarpışa ve ışıltısında yarar vardır".

"Basiret" gazetesi, 3 Haziran 1914, Sayı: 9.

İnsani medeniyet nedir?

"Bence **medeniyet milletlerin** çalışmalarından vücuda gelen bir şeydir. Her millet kendi iktidar ve istiklali sayesinde yani kendi varlığı dışında bazı değerleri vardır ki, o da milletin yok olması veya ölü fikirlerle yaşamasıdır. Bu da beşeriyetin büyük bir eksikliğidir".

"Dirilik" dergisi, 16 Eylül 1914, Sayı: 1.

Milli istiklal

"**Milli istiklal**, özel olarak milletlerin özelliklerini temin eden istiklal daima insaniyete ve onun için gerekli olan medeniyete yeni ve asil bir takım keşiflerin vücuda gelmesinde etken olan bir sonuçtur".

"Dirilik" dergisi, 2 Ekim 1914, Sayı: 2.

Millet nedir?

"Milli medeniyet, yahut millet, dil birliği, örf, adet ve ahlaki birliği geleneksellik içinde nihayet inanç bütünlüğü ile müteşekkil kılan bir sentezdir.

Dil millet olmanın temelini teşkil eder. **Dil** ile birlikte dinde de bir olan milletlerin birleşme yeteneği daha çabuk oluşur. Ancak **vicdan** etkisiyle

milli ideal oluşabilir. **Milletlerin hayatı** da ancak bu milli vicdan inkişafıyla milli benliği oluşturur. Milli inancın meydana gelmesiyle milletler kendi şan ve şereflerine kavuşa bilirler”.

“Dirilik” dergisi, 14 Ekim 1914, Sayı: 3.

“Vatan yolunda ölmek var , dönmek yok!”

“Belçikalılar, yanmak, dağılmak, ölmek, kaybolmak ve amansız düşman eline düşmenin bunların tümünün memleketi savunmasız bir şekilde teslim etmekten iyidir, derler. Bu küçük anlatımda büyük bir milletin düsturu saklıdır:

“Vatan yolunda ölmek var, dönmek yoktur!”

“İkbal” gazetesi, 2 Ekim 1914, Sayı: 753.

Demokrasi nerede olur?

“Her milletin bağımsız olarak kendi başına idare olunması gelişmenin büyümesini başarısıdır. **Başarılı olmak** demokrasi ile olacaksa, ancak milletin müteşekkil olan bir dille konuşan ülkelerde iyi gelişmeler arasındaki doğal sınırlar ne kadar uzak , dil bağı ne kadar güçlü ise ekonomik, siyasi ve akli gelişme o derecede artarak güçlenir. Ülkenin aşağı sınıfları dahi böyle bir memleketin medeni ve siyasi yaşamına iştirak ederler. İşte bu durum söylenmiş olan güçlenmeye neden olur”.

“İkbal” gazetesi, 12 Ekim 1914, Sayı: 761.

“Settar Han”

“Telgraf meşhur **Settar Hanın vefatı** haberini getirdi. Son zamanlar Settar Han unutulmuştu. Artık dillerde destan değildi. Fakat bir zaman var ki; bu isim gündemi belirlerdi, Settar Han ismin Garibaldisi ile bir tutanlar vardı. Artık bir zamanların **İran Garibaldisi öldü.**

Milletin bağrında yetişmiş olan bu kahraman her ne yaptıysa halk için yaptı. Onun bunun entrikalarına kurban olduysa doğasında olan meziyetle oldu.

Merhumla ilk defa Tebriz’de görüşmüştük...

... “Settar Han İran tarihinin gelişmesinde unutulmayacak bir simadır”.

“İkbal” gazetesi, 10 Kasım, 1914, Sayı: 786.

“Milli vicdan, milli inanç”

“**Milli inanç** ya da **milli vicdan** milli dirilikteki amaçların varlığından ve onun hislerinden, açıklamalarından meydana gelir. Millet değil, hatta bireylerinde bir amacı olabilir. Buna tabirle amaç ve eğilim demek gerekir. Batılılar ise “ideal” diyorlar. Osmanlıca`da ise son zamanlarda “**mefkure**” denilmektedir.

Her şahsın arzu ve emelleri kendi iktidarı olmasıdır”.

“Dirilik” dergisi, 1 Kasım 1914, Sayı: 4

“Güçlü olanları tutar, zayıf olanları ezer”

“Ağlama dini vakalarla, ruh ve inancın temizliği ve huzuru önemli bir şeyse, dünya işlerinde yararı olmaz.Doğa olduğu kadar bağışlayıcı değil.O göz yaşlarına zerre kadar önem vermez. O gülmeye, ağlamaya karşı değildir. **Ağlamaktan** pek hoşlanmaz. **Çünkü Ağlamak acizlik alametidir**,acizlerin karşısında ise tabiat vardır. Güçlü olanları saklar”.

“İkbal” gazetesi, 14 Kasım 1914, Sayı: 790.

Dil Meselesi

“Milliyetçiliğin esasını oluşturan tek şey dildir. Adeta her bir grubun hangi insani guruba ait olduğunu gösterir. **Dil milliyetçiliğin** tümünü teşkil etmese de yüzde doksanını vücuda getiren bir faktördür. Ey milletin istiklalini temin edecek Türk gençliği neredesin?”

“Dirilik” dergisi, 1 Kasım 1914, Sayı: 6.

Dinin rolü

“Din her ne kadar dilden sonra gelen bir amil ise de;bazı koşullarda ondan daha etkili bir güçle karşımıza çıktığı gerçektir. Önemli olan genel bir dil birliğinin ne kadar ehil ellerde yoğrulduğu ve hakim kılındığıdır. **Muhtelif din ve mezheplere** malik olan toplumlarda etkili olan dil, sahiplerinin milliyeti olarak birleştirici medeni bir bütünlük meydana getirmesi zor olduğu gibi , bir din ve bir idle malik olanlarca bu güçlüğüün vasıtası olamaz.

Din ve milletin köken olar bağlı olduğu değerleri muhafaza ede bilir. Fakat çoğu defada din bir milletin dilinin baki olarak yaşaması için münasebetle milliyet fikri ve fiiliyatının gelişmesine neden ola bilir”.

“Dirilik” dergisi, 16 Aralık 1914, Sayı: 7.

Milletin tarihini bilmek

“Bir **milletin kendi tarihini bilmesi** kadar güçlü bir birleşme ve inkişaf düşünülemez. Sürekli olarak milli ve medeni hayatlarının hangi yolda terbiye edildiğine dikkat edildiğinde, bu görüşün tarih, hem de vatan ve milli tarih olarak en önemli derslerden birini teşkil eder”.

“Dirilik” dergisi, 1 Ocak 1915, Sayı: 3.

Birinci Dünya harbi hakkında

“**Bu savaş dünyayı millileştirecek**, milliyetçilik nazariyesi, siyaset ve medeniyetle ilişkili oldukça sağlam bir temele oturacak ve tekrar daha kanlı ve büyük savaşlara meydan bırakmamak için herkesin, haklı olduğu noktasında verilecek böyle bir yolun olması kabul edilecektir. Böyle bir görüşün keyfi kabul edilmesi olmasa da, şüphesiz bu akla nüfuz eden hakim bir ideal şeklini alacaktır”.

“İkbal” gazetesi, 20 Ocak 1915, Sayı: 843.

“Yahudi İstiklali”

“**Millet ölmüyor, milli ideal, milli istiklal fikri daima yaşıyor.** Ölmüş, bitmiş milletlerin tekrar ayağa kalktığı da görülmüş şeydir. Yakın tarihimiz de buna şahittir. Dirilmek ve millet hayatına girmek, hala milletin en kamil şekilde hakkı olan bağımsız bir yönetim şekli bulmak düşüncesinden oldukça uzak olan **Yahudilik** kendine dönmekten geri kalmıyor”.

“İkbal” gazetesi, 22 Mart 1915, Sayı: 892.

“Müthiş rakamlar ve acı gerçekler”

“1914’ün istatistiklerine göre maden ve fabrikalarda yapılan sayımlarda **Bakü’de 214.679 kişiden** 120798 i erkek, 93.881’i de kadındı.

Milliyet açısından bakıldığında ise şehir nüfusu şöyle idi. Ruslar: 79.229, yüzde 36 (tüm nüfusun her ikisinden fazla), kafkasyalı Müslümanlar: 45.972, yüzde 21.3, Ermeniler 41.675, yüzde 19,5, İranlı: 25.097, yüzde 11.7, Yahudiler 9.689, yüzde 4.5, Gürcüler; 4.077, yüzde 1.9, Almanlar: 3.280, yüzde 1,1 ve s. halklar 8.650 yüzde 3.7”.

“İkbal” gazetesi, 7 Mayıs 1915, Sayı: 9.

“Kardeş yardımı”

“Bu gün Bakü Müslümanlarının sosyal dinamikliğinde görülmemiş bir gündür.Bu gün bilindiği gibi “Bakü Cemiyeti Hayriyesi” marifetiyle Kars ve Ardahan etrafında savaşzede Türklerin yararlanması için Bakü yönetimince “**cephe yardımı**” yapılacaktır.

Bu günün adı ne ola düşünülmüş? - “Kardeş Kömeği!”

“Yeni İkbal” gazetesini, 7 Mayıs 1915, Sayı: 9.

Kurtuluş- Ergenekon

“Dünyada ilk defa egemen olan milletlerden Türkler sayılarının gücünü mesleklerinden almıştır. Türklerden **Buda dininde olanlar** kendilerini Buda anadan olduklarını söylerler.

Müslüman olan Türkler ise **Yafes’in** yedi oğlundan biri olan türk neslinden geldiğini iddia eder.

Yedi kuşağı besleyen bir yurdun adı **Ergenekon’dur** (Ergene dağ-gon ise konaklama anlamındadır). Burada **kurt kurtarıcı** ve yol gösterici olarak çıkar.

Ergenekon’dan çıktıklarında adı “Pürtecne” olan hakanları olanda bu bozkurttur.Kurtuluş demek, nicat demektir”.

“Qurtuluş” mecmuası, 1 Ekim 1915, Sayı: 1.

Tutacağımız yol

“Şaşkınlıkla tanık olduğumuz bu birinci dünya savaşı **asrımızın mil-lileşme asrı** olduğunu hatırlatmaktadır. **Sanırız dünya haritası farklı de-ğişim gösterecektir.**Farklı yorumlar sıkça yapılmaktadır. Bu değişik haritaya insanların yaklaşımı, devletlerin şekli teşkilatlanmaları ve askerleri nasıl olacaktır diye pek çok yorum yapılmaktadır. Hiç şüphe yok ki; gün gibi görünen kesin tutarlılıklar gelecekte de etkili olacaktır.

Her bir millet hür yaşayıp gelişme gösterebilir,ancak bu sürecin üç evresi olmalıdır.1-Dil,2- Din,3- Zaman. Dil açısından bizler türk’üz türk-lük ise siyasi benliğimiz, milliyetimizdir. Demek oluyor ki; bağımsız türk edebiyatı, türk sanatı,türk tarihi ve türk medeniyetine sahip olmak yegane amacımız olmalıdır. **Parlak bir Türk medeniyeti** ise en mukaddes amacımız olarak ışık saçan yıldızımız olmalıdır.

Müslüman bir milletiz ve zaman olarak biz teknolojinin ilim ve fennin mucizeler yaratan bir dönemindeyiz. Demek ki, sağlam, emin ve ideal bir

görüş vücuda getirmeliyiz.Bu esanın ilkeleri ise: **Türkleşmek, İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmaktır!**”.

“Açık söz” gazetesi, 2 Ekim 1915, Sayı: 1.

Milliyet ve insanlık

“Milliyet devletten daha güçlü, daha büyüktür.Hatta diye biliriz ki devletten daha derin ve daha ayrıntılıdır. **Milliyetler** bazen devleti yitirebilirler. Sonra yeniden kazanırlar. Fakat devlet millettten daha geniş daha şekilcidir.

Bazen bu şekilden onun içinde birden çok milletler doğup büyüye bilir.İngiliz, Amerika,İsviçre gibi ülkelerin “devlet haneleri” gösteriyor ki orada bir çok millet özgür olmak için yaşamaktadır.Onlar yan yana devleti müdafaa etmektedirler”.

“Açık söz” gazetesi, 21 Ekim 1915, Sayı: 16.

Kafkasyalı milletler nasıl yaşmalıdır?

“Onlar **Kafkasya`lı** olarak kalmalı ve kendilerine medeni bir gelecek hazırlamalıdır.Arzu ederlerse, mutlaka bir birleriyle anlaşmalı, birleşmeli ve münasebet içinde olmalıdırlar. Herkes kendi hukukunu, menfaatini gözetmeli, fakat kendi mantığından uzak olmamalıdırlar”.

“Açık söz” gazetesi, 23 Aralık 1915, Sayı: 68.

Milletin kurtuluşu – çağdaşlaşmaktır

“Ekim 1915- te çıkan “Açık söz” gazetesinin tutacağı yol için “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmak” demiştik. Bu üç maddeyi tahlil etmek gerekirse, kısaca çağdaşlaşmada buluşuruz.

Çağdaşlaşmak, işte bütün milletleri kurtaran barış ve asayiş tesis eden yegane vasıta budur.Çağdaşlaşmayan, zaman ve içinde bulunduğu inanç,ruh ve dil kişinin vicdanı tarafından kabul edilmiş uluslararası bir şey olması mümkün değil.Dava meydanını teşkil eden dünyada kendi benliğini, manevi varlığını doyasıya yaşayamaz.Dünyanın geçmişinden bugüne haz ve lezzet ile tüm nimetleri teşkil eden istiklalden, medeni iktidar ve hürriyetten mahrum olarak kalır”.

“Açık söz”gazetesi, 9 Ekim1916, Sayı: 299.

Şubat İnkılabı-büyük inkılap

“Bütün dünyada emsali görülmemiş bir savaşın ardından **Rus inkılabı** olayı çıktı.Fakat başarılı olmak için bir şey gereklidir. O da sükunet, metanet, hissiyat ve tesadüfe bağlı olmayan mantık hareketidir.Müslüman halka gerekli olan sükunet için acil talepleri ışıtmeyenler kendi işleriyle meşgul olsunlar ve olaylara karşı çıkmayıp, rahat kalabilmek için bütün halk güçlerini birleştirmelidir.Bu güçler yeni kurulacak hükümete destek yardımcı olmalıdır”.

“Açık söz” gazetesi, 5 Mart 1915, Sayı: 418.

“İstibdadın (Zulmün) karşılığı-özgürlüktür”

“Halk idaresinin yönetim şekli **demokrasi** üzerine kuruludur. Bir insanın keyfi, ricası ve buyruğu ile olunan yönetime istibdat yönetimi diyorlar. **İstibdat** yönetimlerinde fikir, düşünce, düşünmek, anlamak ve anladığını söyleme hakkı yoktur. “Ağa dedi sür dereye, sür dereye” bu zerbül misal istibdat usulü yönetimlerin kanunu, mantığı ve hikmetidir. İstibdadın olduğu yerde, özgürlük, fikir sahibi, irade sahibi olunamaz. Burada ancak sürünmeli, hangi dereye gönderseler, itiraz etmeden gitmek zorundasınız.

İstibdadın karşılığı-Özgürlüktür. Herkes fikir ve oy sahibi olabilir. Görmemek, duymamak mümkündür. Fakat hissetmemek, anlamamak insanın kendi inisiyatifiyle, kendi elinde değildir. Bu insanın kendi yetkisinde olmayan keyfiyet insanı özgürlüğe, kendisine yetki almaya vaat etmiştir. Anlamak fikri, yapmak azim ve iradesini doğurmuştur”.

“Açık söz” gazetesi, 5, 13 Nisan 1917, Sayı: 442, 449

“Kadınlı, erkekli seçimlere iştirak edilmeli”

“Arkadaşlar! **Kadın meselesinde** cahilane düşünmeyiniz. Çünkü bu düşünce ne Müslümanlığımıza, nede milletimize hizmet etmez. Belki bizi seçimlerde azınlığa koyarak yetkilerimizi elimizden alır ki, bu da ne şeriate ve ne de millete yarar değil, zarar verir. Bu da bizi şeriat ve milletimiz karşısında mesul ve rezil eder. Biz de böyle mesuliyeti ve tarihi zamanda bu mesuliyeti ve bu utancı kendi üzerimize alamayız.

Kadınlı, erkekli seçimlere iştirak etmeli kendi işlerimizin yetkisini kendi elimize almalıyız”.

“Açık söz”, 12 Mayıs 1917, Sayı: 471.

Rus Emperyalizmi hakkında

“Emperyalizm demek, **dünyagirlik**, **cihangirlik** demektir. Bu şimdiki dünya milletlerini bir-birine düşürüp, yeryüzünü kan gölüne çeviren bir siyasettir. Bir siyaset ki, eski Rusya yönetimi onun en katı destekleyicilerindendi. **Rusya’daki** milletleri ruslaştırmak, Rusya dışındaki milletleri ezmek, komşuları hakkında daima saldırgan bir fikir beslemek emperyalizmin hususiyetlerindedir. Bu emperyalizm idi ki, İran’ı bölmek istiyordu. Bu cihangirlik idi ki, İstanbul ile boğazları almak arzusunda idi. Bu dünyagirlik idi ki, Avusturya’ya saldırıp, o “**kurama**” devleti parçalamak fikrinde idi”.

“Açık söz”, 31 Mayıs 1917, Sayı: 485.

Bize nasıl Cumhuriyet lazımdır?

“Fakat Cumhuriyetten - Cumhuriyete de fark var. Cumhuriyet öyle halklar üzerinde kurula bilir ki, yine Cumhuriyeti – bütün mahkum milletlerin hukukunu tamamını temin etmeyip, halkın imtiyazlı kısmı menfaatine uydurulsun, **biistilah Cumhuriyeti- hass** olsun...”

...Var olsun Cumhuriyeti- enam (Halk Cumhuriyeti)!”

“Açık söz”, 17-30 Mart 1917, Sayı: 426.

Toprak özerkliği

“Rusya’nın ayrı ayrı halkları sonradan milli toprak özerkliği prensipleri esasında ittifak devleti kurabilirler.

Tarihin kendisi, **Tamerlanın, Cengiz Hanın, Aleksandr Makedoski’nin ve Roma İmparatorlarının** timsalinde sübut edir ki, hiçbir kuvvet, özgür iradeyle kurulacak devlet ittifakından başka, zikredilen devlete dahil olan milletlerin sağlam birliğini kuramaz”.

15-20 Nisan 1917’de Kafkas Müslümanlarının Bakü’de yapılan kurtayındaki konuşmasından. “Kaspi” gazetesi, 19 nisan 1917.

“İslamiyet...beynelmileldir”

“Her bir **Müslüman milleti** kendi dili, tarihi, adet ve aneleri ile birleşip, medeni bir kuvvet teşkil etmeli. Her bir Müslüman milleti öz-öz-lüğünde bir milliyet “yasağı” vücuda getirmeli, İslamiyet “**derz**”i kolay

anlaşılabilirsin. İslamiyet her din gibi, kendi medeniyetinde bir nevi çoğulculuğu terbiye ediyor ki, bu da millet değil, beynelmelliktir. Hıristiyan beynelmelleiyeti olduğu gibi, Müslüman beynelmelleiyeti var...”

“Açık söz” gazetesi, 25,26 Nisan 1917, Sayı: 457, 458.

“Rusya’nın İdari yönetimi-Federasyon olmalıdır”

“Rusya’nın idari yönetim şekli demokratik Cumhuriyet olmalıdır. Yer küresinin altıda birini kaplayan ve Kamçatka`dan Karadeniz`e kadar ve Arhangelskden İran`la sınıra kadar uzanan **170 milyon ahalisi** olan çok milletli bir devlet merkezden idare edilemez. Ona göre de Rusya Devleti`nin yönetim şekli federasyon olmalıdır”.

1-11 Mayıs 1917’de Moskova’da toplanan Birinci UmumRusya Kurultayı`ndaki konuşmasından. İhsan İlgar. “Rusya’da Birinci Müslüman Kongresi”. Ankara, 1990, s.292-296

Türkistan-Baba Yurdumuz

“Biz Kafkasyalılar, Türkistan’ı, o baba yurdunu severiz. Biz o büyük yurdun parlayacağına ümitler bağlarız. Biz biliyoruz ki, **Uluğ Bey** rasathanesi gibi **abdat** (melahatli, ahıcı) fennine malik olan yurt, fenn (ilim, bilik) düşmanı olamaz. Biz düşünüyoruz ki, Farabi ile İbni Sina gibi filozof yetiştiren ülke ilme ve fenne karşı çıkamaz. Biz biliyoruz ki, yasası ile demir ordular, tüzüğü (Timur tarafından çıkarılan Mecmueyi-qevanini-mülkiyet) ile metin kanunlar vaaz eden **Cengiz ve Timur evladı** zamanın yasası ile tüzüğünü anlamaktan merhum bir hale gelemeler”.

“Açık söz” gazetesi, 6 Eylül 1917, Sayı: 560.

“Var olsun Müsavat”

“Meseleye derinden bakmalı, “Müsavat” başarısının sebepleri daha derinlerdedir. Bir defa değil bin defa seçim yapılırsa, galibiyeti yine **“Müsavat” kazanır**. Çünkü bu tabidir. Çünkü Müslüman işçisi çoğunluktadır. Çünkü bu çoğunluğu teşkil eden Müslüman ve türk işçisi “Müsavata” itibar ediyor. Ancak ona inanıyor. Bunu anlamalı...”

Yaşasın Türk-Müslüman demokrasisi! Yaşasın bütün demokrasinin itihadı, **var olsun Müsavat!**”

“Açık söz” gazetesi, 26 Ekim 1917, Sayı: 598.

“Siyasi Partileri olmayan bir milletin..”

“Siyasi partileri olmayan bir milletin siyasi duygusu, siyasi düşüncesi olamaz. Siyaset meydanına her milleti siyasi partiler çıkarır. **Siyasi fikir-**lersiyasi partinin gayreti ve çalışmasıyla halk arasında taban bulur. Fakat bu parti halkın ilgi ve teveccühünü o zaman kazanır, milleti kendi etrafında o vakit toplaya bilir ki, halkın milli istek ve arzularına yönelik program hazırlayarak, hayata geçirsin...”

“Müsavat” Partisinin 26-31 Ekim 1917’de yapılan Kurultay’ın da ki konuşmasından.

“Açık söz” gazetesi, 27 Ekim - 2 Kasım 1917, Sayı: 599-604

“İnsanlara hürriyet, milletlere istiklal!”

“Yalnız din birliği muasır mana ile bir milleti teşkil edemez. **Milliyeti teşkil eden müşterek alametlerin başlıcası dil, din, adet ve edebiyattır.** Bu noktayı-nazardan bütün Türkler bir millettir. Tabii milli olduğu, milliyetimizde yalnız dinle değil, başlıca din üzerine müstenit hars’en (istinat etme,delil) teessüf ettiği kanaatiyle biz bu günkü haliyle müttefik olan geniş Türk dünyasının bir gün gezip müteehhid (uhtesine alan) ve müttefik bir Türk alemi teşkil edeceğine inanıyoruz”.

Milli İstiklale malik olmayan bir millet, hürriyet ve medeniyetini de koruyamaz. **İnsanlara hürriyet, milletlere istiklal!”**.

“Müsavat” Partisinin 26-31 Ekim 1917’de yapılan Birinci Kurultay’ın da ki konuşmasından.

N.Yagublu.”Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 1991, s. 64.

“Müsavat nedir?”

“Müsavat” Kafkasya Azerbaycan Türklerinden teşkil olunmuş siyasi bir parti olup, mükemmel ve metin bir programa sahiptir. Merkezi Bakü’de, şubeleri ise bütün Rusya’da ve diğer memleketlerde dir”.

“Müsavat ne diyor?”

“Müsavat diyor: Bütün milletler kendi mukadderatlarını tayin etmeye muhtardırlar.

Müsavat diyor: Bütün milletlerin öz mukadderatlarını temin etmeye hakları vardır.

Müsavat diyor: beşeriyet alemi teşkil eden milletlerin biri de Kafkasya Azerbaycan Türkleridir. Azerbaycan Türkleri de beşeriyet gülistanında kendilerine mahsus bir bahçe ayırmış. Rusya istibdadının zülm pençeleri altında mahv ve nabun (Olmamak) olan medeni, ebedi, içtimai ve siyasi güllerini ekip kendilerinin de varlığını bütün dünyaya bildirmek istiyorlar”.

“Müsavat ne istiyor ?”

“Müsavat bütün Avrupa hükümetlerinin zulüm ve meşakkat zinciri altında yaşayan ve kendilerini milli ve içtimai hayatlarına feda etmiş olan bütün İslam milletlerinin bağımsız olup hür yaşamalarını arzu ediyor..

.. Bakü, Gence, İrevan ve gayri- eyaletlerden ibaret olan Kafkasya Azerbaycan’ı için muhtariyet ve istiklal istiyor.

...Müsavat Rusya`da yaşayan bütün İslam milleti için eğer mahalli muhtariyet mümkün olmazsa, milli ve medeni muhtariyet talep ediyor”.

“Açık söz” gazetesi, 2 Şubat 1918, Sayı: 671.

“Azerbaycan mutlu olacak”

“Dünya savaşından ve Rusya inkılabından doğulup, siyasi hayata ilk adımını **Azerbaycan ideali** şimdilerde sözle söylenemeyen gergin yıllar geçiriyor. Bu yeni doğmuş siyasi türk evladı büyüüp yaşa dolacak mı, başka halklar arasında yer tutacak mı? Yoksa sıska çocuk gibi mahvolacak?

Efendiler, demek istiyorum ki, Azerbaycan hatta Kafkas da en özgürlük düşkünü ve inkılabi cumhuriyet sayılan Gürcistan’dan da mutlu olacak !”

Azerbaycan Milli Şurasının 17 Haziran 1918’de Gence’de yapılan toplantısındaki konuşmasından.

N.Yagublu. Müsavat Partisinin tarihi. B., 2012, s.70-71.

Bakü’yü Kurtarmalıyız!

“...lakin ne olursa olsun. **Siz Bakü’yü almalısınız.** Koy herkes bu durum karşısında olsun. Eğer bu, baş tutarsa iş tamamen başka karakter alır. Bolşevikler savaşmakla korkutabilirler, lakin düşünüyorum ki onlar savaşmayacaklar. Onlar hazırda ciddi heyecan içindeler”.

6 Ağustos 1918’de Dışişleri Bakanı M. Hacinskiye gönderdiği 18 sayılı yazı.

N.Yagublu. Müsavat Partisi’nin tarihi. B., 2012 s.79-80.

“Bakü Azerbaycan’ın, Azerbaycan da Bakü’nündür”

“Bakü Azerbaycan’ın, Azerbaycan da Bakü’nündür. Bakü’yü Azerbaycan’dan ayırmak isteyen kim olursa, Azerbaycan’ın hayatına kast etmiştir. Bakü’süz Azerbaycan tasavvur edilemez. Bakü tarihen de, şimdi de bir türk şehri ve Müslüman bölgesidir. İstikbalen de öyle olarak Azerbaycan’ın başkenti olacaktır.

...Azerbaycan bu günkü milli ve manevi ışığını da Bakü’den alır... Bakü- Azerbaycan’ın kapısıdır...

Türkiye için İstanbul, Almanya için Berlin, Rusya için Moskova ne ise, Azerbaycan içinde Bakü onlardan fazla olmasa da, odur”.

1. “Tercümani-hakikat” gazetesi, İstanbul, Ağustos 1918;2. “Azerbaycan” gazetesi (türkçe), Gence, 15 Eylül 1918.

Azerbaycan Parlamentosunun açılışındaki Konuşmasından

“Muhterem Milletvekilleri! Azerbaycan Cumhuriyeti’nin ilk parlamentosunu açmak saadetinin, Siz muhterem Milletvekilleri tebrik etmek şerefinin üzerime düşmesi ile iftihar ediyor(alkışlar)..Efendiler, Rusya’da zuhur eden büyük inkılap, diğer hakikatler arasında bir büyük hakikati dahi ilan etmişti. **Bu hakikat milletlerin hürriyet ve istiklal hakları idi”.**

7 Aralık 1918 Azerbaycan Parlamentosu`nun açılışında yaptığı konuşmadan.

N.Yagublu. Müsavat Partisi`nin tarihi. B., 1997, s. 84

“Müsavat” Partisi Azerbaycan’ın bağımsızlık bayrağını yüceltti

“Biz o zaman ki, bizim için en iyi meseleyi-Azerbaycan’ın özerkliğini müdafaa ediyorduk. Biz onda sağ ve sol taraftan amansız tenkide maruz kalmıştık. Sağdan diyorlardı ki, **Azerbaycancılık şiarı** ile siz Müslümanları parçalıyorsunuz. Türkçülük bayrağı kaldırmakla” –Allah yıksın – siz İslam’ın esasını sarsıyorsunuz. Soldan ise bizi kınıyorlardı ki, Azerbaycan özerkliği talep ederek, biz vahit demokratik cepheyi bölüyoruz. “Müsavat” Partisi birinci olarak Azerbaycan’ın bağımsızlık bayrağını yükseklere kaldırmıştır. Böylelikle, Müslüman Partiler arasında Azerbaycan idealini da fikir ayrılığı yoktur. Halkın şuurunda Azerbaycan ideali artık sağlam-

laşmıştı. “Bir kere yükselen bayrak, bir daha inmez!”

7 Aralık 1918 Azerbaycan Parlamentosunun açılışında yaptığı konuşma . “Azerbaycan” gazetesi (rusca), 13 Aralık 1918, N59.

“Üç renkli bayrağımız hepimizi birleştirdi”

“Evet, artık Azerbaycan ideali konusunda Partilerimiz arasında fikir ayrılığı yoktur. **Azerbaycan fikri milletin şuurunda yerleşmiştir.** Üç renkli aziz bayrağımız hepimizi siyaseten birleştirir. Azerbaycan istiklalini müdafaa etmek hepimiz için ortak bir programdır. Ona göre partiler Azerbaycan idealini propaganda etmekle değil, mevcut durumun siyaseten, hukuken ve haricen müdafaaası ile meşgul olmalıdırlar”.

Azerbaycan Parlamentosunda Müsavat Partisi Beyannamesi`ni ilan etmesi. Aralık 1918 N.Yagublu. Müsavat Partisinin tarihi. B., 1997, s. 85

Unutulmaz Facia- 31 Mart

“Mart’ın 31’i, bize Azerbaycan siyasi tarihinde unutulmaz iki günü hatırlatıyor. Günler var ki, sevincinin büyüklüğü ile, günler var ki, felaket ve kuvvetinin azametiyle unutulmaz.

31 Mart ikinci günlerden idi. Bu gün tarihin kayd edebildiği “Aşura” “varfolomey gecesi” gibi haince hazırlanmış siyasi facialardan birisiydi.

...Martta dökülen kanlar Türklerdeki milliyet ve hürriyet fikrini, Azerbaycan ateşi-mukaddesini söndüremedi!..”

“Azerbaycan” gazetesi, 31 Mart 1919.

“Yaşasın İstiklal! Yaşasın Azerbaycan!”

“Vatandaşlar, Milletdaşlar! Bu gün Azerbaycan’ın en şerefli bir günü, en azametli bir anı, en unutulmaz bir bayramı, bir demidir. Bu gün Azerbaycan tarihte bir mevcudiyet göstermiştir, bu gün mukadderatına hakim olmuş, bu gün feyzli (bereketli, nimetli) bir istiklal yolunu bulmuş, bugün yaşadığını bilmiş, bugün emeline nail olmuş ve tamam geçen yıl bu gün ilk defa olarak: Yaşasın İstiklal! – demiştir.....**Yaşasın İstiklal! Yaşasın Azerbaycan!**”

Azerbaycan İstiklali`nin 1.yıldönümü münasebetiyle yapılan toplantıdaki konuşmasından.

N.Yagublu. Müsavat Partisi`nin tarihi. B., 1997, s.. 95

15 Eylül – Bakü'nün Kurtuluş Günüdür!

“Bu gün yalnız Başkentimizin kurtuluş günü olmakla değil, aziz ordumuzun ilk defa olarak bütün erkan ve risalesiyle (karargah, yöneticiler) ile birlikte Hıristiyan kilisesinin temsilcileri iştirak etmek suretiyle Başkentimizde resmi geçit yaptığı bir gündür. Bu itibarla 15 Eylül Kurtuluş günüdür!”

“Azerbaycan” gazetesi, 18 Eylül 1919. Sayı: 62.

“Özgür, Bağımsız Azerbaycan”

“Efendiler! Bizim **özgür, bağımsız Azerbaycan** halkının merkezi şehrinde Partinin II Kurultayını açmaktan çok mutluyum (gürültülü alkışlar). İki yıl evvel bu gün, bu gün gördüklerimiz yoktu. Aziz arkadaşlar! Biz Türkler birlikte çok zorluklar yaşasak da, ışıklı geleceğe inancımızı kaybetmedik. Biz inanıyorduk ki, idealimiz hayata geçecek ve bu iman ne zaman ecdatlarımızı halas etti, aynen bizi de öyle halas etti...”

“Müsavat” Partisi'nin 1919 yılının Aralık ayında Bakü'de yapılan II Kurultayı'ndaki konuşmasından.

N. Yagublu. Müsavat Partisinin tarihi. B.,1997, s.97

“Müsavat” Türk Tarihinin bir parçasıdır”

“..Efendiler! benden önceki arkadaşımız size türklüğün uzak tarihinden bahsetti. Ben size, sizin de yaşadığınız, beraber içinde bulunduğumuz ve kendimizin yazdığı tarihten söz edeceğim.. **Bu da bir türk tarihidir.** Türk tarihinin bir parçasıdır”.

“Azerbaycan teşekkülünde Müsavat” konusunda okuduğu metinden.

“Müsavat” kütüphanesi, sayı 5. Bakü, 1920.

Teslim ne demek? Bizi buradan süngü çıkarmalıdır!

“..Efendiler, mütecaviz (saldırgan, işgalci) bir ultimaton karşısında kalmışız. Burada teslimden bahsediyorlar. Fakat efendiler, teslim ne demek? Kime terk-i mekan ediyorlar? Biz buraya milletin irade ve arzusu ile geldik. Bizi buradan yalnız kuvvet ve süngü çıkarmalıdır...”

Azerbaycan Parlamentosunun son toplantısındaki Konuşmasından. 27 Nisan 1920.

N. Yagublu. Müsavat Partisi'nin tarihi. B.,1997, s.112

“Ey Gençlik! Senin uhdende büyük bir vazife var...”

“Ey gençlik! Ey Asrımızın Siyavuşu’nun büyümüş oğlu! Senin uhdende bir vazife var. Senden evvelki nesil yoktan bir bayrak, mukaddes bir ideal remzi yarattı. Onu bin müşkülata yücelterek dedi ki; Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez!..

Bunu derken o, bu günkü yetimhane manzarasını dikkate almamış değildi. Bu onun tarafından düşünülmüştü. O, senin o zaman bu bayrağı genç omuzlarına alıp masumane bir tarzda sokak sokak dolaşarak; “İleri ileri Azerbaycan askeri” – diye asker gibi adım atmasını görmüştü ve bu sözü cesaretle söylemişti.

Elbette ki, sen onun bu ümidini kırmayacak, bu gün parlamento binası üzerinden Azerbaycan Türklerinin yanık türkülerine konu olmuş, yüreklerine inmiş bu bayrağı tekrar o bina üzerine dikecek, Büyük demircinin geri dönüşünü görünce onun tarafında geçecek, **-Ya gazi ve ya şehit olacaksınız!”**

Lahıc, Temmuz 1920.

M.E.Resulzade. “Asrımızın Siyavuşu”. İstanbul 1923, s.70.

İstiklal mefkuresi

“Komünizm ne ederse-etsin, Rusya emperyalizmi hangi renge girerse-girsin, meydanda bir hakikat var: milletler kendilerini tanımışlar, Azerbaycan türk olduğunu idrak etmiş, yıllardan beri akan kanları bin bir haddinden fazla akan kanlara benzetmek isterim. Zaten dünya, inkılap ve savaşlarında akan kanlar daima yeni mefkurelerin doğma, dünyaya getirmeye sebep olmuş, değil midir? Bütün alem ıstırabına tahammül ettiğimiz bu facia içerisinde büyük bir fikir doğulmuştur: **İstiklal fikri!**

Bağımsız Azerbaycan, bu gün maddeten Rusya kuyudatı (hükmü) ile der-zincir (zincirli) olsa da, manen mevcuttur. Azerbaycan istiklali bir fikir olarak vakidir(mevcuttur).

Azerbaycan bu kadar felaketler neticesinde elde ettiği bir kazanç varsa, o da bu istiklal fikrinin sağlamlık ve devamlılıktır”.

1.M.E.Resulzade. “Azerbaycan Cumhuriyeti

(Keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki durumu)”

İstanbul,1923;tekrar neşr- İstanbul,1990.

2. N.Yagublu. Müsavat Partisi’nin tarihi. B.,1997, s.76.

Ekim Devrimi

“Bolşeviklerin hükümeti cebren elde etmeleri üzerine, Rusya’nın her tarafında bir anarşizm başladı. Ordu “eve, eve!” diyerek cepheyi terk etti. Müsallah (silahlı) olarak köyüne dönen köylü, asil ve tanınmış ailelere ait sarayları yağmalamaya başladı. **Bütün Rusya müthiş bir ateşi-ihtilal** ile ulvilendi. Velikorusdan gayri olan vilayetler anarşi içerisinde olan merkezden korunmak için kendilerini idare etmek sınırına geldiler”.

*1. M.E.Resultzade. “Azerbaycan Cumhuriyeti”
(Keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki durumu)”*

İstanbul, 1923; tekrar basımı- İstanbul, 1990.

2. N.Yagublu. Müsavat Partisi’nin tarihi. B., 1997, s. 76.

İstiklal mefkuresi-İstiklal bayrağımız

“Bayrak eğer yalnız muhtelif renkli kumaşlardan ibaretse, **Azerbaycan istiklal bayrağı** inmiş, parlaman caddesindeki mebuslar meclisi binasının üstünde mavi, al ve yeşil renkli ve hilal desenli bir kumaş yoktur. Yok, eğer maddeten alelade bir kumaştan başka bir şey olmayan bayraklar manen bir milletin hürriyet ve istiklalini seciyelendiren bir timsal ise, o halde hal-hazırda Bakü binalarının üstünde çekiçle orak alametini gösteren kırmızı kumaş Rusya esaretini örtmekten başka bir şey değildir”.

“Azeri gençliğinin yüreği yarılrsa, bayrak orada görünür”

“Aşkî istiklal ile yanan ve hasreti hürriyetle saklayan Azeri gençliğinin yüreği yarılrsa, bu bayrağın orada hekk edildiği görülür. Evet, hiçbir zaman Azerbaycan halkı bu kadar hazin bir hasret duymamıştır. Hangi köylünü, hangi fehleyi, hangi aydını ve esnafî dinleseniz “Azerbaycan”-dan yana-yakıla bahis eder. **İstiklal haricinde onun için bir Azerbaycan yoktur!”**

*M.E.Resultzade. “Azerbaycan Cumhuriyeti
(Keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki vaziyeti) İstanbul, 1923.*

Türkçülük, Türk Birliği hakkında

“İbtidada daha ziyade İslami motifler ve İttihadi İslam mefkureciliği çevresinde dolaşan Bakü neşriyatı tekamül (tekmilleşme) ettikçe, milli

motiflere geçer. Türk birliği fikri basın ve edebiyatın başlıca mevzusunu teşkil ediyordu. Bu ruh hususiyle Balkan harbinden sonra Türkiye de kuvvetlenmeye başlayan türkçülük akımının inikası ile tezahür ediyordu”.

Kızıl emperyalizm

“Bolşeviklerin ne gibi bir doğu siyaseti tatbik ettikleri, Azerbaycan misalinde bütün vüzu (aydınlık, aşıkılık) ve serahatile (açıklığı, aydınlığı ile) meydana çıkmıştır. Doğü milletlerinin kurtuluşuna ait şiarlar ile bolşevikler sözde milletlerin hukukuna, hürriyetine ve istiklaline hürmetkardılar. Fakat diğer emperyalistlerden hiçbir farkları yoktur. Bütün bu anlattıklarımızı okuyan okuyucu, şüphesiz, kendini yeni sistem - bir emperyalizm karşısında bulmuştur – Kızıl emperyalizm!”

“İşyan ve kanla gelen, işyan ve kanla gidecek!”

“Komünizm yıkılmaya mahkumdur, böyle olduğu gibi, suni vasıtalarla merkeziyetçi – idare vücuda getirmek isteyen Moskova sistemi de mahkumdur. Müthiş bir terörist olan bu fırka için muslihane (borçlu kalan, teşekkür eden) bir suret de mutedil (orta, mülayim) bir hükümeti-esriyye şekline girmek, ruhi noktayı nazarından gayri mümkündür. İşyan ve kanla serkare (başçı) gelen kuvvet işyan ve kanla gidecek”.

“...Yüz yıl evvel inkişaf eden Rusya’ya karşı organize bir Avrupa iktisadi ile mücadele edecek bir doğü milliyetperverliği yok idi. Bu gün o da, bu da mevcuttur”.

Sovyet hükümetine karşı işyanlar – Gence işyanı

“İhtilalden bir ay sonra artık bütün Azerbaycan memleketinin müthiş bir istilaya maruz kaldığını acı bir suret de derk eylemişti...”

Bu işyan iptida Gence de başladı. Çarizmin gaddar generali Sisyanov parça-parça doğranıncaya kadar mukavemet gösteren Cevat Hanın şehri bu defa kendisini gösterdi. Millet döze bilmediği tecavüzlere karşı işyan- kar ruh ile köpürdü. Bura da daha silahlarını teslim etmemiş Azerbaycan askerleri işyanın kökünü teşkil ettiler. İşyan bir hafta kadar devam etti...”

M.E.Resulzade. “*Azerbaycan Cumhuriyeti (Keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki durumu)* İstanbul,1923.

Azerbaycan'ın mahrumiyetleri

“Azerbaycanın hakiki serveti olan petrole gelince, bütün petrol Rusya'nın inhisarına alınır. Bundan yalnız bir kısmı Azerbaycan içerisindeki tüketim ile Türkiye ve İran pazarına ihraç edilmek üzere, Azerbaycan hükümetinin öz idaresine bırakılırdı...

...Basın ve edebiyatın halinimi soruyorsunuz?..

...İlim ve edebiyatta ruhi-milliyi tehmiyye (benzetme) edecek cereyanlardan mı merak ediyorsunuz?”

M.E.Resulzade. “Azerbaycan Cumhuriyeti (Keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki durumu) İstanbul, 1923.

Stalin'e mektup – “Beni Bakü zindanından çıkarmağa lüzum gördünüz..”

“...Moskova'da olduğum iki yıl zarfında ben Doğu halklarının ve özellikle türk ellerinin nicatının yalnız özlerinde, özünü bir millet gibi tanımlarından ibaret olduğuna kati suret de inandım. Bunun için sisteminizde milletin özüne beslediği bu inamın kökünden yok edildiğine ve milli anlamın milli inkılap anlamına değiştirildiğine soğukkanlı bakamıyordum.

Sizin istediğiniz bu mübadile baş tuta bilmez. Doğu halkları Komünist hayatı ile değil, öz milli hayatları ile yaşamak istiyorlar..”

“Yeni Kafkasya” dergisi, İstanbul, Ocak 1923, Sayı: 5.

“Azerbaycan komünizmi yoktur”

“...Burada vaziyetinden memnun, inkılabı ile övünen bir komünizm ilhamına tesadüf edemezsiniz. Çünkü, Azerbaycan komünizmi yoktur. Buradaki komünizm istilacı bir kuvvettir. O katiyen halkçı bir kuvvet ola bilmez. O, yalnız uçurur, yıkar, idam eder.”

“Azerbaycan türk olduğunun farkına varmış... Fikri İstiklal!”

“Komünizm ne yaparsa – yapsın, Rusya emperyalizmi hangi renge girerse-girsin, meydanda bir hakikat var: Milletler kendilerini tanımışlar. Azerbaycan türk olduğunu idrak etmiş. Yıllardan beri akan kanları bin bir gölden ziyade, **vezi- hemde** akan kanlara benzetmek isterim. Zaten dünya

inkilap ve muhaberelelerinde akan kanlar daima yeni mefkurelerin doğurduğuna sebep olmuş değimlidir? Bütün alem (azap, eziyet) ve izdirabına tahammül ettiğimiz bu facialar içerisinde büyük bir fikir doğmuştur: Fikri İstiklal!”

M.E.Resulzade. “Azerbaycan Cumhuriyeti (Keyfiyet-i teşekkülü ve şimdiki vaziyeti) İstanbul, 1923.

Ateş çalan Prometey – Kafkasya`nın göğsünü diden Rusya İmparatorluğu bir kartal değimli?

“Mevzumuzu düşünürken, **Kafkasya**, bu güzel memleket behri-Hazar ile Kara Deniz arasındaki bu tarih berhez, eski yunanların “altınyük” diye tebliğ ettikleri bu zengin ülke gözümüzün önünde canlandı. Prometeyi diden hunhar (zalim, gaddar) kuş bir yüz yıldan beri Kafkasyanın göğsünü diden ve ciğerini parçalayan Rusya İmparatorluğu doğrusu, dahi bir kartal değimlidir?”

“Yeni Kafkasya” dergisi, İstanbul, 26 Eylül 1923, Sayı: 1.

Rusya'nın düştüğü vaziyet

“Beş yıldan beri kurulan kanlı **bolşevik hükümetinin “yeni iktisadi siyaset”ten** beklediği neticeyi alamamıştır. Diktatörlük bu kadar korktuğu ekonomik kriz ile mali iflasın önüne geçmemiş, hayatı bir az daha vez etmeye anlatmaya muvaffak olmakla beraber, Sovyet hükümeti **mezmei** hastalığının tehlikeli arızasını teşkil eden ekonomik krizle tekrar karşı-karşıya gelmiştir”.

“Malum olduğu üzere komünist diktatörlüğü işçilerin üzerine hakimiyet esası ile kadimdi. “Harbi komünizm” devrinde bu yönetim tam manası ile tatbik olunurdu. Komünizm siyaseten hakim ve dahili muhaberelede muvaffakiyet kazanınca köylünün iktisadi mukavemetine maruz kaldı. Köylü ektiğinin-karşılığını alarak, hükümete vermek nizamına isyan edince Lenin “**Yeni ekonomik siyaset**” politikasına geçmeyi zaruri gördü. Çünkü, bir sınıfı aldatmak mümkün değildi. Leniniz`min yeni talimatına göre, “yeni siyaset”in temelini köylü ile işçinin ittifakı teşkil ediyordu.

Harbi komünizmin lağvından sonra geçen beş yıl esnasında büyük zigzaglarla gah ileri, gah geri giden komünist siyaseti işte bu iki kutup arasında sallanıp durmuştur.”

Milli mücadele ve parçalanma hareketi

“İşçi ile köylü ittifakından bahis eden **Sovyet hükümeti** düçar olduğu müşkülatta en çok bu ittifak yoksulluğundan ziyan çektiği gibi, bu hükümetin milletler arasında düşünce birliği vücuda getirdiğinden bahseden propagandaları da göz boyacılığından başka bir şey değildir...”

Beynelmilel Vaziyet

“Avrupa’daki demokrasi hareketine öz boşboğaz müdahalesi ile az ziyan vurmayan **Moskova müdahalecileri** Doğudaki hürriyet ve istiklal hareketlerine dahi yerli –yersiz müdahaleleri ile az zarar vermemişlerdir. Mesela, İran’daki yeni vaziyetin cumhuriyet şeklinde değil, yeni şahlık şeklinde kararlaşmasına bolşevik siyasetin kanunsuz cumhuriyetçiliği ile şüpheli şahçılığının az tesiri olmamıştı”.

İstanbul, 15 eylül 1925. Milli Azerbaycan Basımevi serisi:

M.E.Resulzade.

“Rusya’da siyasi durum”. İstanbul, 1926.

Büyük facia- 27 Nisan işgali

“Büyük facia! İşte Türk tarihçisinin bundan tam 7 yıl evvel Bakü’de çıkan olaya vereceği en uygunbir isim!

27 Nisan hadisesi Azerbaycan halkını ta kalbinden vurmuş, tasavvuru kabul olmayan bir tesirle dağdar etmiştir. Bunlardan bir kısmı duydukları acının tesiri ile gözlerindeki yaşlara yol vermiş, bu suretle alemin gevşetici tesirlerine özerini teslim etmekle işi tabiata bırakmışsalar da, diğer kısmı bilakis (aksine) bile etmemiş, göz yaşlarını durdurarak toplamış, günün birinde dehşetli intikam gelişmesi patlayacağını muhakkak olan milli ihtilal hareketinin vücuda getirmiştir”.

“Yeni Kafkasya” dergisi, İstanbul, 27 Nisan, Sayı: 10 (84),

nüşheyi- mahsuse, 1920-1927.

Lenin Partisinin ismini değişti

“Bolşevikler malum olduğu üzere, kendilerini inkılapçı sosyalizmin en sadakatli temsilcisi hesap ederler. Mülkiyet, milliyet ve vatan gibi tarihi kurum ve müesseselerle hesaplaşmak suretiyle mevcut hükümet sistemini izah etmek taktiğini seçen mutedil sosyalistler onların fikrince **Marksizm-**

den çıkmışlardır. Bunun için de **Lenin** diğer sosyalist fırkalarla karşılaştırılmasını diye öz yerine Komünist Bolşevik Fırkası- dedi”.

M.E.Resulzade. "Milliyet meselesinde bolşevik nazariyeti ile ameliyatı" ("Milliyet ve bolşevizm" mecmuası). İstanbul, 1928.

Tutacağımız yol- hak yolu, millet yoludur!

“Gideceğimiz yol eski zaman şairlerinin iftihar ettikleri gibi gidilmeyen yol değildir. Aksine, bu yol çok müşkül ve dikenli olmakla beraber, gidilmiş şanlı bir yoldur. Bu hak yolu ve millet yoludur. Bir yol ki, modern doğu şimdi o yolla gitmektedir. Bir yol ki, sabit **Rusya İmparatorluğu** dahilinde yaşayan mahkum milletler, dahi o yola girmişlerdir. Bir yol ki, milliyet hedefi istiklaldir”.

“Azeri - Türk” dergisi, 1928, Sayı: 1.

Demokrasinin geleceği

“Demokrasi her hansı beşeri bir cemiyetin yönetimine mahsus sistem adıdır.

...Demokrasi, bizce, muhtelif **tabakayı – içtimaiyyeni haiz olup**, da-ima halden hale geçerek, tekamülde olan cemiyetin, vakt ve zamanının tesiriyle, istihsal işlerini tanzimdeki rolleri değişmiş gelişmeci zümrelerin askeri gelmesini kolaylıkla temin eden idare sistemidir”.

“Azeri Türk” dergisi, 1928, Sayı: 2.

Demokrasi neden ibarettir?

“Demokrasi şahsen hürriyet ile halka ait hakimiyet esaslarının terki-binden doğma hukuki müsavattan ibarettir. **Hukuki hürriyet** dediğimiz şey de cemiyetin şahsiyet üzerindeki tesir ve tazyikini tehdit ve bunların mütekebil münasebetlerini tayin eden bir mukayesedir. Liderin hürriyetini **selbetmemek şartıyla** vatandaşın hürriyetini temin eden demokrasinin bu hukuku hürriyet adına der ki, siyasi muhtelif akide ve sistemlerin, aynı hürriyet ve hukukla, aynı cemiyet dahilinde mütevazi olarak yaşamalarına tahammül eder”.

M.E.Resulzade. “İhtilalci Sosyalizmin iflası ve demokrasinin geleceği”. İstanbul, 1928.

Milli Azerbaycan Bayrağı- Bizim çehremiz!

“**Odlu Yurt!** Bu iki söz türkçe kelimenin – Azerbaycan’ın mukabili olduğunu söylersek, mesele yarı-yarıya anlaşılmaz olur. Yarı-yarıya diyoruz, çünkü şimdiki durumda bir değil, iki Azerbaycan vardır. Rus işgaline perdelik rolünü oynayan “Kızıl Azerbaycan” ile kalbinde hürriyet ve istiklalın sönmez adını taşıyan milli Azerbaycan!...” **Milli Azerbaycan Bayrağı** – işte bizim çehremiz! Milli yönetim uğrunda çarpışan, çalınmış istiklalini geriye almak için çalışan bir millet çehresi!”

“Odlu Yurt” dergisi, 1928, Sayı: 1.

Sosyalizm hakkında

“Sosyalizm Marks’tan başlamaz. İnsan medeni bir cemiyet halinde yaşadığı andan itibaren, sosyalizm fikri ile aşına olmuştur. Daha eskiden Yunanistan sosyalizm mefkuresini biliyordu. Yunan filozoflarından **Eflatun (Platon)** ideal devleti hususi mülkiyetten azat bir iştirak esası üzerine tasavvur ediyordu. Ondan sonra cihan müttefikleri arasında sosyalizm fikri ile meşgul olan nazariyeciler çok olmuştur.”

“Bununla beraber sosyalizm **Marksın** zuhuruna kadar cihanşümül bir mahiyeti iktisap etmiş, sosyalizmin hayali ile uğraşan ütöplastler gibi bakılmıştı. Marksın bütün kıymeti bu hayale ilim süsü vermektir. O, buna muvaffak oldu”.

M.E.Resulzade. “İhtilalcı Sosyalizmin iflasi ve demokrasinin geleceği”. İstanbul, 1928.

Bolşevizm hakkında

“Bolşevizm ilmi sosyalizmin tasvir ettiği **Avrupa sayağı** bir istikamet olmaktan ziyade Rus **hayal perverliği** ile anarşizmden mütevellit bir cereyandır. Bu cereyana kuvvet veren toplumsal varlıklar yalnız amele (işçi) hareketi değil, içtimai her türlü memnuniyetsizliklerdir”.

M.E.Resulzade. “Bolşeviklerin Doğu siyaseti” (“Milliyet ve bolşevizm” mecmuası). İstanbul, 1928.

Milliyet meselesi bolşevikleri için alettir

“Milletlerin tabi oldukları bir devletten ayrılmaya böyle haklı olduklarını ilan ederken, **bolşevikler** şüphesiz ki, samimi değildirler. Onlar bu

hakkı milletin tabiatından neşet eden bir kıymet gibi değerlendirmeyip, zamanın en tesirli bir şiarı olan bu fikri öz maksatlarına hizmet ettirmek için hilekar bir manevra ile istifade ediyorlardı...”.

M.E.Resulzade. “Milliyet meselesinde bolşevik nazariyeti ile ameliyatı” (“Milliyet ve bolşevizm” mecmuası). İstanbul, 1928.

Bolşeviklerin Doğu siyaseti, gösterişli şiarlardan biri

“Bolşeviklerin çok hevesle kullandıkları gösterişli şiarlardan birisi de işte bu **“Doğu siyaseti”**dir. Bu siyasete onlar ekseriyetle koloni siyaseti de diyorlar. Kolonilerde “Milli Kurtuluş” veyahut “Milli istiklal” mücadelesini komünistler nasıl değerlendiriyorlar?

Milli istiklal uğrunda mücadelede **Rusya’daki** hadiselerden çok büyük surette istifade etmiş bir memlekette böyle bir soru vermeyi mümkün hesap edenlerin olacağını tahmin edebiliriz. Fakat bir sıra objektif hadiseler neticesinde tesis eden malum bir kanaate rağmen, kemali-cesaretle talep ediyoruz ki, “Sovyetler Birliği dahilinde tatbik olunan “milliyet siyaseti”nde olduğu gibi, bolşevizm “Doğu siyasetinde dahi hileden uzak değildir”.

M.E.Resulzade. “Bolşeviklerin Doğu siyaseti” (“Milliyet ve bolşevizm” makaleler mecmuası) İstanbul, 1928

Panturanizmin milliyetçilikten farkı

Doğu’daki milli hareketin bir nevi gibi **Panturanizm**, Batı’da irticacı sayılan ve çok zaman şovenizm adlandırılan milletçilerden bir kadar farklıdır. Şovenizm-tecavüzkar harekettir ve esasen, artık milli birliğe sahip kapitalist devletin kendi yönetimini güçlendirmeye ve yüzölçümünü genişletmeye gayret eden devletin **ekspansiyonu** amiline bir hadisedir. Avrupa milliyetçiliği – siyasi yönden tecavüzkar ideoloji; Doğu’daki milliyetçilik ise – siyasi yönden müdafaa, sosyolojik bakımdan ise **müterakki** hadisedir”

M.E.Resulzade. “Panturanizm hakkında” (rusca). Paris, 1930. s. 42

Kafkas Birliği’ni bozanlara cevap

“Türkçülük bu günkü vaziyetinde Kafkas için hiçbir tehlike yaratmıyor, aksine **türkçülük** Rus emperyalizmine karşı bir idea olması itibarıyla Kafkas’ın müttefikidir”.

M.E.Resulzade. “Panturanizm hakkında” (rusca). Paris, 1930. s. 64

“Bu halklar Rusya’yı parçalamak niyetinde değil”

“Bölünmecilik yok, öz vatanlarının müstakilliği uğrunda mücadele eden bu halklar hiç te Rusya’yı parçalamak niyetinde değiller. Aksine, biz samimi kalpten **Rusya’nın milli sınırları** içerisinde kendi toprak bütünlüğünü korumasını ve çiçeklenmesini temenni ediyoruz. Lakin sayın **Kerenskiler** böyle aydın bir gerçeği düşünmelidirler ki, Kafkas’ın Azerbaycanlılara, Gürcülere, dağlılara mensup olması hiç te Rusya’nın parçalanması demek değil”.

M.E.Resulzade. “Panturanizm hakkında” (rusca). Paris, 1930. s. 26

Kesilmeyen ses

(Sovyet Hükümeti’nin talebi ile Türkiye’den ayrılırken)

“Mütalaanıza takdim olunan bu gazete mukaddes bir savaşın müdafaacısı, yükselen bir sesi medeniyet dünyasına duyurmak için yayımlanıyor. Milli **Azerbaycan istiklal** savaşının sesi! – Budur bizi heyecanlandıran ses!”.

“İstiklal” gazetesi, Berlin, Ocak 1932, Sayı: 1.

GPU’ya dikkat edelim

“Daima dikkatli davranalım ve her zaman düşman ile **GPU(Devlet Siyasi İdaresi-editör)** fitnessine hedef olduğumuzu gözden ırak tutmayalım. Düşmanımız bizi daima demoralize ve de organize etmek üzere olduğunu bir an için olsun unutmayalım.

Evet, GPU çalışıyor, buna dikkat edelim. Onun işini sonuçsuz bırakmak bize borçtur. Bu borcumuzu başarıyla icra etmek için şüpheli sözler, şüpheli işler ve şüpheli adamlardan saklanmak, istiklal idealinin çoktan tanınmış kadrosu etrafında birleşmek bu uygulama denenmiş taktiklerinden katiyen ayrılmamak!”.

“İstiklal” gazetesi. Berlin, 1 Temmuz 1933.

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti!

“Bugün Türk illerinin yegane müstakil devleti **Türkiye**, cumhuriyet ilanının onuncu yıldönümünü bayram tutuyor. Muazzam bir yıldönümü!

Türkiye’de cumhuriyet kurulması ancak siyasi bir idare şeklinin değişmesinden ibaret olsaydı, şüphesiz bu, haddi zatında gene büyük bir hadise

olurdu. Fakat, buna rağmen, ona muazzam vasfını vermekte – itiraf edelim ki – tereddüt ederdik. **Zamanımızda** bol yıldönümleri arasında kendisine seçilmiş bir yer ayırmazdık.

Hadisenin azameti arasında ki, cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla Türkiye’de sade bir idare şekli değil, türk cemiyetinin maddi – manevi bütün müesseseleri değişmiş; çürümüş **Osmanlı** saltanatının yerine, bütün suuru ile milli demokratik yeni bir türk devleti kurulmuştur.

Evet, Türkiye **inkılabının** şümülü sade Türkiye’ye ait değildir. Cumhuriyet kanunları sade Türkiye içerisinde uygulanıyorsa olunuyorsa da, bu kanunların kökünü teşkil eden büyük umdelerin tesiri Türkiye haricinde ve bilhassa Türkiye dışındaki Türk illerinde caridir. Bu itibarla Türkiye inkılabı beynelmilel bir şümule maliktir.

Evet, türkiyeli kardeşlerimizin göğüslerini iftiharla kabartan bu bayram bizim de kalplerimizi ümit ve tesellilerle dolduruyor. Bütün samimiyet ve heyecanımızla bugün sesimizi **Türkiye Cumhuriyetini** oluşturan milyonların gür sesiyle birleştirirken, milli istiklalini yenilmez bir hak ve hakikat olduğuna en bariz bir misali ile bir daha inanıyoruz; bu imandan aldığımız yeni bir kuvvetle bizde haykırıyoruz: **Yaşasın bağımsız Türkiye Cumhuriyeti!..**

“İstiklal” gazetesi, Berlin 20 Ekim 1933.

“Azerbaycan” Türk Kültür dergisi”, yıl: 22, Sayı: 208, Eylül- Ekim-Kasım 1973

Faşizm hakkında

“Dahilde ve hariçteki düşmanlarının kanaatince, **Hitlerizm**, demokrasi rejiminin muhalifi olarak iş başına gelmiş, tesisine başladığı idare, İtalya’da olduğu gibi, faşist diktatörlüğü imiş”.

“İstiklal” gazetesi, Berlin 1933, Sayı: 30.

“Azerbaycan neden bağımsızlığını kazanmasın?”

“Eğer bütün milli hususiyetlerini kaybetme sınırında olan **Çekoslovakya** ve onun aydını ve şehirlisi, köylülerle kaynaşıp yeniden milli ruha sahip olursa, eğer dünyanın üç büyük imparatorluğu tarafından bölünüp-parçalanan **Polonya** üstünden bu ağır mezar taşını atıp, ölümden dirilerek bağımsız devlet olursa, onunla mukayesede iyi durumda olan Azerbaycan neden bağımsızlığını kazanmasın?”

“İstiklal” gazetesi, Berlin 1933, Sayı: 46

Polonyalılar hakkında

“Hiçbir halkta Polonyalılardaki gibi isyan ruhu olmamıştır. 1794’teki isyanın kahramanı olan **Kostyuşkonun** ismi Polonya’da mukaddeslerin ismi ile birlikte çekiliyor. Onun mevkii, **Krakovda Babil kapılarındaki** dahice dayanması Polonya krallarının mevkii ile de mukayese edilmez. Polonya’nın kabiliyetli ressamlarının yaptıkları-Raqlavski altında giden kahramanlık sa-vaşlarının teessüratını doğuran “Lvov panoraması ise hakikaten hangi millete mensup olursa olsun, bütün dünya patriotları için örnek sayılabilir”.

“İstiklal” gazetesini, Berlin 1933, Sayı: 4.

Azerbaycancılık nedir?

“**Azerbaycancılık demek**, istiklalcilik demektir. Bir istiklalcilik ki, tarihin en büyük müessisi (kurucusu) olan milliyetin devlet olmak üzere muzaffer yürüyüşü demektir.

Azerbaycancılık demek, büyük türk ırkına mensup bir milletin istikla-
lini kazanmak üzere başlanmış şanlı bir mücadeledir.

Azerbaycancılık aynı zamanda bir **hürriyet ve medeniyet** hareketidir ki, onun en bariz sıfatı halkçılık ve milli yönetim esasına bağlıdır.

Bu istiklalini de, milliyetin de, hürriyet ve milli yönetimin de düşmanı olan kara bir kuvvettir. Bu kuvvet ki, ona evvelce Rusya İmparatorluğu derlerdi ve bütün doğu, islam dünyası ve özellikle türk dünyası o kara kuvvetin zebunu (zulüm eden) idi. Yalnız bunlar mı? Hürriyet isteyen bütün medeni dünya ona beynelmilel jandarma adını vermemiş miydi? Bu kuvvet ki, bugün hem rengini hem de unvanını değiştirmiştir. Şimdi ona “**Sovyet İttifakı**” diyorlar. Kızıl Moskova’nın süngüsü üzerinde duran bu “İttifak” içerisindeki milletler müstemleke tarihinde misli görülme-
yen bir şekilde istismar ediliyorlar. **Azerbaycancılık budur! Bu istismara, bu istilaya-bu kızıl emperyalizme karşı vuruşan bir kuvvettir!”**.

M.E.Resulzade. “Şefibeycilik”. 1934, s. 68.

Sovyet devleti nasıl dağılacak?

“Zühür edecek herhangi bir buhranda Sovyet rejimi çok büyük bir im-
tihan geçirecek ve **Sovyet İttifakı** önce zayıf olan noktalardan hiç şüphe-
siz patlak verecektir. Kafkas bu zayıf noktaların birincisidir.”

M.E.Resulzade. “Şefibeycilik”. 1934, s. 6

Kirov neden öldürüldü?

“Stalinin yakınlarından **Kirovun** günün ortasında, Leningrad’ın göbeğinde herhangi bir mütercim, eski rejim taraftarının değil, haliz bir komünist , hatta bir Çekçi tarafından öldürülmesi ve bu cinayet üzerine dengesini yitiren diktatörlüğün, anlamsız bir şekilde adalet kanunları haricinde, yeniden umumi terör tedbirlerine başvurarak bolşevizmin en büyük hadimlerini bir cani ve “burjuva reaksiyoneri” gibi mahva kalkışması bu tasavvurun birinci kısmını çürüttü. Sovyet rejiminin istikrarı (sabitlik) hakkında tasavvurların boş bir hayalden ibaret olduğu meydana çıktı...”

Yeni yıl üzerinde olduğumuz büyük dava bakımından iki mühim alametle başladı: **Kirov’un öldürülmesi ve Saarın Almanya’ya geri verilmesi.**

Şüphe yoktur ki, Nikolayevin Kirovu vuran kurşunu sade emektar bir komünist öldürmekle kalmadı; bu kurşun aynı zamanda Sovyet hükümetinin dahilde ve hariçte nüfuz ve itibarını da öldürdü. **Stalin**, dostu Kirov’un kanı bahasına ne kadar çok insanı keserse, o oranda da öz iktidarının kıymetini kesecek, mevkiinin ancak süngü gücüyle duran bir mevki olduğunu ispat edecektir”.

“Kurtuluş” dergisi, Berlin, Yıl: 2, Sayı: 3, Ocak 1935.

Lehistan (Polonya) Müslümanları

“Bakü’de istilacı bolşevikler tarafından idam edilen **general** Süleyman Mirze Sulkeviç harbiyenin şefi idi. Aynı zamanda o, Kırım hükümetinin de olmuştur. Kerenski hükümeti zamanında tatar askerlerini milli alay şeklinde ilk olarak teşkilatlandıran da odur. Sonra diğer bir çok Lehli Müslüman aydınların Kırında, Kazanda ve Azerbaycan’da memurluklarda çalıştıkları malumdur. Bunlarda bu gün Lehistan Cumhuriyeti dahilinde en yüksek memurluklarda olan **Kriçinski kardeşlerin** (Olgred ve Arslan beyler) Azerbaycan’daki hizmetlerini ve tutukları mevkii hepimiz biliyoruz”.

“Kurtuluş” dergisi, Berlin, 1935, Sayı: 13-14.

“Zafer de bizimdir, bizim olacaktır”

“Yeter ki, kendimiz mağlubiyet malzemesi olmayalım. Taşdığımız ideoloji gibi, kendimizin de zafer amili olması kendi elimizdedir. Bunu

etmeye çalışalım. Bilelim ki, hak bizim olduğu gibi, **zafer de bizimdir, bizim olacaktır!**”

*“Müsavat” partisi konferansındaki konuşmasından.
1936, Ağustos, Polonya-Varşova.
“Müsavat” bülteni, Berlin, 1936 Yıl -1, Sayı: 1, s .4-5*

Azerbaycan muhacereti

“Öz esas terkibi itibariyle **Azerbaycan muhacereti** bolşevik işgalinin ilk günlerinden ülkeyi muhtelif tarihlerde terk etmiş cemiyetin bütün tabakalarından ibarettir. İlk zamanlar muhaceretin büyük bölümünü Cumhuriyette siyasi vazife alanlar teşkil ediyordu. Misal, geçmiş Bakanlar, milletvekilleri, subaylar, memurlar, bunun yanı sıra toplumsal hareketin tanınmış temsilcileri. İşgalcilerin girişimlerini tatbik etmesinden sonra muhaceretin sayısı muhtelif katılımlarla çoğaldı. 1930-1931 yıllardaki köylü isyanlarının bastırılmasından sonra çok sayıda insan İran’ın ve Türkiye’nin sınır bölgelerine göçtüler. Hazırda Azerbaycan muhaceretinin sayısı tahminen **10 000 bin** kişiden çoktur”

*M.E.Resultzade. “Azerbaycan bağımsızlığı uğrunda mücadelede”.
Varşova, 1938, s. 110*

Milli tesanüt

“Milletler üzerinde hakim çağdaş ruhun hakiki ismi **Milli tesanüttür**. Bu ideoloji sistemde iki fikir menşeyi sunulmakta: ihtilaflar ve insaniyet faciası.Şahıs ile kollektif arasındaki mücadele ile bu cemiyete mensup sınıflar arasındaki savaş, mevkilerini milli barış ve anlaşmaya terk etmelidirler. Küllün – millet devletinin menfaatleri diğer bütün menfaatleri tanzim ederler”.

“Kuzey Kafkasya/Severnıy Kafkas. Varşova, 1938, Sayı: 47-48.

Yaşasın bağımsız İdil-Ural!

“Evet, **kardeşler!** Muzaffer olan onlar değil, biziz. Manevi zafer bizdedir. Seyrettiğimiz siyasi alametler kızıl çarlığın çökeceği mukaddes günleri bize müjdeliyor. Yeter ki, biz yıkılmadan ve sarsılmadan yürüyelim; şüphesiz maksada nail olacak, memleketimizin kurtuluş günlerini mutlaka göreceğiz!Bir an evvel bu mesut güne

kavuşmamızı temsil ettiğim, Azerbaycan, Kuzey-Kafkas ve Gürcistan'dan, Birleşik Kafkas Konfederasyonu adına temenni ediyorum! **Yaşasın bağımsız İdil-Ural!"**

"Kurtuluş" dergisi, Berlin, 1938, Sayı: 40.

Azatlık ve demokrasi başarısına şüphemiz yoktur!

"Hürriyet ve demokrasinin son başarısı önceden malumdur (buna kesinlikle şüphemiz yoktur), o zaman 28 Mayıs 1918'de hukuki ifadesini bulan Milli Azerbaycan Cumhuriyetinin hayata geçirdiği hürriyet ve istiklale yeniden kavuşacağı elbette ki, hakikat ve önceden bilinendir!"

"Çağdaş Azerbaycan tarihi" hakkında Ankara Halkevinde okuduğu konuşmasından. 28 Mayıs 1950.

M.E.Resulzade. "Asrımızın Şiyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi". B., 1991, s. 111

İstiklal dönemi en parlak bir dönemdir!

"Milli Azerbaycan Cumhuriyetinin yaşadığı istiklal devri Azerbaycan tarihinin en parlak bir devridir. Eski ve yeni muhaceretin ilham kaynağı 1918'de ilan edilen İstiklal beyannamesindeki demokratik esaslardır. Elde edilmiş milli istiklali yeniden kazanmak önceki gibi, yeni neslin de idealidir. Lakin bir şartla: Yeniden kurulacak **Azerbaycan** da eski içtimai uygunsuzluğa, siyasi haksızlıklara meydan verilmeyecektir. Sosyal beraberlik ve adaletin teminine hususi önem verilecektir.

"Çağdaş Azerbaycan tarihi" hakkında Ankara Halkevinde okuduğu konuşmasından. 28 Mayıs 1950.

M.E.Resulzade. "Asrımızın Şiyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi". B., 1991, s. 112.

"Üçlü düstur" – milli beraberlik İçtimai (sosyal) adalet, siyasi istiklal!

"Nesiller arasındaki manevi alaka kırılmamıştır. **Eski nesle** mensup milli muhaceretin şuurlu kısmı tarafından temsil edilen siyasi programın milli beraberlik, içtimai adalet ve siyasi istiklalden bahseden üç esası yeni neslin içtimai ve siyasi şuurunun muayyen yeni muhaceretin siyasi dü-

şünceli kısmı siyasi anlayışımızın yukarıdaki “üçlü” umdesini” büyük bir sevinç ve vicdan rahatlığı ile haber alıyordu.”

Çağdaş Azerbaycan tarihi” hakkında Ankara Halkevinde okuduğu konuşmasından. 28 Mayıs 1950.
M.E.Resultzade. “Asrımızın Şiyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi”. B., 1991, s.

Azerbaycan lejyonerine sual

“Tesadüfen **Almanların esirlerden** teşkil ettikleri bölüklere mensup azerbaycanlı bir lejyoneri dinledim. O, bana Azerbaycan’ ın tiyatrosu ve musikideki başarıları hakkında konuştu. Moskova’da Azerbaycan sanatçılarının nasıl kıymetlendirildiğinden, müziğimizin bütün dünyada birincilik kazandığından bahsediyordu. Ben onun duyduğu gurur ve sözlerindeki övünme edasını gördüm: beklemediği bir sualle onun sözünü kestim: İyi, madem ki, Sovyetlerin başarısından bu kadar memnunsunuz, o halde neden elinize silah alarak **Sovyetlere karşı savaşıyorsunuz?**

O, hiç yanılmadan bana böyle cevap verdi: ben asıl Sovyet başarılarına karşı savaşıyorum. Bu, kolhozdur; bu insanları firavunlar devrine benzer çalıştırmaktır; bu, **KPU ve NKVD rejimidir**; bu kardeşin kardeşe inanmamasıdır. Bolşeviklerin uğurları bunlardır. Medeniyete gelince, bu sahadaki başarılar bizim öz başarılarımızdır”.

Çağdaş Azerbaycan tarihi” hakkında Ankara Halk evinde okuduğu konuşmasından. 28 Mayıs 1950.
M.E.Resultzade. “Asrımızın Şiyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. Çağdaş Azerbaycan tarihi”. B., 1991, s. 116.

Hitler Almanyası’nın mevkii

“1942 ve 1943’cü yıllarda **Almanya’nın Dışişleri Bakanlığının** daveti ile diğer Kafkas siyasi muhaceretiyle birlikte Berlin’e gittiğim zaman biri menfi, diğeri müspet iki şeye şahit oldum. **Hitler Almanya’sının** düşüncesi bütün milli meselelerde olduğu gibi, Kafkasya meselelerine olan münasebeti de menfiydi. Berlin’den milli savaşımızın esaslarını kabul etmesini beklemek abesti. “Ali ırkını” nazariyeleri ile Polonya’daki, Ukrayna’daki ve işgal edilen başka memleketlerdeki alman pratiğien küçük ümide bile yer vermiyorlardı. Üzerimize düşen yegane vazife milli halklarımızı tanımayan ve istiklal davamızı tanımayan bir

hükümetle birlikte faaliyetin başarılı olmayacağını tasdik ederek meydan dan çıkmaktı. Öyle de yaptık. **5 Ağustos 1943**'de bir memorandum imzalayarak Berlin'i terk ettik”.

“Çağdaş Azerbaycan tarihi” hakkında Ankara Halkevinde okuduğu konuşmasından. 28 Mayıs 1950

M.E.Resulzade. “Asrımızın Şiyavuşu. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı.

Çağdaş Azerbaycan tarihi”. B., 1991, s. 103.

“Dede Korkut destanları”

“Türk halk edebiyatının şaheseri olan bu destanlar, son yılların günlük siyasal mevzuu haline gelmiştir. Azgınlaşan **bolşevik ruslaştırma** siyaseti gereğince, bunlar, azerbaycanlı aydınları yeniden eleyip kızıl kalburdan geçirmeye vesile oldular.

“Kitabı-Dede Korkut ela lisan-i taifey-i Oğuzan” adını taşıyan XVI. ncı yüzyılda yazılmış bir nüshaya, ilk defa Almanya Krallık kitaplığının fihristini tanzim eden Fleischer rastladı. Daha sonra **Barthold, Diz, Moldke** ve saire gibi bilgin müsteşrikler tarafından incelenen bu destanlardan bir kısmı muhtelif Avrupa dillerine çevrildi. 12 destanı ihata eden bu kitap hakkında mütalaalar yazıldı ve münakaşalar yapıldı. Neticede Dede-Korkut veya Korkut-Atanın, tarihi değil, Hızı gibi efsanevi bir şahsiyet olduğu üzerinde duruldu; Destanların da Azerbaycan sahasında ve Azerbaycan halkı tarafından ortaya koyulan bir eser olduğu kanaatine varıldı.

X-XI yüzyıllarda **Orta Asya'dan** Azerbaycan'a külliyetli Türkmen boyları geldi. Bunlar kendileri ile beraber Oğuz kahramanlık hatıralarını da getirmişlerdi. Yerli Azerbaycan şartlarına uyan bu hatıralar bedii edebiyat ve destanlar şeklini aldılar. **Dede Korkut** destanları işte bu destanlardır”.

“Azerbaycan” dergisi, Ankara -1952, yıl 1. sayı - 6.

Milli ahlak

“Her şey millet uğruna – işte, hakiki vatanseverlerin yegane şiarı bu olmalıdır. **Milletin birliğini ve bütünlüğünü korumak, milli ahlakın başlıca umdesidir.** Türklük ve milli istiklal prensipleri en mutlak sadakat, milli ahlakın **ikinci büyük umdesidir.** Bu umdenin kat'i zaruri icabı olarak, düşman ve müstevli (bir yeri istila eden kimse) herhangi bir kuvvetle milli istiklal bahsinde açık veya kapalı hiçbir pazarlık yapılmaz. Verilen

söze ve yapılan serbest anlaşmalara riayet milli ahlakın **üçüncü umdesidir**. Hakkı, hürriyeti, barış ve demokrasiyi koruma ve savunma, zulme ve tecavüze karşı sarıh bir cephe alma milli ahlakın **dördüncü umdesidir**. Milli seviyeyi daima yüksek tutma, geriliğe ve cehalete karşı savaşıma milli ahlakın **beşinci umdesidir**”.

*M.E.Resulzade . “Milli ahlak”. “Azerbaycan” dergisi
Ankara -1953, Yıl 1. Sayı 11.*

Liberalizm nedir?

“Liberalizm, devletin vatandaş üzerindeki hakimiyetini en az dereceye indirip, onu yalnız dahili asayiş ile harici emniyeti temin eden, cemiyet hizmetinde ve kontrolünde bir müessese görmek istemiş; dinin dünya işlerinden ayrılığını talep ederek, vicdanların her türlü baskıdan azat edildiğini göze almış; ekonomik sahada dahi şahıs teşebbüsünün istiklaline hürmetle mülkiyetin kutsiliğini ilan etmiştir.

Liberalizmde esas ideal, ferdin en çok hürriyeti ve devletin vatandaşlar arasındaki karşılıklı münasebata en az müdahalesidir.

Liberal devlet muayyen bir zamana kadar, tarihi vazifesini muvaffakiyetle görmüş, feodalizm sistemine bağlı kalan cemiyet kuvvetlerinin her sahada açılarak, ilerlemesini temin etmiştir.

...Hudutsuz liberalizmin tezatlarla dolu, kendi içinden kemiren anarşik kapitalist sistemin döndüğünü muasır liberallerden ve **liberal demok-rasi ideologlarından** bir çoğu bile itiraf etmektedirler. Devletin sade bir **“gece bekçisi”** rolünde olmayıp, cemiyetin tanziminde aktif rol oynayan asri en mükemmel bir müessese halinde bulunmasını isteyen mütefekkirlerin başında Hegel gibi geçen asrın parlak dimağları durmaktadırlar.

Anarşik kapitalizmden doğan tezatları ıslah için, millet ve devlet fikrini kökünden baltalayan Marksizmin telkin ettiği komünist ihtilaline katıyen lüzum yoktur. Kötülük bizzat hürriyet ve mülkiyet prensiplerinde değildir. Nitekim bu prensiplere harp ilan etmiş bulunan komünist inkılabının Rusya’da vücuda getirdiği cehennemlik hayat mutlak kollektivizmin, mutlak liberalizminden, kıyas edilemeyecek derecede, fasid bir sistem olduğunu meydana koydu.

Şu takdirde netice kendi kendine doğuyor: ne ferdi hürriyetle şahsi mülkiyetin mutlakıyetinden doğan kapitalist anarşisiyle sermaye istibdadı, ne de insanları benliğinden çıkaracak, bir köle ve makine haline getiren komünist esareti! **Ne mutlak liberalizm, ne de mutlak kollektivizmi!**O halde: -ikisini telif eden solidarizm = tesanüd.

...Liberalizm medeniyetin ruhunu ferdin yaratıcı egoizminde görür. Komünist ise bunu sınıf egoizmle tebdil eder; solidarizm ise medeniyeti ferd egoizmle cemiyet menfaatleri arasındaki ahenkten ibaret bilir. **Liberal cemiyette** gayri düşünmek (alturizm) kahramanlıktır”.

M.E.Resulzade. “Milli tesanüd”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl: 1, Sayı:12, 1 Mart 1953.

Komünizm tehlikesi

“**Komünizm tehlikesi** denilen şey, dünya için her zaman tehlike teşkil etmiş olan kaba ve tecavüzcü Rus İmparatorluğu'nun yeni hamlesinden başka bir şey değildir. Bu tehlike yalnız bolşevik istibdadı ve kızıl süngüsüne dayanan Sovyet hakimiyetinin çöktüğü ve oradaki milletlerin, uğrunda savaştıkları istiklallerine kavuştukları gündür ki, ortadan kalkar.”

“Komünizme karşı milletlerarası mücadele”

“Komünizmi milletlerarası bir tehlike zehri olarak canlandıran teşekkül **Sovyetler Birliği** denilen kuvvettir.

Yüzde 52'si Rus olmayan büyük bir çoğunluğu süngü gücüyle tutan bu kuvvettir ki, dünyayı karıştırmak isteyen ocağı tütürüyor. Ukrayna'nın kömürü ile buğdayı, Kafkasya'nın Petrolü ile diğer servetleri, Türkistan'ın pamuğu ve diğer milletlere ait bir çok bu gibi zenginlikleri Kızıl Moskova emperyalizminin elinde ve idareciliyinde kaldıkça medeniyet dünyasını komünizm tehlikesinden korumak imkansızdır”.

M.E.Resulzade,. “Milli Tesanüd” . “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl:1, Sayı:12, 1 Mart 1953, s.2-5.

Milli Tesanüd

“Hürriyet prensibi mülkiyet esasının medeniyet tarihinde oynadıkları büyük rol malumdur. XVIII asrın sonlarıyla XIX yüz yıl başlarında ilim, fen, felsefe ve estetik sahasında görülen parlak muvaffakiyetlerin anası **“hürriyet”**; onlarla birlikte yürüyen sanayi inkılabı neticesindeki maddi terakkiler ile ekonomik gelişmeyi doğuran da **“mülkiyet”** olmuştur.

Siyaset sahasında Fransız inkılabının ilan ettiği **“insan hakları”** beyannamesinde, iktisat sahasında da Mançester okuluna mensup ekonomistlerin **“bırak geçsin, bırak yapsın”** şeklindeki formülleriyle esaslandırılan bu prensipler burjuva inkılaplarında kahramanlıklar yaratan liberal

düşünce siteminin esasını teşkil etmişlerdir.

Tesanütçülükte muasır medeniyetin esasını teşkil eden hürriyet, şahsi teşebbüs ve mülkiyet esasları bakidir. Fakat aynı zamanda devlet, mutlak liberalizmde olduğu gibi, fertler, sınıflar ve zümreler arasındaki münasebet ve mücadelelere kayıtsız, sırf zabıta vazifesiyle mükellef bir müessese değildir. Bu sistemde hürriyet de, mülkiyet de mutlak değil, meşruttur. Şart ise umumun menfaati ve devletle milletin selametidir. Şahsın olsun, zümre veya sınıfın olsun hürriyeti, topluluğun yüksek menfaatleri ve hürriyetini bozmamak şartlarıyla çerçevelenmiştir. Liberalizm bu hududu bir şahsın hürriyetiyle diğer şahsın hürriyeti arasında ancak itibar ediyordu; bunun için de devletin vazifesini sade bir zabıta ve mahkeme derecesine indirmek istiyordu. **Solidarizmde** ise devlet milletin mümessili ve cemiyetteki münasebetlerin nazımıdır.

Şu suretle, Solidarizm, hürriyet ve mülkiyet müesseselerinde koyalmuş tabii teşebbüs ve ilerleme hamlelerini zedeleden, kapitalizmin liberal sistemde umumi menfaat zararına işleyen ifratlarının önüne geçmek vazifesini devlete veriyor.

Sınıfları esas olarak alan komünist gibi, fertleri nazarı itibara alan liberalizm dahi kozmopolit ve enternasyondur. Solidarizm ise millidir. Çünkü sade şahısların ve sınıfların maddi menfaate bağlı hususiyetlerine değil, sınıflar ve fertleri bir cemiyet haline getiren manevi kuvvetlere büyük kıymet veriyor. Bu manevi kuvvetler ise millet ve devletlerin gerçekleşmesinde birleştirici amil olarak tesir yapan dil, din, tarih, genellikle kültür ve ortak ideal gibi manevi ve ruhi kuvvetlerdir.

Liberalizm medeniyetin ruhunu ferdin yaratıcı egoizminde görür. Komünist ise bunu sınıf egoizmle tebdil eder; Solidarizm ise medeniyeti ferd egoizmle cemiyet menfaatleri arasındaki ahenkten ibaret bilir. **Liberal cemiyette gayridüşünmek (alturizm) kahramanlıktır. Solidarizmde ise bu bir vazifedir.** Kültür ve tarih bağlarıyla manevi birlik teşkil eden bir milletin ferdleri, topluluğun ortak menfaatlerini korumak için kendi şahsi hırs ve menfaatlerini sınırlandırmak mecburiyetindedirler....

..Madem ki, milliyetçiyiz, diyoruz; madem ki milli devlet istiklalini müdafaa ediyoruz, o halde bizim için ne kozmopolit liberalizme ve ne de komüniste tahammül caiz olamaz. Bizce müdafaa edilecek yegane sosyal sistem milli tesanüd sistemidir”.

*M.E. Rezulzade. “Milli tesanüd” makalesi. “Azerbaycan” dergisi
Ankara, yıl: 1, sayı: 12, 1 Mart 1953.*

En azı yedi milyonluk bir Azerbaycan (Güneyle birlikte)

“Amerika’nın Sesi” radyosundan Demir Perde ülkelerine üç Türk şivesi ile yayın yapıyordu.

Bu şiveyle 3 veya 4 milyonluk bir “**Azerbaycan milleti**” değil, an az 7 milyonluk bir Azerbaycan (Güney Azerbaycan’la birlikte), 10-12 milyonluk bir bir Türkistan değil, 30 milyonluk bir Türkistan (Doğu Türkistan’la birlikte) ve 10 milyona kadar da İdil-Ural tatarları ile Türk olmayan, fakat bu şivelere anlayan Müslümanlar dahil idi, bu 46 milyonluk büyük bir dinleyici kitlesidir...

Yıllardan beri yürütülen Azerbaycan, Türkistan ve İdil-Ural davaları diğer herhangi bir istiklal davası gibi yürütülen tabii ve normal bir davadır. Türk ellerinin davasıdır!”

*M.E.Resulzade. “Türk ellerinin davası”. “Birleşik Kafkasya”,
Münih, Kasım- Aralık, 1953 Sayı: 11/12 (28-29), s.6*

Nevruz Bayramı hakkında

“...Klasik Doğu edebiyatının doymadan terennüm ettiği Nevruz’un türlü kültürlerin karşılaştığı Azerbaycan’da özel bir yeri vardır. Nevruz geleneğini masallardaki **Cemşid’in** tahta çıkmasına bağlayan İran rivayeti, bu cülus (tahta çıkma merasimi) merasimi Azerbaycan’da tasavvur eder. Klasik sözlük Bürhan-ı Kati’in yazdığına göre, Cemşid dünyanın her tarafını gezmiş, Azerbaycan’a gelmiş, burasını beğenmiş, gündoğuşa bakan yüksek bir tepenin üstünde bir taht kurdurarak, şahane elbiseler giymiş olduğu halde bu tahta cülus etmiştir. Başında kaşlı – daşlı ve şa’şalı bir taç varmış. Güneş tulu edip ışığı bu taç ve tahta düşünce bütün bu yerleri nura garketmiş ve herkes bu durumu hayra yorumlayarak, oldukça sevinmiş ve bugünü Yenigün (Nevruz) diye ilan etmişlerdir.”

Sasaniler devrinde mutad olan Nevruz geleneği Yezdigerd zamanında ilga edilmiştir. Arap istilası üzerine, Müslüman olan İran’da bu gelenek ihmal edilmiş, Sünni İran Nevruzunu bilmemiştir. İran’ı Türklerden müteşekkil askeri bir kuvvetle zorlayarak şii yapan Safaviler, bu geleneği ihya etmişlerdir. Şiiliğin tesiriyle “**Cemşid**”in tahtına “**Hazreti Ali**” çıkmıştır...

Milli Hükümetin kurulmasına takaddüm eden yıllarda dahi şekillenmiş milli hareket ve umumi türkçülük davasında Nevruz veya Yenigün’ün özel bir yeri olmuştur. Türkçülük ve milliyetçilik yoluna giren Azerbaycan’da

Nevruz bayramı, **Cemşid veya şii Safevi** gelenekleriyle değil, **Ergenekon efsanesine** bağlanıyor ve adına da Kurtuluş Bayramı deniliyordu. Yüz yıllarca kendisini çeviren dağlar arasında mahsur kalan Türkler, bir demircinin marifeti ve **Bozkurt'un** delaletiyle esaretten kurtularak geniş dünyaya kavuşmuş ve hür olmuşlardır. 9 Martta vuku bulan bu uğurlu hadise, yeni takvimle 21 Mart'ta tesadüf eden bir Yenigün de bir Nevruzda olmuştur...

İran-Turan geleneklerini kendisinde birleştiren **Nevruz Bayramı**, Azerbaycan'daki özelliğiyle masaldan ziyade gerçek bir tabiat, hayat ve hürriyet bayramı olarak, halk kütlelerinin adet ve geleneklerinde yer almakta ve asıl değeri de de bu noktadadır..."

M.E.Resulzade. "Nevruz Bayramı". "Azerbaycan" dergisi, Ankara, Yıl: 3, Sayı: 12 (24), Mart 1953

28 Mayıs İstiklali

"28 Mayıs 1918, Milli Azerbaycan Harekatının en büyük günüdür. Bundan 34 yıl önce, **Milli Şura** tarafından Azerbaycan'ın istiklali ilan olunmuştu; bu tarihte türk ve Müslüman aleminde, ilk defa, milli halk hareketine dayanan bir cumhuriyet kurulmuştur.

Yüz yıl önce, ayrı ayrı, **9 hanlık halinde**, Çarlığın yönetimi altına düşen Azerbaycan, Birinci dünya harbi neticesinde çöken Rusya İmparatorluğu'nun enkazı altından siyasi bir bütün, bir millet, bir devlet olarak kalktı.

12 Ocak 1920'de Büyük Devletler tarafından istiklalinin tanınması üzerine, Azerbaycan'ın davası milletler arası bir mesele haline geldi".

M.E.Resulzade. "Azerbaycan davası". "Azerbaycan" dergisi, Ankara, yıl: 3, sayı: 2-3 (26-27), Mayıs-Haziran 1953.

Azerbaycan davası nesilden-nesile geçen bir davadır

"Davayı esas fikir sistem ve müesseselerinden ayırarak, otomatik surette, muayyen devirde, resmi herhangi bir sıfat veya unvan taşımış insanlara ancak bağlarsak, fani olan bu fertlerin meydana kalkmasıyla dava da bitmiş olur. Halbuki **Azerbaycan davası böyle üç-beş kişinin hayatıyla ölçülecek küçük bir dava değildir.** Onun şüheda kanıyla takdis edilmiş **fikir müessisleri** vardır. Bu müessisler ebedidir. Azerbaycan Parlamentosunu da hükümetini de doğuran bu fikir sistemi, kızıl istila

altında bilhassa kuvvetlenmiş, istiklalci genç neslin mukavemetiyle çelikleşmiş ve muhacerette yıllardan beri devam eden mücadele sayesinde sarıh formülünü bulmuştur. Milli basımevi ve müessisler tarafından bu davanın ideolojik bütün safhaları inceden inceye işlenmiştir. Böyle bir hareketin mukadderatı, şüphesiz ki üç beş faninin hayatına münhasır kalamaz”.

M.E.Resulzade. “Azerbaycan davası ”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl:3, Sayı: 2-3 (26-27), Mayıs-Haziran 1953, s. 6

“Davamız Azerbaycan davasıdır”

“Davamız **Azerbaycan davasıdır**, bu, tarihi ve **milli bir davadır**. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, bu davanın tarihi fikir müesseseleri ve onları kanlarıyla ve canlarıyla takdis etmiş kahramanları vardır. Bu kahramanlar, sadece Milli Şura, Parlamento ve ya hükümete mensup olan şahıslara inhisar etmez. İçlerinde milli ideale, **Azerbaycan fikrine**, yani “davamıza” ihanet etmiş olanların da, maalesef bulunduğu bu teşekküller dışında, şairimizin “Buzlu Cehennem” dediği sürgün yerlerinde şehadet camını içen, Hazarın kanlı sularında ayaklarına taşlar bağlanarak boğdurulan nice kurbanlarımız, şehitlerimiz vardır.

Sadece hükümet veya parlamento azası olmak, insana özel bir imtiyaz ve şeref vermez. Asıl imtiyaz, asıl şeref ideye sadakat ve samimiyetle bağlı kalmaktır”.

M.E.Resulzade. “Azerbaycan davası ”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Yıl: 3, Sayı: 2-3 (26-27), Mayıs-Haziran, 1953, s.5

“Ayaz İshaki merhum için”

“Türk illerinin hürriyet ve istiklali uğruna hayatını vakfeden büyüklerden birini de kaybettik. **Ayaz İshaki** idilli aramızdan ebediyen ayrıldı.

Merhumun adı yarım yüz yıldan beri **İslam Doğu, Türk Dünyası** ve bilhassa Rusya mahkumu milletlerin hayatını kavrayan sosyal, siyasi ve milli hareketlerle ilgili tarihi şöhretler arasında bulunmaktadır.

...Muhtelif zamanlarda ve çetin şartlar altında kendisiyle teşrik-i mesai etmiş bir arkadaş sıfatıyla merhumun “ebedi yatağı” başında biri o’na, diğeri de bize söyleyecek iki hitabım vardır:

-**Aziz arkadaş**, büyük mücahit, ruhun şadolsun! Yatağında rahat uyu, arkanda takdirkar bir millet, bir gençlik bıraktın; bunlar senin izinden gidecek, İdil – Ural kurtuluşunu tahakkuk ettireceklerdir.

-Aziz ildaş ve yurttaşlar, bu mücadelecı ruhu şad etmek üzere, onun yürüdüğü yoldan yürümeğe, türkçülük ve millı istiklal idealine sadık kalmaya ve o'nun verdiği örnek azim ve iradeyle hürriyet ve istiklal umdelelerini gelecek nesillere aşılamağa gayret edelim...

Ayaz Bey'in ruhu ancak bu suretle şad olur!....

Ankara, 23 Temmuz 1954".

"Azerbaycan" dergisi, Ankara, Yıl: 3, Sayı: 4-5 (28-29), Temmuz- Ağustos 1954.

İdealistler, Oportünistler, Bozguncular

"...Harekatları idare edenlerden bir kısmı, idelere ve ide sistemlerine ehemmiyet verir, tarihin inkişaf şartlarına ayak uydurmak zaruretiyle kendilerine, ilmi esaslara istinaden bir sistem düşünür ve bu sistemdeki esaslara sadık kalarak hareket ederler. **Bunlar idealistlerdir.**

İdealistler, tarihteki real vakıaları ihmal etmemekle beraber, bu realitelerin istenilen ideal istikamette inkişafını temin için gereken tedbirleri alırlar.

Buna mukabil, **oportünistler vardır ki**, bunlar tarihin seyri ve varılacak hedefle fazla meşgul olmadan, o gün hemen bir rol oynamak için, sübjektif unsuru göz önünde bulundurarak kendilerini akıntıya bırakırlar. Akıntının, kafiyei, istenilen sahilden başka bir yana götürüp götürmemesiyle fazla ilgilenmezler.

Gerçekleşen idealiyle oportünist realizm arasında muayyen zaman, mekan ve şartlar dahilinde, teşriki mesai imkanı tasavvur olunabilirse de, içtimai harekatlarda marazi bir hal alan bozgunculukla hiçbir zaman işbirliği yapılamaz. Hüsnüniyetten ari olup, faaliyete ancak inkar ve ihlal maksadıyla girişenlere bozguncu denilir. Bunların ne objektif görüşleri, ne tarafsız tahlilleri, ne de olumlu programları olur. Onlar sadece mevcudu yıkmaktan zevk alırlar.

İdealistlere de oportünistlerde de bozgunculukla mücadele etmek müşterek bir vazifedir".

*M.E.Resultzade. "İdealistler, Oportünistler, Bozguncular".
"Azerbaycan" dergisi, Yıl: 3, Sayı- 9 (33), Aralık 1954.*

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Büyük Devletler tarafından tanınması

“...Cumhuriyetlerin Devletler tarafından tanınması Kafkasyalı halk kitlelerinde büyük sevinç doğurdu. **Azerbaycan ile Gürcistan'da** bütün halk günlerce sevinç nümayişleri yaptı.

Milletin bu umumi sevincine şerik olmayan ancak bir zümre vardı: **Bolşevikler!** Sözde, milletlerin azatlık ve istiklallerine hürmet ettiklerini ilan eden ve Lenin ile Stalin'in imzalarıyla “Milletler isterlerse, Rusya'dan ayrılıp tamamiyle müstakil devlet kurabilirler!” diyen bunlar, işte aksine hareket ettiler. Kızıl ordunun üstün kuvvetleriyle Kafkasya Cumhuriyetlerini bastılar ve zorla sovyetleştirdiler”.

M.E.Resulzade. “Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Büyük Devletler tarafından tanınması”. Azerbaycan” dergisi, Yıl: 4, Sayı 10-11 (34-35), Aralık 1954.

Şehriyar'ın “Haydar Babaya selam” eseri hakkında

“...Haydar Babaya selam” eserinde şair bir dağ çevresinde geçen çocukluk hatıralarını canlandırır. “Dağ yanından saf ve aydın” bir su duruluğuyla akan ve Azerbaycan lehçesindeki tabirlerin “bütün letafetini” ustaca latif bir usulle anlatan **Şehriyar** yıllardan beri gönlünde beslediği hasreti,-sevgilisine kavuşmuş bir aşık hararetiyle ifade eder.

Meşhur saz şairlerinin kullandıkları cana sinen bir ahenkle yazılan **“Haydar Baba” 76 bentten ibarettir.** Bu bentler tabiatın köy hayatının, çocuklukta oynanan oyunların, halk eğlencelerinin bayram ve matem günlerinin, örf ve adetlerin, yaz-kış hayatındaki bütün hadiselerin birer canlı tablosunu verirler.

Bu tabloları tasvirde kullanılan insanın halk ağzında söylenen sade, fakat canlı kelimelerle teşekkül etmesi, ona ayrı bir güzellik ve ifade kudreti bahşediyor. Şair, halkın konuştuğu dili öyle bir akıcı bir şiir dili haline getiriyor ki, bunu okuma-yazması olmayan bir köylü anladığı gibi, edebi zevki incelmış herhangi bir aydın da büyük bir zevk ile okur ve gerçek bir sanat eserinden duyacağı heyecanı duyar...

...**Tebriz** postasının getirdiği bir harika eserin, Azerbaycan edebiyatında bir hadise teşkil ettiği bizce şüphesizdir. **Zengin Azerbaycan edebiyatı** geleneklerinde hadise ve merhale teşkil eden eserler az değildir.

Fakat bunlardan bilhassa son yıllardaki edebi hayatta görünenler arasında hiçbiri “Haydar Baba” kadar canlı, kanlı ve bir bakıma, hatta diyebiliriz ki, milli değıldir.

“Haydar baba” da halk yaratıcılığının gerçek kaynaklarından feyz alan, folklorumuzun bütün güzellik ve zenginliklerini kendinde aksettiren samimi, tabii bir şiir çeşidi var.Çağdaş edebiyat anlamına mutabık olan bu parlak eser, milli yaratıcılık kudretini temsil eden bir azamet ve ihtişamdadır!

Farsca’nın fesahat ve etkisine girmiş olup seneler senesi ana dilini unutmuş iken, azerbaycanlı sanatkarın, derken, bu kadar milli bir şiir yazması yaşadığımız günlerin en büyük hadisesidir!”.

KAYNAKÇA:

1.“Azerbaycan” dergisi. Ankara, Yıl:4, Sayı 4-5 (40-41), Temmuz-Ağustos 1955;

2.“Azerbaycan” dergisi. Ankara, Yıl:4, Sayı: 6-7 (42-43), Eylül-Ekim 1955.

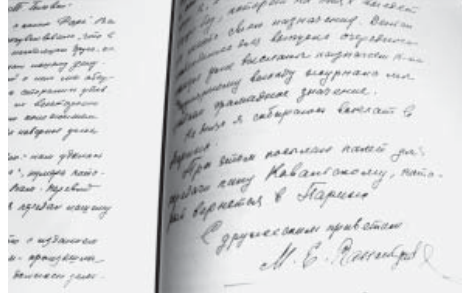
NOT: M.E.Resulzade’nin değerli fikirlerinde olan makale isimleri başlıkta tırnak içinde, makalelerin içindeki fikirler ise tırnaksız gösterilmiştir.

ŞAHSİ MEKTUPLARI YAZIŞTIĞI ŞAHSİYETLER

I. Polonya Cumhuriyetine gönderdiği mektuplar.

1. İlk olarak, M.E.Resulzade Polonya Cumhur Başkanı Meraşal Jozef

Klements Pilsudskiye, **31 Mart 1923'de** İstanbul'dan Varşovaya Fransızca mektup göndererek, mektubunda azərbaycanlı subayların Polonya ordusunda görev verilmesini istemiştir.

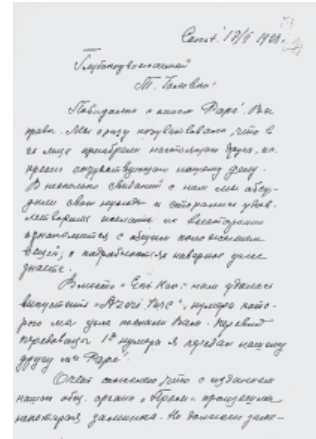
2. **15 Kasım 1926;** Polonya Dışişleri Bakanlığının resmi

temsilcisi Tedauş Koluvkoya gönderilen mektupta M.E.Resulzade muhaceretin medya problemlerine temas ederek, kendi editörlüğünde yayımlanan “Yeni Kafkasya” dergisine destek verilmesini ister.

3. **11 Haziran 1927;** M.E.Resulzade'nin Polonya Dışişleri Bakanlığının temsilcisi Tadeuş Koluvkoya'ya gönderdiği mektubunda, Azerbaycan'la ilişkilerin güçlendirilmesinin önemi vurgulanmış.

4. **4 Şubat 1928;** Azerbaycan heyeti adına M.E.Resulzade, gürcü temsilcisi Mdivianinin, Kuzey Kafkas temsilcisi M.Şunşun tarafından imzalanarak Polonya Dışişleri Bakanlığına gönderilen mektupta, “Kafkas İstiklal Komitesi”nin, “Promete” dergisinin 1928 yılı bütçesine destek verilmesi talep edilir.

5. **29 Kasım 1927;**M.E.Resulzade, Polonya Dışişleri Bakanlığına yazdığı mektupta Azerbaycan'daki durum hakkında bilgi verir ve “Yeni Kafkasya” dergisinin yayımlanmasındaki önemi vurguluyor.

6. **3 Ağustos 1927;** Polonya resmi temsilcisi T.Şetsele gönderdiği mektupta “Yeni Kafkasya” dergisinin faaliyeti ve Azerbaycan'daki durumun anlaşıldığı vurgulanmış.

7. **1927 yılında Polonya yetkililerine yazdığı başka bir mektupta;** Aşağıdaki prob-

lemler dile getirilir: 1) Azerbaycan'ın durumu ve silah arkadaşlarının hapsi, 2) Propagandanın artırılması için muhtelif kitap ve broşürlerin yayımlanmasının önemi, 3) Milli Merkezin faaliyetleri.

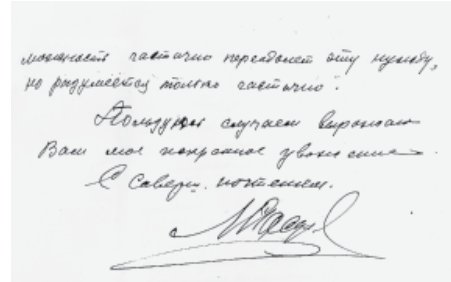
8. 17 Şubat 1928; Polonya Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Tadeuş Kolvkoya yazılan mektupta “Yeni Kafkasya”nın yerine “Azeri Türk”ün yayımlanması, “Promete” dergisinin çıkarılmasındaki zorluklar ifade edilerek, Mustafa beyin oraya gelerek kendisiyle görüşeceği bildirilir.

9. 19 Şubat 1929; Polonya Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Tadeuş Kolvkoya yazılan mektupta, Parti organlarına ve üyelerine kesinlikle itibar edilmesini ve gençlerin partiye ilgisinin arttığı vurgulandığı, faal arkadaşlardan birkaçının İran-Serhat’a gönderileceği ve Polonya ordusuna müracaat edenlerin taleplerine olumlu bakılması, ifade edilmiştir.

10. 29 Kasım 1927; M.E.Resultzade, Polonya yetkilisi T.Şetsel’e yazdığı mektupta Mustafa Vekilli’nin Varşova’ya temsilci olarak atandığı bildirilmiş ve Azerbaycan’dan alınan bilgilere göre, orada büyük bir moral gücünün olduğu ve bolşevik fraksiyonundaki çekişmelerin, insanların faaliyetlerine müspet tesir gösterdiği kaydedilmiştir.

11. 16 Ocak 1929;M.E.Resultzade, T.Şetsel’e yazdığı mektupta, Mustafa Vekillinin bilgi ve malumatları bütün açıklığı ile aktardığı ifade edilerek, partideki problemleri açıklamış ve bazı şahısların aykırı davranışları ifade edilmiştir.

12. 5 Eylül 1928; M.E.Resultzade Polonya Devleti yetkilisi Edmund Haraşkeviçe yazdığı mektupta, kendi yayımlarından üç nüshanın kendisine gönderilmeye devam ettiği bildirilerek, Polonya okullarında okuyan iki azerbaycanlı öğrenciye yardım edilmesi isteniyor.

Можно считать, что в настоящее время не существует никаких препятствий к тому, чтобы в Варшаву выехали представители нашей партии.

С уважением,
Ваше имя не упоминается в данном документе.

С. Саломон. Москва.

NOT: M.E.Resultzade'nin Polonya Cumhuriyeti yetkilileri yazışmaları ve onlara yazdığı mektuplar, N.Yagublu'nun 2007'de basılan “Azerbaycan-Polonya ilişkilerinde M.E.Resultzade'nin rolü” isimli kitabında yayımlanmıştır.

13. **28 Ocak 1936**; Mustafa Vekilliye'yazdığı mektupta bu yakınlarda "Jurnal de Cenevre"nin editörü'nün geldiği ve Kafkasya hakkında çok önemli görüşme yaptığını ifade ederek, Muhammet Girey'in Varşovadan giderek, Almanya'da dostlarımızla görüşmüş.
14. **24 Haziran 1937'de Varşova'dan yazılmış**; Ali Azertekinle "Yaş Türkistan" arasında olan polemige değinilir. M.E.Resulzade, M. Çokayevi Müsavat'ın 1936 yılında Varşova'da yapılan konferansı hakkındaki bilgileri, editörü olduğu "Yaş Türkistan"da objektif olarak değerlendirmemekle suçluyor.
15. **Mektup 24 Aralık 1934'de**; Paris'ten Mustafa Vekilliye gönderilmiş.
16. **Mektup 24 Aralık 1935'te**; Paris'ten Mehmet Ali Resuloğlu ve Abbaskulu Kazımzade'ye gönderilmiş.
17. **Mektup 26 Aralık 1935'te**; Paris'ten Ahmet Caferoğlu'na gönderilmiş.

NOT: M.E.Resulzade'nin yazdığı bu mektuplar 2011 yılında Moskova'da rusca yayımlanan "Azerbaycan Muhaceret tarihinden" isimli kitapta yayımlanmıştır (kitabın düzenleyicisi, ön söz ve kayıtlar S.İshakov tarafından yapılmıştır).

II. Azerbaycan'ın tanınmış siyasi hadimi A.M.Topçubaşı'yla mektuplaşmaları

M.E.Resulzade'nin yazdığı mektup ve cevaplar

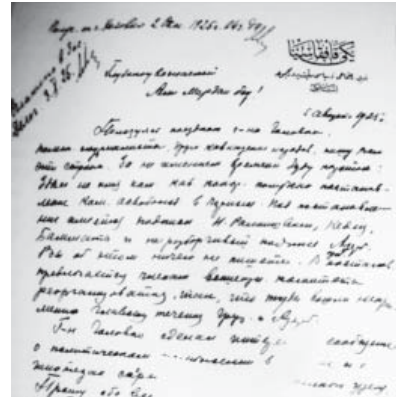
1. **Mektup 17 Kasım 1923'de İstanbul'dan yazılmış**. Mektupta yeterli sayıda yazısının yayımlanacağı, Bakü'de "Müsavat" Partisinin gizli matbaasının çekistler tarafından tespit edildiği ve 200'e kadar insanın tutuklandığı, tutuklananlardan bazılarının sıkıntı yaşaya bildiyi yazılır.
2. **Mektup 7 Aralık 1923'de yazılmış**. Mektupta Bakü'de yeni insanların tutuklandığını ve bazılarının Rusya'ya gönderileceği bildiriliyor. Gürcülerle birlikte SSCB'nin tanınması aleyhine hazırlanan bildiriye değinilir. Musa Bigiyev'in Petrograt'ta hapsedildiği bildirilerek, onun Berlin de yayımlanan "Müslüman Dünyasına Müracatı"na göre tutuklandığı ifade edilmiş.
3. **Mektup 20 Nisan 1924'te yazılmış**. Bakü'deki hapislerden ve hapse alınmış müsavatçıların Partiden ayrılmaya mecbur edildikleri

vurgulanmıştır. Mektupta Türkiye’de Liberallerle Konservatorlar arasında görüşmelerin sakin geçtiği, aynı zamanda “Yeni Kafkasya” dergisinin içerisinde bulunduğu maddi problemler ile matbaaya borçlarının olduğu bildirilmiştir.

4. Mektup **23 Temmuz 1924’te yazılmış.** Mektupta Azerbaycan’daki durumun ağırlığı, Türkiye’nin Rusya ile problem yaratmak istemediği, bolşevik yayım organlarının Türkiye ve İran’da muhacirlerin faaliyetlerini dikkatle takip etmeleri ve İngiliz-Sovyet konferansının sıkıntıda olması yazılmış.
5. Mektup **8 Ekim 1924’de yazılmış.** Mektupta Gence’de N.Yusufbeyli’nin kardeşi Hamit beyin hapsi, Bakü ile kesilmiş alakanın sağlanması, oradan gazetelerin ve başka materyallerin alınması, üç halkı (azerbaycanlı, gürcü , dağistanlı) birleştiren yayım organının çıkarılmasının aciliyeti, ve s.yazılmış.
6. Mektup **17 Ekim 1924’te yazılmış.** Mektupta Rusya savaşa celb edilmeyene kadar, Azerbaycan’da silahlı isyanın mümkün olmadığı, Gürcülerle alaka kurulması, “Yeni Kafkasya” gönderilen 10 liranın alındığı, derginin ülkeye gönderilmesi yazılmış.
7. Mektup **20 Kasım 1924’te yazılmış.** Mektupta Moskova’dan Türkiye Sefirinin Muhtar beyin gelişi, onun Rusya’da bolşeviklerin içinde bulunduğu ağır durum hakkındaki malumatı ve Kafkasya’dan kaçkınların gelmesi ve s. yazılmış.
8. Mektup **10 Aralık 1924’te yazılmış.** Mektupta Bakü’den şifreli mektup alınması, müsavatchıların Yaroslavl, Solovkiye gönderilmesi, yazılmış.
9. Mektup **25 Aralık 1924’te yazılmış.** Mektupta teşkilatın isminin değiştirilerek “İstiklal Komitesi” olması, Türkiye’de fiyatların artması ve ekonomik sıkıntı, Azerbaycan’da anarşizm, İstanbul’da muhacirlerin yeniden bağımsız gruplar kurması, hususları yer almış.
10. Mektup **29 Aralık 1924’te yazılmış.** Mektupta 7 - ci sayıda mektuptan bölümlerin yayımlanacağı, daimi olarak Rusların Paris’te çıkan “Son Haberler” yayımını alması ve Hasan Beyin resmini bulamaması ve s. konular yazılmış.

11. Mektup **5 Mart 1925'te yazılmış**. Mektupta Azerbaycan hakkındaki malumatlar, bütün türk vatandaşlarının Kürdistan hadiseleri ile meşgul olması, Bakü'de M.Y.Caferov'un ve Z. Ahmetbeyov'un hapsi, İstanbul'da, "İstanbul'da ki Azerbaycanlıların karşılıklı yardımı Cemiyetinin kurulması, Bakü'den sürgüne gönderilen müsavatchıların ailelerine yardım yapılması, hususları yer almış.
12. Mektup **6 Mayıs 1925'te yazılmış**. Mektupta Paris'te öğrenim gören Mir Abdulla Vezirov'un feci ölümü, Ziver Beyin kendisini öldürmesinin sebepleri ve Çeka yanlılarına – Baba Eliyeva, Bağirova böyle bir konuda mektup yazması: "Sevinin ki, daha bir aydın Müslüman yaşamadı"; yaşadığı adresi değişmesi, yeni evinde evvelkine nispeten rutubet olması ve s. yazılmış.
13. Mektup, **5 Ağustos 1925'te yazılmış**. Mektupta Polonya Qoluvkonun gelişi ve onun ilginç malumatlar vermesi, Azerbaycan'da birçok aydının hapsi ve bazılarının ise hürriyetlerine kavuşmaları, B.Rıza-yev'in Bakü'de olması, M.Y. Vezirovun ise oraya gitmeye hazırlanması ve s.yazılmış.
14. Mektup **19 Eylül 1925'te yazılmış**. Mektupta Polonya Sefiri ile görüşüp yeterli kadar maddi destek alması, Kafkas Konfederasyonu idealinin savunulması, Polonya Dışişler Bakanlığına gerekli bilgilerin verilmesi yazılmış.
15. Mektup **23 Şubat 1926'da yazılmış**. Mektupta Azerbaycan-Türkiye arasındaki karşılıklı münasebetlerinde karşılıklı polemik çıkması, Polamiğe sebep Ayaz İshakovun (İshakinin) "Türk Ocakları"nda Vahit edebi türk dili hakkında büyük bir makalesinin çıkması ve makalede Türkiye Devletinin Sovyet Rusya'sında, Çin'de, İran'da yaşayan bütün türkdilli halkların müdafasını üzerine almasının önemi, "Vakit" gazetesinin muhabiri Aliheydar Amirin Rusya'da yaşayan türkdilli halkların Türkiye aleyhine siyaseten karalanması, Azerbaycan'ın kendi bağımsızlığını ilan etmesi yerine, Türkiye ile birleşmesinin öneminin vurgulanması ve s.bilgiler var.
16. Mektupta **19 Haziran 1926'da yazılmış**. Mektupta Azerbaycan'daki tutuklamalar, bazı türk vatandaşla-

rının da tutuklanması, Goluvkonun gelmesi, “Kafkas İstiklal Komitesi”nin kurulması, Fransız dilinde aylık yayım organının çıkarılması, A.M.Topçubaşı’nın oğlu Reşitin sağlığı ile ilgili rahatsızlığı, M.H.Hacınskinin oğlunun Bakü’den gelişi ve s. bilgiler yazılıyor.

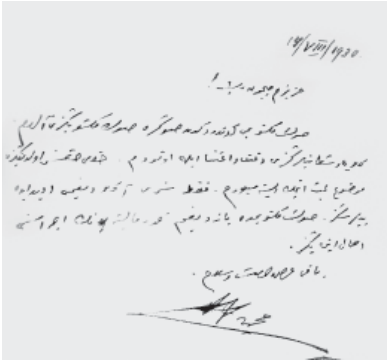
NOT: Bu mektuplar 2012 yılında Moskova’da Rus dilinde yayımlanan “A.M.Topçubaşı ve M.E.Resultzade’nin yazışmaları, 1923-1926 yıllar” (kitabın tertibi, ön söz ve kayıtlar S.M.İsakov’a aittir).

NOT: “A.M.Topçubaşı ile M.E.Resultzade’nin 1923-1926 yıllarını kapsayan yazışmalarında” 35 mektup kayıt altına alınmıştır. Bu mektuplardan 21’ini A.M.Topçubaşı, 16’sını ise M.E.Resultzade yazmıştır. Bazı mektuplar cevap karakteri taşımaktadır.

III. AZERBAJCAN’IN TANINMIŞ MARBUAT HADİMİ CEYHUN HACİBEYLİ’YE MUHACERETTE YAZDIĞI MEKTUPLAR

Bu mektupların genel sayısı **40 kadardır**. M.E.Resultzade bu mektupları 1922 yılının ekim ayından itibaren İstanbul’dan göndermeye başlamış. Sonraki mektupları ise yaşadığı diğer ülkelerden ve adreslerden göndermiş.

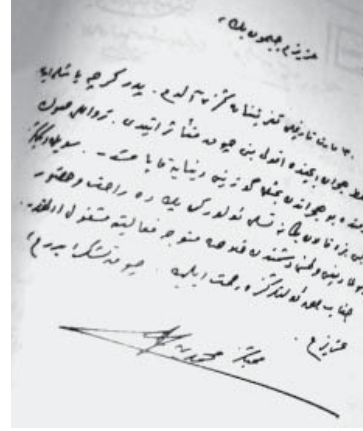
1.21 Ekim 1922; Mektupta, ayın 13’de işlerini bitireceğini ve oraya geldikten sonra vize almanın mümkün olacağını yazıyor.

2.17 Şubat 1924; mektupta “Yeni Kafkasya” dergisinin abone problemleri olduğunu, Ceyhun Beyin Fransa’da dergiye abone bulmasına yardımcı olmasını, Şair Ahmet Cevat’ın hapiste olduğu ve kendisine işkence yapıldığını, aynı zamanda Ceyhun Beyin makalesini de aldığını yazıyor.

3.10 Aralık 1932; mektup Varşova’dan (Slusevsua sokağı Nu:5/11) adresinden gönderilmiş. Mektupta “İstiklalın” birinci kanun tarihi 21’inci nüshasında “Kafkas Konfederasyonu” hakkında yapılacak işlemlerle ilgili anket açıldığı yazılıyor.”Bütün vatandaşlara müracaat esnasında tertip edilen bu anketin hedefi canlı bir sonuca ulaşmak için redaksiyon heyeti ile hususi müracaatla sizin de bu girişimde nazari dikkatinizi çekmeyi faydalı

görmüştür. Hazırlanan bu anketin önemini takdir ederek, müracaatımızı müracaatı cevapsız bırakmayacağınızı ümit eder, şimdiden teşekkürlerimi bildiririm. Anket nüshası bu mektuba eklenmiştir. **“İstiklal”in Baş Yazarı M.E.Resulzade**”

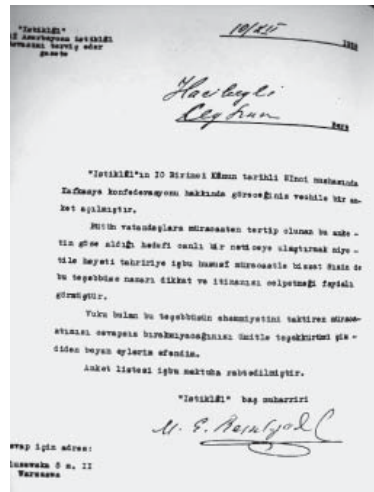
“İstiklal”in anketi:

1. **Kafkas Milletlerinin** istilasında oldukları Rusya’dan kurtarılmasını nasıl tasavvur edersiniz?
2. **Bahsi geçen** kurtuluş için Kafkasya’yı kıyas ederek bir birleşme düşüncesi olması takdirde bu milletler arasındaki birliği nasıl tasavvur ederiniz.?

-İstiklal devrine mahsus geçici bir ittifak şeklinde mi, yoksa daimi olacak şekilde federatif bir ittifak mı?

3. **Sizce Kafkasya’da Federasyonu** icap ettiren müşterek ihtiyaç ve amiller nedir.?
4. **Daimi ittifak ve federatif bir** bağlılık taraftarı olduğunuz takdirde, Kafkasya için Fedarasyonmu, yoksa Konfederasyonmu istersiniz? Ve ne için?
5. **“Kafkasya Konfederasyonu”**nun sizce müşterek ne gibi müesseseleri olmalıdır?
6. **Konfederasyon idealini** gerçekleştirmek için siyasi muhacirler sizce neler etmelidir?“

4. Mektup **6 Aralık 1954’te** yazılmış. Mektuptan: “Aziz ve muhterem Ceyhun bey! Münih’ten alınan kara haber buradaki vatanseverlerin derin üzüntülerine sebep oldu. Merhum Abdurrahman Fetelibeyli’nin uğradığı feci akibet herkeste gaddar düşmana karşı nefreti daha da kuvvetlendirmiştir. Azerbaycanlı İstiklalcilerin duydukları acıya tercüman olarak, merhumun en yakın arkadaşları Azerbaycan gru-

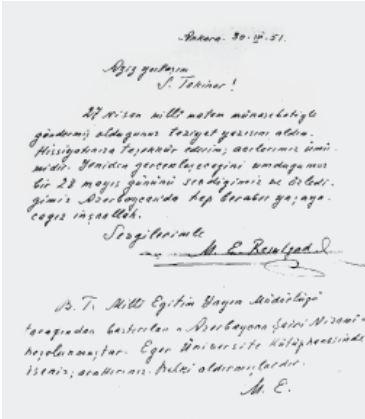

bunun bir temsilcisi olmakla size en samimi teşekkürlerimi ve candan taziyelerimi bildiriyorum. Yürütülen çetin mücadele de gaddar düşmana karşı ayık olmak şarttır. Mücadele devam edecektir. Saygılarımla, M.E.Resultzade”.

NOT:M.E.Resultzade, 3 Şubat 1929’da C.Hacıbeyli’ye İstanbul’dan. 14 ağustos 1930’dan itibaren de Varşova’dan mektuplar yazıyor.

NOT:Ceyhun Hacıbeyli’nin bu mektupları 2010 yılında Moskova’da M.E.Resultzade’nin Rus dilinde yayımlanan “Sbornik proizvedeneyi i pisem”(“Eserleri ve mektupları”) isimli kitapta yayımlanmıştır.

IV.Tanınmış muhacir Süleyman Tekiner’e yazdığı mektuplar

1.Mektup **29 Mayıs 1950’de** yazılmış. Mektuptan:“Aziz yurttaş **Süleyman Tekiner!** 28 Mayıs İstiklal günümüz münasebetiyle göndermiş olduğunuz kutlama yazınızı aldım. Açıkladığımız iyi dilekler için size teşekkür eder, sevgilerimi sunarım. Yurttaşların da karşılıklı selamları vardır. Dün “Halk Evinde” “Azerbaycan Kültür Derneği”nin düzenlediği “Çağdaş Azerbaycan Tarihi” konulu bir konferans verdim. İçinde yaşadığımız tarihin olaylarına temas ederek, harp esnasında memleketten yeni çıkan gençlerle

yaptığım görüşmelerdeki fikirlerini de hikaye ettim.**Vardığım sonuç:** nesiller arasındaki manevi bağların kopmamış olmasıdır. Bu düşüncenin canlı delili sizin gibi ülkülü aydınlarımızdır”.

2.Mektup **3 Şubat 1952’de** yazılmış. Mektuptan: “gönderilen mektubun alınması, Rus dilinde yayımlanan “Kafkas” dergisinin Münih’ten henüz gelmediği, yazılan açık mektubun müspet karşılanması, Almanca “Verbundestell”in “İrtibat karargahı” değil, “İrtibat heyeti” gibi tercüme edilmesinin teklifi ve s.”

3.Mektup **4 Mart 1952’de** yazılmış. Mektupta Süleyman Tekiner’in “Azerbaycan’da fikir hareketleri” konusunda konuşma yapmasının önemi, yeni bir derneğin kurulması, onun nasıl kurulacağı” yazılıyor.

4.Mektup **16 Nisan 1952’de** yazılmış. Mektupta: “Doktor Atamanın ondan Tekiner’in adresini alması, ayın 27’sinde yapılacak konferans için

yazışacağı, Mirza Bala ve A.Caferoğlu'nun da İstanbul'da konferans vermek için hazırlandıkları ve s² yazılıyor.

5.Mektup **19 Mart 1952'de** yazılmış. Mektupta: “16.04.1952 tarihli mektubun alınması, gösterilen ciddiyet ve alakaya teşekkür ederek, Konferansın bugün veya yarın yapılacağı, Ahmet Beyin fikirlerini tahmin etmesi, Sadık beye şüphenin olması, onun da toplantıya daveti” ve s.yazılıyor.

6. Mektup **13 Mayıs 1952'de** yazılmış. Mektuptan: “Musazade M. “Azerbaycan Cemiyetinin” kurulmasını bana haber vermişti. Sorduğum suallere hala cevap göndermemiş. Doktor İsmayılzade'nin Başkanlığında Amerika'da “Azerbaycan Birliği” kurulmuş. Birliğin sekreteri Zahit Handır”.

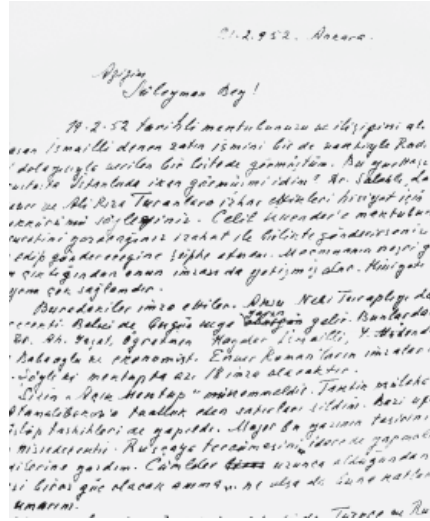
7. Mektup **29 Mayıs 1952'de** yazılmış; mektupta: “Azerbaycan Kültür Derneği” tarafından “Halk Evinde” 28 Mayıs İstiklal günü münasebetiyle toplantı düzenlediği, toplantıda henüz yayımlamadığı tarihi bir makalesini (Azerbaycan Cumhuriyeti) okuduğunu, toplantıda Kuzey Kafkasyalılarından birinin de kısa bir konuşma yaptığını yazıyor ve sonunda da 28 Mayıs münasebetiyle “Amerika'nın Sesi” radyosunu dinleye bildinizmi?”

8. Mektup **11 Haziran 1952'de** yazılmış. Mektupdan:“Bütün gücünüzle “Cemieti” elde tutmaya çalışın, yok eğer bu imkan olmazsa, o zaman tabii olarak yeni kültür cemiyeti kurmaya teşebbüs edilmelidir. “Emin Beysiz “Azerbaycan” isteyenlerin hedefi Emin bey değil. “İstiklalsiz Azerbaycan” diyemedikleri için şöyle söylüyorlar”.

9.Mektup **10 Ekim 1952'de** yazılmış. Mektuptan: “Azizim Süleyman! İmkan bulup on beş gün için Avrupa'ya gidebilirmisiniz? Cevabınız müspet ise hemen haber veriniz”.

10.Mektup **6 Haziran 1953'te** yazılmış.Mektuptan: “7.06.1953 tarihli mektubunuzu aldım. “Basın hayatında elli yıl” röportajınızı okudum. Burada arkadaşlar 20 Haziran'da yapılması düşünülen “gecenin” hazırlığı ile meşguldür”.

11. Mektup **23 Aralık 1954'te** yazılmış. Mektuptan:“Mektubunuzu aldım, merhum Mayor hakkındaki hissiyatınızı takdir ediyorum”. Sonra mektupta Azerbaycan'a yapılan müracaatlar vurgulanır.

12.Mektup **28 Aralık 1954**'te yazılmış. Mektupta Ceyhun Beyden mektup alınması, onların "Azerbaycan" dergisi için yazı istemesi yazılıyor..

NOT:*Bu mektupları M.E. Resulzade, Ankara'dan önce İstanbul'da, daha sonra Münih'te yaşayan dostu Süleyman Tekiner'e yazmış. Sayısı 48 kadar olan bu mektuplar Azerbaycan türkçesinde yazılmış. Mektuplar Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Arşiv İdaresinin S.Mümtaz adına "Edebiyat ve İncenanat" arşivinde N.Yagublu ismine ait bölümde muhafaza ediliyor.*

V. Prof. Fikret Türkmen'in arşivinde olan mektuplar

1.Mektup, **9 Kasım 1951**'de Ankara'dan Münih'e İshak Don Levina (ABŞ'nin Komüniste Karşı Mücadele Komitesi'nin temsilcisi) ingilizce yazılmış.

2.Mektup **28 Şubat 1952**'de Ankara'dan "Pan-Amerikan Ukraynalılar Konferansı"na – Dr.V.Sandora ingilizce yazılmış.

3.Mektup **28 Şubat 1952**'de Ankara'dan Dr. Ctibor Pokornya almanca yazılmış.

4.Mektup **19 Temmuz 1952**'de Ankara'dan "Azerbaycan Milli Merkezi" adına Başkan M.E.Resultzade ve Sekreter Kerim Oder imzasıyla ingilizce olarak Newyork'ta yaşayan

Dr. Hacıoğlu İsmayılzadeye yazılmış.

5.Mektup **4 Ekim 1952**'de türkçe Ali Beye yazılmış. "Kuzey Kafkas Milli Komitesi"nin Kafkas Konferansına verilen cevap ve meseleler hakkında düşüncelerini ifade ediyor.

6.Mektup **4 Ekim 1952**'de türkçe "Kuzey Kafkas Milli Komitesi" Başkanı A. Makamına yazılmış.

7.Mektup **7 Kasım 1952**'de türkçe Mirza Bala'ya Visbadende alınan kararlar ilgili yazılmış.

8.Tarihsiz mektup, ingilizce yazılmış. **Stalinle Hatıralarının yayımlanması** için "Hotel Weyein Sythst and Machsonale" şirketine yazdığı mektuptur.

NOT:*M.E.Resultzade'ye gelen cevap mektuplarından anlaşılıyor ki, onun başka kişilere de yazdığı mektuplar var.*

1) **Ekber Ağa Şeyhülislamov'un** Paris'ten gönderdiği **15 Şubat 1949** tarihli mektup. M.E.Resulzade'nin **4 Şubat 1949** tarihli mektubuna cevap verilmiş. Mektupta muhaceretteki Azerbaycanlıların sıkıntılarından bahsedilir.

2) E.Şeyhülislamovun Paris'ten gönderdiği **4 Nisan 1949** tarihli mektup. M.E.Resulzade'nin **20 Mart 1949** tarihli mektubuna cevaptır. Mektupta Azerbaycanlıların maddi ve manevi meselelerinden bahsedilir.

3) E.Şeyhülislamovun Paris'ten yazdığı **28 Aralık 1950** tarihli mektup. M.E.Resulzade'nin daha önce yazdığı bir mektuba cevaptır. Mektupta M.E.Resulzade'ye yanlış bilgiler verildiği, kendisinin gelip onunla görüşeceği ve açıklamalar yapacağı yazılmış.

4) Münih'ten **17.03.1951** tarihinde M.E.Resulzade'ye osmanlıca yazılan bu mektupta Avrupa'da yayımlanan dergi, Azerbaycanlılar, Amerika'daki durum, "Azeri Milliyetçiler Derneği", ABN meselesi, kafkaslılar arasındaki görüşmeler, gibi konularda ona bilgi veriliyor.

5) **17.05.1951** tarihli mektup; Türkçe yazılan bu mektupta M.E.Resulzade'nin, türkçeye çevirdiği "Nizami" kitabı hakkında teşekkür ediliyor. Mektup isimsiz.

6) E.Şeyhülislamovun Paris'ten yazdığı **16.09.1951** tarihli mektup; mektupta oradaki Darginlar, Gürcüler, Ermeniler ve bu meselelere ait konular hakkında M.E.Resulzade'ye bilgi veriliyor.

7) E.Şeyhülislamovun Paris'ten yazdığı **16.09.1951** tarihli rusca mektup.

8) **19.09.1951** tarihli Yusuf Kahramanoğlu'nun arapça yazdığı mektup. Mektupta Kafkas meselesi ve Azerbaycanlılar hakkında bilgi veriliyor.

9) **26.10.1951'de** Türkçe yazılmış mektupta M.E.Resulzade'nin 23.10.1951 tarihli mektubuna cevap veriliyor. Mektupta Avrupa'da yapılan görüşmelere ait bilgi veriliyor.

10) **23 Ekim 1951'de** Münih'ten "Amerika Azatlık Komitesi" tarafından M.E.Resulzade'ye yazılmış ingilizce mektup.

11) **26.10.1951'de** Paris'ten E.Şeyhülislamov'un M.E.Resulzade'ye rusca yazdığı cevap mektubu.

12) **7 Kasım 1951'de** ingilizce olarak yazılan mektup. M.E.Resulzade ile görüşen ve kendisinden bilgi alan şahsın teşekkür mektubudur. İsmi okunmuyor.

13) Mektup **8 Kasım 1951'de** ingilizce olarak "Milletlerarası İlişkiler" Profösörü Filip E. Moseley tarafından yazılmış.

14) Paris'ten **8.11.1951'de** yazılmış mektupta E.Şeyhülislamov, M.E. Resulzade'ye Ceyhun bey, İsmayıl Ekber ve kendisinin Azerbaycan adına yapmış oldukları görüşmeleri hakkında bilgi veriyor.

15) **26.01.1952 tarihli** mektup. M.E.Resultzade'nin 14.01.1952 tarihli mektubuna Yusuf Kahramanoğlu'nun cevabıdır. Mektupta "Kafkas Komitesi"ne yardım konusundan bahsediliyor.

16) **21 Şubat 1952** tarihli mektup. Kolombiya Üniversitesi Rusya Enstitüsü Profesörü Filip E. Moseley tarafından İngilizce olarak M.E.Resultzade'ye yazılmıştır.

17) **18 Ağustos 1952** tarihli İngilizce mektup. Filip Moseley tarafından M.E.Resultzade'ye yazılmıştır.

18) **9.04.1953 tarihli** mektupta Yusuf Kahramanoğlu, M.E.Resultzade'ye Azerbaycan meselesine dair bilgiler veriyor.

19) **17 Mart 1953** tarihli mektup. "Kaçkınlarla İlişkiler Derneği" adına B.E. Kuniholm tarafından, M.E.Resultzade'ye yazılmıştır.

20) **20 Nisan 1953** tarihli mektup. Amerika "Kaçkınlar Derneği" Başkanı Eric Kuniholm tarafından M.E.Resultzade'ye cevaben yazılmıştır.

21) **26 Mayıs 1953** tarihli İngilizce mektup. "Life İnternasional"ın Redektörü Con Feliks'in, M.E.Resultzade'ye Stalin'le Hatıralar kitabı hakkında yazdığı mektuptur.

22) **9 Haziran 1953** tarihli İngilizce mektup. "E.P.S. Levin ve Partners" yazarlar ve yayımcılar birliğinden M.E.Resultzade'ye yazılmıştır.

23) **26 Temmuz 1953** tarihli mektup. Vilyam H.Çemberlen tarafından M.E.Resultzade'ye yazılmış.

24) İstanbul'dan **19.11.1953** tarihinde M.E.Resultzade'ye gönderilmiş mektupta, gönderdiği para ve mahkemede şahitlik etmesi. Gönderen belli değil.

25) **20.07.1954'te** yazılmış mektupta Yusuf Kahramanoğlu "Paris Bloku" ile ilgili "Merkez"e katılıp katılmaması hususunda M.E.Resultzade'nin fikrini soruyor.

26) **18.11.1954 tarihli** Türkçe mektup Hamdullah Süphi Beye yazılmış. "Türk Yurdu"nun İstanbul'a taşınması ve ilk sayının gönderilmesine teşekkür ile ilgilidir.

27) **18.11.1954** tarihli mektup. Osmanlıcadır. Kime yazıldığı bilinmiyor. Kimliği tespit edilemeyen şahsa dostluktan bahsediliyor.

28) Tahran, **24.01.1955 tarihli** Türkçe mektup. M.E.Resultzade'nin 16.12.1954 tarihli mektubuna, Ejder Kurtulan, Adil Ahuntzade ve Ali Azerli'nin verdiği cevap mektubu ve Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına müracaatıdır. Bu mektupta o, İran'da yaşayan Azerbaycanlıların Türk kültüründen uzak kalmalarının dikkate alınmasını rica ediyor.

29) **Tarihsiz**, ingilizce olarak yazılan bu mektup. M.E.Resulzade'ye yazısının yayımlanmayacağına dair Newyork'tan "Colliers" şirketinin verdiği cevaptır.

Not:*Bu mektuplarla ilgili bilgiler Sebahattin Şimşir'in 1995'te Ankara'da yayımlanan "Mehmet Emin Resulzade'nin Türkiyedeki hayatı, faaliyetleri ve düşünceleri" isimli kitabından alınmıştır. Mektupların ise Prof.Dr.Fikret Türkmen'in özel arşivinde olduğu bildirilir.*

VI. Hamdullah Suphi Tanrıöver'e gönderdiği mektuplar

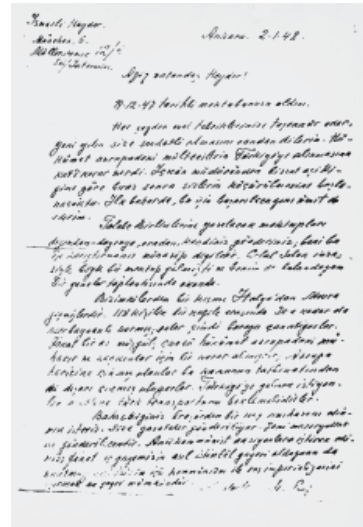
1. Mektup Paris'ten 29 Mart 1930'da yazılmış;
2. Mektup Varşova'dan 4 Mayıs 1930'da yazılmış;
3. Mektup Varşova'dan 20 Mayıs 1930'da yazılmış;

Bu mektuplarda Paris Konsolosluğunun ona vize vermediğini, Ankara'dan verilen talimata göre böyle davranıldığını, Kendisinin Türkiye'de yaşamasında sıkıntı varsa, bunun açıkça bildirilmesini istiyor.Bu mektuplarla ilgili geniş bilgi, Yücel Hacaloğlu'nun "Türk Dünyası Araştırmaları-Tarih" dergisinin Ağustos 1997 sayısının s.109'da yayımlanan "**Resulzade'den Tanrıöver'e mektuplar**" konulu makalesinde yer almıştır.

VII. Mehmet Kengerli'nin arşivinde olan mektuplar

1.Mektup **2 Ocak 1948'de** lejyoner Haydar Atak'a Ankara'dan yazılmış. Mektupta Hükümetin Avrupa'daki Azerbaycanlıların Türkiye'ye getirilmesi ile ilgili kararı vermesi, gelişlerin acele yapılmasına başlanması, antikomünist toplantılara iştirakin önemi ve istiklal gayerinin unutulmaması ve s. konular yazılmış.

2.Mektup **10 Aralık 1951'de** dostu Fuat beye yazılmış. Mektupta "Nüşhaların yayımlanması için "Müsavat Partisi"nin bir beyanatının gönderilmesi, türkçe, rusca ve ingilizce yakın günlerde gönderileceği bildirilmesi" yazılmış.

VIII. Diğer Mektuplar

1.M.E.Resultzade'nin Azerbaycan heyeti adına, Dışişleri Bakanı M.H. Hacınski'ye gönderdiği 6 Ağustos 1918 tarih ve 18 sayılı yazı. Yazıdan: **“Dışişleri Bakanı Sayın Mehmet Hasan Hacınski.** Ben bir daha Talat Paşa ve Enver Paşa ile görüştüm. Sual çok karanlıktı. Şimdi geçti. Onlar bana ümit verdiler. Ben Alman Sefiri Berisdorfolm la görüştüm.**Bakü'nün tarafsız** olması haberini gazeteye haber veren Tiflis temsilciliğindeki bir memurdan öğrendim...her ihtimale karşı Bakü meselesi önem arz ediyor. Ve Almanlar bolşeviklere tam azap vermek istemiyorlar. Lakin ne olursa olsun, siz Bakü'yü almalısınız. Herkes gerçeğin ne olduğunu anlasın. Eğer bu başarılı olursa iş tamamen başka karakter alır. Bolşevikler savaşmak ile korkutabilirler, Lakin ümit ediyorum ki, onlar savaşmayacaklar. Onlar halihazırda dahili heyecan içerisindedir. Enver Paşa son ana kadar güya Almanların, ingilizlerin Bakü'ye gelişlerine razı olmaya başladıklarını bildirir. Ben bunu sefirle görüşmelerimde de anladım.

Azerbaycan'ın Yetkili Heyetinin Başkanı - Mehmet Emin Resultzade”.

2.M.E.Resultzade'nin 1918 yılının eylül ayında İstanbul'dan Başbakan F. Hoyski'ye gönderdiği mektupta: “..siyasi ortamın tamamen değiştiğini, Vilson prensipleri çerçevesinde barış teklif edildiğini, Konferansın başarılı olmayacağını, Ermenilerin Karabağ'ı talep ettiklerini ve Avrupa'da mutlaka geç kalmadan görüşmelere başlanılmasının gerekliliği ifade edilerek, dönüş hazırlıklarına başladıklarını ve Ali Merdan Beyin Avrupa'ya gideceği” yazılmış.

Not:Bu mektuplar N.Yagublu'nun 1997 yılında basılan “Müsavat Partisinin Tarihi” isimli kitabında yayımlanmıştır.

3.Mektup, **19 Haziran 1940'ta Kırimlı Avukat Müstecip Ülküsal'a** (Romanya, güney Dobruca'nın Pazarlık şehrinde Türklerin yaşadığı yerde “Emel” Dergisini çıkaran)yazılmıştır.

Mektuptan: “Hadiselerin nasıl aksi istikamette geliştiği? Hayret etme noktasında olmayanların bile şimdi hayretler içerisinde kaldılar. Koca Fransa'nın kısa bir zamanda yardım ister duruma geldiğini görünce, Eylül faciası esnasında zavallı polonyalıları tenkit edenler, **hökm**en ibret almışlar. Bakalım daha neler olacak? İngiltere “mücadeleyi yürüteceğim” diyor.

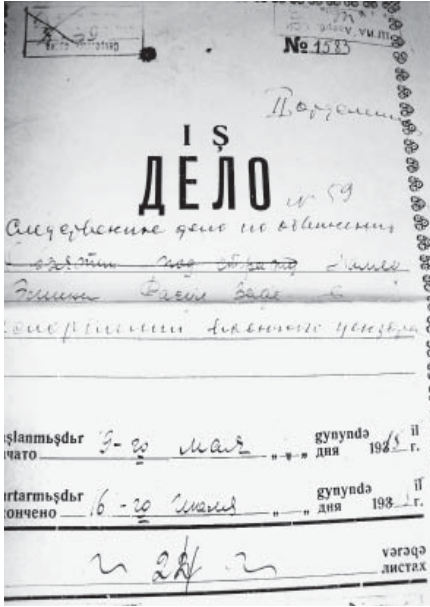
Fakat Almanya'yı kıtada yıkarak parçalayacak kuvvet nerededir?. Rusya'mı? Londra Moskova ile tekrar kur yapmaya başladı. Ancak Rusya'nın kurtaracağı bir vaziyet var mıdır? Uzun bir mücadele de batı devletleri gibi Almanya'nın da yorgun düşeceğini tahmin eden Stalin'de yanılmıştır. Bakalım hadiseler ne gösterecek? Her halde, tarihten, çok da tahmin edemediğimiz yollarla da olsa, hadiselerin sonunu milli gayelerimiz için uygun bir şekilde koymasını temenni edelim”.

Bak: Müstecib Ülküsal. “Kırım Yollarında bir ömür hatıralar”. Ankara-1999

4. Mektup **6 Ekim 1937'de** Varşova'dan, “Azerbaycan Milli Merkezi”nin Genel Sekreteri Abbas Atamalıbeyov'a yazılmış. Mektup ”Müsavat” partisinin “Milli Merkezdeki” temsil heyetindeki değişiklik kararı ile ilgilidir. Mustafa Vekilli ve Ahmet Caferoğlu'nun Parti Divanının kararı ile “Milli Merkez'de temsilci olmadıkları bildirilmiş.

5.Mektup Ağustos 1936'da Polonya yetkilisi İ.Skarjinskiye yazılmış. Mektup “Müsavat” Partisinin Varşova'da yapılan toplantısının bilgilerinin gönderilmesi hakkındadır.

SORGULAMA YÖNTEMLERİ

Milli Azərbaycan Cumhuriyeti'nin banisi Mehmet Emin Resulzade, siyasi faaliyeti devrinde **hem söz, hem de özgür** yayım yapılması yolunda yapmış olduğu çalışmalarını sonucunda büyük mücadele vermiştir. Çar Rusya'sı döneminde basın üzerinde ki baskılara da ciddi anlamsa itirazını ortaya koymuştur.

M.E.Resulzade'nin düşünce ve yazma konusunda mücadelesi ayrıca işlenmesi gereken bir konudur. O ilk makalesini **1903'te Mayıs ayında "Şarki- Rus" adlı gazetede** yayımlar. Daha sonraları ise özgür ifadenin savunucusu olarak görülür. O aynı zamanda bu matbuat özgürlüğü konu-

nu yazılarında sürekli işlemiş, bu konuda önemli fikirler ileri sürmüştür. O bu değerli düşüncelerini 1910 yılının 22 ağustos tarihinde Tahran'da yayımladığı "İrani Nov" gazetesindeki "Mabuat Azatlığı" ("Basın özgürlüğü") makalesinde ele almıştır. Bu makalede fikirler basın ve ifade özgürlüğü konusunda öğrenilmesi gerekenleri anlatır. **M.E.Resulzade mayıs 1915'te kendi yönettiği "Yeni İkbal" adlı gazetede çıkan bir yazının çıkarılması onu ciddi anlamda rahatsız eder.**

Resulzade'nin hapsedilmesini asıl nedeni ne idi?

1853 sayılı sorgulama işleminin nedenleri

Azərbaycan Cumhuriyyətinin Milli Arşiv İdaresi'nin Tarih bölümünün 46 sayılı bölümündə bu konuda ciddi belgələr vardır. Bu belgələr, M.E.Resulzade'nin sorgulanmasıyla ilgilidir. Bu belgələrdə Bakü şəhər idaresinin **19 Mayıs 1915 tarixində aldığı kararla hapsedildiği görülməkdədir.** Alınan kararda onun hapsindəki 23. Maddə iç kargaşanın olduğu mahallərdə onun təhrik edici işlər yaptığı iddia edilməkdədir. Bu ithamlarla hapsedilən Resulzade, ifadə edildiği kimi Bakü'də tutuklanmış və "Yeni İkbal"

gazetesinde bir yazıda olağanüstü durumun sansür uygulamasını eleştirmesi neden olduğu anlaşılmaktadır.

Savaş - Sansür

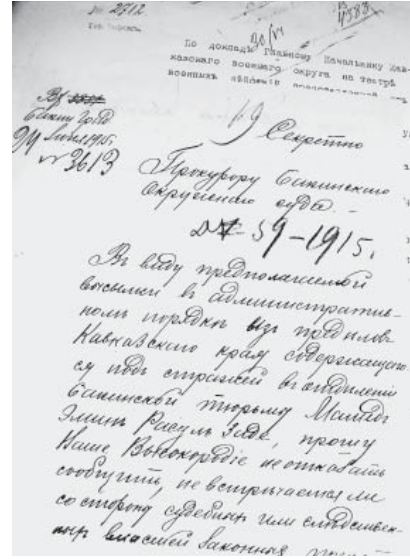
Ledoxovski'nin itham ve açıklamaları

Bakü şehir reisi **Martinov** sorgulamaya karşı verdiği açıklamada, savaş sansür Ledoxovski'nin ifadesine bağlı olarak M.E.Resulzade **11 Mayıs 1915**'te akşam saatlerinde Bakü telgraf idaresine geldiğini, burada görevli olan savaş sansür heyetinin odasında İmamverdibeyov'a sert şekilde itiraz ettiği görülmektedir. M.E.Resulzade "Yeni İkbal" gazetesinde yayımlanan Bakü Guberniyası Halk Faaliyeti okulu direktörüne ait olan bir bilgiyi sayfadan çıkardığına göre diğer iddiaların- İ.A.Melikov ve V.K.Freydin'in yanında İmamverdibeyov'a bağlı olduğunu iddia eder.

Bu ithamda belirtilmektedir ki; akşam saat yirmi sularında M.E.Resulzade **Graf Ledoxovski'ye** gelerek yazının çıkarılmasını ona bildirmiştir. Graf Ledoxovski ve onun tavsiyesiyle yazının çıkarıldığını söylemiştir. Resulzade, onunla tartışmış ve yüksek sesle konuştuğu yazılmaktadır. Bundan sonra da Ledoxovski onun tutuklanmasını talep etmiştir.

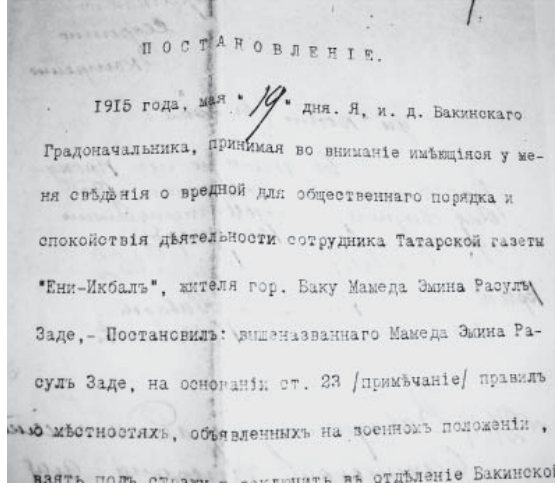
M.E.Resulzade olanlar karşısında kimseden özür dilemedi

Graf Ledoxovski'nin sunumundan sonra **M.E.Resulzade Bakü şehir reisi Martinov'un** makamına getirilmiş, kendisinin özür istemesi istenmiştir. Bu konuda yapılan yorumlarda şöyle denilmektedir. Eğer o bu özür işlemini yaparsa, durum yeniden değerlendirilebilir. Ancak M.E.Resulzade Martinov'un bu teklifini ret etmiştir. Kesin şekilde itirazını belirterek, bundan böyle şehir meclisi reisi Martinov Onun özür dilememekte direndiğini görerek, onun hapsedilmesine karar vermiştir.

Sansür protokollerine ait bilgi

M.E.Resultzade'nin hapsedilmesi konusunda düzenlenen protokolde önemli hususlar vardır. Aslında bu bilgiler onun siyasal yaşamının öğrenilmesi için oldukça önemlidir.Örneğin bir yerde onun cemiyet için “zararlı” olduğu söylenmiştir. Ahmet Ağaoğlu'nun “zararlı” şeklinde değerlendirdiği görüş “İrşad” gazetesinin emektaşı olduğu aynı zamanda

“Hümmet” partisinin aktif bir üyesi olmasıdır diye değerlendirilmiştir. Ancak onun İran’da saklandığı dönemlerde tutuklanması mümkün olmamış, hatta Tahran’da “İrani Nov” gazetesini yayımlamıştır. Bu faaliyetleriyle aslında Tahran’daki Rus elçisinin talebiyle ülkeden çıkarılmıştır. Gizli olarak, “Genç Türkler” grubunun önerisiyle Bakü’ye gelmiş, oradan da İstanbul’a geçmiştir. **Türkiye’de Rusya aleyhine “Tanin” adlı gazetede çalışmıştır.** 1913’te Rusya’daki hanedan Romanov ailesinin iktidarda olmanın 300. Yılı nedeniyle çıkarılan genel aflu, Bakü’ye döner ve “İkbal” gazetesinde işe başlar.

M.E.Resultzade'nin hapsedilmesiyle ilgili olarak hazırlanana sansür protokolünde şöyle geçmektedir. Onun Türkler arasında büyük nüfuzu vardır. Üstelik “Müslüman Hayriye Cemiyetinin” sekreteridir.

M.E.Resultzade'nin cezaevinde aranışı

6 Haziran 1915’te tutuklandığında Bakü özel jandarma kampüsünün amiri Lixovski'nin önderliğinde tercümanlar Rızabeyov’un, Malikyanov’un iştirakiyle onun yazdıkları incelenir. Belirlenen durumla, ortaya çıkmaktadır ki, M.E.Resultzade ile ilgili olarak yapılan araştırmalar ve elde edilemeyen bilgiler onun cezaevinde **tutuklu kalmasında hiçbir hukuki usulsüzlüğün olmadığıdır.**

Tutukluluğun sona ermesi

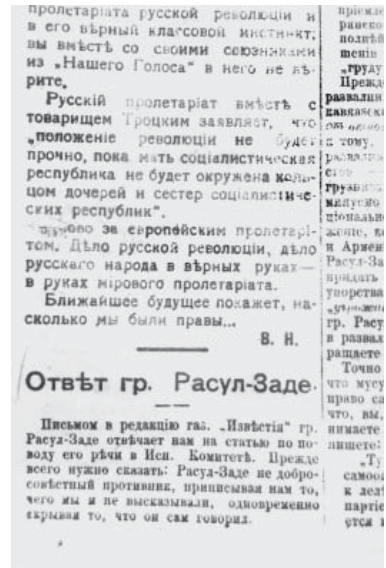
25 Temmuz 1915'te özel idare reisinin yazılı bilgisinde (N2712) Resulzade'nin hapisten çıkarıldığı anlatılır. Bakü şehir Palkovniki Martinov cezaevi müdürüne yazdığı notta 3788 sayılı bilgiyle M.E.Resulzade'nin başka vukuat olmaması halinde serbest kalmasını önerir. Böylelikle, M.E. Resulzade söz ve yazı yazma müdafaasıyla kendi halkının ister siyasi, ister yayım ve söz yoluyla mücadele eden ve takiplerle hayatı geçer. **M.E.Resulzade bundan beş yıl sonra 1920 Ağustos ayında yeniden tutuklanarak ceza evine koyulur.** Bu defa ise eski suçlamalarla ilgili olmayıp, Azerbaycan İstiklali uğrunda yürüttüğü mücadele olacaktır.

M.E.RESULZADE’NİN ALEYHİNDE YAZILAN YAZILAR

Çarizm Rusyası devrinde

M.E.Resultzade'nin Azerbaycan'ın İstiklali uğrunda verdiği savaşta, tutuklanması, takibatlara maruz kalması ve bunun yanında yapılan karalamalar, şantaj ve yalan iftiralara muhatap olduğu görülmüştür.

Ona karşı bu şekilde yapılan saldırıların tertipçilerinin başında **Stepan Şaumyan**'dır. 16 aralık 1817 tarihinde Lenin tarafından Kafkasya Fevkalde Komseri olarak tayin edilen, 1918 Mart'ında Bakü'de yaşanan katliam sırasında Bakü ve civar yerleşim yerlerinde inkılabı destekleme komitesine de başkanlık eden Şaumyan, 17 Şubat 1918'de "Bakinskiy Raboçiy" gazetesinde "Vatandaş Resultzade'ye cevap" başlıklı yazısında bütün ki-niyle M.E.Resultzade'nin savunduğu Azerbaycan'ın istiklali idealine karşı durarak, şöyle yazıyordu: "Tutalım ki, Resultzade'nin kendisi inkilabi kay-da-kanun berpası namına milli blokların oluşumuna şahsen iştirak etsin. Tutalım ki, onun objektif niyetleri billur gibi safdır. Lakin objektif surette onun faaliyeti aksi netice verecektir. Ona göre ki, sınıfın siyaseti bu veya

S.Şaumyanın M.E.Resultzadenin aleyhine yazdığı cevap. «Bakinskiy Raboçiy» («Bakü işçisi») gazetesi, 1918

diğer şahsiyetin iyi niyetlerinden değil, sınıfı niyetlerinden ileri gelir. Buna göre de "Müsavat" Partisinin ne gibi programı olmasına o kadar önem vermiyoruz.

Yok, Vatandaş Resulzade,Kafkasyayı viraneye biz değil, siz çevireceksiniz. Siz artık onu viraneye çeviriyorsunuz...

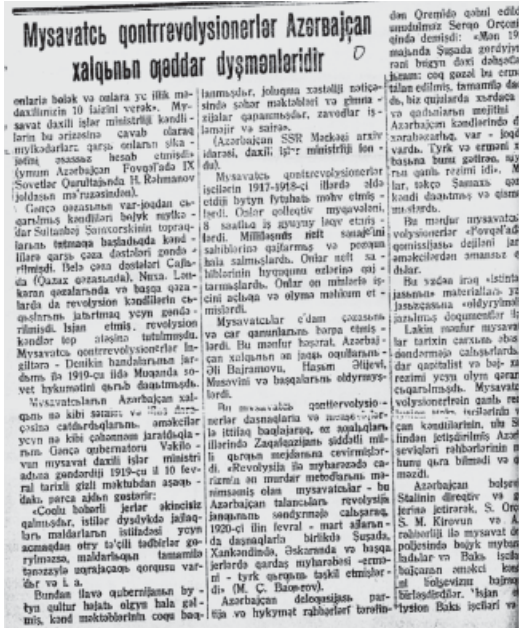
...Vatandaş Resulzade, Size öyle geliyor ki, bolşeviklerin Ermenistan'a ve Azerbaycanlılara bakışları farklıdır. Lakin siz derinden ve çok yanılıyorsunuz.

Vatandaş Resulzade, Şimdi sizde anlamalısınız ki,“kaide-kanun” söylenende siz sadece burjuva-mülkdar “ozertliğini”, burjuva Ramanov kaide-kanununu nazarda tutuyorsunuz. Şimdi sizin içinde aşıkardır ki, Siz alayları şahsevenlere karşı savaş için hazırlamıyorsunuz. Çünkü onlar hiç de size “bir çok virane bahasına” kayde-kanun yapmaya mani olmuyorlar, aksine bir çok viraneliğin yardımı ile kendi kayde-kanunlarınızı yapmanıza yardım ediyorlar”.

“Bakinskiy Raboçiy”, 17 Şubat 1918.

M.E.Resulzadenin aleyhine sovyet Azerbaycanında tebliğat

Azerbaycan'ın işgal edildiği **28 Nisan 1920 tarihinden** itibaren, bolşevikler M.E.Resulzade ve onun lideri olduğu Müsavat Partisi aleyhine yayım yapmaya başladılar.Azerbaycan Komünist Partisine liderlik edenler, Azerbaycan Hükümetinde görev alanlar, konuşmalarında ve yazılarında devamlı olarak M.E.Resulzade ve Müsavat Partisini hedef göstermişlerdir.Azerbaycanlı Komünistler N.Nerimanov, A.Karayev, M.D.Hüseynov, M.C.Bağirov, Azerbaycan Komünist Partisi Genel Sekreterleri Polonski, Mirzoyan, bu sahada büyük gayret göstermişlerdir. Meşhur bolşeviklerden S.Orconikidze ise Bakü'de yaptığı bir konuşmasında der: “Benim cebimde M.E.Resulzade'nin kitabı var. Müsavatın Lideri talep ediyor ki, yoldaş Ruslar Azerbaycanı terk etsinler. Yok, onlar buradan gitmeyecekler”.

1920-30'lu yıllarda, Bakü'de ve Moskova'da yayımlanan "Komünist", "Bakinskiy Raboçiy", "Pravda" gazeteleri M.E.Resultzade ve müsavatçılara karşı yöneltilen yazılara özel önem vererek yayımlıyorlardı.

O devirde Sovyetler Birliği Komünist Partisi Lideri İ.V.Stalin ise Azerbaycan komünistlerine M.E.Resultzade aleyhine yayım yapılması için özel talimat vermişti.

Not: N.Yagublu. "Müsavat partisinin Tarihi". Bakü, 1997, s. 162-164.

Sovyetler Birliği-SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) devrinde M.E.Resultzade ve onun başkanlık ettiği "Müsavat" Partisi aleyhine yazılmış kitaplar

Azerbaycan türkçesinde:

1. Ratqauzer Y. Şura Azerbaycanı uğrunda savaş. B., 1920.
2. Rayevski A. Müsavat Partisi ve onun aksi inkılapçılığı. B.,1929.

Rus dilinde:

1. A. Garayev. Yakın geçmişten. Bakü, 1923
2. M. Guliyev. Azerbaycan'da Ekim düşmanları. Bakü, 1927
3. M. D. Hüseyinov. Türk Demokratik Federalist Partisi Müsavat- geçmişte ve şimdi. Bakü, 1927
4. A.Rayevski. İngiliz tecavüzü ve Müsavat hükümeti. Bakü, 1927
5. A. Steklov. Müsavat Azerbacan'ının ordusu. Bakü, 1928
6. A. Garayev. Bakü proletaryası ve Azerbaycan köyü. Bakü, 1929
7. A.Rayevski. Müsavat hükümeti Versal konferansında. Azerbaycan Müsavat temsilcilerinin bilgileri. Bakü, 1931
8. N.Pçelin.Müsavat döneminde (1918-1920) köylü meselesi.
9. Azerbaycan'da dış güçlerin baskını ve iç savaş tarihinden. Bakü 1957.

Bolşeviklerin ithamlarına cevabı

M.E.Resultzade aleyhine yapılmış bolşevik ithamlarına karşı siyemli olarak cevaplar vermiştir. Onun muhacerette yayımladığı "Yeni Kafkasya", "Azeri Türk", "Odlu Yurt", "Kurtuluş", dergilerinde ve "İstiklal" gazetesinde bolşevik işgalinin içyüzünü açıklayan çok sayıda yazısını bulmak mümkündür.

M.E.Resulzade'nin Türkiye'de, Almanya'da, Polonya'da muhtelif dillerde yayımladığı kitaplarda Sovyet rejimi keskin bir biçimde tenkit edilir ve Sovyet İmparatorluğunun müstemleke siyasetinin asıl mahiyeti açıklanıyordu: Bu kitaplar:

- 1) **“Azerbaycan Cumhuriyeti”**. İstanbul, 1923,
- 2) **“Rusya’da siyasi vaziyet”**. İstanbul, 1925,
- 3) **“Milliyet meselesinde bolşevik nazariyatı ile ameliyatı”** (“Milliyet ve Bolşevizm” makaleleri). İstanbul, 1928,
- 4) **“Bolşeviklerin Doğu siyaseti”** (“Milliyet ve Bolşevizm” makaleleri). İstanbul, 1928.
- 5) **“Azerbaycan bağımsızlığı uğrunda savaş”**. Varşova, 1938.

**Muhacerette aleyhine yazılan kitaplar – “Yıkılan Putlar”,
“Biz ve Onlar”**

1. Ş. Rüstembeyli. Yıkılan putlar. İstanbul, 1933.
2. Ş. Rüstembeyli. M.E.Resulzade'nin facievi sükutu. İstanbul, 1935.
3. N.Şeyhzamanlı. Biz ve Onlar. “Milli Mecmua” matbaası, 1934.

Muhaceret hayatının ağır şartları içerisinde yaşayan Azerbaycanlılar arasında fikir ayrılıkları ve muhalefet bazı hallerde kendisini göstermiştir. “Müsavat”ın Dışişleri Bürosu Yöneticilerinden Şefi Rüstembeyli, Halil Hasmemmedov, Mustafa Vekilov (Vekilli) ve parti üyesi Nağı Şeyhzamanlı ve daha sonra Fuad Emircan M.E.Resulzade'ye karşı muhalefet etmişlerdir.

1934 yılında Şefi Rüstembeyli **“Yıkılan Putlar”**, Nağı Şeyhzamanlı ise **“Biz ve Onlar”** kitaplarını yayımlamışlardı. Bu şahıslar Partinin nizam ve intizamına tabi olmaktan imtina ederek, müstakil çalışacaklarını açıklamışlardır. Onlar M.E.Resulzade'nin Paris'e gidip A.M.Topçubaşı ile görüşmeler yapmasına karşı çıkarak, onu “İran'a ayrılan parayı kendisinde sakladığı” gibi ithamlarla karalamaya çalışmışlardır. (Sonradan anlaşılmış ki, M.E.Resulzade'nin ayrılan parayı İran'a gönderdiği belgelerle ispat edilmiştir).

M.E.Resulzade, muhaliflere üzüntüyle seslenerdi: “Yeter ki, biz bize düşman olmayalım; yeter ki, hürriyet ve istiklal aşkı ile yanan biz mefkûreciler hayır ile şerri ayırt edelim”.

Muhacerette aleyhine yazılanlara cevabı – “Şefibeycilik”

Bu ithamları cevaplandırmak maksadıyla M.E.Resulzade “Şefibeycilik” kitabını yazarak yayımlamıştır.

M.E.Resulzade, aleyhine yazılan asılsız ithamlara şöyle cevap verir: “Muhacereti dağıtmak- budur bolşeviklerin göze aldıkları aktüel meselelerden biri... Düşman bunu istiyor. O istiyor ki, biz dağılalım, aramızda tesanüt ve birlik olmasın.

...Unutmayalım ki, yolumuz hürriyet ve istiklal yolu, kayemiz yüksek ve mukaddestir. Şehit mezarları ile yapılmış bir yoldan gidiyoruz. Düşmanı sevindirmeye hakkımız yoktur.

Fitneden korunmak vazifemizdir.

Muhaceret efratı (ferdleri) üzerinde nüfuzu olan vatandaşların en büyük vazifesi, fitneyi görmek ve gafilleri uyandırarak, düşman tuzağını bunlara göstermektir!”

M.E.Resulzade. Şefibeycilik. 1934.

Fuat Emircan’ın itirafı

Azerbaycan istiklal mücadelesinin yılmaz savunucularından Azerbaycan Milli Merkezi Başkanlığı da yapmış **Dr. Mehmet Kengerli** hatıralarında “...Muhafif olanların çoğu sonradan hatalarını anlamış, pişman olmuş ve yeniden M.E.Resulzade ile faaliyetlerini devam ettirmişlerdir” yazıyordu.

Azerbaycan’ın ünlü isimlerinden, “Azerbaycan Milli Komitesi”nin Başkan Yardımcısı, Berlin’de yayımlanan Azerbaycan lejyonerlerinin “Azerbaycan” gazetesinin mesul editörlüğünü yapmış olan Fuat Emircan’ın (Azerbaycan’ın istiklal devri olan 1918-1920 yıllarında Maliye Bakanlığı yapmış olan Abdülali Emircanovun oğlu) itirafı: “Benim vaktiyle sayın M.E.Re-

sulzade ve müsavatchılara karşı aldığım tutum herkesçe malumdur. Bunu da hiçbir zaman inkar etmedim. Fakat dünya üzerinde dürüst hiçbir insan benim ve vatandaşların şahısları aleyhine veya vatanperverlik veya milliyetçiliklerinden şüphe edecek bir tek kelimenin bile ağızımdan çıktığına dair bir tek örnek gösterilemez.

Ben vaktiyle müsavatchıların ve sayın M.E.Resulzade'nin muhaceret-teki taktiklerinin doğru bulmadığım için onlarla uyuşamıyordum.

Bugün onlara dostane el uzattımsa, bundan kızaracak küçüklükte bir insan değilim, zira Avrupa kütüphanelerini dolaşıp, Azerbaycan'a ait her eserin muhacerette yalnız onlardan çıktığını gözlerimle gördükten, başkalarının ancak fırsat zuhur ettikçe veya işlerine geldikçe milli faaliyetle meşgul oldukları halde, onların disiplinli, mütenasip, devamlı ve faal bir şekilde kendilerini tamamıyla bu işe verdiklerini müşahede ettikten, bol-bol para vaad edilen "Visbaden" toplantısına ilk defa olarak kendileri davet edildikleri halde, Ruslarla bu vaziyet ve şerait dahilinde bir masaya oturmayacaklarını ilgililere bildirdiklerini yakinen bildikten, milli yolda sapasağlam durduklarına...bütün mevcudiyetimle inandıktan sonra...programları, hattı-hareketleri sarih olan ve üstelik milli yoldaki pozisyonları uzun tecrübelerle denenen bu grupla teşriki mesai edeceğim aşikar ve bedihidir!"

Dr.M.Kengerli. Fuat Emircan."Azerbaycan" dergisi Ankara, 1995, sayı: 304.

Azerbaycan'ın bağımsızlık döneminde aleyhine yazılanlar

1993 yılının ekim ayında yapılan yeni Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra, Azerbaycan Milli Kurtuluş Harekatının büyük ideologu, Müstakil demokratik Azerbaycan'ın banisi M.E.Resulzade'ye karşı haksız ithamlar yapılmaya başlandı. Tarihi çarpıtmaya yönelik bu ithamlara "Müsavat" Partisi gerekli cevapları vermiştir. 30 ekim 1993 tarihinde yayımlanan beyanatta: "...Azerbaycan'ın Milli Bağımsızlık hareketi ve istiklali tarihinde görkemli rol oynayan en büyük şahsiyetlerden biri M.E.Resulzade'dir. Milli tarihimizde demokratik prensiplerle kurulan bağımsız devletimizin kurulması M.E.Resulzade'nin ismiyle anılmaktadır....Azerbaycan'ın bağımsızlığı yolunda büyük hizmetler vermiş M.E. Resulzade'ye karşı şimdiki iktidar soğuk ve üvey evlat muamelesi gösteriyor. Bu tesadüf mü? 70 yıllık esaretten sonra Vatanında ismi yükselen bu muhteşem şahsiyete yeniden saldırı yapılarak, Devlet Dairelerinden

resimleri kaldırılıyor. Acınılacaklı haldir ki, bu seviyesiz adımlar devlet tarafından atılıyor. Eğer bu zararlı düşünce vaktiyle iktidardaki müsavatchılara kıskançlık sebebiyle başlatılmışsa, şimdi ideolojik tahribat seviyesine getirilmiştir. İnanmak istiyoruz ki, şimdiki iktidar milli tarihimize, tanınmış şahsiyetlerimize üvey evlat muamelesi yapmaktan imtina ederek, halkımızın muhteşem oğlu, **Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin banisi Mehmet Emin Resulzade ismine saygı gösterilmesine mani olmayacaktır**”.

1995 yılında iktidar yanlısı basın yayın organlarında, muhtelif şahıslar tarafından M.E.Resulzade'ye harşı haksız ithamlar yapılmıştır. **13 ocak 1995** tarihli “Açık söz” gazetesinde R.Ağayev “Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti” Yöneticilerinin ülkenin altınlarını dışarıya taşıma” konusundaki düşüncelerini aktarmıştı. Parti, Müsavat ve istiklal tarihimizin kuruluşuna yöneltilen böylesine temelsiz ve sahte iftiralarla ilgili olarak konuyu mahkemeye taşıyarak suç duyurusunda bulunmuştu.

1995 yılının 30 mayıs günü başlayan mahkeme süreci bir süre devam etmiş ve R. Ağayev'in ileri sürdüğü bu fikirlerin hiçbir belgeye ve hukuk kurallarına uymadığı ispat edilmiş olsa da hâkim kanuna aykırı bir karar çıkarmıştı. Kararda şunlara işaret ediliyordu: “Mahkeme, tarafları dinleyerek ve toplanan belgeleri değerlendirerek savunmanın aşağıda gösterildiği gibi olmaması gerekmektedir. İddia makamı kendi söylemlerinde 1918-1920 yılları arasında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti meclisinde müsavatchılar çoğunluğu ellerinde bulunduruyordu. **Davacı, “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti liderleri” diyerek Müsavat Partisi'ni kastetmiştir.**

Mahkeme, iddia makamının bu tür söylemlerini kabul etmiyor (Bana, Azerbaycan için faydalı olan başka bir dönemi söyleyin. Müsavatchıların devrini mi söylüyorsunuz...). Karşı tarafın ileri sürdüğü bu fikirler mahkeme tarafından, “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti” tarihinde Müsavat devri o dönemde AHC liderlerinin çoğunluğunu “Müsavat” Partisi'ne üye olduklarından dolayı bu şekilde adlandırıyor.

Diğer taraftan makalede parti değil AHC liderleri, yani Cumhuriyet'i yöneten, lider konumundaki şahıslara işaret ediliyor. Bu durumda “Müsavat Partisi'nin konuyla ilgili olarak davacı olarak kabul edilmesi doğru değildir.

Kararda sivil prosedürle ilgili **kanunun 195,198 ve 200. maddeler** ciddi şekilde çiğnenmiş ve henüz sürecin başında gazetecilerin çekim yapmasına izin verilmemişti.

Hâkimin kanuna aykırı olarak **5 Haziran 1995 tarihinde** verdiği kararla ilgili olarak Müsavat Partisi de Bakü vilayet mahkemesine müracaat etmişti. Tem-

yizle ilgili şikâyeti değerlendiren vilayet mahkemesi Sivil Konularla İlgili Kurulu'nun 27 haziran tarihli kararı ile hâkimin kararı bozulmuştur.

1993 Haziran olaylarından sonra çeşitli basın organlarında Milli Kurtuluş hareketimizin büyük önderi M. E. Resulzade'ye karşı asılsız saldırılar devam etmekte, tarihî belgelere dayanmayan düşüncelerin yayılmasına çalışılıyordu. İleri sürülen bazı fikirler: **“Resulzade'nin önder, lider, kurucu seviyesine yükseltilmesi neye hizmet ediyor?”**, “Resulzade'nin hükümette görev alamaması”, “Nedense araştırmacılar Gence dönemini 1-2 paragrafla geçiştirmekle yetiniyor, Nuri Paşa-Resulzade çekişmesini açıklamak istemiyorlar” ve s.

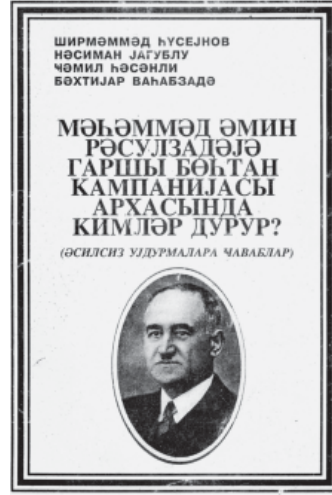
Bu durumda, bolşevik yönümlü, tarihi şahsiyetlere komünist ahlak tarzı ile saldırma yolunu seçenler, sanki 1920-1930'uncu yıllardaki Alihaydar Karayev, Mir Cafer Bağirov gibilerin ananelerini devam ettiriyorlar. Bilmiyorlar ki, M.E.Resulzade tarihin bütün sınavlarından şerefle çıkmış, milli müstakillik uğrunda Azerbaycan davasının yorulmaz mücahididir. **“Yoktan bir bayrak yükselterek**, müstakil Azerbaycan devleti kuran M.E.Resulzade ve onun yakın silah arkadaşları F.Hoyski, A.M.Topçubaşı, N.Yusufbeyli, H.Ağayev gibileri istiklal tarihimizden karalayarak uzaklaştırmak gayri mümkündür. Sovyet hükümetinin **70 yıllık aksi propaganda** sistemi bu işi başaramadı ve bu şahsiyetler halkımızın bağrında yaşamaya devam etmektedirler.

İktidar basın yayın organlarında yayımlanan böyle sahte ithamlara, muhalefet, **“Azatlık” ve “Yeni Müsavat” gazetelerinde** gerekli cevapları vermişlerdir.

M.E.Resulzade İrsinin tanınmış araştırmacıları yazılarında böyle ithamların hiçbir tutarlılığı olmadığını ilmi ve tarihi belgelerle ispat etmişlerdir.

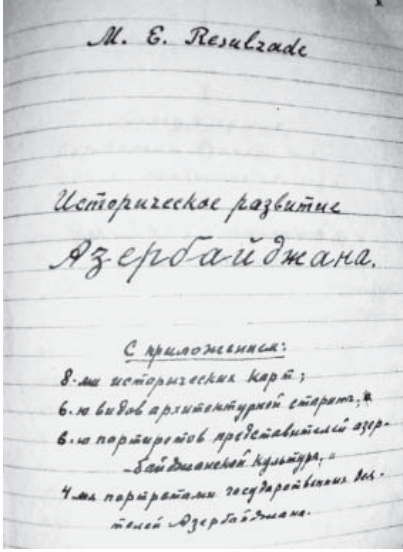
1998 yılında “Müsavat” Partisinin desteğiyle, N.Yagublu'nun editörlüğünde yayıma hazırlanan **“Mehmet Emin Resulzade'ye karşı yapılan İftira kampanyasının arkasında kimler var? (Asılsız uydurmalara cevaplar)” kitabı** yayımlanmıştır. Kitapta, Şirmemmed Hüseyinov, Nesiman Yagublu, Cemil Hesenli, Bahtiyar Vahapzade'nin yazı ve makaleleri yayımlanmıştır.

Not: N.Yagublu. “Müsavat” Partisinin tarihi. Bakü, 1997.

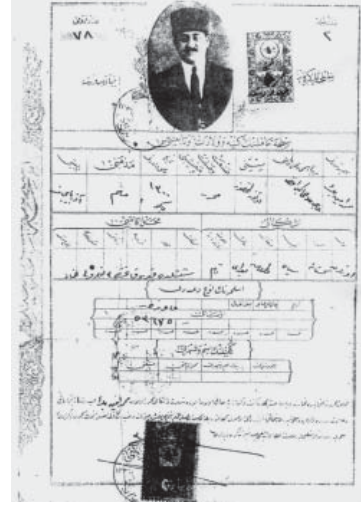

“Mehmet Emin Resulzade'ye karşı yapılan İftira kampanyasının arkasında kimler var? (Asılsız uydurmalara cevaplar)” Bakü, 1998

ÖZEL BELGELERİ

Kendi el yazısı ile

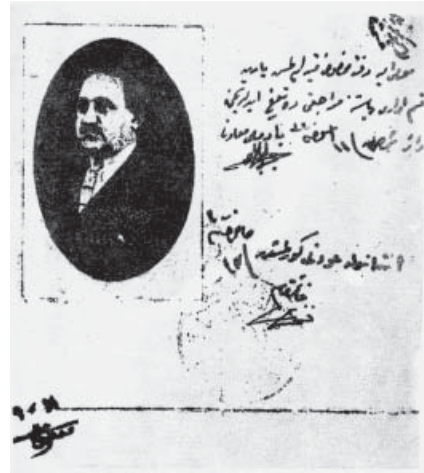

*Türkiye tarafından verilen
oturma izni belgesi,
1922-1928-ci yıllar*

M.E.Resulzade'nin şahsi mektuplarından başka diğer özel belgeleri de mevcuttur.

1.M.E.Resulzade'nin kendi el yazısıyla yazdığı iki özel defteri mevcuttur.

Defterlerden birincisi **197 sayfadan ibarettir**. Burada M.E.Resulzade'nin sevdiği şairlerden (Nizami, Firdevsi, Kazı Burhaneddin, A.Cevad, Samet Vurgun, Fuzuli, Ferit Kam, Hatı, Celaledin-i Rumi, Kul Mustafa, Arif Erdebili, Muhammed İkbâl ve Mirza Fethali)'den beyit ve kıtalar görülmektedir.

*M.E.Resulzade'nin Türkiye'de silah
taşıma ruhsatı. 1922-1928*

Bunların dışında hayatının son günlerinde Ankara Milli Kütüphane'de kaleme aldığı bilinen, ancak şu ana kadar gerek Türkiye'de, gerekse Azerbaycan'da Resulzade ile ilgili olarak yapılan araştırmalar da henüz bulunmadığı belirtilen "Azerbaycan Bibliyografyası" isimli çalışması da var. Defter Arap, Latin ve Kiril alfabeleri ile kaleme alınmıştır.

2. İkinci defter ise, 19.5 x 13 cm ebadındadır.

Türkiye'deki Şairlerden seçtiği şiirlerden meydana gelmiştir. Burada toplam 34 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin yazarları ise, Namık Kemal, Mehmet Emin Yurdakul, İhsan Raif, Aka gündüz, Hüseyin Suad, Osman Fahri, İsmail Neşat, Mustafa Namık, Faik Ali, Celal Sahir, Ahmet Vefa, Süleyman Nesip, Tahsin Nahit ve Tevfik Fikret'tir.

Not: Bu defterler yayımlanmamıştır. Prof. Dr. Fikret Türkmen'in arşivinde saklanıyor.

3. M.E.Resulzade'ye Türkiye'de Dış ülkelere gitmesi için verilen pasaportun sureti,

4. M.E.Resulzade'nin Türkiye'de silah taşıma ruhsatı.

5. M.E.Resulzade'nin aile bireylerinin, Eşi Ümbülbanu hanımın, oğlu Azer'in, kızı Halide'nin kimliklerinin sureti,

6. M.E.Resulzade'nin 1953 yılında Azerbaycan Halkına "Amerikanın sesi" radyosundan yaptığı çağrısı.

Not: Bu belgeler N.Yagublu'nun şahsi arşivindedir.

Pasaport hamilenin refakatinde bulunanlar:

İsme _____
Şifalı refakati _____
Mahal ve terile vebulete _____
Göz _____
Soy _____
Boy _____
Bunun _____
Diğer vebul nagh, N: 383991

Identité de ceux qui accompagnent le porteur du passeport

Nom _____
Qualité de l'accompagnant _____
Sexe et date de naissance _____
Sexe _____
Cheveux _____
Taille _____
N: 383991

Refakatte bulunanların fotograf mahalli

N: 383991

M.E.Resulzade'ye Türkiye'de Dış ülkelere gitmesi için verilen pasaportun sureti, 1954

MEHMET EMİN RESULTZADE’NİN VEFATI

M.E.Resultzade 6 Mart 1955 tarihinde Ankara’da vefat etti. Ankara Radyosu 7 mart saat: 22.45’de, M.E.Resultzade’nin vefat haberini bütün dünyaya geçti.

8 Mart günü Ankara Hacı Bayram Camisinde düzenlenen merasimde dava arkadaşlarıve dostları tabutu başında saygı nöbetine durdular. Ankara Valisi Kemal Aygün’de merasime katılarak başsağlığı dileklerini iletmiştir.

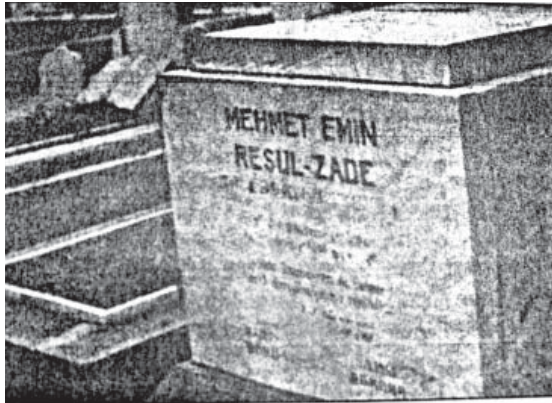
M.E.Resultzade’nin aziz naşı saat: 12.30’da Asri mezarlığa götürüldü. Cenazenin önünde “Azerbaycan Kültür Derneği”, “Yardımlaşma Derneği,” “Milli Kütüphane”, “Türk Kütüphaneciler Derneği”, “Kars Yüksek Talebe Birliği”, “Gazeteciler Cemiyeti,” temsilcileri, İdil-Ural, Kırım Türkleri, Polonya temsilcileri vardı. **M.E.Resultzade’nin naşı Asri mezarlığın 156 ada, 12 Parsel numaralı kabrinde toprağa verildi.**

Mezar başında ilk olarak Abdülvahap Yurtsever şu nutku söyledi: “Aziz arkadaşlarım! Bugün son yarım yüz yıllık Türk tarihinin en büyük ve en nurlu simalarından birini toprağa teslim

ediyoruz. Mehmet Emin Resulzade elli seneyi aşan siyasi, içtimai, ilmi, edebi çalışmaları, Türklük ve Azerbaycan istiklali uğrunda kahramanca savaşları ile bu yüksek unvana ve şanlı mertebeye hak kazanmıştır. **Emin bey** Türk ulusunu kurtuluş yoluna sevk ederken teşkilatlandırılardan, parlak bir istikbale doğru götürülenlerden biridir. Onun ismi şanlı bir mücadele sembolüdür. Onun hayatı sönmez bir meş'aledir. Onun yolu istikbal ve zafer yoludur! (1, s. 26).

Prof. Dr. Ahmet Cafe-roğu'nun konuşması: "Fani vücudunu bugün göz yaşları içinde Anadolu'nun aziz topraklarına emanet ettiğimiz büyük üstat Mehmet Emin Resulzade, milli hürriyet ve istiklal uğrunda elli seneden beri şanlı şerefle yaptığı kutsal ve çetin mücadele yoluna, genç yaşlarında Bakü'den başlayarak, Tahran'da ve İstanbul'da aynı şevk ve heyecanla devam etmiş, hadiselerin seyriyle tekrar Azerbaycan'a dönmüş, orada yaktığı mukaddes kurtuluş meşalesini 1917 senesinde Moskova'da toplanan rus mahkumu türk ve Müslüman kavimlerin tarihi kurultayına kadar götürmüş, orada imanı ve yüce mefkûresiyle kalpleri tutuşturmuş, dönüşünde Azerbaycan'ın rus tahakkümünden kurtuluşunda ve istiklalini ilan edişinde baş rol oynamış, bolşevik istilasından sonra yine yurdunu terke mec-

bur kalarak Avrupa memleketlerine çıkmış...Ne şerefli bir hayat!" (1, s. 27-28).

Türkistanlılar adına Tahir Çağatay'ın konuşması: "Bu gün büyük türkçülerimizden, kurtuluş önderlerimizden, Azerbaycan istiklal hareketinin banisi ve yöneticisi

ml
yaria. Müstakil Azerbaycan'a gidecek olan
milliyetçi kervanına dalma rehber olacak
ve aynı o kervanla beraber, Azerbaycana
tasınacaktır.

Allah gani gani rahmet eylesin!

Mirza Bala Beyin nutku

Azerbaycan Millî Kurtuluş hareketinin ideoloğu ve lideri Resulzade Mehmet Emin, 8 Mart 1955 gecesi Ankara Üniversitesi hastahanesinde gözlerini dünya kopardı. Daha bir yıl önce, 31 Ocak 1954 de, yetmiş yaşında öldürülmüş münasebetiyle yazdığı makalede («Azerbaycan» dergisi Ankara 1954, N. 11 -12, «Birleşik Kafkasya» München 1954, No. 30 -32). «Kalem, kelâm ve mefkûre üstadımız» diye hitap ettiğimiz Resulzade'nin, müttâfektir ve inkılabçı, siyaset ve devlet adamı, muharrir, edip ve hatip cephelelerinden portresini yapmağa çalıştım. Gerçek o yazılarda gerekse onlardan bir müddet evvel (1953) «Azerbaycan muhacirlik matbuatının otuz yılı» başlıklı makalede ve 1938 de Berlin'de basılan «Millî Azerbaycan Hareketi» (Millî Azerbaycan «Müsavat» Halk Partisinin tarihi) adlı eserimde tebarüz ettirmiş olduğum gibi, kurulmasında, işlenmesinde ve gelişmesinde bizatihtir ettiğimiz liberal - demokratik millî mefkûreyi müddetler bir tabaklı ile mahirâne bir surette zihif etmesinin bilten Resulzade, Azerbaycan inkılabı için birer yüzyıldır ordusunu yetiştirmişe daha genç yaşlarında başlamıştı, fayyamn insanından daha çok kıymetli bir eittiği ve Ortadoğu derbeyeği ve kölelik izamile idare olunan Çarlar Rusya'sında uzaduz istibdadıye akillara derunluk eden «Milletler sindamı» devletine karşı yan bayrağını açan genç Resulzadeyi, 1903 o 1904 yıllarında, kendisi tarafından kurulan «Azerbaycan'ın Genç İnkılabçıları ahtılı» nin başında görürüz. Rusya'nın aslaştırma, rusçuluk ve kolonizasyon siyasetine karşı protesto mahiyetini taşıyan k makalesi de 1903 de neşrolunmuştu. İri yıl sonra patlak veren Rus - Japon srbinde Rusya'nın bütün azamet ve satırlıyile beraber mağlûp olması, mutlakı-

yet ve istibdadın temellerini de sarsmış ve ocaklarından birini de Bakı teşkil eden inkılab hamlelerine dayanmayan jandarma - polis devletini yarım - yamalak dahi olsa, meşru bir idareye şaza göstermek zordura bırakmıştı. Bu suretle, 1905 te temin olunan «sıhî» hürriyet sayesinde, Millî Kültür faaliyetleri başlığı ve Azerbaycan'ın fikir ve ırfan merkezi olan Bakı'da Türkçe günlük, haftalık ve aylık gazete ve dergilerin inşası birbirini takip etti. Başında Topçubaşı Ali Merdan, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali ve bizzat Azerbaycan matbuatının piri ve müessesisi Zerdahli Hasan Beyler olmak üzere, Batı Avrupa kültüründe yetişmiş Millî münevverlerin kurduğu Millî matbuata genç Resulzade dahi iştirake başladı. İslâmî ümmet devrinden (yani herkesin kendisini yalnız Müslüman hissettiği ve Türklüğünü, milliyetini iştirak etmemiş olduğu bir devirden) henüz çıkmakta olan Azerbaycan millî muhitini çalıştıran: Batıcılık - Avrupalılık, Doğuculuk - İslamîlik ve Türklük - Milliyetçilik cereyanlarını «Türkleme, İslamlaşmak ve Müsavatlaşmak» şeklinde ifade ve formüle etmeğe muvafak olan Azerbaycan'ın büyük oğlu ve büyük Türkçü merhum Prof. Hüseyinzade Ali Bey (sonraları bu düsturu Ziya Gökalp İstanbul'da, işlemitir) gerek dil, gerekse fikir bakımından, Resulzade üzerinde müsemir olmandan uzak kalmamıştı. Çok geçmeden onu, 1906 da inşasına başlayan «Tökümü» (1906 - 1907) gazetesinin başında görürüz. İnkılabçı milliyetsever gençliğin fikirlerine tercanın olan bu gazete program makalesinde «Milletlerin, kavimlerin, heyetlerin, zanaatların ve şahısların hukuk ve ihtiyaratta birbir ve müsavi olmalarını ve her türden teccadinden konuşmalarını müdafaa eden genç ve inkılabçı müttâfektir Resulzade, bu tezi hayata boyunca işleyecek ve «İnsanlara hürriyet, Milletlere istiklal, işlerinde formüle ettiği millî mefkûre haline getirecektir.

Batı Avrupa'nın hürriyet telakkisinden mütehem olan bu insan ve meclid düşüncesi, ilk defa olarak büyük müttâfektir ve edibimiz Mirza Feth - Ali Ahund-

millîtimizin hürriyet ve istiklal uğruna mücadelemize devam edecek. Onun «Bir defa yükselttiği bayrağın bir daha inmemesi için bütün varlığımızla çalışacağız.

Türklüğün Kâbesi Ankara'nın sıcak zeminde yatan, fakat azlık ve aslı ruhu daha bizimle beraber bulunacak olan «Büyük İnsan nur içinde yat...»

Hamdullah Suphi Bey'in Nutku

«Hanmlar, efendiler!

Bir içtimâdın geliyorum. (*) Aziz âleminin hürriyatında da andık. Bütün bir Türk âlemi mevzuhab olunca, ayrı - ayrı durmak mümkün olmuyor; yeniden kaynaşma imkânları arıyoruz.

Üstad'ın uzun senelerdenberi, Türk asaletinin en güzel örneği olarak tanıyorum. Onunda memleket iç ve dışında beraber çalıştı. Emin Beyle «Türk Yurdu» nda, Türk Ocakı'nda, Ankara'da ve Bükre'te beraber olduk. (**)

Beklemediğimiz bir haberi aldık. Umuyorduk ki, uzun seneler uğrunda çalıştığı idealini tahakkuk ettirmek için daha yaşayabilecekti. Çok kıymetli arkadaşımızı kaybettik. Bedbaht Türk illeri bize çok kıymetli evlâklar gönderdi. Gasparalı İsmail, Ali Bey Hüseyinzade, Ağaoğlu Ahmet, Yusuf Akçura, Cafer Seydahmet, Sadri Makrûdî ve daha bir çokları. Emin Bey bunlardan biri idi. Bütün bunlarla aynı maksadın ülküdeyiştirmişti. Bütün gençliği sizlerle beraber harcamış boyu bildiğim bir yerde bulunuyorum, sizinle beraberim. Mutlak kanaatım var: Türk milletleri için, onların hürriyet ve istiklalini yolunda can verenlerin rüyaları tahakkuk edecektir.»

(*) «Müttâfeci ve Göpmen Dernekleri Federasyonu» Kongresinde işarettir.

(**) B. Hamdullah Suphi Tanrıöver, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Bükreş Büyükelçisi İken Emin Bey de orada bulunuyordu.

Sadıri Maksudi Bey'in Nutku

«Arkadaşlar!

Biz yaşta olanlara, 50 sene kendileri bir ideal uğrunda beraber çalışmış olanlara, hayata güllerini yuman arzularının arkasından söz söylemek cidden çok müskülüdür. Benden yeni bir şey beklemeyin. Şimdiye kadar konuşulara iştirak ediyorum. Biz de Resulzade'nin tarihî kıymetini tanıyanlarızdır. İngiliz âlimi Thomas Carlyle «Kahramanlar ve Kahramanlara tapış» isimli meşhur eserinde, «Kahraman» sözü ile münâzâ şahsiyeti kasteder, bu gibi şahsiyetlerin meydana gelis sebepleri üzerinde duruyor. Vakta muhit bu hususta hürriyatın bir sebeptir, ancak mümtaz şahsiyetler âline göre, lâhıttü âlem-in bir teccelidir. İste, muhterem rahmetli arkadaşımız Resulzade, Tanrı'nın Türklük âleminde gönderdiği lâhıttü bir armağan idi. Ruhlarımızda yaşasın!»

S. Menegari'nin Nutku

«Aziz Azerbaycan'ı dostlarım!

Azerbaycan'ın ve bütün esir Kafkasya'nın bu matnem gününde, unutulmas arıdadığımız. İnkılabçı ve Azerbaycan Millî Kurtuluş Hareketinin Rehberi Resulzade Mehmet Emin Beyin şahsında uğradığımız müsterek kayıp münasebetiyle, Gürcü ve tanseverleri adına ve kendi adına, muztarip Azerbaycan halkına derin ve dostâne taziyetlerimizi ifade etmeğe müsaade ediniz. Haricte on yıldanberi merhumla elele çalışmış olan müttâfektir Gürcüstan'ın ve onun millî kurtuluş organlarımızın kader ve elemelerini şahsiyetleriyle paylaşmalarına emin olabilmeyiz. Bu faaliyet sizin ve bizim hürriyetimiz için, bütün Kafkasya'nın istilâdan kurtulması ve konfederatif devlet temelleri üzerine istiklalini sağlamlaştırması için yapılmıştır.

Merhum Resulzade bütün siyasi hayatını Moskova boyundurduğuna karşı yazılan Millî Kurtuluş müttâfeciğine hasretmiş; aynı müttâfeci ve aynı gaye namı-

Mirza Bala Mehmetzade'nin konuşması

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in konuşması

büyük üstat Resulzade Emin Bey fani dünya ve onun sakinleri olan biz fanilerle vedalaşıyor. Bu vedalaşmada biz faniler ağlarken Azerbaycan İstiklalinin ve Türk kurtuluş hareketlerinin aziz şehitleri onu karşılamak ve cenneti alada kendisini bekleyen mümtaz makamına merasimle götürmek üzere hazırlanıyorlar. Azeri kardeş, ağlıyorsun, kan ağlıyorsun haklısın. Çünkü kaybettiğin kıymet büyüktür. Yalnız şurası senin için bir teselli kaynağı olacaktır ki, bu kaybının acısını, kederini yalnız başına değil, bütün türklükle birlikte taşıyacaksın. Bu gün bütün imanlı, seciyeli Türklük bir bütün olarak ağlamakta ve matem tutmaktadır.

Bugün koca Türkistan'ın otuz milyonluk Türk halkı senin yanında yer almış bulunuyor” (1, s. 28).

Mehmet Emin Resulzade'nin vefatı ile ilgili Ankara ve İstanbul'da yapılan anma toplantılarında, onu tanıyanların konuşmaları oldu.

Mirza Bala Mehmetzade'nin Konuşması: “...Milliyetçi, İstiklalci, demokrat ve inkılapçı Resulzade -“İnsanlara Hürriyet, Milletlere İstiklal!” diye dünyaya gözünü açtı ve yine “İnsanlara Hürriyet, Milletlere İstiklal!” - diye hayata gözlerini yumdu.O prensibe sadakatın, mefkûreye bağlılığın ve bu yolda feragat, fedakarlık, azim ve sebatında bir timsali idi. Çünkü o tam manasıyla fazilet sahibi kamil bir insandı..” (1, s. 35-36).

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in konuşması: “..Üstad'ı uzun senelerden beri, Türk asaletinin en güzel örneği olarak tanıyorum. Onunla

Evet, bu yaşanmağa değer sahifeleri canlandırmak hakikaten bir saadet olacak ve bu saadete çok hem de pek çok Türk gençleri behemehâl erişeceklerdir..

Selim Ağasıbay'ın Nutku

«Ufukü ile dilluh olduğumuz büyük ölümdün yaratıcı ve çok taraflı tetkike değer hayatının büriz hususiyetleri ile eserlerini benden evvel konuşan arkadaşlarım, vaktin müsaade ettiği nisbette anlatılar. Ben ise ancak merhumun mefkûre ve idealizmi üzerinde bir nebze nasçâne izah ve tefsirde bulunacağım.

Arkadaşlar, kanaatimece merhumun hayranı olduğumuz o iman ve azminin hakiki kaynağını ta çocukluk çağındanberi düşünce ve faaliyetlerine hâkim olan ahlâk prensibinde aramalıyız. Pek genç yaşlarında iken, zamanın içtimai - siyasi hareket ve cereyanlarına ittisabının sebebi de, yine bu genç dimağın hak ve adalete susamış olmasından mütevellittir.

Haksızlık ve adaletsizlik timsali olan Çarlık rejiminin bu genç ve asil ruhla aksülamel yapacağı ise gayet tabii idi. Nitekim gerek M. Emin Beyin 1903 yıllarında nesredilen ilk şiir ve yazıları ve gerek Çarlık rejimine karşı mücadele etmekte olan, devrin gizli teşekküllerine bizzat ittisap etmiş olmasın bu kanaatimizi tayit etmektedir. Bu şartlar dahilinde mücadeleye atılmış bulunan genç mücahidin ideolojisi gittikçe tebellür etmiş, mücadele azim ve imanı da çelikleşmiştir. Bu hakikat iki kelime ile hülasa edilebilir: Mefkûre ve Mücadele..

Kezâ, Azerbaycan Türklüğünün, sanlı sahifelerle dolu Hürriyet ve İstiklâl hareketine önderlik etmiş bulunan bu büyük insanın, gerek fikri ve gerek siyasi sahada ki muvaffakiyetinin başlıca sırrını, ondaki idealizmle realizimde veya kuvvetli mefkûre ile kesin zekâ vasıflarının mahirâne bir surette telif ve ittihazında aramak çok yerinde olur.

Rus mektebi görmüş ve Rus kültürü testrinde bulunan Türk münevver şüuresi büyük ekseryetinin, siyasi kanaatlarını-

da meşrutiyetçilikten ileri gidemedikleri bir zamandı. Resulzade merhumun, cemiyete hâkim olan Ümmetçi, Meşrutiyetçi fikirlerden sıyrılarak, millet ve cemiyeti hürriyet ve istiklâl götürmek Millî Şuur ve Millî Demokratizm gibi ileri fikirleri teravice koyulması hususu ise, her inkılâpçı önder gibi, onun da inkılâpçılık vasfının ta kendisidir. Bu isabetli görüş ve sezgisiz ki, M. Emin Bey merhumu, doktrin Azerbaycan ve Rus mahkûmu bütün Türklerin hürriyet ve istiklâl davasını ihlive eden bir mütefekkir ve bu fikrin tahakkuku için de bizzat çalışan mümtaz bir Önder payesine yükseltebilmiştir.

1917 inel yıl Şubat İhtilâli yıllarında programı tam teemmül ettirilerek, Azerbaycan'da siyasi vaziyete şamamile hâkim bulunan, Resulzade merhumun Lideri bulunduğu «Müsavat» partisinin müsbet ve verimli icraatı ise, Azerbaycan Türkünün mükemmel Batı Demokratisi seviyesine yükselmiş olmasının büriz bir neticesiydi.

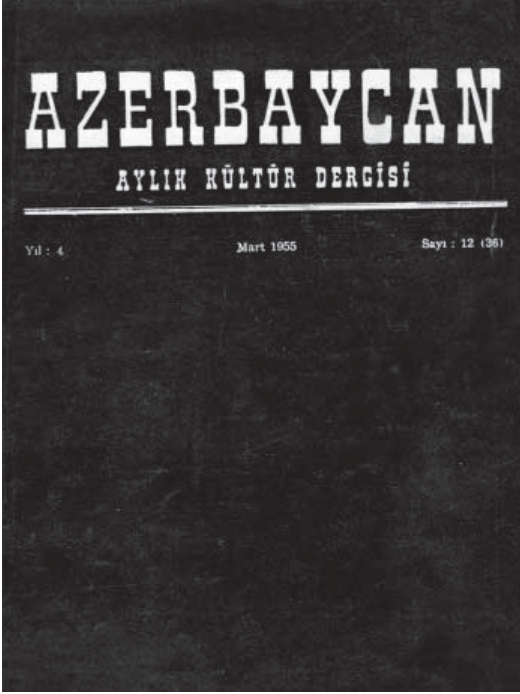
Netice itibarıyla, Ebedi Büyük Müridimizin, gerek berrak ideolojisi ile kemâlini bulmuş olan Millî Demokratizmi ve gerek siyasi sahada ki fiili çalışmaları, en üstünkörü bir tetkike tâbi tutulduğu takdirde dahi, bütün ömrü boyunca vâki nazaryat ve icraatına yalnız ahlâk, his ve suurunun hâkim olduğuna müşahade etmek güc bir şey değildir.

Ömrü boyunca her nevi oportünizm ve demagojiye karşı şuurlu mücadeleyi kendisine ş'ar edinmiş olan M. Emin Bey merhum, kendi yurdtaşlarından başka dost ve kardeş ileri mücahidlerinin de hudutsuz sevgi ve saygılarına mazhar olmuştur.

Merhumun hayatta iken ekseriya güc şartlar ve mahrumiyetler içinde geçen Millî - Vatanî hizmetlerde, tâtbiğine hassasiyetle ittina ettiği «Dahilde tosanıt, haripte Rus mahkûmu istiklâlci zilmreleri ile iğbirliği» düsturu bız mesai arkadaşlarımızın da çalışma millî ş'arı olarak kalacak-

Büyük ölümlünün büyük idealı ve

Matem toplantısından konuşmalar

“Azerbaycan” dergisinin özel sayısı

tuluş davalarını inceleyecek olan tarih mutlaka Emin beyi bulacaktır. O bu suretle kendini ebedileştirdi...” (1, s.48).

memleket iç ve dışında beraber çalıştık. Emin beyle “Türk Yurdu”nda, “Türk Ocağı”nda, Ankara’da ve Bükreş’te beraberdik, çok kıymetli arkadaşımızı kaybettik” (1, s. 47).

Sadri Maksudi Beyin konuşması: “..Biz de Resulzade’nin tarihi kıymetini tanıyanlardanız... arkadaşım Resulzade, Tanrının türklük alemine gönderdiği lahuti bir armağan idi. **Ruhlarımızda yaşasın!**” (1, s. 47).

Cafer Seydahmet Kırimer’in konuşması: “...İslamda teceddüt hareketini, türkçülük idealinin işlenmesini, Azerbaycan istiklalini, Kafkasya milletlerinin Konfederasyonunu, mahkum milletlerin kurtuluş

Mehmet Emin Resulzade'nin vefatı münasebetiyle “Kurtuluş Radyosu,, nda yapılan Neşriyat

Mehmet Emin Resulzadenin vefatı münasebetiyle Mühürteki «Kurtuluş Radyosu»nda, 9 ve 10 Mart 1955 tarihlerinde mahkûm Türk ilerisine hitaben yapılan neşriyat:

9 Mart 1955 tarihinde «Kurtuluş Radyosu»nda «Merhum Mehmet Emin Resulzade'nin hayat ve faaliyeti» başlıklı ko-

nuşlarının lideri Mehmet Emin Resulzade içinde bulunduğumuz Mart ayının 6-7 gününde vefat etmiştir. Geçmişte vefat edenler merhum Abdurrahman Feri Hıbevî'den sonra, bu, son 3-4 ay senin mürid olduğumuz ikinci büyük bir kayıptır. Merhum Resulzade'nin...

Resulzade Mehmet Emin Bey'in vefatı münasebetiyle alınan MEKTUP ve TELGRAFLAR

Azerbaycan Millî Meclisine,
Kafkasya İstiklâl Komitesi Başkanlık Divanının fevkalâde cemâat, derin bir te-
cürle, hitabatı hepimizce saz bulunan
Mehmet Emin Resulzade'nin vaktisiz ölüm
haberini almıştır. Merhumun şahsında ge-
rek Azerbaycan, gerekse bütün Kaf-
kaslı milletleri acısızca kaybetmiştir.
Fakat bizleri bu acıya tahammül etme-
mizle beraber Azerbaycan ve Kafkasya her
şey milletleriyle birlikte kaybetmiştir.
Polonyalıdır «Promete» Cephesi O
sarılmaz vatan mübahadiri ve «Promete»
fikri müdâfianın kaybeden diğer derin
seviyi bütün şiddetleyle hepimizce emsalsiz
Polonya Emin Beyin şahsında emsalsiz
ve şüphesiz bir dostluğu kaybetmiştir.
Tüm milletleri acısızca kaybetmiştir.

**Büyük bir kayıp
Azerbaycan Millî Lideri
Resulzade öldü**

Rus istilâsı altındaki Türk kavimlerinin kurtuluş hareketi liderlerinden, sabık Azerbaycan Millî Şurasının ve Azerbaycan istiklâl dâvasının öncüsü, «Müsavat» Partisi Başkanı M. Emin Resulzade, bir kaç gün önce, 71 yaşında olduğu halde, Ankara’da vefat etmiştir.

Azerbaycan Millî Lideri Mehmet Emin Resulzade vefat etti

Fakat bizleri bu acıya tahammül etme-
mizle beraber Azerbaycan ve Kafkasya her
şey milletleriyle birlikte kaybetmiştir.
Polonyalıdır «Promete» Cephesi O
sarılmaz vatan mübahadiri ve «Promete»
fikri müdâfianın kaybeden diğer derin
seviyi bütün şiddetleyle hepimizce emsalsiz
Polonya Emin Beyin şahsında emsalsiz
ve şüphesiz bir dostluğu kaybetmiştir.
Tüm milletleri acısızca kaybetmiştir.

Abdullah Battal Taymas'ın konuşması:“...Emin Bey yalnız Azerbaycanlılar için değil, bütün Türkler için de büyük bir değerdi. Ölümü de bütün türklük için büyük bir ziya'dır. O, inandığı kutsal dava uğruna her şeyini ailesini, rahatını, sıhhatini, nihayet hayatını feda etmiştir. Kendisi bu zamanda nadir bulunan bir idealisti. O, bu dünyadan ayrılmışsa da Tarih sahifelerimizde, **kafalarımızda ve kalplerimizde daima yaşayacaktır**” (1, s. 54).

Prof. Zeki Velidi Toğan'ın konuşması: “...Eğer bu muhit azizleri seçen bir muhit olsaydı, ben merhum Emin Beyin Aziz olarak seçilmesine rey verirdim. Bugüne kadar onun aleyhine olanalar hemen tövbe etmelidirler. Yoksa Allah günahlarını affetmez! Emin Beyi, öldükten sonra da yaşatmak için, **Azerbaycanlılar onun yolunda yürümelidirler**” (1, s.50).

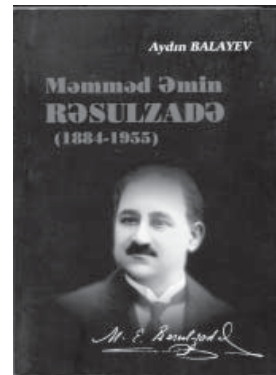
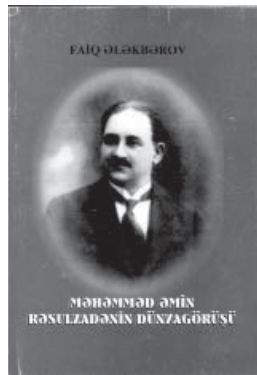
Türkiye’de yayımlanan “Dünya”, “Birlik”, İran’da yayımlanan “Aram”, “İrani-Nov” gazeteleri, Almanya’dan yayım yapan “Azatlık” radyosu M.E.Resulzade’nin vefatıyla ilgili haberler veriyordu. “Azerbaycan Kültür Derneğine” ise dünyanın muhtelif ülkelerinden başsağlığı mektupları ve telgrafları geliyordu.

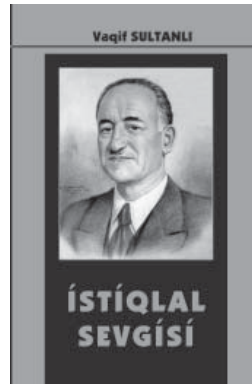
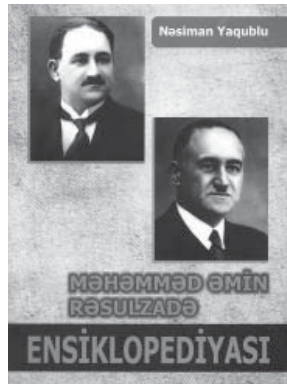
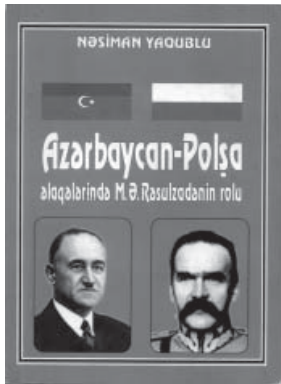
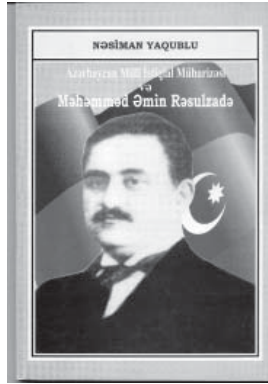
Not: “Azerbaycan” dergisi. Ankara, Yıl: 4, Sayı: 12 (36), Mart 1955.

HAKKINDA YAZILAN KİTAPLAR

Azerbaycan:

1. **Nesiman Yagublu.** “Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 1991.
2. **Vaqif Sultanlı.** “Mehmet Emin Resulzade’nin edebi dünyası”. BDU neşri, Bakü, 1993.
3. **Elçin.** “Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 1994.
4. **Vaqif Sultanlı.** “Ağır yolun yolcusu”. Bakü, 1996.
5. **Nesiman Yagublu.** “Azerbaycan Milli İstiklal savaşı ve Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 2001.
6. **Şamil Gurbanov.** “Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 2001.
7. **Ahunt Hacı Sultan Alizade.** “Mehmet Emin Resulzade ve İslam”. Bakü, 2003.
8. **Mustakil Ağayev.** Mehmet Emin Resulzade. Bakü, 2006.
9. **Nesiman Yagublu.** “Azerbaycan-Polonya ilişkilerinde M.E.Resulzade’nin Rölü”. Bakü, 2007.
10. **Faik Alekberov.** “Mehmet Emin Resulzade’nin dünya görüşü”. Bakü, 2007,
11. **Aydın Balayev.** “Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 2011.
12. **Nesiman Yagublu.**” Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi”. Bakı, 2013.
13. **Aydın Balayev.** “Mehmet Emin Resulzade. 1884-1955. Siyasi Portret”. Bakü, 2014 (rus dilinde).
14. **Vaqif Sultanlı.** “İstiklal sevgisi”. Bakü, 2014.
15. **Teyyub Kurban.** “Bir kere yükselen bayrak”. Bakü, 2014.
16. **Nesiman Yagublu.** “Mehmet Emin Resulzade”. Bakü, 2014 (Azerbaycan ve ingilis dillerinde).

Rusya, Moskova

Rus dilinde:

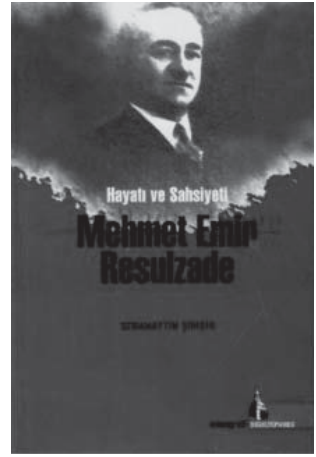
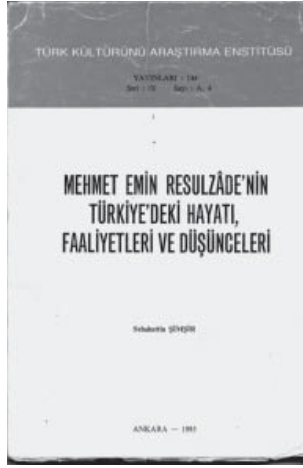
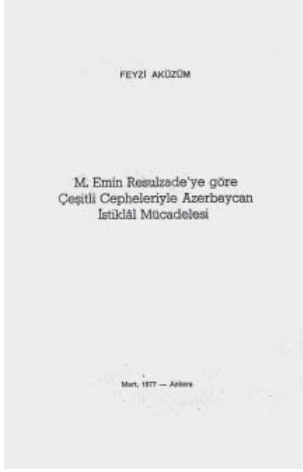
1. **Aydın Balayev.** “Mehmet Emin Resulzade (1884-1955)”. Moskova, 2009.
2. **Ramiz Abutalibov.** “Mehmet Emin Resulzade ve Kafkas Konfederasyonu”. Moskova, 2011.
3. **Aydın Balayev.** “Mehmet Emin Resulzade. Yabancı sahillerde 1922-1943”. Moskova, 2013.

Türkiye:

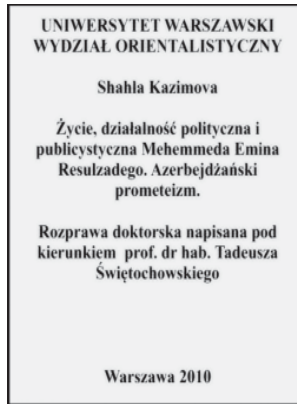
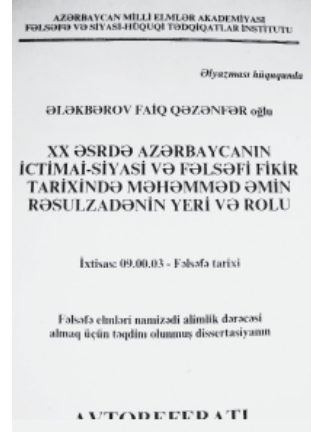
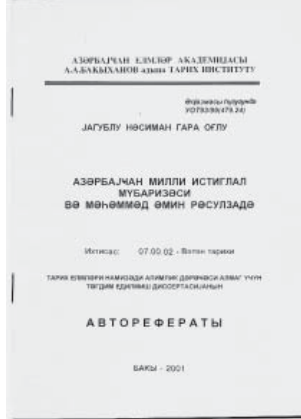
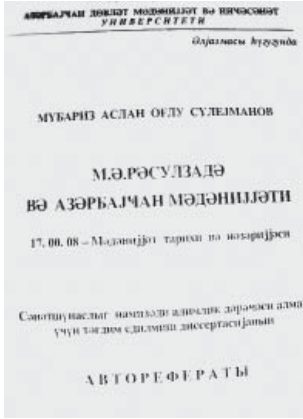
1. **Feyzi Aküzüm.** “M.Emin Resulzade’ye göre çeşitli cephelerde Azerbaycan İstiklal Mücadelesi”. Ankara, 1977.
2. **Sebahattin Şimşir.** “Mehmet Emin Resulzade’nin Türkiye’deki hayatı, faaliyetleri ve düşünceleri”. Ankara, 1995.
3. **Sebahattin Şimşir.** “Mehmet Emin Resulzade (hayatı ve şahsiyeti)”. İstanbul, 2012.

Mehmet Emin Resulzade’nin hayatı ve faaliyetleri ile ilgili ilmi araştırmalar ve hazırlanan tezler

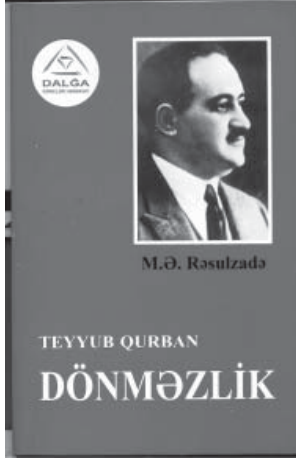
1. **Vagif Sultanlı.** “Mehmet Emin Resulzade’nin hayatı ve edebi faaliyeti”. Dil bilimleri doktoru, doktora derecesini almak için hazırlanmış olduğu tezi. Bakü, 1997.
2. **Mübariz Süleymanov.** “M.E.Resulzade ve Azerbaycan medeniyeti”. Sanat Bölümü, doktora derecesi için hazırlanmış olan tezi. Bakü, 2000.
3. **Nesiman Yagublu.** “Azerbaycan Milli İstiklal savaşı ve Mehmet Emin Resulzade”. Tarih ilimleri konusunda doktora almak için hazırlanmış olan tezi. Bakü, 2001.
4. **Faik Alekberov.** “XX Yüz yılda Azerbaycan’ın içtimai-siyasi ve felsefi fikir tarihinde Mehmet Emin Resulzade’nin yeri ve rolü”. Felsefe Doktorası almak için sunulan tezi. Bakü. 2005.

5. Şehla Kazımova. “M.E.Resulzade’nin hayati, siyasi ve publistik faalijyeti. Azərbaycan Prometizmi” konusunda adaylık tezi. 28 haziran 2010 tarihinde Varşova Üniversitesinde müdafaa etmiştir.

M.E.Resultzade'ye hasr edilen bedii eserler

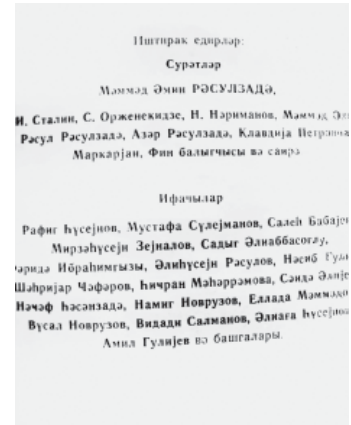
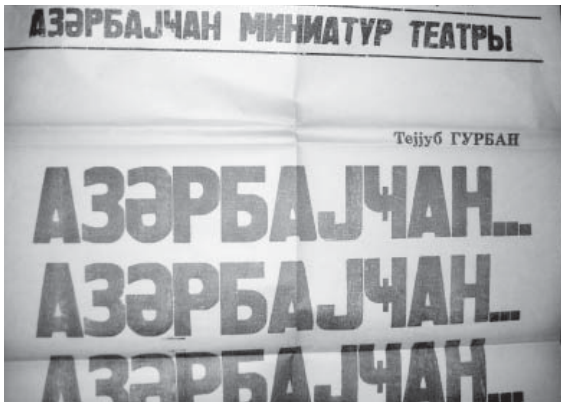
1. Teyyub Kurban. **Dönmezlik**. 1997 (tekrar neşr, 2011).
2. Teyyub Kurban. **Dirlik Gemisi**. Bakü, 2008
3. Vuqar Ahmed. **Son nefesedek**. Bakü, 2014.

Mehmet Emin Resultzade hakkında ilk tiyatro eseri

M.E.Resultzade'ye hasr edilen tiyatro eseri “**Azerbaycan, Azerbaycan**” isimli iki bölümlük tarihi dramdır. Piyesin yazarı şair Teyyub Kurban, yönetmeni ise Sadık İbrahimov'dur.

Bu eser ilk defa 18 Aralık 1994 tarihinde Şehriyar adına Bakü Medeni-yet merkezinde Azerbaycan Minyatür Tiyatrosunda oynanmıştır.

M.E.RESULZADE’NİN HAKKINDA YAZILAN MAKALELER

1. M.E.Resulzade 1911’de İran’ı terk ettikten sonra “İran- Nov” gazetesi sayısında onun hakkında İranlı okuyuculara geniş bilgi verir (İran- Nov 31 Cemadiyul evvel tarihli ve 1329/30 Mayıs 1911 No 55).
2. **M.E.Resulzade hakkında ilk makalenin** Halil İbrahim yazıdır. 10 teşrin 1918 tarihli “Azerbaycan” gazetesinde “**Vatanımızın iki büyük şahsiyeti**” adlı başlık- tekdimatda iki makale derc edilmiştir. Burada Ahmet Ağaoğlu (makale muellifi- Üzeyir Hacıbeylidir) ve Resulzade hakkında (muellif Halil İbrahimdir) melumat verilir. Yazıda **M.E.Resulzade** yi bir şahsiyet olarak ele alır ve Azerbaycan halkı karşısında verdiği önremleri çok yüksek olarak değerlendirir.
3. **Üzeyir Hacıbeyli. “Taassürat”** (İzlenimlerim). “Azerbaycan” gazetesi, Bakü, 9 Aralık 1918.
Mehmet Emin Resulzade’nin şahsiyeti ve etkili hitabeti hakkında yazı Üzeyir Hacıbeyli’nin “Taassürat” başlıklı makalesinde görülür. “Azerbaycan” gazetesinin 9 Aralık 1918 tarihli yayımında yer alan bu makalede Üzeyir Hacıbeyli Azerbaycan Parlamentosunun açılış merasiminde ilk konuşmacı olarak söz alan M.E.Resulzade’yi “iyimser”, “açık güler yüzlü”, “samimi ve başı dik”, “söylediklerini dinleyenlere hissettiren ve her cümlesinin ardından alkışlanan” bir şahsiyet olarak tanımlar.
4. **Navai Ebdülhüseyn. “Haydar Emioğlu ve Muhammmet Emin Resulzade”.** ”Yadigar” dergisi. 1327/1948. N1. Yazar burada M.E. Resulzade’nin biyografisini verirken onun siyasi ve tarihi şahsiyetini anlatmıştır.
5. **Mirza Bala Mehmetzade. “Resulzade Mehmet Emin Bey 70 yaşında”.** “Birleşik Kafkasya” dergisi, Münih, N1/3(30/32) Şubat-Mart 1954, s.11-18.
Azerbaycan’ın tanınmış mütefekkeri ve gazetecisi Mirza Bala Mehmetzade 1954 yılında “Birleşik Kafkasya” dergisinde M.E. Resulzade’nin doğumunun 70.yılı dolayısıyla kaleme aldığı makalesinde, onun hayatı ve faaliyetlerine ilişkin temel noktaları esas alarak şu ifadelerle yer verir: “Sovyet işgali devrinde 34 yıldan

beri bu işgale karşı devam eden mücadeleyi milli hudutlar dışında temsil eden yine M.E.Resulzade'dir. Onu yine Müsavat Partisinin lideri olarak görmekteyiz. Resulzade muhacerette faaliyet gösteren "Azerbaycan Milli Merkezi"nin de başkanıdır. Bu Milli Merkez Kafkasya halkları ile birliktelik oluşturmayı başarmış ve yine Resulzade'nin başkanlığı altında 'Kafkasya İstiklal Komitesi' kurulmuştur. Bu Milli Merkez Türkistan, İdil-Ural ve Kırım gibi esir türk elleri ile dayanışma içinde çalışır ve Rus esiri bütün milletlerle birliktedir".

6. **"Suhen" jurnalı.**1955, N4.Seyid Hasan Tağızade M.E.Resulzade hakkında).

7. **"Mirza Bala Beyin konuşması".** "Azerbaycan" dergisi, Ankara, yıl: 4, Sayı: 12 (36), Mart 1955.

M.E.Resulzade'nin vefatı münasebetiyle İstanbul'da "Azerbaycan Kültürünü Tanıtma Derneği" tarafından düzenlenen anma toplantısında Mirza Bala Mehmetzade çok etkileyici bir konuşma yapmış ve bu konuşma dergide yayımlanmıştır.

Not: 1955 yılının Mart ayında (sayı: 12 (36) Ankara'da yayımlanan ve Mehmet Emin Resulzade için hazırlanan "Azerbaycan" dergisinin özel sayısında tanınmış Dil Bilimci Profesör Ahmet Caferoğlu, Süleyman Tekiner, Hamdulla Süphi Tanrıöver, Sadri Maksudi, Cafer Seyidahmet Krimer, Prof. Zeki Velidi Toğan, Abdulla Baytal Taymasın ve diğer katılımcıların konuşmalarına yer verilmiştir.

8. **Kerim Oder. "Örnek lider Resulzade".** "Azerbaycan" dergisi, Ankara, Mart 1955, Yıl: 4, Sayı 12 (36), s.3-8.

9. **Kerim Yaycılı. "Büyük mücahit".** "Azerbaycan" dergisi, Ankara, Mart 1955, Yıl: 4, Sayı: 12 (36), s. 13-16.

10. **Abdülvahap Yurdsever. "Emin Bey hakkında hatıralar".** "Azerbaycan" dergisi, Ankara, Mart 1955, Yıl: 4, Sayı: 12 (36) s. 13-16

11. **Hüseyin Baykara. "M.Emin Resulzade Hakkında birkaç söz".** "Azerbaycan" dergisi, Yıl:17, Sayı: 189, Mayıs 1968

12. **Ehed Ural. "Azerbaycan'ın büyük evladı M. Emin Resulzade".** "Azerbaycan" dergisi, Yıl: 17, Sayı: 189, Mayıs 1968.

13. **Süleyman Tekiner. "Resulzade sevgisi".** "Azerbaycan" Dergisi, Ankara, Yıl:33, Sayı: 247, s. 21-27, (Ocak-Şubat -Mart) 1984.

14. **Mehmet Azer Aran. "Büyük siyasi organizatör Mehmet Emin Resulzade".** 'Azerbaycan' dergisi, Ankara, 1984 (Ocak-Şubat-Mart) Yıl: 33, Sayı: 247, s. 28-31

15. **Feyzi Aküzüm.** “**Mehmet Emin Resulzade’de milliyet ve millet mefkuresi**”. ‘Azerbaycan’ dergisi, Ankara 1984 (Ocak-Şubat-Mart), Yıl: 33, Sayı: 247. s. 32-36
16. **Ahmet Karaca.** “**Mehmet Emin Resulzade’nin hayatındaki dönüm noktaları**” ‘Azerbaycan’ dergisi, Ankara 1984, (Ocak-Şubat-Mart), Yıl: 33, Sayı: 247, s, 37-43.
17. **Feyzi Aküzüm.** “**Azerbaycan İstiklalinin tarihi gelişimi ve Resulzade**”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, 1984 (Nisan-Mayıs-Haziran), Yıl: 33, Sayı: 248, s. 11-19.
18. **Feyzi Aküzüm.** “**Resulzade ile beş yıl**”. “Azerbaycan” Dergisi, Ankara,1984 (Ekim-Kasım-Aralık), Yıl: 33, Sayı: 250, s.18-22.
19. **Ahmet Karaca.** “**Azerbaycan büyük bir ideologunu kaybetti**”. ‘Azerbaycan’ dergisi, Ankara,1984, (Ekim-Kasım-Aralık), Yıl: 33, Sayı: 250, s. 23-25.
20. **İrec Afşar.**”**Mehmet Emin Resulzade’den Takızade’ye üç mektup**”. “Ayende” gazetesi.1988, *Sayı:* 1-2. (Bu incelemede iki büyük siyasi hadimin biyografisinin, ilgi ve münasebetleri belirli ilginin aydınlanması şeklinde ele alınması oldukça önemlidir.)
21. **Mövsüm Aliyey.** “**Mehmet Emin Resulzade**”. Bakü, ‘Odlar Yurdu’ gazetesi, 1988, Sayı: 17.
22. **Yavuz Akpınar.** “**Bayraklaşan şahsiyet**”. M.E.Resulzade’nin ‘Azerbaycan Cumhuriyeti (keyfiyeti-teşekkülü ve şimdiki vaziyeti)’ adlı kitabına (İstanbul, 1990) önsöz.
23. **Nesiman Yagublu.** “**Elli üç yıl qurbette**”. (M.E.Resulzadenin Kazaxıstanada yaşayan oğlu Azer Resulzade ile Karakanda şehrinde söhbet). Bakü, ‘Karabağ’gazetesi, Haziran 1990.
24. **Vagif Sultanlı.** **Muhammed Emin Resulzade muhaciretde.** «Azerbaycan» gazetesi, 21 Aralık 1990, Sayı: 50 (62).
25. **Nesiman Yagublu.** “**Hitlerle yüz yüze**”. ‘Aydınlık’gazetesi. 1991, Sayı: 19 (41)
26. **Cavat Heyet.** “**Mehmet Emin Resulzade**”. Bakü, “Dalğa” gazetesi, 14-20 Mayıs 1991.
27. **Nesib Nesibzade.** “**Müsavat ve müsavatçılık**”. “Yeni Müsavat” gazetesi, Sayı: 1 (18) 1991
28. **Mövsüm Aliyev.** “**Mehmet Emin Resulzade**”. Bakü, “Elm” gazetesi 7. Şubat 1992.
29. **Yavuz Akpınar.** “**Önsöz yerine**” (sah.1-4). M.E.Resulzade’nin 1993 yılında İstanbul’da yayımlanan “İran Türkleri” kitabı.

30. **Mövsüm Aliyev. “Tarihi sahteleştirenlere cevap”.** “Azatlık” gazetesi 23 Kasım 1993; 25 Kasım 1993.
31. **Mövsüm Aliyev. “Mehmet Emin Resulzade’nin ömür yolu”.** Bakü, “Yeni Müsavat” gazetesi, 1. Şubat 1994, özel sayı, Sayı: 2.
32. **Rasim Mirza. “M.E.Resulzade’nin milli medeniyet görüşlerine dair”.** Bakü, “Yeni Müsavat” gazetesi, 1 Şubat 1994, özel sayı, Sayı: 2.
33. **Alişanoğlu. “Mehmet Emin’le yüz yüze”.** Bakü, “Yeni Müsavat” gazetesi, 1. Şubat 1994, özel sayı, Sayı:2.
34. **Nesiman Yagublu (yayıma hazırlayan) M.E.Resulzade: “Azerbaycan Davası” .** Bakü, “Yeni Müsavat” gazetesi,1 Şubat 1994.
35. **Vagif Sultanlı. Mehmet Emin Resulzade edebi-kulturoloji irsinin bazı makamları.** «Abay Türkoloji Yıllığı» (Almatı), 2006, Sayı: 2, s. 6-13
36. **Vilayet Guliyev. “Polonya tatarları Azerbaycan devletçiliğinin hizmetinde”.** “525” gazetesi, 12 Nisan 2008.
37. **Cemil Ünal. “Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin 90’ncı Kuruluş Yıl Dönümü münasebetiyle Ankara’da düzenlenen toplantıda yaptığı konuşma”.** “Azerbaycan” dergisi Temmuz 2008, yıl: 56, Sayı: 374, s. 8-9.
38. **Cavad Heyet. “M.E.Resulzade’nin İran Türkleri ile ilgili hizmetleri”.** “Azerbaycan” dergisi, Ankara Temmuz 2008, Yıl: 56, Sayı: 374, s. 69.
39. **Salavat İsakov. “XX. Asrın siyasi arxivi: Mehmet Emin Resulzade”.** M.E. Resulzade’nin “Azerbaycan’da Milli Harekat” kitabında yer alan makale (Azerbaycan türkçesi ve rusca). Bu makale “Voprosı istoroji” dergisinde (2002 yılı, Sayı: 2, s. 3-11) yayımlanır. M.E.Resulzade’nin 1933 yılında yazdığı “Azerbaycan’da Milli Harekat” eseri de aynı dergide (2001 yılı, Sayı: 2, s.11-32) S.İsakov tarafından yayımlanır.
40. **Nesib Nesibli. “Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kurucuları ve varisleri”.** “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Temmuz 2008, Yıl: 56, Sayı: 374, s. 22-26.
41. **Cemil Hesenli. “20.ci Yüzyılda Azerbaycan’ın toplumsal ve siyasal fikir tarihinde Mehmet Emin Resulzade’nin yeri”.** “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Temmuz 2008, Yıl: 56,Sayı: 374, s. 27-41.

42. Selçuk Önal. “28 Mayıs 1918 Olgusu millileşme yolunda Azerbaycan’ın varoluş tapusudur”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Temmuz 2008, Yıl: 56, Sayı: 374, s. 42-50.
43. Nesiman Yagublu. “Azerbaycanda Bağımsızlığın İlanı ve milli demokratik devletin kuruluş sürecinde M.Emin Resulzade’nin rolü”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Temmuz 2008. Yıl: 56, Sayı: 374, s.51-62.
44. Nesiman Yagublu. “Mehmed Emin Resulzade’nin İran faaliyeti”. ‘525’ gazetesi, 14 Mayıs 2011.
45. Nesiman Yagublu. “Niye Mehmet Emin Resulzade?” “Azatlık” gazetesi, 31 Ocak-1 Şubat 2010.
46. Nesiman Yagublu. “M.E.Resulzadenin Polonya ile ilgili makaleleri”. “Zerkalo” gazetesi, 13 Ekim 2012, Sayı: 188 (rusca).
47. Reis Resulzade. “İki ve üçüncü kuşak Resulzade’lerin gözüyle Mehmet Emin Resulzade”. “Azerbaycan” dergisi, Ankara, Temmuz 2008, Yıl: 56, Sayı: 374, s. 63-68.
48. Nesiman Yagublu. Azerbaycan-Polonya ilişkilerinde M.E.Resulzadenin rolü. “Yeni Promete” dergisi, N 6 2014, Varşava.
49. İran’da yayımlanan “Keyhani-Havayi” gazetesi – “Resulzade’yi tanıyanlar onun büyük bir inkılâpçı, doğunun mütefekkir, akıllı, hatıta benzeri olmayan bir şahsiyeti olarak tanımlarlar. Bilgili, geleceği ön gören, güçlü, sabırlı ve meseleleri konuştuğunda adaletli olmuş, hayatı boyunca bir kez bile yalan konuşmamıştır. Daima istikrarlı bir çizgide sakin, mübalağadan uzak olmuştur. Halkın idealarını aydınlatmada, yeni gazetecilik anlayışı yaratmakta ve diğer hizmetlerinin yanı sıra ‘meşruti inkılâbındaki yardımları hiçbir zaman unutulmayacaktır”. “Keyhani-Havayi” gazetesi, 14 Haziran 1990.

Not: *Bu bölümde M.E. Resulzade hakkında yazılan makalelerin sadece bir kısmı yer almıştır.*

YAYIMLANAN KİTAPLARDA M.E.RESULZADE HAKKINDA BİLGİLER

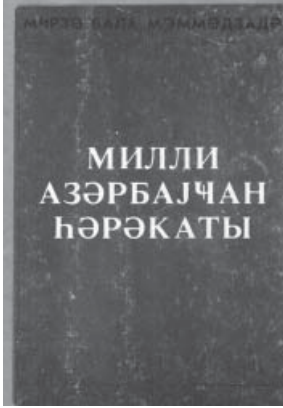
1. **Mirza Bala Mehmetzade. “Milli Azerbaycan Harekatı”.** Berlin, 1938. Azerbaycan’ın tanınmış düşünürü, gazeteci ve siyaset adamı M.Bala Mehmetzade’nin “Milli Azerbaycan Hareketi” kitabı 1938 yılında Almanya’da yayımlanır. Bu kitapta ilk olarak M.E.Resulzade’nin siyasi faaliyetleri hakkında geniş bilgi verir.
2. **Muhammed Sədr Haşimi. İran gazete ve dergilerinin tarihi.** 4 ciltte. I cild. Tahran, 1327/1948. (Yazarın bu eserinin 1-ci ciltinde “İrani –nov” gazetesi analiz edilmiş, onun editörü M.E.Resulzade’nin özgeçmişi verilmiştir)
3. **Eduard Braun. Muhammedali Terbiyet. “Meşrutiyet dönemi İran edebiyatı ve basın tarihi” (fars dilinden çevrilmiş).** 3 ciltli, II cild.. Tehran, 1337/1958.
4. **Ahmet Bedevi Kuran. “Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde inkılap hareketleri”.** İstanbul. 1959
Tanınmış araştırmacı Ahmet Bedevi Kuran 1959 yılında İstanbul’da ‘Geltüt’ matbaasında 900 sayfadan oluşan “Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde inkılâp hareketleri” adlı bir kitap yayımlar. Kitabın “Rusya’daki Türkler” bölümünde M.E.Resulzade’nin faaliyetlerine geniş yer verir, onu ‘Azerbaycan milli hareketinin ideologu ve Rusya’daki bütün Türklerin lideri’ olarak takdim eder.
5. **Yahya Ariyanpur. Saba`dan nimayedek (Sabah yelinden gökkuşağınadək).** Tehran, 2 ciltli. II cild. 1351/1972 (Burada müellif M.E.Resulzadenin Bakü’de olduğu zaman İran hakkındaki özgürlükçü fikirleri ile sıkı ilişki içinde olduğunu yazar.)
6. **Firudin Ademiyyə(e)t. “İran mə(e)şrutiyetinde sosyal- demokrat fikri”** Tahran.1354/1975. (Kitabın ikinci bölümünde Resulzade sosyal demokrasi düşünürü olarak anlatılır, M.E.Resulzade’nin edebi kişiliği ilişkilendirilir.
7. **Rahim Raisniya.”Haydar Emioğlu tufanlardan geçerken”** Tahran,1360/1981 (Bu incelemede M.E.Resulzade’nin hayatı, edebi kişiliği ve yaratıcılığı ele alınır).
8. **Mensure (Nizammafı) İttihadiye. “Meşrutiyet ve siyasi partilerin teşekkülü ve faaliyetleri”** Tehran, 1361/1982 (Müellif burada İran Demokrat partisinin hatta parti tüzüğünü M.E.Resulzade’ye yazdığını kaydeder.

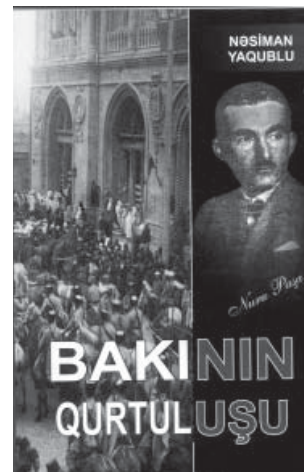
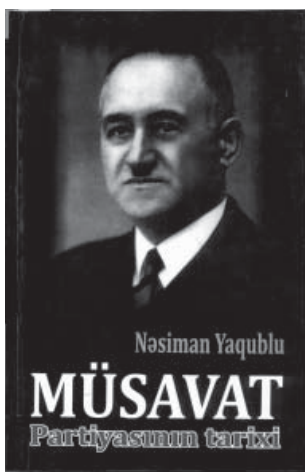
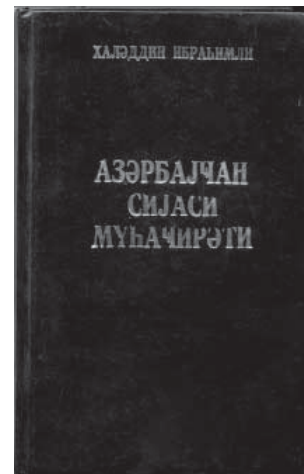
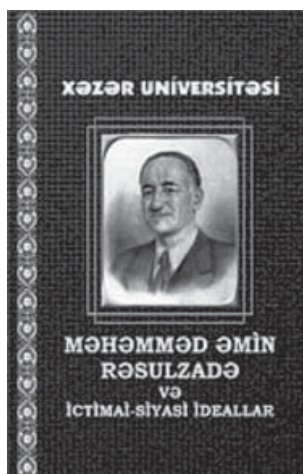
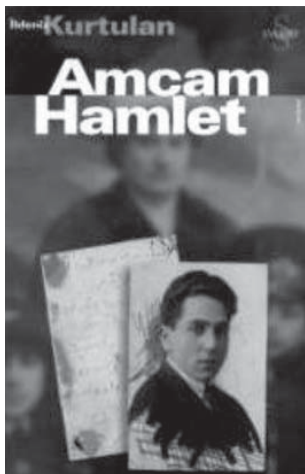
9. **Koel Kohen. “İran matbuatının tarihi”**. Tahran.1362/1983 (Müellifin fikrine göre M.E.Resulzade “İrani-nov” gazetesindeki yazıları ile İran siyasi hayatına bir ışık getirmiştir).
10. **Tadeuş Svyatoyovski. “Rus Azerbaycan’ı 1905-1920”**. Ankara, 1988.
11. **Tufanlardan gelen hayat**. Seyid Hasan Takizadenin hatıraları (neşre hazırlayanı İreç Afşar). Tahran, 1368/1989
12. **Mehdi Melikzade. “İran Meşrutiyet İnkilabı tarihi”**. 7 ciltli, VI cild. Tehran. (tarihsiz). Bu kitapta M.E.Resulzade İran Demokrat partisinin esaslarını belirleyenler olarak ele alır.
13. **Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti**. Bakü, 1990
14. **Aydın Balayev. Azerbaycan Milli Demokratik Hareketi: 1917-1920 (rusca)**. Bakü, 1990
15. **Nesib Nesibzade. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti**. Bakü, 1991.
17. **Aydın Balayev. Azerbaycan Milli Harekatı: Müsavatdan Halk Cephesine Kadar (rusca)**. Bakü, 1992.
18. **Bahtiyar Necefov. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti (iç ve dış siyaseti)**. Bakü, 1992
19. **Aygün Haşimova. XIX Yüzyılın birinci yarısında Azerbaycan muhacereti**. Bakü,1992.
20. **Audrey Alstadt. Azerbaycan Türkleri, Rusya kanunları altında-güç ve beraberlik**. Stanford, 1992.
21. **Nazım Caferov. Milli içtimai fikir tarihimizden**. Bakü, 1993.
22. **Cemil Hesenov. Azerbaycan uluslararası ilişkeler sisteminde (1918-1920)**. Bakü,1993.
23. **Nesib Nesibzade. Azerbaycan’ın harici siyaseti (1918-1920)**. Bakü,1996.
24. **Xaladdin İbrahimli. Azerbaycan siyasi muhacereti**. Bakü,1996.
25. **Nesiman Yagublu. Müsavat partisinin tarihi**. Bakü,1997.
26. **İrade Bağirova. XX yüzyıl öncesinde Azerbaycan’da siyasi partiler ve teşkilatlar (1901917)**. B.1997
27. **“Yeni Qafkasya”nın 1927. yıl 10. sayı**. Bakü, 1997, BDU (yayıma hazırlayan Prof. Ş.Hüseynov).
28. **Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (1918-1920) Parlamento (stene-nografik kayıtlar)**. 1’nci cilt. Bakü, “Azerbaycan” yayımı, yıl 1998, 976 sah; aynı kitabın 2’nci cildi. Bakü, “Azerbaycan” yayımı, Yıl 1998, 992 sah.

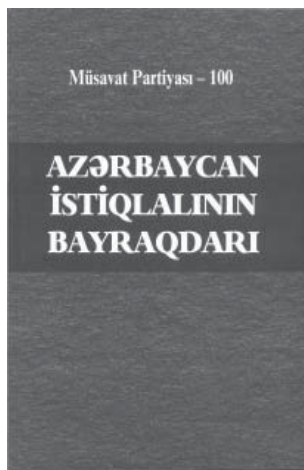
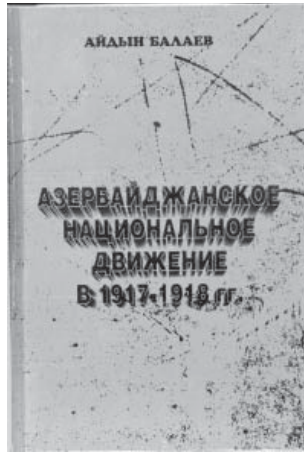
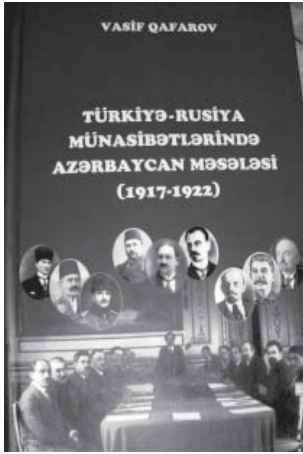
29. **Sebahattin Şimşir.** “Azerbaycanlıların Türkiye’de siyasi ve kültürel faaliyetleri (1920-1991)”Ankara, Yıl 2000, 256.sah.
30. **Ataxan Paşayev.** Açılmamış sayfaların izi ile. Bakü, 2001.
31. **Meryem Oruçlu.** **Müsavat Partisinin Azerbaycan’da ve muhacerette faaliyeti.** Bakü, 2001
32. **Nesiman Yagublu.** **Azerbaycan lejyonerleri.** Bakü,2002
33. **Şirmemmed Hüseyinov.** **Manevi irsimiz ve gerçeklik.** Bakü, 2004.
34. **Şirmemmed Hüseyinov.** **Milli hak ve adalet arayışında.**Bakü, 2004
35. **Mehmet Emin Resulzade ve içtimai-siyasi idealler.** Hazar Üniversitesi yayımı, Bakü 2005.
36. **Şirmemmed Hüseyinov.** **Basın tarihimizden sayfalar.** Bakü, 2007.
37. **Nesiman Yagublu.** **Bakü’nün Kurtuluşu.** Bakü, 2008
38. **Necibe Bağırzade.** **Gecikmiş itiraf.** Bakü, 2007
39. **Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (28 Mayıs 1918-27, Nisan 1920).** “Meclis M.E Resulzade”, Moskova, 2008. (Rusca).
40. **Nesiman Yagublu.** **Türkiyenin Azerbaycanlılara bağımsızlık mücadelesinde desteği (Sovyetler dönemi: 1920-1991. yıllar).** Bakü, 2009.
41. **Şirmemmed Hüseyinov.** **Bağımsızlığın cetin yolu... gerçekler, düşünceler.** Bakü, 2009
42. **Abid Tahirli.** **Azerbaycan muhaceret basınında sosyal ve siyasal yayımlar.** Bakü, 2009.
43. **Pervane Mehmedli.** **Güney Azerbaycan basını tarihi.** Bakü, 2009
44. **5. Cemil Heseli.** **Rus Devrimi ve Azerbaycan. Bağımsızlığın cetin yolu (1917-1920),** Moskva, 2011 (rusca).
45. **Vasif Gafarov.** **Türkiye-Rusya ilişkilerinde Azerbaycan sorunu (1917-1922).** Bakü. 2011
46. **Azerbaycan İstiklalinin Bayraktarı (Müsavat-100).** Adiloğlu yayımı, Bakü, 2011, 160. s (derleyen, arap alfabesi bölümünü, latin alfabesine çeviren, ön sözün yazarı: Prof.Ş.Hüseyinov)
47. **Sebahattin Şimşir.** **Azerbaycan İstiklal mücadelesi.** İstanbul, 2012
48. **Nesiman Yagublu.** **Müsavat Partisinin tarihi (yenilenmiş baskı).** Bakü, 2012
49. **Haleddin İbrahimli.** **Azerbaycan muhaciretinin tarihi.** Bakı 2012.
50. **Cemil Heseli.** **Tarihi şahsiyetin tarihi.** Alimerdan bey Topçu-

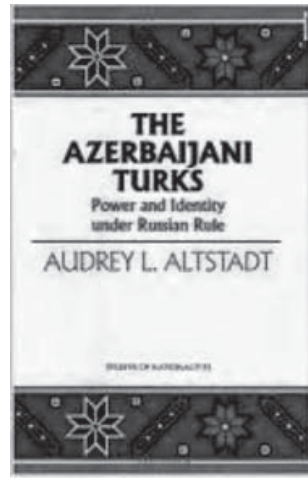
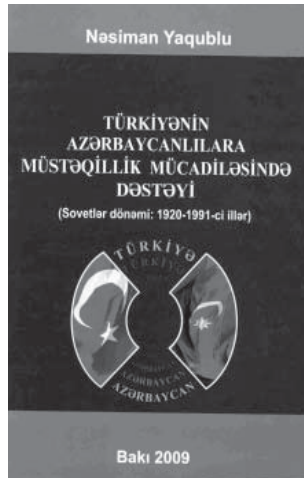
başev. Bakı, 2013.

51. Georgi Mamulia. Kafkas Konfederasyonu yetkilisi beyannamelerde, “Promete” Harekatının gizli yazışma ve mehfî belgelerinde. Moskova, 2012. (Rusca).
52. Georgi Mamulia, Ramiz Abutalıbov. Odlar Yurdu. Azadlık ve bağımsızlık mücadilesinde. Azərbaycan muhaciretinin siyasi tarihi. 1920-1945. Paris-Bakı. 2014. (Rusca).

MEHMET EMİN RESULZADE'YE İTHAF EDİLEN ŞİİRLER

M.E.Resulzade'nin ölümünden sonra çok sayıda şiir ona ithafen yazılmıştır. Muhacir şair **Hamit Dönmez'in** "Ey Meşale, Sen Sönmeyeceksin!", **Hasan Bayrı'nın** "Resulzade" (her iki şiir "Azerbaycan" dergisinin Mart 1955 tarihli 12(16) sayısında yayımlanmıştır), **Himmet Demir Karslının** "O Hürriyet Mücahitine!" (1984 yılında "Azerbaycan" Dergisinde yayımlanmıştır - Yıl.33, Sayı 247), **D.A.Baycan'ın** "Mehmet Emin Resulzade'nin Aziz Ruhuna!" (şiir 1984 yılında "Azerbaycan" dergisinde yayımlanmıştır. Yıl:33, Sayı 247), **Hamid Oral'ın** "Aşk Şarkısı" (şiir 1987 yılında "Azerbaycan" dergisinde yayımlanmıştır- Yıl: 33, Sayı: 259) şiirleri M.E.Resulzade'ye büyük bir sevgi ve saygı ruhu ile yazılmıştır. Bu anlamda **Kerim Yaycılı'nın** M.E Resulzade'nin vefat ettiği dönemde yazdığı "Batan güneş" oldukça etkilidir (şairin bir diğer şiiri ise "Resulzade'nin aziz ruhuna" başlığı ile yazılmıştır). (*"Azerbaycan" dergisi 1970, Yıl: 19, Sayı: 200-201*).

Not: *Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Azerbaycan'ın ünlü şairlerinden B.Vahabzade, Z.Yagub ve başka şairlerde Resulzade'ye etkili şiirler ithaf etmiştir.*

KERİM YAYCILI

BATAN GÜNEŞ

Ne heykel, ne de iz var: taşda, toprakta, kumda,
Bir güneşti bir güneş, batıp giden ufkumda!
Sarmışken ateşiyle imanı kalbimizi,
Bir soğuk Mart akşamı terk edip gitti bizi!
Tesellisi güç olur ona vurulanların,
O, ümit güneşiydi geride kalanların.
Bir nesle hayat veren ışıktı, irfandı o!
Bir neslin varlığıyla, şahlanan imandı o!
Yaşatmazdı kalplerde ümitsizlik ve keder,
Onun mefkûresiydi: Hak, Müsavat, İstiklal!
Devler gibi yürürken bu ülkünün peşinde,
Bir üzüntü sezmiştik bu yıl Mart güneşinde.
Titretti kalbimizi soluk yüzündeki gam,
O nurlu yüz sarardı, onun battığı akşam!

Silemez artık kader gönlümüzden bu yası,
Nemlendi gözümüzde sönen güneşin aksi
Düştü gözyaşlarımız öperken ellerine,
Yıldızlar çelenk oldu hayali heykeline!

**Sar göğsüne Ankara, yurdumun ziynetini,
Günü gelince ister senden emanetini.
Şükranını sunarken bir gün hürmetle sana,
O kemikler gidecek! Gidecek o Vatana!
Sakla koynunda onu, verme yabana, ele,
Bir hediyen olacak yurdumdaki heykele!**

Frank t-Mayn

“Azerbaycan” dergisi. Ankara, Yıl: 4, Sayı: 12 (36) Mart 1955

Batan Güneş

*Ne heykel, ne de iz var: taş'ta, toprak'ta, kum'da,
Bir güneşti, bir güneş! batıp giden ufukum'da!
Sarmışken ateşyle imanlı kalbimizi;
Bir soğuk Mart akşamı terkedip gitti bizi!.....
Tesellisi güç olur ona vurulanların,
O, ümit güneşiydi geride kalanların,
Bir nesle hayat veren ışıktı, irfandı o!
Bir neslin varlığıydı, şahlanan imandı o!
Yaşatmazdı kalplerde ümitsizlik ve melâl,
Onun mefkûresiydi: HAK. MÜSAVAT. İSTİKLÂL!.....*

..

*Devler gibi yürürken bu ülkünün peşinde,
Bir üzüntü sezmiştik, bu yıl Mart güneşinde,
Titretti kalbimizi, soluk yüzündeki gâm,
O nurlu yüz sarardı, onun battığı akşam!.....
Silemez artık kader, gönlümüzden bu yası
Nemlendi gözümüzde sönen güneş'in aksi,
Düştü gözyaşlarımız öperken ellerine,
Yıldızlar çelenk oldu muhayyel heykeline!.....*

..

*Sar göksüne Ankara, yurdumun ziynetini,
Günü gelince ister, senden emanetini,
Şükranını sunarken bir gün hürmetle sana,
O kemikler gidecek! gidecek o vatana,
Sakla koynunda onu, verme yabana, ele,
Bir hediyen olacak yurdumdaki heykele.*

Kerim YAYCILI
Frankfurt - Main

70. YILDÖNÜMÜ ETKİNLİKLERİ

Türkiye, Ankara, 31 Ocak 1954

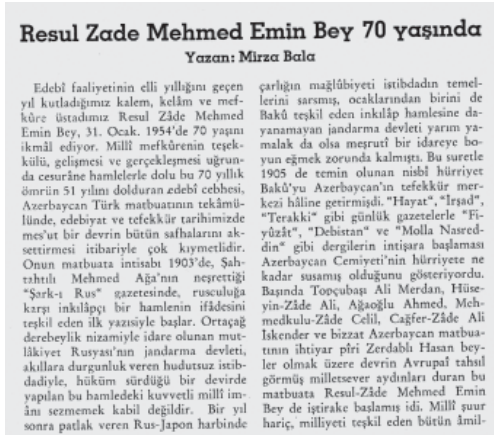
M.E. Resulzade'nin doğumunun 70'nci yıldönümü dostları, sevenleri tarafından çok sayıda telgraf, mektup ve ziyaretlerle kutlanır. Bir zamanlar Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin nöbetinde olan Milli Ordunun askerleri Arjantin'den gönderdikleri tebrik mektubunda duygu ve düşüncelerini şöyle ifade eder: “**Hürmetli M.E.Resulzade! Aziz ve muhterem üstadımız!**Arjantin'deki “Kafkas Birliği”ne mensup Azerbaycanlılar 70'nci doğum yıldönümünüz münasebetiyle Size, samimi tebriklerimizi gönderirken bütün hayatımız boyunca istiklali uğrunda çalıştığımız aziz vatanımız Azerbaycan'a en kısa zamanda kavuşmanızı candan temenni eder ve Size uzun ömürler, saadetler dilerler.

Dünyanın en güzel ülkelelerinden biri olan Azerbaycan'ın 28.Mayıs 1918'de olduğu gibi yeniden Azerbaycanlılara ait olduğunu bir daha ilan etmenizi istiyoruz. Emperyalist Rusya'nın esareti altında yaşayan Azerbaycan'ın ve bütün Kafkas'ın en yakın bir zamanda düşman zulmünden kurtarılmasını ve vatan semalarına tekrar Üç Renkli Bayrağımızı yükseltme fırsatını kazanmanızı ulu tanrıdan diliyoruz.

Biz Azerbaycan askerleri vatanımız Azerbaycan'ın ve Kafkas'ın hürriyeti ve istiklali uğrunda verdiğiniz savaşta son damla kanımıza kadar sadık olacağımıza Size söz veriyoruz, Emin bey!

Arjantin'deki Azerbaycanlılar adına Veli Yadigâr, Musa Yusifzade”.

Kırım Tatarlarının tanınmış lideri Cafer Seyidahmed Kırimer ise doğumunun 70. yıldönümü münasebetiyle şunları yazmıştı: “Bir gün ha-

yatınızı yazacak şanslı bir Türk genci, ya da şahsiyetinizi canlandıracak bir Türk sanatçı, hayatınızın her devrini kavrayıp anladıkça “benim için ne büyük bir onurdur ki, bu yaşamaya değer sayfaları canlandırıyorum” diye sevineceklerdir. Bunların eserlerini okuyan veya izleyenlerde Sizi daima sonsuz bir muhabbet, hürmet ve rahmetle anacaklardır”.

100. yıl Etkinlikleri

Türkiye, Ankara, 31 Ocak 1984

“Azerbaycan Kültür Derneği” Genel Merkez Yönetim Kurulu M.E.Resulzade’nin doğumunun 100. yıldönümü münasebetiyle, 1984 yılını M.E. Resulzade yılı ilan ederek şu kararları alır: 1984 yılı içerisinde “Azerbaycan” dergisinin tüm sayılarının bu büyük lidere hasredilmesi, 30’a yakın eserinin yeniden yayımlanması, farklı dergilerde yayımlanmış yüzlerce makalenin kitap halinde yayıma hazırlanması, yine Resulzade hakkında yazılanların ve hatıraların kitap olarak yayımlanması, M.E.Resulzade ile ilgili toplantı ve konferansların düzenlenmesi”.

Bu kararlar çerçevesinde ilk etkinlik olarak; 28. Ocak 1884. tarihinde Ankara Dedeman otelinde 300 kişinin katılımı ile “Azerbaycan Gecesi” düzenlenir.

10 Mart 1984 tarihinde “Azerbaycan Kültür Derneği” tarafından Resulzade’nin doğumunun 100. yıldönümü münasebetiyle Ziraat Yüksek Mühendisler Birliği Konferans salonunda geniş katılımlı bir toplantı düzenlenir. Toplantıya “Azerbaycan Kültür Derneği” Haysiyet Divanı Başkanı Dr. Mehmet Kengerli başkanlık eder. Konuşmacılar: “Azerbaycan Milli Merkezi” başkanı Azer Aran, Dernek Başkanı Feyzi Aküzüm, Genel Sekreter Ahmet Karaca ve Yönetim Kurulu Üyesi Selçuk Önal’dır.

Bk: “Azerbaycan” dergisi Ankara 1984. Yıl: 33, Sayı: 247, s.10-12; 56-57.

**M.E. Resulzade için
Azerbaycan'da İlk Anma Törenleri
Doğumunun 109 yılı**

Bakü, 1993

M.E. Resulzade'nin Azerbaycan'da ilk anma töreni Müsavat Partisinin teşebbüsü ile 31 Ocak 1993 tarihinde gerçekleştirilir. M. Magomayev adına Devlet Filarmoni salonunda düzenlenen törende ilk olarak Araştırmacı Nesiman Yagublu M. E. Resulzade'nin hayatı ve Faaliyetlerine ilişkin kapsamlı bir sunum yapar. Daha sonra Azerbaycan Milli Meclis Başkanı İsa Gamber, Azerbaycan Devlet Toprak Komitesi Başkanı, "Azerbaycan Kültür Derneği"nin temsilcisi **Cemil Ünal'ın** konuşmaları ve Azerbaycan sanatkarlarının konseri ile tören sona erer.

110. Yıl Anma Etkinlikleri

Bakü, 1994

M.E. Resulzade'nin doğumunun 110.yılı münasebetiyle Müsavat Partisi Teşkilat Komitesi oluşturmuş ve 1994 yılı Azerbaycan'da M.E. Resulzade yılı olarak ilan edilmiştir. Bu kapsamda devlete teklifler sunulmuştur.

Müsavat Partisinin kapsamlı ve ciddi hazırlık içinde olduğunu gören iktidar, tarihi-manevi sorumluluğun baskısı altında anma törenlerine az bir süre kala devlet komisyonu oluşturur.

M.E. Resulzade'nin 110. doğum yılı etkinlikleri müsavatçılar ve demokratik kurumlar tarafından etkili ve geniş katılımlı etkinliklerle kutlanır. Şehriyar adına Medeniyet Evinde düzenlenen final toplantısında, "Müsavat Partisi" Başkanı İsa Gamber, Türkiye'den iştirak eden "Azerbaycan Milli Merkez" Başkanı **Dr. Mehmet Kengerli**, "Eski Müsavatçılar Nesli" cemiyetinin başkanı Fuat Zeyneli ve M.E. Resulzade hakkında araştırma-

lar yapan Nesiman Yagublu M.E. Resulzade ile ilgili görüş ve düşüncelerini aktaran konuşmalar yapar.

M.E. Resulzade'nin doğumunun 110.yıldönümü kapsamında Devlet tarafından M.F. Ahundov adına Opera ve Bale Tiyatro salonunda tören düzenlenir. Başbakan Yardımcısı yazar Elçin Efendiyev'in konuşması ve ardından konser programı ile sona erer.

N.Yagublu. Müsavat Partisinin tarihi. Bakü, 2012, s. 275-276.

Rusya'da- Moskova Şehrinde M.E. Resulzade Anılıyor

Moskova, 2006

30 Ocak 2006 tarihinde Moskova'da yaşayan "M.E. Resulzade Meclisi'nin" Başkanı Fuzuli Faracov'un girişimi ile Moskova'nın Yeni Basman caddesinde bulunan "Milletler

Evi"nde 100 den çok azerbaycanlının katılımı ile M.E. Resulzade'nin doğumunun 122.yılına ilişkin konferans düzenlenir. Tanınmış yazar Çingiz Hüseyinov, Profosörler: Qasım Kerimov, Tofik Veliyev, Ramiz Abutalıbov ve Rusya'dan temsilciler bu konferansın iştirakçileri arasında yer alır.

Konferans öncesi Başkan Fuzuli Faracov meclisin kararı doğrultusunda "**M.E. Resulzade**" ödülünü alacak olanların isimlerini açıklar. Ödüle layık görülenler: M.E. Resulzade'nin torunu **Reis Resulzade, Çingiz Hüseyinov, Prof.Şirmemmed Hüseyinov'dur** (bir yıl önce M.E. Resulzade ödülü İsa Gamber, Rauf Arifoğlu ve Nesiman Yagublu'ya verilmiştir).

Konferansta M.E.Resulzade'nin torunu **R.Resulzade** ve Araştırmacı **N.Yagublu** konuşma yapar. Konuşmacıların ardından, Moskova'da eğitim alan azerbaycanlı öğrenciler başarılı bir konser programı sunar.

Konferanstan sonra Azerbaycanlılar tarafından Moskova'da kurulan 'İnter- Azerbaycan' televizyonu M.E. Resulzade ile ilgili canlı yayın yapar.

Polonya- Varşova'da M.E.Resultzade'nin doğumunun 125.yılı Anma Toplantısı

Varşova, 2009

6-8 Aralık 2009 tarihinde Polonya'nın Varşova kentinde M.E.Resultzade'nin doğumunun 125 yılı münasebetiyle Varşova Üniversitesi **Doğu Avrupa Araştırma Merkezi** tarafından konferans düzenlenir.

İki gün süren konferansın bir günü M.E. Resultzade, diğer günü ise gürücü Prof. G. Peradzey'e ayrılır. Konferans Varşova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden, Prof.Vladimir **Lengauer** tarafından açılır. Resmi açılış töreninin ardından Prof. Yan Malitski, Fransa'dan Georgi Mamulia, Almanya'dan Zaur Kasimov, Polonya'dan Şahla Kazımova, Türkiye'den Sebahattin Şimşir, Azerbaycan'dan Nesiman Yagublu ve Azad Rızayev konferansta konuşma yaparlar.

M.E.Resulzade'nin doğumunun 130. Yıl dönümü kutlamaları

Partisi teşkil etmiştir. Bu münasebetle Türkiye'den "Azerbaycan Kültür Derneği" ni temsilen Cemil Ünal ve hanımı Nesrin Ünal Müsavat partisi merkezinde yapılan çeşitli toplantılara katılmışlardır. Ocak ayının 31'inde ise onun doğduğu Novhanı'ya gidilmiş ve orada onun evi ziyaret edildikten sonra heykeli önünde saygı duruşu yapılmış, çiçekler bırakılmış ve konuşmalar yapılmıştır.

M.E.Resulzade'nin doğumunun 130 yılı münasebetiyle Azerbaycan hükümeti tarafından Azerbaycan Devlet Dram Tiyatrosu'nda tören yapılarak onun kişiliği üzerine konuşmalar yapılmıştır.

Türkiye, Ankara

M.E.Resulzade'nin doğumu ile ilgili Azerbaycan'dan bir grup resmi devlet adamı ve millet vekilleri Azerbaycan'ın Türkiye'deki Büyükelçiliği ile Azerbaycan Kültür Derneği ile birlikte program yapmış ve "Asri" mezarlıktaki kabirinde buluşmuşlardır. Törende onun kabrine çiçekler konulmuş, Güney ve Kuzeyden gelen çok sayıda öğrenci, davetliler ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri, Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi yöneticileri ve bir grup öğrenci onun Anıt mezarına çelenk koymuşlardır. Merasimin açılış konuşmasını yapan Azerbaycan Kültür derneği Genel

Bakü, 2013

Azerbaycan'ın görkemli devlet hadimi M.E.Resulzade'nin doğumunun 130 .yılı münasebetiyle 2013 yılı Kasım ayında devlet başkanı İlham Aliyev tarafından karar verilmiştir.

M.E.Resulzade'nin doğum yılı ile ilgili ilk tedbiri onun yarattığı Müsavat

Sekreteri Tuncer Kırhan Mehmet Emin Resulzade'nin ilk defa devlet tarafından kutlamalar yapılması konusunda aldığı yasal düzenlemelerden dolayı devlet başkanı İlham Aliyev'e teşekkür etmiş ve Resulzade'nin muhacerette başlattığı uzun mücadelesiyle Ankara'da

kurduğu bir dernek olarak 1949 yılında başlatılan istiklal mücadelesiyle bu günlere gelmenin mutluluğunu yaşadıklarını belirtmiş ve Resulzade'nin büyüklüğü ve birleştiriciliğinin burada öne çıktığını söylemiştir. Anıt mezarında başlayan ve coşku içinde yapılan konuşmalardan sonra Azerbaycan Büyükelçiliği'nde onun kişiliği ve siyasi vizyonu üzerine konuşmalar yapılmıştır.

Rusya, Moskva

31 Ocak 2014 tarihinde Moskova'da yapılan toplantıda M.E.Resulzade'nin doğumunun 130 . yılında "Prezident" otelinde büyük bir jübile düzenlenmiştir. "Mehmet Emin Resulzade" meclisi, Ümumrusiya Azerbaycan Kongresi ve "Şehriyar" gibi edebiyat adamı ile çağdaş Azerbaycan meclisinin kurusu , çalışmaları ile ilgili görüşler ileri sürülmüştür. Azerbaycan milli bayrağının teşekkülü anlatılmış, daha sonra M.E.Resulzade'nin yaşamı ve mücadelesi ile ilgili bir film gösterisi yapılmıştır. Moskova'daki etkinliklerle ilgili Resulzade araştırmacısı, bilim adamı Nesiman Yagublu Ümumrusya Azerbaycan Kongresi Merkez Meclisinin temsilçisi Vladislav Şvetsov, Moskova'da faaliyet gösteren "Mehmet Emin Resulzade" Meclisi başkanı Fuzuli Ferecov, Ümumrusiya Azerbaycan Kongresinin yürütme direktörü İlgar Hacıyev Resulzade'nin kişiliği üzerine açıklayıcı konuşmalar yapmışlardır.

M.E. Resulzade'yi Yaşatma Kurumları

1. “Mehmet Emin Resulzade'yi Yaşatma Fonu” (Türkiye, Ankara)

M.E.Resulzade'nin ölümünden sonra 1955 yılının Mart ayında “**Azerbaycan Kültür Derneği**” Yönetim Kurulu, kabrinin düzenlenmesi, eserlerinin yayımlanması ve arşivinin oluşturulması amacıyla bir Fon oluşturur. Resul Ünsal, Kerim Oder ve Hamit Ataman fon heyeti olarak görev alır

Bu doğrultuda Ziraat Bankası Ankara Merkez Şubesinde “M. E.Resulzade'yi Yaşatma Fonu” adı altında bir hesap açılır. Hesap no. (6021) Açılan hesaba ilk maddi yardımı yapanlar:

1. Resul Ünsal- 10 lira
2. Hasan Hocaoğlu- 50 lira
3. Enver Dadaşzade-10 lira
4. Kerim Oder - 50 lira
5. Hamit Ataman-25 lira
6. Mehmet Kengelli-25 lira
7. Ahmet Karaca -20 lira
8. Ahmet Yaşat -20 lira
9. A.Vahap Yurdsever -50 lira
10. Hilal Münşi -40 lira
11. Feyzi Aküzüm -10 lira
12. Süleyman Tekiner- 10 lira

« Mehmet Emin Resulzade'yi Yaşatma Fonu »

«Azerbaycan Kültür Derneği» İdare Heyeti Merhum M. E. Resulzade'nin kabri- ni yaptırmak, eserlerini bastırmak ve külliyatını çıkarmak için bir FON tesis etmiş- tir. Bu FON'un idaresi İdare Heyeti azalarından Resul Ünsal, Kerim Oder ve Hamit Ataman'dan müteşekkil heyete verilmiştir. İstanbul'daki kardeş Derneğimiz olan «Azerbaycan Kültürünü Tanıtma Derneği» ile iş birliği yapmaktayız; her iki teşkilât bu iş için toplayabilecekleri meblâğı bir araya getirerek evvelâ KABİR yaptırılacaktır; sonrada Merhumun eserleri bastırılacaktır.

Herkes bu yardıma iştirâk edebilir. T. C. Ziraat Bankası, Ankara Merkez Mü- dürlüğü nezdinde «Mehmet Emin Resulzade'yi Yaşatma Fonu» adı ile bir hesap açıl- mıştır. Numarası (6021) dir. Fona, Ziraat Bankasının bütün şubelerinden para kabul edilmektedir. Bu fona: Posta, Banka ve Dernek elile şimdiye kadar yatırmış olan- kükün 747,00 liradır. Fona, yardımda bulunan aşağıda adları yazılı Vatandaşlara teşekkür eder, kadirbilir vatandaş ve üyelerin yardımını bekleriz.

TL.		TL.	
Resul Ünsal	10,—	Hasan Sangaçal	1,—
Hasan Hocaoğlu	50,—	Bn. Şadan Şending ve	100,—
Enver Dadaşzade	10,—	arkadaşları	30,—
Kerim Oder	50,—	Haydar Atak	30,—
Hamid Ataman	25,—	Hasan Bayrı	15,—
Mehmet Kengerli	25,—	Ali Volkan	25,—
Ahmet Karaca	20,—	Sait Toker	10,—
Ahmet Yaşat	20,—	Süleyman Tekiner	100,—
Vahap Yurdsever	50,—	Zakir Ekni	10,—
İbrahim Badal	10,—	Feyzi Aküzüm	50,—
Yadullah Kılıç	2,50	Emil Hurr	
Ayhan Karasu	20,—	D. D. Yolları Um. Md. İLĞÜ	23,50
Bn. Müjgân Bakı	20,—	'mensupları	
Hilâl Münşi	40,—		

2. "Mehmet Emin Resulzade Merkezi" (Azerbaycan-Bakü)

Merkez 1992 yılında Bakü'de kurulur. Başkanı Nesiman Yagublu'dur.

Başlangıçta fon olarak faaliyet gösterir ve fonun desteği ile iki kitap yayımlanır: **1)** N.Yagublu "Müsavat Partisinin Tarihi". Bakü, 1997; **2)** Mehmet Emin Resulzade. "Azerbaycan Davası". Bakü, 1998.

1999 yılında fon tarafından tesis edilen "**M.E.Resulzade Ödülü**" Azerbaycan Halk Cephesi Partisi Başkanı Ebülfez Elçibey'e ve Müsavat Partisi Başkanı İsa Gamber'e verilir.

Bu kurum günümüzde "Mehmet Emin Resulzade Merkezi" adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir ancak, Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı tarafından resmi olarak kayıt altına alınmamıştır.

3. "Mehmet Emin Resulzade Meclisi" (Rusya-Moskova)

2001 yılında Moskova'da kurulur. 28 Mayıs 2001 tarihinde yapılan ilk Genel Kurulda Azerbaycan aydını, Teknik İlimler Adayı Fuzuli Ataşoğlu Faracov başkan olarak seçilir. Meclis **M.E. Resulzade'nin doğumunun 121, 122 ve 125'nci yıldönümlerinde Moskova'da geniş katılımlı toplantılar düzenler.**

Meclisin maddi desteği ile “Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti (1918-1920)” kitabı rusca yayımlanarak okurlara sunulur. Zengin belge ve fotoğrafların yer aldığı bu kitap “M.E. Resulzade Meclisi”nin Başkanı değerli aydın Fuzuli Faracov’un giriş makalesi ile başlar. Kitabı yayıma hazırlayan ise Moskova’da yaşayan araştırmacı-yazar Abdül Hüseyinov’dur. Meclisin amaçları şunlardır:

1. Rusya’daki Azerbaycan Diasporasını geliştirmek, genişletmek ve Rus halkını, 1918-1920 dönemi içinde kurulmuş olan Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin tarihi, Azerbaycan devletçiliğinin misyonu konusunda bilgilendirmek

2. Başta M.E. Resulzade olmak üzere dönemin önemli kimliklerini tanıtmak.

3. Azerbaycan’ın eski medeniyeti ve çağdaş Azerbaycan Cumhuriyeti’nin farklı sahalarda gösterdiği maddi ve manevi başarıları aktarmak.

Meclis her yıl Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kuruluş yıldönümünü, M.E. Resulzade’nin doğum gününü ve Nevruz Bayramını kutlamak amacı ile geniş katılımlı etkinlikler düzenler. Azerbaycan’ın ünlü devlet adamlarına, bilim adamlarına, yazarlara, şairlere, bestekâr ve ressamalara hasır edilen geceler düzenlenir. Meclisin Yönetim Kurulu üyeleri: Fuzuli Faracov, Merac Babayev, İlgar Memmedov, Şaig Memmedov, Mayıs Seferaliyev ve diğer üyelerden oluşur.

Meclis 2005 yılında “Mehmet Emin Resulzade Ödülü” verme kararı alır. Azerbaycan halkına medeniyet ve diğer sahalardaki başarılarıyla hizmet edenlere verilmektedir. Aşağıdaki şahıslar bu ödüle layık görülmüştür: Saleh Aliyev, Zahid Gocayev, Kasım Kerimov, Nesiman Yagublu, Şirmemmed Hüseyinov, Gasım Kerimov, Ramiz Abutalıbov, Abdül Hüseyinov, yazar Çingiz Hüseyinov, ressam Reis Resulzade, sanatçı Alim Kasimov. Siyaset alanında ise İsa Gamber ve Rauf Arifoğlu.

Not: “Mehmet Emin Resulzade Meclisi” M.E.Resulzade hakkında yazılan ansiklopedinin hazırlanmasına da büyük bir destek vermiştir.

“M.E. Resulzade Meclisi”nin Başkanı Fuzuli Faracov

M.E. Resulzade tarafından 1911 yılında kurulan ‘MÜSAVAT’ Partisinin Azerbaycan siyasi hayatına yeniden dönüşü

7 Kasım 1992 tarihine Bakü’de Devlet Sarayı’nda “Müsavat” Partisinin III. tarihi kurultayı yapıldı. M.E.Resulzade ve onun dava arkadaşları tarafından 1911’de kurulan,1918-1920 dönemi içinde bütün Doğu, İslam ve Türk dünyasında ilk demokratik cumhuriyet kuran, 1920 yılında Azerbaycan’da faaliyeti yasaklanan “Müsavat”partisi bu kurultay ile ülkede yeniden yasal olarak faaliyet gösterme hakkını kazanır. Kurultaya ‘Azerbaycan Kültür Derneği’nin Genel Sekreteri **Ahmet Karaca’nın** başkanlığında “Müsavat Partisi”,”Azerbaycan Milli Merkezi” ve “Azerbaycan Kültür Derneği” yöneticilerinden bir grup iştirak eder.

Kurultay Azerbaycan Milli Meclis Başkanı İsa Gamber ve “Milli Müsavat Halk Partisi”nin Genel Sekreteri **Ahmet Karaca** tarafından açılır. İlk söz Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı **Ebülfaz Elçibey’e** verilir.

8 Kasım’da gizli oy kullanma sistemiyle İsa Gamber ‘Müsavat’ Partisinin Başkanı seçilir.

ANIT MEZAR

M.E.Resulzade, 6 Mart 1955'te Ankara'da vefat etmiş ve Cebeci "Asri" Mezarlığında defin edilmiştir. Mezarlıkta 156 ada,12 parselde kayıtlı olan alan üzerinde yeniden bir mezar inşası için çalışmalar yapan "Azerbaycan Kültür Derneği "yönetim kurulu üyeleri bu iş için derneğin genel sekreteri aynı zamanda ressam olan Tuncer Kırhan'ı görevlendirmiştir.

Hazırlanan proje "Azerbaycan Kültür Derneği "Yönetim Kurulu Üyeleri Cemil Ünal, Tuncer Kırhan, Selçuk Önal, Oktay Erol, Mehmet Müştak, İsa Yaşar Tezel, Av.Sevil Kengerli Dr. Ayhan Doğru, H. Ali Belet, Ali Çaylak, Yalçın Sarıkaya'nın aldığı kararlar ile inşaat işleri için çalışmalar başlamış, bu noktada finansal destek için uzun yıllar Dr. Mehmet Kengerli'nin başkanlığını yaptığı Türkiye Anıtlar Derneği tüm masrafları ve tören giderlerini üstlenmiştir. Bu dönemde yönetim kurulu olan kadirşinas başkan Dr.Celal Açıkgöz ve yönetim kurulu Prof. Dr.Hüseyin Atay, Av.İbrahim Eyüpoğlu, Tağı Toktamışoğlu, Ali Asker Sayan, Selçuk Önal, Kemalettin Bereket,Prof.Dr.Hasan Küçük, M.Nedim Yılmaz, Mehmet Müştak ve Habip Kızılkaya bir vefa örneği göstererek katkı göstermişlerdir.

Mehmet Emin Resulzade'nin anıt mezarı Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin 90.yıldönümünde görkemli bir törenle açılmış ve Anıt Mezar'ın yer aldığı bölgeye Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından "28 Mayıs sokağı" adı verilmiştir.

Otuz metre kare merasim alanı ve dört buçuk metre kare alan üzerindeki lahit ve kaidelerden oluşan anıt mezar 40 x40 genişlikte tek parçalı

*Anıt mezarın
projesini hazırlayan
“Azerbaycan Kültür
Derneği” Genel
Sekreteri
Tuncer Kirhan
(1948)*

dört eşit sütundan oluşmaktadır. Sütunların yüksekliği cumhuriyetin kurulduğu tarih olan, 28 rakamına ilave edilen beşinci ay sayısı ile 285 santimetredir. Sütunlar üzerine işlenen Türk kilim motifleri Kafkas halklarının benzer kültürel değerlerle, halk kaynağından yükselen hürriyet ve istiklal düşüncesi yansıtılmıştır. Sütunlar üzerindeki taç şapka üzerindeki **Milli Azerbaycan bayrağında** yer alan sekiz köşeli kabartma yıldız üzerindeki üç boyutlu bayrak motifiyle hürriyet ve istiklalin sonsuza gidişini anlatılırken, bayrak motifi ve kişisel bilgiler lahit üzerine bir iz düşünüm halinde yansıtılmıştır.

Lahitte kullanılan ölçülerin birinci kademesi, **Resulzade'nin cumhuriyeti kurduğu** zaman ki yaşı olan otuz dört rakamını, en yüksek nokta ise, ebediyete intikal ettiği yetmiş bir rakamını yansıtılmıştır. Anıt mezarda kullanılan malzeme, traverten taş ve kırmızı granitten ibaret olup, dört kolunu üç

yandan bağlayan kayıtlar üzerinde Resulzade'nin bayraklaşan veciz sözleri yer almıştır.

Ankara'da M.E. Resulzade'nin Adını Taşıyan Lise

“Azerbaycan Kültür Derneği”nin girişimleriyle Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından **Ankara Çankaya bölgesinde** inşa

edilen bir Anadolu Lisesine M.E. Resulzade adı verilmiştir. Burada bir M.E. Resulzade köşesi görkemli şekilde inşa edilirken. “Azerbaycan Kültür Derneği” burada da etkin rol oynamış ve okul içinde adı Mehmet Emin Resulzade olan bir kütüphane inşa ederek beş yüz kadar kültürel ve tarihi kitap hediye etmiş, okul giri-

şinde Mehmet Emin Resulzade köşesi inşa ederek gelecek nesillerin onu daha iyi tanımaları için gerekli doküman ve bilgileri kayıt altına almıştır.

M.E.Resulzade'nin Azerbaycan'da İlk Heykeli

Azerbaycan'da **ilk heykel doğum yeri olan Novhani'da** 1991-1993 yılları arasında hazırlanmış, resmi açılışı ise 1994 yılında yapılmıştır. Heykel Resulzade gibi Novhani'lı olan heykeltıraş Cevanşir Dadaşov tarafından yapılmıştır. Mimarı ise İbrahim İbrahimov'dur.

İleriki dönemlerde "Azerbaycan Kültür Derneği" (Ankara) ve Müsavat Partisinin desteği ile Novxanı Belediyesi tarafından heykele onarım ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır.

*Heykelin yapımcısı
heykeltıraş
Cevanşir Dadaşov
(1956)*

Zagatala'daki Heykeli

M.E.Resulzade'nin bir diğer heykeli ise Zagatala'dadır. Heykel E.Elçibey döneminde 28 Mayıs 1993 yılında görkemli bir törenle açılmıştır.

M.E. Resulzade'nin resmi olan para

15 Ağustos 1992 yılında M.E.Resulzade'nin resminin yer aldığı ve adına basılmış olan 1000 Manat (para) 2006 yılında tedavülden kaldırılmıştır.

Büstü koyulacak yerler silindi

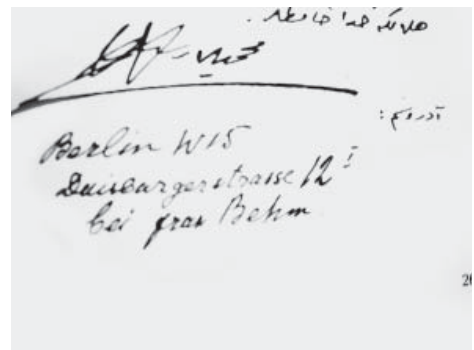
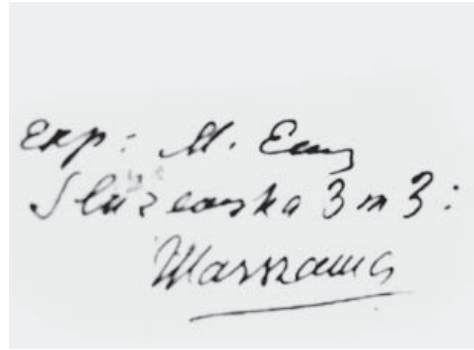
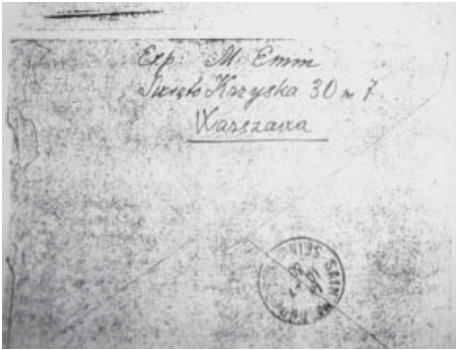
Bakü'de, deniz kıyısında önemli bir bölgeye M.E.Resulzade büstü konulması için yer ayrılmakla birlikte taş levhalar kaldırılmış ve büst konulmamıştır.

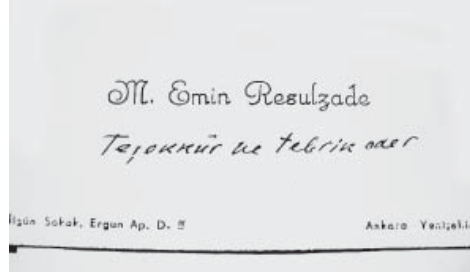
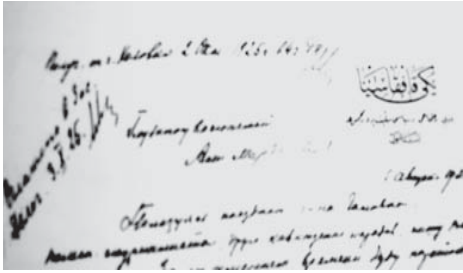
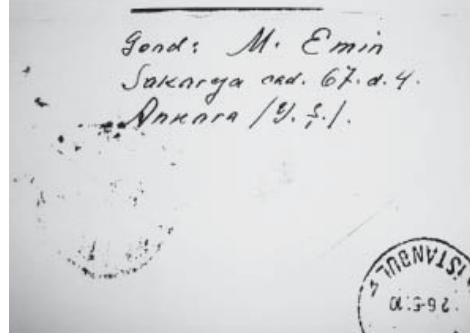

Bakü Devlet Üniversitesi bahçesinde M.E.Resulzade'nin büstünün konulacağına dair bilgiler 20 yıldan beri gündemde olmakla birlikte sadece taş levha olarak kalmıştır.

YAŞADIĞI YERLER VE ADRESLER

1. Bakü yakınlarındaki **Novhami köyünde** doğmuştur. (Doğduğu ve yaşadığı ev bugün anaokulu olarak kullanılmaktadır).
2. Bakü’de bir süre şimdiki “**Nizami**” metrosu’un olduğu yerde babasına ait evde yaşamıştır.
3. Bakü. Evlendikten sonra (1908-1909) **Nizami caddesi no: 59** ‘da iki katlı, iki odalı evde yaşamıştır. (o dönemde adres Vorontos Caddesi-15 olarak geçer). Ailesi 1937 yılında sürgüne gönderilinceye kadar bu evde yaşamıştır. Bugün teşkilatlardan biri tarafından ofis olarak kullanılmaktadır.
4. İstanbul. 17 Kasım 1925 tarihinde “**Kandilli**” Cad. no:5/ **Çarşı kapı**. Adresinde yaşamıştır.
5. İstanbul. 1925 yılında yaşadığı adres: “**Yerebatan**” Caddesi **Molla Necmettin Apt. no: 6 Ayasofya**
6. Varşova 1930. “**Sluzesko, Krzyesko. 30. Varşova**”
7. Ankara. 1950’li yıllar “**Sakarya**” Caddesi 67/3. (19-31) **Yeni Şehir/Ankara**

nlara kalkan cananımız diyara candan gelen ateşin selamlarını gönderirken, her türlü mazlumlıklara katlanan yılmaz mücaherimize tuttukları doğru yolda sarsılmadan ilerlemek için ndilerine muvaffakiyet temenni ederiz!

Evet, vatandaşlar, 28 Mayısı yaşatırken, biz, ale'lumum Mayıs nlerini yaşatmış olduğumuzu unutmayalım; bilelim ki, " sade iatin değil, tarihin de hayatbahış bir mevsimi olan Mayıs, , im için bir küldür!

Yaşasın 28 Mayıs, yaşasın Mayıs günleri!...

15-5-1951 Varşova

M. E. Resul-Zade
69

KURDUĞU BASIN ORGANLARININ ADRESLERİ

4 قسطنطنیه 1334 سنه
1 (دوره اول)
4 اکتوبر 1916 سنه 1

ایچوق سویر

تاریخچه: 1916-1917
K. AZERBAIJAN
AZERBAIJAN
AZERBAIJAN
AZERBAIJAN

Yayıncı: M. E. Resulzade
M. E. Resulzade
M. E. Resulzade
M. E. Resulzade

Yayıncı: M. E. Resulzade
M. E. Resulzade
M. E. Resulzade
M. E. Resulzade

AZERBAIJAN DERGISİ

İdare Yeri:
Anafartalar, Vakıf İşhanı No. 324
Posta Kutusu: 165 - Ankara

Abone şartları :
Yıllığı: Türkiye dahilinde 6, Türkiye haricinde 12 liradır.

Gönderilen yazılar, basılmadan basılmadan geri verilmeyecektir.

Yayıncı ve Basıncı: Yazar Matbaası ve Gazetecilik T.A.Ş. - Ankara

M.Ə. Rəsulzadə – Дж. Гаджибеyli

ODLU YURT

MİLLİ AZERBAIJAN FİKRİYATINI TƏRVİC EDƏN AYLIK MƏCMUƏ

Istanbul, Yerebatan, Şəngül yokuşu Nö 9

M. E. Resulzade
36, rue des Genaralles

5) M. Mehmet-zade	Azerbaycan misaki millisi	1927	15	..
6) " "	Ermeniler ve İran	1927	15	..
7) Şiirler mecmuası	İstiklal uğrunda	1928	20	..
8) M. E. Resulzade	İhtilal sənayətinin itihası və demokrasiyanın gələceği	1928	15	..
9) MİR YAKUP	Beşmüddətli siyasət təpətrəli	1928	15	..
10) Kartpostal	Milli Azərbaycan arması	1929	10	..

İbnü serri haricində: M. E. Resulzade bəyinin rəyisəti tələbiriyəsi altında təlif və nəşrolunan "Milliyet və bolşevizim" məqalələr mecmuası. Sənə 1928 : Fiyatı 50 Kuruş

Toptan isteyenlere iskonto

Münaqat için adres:
Istanbul, Yerebatan, Şəngül yokuşu N° 9

Kolleksiyonlar	Azerbaycan arması
"Yeni Kafkasya"nın dörd. "Azəri Türkü"ün bir sənəyi ait kolleksiyonları idarəolunməzilməvcuttur.	Milli Azərbaycan arması kartpostal halında tabuldu çıxarkat satış konumatur. Təməsi 10er kuruşdan satılmaqdadır.
Dahilə 300 er kuruştan.	Toptan isteyenlere %20 iskonto.
Haricə 3 er dolardan satılıyor.	"Umlu yurt."
"Umlu yurt."	İdarəolunməzilməvcuttur.
İdarəolunməzilməvcuttur.	İdarəolunməzilməvcuttur.

"Odlu Yurt", un Avropada, İranda hususi mübahirleri olduğu gibi, Azerbaycanı dahilinden haberler ve mektuplar almak imkânı da vardır.

"Odlu Yurt", mesleğine muvafik yazıları memnuniyetle dergiler.

"Odlu Yurt", un nushası 20 kuruştur. Abone bedeli ise şu vechiledir: Türkiyede bir seneliği 200 kur. 6 aylığı 100 kur. Başka memleketlerde bir seneliği 2 dolar; 6 aylığı 1 dolar

"Odlu Yurt", fikirdaşlarının maddi ve manevi yardımını bekler.

Adres: İstanbul, Pangaltı Şafak sokağı No-60

A. Kâzım-Zadenin "AZERBAIJAN", kırtasiye mağazası
Adres: İstanbul, Beyazıt, Havuz karşısı
Burada "Odlu Yurt", a abona kabul olunuyor. Milli Azerbaycan neşriyatının bütün eserleri satılıyor.

Gühan lürsüni celhedən Bakı petrol mənbə'ından bir levha

NÜSHASI 10 KURUŞTUR

Adres: İstanbul, Posta kutusu N 608

Mahelli tevzi: Babıtlı «adde»sində « Gemiyet » kütüphanəsi

İSTANBUL - AMEDİ MATBAASI

تورک عدم مز کزیت فرقہ سی مساوات،

انسانلار حرت، متازہ مساوات!

هلهک هلههه بر دفعه نشر اولونبور.

ایلاکی - 7 منات. 6 آیلکی - 4 منات. تک نسخه 10 ترک.

باکو قومیت سزک ناشر انکاری

باشائین جمهوریت انام! وار اولسون ملی - محلی مختاریت!

ملی بر موجودیت و تارافدن محروم اقلیم ایدیکیز « مساوات » ک یونقن

Lahıc'da gizli olarak yaşadığı ev

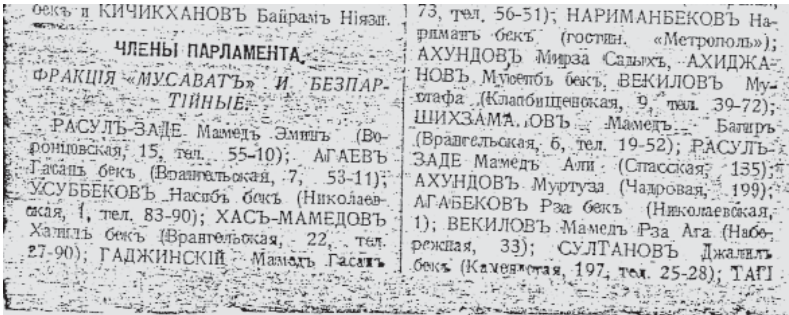

M.E.Resulzade'nin 1920 yılında Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında gizli olarak yaşadığı ev (17 Ağustos 1920 tarihine kadar bu evde yaşamıştır).

Bakü'de yaşadığı ev

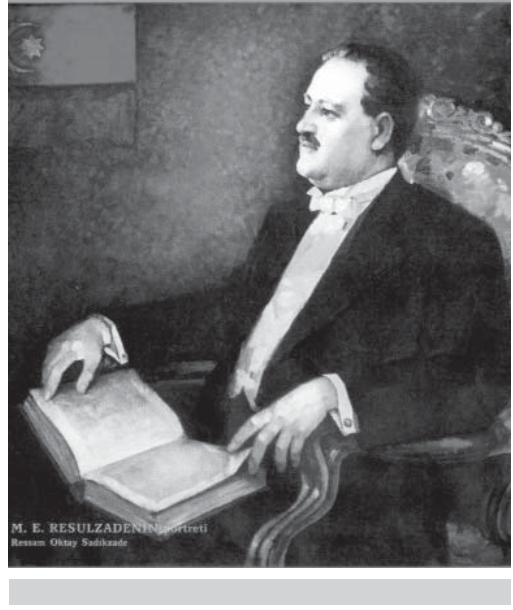

M.E.Resulzade'ye ait "Nizami" cad. no: 59 adresindeki ev (İslam Seferli cad. 7 ile kesişen yer). İki katlı binanın ikinci katında yaşayan Resulzade ile ilgili her hangi bir hatıra levhası konulmamış ve ev ailesine verilmemiştir. (günümüzde bir teşkilat tarafından ofis olarak kullanılmaktadır).

*Azərbaycan halk rəssamı
Kamil Aliyev'in
M.E. Resulzadə'nin hatırasına
ithaf etdiyi Halı eseri*

*Azərbaycan halk rəssamı
Oktay Sadıq zadə'nin eseri*

NOVHANI'DAKİ EVİ

Günümüzde Ana Okulu olarak kullanılan evin dış cephe duvarında M.E. Resulzade'nin bu evde doğduğuna dair bir hatıra levhası yer almaktadır.

Günümüzde bu ev Anaokulu olarak kullanılmaktadır

NOVHANI'DA BABASI VE OĞLUNA AİT MEZAR

M.E. RESULZADE HAKKINDA TANINMIŞ ŞAHSİYETLERİN GÖRÜŞLERİ

Üzeyir Hacıbeyli (Azerbaycan'ın tanınmış düşünürü ve bestekârı) : “Mehmet Emin’de hitabet alanında ünlü olan kimi insanların konuşurken yaptığı el-kol hareketleri ya da yüz ifadelerindeki abartılı değişiklikler yoktu. Başka özellikleri vardı. Heyecanı giderek yükselen konuşması içten ve yürektendi ve bu da dinleyenler tarafından hissediliyordu. Etkili, samimi ama bir o kadar da söylediği her kelimenin ciddiyetine inandırmayı başardığı, her cümlenin ardından

güçlü alkışlarla konuşması destekleniyordu”.

Seyid Hasan Tağızade (İran’ın Senato Başkanı ve İngiltere Büyükelçisi): “Resulzade hayatım boyunca Doğu dünyasında karşılaşmadığım, mübalağasız olarak söyleyebileceğim fevkalade, nadir insanlardan biridir. Mehmet Emin Bey terbiyeli, güçlü ve sağlam bir mantığa sahip, temiz kalpli, doğru sözlü, dayanıklı, tam anlamıyla dürüst fikirlerinde öz güven duygusu taşıyan, fedakâr bir mücadele adamı ve örnek bir insandır. Böyle insanlara özellikle bizim yaşadığımız coğrafyada karşılaşmak hemen-hemen imkânsız olduğu gibi bütün dünya da rastlanmaz”.

İosif Vissarinoviç Stalin (SSCB’ne 31 yıl başkanlık yapmış olan Sovyet’lerin tanınmış devlet adamı): ”Siz geçmiş mücadele arkadaşısınız. Sizi ziyaret etmemin yegâne nedeni budur. Çar istibdadına karşı mücadelenizi, devrim hareketlerindeki rolünüzü ve öneminizi biliyorum. Bu devrim için değerli bir şahsiyet olduğunuzu takdir ediyorum. Siz ne öldürülecek, ne de hayat boyu hapishanelerde çürütülecek bir insansınız. Bence size özgürlük verilmelidir”.

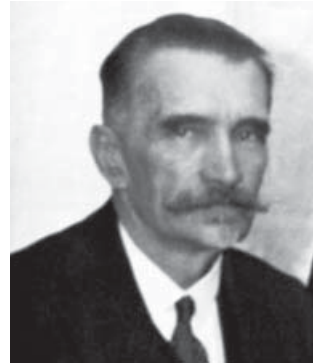

Hamdullah Süphi Tanrıöver (Türk başında ve Milli Eğitim Bakanlığında önemli görevlerde bulunmuş, Türkiye'nin Romanya Büyükelçisi): “Üstadı uzun yıllardan beri tanıyorum. Onunla memleketin hem içinde hem dışında birlikte çalıştık. Emin’le ‘Türk Yurdu’nda, ‘Türk Ocağı’nda, Ankara’da ve Bükreş’te birlikte olduk. Çok değerli bir dostumuzu yitirdik. Bedbaht Türk elleri bize çok kıymetli evlatlar gönderdi. Gaspiralı İsmail, **Ali Bey Hüseyinzade**, Ahmet Ağaoğlu, Yusif Akçura, Cafer Seyidahmet, Sadri Maksudi ve daha birçokları. Mehmet Emin Resulzade bunlardan biri idi. Türk halkları için, onların hürriyet ve istiklalleri yolunda can verenlerin rüyaları gerçekleşecektir”.

Ali Bey Hüseyinzade (Büyük türk düşünürü, ünlü şahsiyyet) - “Siz Azerbaycan’ın en bunalımlı dönemlerinde yorulmaz bir mücahid sıfatıyla çalışdınız, bir çok önemli hadiselere yakından tanıtılık etdiniz, farklı düşünce akımlarının içerisinde yer aldınız ve sergüzeşterle dolu bir hayat geçirdiniz”.

Senetor Stanislav Sedlitski (Polonya’da toplumsal hayatın tanınmış isimlerinden, Varşova Doğu Enstitüsü Direktörü): “Bu hem de ona göre hoştur ki, özgürlüğü uğrunda mücadele veren, Doğu halklarından daha birisinin tarihini gösteren bu kitabın yazarı Azerbaycan milli hareketinin ideologu ve Milli Müsavat Partisinin lideri, Bağımsız Azerbaycan Milli Şura’sının eski başkanı, görkemli devlet adamı, vatansever Mehmet Emin Bey Resulzade’dir”.

Cafer Seyidahmed Kırimer (Kırım Türk Tatarlarının lideri, Kırım Cumhuriyetinin eski Savunma ve Dışişleri Bakanı): “Bir gün hayatınızı yazacak şanslı bir türk genci, ya da şahsiyyetinizi canlandıracak bir türk sanatçı, hayatınızın her devrini kavrayıp anladıkça ‘benim için ne büyük bir onurdur

ki, bu yaşamaya değer sayfaları canlandırıyorum' diye sevineceklerdir. Bunların eserlerini okuyan veya izleyenlerde sizi daima sonsuz bir muhabbet, hürmet ve rahmetle anacaklardır”.

Zeki Velidi Togan (Büyük düşünür, Turkolog, Tarihçi, siyaset ve devlet adamı, Başkurdistan

Cumhuriyetinin ilk Başkanı): “Biz Rusya esiri Türkler 1917 Devrimine güçlerimizi birleştirerek girdik. Bunun temsilcisi Mehmet Emin Resulzade oldu. Rusya devrimi başladıktan sonra Azerbaycan Türk Merkezîyet

‘Müsavat’ Partisi programı bize geldi. M.E.Resulzade’nin gönderdiği program ve mektup Petersburg’da bomba gibi patladı.Eğer bu muhit azizleri seçen bir muhit olsaydı, ben merhum Mehmet Emin Resulzade’nin seçilmesi için oy verirdim. Bu güne kadar onun aleyhine olanlar tövbe etmelidir. Yoksa Allah günahlarını bağışlamaz. Azerbaycanlılar! Mehmet Emin Resulzade’yi öldükten sonra da yaşatmak için onun yolunu devam ettirmelidir”.

Abdulla Battal Taymas (Kazan Türklerinin lideri): “Mehmet Emin Resulzade yalnız Azerbaycanlılar için değil, bütün Türkler için bir değerdi. Ölümü de bütün Türkler için bir acıdır. O inandığı mücadele yolunda her şeyini; ailesini, rahatlığını, sağlığını ve nihayet hayatını feda etmiştir. Kendisi az rastlanır bir idealistti. O, bu dünyadan ayrılrsa da; tarih sayfalarında, düşüncelerimizde ve kalplerimizde daima yaşayacaktır. Mehmet Emin Resulzade bir toplum insanıydı.

Bu toplumu mutluluğa ulaştırmaya çalışanlardan biri idi. Mehmet Emin Resulzade’nin sürdürdüğü mücadele ve ideal ölmeyecektir, yaşayacaktır, durmayacak ve ileri gidecektir”.

Mirza Bala Mehmetzade (Büyük düşünce, tanınmış siyaset adamı ve gazeteci): “Milliyetçi, istiklalci, demokrat ve inkılâpçı Resulzade “İnsanlara Hürriyet, Milletlere İstiklal!” diyerek hayata gözlerini yumdu. O prensipte sadakatin, ideale bağlılığın, sabrın da bir örneği idi. Çünkü o, tam anlamıyla fazilet sahibi kâmil bir insandı”.

Prof. Ahmet Cafferoglu (Tanınmış Türkolog, Dil Bilimci –İstanbul Üniversitesi): “Bedenini bu gün gözyaşları içinde Anadolu’nun aziz topraklarına emanet ettiğimiz büyük üstat Azerbaycan’ın rus zulmünden kurtuluşunda ve bağımsızlığın ilan edilmesinde başrolü oynamış, bolşevik işgalinden sonra yine vatanını terk etmeye mecbur kalarak Avrupa ülkelerine gitmiş... Ne şerefli bir hayat!”.

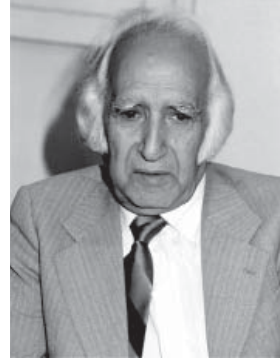
Noy Jordoniya (Gürcistan eski başkanı 1918-1921): “Mehmet Emin Resulzade’nin kitabı **büyük bir medeni meseleyi** - gelenekleri koruyanların bakış açısından ele alan ve yorumlayan çevrelere cevaptır. Tarihi körlük, emperyalizmin bütün örnekleri için aynı hastalık karakteridir. Ancak tarih gerçek yolunu devam ettirmektedir; olacağı çare yoktur”.

Abdülvahap Yurdsever (Azerbaycan Milli Merkezi Başkanı): “Mücadele döneminde yapılan genel toplantılarda Emin bey yerli ve yabancı muhaliflere karşı, keskin zekâsı, sağlam mantığı konuşma yeteneği, güçlü fikirleri, gerçekçi görüşleri ve üstün iman ve kudreti ile galip gelirdi. Emin beyin olduğu her toplantının sonucu önceden malumdu. Azerbaycan’ın işçi, köylü ve aydın kitleleri onu her yerde heyecan ve hararetle karşılar, söylediklerini dikkatle dinler ve

önerilerini birlik duygusu içinde kabul ederlerdi. O karşısındaki kişinin şahsiyetine yönelmez, özel durumlarını dile getirmeye gerek görmezdi. Fikire -fikirle, delile –delille cevap verirdi. Onun içindir ki; en fanatik fikir hasımları bile Emin beyin şahsına saygı gösterir, sabrına (sebatına) hayranlık duyarlardı”.

Mehmet Kengerli (Azerbaycan Milli Merkezi eski Başkanı): “Büyük insan Mehmet Emin Resulzade’nin bu fani dünyadan hak dünyasına gidişi milli davamızda açılan yaranın kısa sürede iyileşmesi ve ortaya çıkan tecrübe, etki boşluğunun doldurulmasının ne kadar zor ve imkânsız olduğunu sizler de takdir edersiniz. Ancak yine de bırakmış olduğu mukaddes mirasına milli duygularla sahip çıkan genç bir kuşağın varlığını görmekle teselli bulduğumuzu ifade etmek isterim. Bu anlamda diyebiliriz ki milletimiz vefalıdır, kadir bilendir. Aziz Resulzade’nin gözü arkada kalmasın. Bizler hizmet edenleri ve bizlere yön verenleri anmaktan büyük manevi zevk duyan bir topluluğuz”.

Ahmet Karaca (“Azerbaycan Kültür Derneği” Genel Sekreteri): “Milletlerin hayatında olduğu gibi, insanların hayatlarında inişli çıkışlı dönemler var. Özellikle böyle insanlar, büyük bir önder, bir aksiyon adamı olarak hayatını milletine adanmış; milletin acısıyla ağlamış, sevinciyle sevinmiş, ona yol gösteren bir rehber olmuştur. Azerbaycan Türklerinin büyük önderi Mehmet Emin Resulzade’de böyle bir kimliktir. O, Azerbaycan’ın olduğu kadar Türk dünyasının

da büyük liderlerindendir”.

Abdurrahman Fetalibeyli-Düdinginski (Azerbaycan Lejyonerlerinin Komutanı, “Azatlık” Radyosu Azerbaycan Yayını Baş editörü): “Merhaba çok muhterem Mehmet Emin! Aziz vatanımız Azerbaycan’ın yorulmaz hürriyet mücahidi olan Sizi cephedeki bütün askerlerimiz adına selamlıyorum. Sevinerek Size bildirmeliyim ki, vatandaşlarımız yurdumuzun bağımsızlığı ve büyük Almanya uğrundağı mü-

cadelede, cephede önemli başarılar kazandılar ve eşi görülmeyen kahramanlıklarıyla milletimizin şeref ve haysiyetini yücelttiler. Biz ileri de milletimizin bağımsızlığı ve büyük Almanya için fedakârca savaşaçağız. Cephedeki bütün askerlerden size selam! Size sağlıklar dilerim. Sizin: A. Fetalibeyli- Düdenginski”.

Herhard fon Mende (Berlin`deki “Ausland-Hochschule” bünyesindeki “Rusya`nı Öğrenme Enstitüsü” -nün müdürü) – “Şubat Burjuva İnkılabı`ndan sonra rus olmayan halklar Rusya`nın yönetimini yeniden gözden geçirerek yeni kanunlar talep ettiler, Çarlık siyasetinden imtina ettiler ve aynı zamanda Azerbaycan Milli Partisi`nin lideri M.E. Resulzade Azerbaycan`ı Çarlık Rusya`sının elinden alarak bağımsızlığına kavuşturma yolunda hızla ilerledi. O`nun öne sürdüğü toprak-özerklik fikri, mantıksal olarak Azerbaycan`nın Çarlık Rusya`sından uzaklaşarak tamamen bağımsızlığını kazanmasına neden oldu.

Halil İbrahim (“Azerbaycan” gazetesinin geçici editörü, 1918-1920) – “Azerbaycan devletçiliğinin temelini atan ve bi işte hayatını tehlikeye altına koyan Mehmet Emin bey, biz Azerbaycanlılar için yolumuzu aydınlatan yıldız oldu.

Cemil Ünal
 (“Azerbaycan Kültür Derneği” Genel Başkanı): “Mehmet

Emin Resulzade hayatı boyunca hiçbir zaman halkın aleyhine olacak yabancı bir ideolojinin esiri olmamıştır. Mehmet Emin Resulzade Azerbaycan`ın bağımsızlığı için en mukaddes varlığı; ailesini hatta hayatını feda etmiş, milli bir kahramandır. Onun en büyük serveti; 27 Nisan 1920`de vatani işgal edenlerin ve onların yardımcılarının çirkin ellerinden aldığı, yurt dışına çıkardığı üç renkli bayrak olmuştur. 28 Mayıs 1918`de Mehmet Emin Resulzade`yi Milli Şura başkanlığına seçenler, Azerbaycan`ın gerçek temsilcileridir. Onlar devlet görevlerinde hiçbir makamın talepçisi olmadan; o şerefli görevi Mehmet Emin Resulzade`ye vermişlerdir”.

M. E. RESULTZADE HAKKINDA AZERBAYCAN'DA YAYIMLANAN İLK MAKALE

2. Halil İbrahim.Vatanımızın iki muhterem şahsiyeti". "Azerbaijan" gazetesi. Bakü, 10 Teşrin (noyabr) 1918.

M. E. RESULTZADE HAKKINDA SOVYET AZERBAYCAN'DA YAYIMLANAN İLK MAKALE

1. Mövsüm Aliyev. Mehmet Emin Resulzade. Bakü, "Odlar Yurdu" gazetesi, Eylül.1988

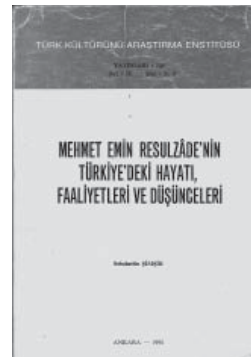

M.E. RESULTZADE HAKKINDA AZERBAYCAN'DA YAYIMLANAN İLK KİTAP

1. Nesiman Yagublu. Mehmet Emin Resulzade. Bakü, 1991

MEHMET EMİN RESULTZADE HAKKINDA TÜRKİYE'DE YAYIMLANAN İLK KİTAP

1. Sebahattin Şimşir. Mehmet Emin Resulzade'nin Türkiye'deki hayatı, faaliyeti ve düşünceleri. Ankara 1995

M.E. RESULTADE HAKKINDA ALMANYA'DA YAZILAN İLK MAKALE

1. Mirza Bala Mehmetzade. Resultade Mehmet Emin Bey 70.yaşında. "Birleşik Qafkasiya" dergisi ("Birleşik Kafkasya"), Münih, N 1/3 (30/32), Ocak-Şubat 1954

M.E. RESULTADE HAKKINDA RUSYA'DA YAYIMLANAN İLK KİTAP

1. Aydın Balayev. Mehmet Emin Resultade (1884-1955). Moskova, 'Flinta' yayımı, 2009.

M.E. RESULTADE'NİN ESERLERİNİN İLK YAYIMI

1. Eserleri. 1 cilt Bakü, 1992 (derleyen ve yayıma hazırlayan Prof. Ş.Hüseynov).

M.E. RESULTADE'NİN AZERBAIJAN'DA YAYIMLANAN İLK ESERİ

1. Azərbaycan Cumhuriyeti. Bakü, "Elm" yayım organı, 1990 (yayıma hazırlayan Filoloji İlimleri. Doç. Dr. Asif Rüstemov).

MEHMET EMİN RESULZADE HAKKINDA ARAŞTIRMA YAPANLAR

1. Azerbaycan

Mövsüm Aliyev (1939-1997) – Eylül 1988 ‘de(Sovyetler döneminde) “Mehmet Emin Resulzade” başlığında bir makale yazmış ve “Odlar Yurdu” gazetesinde yayımlanmıştır. Sonraki yıllarda bu konuyla ilgili birçok makale kaleme almıştır. M.E. Resulzade hakkındaki bazı gerçekleri yansıttığı bir yazıdan dolayı soruşturma geçirmiş ve uzun süre hapis cezası almıştır.

Doç. Dr. Nesiman Yagublu (1962) - Tarihçi, Bakü Devlet Üniversitesi. “M.E. Resulzade Merkezi”-nin Başkanı. İlk kez 1989-1990 ‘lı yıllarda (Sovyetler dönemi) M.E. Resulzade hakkında geniş araştırma yaparak, tarihi-siyasi ve sosyal içerikli kitap yazmış ve 1991 yılında yayımlamıştır. N.Yagublu’nun 1997’de “Müsavat Partisinin tarihi”, 2001’de “Azerbaycan Milli İstiklal Mücadelesi ve Mehmet Emin Resulzade”, 2007’de “Azerbaycan Polonya İlişkilerinde M.E. Resulzade’nin Rolü”, 2013 de “Mehmet Emin Resulzade ansiklopedisi” kitapları yayımlanmıştır. “Azerbaycan Milli İstiklal Mücadelesi ve M.E. Resulzade” kitabı aynı zamanda N.Yagublu’nun tarih alanındaki doktora tezidir.

Pro. Dr. Nesib Nesibli (1956) – Tarihçi, Azerbaycan Diller Üniversitesi. Sovyetler Birliği döneminde 1990 yılında M.E.Resulzade’nin “**Stalin’le İhtilal Hatıraları**” ve “**İstiklal Mefkûresi ve Gençlik**” eserlerini, 1991 yılına ise “**Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti**” kitabını yayımlamıştır.

Doç.Dr. Aydın Balayev (1956) – Tarihçi, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi’nin Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü. Sovyetler Birliği döneminde (1990) “Azerbaycan Milli Demokratik Harekati 1917-1920 Dönemi”, 1992 yılında “Azerbaycan Milli Harekati: Müsavattan Halk Cephesine Kadar” kitapları rusca olarak yayımlanmıştır. 2009 yılında Moskova’da

“Mehmet Emin Resulzade (1884-1955)”, 2011 yılında ise “Mehmet Emin Resulzade” eserini Azerbaycan dilinde yayımlamıştır.

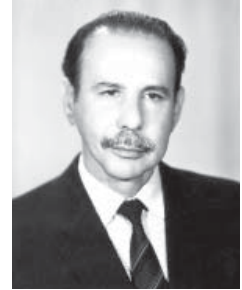
Prof.Dr. Şirmemmed Hüseyinov (1924) (Bakü Devlet Üniversitesi) -Mehmet Emin Resulzade'nin seçilmiş eserlerinin I.cildini 1992'de, 2001'de II. Cildini, 2012'de III. cildini,2013 yılında ise IV. Cildini, 2014 de V. Cildini yayımlamıştır (araştıran, derleyen, arab alfabesinden latin alfabesine çeviren Ş.Hüseyinovdur).

Prof.Dr. Vagif Sultanlı (1958) (Bakü Devlet Üniversitesi) - 1993 yılında “Mehmet Emin Resulzade'nin edebi dünyası” adlı kitabı yayımlanmıştır. 1997 yılında Filoloji İlimleri doktora tezinin konusu “Mehmet Emin Resulzade'nin hayatı ve edebi faaliyetleri”dir.

Prof.Dr. Cemil Hesenli (1952) (Tarihçi) - Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan konularında araştırmalar yapmıştır. 1993 yılında “Azerbaycan uluslararası ilişkiler sisteminde (1918-1920)” kitabı yayımlanmıştır. M.E.Resulzade hakkında değerli makaleleri vardır.

Teyyub Kurban (1934) - Bakü'de doğmuştur. Şair, Dramaturg. Sosyal ve siyasi konular üzerinde yazan bir araştırmacıdır. Çok sayıda sanatsal ve tarihi kitap yazmıştır. M.E. Resulzade hakkında ilk sanat eseri ve tiyatro oyunu T.Kurban tarafından yazılmıştır.

Haleddin İbrahimli (1961) – Tarih ilimleri doktoru, profesördür. Azerbaycan Turizm Enstitüsü'nde çalışmaktadır. Yayımlanmış kitapları: 1) Azerbaycan siyasi muhacereti. (Bakü, 1996. 2) “Avrasya'da değişen Kafkas”. Bakü, Ankara, 2004. 3) Azerbaycan muhaceret tarihi. Bakü, 2012.

Meryem Oruclu (1959) - 1976-1981 yılları arasında Bakü Devlet Üniversitesinden mezun olmuştur. 1989'da Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsünde çeşitli görevlerde bulunmuştur. "Müsavat" Partisinin Azerbaycanda ve muhacerette faaliyetleri (1911-1992)" üzerinde ihtisas yapmış, tarih ve felsefe doktoru olmuştur. 2001'de aynı konuda monografik eseri basılmıştır. Hali hazırda AMEA-nin Arkeoloji ve Etnografya "Etno-sosyoloji araştırmalar" şubesinde görev yapmaktadır.

Dr. Mübariz Süleymanov (1962) (Azerbaycan Medeniyet ve İnce Sanat Enstitüsü) - 2000 yılında doktora tezinin konusu "M.E.Resulzade ve Azerbaycan medeniyeti"dir. Aynı konuda kitap yayımlamıştır.

Doç.Dr. Faig Elekberov (1977) (Felsefe) - Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe ve Siyasi Hukuk Araştırmaları Enstitüsü. 2005 yılında doktora tezini "XX. yüzyılda Azerbaycan'ın içtimai-siyasi ve felsefi fikir hayatında Mehmet Emin Resulzade'nin yeri ve rolü" konusunda yazmış ve sonradan aynı konuda kitabı yayımlamıştır.

Doç.Dr. Yadigar Türkel (1951) (Felsefe) - M.E. Resulzade'nin "Azerbaycan Şairi Nizami" (2008), "Milli Birlik" (2009), "Azerbaycan Şairi Nizami"(- yayım tarihi 2011), "Kafkas Türkleri"(2012), "Panturanizm ve Kafkas Sorunu" (2012), "İran Türkleri" (2013) kitaplarını yayımlamıştır.

II. Türkiye

Mirza Bala Mehmetzade (1898-1959) - Azerbaycan'ın tanınmış toplum ve siyaset adamı. İlk kez M.E. Resulzade'nin faaliyetlerini ve Milli Bağımsızlık Harekatının tarihini araştırarak 1938'de Almanya'da Türkçe olarak "Milli Azerbaycan Harekatı" kitabını yayımlamıştır. 1954 yılında "Mehmet Emin Resulzade 70. Yaşında" başlıklı değerli makalesini yazmıştır. 1955 yılında Mehmet Emin Resulzade'nin ölümü

üzerine yapılan anma töreninde çok etkili ve tarihi içerikli bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma "Mehmet Emin Resulzade" başlığı altında makale olarak da yayımlanmıştır.

Feyzi Aküzüm (1922-1991) – "Azerbaycan Kültür Derneği"nin eski başkanı ve Resulzade'nin mücadele dostudur. M.E. Resulzade hakkında 1977 yılında Ankara'da yayımlanan "M.E. Resulzade'ye göre farklı yönleriyle Azerbaycan İstiklal Mücadelesi" kitabı ilk olma özelliği ile yayımlanmıştır.

Ahmet Karaca (1929-2005) – "Azerbaycan Kültür Derneği" Genel Sekreteri ve "Müsavat" Partisinin muhaceretteki temsilcilerindendir. M.E. Resulzade hakkında çok sayıda ilmi, tarihi makaleler yazmıştır.

Prof.Dr. Yavuz Akpınar (1947) - Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. 1993 yılında M.E. Resulzade'nin "İran Türkleri" ve "Kafkas Türkleri" eserlerini Türkiye'de yayımlamıştır.

Prof.Dr. Sebahattin Şimşir (1966)- Balıkesir Üniversitesi. 1995 yılında Ankara'da "Mehmet Emin Resulzade'nin Türkiye'deki hayatı, faaliyetleri ve düşünceleri" kitabını yayımlamıştır. Daha sonra "Azerbaycanlıların Türkiye'de siyasi faaliyetleri (1920-1991)", "M.E. Resulzade'nin Meclisi-Mebussan konuşmaları" ve "Azerbaycan'ın İstiklal Mücadelesi"

kitaplarını yayımlamıştır. Prof.Dr. S.Şimşir ayrıca 1996 yılında M.E. Resulzade'nin "Azerbaycan Problemi" kitabını almancadan çevirerek (Pehrihan Mete ile birlikte) ve "Stalin'le Hatıralar" kitaplarını da İstanbul'da yayımlamıştır.

Ömer Özcan (1948) - Isparta'da doğmuştur. Ankara'da yaşayan Ö.Özcan Milli Eğitim Bakanlığında Müşavir olarak görev yapmıştır. "Türk Yurdu" dergisinde çalışmaktadır. M.E. Resulzade'nin Romanya'daki çalışmaları, yayımladığı "Odlu Yurt" dergisi ve bülteni ile ilgili değerli araştırmalar yapmıştır.

III. ABD

Prof.Dr. Tadeuş Svyatovskiy (1953) - Kolumbiya Üniversitesi. "Rus Azerbaycanı 1905-1920" adlı çok değerli bir kitap yayımlamıştır. Bu kitap 1988 yılında Ankara'da da yayımlanmıştır.

Prof.Dr. Audrey Altstadt (1953) - Massachusetts Üniversitesi. ABD'nin tanınmış bilim insanı araştırmacıdır. Azerbaycan halkının özgürlük mücadelesi alanında değerli eserlerin yazarıdır. 1992 yılında Stanford'da "Azerbaycan Türkleri, Rusya kanunları altında güç ve beraberlik" kitabını yayımlamıştır.

IV.Fransa

Georgi Mamulia (1967) – Tiflis Devlet Üniversitesi tarih bölümünü bitirmiştir.1990-1992'de Gürcistan İlimler Akademisi tarih ve etnografya Enstitüsünde çalışmıştır.Tarih doktorudur.2003. yıldan itibaren Fransa'da İctimayi ilimler doktorudur. Kafkas ve gürcü tarihi üzerine çok sayıda makale ve kitapları vardır.

V. Polonya

Şahla Kazımova (1978) - Bakü Slavan Üniversitesini bitirmiş ve Varşova Üniversitesinde master yapmıştır. 2010 yılında lehçe (polakça) “Resulzadenin hayatı, siyasi ve sosyal faaliyeti. Azerbaycan Promete izmi” konusunda doktora tezi yazmıştır.

VI. Japonya

Katsumi Tku Masu - Araştırmacı. Ankara Üniversitesinde Türk Dili bölümünde eğitim almıştır. M.E. Resulzade'nin hayatı ve eserleri konusunda doktora tezi yazmış, İran, Türkiye ve Azerbaycan'da konuyla ilgili araştırmalar yapmıştır.

VII. RUSYA

Ramiz Abutalıbov (1937) - Tanınmış aydın ve araştırmacıdır. Uzun süre UNESCO-da çalışmıştır. M.E. Resulzade'nin C.Hacıbeyli ile olan yazışmalarını Fransa'dan Azerbaycan'a getirmiş, 2011 yılında “Mehmet Emin Resulzade ve Kafkas Konfederasyonu” kitabını rusca yayımlamıştır.

Prof.Dr. Salavat İsakov (1959) - Tarihçi. Rusya İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nde çalışmaktadır. 2002 yılında “Voprosi İstorii” (“Tarih meseleleri”) dergisinde (N2,s.11-32) M.E. Resulzade'nin “Azerbaycan Milli Harekati” adlı eserini “Mehmet Emin Resulzade” makalesi ile yayımlamıştır. 2010 yılında Moskova'da “M.E.Resulzade'nin Eserleri ve Mektupları” kitabını, 2011'de “Azerbaycan Muhaceret Tarihinden” kitabını, 2012'de ise “A.M.Topcubaşı ve M.E Resulzade: yazışmalar (1923-1926)” kitabını rusca yayımlamıştır.

Not: *Araştırmacıların sıralanması bu konudaki yazıların ilk yayım tarihi dikkate alınarak yapılmıştır.*

Faaliyetlerine Yönelik Belgelerin Bulunduğu Arşivler

1. Azerbaycan Cumhuriyeti

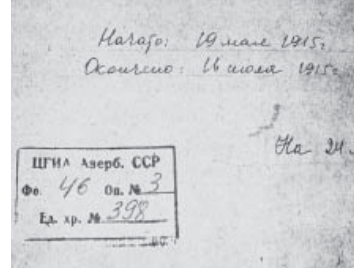
1. Azerbaycan Milli Arşiv İdaresi: Bölüm 46; Bölüm 894, liste 10, dosya 153; Bölüm 895, liste 1, dosya 1; Bölüm 970, liste 1, dosya 138

2. S.Mümtaz Adına Edebiyat ve İncenat Arşivi:

- 1) Ramiz Abutalıbova'ya ait bölüm
- 2) Ceyhun Hacıbeyli'ye ait bölüm
- 3) Nesiman Yağublu'ya ait bölüm

3. Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı İdaresinin Siyasi Belgeler Arşivi:

Bölüm 276, liste 9 dosya 130; Bölüm -277, liste -1, dosya-1, v. 23,55.

II. Türkiye Cumhuriyeti

1. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

080.18.01.02.4.35.4.

080.10.01.02.4.35.3.

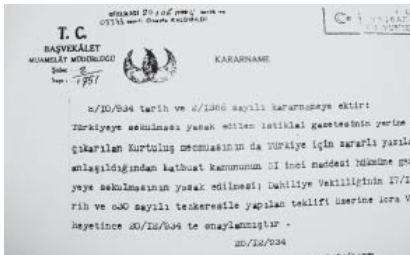
080.18.12.22.59.13.

030.18.01.02.52.11.4.

030.10.01.02.68.76.1.

080.18.01.02.50.87.7.

030.10.01.02.47.68.4.

III. Polonya Cumhuriyeti

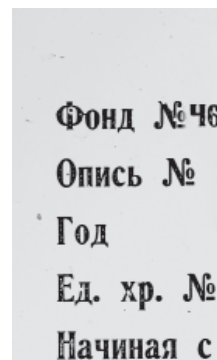
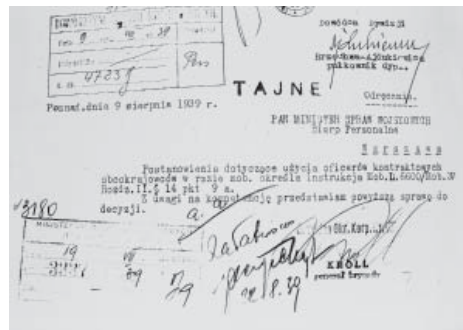
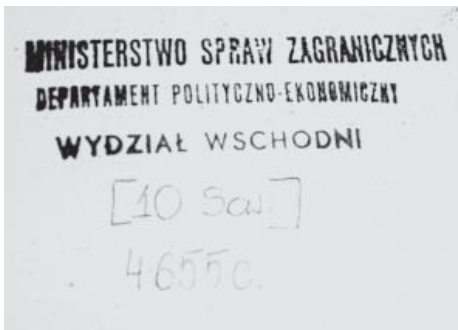
1. Polonya Cumhuriyeti, Varşova, “Yeni Aktlar Arşivi”; Dışişleri Bakanlığı:

- 1) Dosya Sayı: 6674B, v.25.39.41-53
- 2) Dosya Sayı: 6693, v.13-45; 46-90
- 3) Dosya Sayı: 6688, v.5-155.
- 4) Dosya Sayı:6691, V.17.108.110-120; 204-230
- 5) Dosya Sayı: 6689, V.13-33; 106-113
- 6) Dosya Sayı:6676, v. 96-136
- 7) Dosya Sayı:6683, V.1-15
- 8) Dosya Sayı:6687, V.193-220; 50;99-110

IV. Rusya Federasyonu

- 1) Rusya Devlet Harp-Tarihi Arşivi, Bölüm 46
- 2) Rusiya Devlet Arşivi, Bölüm 10015

Not: M.E.Resulzade'nin faaliyetleri ile ilgili Azerbaycan, Türkiye, Almanya, Rusya, Polonya devletlerinin farklı arşivlerinde de belgeler bulmak mümkündür. Ayrıca ABD, İngiltere, Fransa arşivlerinde de materyaller muhafaza edilmektedir. Yine, bu ülkelerde yaşamış muhacirlerin de şahsi arşivlerinde değerli tarihi belgeler mevcuttur.

İSTİKLAL TAKVİMİ (Mart 1917 –Nisan 1920 dönemi)

1917.YILI

1. **Mart ayında** Çarlığın dağılmasından sonra “Müsavat Halk Partisi” gizli olarak sürdürdüğü faaliyetleri resmi olarak sürdürmeye başlar.
2. **Gence’de** “Türk Âdemi Merkeziyet Partisi” adı altında istiklalci ve milli bir siyasi parti kurulur.
3. **Bakü’de** Nisan ayı ortalarında Kafkas Müslümanlarının Kurultayı açılır. Kurultayda Türkçü-Milliyetçi, İslamcı-Muhafazakâr ve Sosyalist olmak üzere üç farklı görüş ortaya çıkar.
4. **Türk bölgelerine** ve Azerbaycan’a bağımsızlık talep eden Milliyetçi-Türkçü demokratik partiler, “Müsavat” ile “Âdemi Merkeziyet” partileri birleşme kararı alır.
5. **Kafkas Müslümanları Kurultayı** (Bakü,15-20 Nisan, 1917) Rusya’nın Âdemi-Merkeziyet üzerine kurulmasını, Türk bölgelerinden Azerbaycan, Türkistan, Kırgızistan, Kazakistan, Başgırdıstan, Kazan, Kırım ve Dağıstan’a milli-mahalli özerklik verilmesine karar verir.
6. **Mayıs 1917’de** Rusya’da yaşayan Müslümanların Kurultayında, Kafkas Müslümanlarının arazi özerklığıkararı tasdik edilir.
7. Rusya’daki üniversitelerde okuyan azerbaycanlı öğrencilerin genel kongresinde istiklal kararının hayata geçmesi için milli teşkilatın yanında ve emrinde yer almaya karar verilir.
8. Bakü’de, 6-12 Mayıs 1917 tarihinde bütün **Kafkas Türklerinin** orta ve lise bölümü öğrencilerinin kurultayı yapılır. Kurultay; milli kurultayın kararları doğrultusunda, çalışmak ve milleti birleştirmek için halkın arasında faaliyetler yürütmek kararı alır.
9. **Umumi Rusya Kurucular Meclisi** seçimlerinde halkın güvenini kazanan “Müsavat” ve ‘Milli Komite’ bloğu kurulur.
10. Ekim ayında ‘**Türk Âdemi- Merkeziyet Müsavat**’ partisi yaptığı ilk kurultayda, birlikte programını hazırlar ve tasdik eder.
11. Rusya’da başlayan **bolşevik Devrimi** üzerine Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan milletvekilleri Tiflis’te toplanır.
12. **Cenubi Kafkas Komiserliği** hükümet şeklini alarak Türkiye ile görüşmelere başlar.

1918 yılı

1. **Cenubi Kafkas Meclisi** kurulur ve birlikte geçici Cenubi Kafkas Hükümeti teşekkül eder.
2. **Azerbaycan fraksiyonu** Kafkas'ın Rusya'dan ayrı bir devlet olduğunu resmen ilan etmeyi talep eder.
3. Bolşevikler ve Taşnaklar 31 Mart katliamını yapar ve **Bakü'de Sovyet Hükümeti** kurulur.
4. **28 Mayıs**ta Azerbaycan Milli Şurası Tiflis'te bağımsızlığını ilan eder ve Feteli Han kabinesi kurulur.
5. Haziran ayında **Milli Şura** ve hükümet Tiflis'ten Gence'ye geçer.
6. Azerbaycan Cumhuriyetinin ilk diplomatik girişimi – Türkiye ile yapılan anlaşma çerçevesinde kardeş Türkiye **Bakü'nün Kurtuluşu** için Azerbaycan Hükümetinin emrine askeri kuvvet gönderir
7. Gence'de ikinci **Feteli Han kabinesi** kurulur. Ancak gerici kuvvetlerin baskısı üzerine milli şura tatil kararı alır.
8. 15 Eylül tarihine kadar devam eden kanlı savaş Azerbaycan Hükümetinin zaferi ile sonuçlanır ve **Bakü alınır**.
9. Hükümet **Gence'den** Bakü'ye gelir.
10. Azerbaycan **Parlamentosu** açılır.
11. Parlamento üçüncü Feteli Han kabinesini kurarak, barış konferansına özel bir heyet gönderir.

1919 yılı

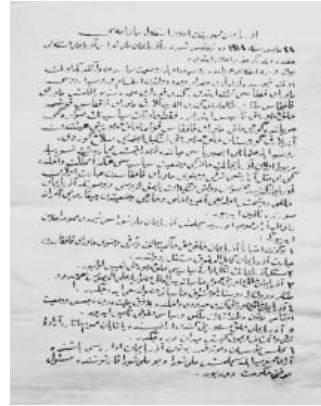
1. İngilizlerle birlikte Bakü'de bulunan **rus ve ermeni kuvvetleri** Azerbaycan Hükümeti ve Azerbaycan halkının talebi üzerine Bakü'den çıkar.
2. **Azerbaycan Milli Ordusu** halkın heyecan ve sevinç gösterileri ile Gence'den Bakü'ye gelir.
3. Azerbaycan Milli Ordusunun ilk zaferi; **Muğan ve Lenkeran** rus ve ermeni kuvvetlerinden kurtarılır.
4. İngiliz işgal ordusu Azerbaycan'dan ayrılır.
5. Her yıl **Avrupa'ya gönderilmesine** karar verilen öğrencilerden yüz kişilik bir grup Avrupa ülkelerinde eğitim almak üzere yola çıkar.
6. Bakü'de çağdaş bir Üniversite kurulmasına karar verilir.

1920 yılı

1. Büyük devletler **Azerbaycan bağımsızlığını** tanıdıklarını **12.01.1920** tarihinde resmen ilan eder (“De fakto” olarak tasdik ettiklerini açıklar).
  2. Bolşevikler **Dağıstan Cumhuriyetini** işgal ederek Azerbaycan sınırına yaklaşır.
  3. Ermeniler **Karabağ’a** hücum ederek Askeran geçidini ele geçirir.
  4. Karabağ’a **ordu** gönderilir.
  5. Ordu Ermenileri mağlup ederek geri çekilmekte olan **ermen kuvvetlerini** takiben Karabağ’ın içlerine doğru ilerler.
  6. **Tiflis’te** barış konferansı başlatılır.
- “Odlu Yurt” dergisi, İstanbul, 28 Mayıs 1931, Yıl: 3 Sayı:28 (3)**

28. Mayıs 1918’de M.E. Resulzade’nin Başkan seçildiği Azerbaycan Milli Şurasının kabul ettiği 6. maddelik “İstiklal Beyannamesi”:

1. Bu günden itibaren **Azerbaycan halkları** Doğu ve Güney Kafkasya’dan ibaret olarak özgür ve bağımsız bir devlettir.
2. Bağımsız Azerbaycan’ın yönetim şekli **Halk Cumhuriyetidir.**
3. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti **bütün milletlerle**, özellikle komşu halk ve devletlerle iyi komşuluk ilişkileri içerisinde olacaktır.
4. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti sınırları dâhilinde milliyetleri, **dini inançları, sosyal durumları** farklı olsa da herkesin kanun önünde vatandaş olarak eşit haklara sahip olduğunu temin eder.
5. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti sınırları içinde **yaşayan bütün milletlere** özgürlük içinde yaşamak ve gelişmek için her türlü tedbiri alır.
6. Kurucular Meclisi toplanıncaya kadar Azerbaycan’ın idaresi, halk tarafından seçilmiş olan **Milli Şura** ve Milli Meclise karşı sorumlu olan Geçici Hükümet tarafından yürütülür.

AZERBAIJAN HALK CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE KABUL EDİLEN ÖNEMLİ KARARLAR

1. Devlet bayrağı hakkında (ilk karar). 21 Haziran 1918. Azerbaycan bayrağını kırmızı zemin üzerinde beyaz hilal ve beyaz sekiz köşeli yıldız tasviri olarak kabul etmek.

2. Devlet dili hakkında. 27 Haziran 1918 Türk dilini devlet dili olarak kabul etmek.

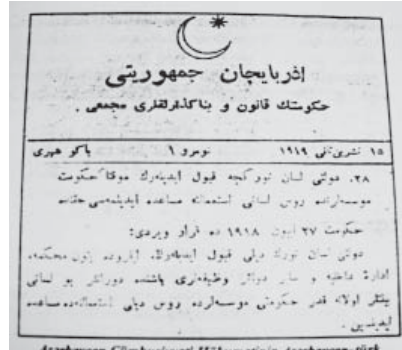
3. Devlet bayrağı ile ilgili ikinci karar. 9 Kasım 1918'de Azerbaycan bayrağı mavi, kırmızı ve yeşil renklerde beyaz hilal ve sekiz köşeli yıldız tasviri içinde kabul etmek.

4. Devlet arması hakkında. Devlet arması ile ilgili ilk kez 23 Mart 1918'de yarışma ilan edilir. 30 Ocak 1920 tarihinde Devlet bayrağı istisna tutularak diğer rumuzlar üzerinde geniş çaplı bir yarışma düzenleme kararı alınır. (30 Mayıs 1920 tarihinde sonuçlanmak üzere) Devlet armasının projesi sipariş verilir. Ancak 27 Nisan 1920 tarihinde Azerbaycan Bolşevikler tarafından işgal edildiği için yarışma yapılmaz ve Sovyet Azerbaycan'ı kendi armasını kabul eder.

5. Azerbaycan Milli Marşı (himni) (Ulusal marş). Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kabul ettiği Milli Marşın sözleri Ahmet Cevat, bestesi Üzeyir Hacıbeyli'ye aittir.

*Devlet bayrağı hakkında karar,
1918*

*Devlet dili hakkında karar,
1918*

ÜÇ RENKLİ BAYRAĞIMIZIN ANLAMI

Yüz yıla yakın bir süreden beridirki, üç renkli devlet bayrağımız insanlarımız için mukaddes bir değer ve ideal bir sembol olarak kabul edilmiştir. Varlığının ilk 18’ aylık döneminde(9 Kasım 1918) büyük bir istek ve sevgiyle kabul görmüş, adına şiirler yazılıp, şarkılar bestelenmiştir. Sovyetler Birliği dönemindeki mevcut rejim üç renkli bayrağımızın gönlerde dalgalanmasını ve hatta tasvirini bile yasaklamış olsa da onu yüreklerinde yaşatan insanlar istiklal şairimiz **Ahmet Cavad’ın** şu dizelerini tekrar ederek özlemlerini gidermiştir:

**Çoktandır ayrı düştüm
Üç renkli bayraktan
A dostlar ben yoruldum,
Bu gizli ağlamaktan.**

Halkımızın başının üstünde yüz yıl önce dalgalanmış ve bugünde dalgalanmakta olan bayrağımızın yaratılış öyküsünü, tarihini, manasını hilal ve **sekiz köşeli yıldızın** ne ifade ettiğini hangi ideallerden kaynaklandığını yeterince biliyormuyuz?

28 Mayıs 1918’de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti tarihte 114’ncü **Türk devleti** olarak kurulmuştur. Bu cumhuriyet kendinden önceki 113 devletten ideolojik yönüyle tamamen farklıdır. Şöyle ki; bütün İslam ve Türk dünyasında ilk kez kurulmuş, milli kültür geleneklerine ve demokratik prensiplere dayanan Avrupa sisteminde bir devlettir. Azerbaycan Milli Kurtuluş Harekatinin büyük ideologu M.E. Resulzade “Milli Azerbaycan Harekatinin Karakteri” başlıklı makalesinde: “Milli Azerbaycan Harekatinin ideolojik temeli, Doğu’daki milli kurtuluş idealleri ile Batı’da demokrasi geleneklerini özünde birleştiren bir harekettir” ifadesi ile açıklar.

M.E. Resulzade bu temeller üzerinde kurulan bir devletin “**Cumhuriyet**” olacağını 1917 yılında “Açıg söz” gazetesinde (17-30 Mart 1917, N 426) “Cumhuriyetten -Cumhuriyete fark var” başlığı ile yayımlamıştır. Mahkûm sınıf ve millet gözü ile bakıldığında sınıf ayrımı yapan karanlık bir istibdattan, meşrutiyetin ve aydınlık bir istibdat ve meşrutiyetten cumhuriyetin daha hayırlı olduğunu, cumhuriyetin ise imtiyazlı bir cumhuriyet yerine ancak halk cumhuriyeti olduğunda başarı sağlayacağını işaret etmiş ve bu görüşlerini “Var olsun Halk Cumhuriyeti!” ifadesi ile tamamlamıştır.

M.E. Resulzade’nin temelini kurduğu **Halk Cumhuriyeti** 28 Mayıs 1918’de kurulduktan sonra, onun sembolü olan bayrak hakkında aynı yıl

21 Haziranda hükümet tarafından şu karar kabul edilir: “**Kırmızı fon üzerinde beyaz sekiz köşeli yıldız ve hilal tasviri olan kumaş Azerbaycan Bayrağı** olarak tasdik edilmiştir”.

Aynı dönemde bayrağımız Osmanlı Türkiye’sinin bayrağı ile benzerlik taşıyordu. İki bayrak arasındaki fark Osmanlı Türkiye’sindeki bayrağın hilal karşısında yer alan yıldızı beş köşeli, Azerbaycan’ın ise sekiz köşeli olmasından ibaretti.

İlk bayrağımız hakkında verilen kararda (aynen Osmanlı Türkiye’sinde olduğu gibi) birçok faktör sıralanabilir. Biz bununla Türk halkı olarak büyük bir medeniyet sisteminin parçaları olduğumuzu ispat etmiş oluyorduk. Azerbaycan’ın kurtuluşunu da kardeş Türkiye’nin yardım ve desteğinde görüyorduk. **4 Haziran 1918** tarihinde ilk siyasi, diplomatik ve savunma mukavelesini Osmanlı Türkiye’si ile yapmamız elbette bir tesadüf değildi. Bundan önce mevcut olan Güney Kafkasya (Zakafkaziya) meclisinde faaliyet gösteren Azerbaycan temsilcileri de(sayıları 40’ın üstündeydi) siyasi istikametini Türkiye olacağını belirlemişlerdi.

Aynı zamanda Gence’ye gelen Kafkas İslam Ordusu’nun komutanı Nuri paşa’nın etrafındaki “ilhakçı” grup da “Biz müstakil devlet değil, Türkiye ile birleşmek istiyoruz” görüşünü ciddi bir propagandaya dönüştürmüştü. Hatta Nuri Paşanın ısrarı ile Milli Şura faaliyetlerini durdurmuş, Tiflis’te kurulan 1’nci Hükümet Kabinesi yerine, Gence’de Nuri Paşanın isteği doğrultusunda 2’nci Hükümet Kabinesi oluşturulmuştu. Kırmızı renkli bayrağımız hakkında alınan karar bu gergin ortam içinde 2’nci hükümet kabinesinin oluşmasından dört gün sonra verilmişti.

9 Kasım 1918’de üç renkli devlet bayrağımız hakkında karar kabul edildi: “Milli bayrak hakkında Azerbaycan hükümeti tarafından 9 Kasım 1918 tarihinde meclis kayıtlarına geçen bölüm; Bakanlar Kurulu Başkanının Milli bayrakla ilgili teklifi karara alındı: **Yeşil, kırmızı ve mavi** renklerden, **beyaz hilal ve sekiz köşeli yıldızdan** ibaret olan **bayrak milli bayrak** olarak kabul edilmiştir”.

Milli bayrağımızdaki mavi renk Türkçülüğü, kırmızı renk çağdaşlığı, yeşil renk İslamiyet’i ifade eder.

Bu değerleri özünde birleştiren “**Türkleşmek, İslamlaşmak ve Avrupalılaşmak**” düsturunu kitleler üzerinde etkinleştiren ilk kim olmuştur? İfade etmek gerekir ki bütün Türk Milleti için bu düsturu büyük bir milli ideale ve gayeye çeviren Türk Dünyasının büyük düşünürü (mütefekkir), Rusya ve Türkiye Üniversitelerinde eğitim almış, aslen azerbaycanlı olan Ali Bey Hüseyinzade’dir. 10 Temmuz 1907 tarihinde Bakü’de kendi

yayın organı olan “Füyuzat”(Faydalı olmak anlamındadır) dergisindeki makalesinde “Türk hissiyatlı, İslam inançlı, Avrupa kafalı (frenk kafalı)” ifadesi ile ortaya koyduğu bu fikri, daha sonra büyük düşünür Ziya Gökalp şöyle ifade etmişti: **“Türk kanlı, İslam imanlı, Avrupa medeniyetli”**.

A.Hüseyinzade tarafından ortaya konan ve Ziya Gökalp tarafından desteklenerek geliştirilen bu görüş (**Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak**) Azerbaycan’ın devlet bayrağında az bir farkla uygulanmıştır. Devlet bayrağındaki renklerin sırası mavi, kırmızı ve yeşildir. **Yani klasik görüşten farklı olarak İslamcılık ikinci sıradan, üçüncü sıraya geçmiştir. Çağdaşlık (Avrupalılaşmak) ise üçüncü sıradan ikinci sıraya geçirilmiştir.**

Bu değişikliğin nedeni ve amacı nedir?

2 Ekim 1915 tarihinde Bakü’de yayımlanan “Açık söz” gazetesinin ilk sayısında baş editor M.E.Resulzade “İzleyeceğimiz yol” başlığı altında yayımlanan makalesinde A.Hüseyinzade tarafından ortaya konan meşhur üçlü düsturla ilgili görüşlerini şu ifadelerle açıklar: ‘Her bir Millet özgür yaşayıp aynı zamanda gelişmek için üç esasa dayanmak zorundadır: Dil, Din ve Zaman... Dil olarak biz türkünüz, milliyetimiz türkdür. Din olarak Müslümanız. Her bir din, inananları arasında ortak bir medeniyet meydana getirmiştir ki bu medeniyette insanlık tarafından kabul edilen ortak değerlere sahip çıkmayı gerektirir. Dönem olarakta da biz, teknik, ilim ve fennin mucizeler yarattığı bir süreç içindeyiz. Demek ki, sağlam, güvenilir ve uyanık idealleri olan bir milliyet yapısına sahip olmayı istersek ki; zaman bunu talep ediyor, mutlaka üç esasa sarılmamızdır: Türkleşmek, Çağdaşlaşmak ve İslamlaşmak” (**“Açık söz” gazetesi 2 Ekim 1915, Sayı: 1,2**).

Yukarıda ifade edildiği gibi, M.E.Resulzade 1915’de sonradan devlet bayrağında bu görüşleri yansıtabilecek fikirleri sıralamış ve daha o zaman **A. Hüseyinzade’nin** üçlü düsturunda gerçekçi bir anlayışla değişiklik yaparak çağdaşlaşmayı öne çıkarmıştır.

M.E.Resulzade Ekim 1916’da yine “Açık söz” gazetesinde yayımlanan **“Gittiğimiz Yol”** başlıklı baş makalede çağdaşlaşmaya verdiği önemi şöyle ifade eder: “Çağdaşlaşmak şudur -Bütün milletleri barış ve kurtuluş yoluna çıkararak büyük bir yol! Çağdaşlaşmayan yani zaman ve asrın maddi ve manevi unsurları ile donatılmayan toplumlar kan, dil ve din birliğine sahip olsalar dahi gereken gelişmeyi göstermeleri mümkün değildir”.

M.E.Resulzade’nin çağdaşlaşmaya verdiği bu önem sonradan çağdaş bir Azerbaycan toplumunun oluşmasında etkisini göstermiştir. Kasım 1918’de Mondros Mütarekesi şartlarına uygun olarak Osmanlı Türkiye-

si askeri kuvvetlerini Azerbaycan'dan çekmek zorunda kaldı. İngilizlerin nezaretine verilmiş Bakü'ye gelen General Tomson daha Enzeli'de iken "Ben Türkiye entrikası ile kurulan bir devlet tanımıyorum" diyerek, Azerbaycan bağımsızlığını şüphe altına almıştı. Böyle bir ortamda İngilizleri ve General Tomson'u Türkiye'nin bayrağına benzeyen bir bayrakla karşılamak bu düşünceyi güçlendirecekti.

9 Kasım 1918'de kırmızı renkli bayrağın yerine üç renkli bayrağın devlet bayrağı olması için M.E.Resultzade'nin ve başkanı olduğu Azerbaycan Milli Şurasının teklifi ile karar kabul edildi. Bayraktaki renklerin tasviri ve sıralanışı ile ilgili açıklama ise M.E.Resultzade'nin "Açık söz" gazetesinde bu konuda yayımlanan makalesinden alındı.

Bu üç renkli devlet bayrağımız ilk kez **17 Kasım 1918'de İngiliz General Tomson'u** karşılama töreninde Bakü limanında gönlere çekildi. O dönemde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin henüz milli marşı olmadığı için, ünlü bestekâr Üzeyir Hacıbeyli'nin önerisi ile onun "Leyla ve Mecnu" eserinde, Nofalin'in sahne aldığı zaman seslendirilen coşkulu bir musikinin("Heyratı" üstünde) çalınması kabul edildi (bu gün okunan milli marşın bestakarı da Üzeyir Hacıbeyli'dir). Hatırlatalım ki Türkler 1453'de İstanbul'u fethederken de bu müziğe benzer bir marşla düşman üzerine hücum etmişlerdir.

1918 yılında Bakü'ye gelen İngilizler üç renkli bayrağımızın resmi olarak dalgalanmasından hoşnut değillerdi. Onları etkileyen ve bu hoşnutsuzluğu teşvik eden Bakü'de yaşayan rus ve ermeni unsurlardı. Müsavat Partisinin kurucularından olan **M.E Resultzade** bu durumla ilgili şunları yazar: "İngilizler bayrağımızın parlamento binası üzerinde gönlere çekilmesine haftanın 1 ve 4'ncü günleri yani meclisin çalıştığı günler izin verip toplantılar bittiğinde ise hemen indirilmesini talep etmekteydi".

7 Aralık 1918'de Parlatentonun açılış töreninde M.E Resultzade "Saaddet ve hürriyet istiklaldir. İşte bunu için efendiler Bağımsız Azerbaycan'ı temsil eden üç renkli bayrağı "Milli Şura" yükseltmiş, Türk hürriyeti, İslam medeniyeti ve çağdaş Avrupa demokratik prensiplerini temsil eden bu üç renkli bayrak daima başımızın üstünde dalgalanacaktır. **Bir kere yükselen bayrak bir daha inmeyecektir!**" sözleri ile mecliste büyük bir heyecan yaratmıştır.

Büyük düşünür ve bestakar Üzeyir Hacıbeyli "Azerbaycan" gazetesinde (9 Aralık 1918) Mehmet Emin Resultzade'nin parlamentoda yaptığı bu konuşmayı şöyle ifade eder: "Mehmet Emin milli birlik oluşturmada bu üç rengin; Türkleşmek, İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmak gayesini açıklıkla

yansıtaçağını işaret ederek, bu bayrak indirilmez dediğinde, bütün meclis ayağa kalkarak alkışlarla bayrağa selam durdu. O anda büyük ve derin bir heyecan duydum”.

Devlet bayrağımızda yer alan **yıldızın sekiz köşeli** olmasıyla ilgili farklı açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan biri: **Ay takvimi İslam ülkelerinde** geniş şekilde kullanılıyordu. Ay takviminde tarihte ‘Türk Devri’ olarak bir takvim yaratılmıştır. Ay fazlarının tekrarlanması süresine uygun olarak takvimde 8 yılda bir üç kez (2, 5 ve 7’nci yıllar) yılın son ayına 30’uncu gün ilave edilmekteydi. **Türk Devri** olarak tanınan bu takvimin farklılığı dakikliği ile ilgiliydi. Türk Devri Takvimi olarak sonraki dönemlerde yeniden düzenlenerek her **126 yılda bir** sekizlik dönemin son yılı olan 7’nci yılda 12 ay içinde 29 gün saklamakla dakikliği 1290’nci yılda 24 saat (bir gün) çıkarmış ve takvimden XVI yüzyılda Türkiye’de istifade etmiştir.

Büyük bir ihtimalle, Osman Gazi tarafından kurulmuş Osmanlı İmparatorluğunun bayrağındaki hilal yanında duran **8 köşeli yıldız devletin** zaman ölçüsünü (takvimini) belirten bir semboldür. (Bk. A.Atayı “**Takvimler geçmişte ve günümüzde**”. “Elm”dergisi,Bakü, 1998, Sayı: 1).

Kimi açıklamalarda ise sekiz köşeli yıldız “Od Yurdu”nun sekiz harfli yazılışına bağlı olduğudur. Büyük yazar C. Cabbarlı bu görüşü şöyle ifade etmiştir: “**Sekiz köşeli şu yıldızsekiz harfli Od Yurdu**”.

Bayrağımızdaki mavi renk Türkleşmek idealiniyansıtır. Türklerin mavi renkle ilgili tercihleri konusunda da farklı açıklamalar yapılmaktadır. Orta yüz yıllarda Müslüman olan Türk dilli halkların yaşadığı bölgelerde çok sayıda tarihi abideler yapılmıştır. Bu abidelerin çoğunluğu mavi renktedir. Bu yönüyle mavi rengin sembolik anlam taşıdığı söylenebilir. Ayrıca bu renk XIII yüzyılda İlhanlılar döneminin azametini ve kazanılan zaferleri yansıtır.

Bayrağımızdaki yeşil renk İslam dinine mensup olduğumuzu ifade eder. Büyük düşünür Ali Bey Hüseyinzade “**Kırmızı karanlıklar içinde yeşil ışıklar**” eserinde yeşil rengin izahına geniş yer vermiştir.

Milli bayrağımızdaki kırmızı renk çağdaşlaşmayı (gelişmeyi, inkişafı) temsil eder. Bilindiği gibi XVIII yüzyılın sonlarında Fransız İhtilalından sonra kapitalizmin inkişafına bağlı olarak Avrupa ülkelerinde büyük bir gelişme başlamıştı. Bu dönemde işçi sınıfı, kapitalizme karşı mücadele yürütmüştü. Bu dönemde kırmızı renk Avrupa’nın sembolü olmuştu. A. Hüseyinzade konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmişti: “**Avrupalılaştım, Frenkleşelim diyorsunuz.** Ancak ey okur, bu tercihte farklı-

lıkları var. Biz Avrupalıların edebiyatını, sanayisini eğitimi, araştırmalarını, yeni buluşlarını öğrenmeye çalışmalıyız, kendilerini değil! Biz isteriz ki İslam ülkesine onların bilgileri, birikimleri girsin!”.

Milli bayrağımızda kırmızı rengin üzerinde ortada hilal ve sekiz köşeli yıldız tasviri yer alır. Hilal geçmiş dönemde Bizans İmparatorluğunun başkenti olan Konstantinopolis’in (İstanbul) devlet arması olarak kullanılmıştı. Türkler 1453 yılında burayı aldıktan sonra bu arma Osmanlı İmparatorluğu tarafından İslam dininin bir sembolü olarak kabul edilmiş ve İslam dinine mensup başka halklar tarafından da kullanılmıştır (Bk. M. Aliyev ‘Kobustan’ dergisi, 1989, Sayı: 3).

Farklı sayıda köşeli olan yıldız tasvirlerinin izleri dünya medeniyetlerinin en eski bölgesi olarak kabul edilen Mezopotamya ile de açıklanır. Yine yıldız tasvirlerinin esin kaynağı ve kullanılması astronomi bilimine bağlı olarak da açıklanır.

Azerbaycan’ın önemli yazarlarından C.Cabbarlı’nın bayrak tasvirini konu alan şiiri:

Bu ay, yıldız renklerin buluşması ne demek,

Bizce şöyle söylemek

Bu mavi renk- mavi Moğol’dan kalmış bir Türk nişanı,

Bir Türkoğlu olmalı.

Yeşil renk İslamlığın sarsılmaz imanı,

Yüreklere dolmalı. **Bu kırmızı renk** özgürlüğün, yeniliğin fermanı,

Medeniyet bulmalı.

Azerbaycan Milli Kurtuluş Harekatının büyük ideologu M.E.Resultade’nin Azerbaycan parlamentosunda devlet bayrağı ile ilgili sözleri: “**Bi-zim yükselttiğimiz bayrağın üç rengi; Türk Milli Kültürünün, İslam medeniyetinin ve çağdaş Avrupa demokrasisinin sembolüdür**”.

Azerbaycan 1920 yılında işgal edildikten sonra, M.E.Resultade başta olmak üzere bir çok değerli insan bu bayrağı Türkiye ve Avrupa ülkelerinde, muhacerette muhafaza etmişler ve yaşatmışlardır.

Sovyetler Birliği döneminde üç renkli devlet bayrağımız 1956 yılında yapılan XX Kurultayda ”Şahsiyete perestiş’ meselesi gündeme geldikten sonra azerbaycanlı üç vatandaş (isimleri Cingiz, Cahid ve Nazım olan) tarafından Bakü “Kız Kalesi” üzerinde bir saatten fazla bir süre gönlere çekilir. Bu şahıslarla birlikte olaydan sorumlu tutulan yaklaşık on beş kişi 12-13 sene hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

1988 yılında başlayan Azerbaycan Halk Harekatı döneminde üç renkli bayrak yeniden semalarda dalgalanır.

DEVLET ARMASI HAKKINDA GENEL BİLGİ

Devlet arması Azerbaycan Türkçesinde “Gerb” olarak geçer. Lehçe olan bu kelime İrs (kültür) manasında kullanılır. Buna göre Gerb, irs - Halkın yaşadığı coğrafyanın, toprağın, milletin geleneklerinin ve dilinin özelliklerini bir arada yansıtır. Devlet gerbi, toprak gerbi şehir gerbi ile aile gerbi gibi.

Kasım 1919’da Azerbaycan Halk Cumhuriyeti devlet armasının tasviri ile ilgili yarışma düzenler. 30.Mayıs 1920 tarihinde sonuçlanması planlanan bu yarışma 27 Nisan 1920 ‘de Azerbaycan’ın işgal edilmesinden dolayı gerçekleştirilemez.

Devlet armasının tasviri: Meşe ağacı dallarından ve başaklarından oluşan kavis üzerinde bulunan kalkan tasvirinden oluşmaktadır. Daire içinde mavi, kırmızı ve yeşil renk fonunda sekiz köşeli yıldız ve yıldızın ortasında “Odlar Yurdu”nun sembolü olan kırmızı alev tasviri yer alır. Kalkan işgalci düşmanlara karşı Azerbaycan halkının kahramanlık sembolü olarak kullanılmıştır.

AZERBAYCAN CUMHURİYETİNİN DEVLET HİMNİ (ULUSAL MARŞ)

Azerbaycan! Azerbaycan!

Ey kahraman evladın şanlı vatani!

Senden ötürü can vermeye cümle hazırız!

Senden ötürü kan dökmeye cümle hazırız!

Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!

Binlerce can kurban oldu,

Sinen harbe meydan oldu!

Hukukundan geçen asker,

Hepsi bir kahraman oldu!

Sen olasın gülistan,

Sana her an can kurban!

Sana bin bir muhabbet,

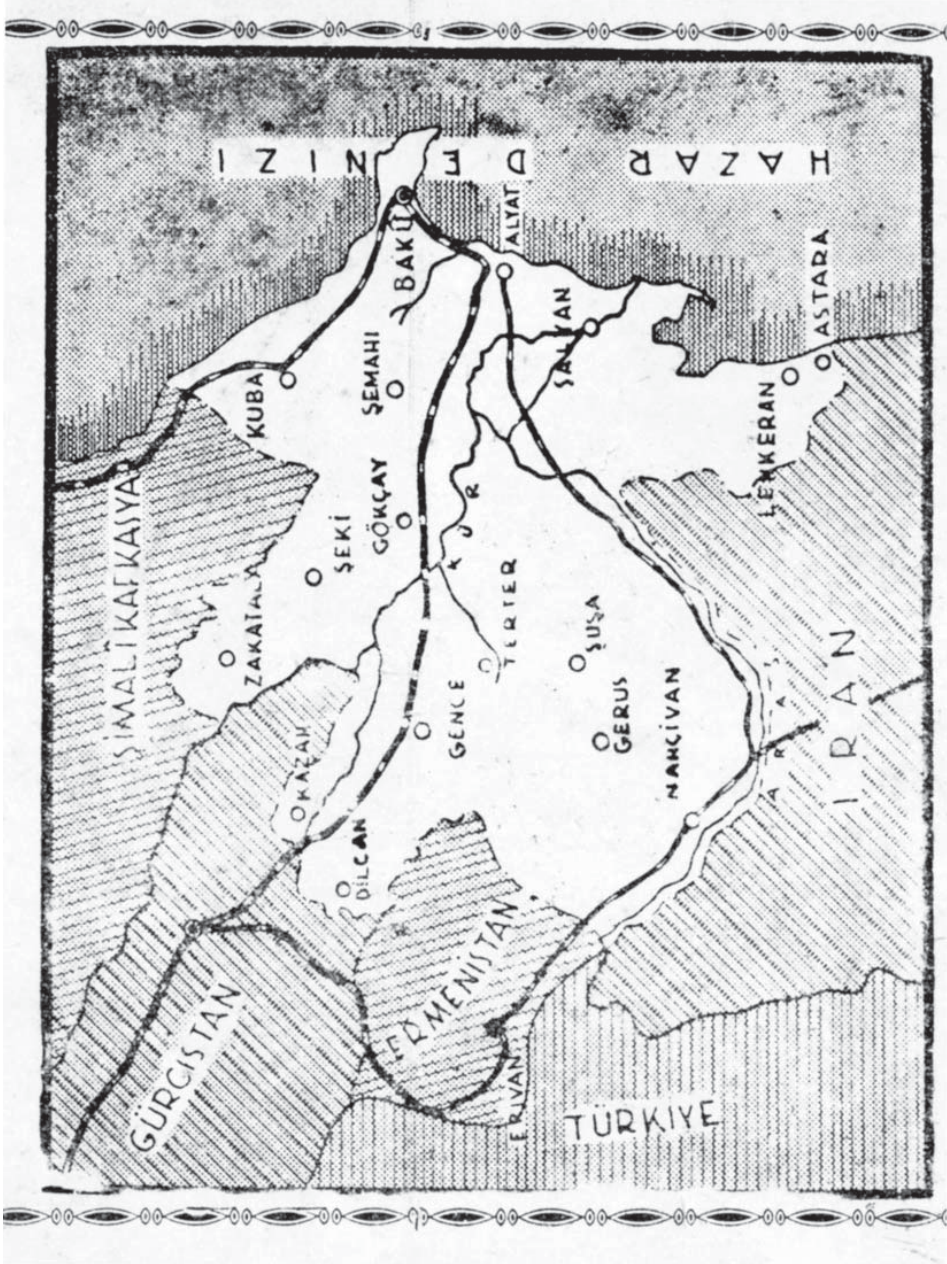
Sinemde tutmuş mekân!

Namusunu hifz etmeye (korumaya),
Bayrağını yükseltmeye,
Cümle gençler muştakdır (özleyen, arzu edilen)
Şanlı vatan! Şanlı vatan!
Azerbaycan! Azerbaycan
Azerbaycan! Azerbaycan!

*Sözleri: Ahmet Cevad'a,
Bestesi: Üzeyir Hacıbeyli'ye aittir*

**DEVLET ARMASI, BAYRAK ve MİLLİ MARŞ
70 YIL SONRA YENİDEN AZERBAJYAN'DA
(DEVLET REMZLERİNİN BERPASI - YENİLENMESİ)**

- 1. Bayrak.**1988'de bağımsızlık hareketi başladığında üç renkli bayrak Azerbaycan semalarında yeniden dalgalandı. **29 Kasım 1990'da Azerbaycan SSC adının ve devlet bayrağının değişmesi hakkında kanun teklifverildi ve 5 Şubat 1991 tarihinde yasama organı tarafından tasdik edildi.** Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet bayrağı hakkında kanun hazırlandı ve Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasında tasdik edildi. Anayasanın 23'ncü maddesinin 2'nci bendinde yer alan ifade: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet bayrağı üç eşit yatay şeritten oluşur. Üst şerit mavi, orta şerit kırmızı, alt şerit yeşil renktedir. Bayrağın her iki yüzünde kırmızı zemin üzerinde beyaz bir hilal ve sekiz köşeli yıldız bulunmaktadır. Bayrağın eninin boyuna oranı 1:2 dir.
- 2. Devlet Arması.** Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde hazırlanan arma projesi ressam R. Mehmetov tarafından düzenlenir.**19 Ocak 1993 tarihinde** Anayasa kanunu ile devlet arması siyah-beyaz tasviri, 23 Şubat tarihinde kanun olarak tasdik edildi.
- 3. Milli Marş (Ulusal marş).** Sözleri Ahmet Cevat, bestesi Üzeyir Hacıbeyli'ye ait olan Ulusal marş 27 Mayıs 1992 tarihinde Azerbaycan Milli Meclisinin kararı ile kabul edildi. 2 Mayıs 1993'de milli marşla ilgili kanun tasdik edildi. Ulusal marş bestekâr A.Azimov tarafından büyük koro ve orkestra ile aranje edilmiştir.

(1918-1920-ci yıllardaki Azərbaycan Halk Cumhuriyeti'nin haritası.
O dönemde Azərbaycan yüzölçümü 114 bin metrekare idi)

FOTOLARLA M.E.RESULZADE

M.E. Resulzade 1915-1920-ci yillarda

M.E. Resulzade 1920-1930-cu yillarda

*M.E. Resulzade 1930-40-cı yıllarda.
Paris*

M.E. Resulzade 1930-cu yıllarda

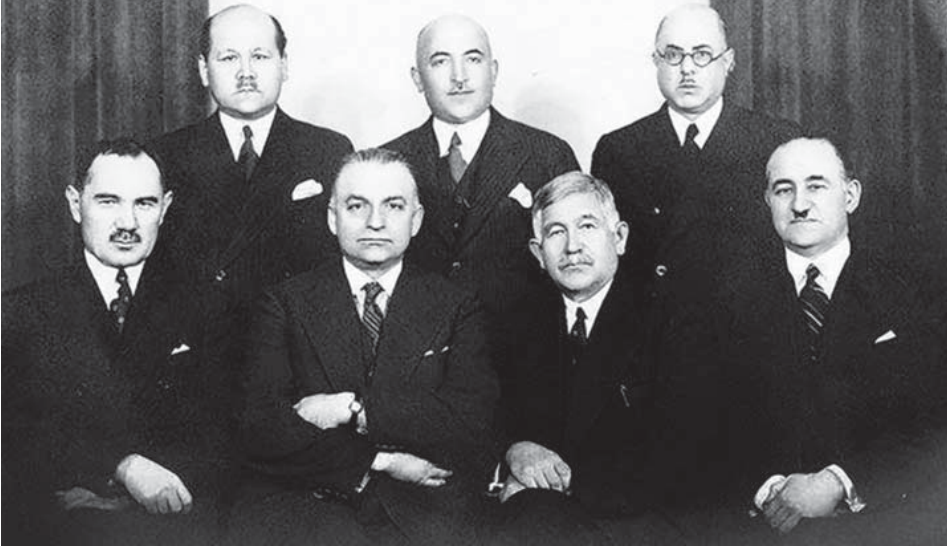

*1918-de İstanbula giden Azərbaycan
temsilciler heyeti. Oturanlar:
M.E.Resultzade (sağdan) ve Halil Bey
Hasmemmedov, ayakda duranlar:
Ahmet Cevdet Pepinov ve Aslan Bey
Safikurdli*

*M.E.Resultzade "Azərbaycan" gazetesinin çalışanları arasında
(soldan dördüncü). Aynı sırada soldan
altıncı Üzeyir Hacıbeyli. 1919*

Kafkas ve türk halklarının «Promete» Harekatı`ndaki önderleri (soldan sağa oturanlar: Muhammed Çirey Suns, Cafer Seydahmet, Ayaz İshaki, M.E. Resulzade. Arkadakiler: Mustafa Çokay, Mustafa Vekilli, Tausultan Şakman) Varşova, 1920-1930-cu yıllar

Varşova`daki Doğu Enstitüsü`nün Müslüman basın editörleri: Barasbi Baytugan (Kuzey Kafkasya), Vassan Girey Cabagi (“Prezgrad İslamski”), Hayman Mirze Leon Kriçinskiy (“Roçnik Tatarski”), M.E.Resulzade (“İstiklal”), Ayaz İshaki (“Yana Milli Yob»), Varşova, 1932-ci yıl

M.E. Resulzade 1920-1930-cu yıllarda (ön sırada, soldan ikinci)

M.E. Resulzade (soldan) muhacir arkadaşı ve hanımı ile

M.E.Resulzade (sağdan) eşi Vanda hanım ve mühacir arkadaşı ile

M.E. Resulzade 1940-cı yıllar

*M.E.Resulzade, Atatürk`ün anıtkabirinde.
(soldan dördüncü) 1950-ci yıllar*

*Türkiye`deki siyasi muhacirler arasında. (Soldan sağa: M.E.Resulzade,
Abbaskulu Kazımzade, Ahmet Caferoğlu ve Mustafa Vekilli)*

M.E. Resulzade soldan ikinci. 1950-ci yllar

M.E. Resulzade (soldan dördüncü, oturanlar içinde) 1950-ci yllar

*M.E. Resulzade azerbaycanlı muhacirlerle birlikte
(ilk sırada, soldan ikinci) 1954*

*M.E. Resulzade Azərbaycan Kültür Derneği'nin üyeleriyle birlikte
(birinci sıra, soldan ikinci)*

*M.E. Resulzade siyasi muhacirlerle (ilk sırada soldan ikinci),
M.B. Mehmetzade (ikinci sırada soldan birinci), Hilal Münşi (soldan dördüncü)*

M.E. Resulzade dostlarıyla birlikte

M.E.Resulzade 1950-ci yillarda

*M.E. Resulzade Vanda (Leyla)
hanımla birlikte*

*M.E. Resulzade Vanda (Leyla)
hanımla*

*M.E. Resulzade Vanda (Leyla)
hanımla hayatının son günlerinde*

*A.M. Topçubaşı'nın cenaze töreninde M.E. Resulzade'nin konuşması
Paris, 8 Ekim 1934-cü yıl*

*A.M. Topçubaşı'nın cenaze töreni. M.E. Resulzade (soldan beşinci)
Paris, 8 Ekim 1934-cü yıl*

M.E. Resulzade A.M. Topçubaşı'nın cenaze töreninde

M.E. Resulzade. 1950-ci yllar

M.E. Resulzade. 1950-ci yillar

M.E. Resulzade. 1950-ci yllar

M.E. Resulzade hayatının son günlerinde -1955-ci yıl

Her yılın Ocak ayının 31-de yüzlerce insan M.E.Resulzade`nin Ankara`daki mezarı ve Novhani`daki heykeli önüne toplanıyor, bu ebedi ve ölmez şahsiyetin hatırasını anıyorlar

BİBLİYOGRAFYA
M.E. RESULZADE’NİN
YAYIMLANMIŞ MAKALELERİ
(1903-1909 dönemi)

“Şarki Rus” gazetesi

1. Kendi Muhabirlerimizden. Bakü. Sayı: 14, 2 Mayıs 1909.
2. Dayanışma ve gayret zamanıdır. Sayı: 19,14 Mayıs 1903.
3. Bilimin öneminin vurgulandığı şiiri. Sayı: 20,18 Mayıs 1903.

Toplam: 3 yazı

“Şarki Rus” gazetesi

“Hümmet” gazetesi

1. Kişinin himmeti ve gayreti dağları yerinden oynatır. Sayı: 3,1905. **1 Makale**

Davet-i Koç gazetesi

1. Marazimizin (derdimizin) Çaresi. Sayı: 6, Temmuz 1906
2. Belayı Azim (yükselişe, inkişafa mani olan) Sayı: 14, 20 Temmuz1906
3. Növhe (Ağıt-Şiir) Sayı: 14,20 Temmuz 1906

Toplam: 3 makale

“İrşad” gazetesi

1. Köyde musibet. Sayı: 15, 5 Ocak 1906
2. Şaşkınlık yaratan durum. Sayı: 18,9 Ocak 1906
3. Acımacak halimiz. Sayı: 47, 15 Şubat 1906
4. Kara para. Sayı: 48, 16 Şubat 1906
5. İran’da Hürriyet. Sayı: 51, 20 Şubat 1906
6. Çin Müslümanları. Sayı: 59, 3Mart 1906
7. Kıraathane. Sayı: 67, 14 Mart 1906
8. Kıraathanelerimize Dair. Sayı: 84, 7 Nisan 1906
9. İşçiye ait .Bir iş günü. Sayı: 95,97,103,122,133; 21 ve 24 Nisan. 3 ve 25 Mayıs,7 Haziran 1906.
10. Yeni gazete. Sayı: 108, 9 Mayıs 1906.
11. Yine mi musibet? Sayı: 127, 31 Mayıs 1906.
12. “Tan yıldızı”. Sayı: 128,1 Haziran 1906.

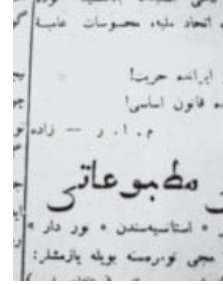

“İrşad” gazetesi

13. Yeni İnkılâp adamı. Sayı: 139, 14 Haziran 1906.
14. İran'da inkılâp. Sayı: 145, 24 Haziran 1906.
15. İki nükte. Sayı: 156, Temmuz 1906.
16. İran'da "Dokuz Ocak". Sayı: 159, 7 Temmuz 1906.
17. "Sükûnet". Sayı: 169, 14 Temmuz 1906.
18. Korkunç geçit. Sayı:171, 21 Temmuz 1906.
19. Daşnaksutyunçu'ya reddiye(Taşnak Partisi'ne ret)).Sayı: 171, 21 Temmuz 1906.
20. İran meseleleri. Sayı:186, 8 Ağustos 1906.
21. Bugün.Sayı: 208, 4 Eylül 1906.
22. İdam cezası.Sayı: 208, 4 Eylül 1906.
23. Ekim'in 17'si. Sayı:245, 17 Ekim 1906.
24. Rüstem'in rüyası. Sayı: 260, 9 Kasım 1906.
25. İran'a dair. İran'da bomba. Sayı: 272, 26 Kasım 1906.
26. İçki içmeyiniz! Sayı:272, 26 Kasım 1906.
27. "Debistan" (Mektep, Medrese). N 280, 9 Aralık 1906.
28. M.E.Resulzade'nin H. Zerdabi'nin cenaze töreninde yaptığı konuşma. Sayı:122,2 Aralık 1906.
29. Millet içinde tehlikeli belirsizlik. Sayı: 124, 6 Aralık 1907.
30. Devlet meclisi. Sayı: 7, 15 Ocak 1908.
31. Şeyhülislamlığa dair. Sayı: 7, 15 Ocak 1908.
32. Fitneciler iş başında. Sayı: 8,17 Ocak 1908.
33. Ufak-tefek.Sayı:8, 17 Ocak 1908.
34. Şüpheler. Sayı: 9, 19 Ocak 1908.
35. Ufak-tefek Sayı: 9,19 Ocak 1908.
36. Keşişler dönemi. Sayı: 10, 22 Ocak 1908.
37. Ufak-tefek. Sayı: 10, 22 Ocak 1908.
38. Durum. Sayı: 11, 24 Ocak 1908.
39. Önemli bir iş. Sayı: 12,26 Ocak 1908.
40. Ufak-tefek.Sayı:12, 26 Ocak 1908.
41. Dilencilere. Sayı: 21,19 Şubat 1908.
- 42.Kafkas'ı unutmayın! Sayı: 33, 15 Mart 1908.
43. Kafkas'ı unutmayın! Sayı: 34, 17 Mart 1908.
44. Cuma mektebi. Sayı: 40, 27 Mart 1908.

"İran'da hürriyet"
makalesi 1906, N 51

M.E.Resulzade'nin
imzası

M.E.Resulzade'nin
'Köyde Müsibet'

"İrşad" gazetesi

45. Merkez Parti'si. Sayı:42, 31 Mart 1908.
46. Madenciler ve işçilerin görüşmeleri. Sayı:46, 7 Nisan 1908.
47. Ne büyük hakaret! Sayı: 47, 8 Nisan 1908.
48. Meclis ne yapmış?. Sayı: 48,10 Nisan 1908.
49. Değerlendirmelerimden. Sayı: 51,15 Nisan 1908.

Toplam: 49 makale

“Tekâmül” gazetesi

1. Şeytan işinin sonuçları. Sayı: 1, 16 Aralık 1906.
2. Milliyet meselesi. Sayı:1, 16 Aralık 1906.
3. Her Yandan. Sayı: 1,16 Aralık 1906
4. Müslüman basın mensupları için. Basın özgürlüğü. Sayı: 1, 16 Aralık 1906.
5. Bakü, 23 Aralık.Sayı: 2, 23 Aralık 1906.
6. Gençlerimiz. Sayı: 2, 23 Aralık 1906.
7. Her yandan.Sayı: 2, 23 Aralık 1906.
8. Milliyet ve Ticaret. Sayı:3, 30 Aralık 1906.
9. Şah'ın vefatına dair. Sayı: 3 30 Aralık 1906.
10. İslam basını. Sayı: 3,30 Aralık 1906.
11. Her yandan. Sayı: 3, 30 Aralık 1906.
12. Bakü, 12 Aralık. Sayı:4, 11 Ocak 1907.
13. Tebriz vekillerinin Bakü'de durmaları. Sayı: 4, 11 Ocak 1907.
14. Her yandan. Sayı: 4, 11 Ocak 1907.
15. Bakü, 20 Ocak. Sayı: 5, 20 Ocak 1907.
16. Cevaba cevap. Sayı: 5, 20 Ocak 1907.
17. Tenkitçiler. Sayı: 5, 20 Ocak 1907.
18. Her bölgeden seçmenler.Sayı:6, 27 Ocak 1907.
19. Bakü, 3 Şubat. Sayı: 7, 3 Şubat 1907.
20. İran meseleleri. Sayı: 7, 3 Şubat 1907.
21. Beklenmeyen bela. Geçim derdinden bir sayfa. N 7, 3 Şubat 1907.
22. Rus basını.Sayı: 7, 3 Şubat 1907.
23. İgnatyev'in Projesi.Sayı: 8 11 Şubat 1907.
24. Her yandan. Sayı: 8, 11Şubat 1907.
25. Rus basını. “Bürokrasi ve Müslüman okulları”. Sayı:8, 11Şubat 1907.

“İrşad” gazetesi

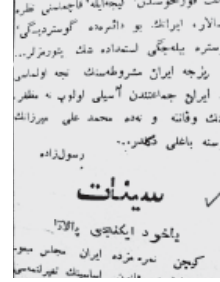

**“Tekamül” gazetesi
23.Aralık 1908**

**M.E. Resulzade'nin
“Şah'ın vefatına
dair” makalesi**

26. İbret almalı.Sayı: 8, 11 Şubat 1907.
  27. Bakü, 17 Şubat. Sayı: 9, 11 Şubat 1907.
  28. İran meseleleri. İleriki dönemlerde. Sayı: 9, 17 Şubat 1907.
  - 29."Şureyi- Osmanî"(Osmanlı Devleti Danışma Konseyi-red). Sayı: 9,17 Şubat 1907.
  30. Her yandan. Sayı: 10, 24 Şubat 1907.
  - 31.Her yandan. Şimdi herkes sabırsız.Sayı: 11, 3 Mart 1907.
  32. Bakü, 12 Mart. Sayı: 12, 12 Mart 1907.
  33. İkinci Meclis. Sayı: 12, 12 Mart 1907.
  34. Her yandan. Nereden başlayalım. Sayı: 12, 12 Mart 1907.
  35. Partiler ve Cemiyetler. Gericiler. Sayı: 12, 12 Mart 1907.
  - 36.Bakü, 17 Mart. Sayı: 13, 17 Mart 1907
  37. Her yandan. Sayı: 13, 17 Mart 1907.
  38. Bakü, 26 Mart. Sayı: 14, 26 Mart 1907.
  39. İslam basını. Sayı: 14, 26 Mart 1907.
- Toplam: 39 makale**

Resulzade imzası

M.E. Resulzade'nin
"Tenkitçiler"
makalesi

'Yoldaş' gazetesi

1. İkinci Öğretmenler toplantısı. Sayı:1, 22 Ağustos 1907.
2. Bakü, 29 Ağustos.Sayı: 2, 29 Ağustos 1907.
- 3.Osmanlı'da özgürlük Sayı:2, 29 Ağustos 1907.
4. Skvaznyak (Cereyan -red). Sayı: 3, 1 Eylül 1907.
5. Hafta okulu. Sayı: Sayı: 2, 1 Eylül 1907.

Toplam: 5 makale

"Füyuzat" dergisi

1. Sohbetler. Sayı: 30, 12 Ekim 1907.
- 2.Özgürlük hayalleri. Sayı: 32, 24 Ekim 1907

Toplam: 2 şiir

"Füyuzat" dergisi

“Terakki”gazetesi

1. İran’a dair. Tebriz Durumu. Sayı: 32 10 Ağustos 1908.
2. Tebriz’den - Özel Muhabirimizden. Sayı: 43, 3 Eylül 1908.
3. Cuma Mektebi. Sayı: 53, 16 Eylül 1908.
4. Teşekkür. Sayı: 56, 19 Eylül 1908.
5. Kooperatif Cemiyetleri. Sayı: 58.65.68.77.84.102; 12, 30 Eylül; 3, 16,24 Ekim, 14 Kasım 1908.
6. Realni Okulunda, Müslüman alfabe sınıfı. Sayı: 59, 23 Eylül 1908.
7. Şeytan Bağlıdır.Sayı: 60, 24 Eylül 1908.
8. Memmedali Şah’ın Fermanı. Sayı: 63,64; 28 ve 29 Eylül 1908.
9. Petrol madenleri. Sayı: 66,67,74; 1, 2 ve 12 Ekim 1908.
10. Yerli mektepler. Sayı: 70, 7 Ekim 1908.
11. Öğrenci gösterileri.Sayı: 71, 8 Ekim 1908.
12. Ne yapılmalıdır? Sayı: 72, 9 Ekim 1908.
13. Vahşetimize son vermek gerek.Sayı: 73, 10 Ekim 1908.
14. Fitre Bayramı dolayısıyla. İşsiz. Sayı: 76, 14 Ekim 1908.
15. Bize İran’dan yazıyorlar. Sayı: 76, 14 Ekim 1908.
16. Yardım ve eğitim cemiyetlerimiz. Sayı:78, 17 Ekim 1908.
17. Nerede kaldılar? Sayı: 80, 20 Ekim 1908.
18. Bakü limanı. Sayı: 81, 21 Ekim 1908.
19. Hatıra. Sayı: 82, 21 Ekim 1908
20. Kafkas unutulmuş. Sayı: 83, 23 Ekim 1908.
21. Köprü hamalları.Sayı: 88, 29 Ekim 1908.
22. Korkutuyorlar. Sayı: 89, 30 Ekim 1908.
23. “Hesap meseleleri”. Sayı: 91, Kasım 1908.
24. Zemstvo (Mahalli idare) islahatı hakkında. Sayı: 103, 16 Kasım 1908.
25. Zemstvo (Mahalli idare) islahatı konusunda. Sayı:104, 17 Kasım 1908.

*“Terakki” gazetesi
1908*

*M.E.Resultzade’nin
‘Yerli okullar’
makalesi
Sayı: 70, 1908*

*M.E.Resultzade’nin
“Ne yapılmalıdır”
makalesi,
Sayı: 72, 1908*

*“Bakü Benderi” (Bakü
geçidi, yolu ya da ticaret
limanı) makalesi 1908,
Sayı: 81*

26. Eski yerli okullar. Sayı: 107, 20 Kasım 1908.
27. Basın konusunda. Sayı: 108, 21 Kasım 1908
28. Eğitim mi ticaret mi? Sayı:108, 21 Kasım 1908.
29. Öğretmenler gerek.Sayı: 109, 23 Kasım 1908
30. Siyasi açıdan özet. İran, Türkiye, Rusya. Sayı: 110, 24 Kasım 1908.
31. Fitne ve Provokasyon. Sayı: 112, 26 Kasım 1908.
32. Milliyet ve Eyalet Meselesi. Sayı: 113, 27 Kasım 1908.
33. Devlet Meclisi. Yahudi meselesi.Sayı: 118, 4 Aralık 1908.
34. Neye ihtiyaç var?Sayı: 119, 5 Aralık 1908.
35. Müslümanlar için gece kursları açıldı. Sayı: 120, 7 Aralık 1908.
36. İran meselelerine dair. Sayı:124, 11 Aralık 1908.
37. Kafkas konusunda. Sayı: 126, 14 Aralık 1908.
38. Çaresi nedir? Sayı:127, 15 Aralık 1908.
39. Güney Kafkasya Belediye Meclisi bütçesi. Sayı:136, 26 Aralık 1908.
40. Ne dehşetli bir gülüş! Ne acı bir alay!. Sayı: 9, 12 Ocak 1909.
41. İran meselelerine dair. Bahtiyar Bölgesi hangi politikayı izliyor. Sayı: 412, 15 Ocak 1909.
42. Bir yaşlının felaketi. Sayı: 23, 30 Ocak 1909.
43. Gece derslerinden izlenimlerim. Sayı: 24, 1 Şubat 1909.
44. Açık terör. Sayı: 37, 16 Şubat 1909.
45. İran mektupları. Reş'te Bayram törenleri.Sayı: 57, 18 Mart 1909.
46. İran mektupları Reş'ten. Sayı:59, 20 Mart 1909.
47. İran mektupları. Özel muhabirimizden. Reş'ten, rus kazakları. Sayı: 60, 23 Mart 1909.
48. İran mektupları. Mazandaran olayının ayrıntıları. Sayı: 64, 26 Mart 1909.
49. İran mektupları. Gezvin semti. Reş'ten. Sayı: 74, 9 Nisan 1909.
50. İran mektupları. Tahran kampanyacıları.Sayı: 75, 16 Nisan 1909.
51. İran mektupları. Reş't. Rus girişimi. Sayı: 76, 12 Nisan 1909.
52. İran mektupları. Rus gösterisi. Sayı: 77, 13 Nisan 1909.

**M.E.Resulzade'nin
"Terakki"
gazetesindeki imzası**

**M.E.Resulzade'nin
"Eğitim mi, Ticaret
mi?" makalesi.
Sayı: 108, 1908**

53. İran mektupları. Miting. Sayı: 83, 20 Nisan 1909.
54. İran mektupları. Culfa.Sayı: 110, 21 Mayıs 1909.
55. İran mektupları. Culfa'da, soruşturmalar ve hapisler.Sayı:112, 24 Mayıs 1909.
56. İran mektupları. Özel muhabirimizden Tebriz'den.Sayı: 116, 28 Mayıs 1909.
57. Özel telgraflar. Sayı: 116, 28 Mayıs 1909.
58. İran mektupları Tebriz'den. Settar Han ve Bağır Han niçin eylem yaptılar . Sayı: 117, 29 Mayıs 1909.
59. İran meseleleri. İran mektupları. Siyasi durum. Sayı: 119, 1 Haziran 1909.
60. İran meseleleri. İran mektupları (Tebriz'den). Encümenin bildirisi. Sayı: 121, 31 Haziran 1909.
61. Yol izlenimi. Sayı: 122, 4 Haziran 1909.
62. İran mektupları.Tebriz'de, Yol izlenimi. Sayı: 129, 12 Haziran 1909.
63. İran mektupları. Urmiye. Sayı: 130, 14 Haziran 1909.
64. İran Mektupları. Önceki bölümün devamı. Sayı: 131, 15 Haziran 1909.
65. Yol izlenimi. Tebriz -Urmiye yolu. Sayı: 135, 19 Haziran 1909.
66. İran meseleleri. İran mektupları. Urmiye'den muhteşem Üs'selte-ne. Sayı:136, 20 Haziran 1908.
67. Yol izlenimi. Önceki bölümün devamı.Sayı:137, 22 Haziran 1909.
68. Yol izlenimi. Önceki bölümün devamı. Sayı: 139, 27 Haziran 1909.
69. Yol izlenimi.Urmiye'den. Sayı:140, 25 Haziran 1909.
70. Yol izlenimi.Urmiye'den önceki bölümün devamı. Sayı: 141, 26 Haziran 1909.
71. İran mektupları. muhabirimizden. Osmanlı-İran hadisesi Urmiye'den. Sayı: 142, 28 Haziran 1909.
72. Garipe bir boykot. Özel muhabirimizden). Tebriz'den. Sayı: 143, 29 Haziran 1909.
73. Yol izlenimi.Özel muhabirimizden. Urmiye. Sayı:144, 30 Haziran 1909.
74. Yol izlenimi. Urmiyede Müslümanlar (özel muhabirimizden).Sayı: 145, 1 Temmuz 1909.
75. Yol izlenimi(özel muhabirimizden). Din pazarı.Sayı: 148, 5 Temmuz 1909.
76. Özel muhabirimizden gelen telgraflar. Sayı: 151, 8 Temmuz 1909.
77. İran mektupları. Reş'ten. Sayı: 155, 13 Temmuz 1909.
78. Tahran fethinin içeriği özel muhabirimizden. Sayı: 160,161; 19 ve 20 Temmuz 1909
79. İran mektupları özel muhabirimizden Vürudi-Mövkibi Mesud. Sayı: 162, 21 Temmuz 1909

M.Emin imzası

80. İran mektupları özel muhabirimizden Tahran Fethi. Sayı: 163, 22 Temmuz 1909.
81. Tahran'ın fethinden sonra İran mektupları. Sayı:166, 22 Temmuz 1909.
82. İdam cezaları özel muhabirimizden. Sayı: 166, 26 Temmuz 1909.
83. İran mektupları. Tahran'ın muhafazası özel muhabirimizden. Sayı: 167, 27 Temmuz 1909.
84. İran mektupları. Saltanat Anayasası özel muhabirimizden. Sayı: 168, 28 Temmuz 1909
85. Tahran özel muhabirimizden. Sayı: 168, 28 Temmuz 1909.
86. Zillisultan geri alınıyor – Mir Haşim asıldı. Sayı:168, 28 Temmuz 1909.
87. İran mektupları. Özel muhabirimizden (önceki bölümün devamı) Silahuriler (İran'da tayfa (grup) adıdır-red). Sayı:169, 29 Temmuz 1909.
88. İran mektupları (özel muhabirimizden). Sayı: 170, 30 Temmuz 1909.
89. Bugünün ve geleceğin amaçları. Sayı: 170, 30 Temmuz 1909.
90. İran mektupları. İdam cezaları. Özel muhabirimizden. Sayı: 172, 3 Ağustos 1909.
91. İran mektupları. Seçim süreci. özel muhabirimizden. Sayı: 173, 4 Ağustos 1909.
92. Tahran Olayı. Vanek'de Bir Kargaşa (Özel muhabirimizden). N 174, 5 Ağustos 1909.
93. İran mektupları. Rus Sefaretinde (Özel muhabirimizden). Sayı: 175, 5 Ağustos 1909.
94. Tahran Olayı Para Üretimi (Özel muhabirimizden). Sayı:176, 7 Ağustos 1909.
95. Özel Muhabirimizden Telgraf (Padişah lutuflarının kısmen artması). Sayı: 176, 7 Ağustos 1909.
96. İran mektupları. Şimdiki durum özel muhabirimizden). Sayı: 177, 9 Ağustos 1909.
97. İran mektupları. İdam ve tutuklama. özel muhabirimizden. Sayı: 179, 11 Ağustos 1909.
98. İran mektupları. İstikbali –milli (özel muhabirimizden). Sayı: 180, 12 Ağustos 1909.
99. İran mektupları. Mutlakiyet – hakime özel muhabirimizden. Sayı: 183, 16 Ağustos 1909

Toplam: 99 makale

“Volna” dergisi

1. Genç Türklerin son başarısı hakkında. Sayı: 1, 1909.

1 makale

1909-1914 Dönemi

Tahran, “İrani Nov” gazetesi (“Yeni İran” gazetesi)

1. Bizim meramımız. Sayı: 1, 23 Ağustos 1909.
2. İspanya ve Marakeş. Muharebe ve inkılâp. Sayı: 1, 23 Ağustos 1909.
3. Şimdiki durumun zzzeti. Sayı: 4, 26 Ağustos 1909.
4. Sued işçileri. Sayı:7, 31 Ağustos 1909.
5. Mehemedeli Mirza'nın seyahatnamesi. N 49, 23 Ekim 1909.
6. Rüyamı yoksa gerçek mi?. Sayı: 50, 26 Ekim 1909.
7. İran'ın bugünkü siyasi durumu veya derebeylik. Sayı: 61, 8 Kasım 1909.
8. Parlamento ne durumda açılıyor?. Sayı: 67, 15 Kasım 1909.
9. Milletvekilleri. Sayı: 67, 7 Aralık 1909.
10. Yeni hareket tarzı. Sayı: 83, 7 Aralık 1909.
11. Bizim resmi dilimiz yoktur.Sayı: 99, 27 Aralık 1909.
12. Şikâyetin başlaması. Sayı:101, 29 Aralık 1909.
13. Japon ve Rus. Sayı: 110, 13 Ocak 1909
14. Kötü kadınlar. Sayı: 111,14 Ocak 1910.
15. Eher'de durum. Ruslar Eher'de. Sayı: 112, 16 Ocak 1910.
16. Çaresiz basın.Sayı: 113, 17 Ocak 1910.
17. İdamın ağır hatırası. Sayı: 121, 31 Ocak 1910.
18. “Şems” gazetesi. Sayı: 137, 20 Şubat 1910.
19. Parlamento`da coşku. Sayı: 153, 10 Mart 1910.
20. Kuyruklu yıldızın etkileri. Sayı: 166, 30 Mart 1910.
21. Bakü Kabadayı`ları: Sayı:168,2 Nisan 1910.
22. Yiyecek meselesi.Sayı:177,9 Nisan 1910.
23. Yakın dostlarıma mektup. Sayı:185, 23 Nisan 1910.
24. Çocukluk hatırası.Sayı:188, 26 Nisan 1910.
25. Hazreti “Niş”den izahat. Sayı: 199, 9 Mayıs 1910.
26. Vasiyetname. Sayı:206, 17 Mayıs 1910.
27. Hayvanların konseri. Sayı: 213, 25 Mayıs 1910.
28. Söyleşinin tercümesi. Sayı:216, 28 Mayıs 1910.
29. İki yıl önceki facia.Sayı: 220, 1 Haziran 1910.

“İrani Nov” gazetesi

“İrani Nov” gazetesi

30. Vedin uygulaması. Sayı: 221, 4 Haziran 1910.
31. Basın özgürlüğü. Muhafazakâr veya Sosyalist-Muhafazakâr partilerin eleştirisi. Sayı: 28.34.40.46.50.53; 28 Nisan 1910.

Toplam: 31 Makale

İstanbul . “Türk Yurdu” dergisi

- 1.İran Türkleri. Sayı:4, 1911; Sayı: 2.6.9.10.12.24.1912

Toplam: 7 Makale

İstanbul. ‘Sebilürreşad’ (“Doğru Yol”)

1. İran nedir? Sayı: 30(212) 13 (26) Eylül 1912.
2. Osmanlı Devleti ile İran arasında maddi ve manevi ilişkiler. Sayı:31(213) 20 Eylül; 14 Ekim 1912.
3. Düşman taarruzunu beklerken. Sayı: 32 (214) 27 Eylül; 10 Ekim 1912.
4. İran inkılâbı tarihi. Nasrettin Şah dönemi. Sayı:33 (215) 17 Ekim 1912.
5. İnkılâp aydını ve yazarları. Sayı: 34 (216), 24 Ekim 1912.
6. İstibdat devri memurları. Sayı:35 (217), 31 Ekim 1912.
7. Müzeffereddin Şah dönemi. Sayı: 36(218), Sayı: 40 (222), 7 Kasım, 12. Aralık 1912.

Toplam: 7 Makale

“İkbal” gazetesinde, 1913-1914 yıllarında yayımlanmış yazıları

Bakü

1. Yeni kitaplar. Sayı: 344, 28 Nisan 1913.
2. Doğru yol. Sayı: 376, 5 Haziran 1913.
3. Sohbetler: İbret günleri. Sayı: 377, 5 Haziran 1913.
4. Yeni Osmanlı Kabinesi ve Talat Bey. Sayı: 379, 7 Haziran 1913.
5. Ermeni meselelerinden kısaca. Sayı:380, 9 Haziran 1913.
6. Biraz da Arap meselesinden.Sayı: 384, 13 Haziran 1913.

7. Metrik şahadetnamesi. Sayı: 385, 14 Haziran 1913.
8. Salarüddövlle. Sayı:386, 16 Haziran 1913.
9. Sohbetler. Ümit ışıltuları. Sayı:387, 17 Haziran 1913.
10. Nasirülmülk.Sayı:391, 21 Haziran 1913.
11. Balkanlarda savaş. Sayı:392, 23 Haziran 1913.
12. Türkiye’de kadınlar. Sayı: 397. 398. 403. 420. 422; 28 ve 30 Haziran, 5,25 ve 28 Haziran 1913.
13. Sohbetler. Hayatı sevmeli. Sayı: 399, 1 Temmuz 1913.
14. Rus Müslüman okullarında Türkçe eğitim. N 402, 4 Temmuz 1913
15. Eleştiriye ihtiyaç var.Sayı: 476, 10 Ekim 1913.
16. Said Nebiyev’in hitabesi. Sayı:280, 15 Ekim 1913.
17. Alfabe bayramı. Sayı: 486, 20 Ekim 1913.
18. Eleştiri ve övgü. Sayı: 497, 5 Kasım 1913.
19. Hedefimdeki amaçlarım. Sayı: 501,10 Kasım 1913.
20. Eleştiri ve övgü.Sayı: 504, 13 Kasım 1913.
21. Kardeşim, arkadaşım. Sayı:505, 14 Kasım 1913.
22. Muharremlik dolayısıyla Ağıt. Sayı: 509, 19 Kasım 1913.
23. Eleştiri ve övgü. “Bustan”. Sayı: 513, 515; 24 ve 28 Kasım 1913.
24. Eleştiri ve övgü.’Bahadır ve Sona. Sayı: 523. 528. 535. 541; 8. 13. 22 ve 29 Aralık 1913.
25. İdare`ye mektup. Sayı:532, 18 Aralık 1913.
26. “Yezid İbn Muaviye”.Sayı:536, 23 Aralık 1913.
27. Başvuru yapanlara. Sayı: 560, 561, 23, 24 Ocak 1914.
28. “Ahde vefa”. Sayı: 562, 26 Ocak 1914.
29. “Aslı ve Kerem”. Sayı:568, 3 ŞUBAT 1914.
30. Gülünç geceler. Sayı:573, 9 Şubat 1914.
31. “Şah Abbas ve Hurşid Banu”. Sayı: 592, 3 Mart 1914.
32. Nevruz nedeni ile. Sayı: 599, 13 Mart 1914.
33. Alfabe meselesi. Önemli bir haber nedeniyle. Sayı: 607, 23 Mart 1914.

“İkbal” gazetesi

*M.E. Resulzade'nin
“Aslı ve Kerem”
makalesi 1915,
Sayı: 871*

*M.E. Resulzade'nin
“Nevruz”
makalesi*

*M.E. Resulzade'nin
“Niş” imzası*

34. Eleştirisi ve övgü. “Çocuklara hediye” . Sayı: 631,20 Nisan 1914.

35. “Sivayuş”. Sayı: 636, 25 Nisan 1914.

36. Yaram- yaram.Sayı: 638, 28 Nisan 1914.

37. Ebedi bir gün. Sayı: 649, 11 Mayıs 1914.

38. Türklerin zaferi. Sayı: 657, 20 Mayıs 1914.

39. Belçika'nın felaketi. Sayı: 753, 2 Ekim 1914.

40.Önemli meseleler. Sayı:754, 3 Ekim 1914.

41. Petersburg Müslümanlarının başvurusu. Sayı: 755, 5 Ekim 1914.

42.Fedai. Sayı: 756, 6 Kasım 1914.

43. Savaş vergisi. Sayı: 756, 6 Ekim 1914.

44. Savaş durumu. Sayı: 758, 8 Ekim 1914.

45.Savaşın sonucu nasıl Olacak?. Sayı: 761, 12 Ekim 1914.

46. Rusya'da ekonomik durum ve gümrük düzenlemesi.Sayı: 765. 16 Ekim 1914.

47. Kurban Bayramı münasebetiyle.Sayı: 766, 17 Ekim 1914.

48. “Kaçak Kerem”. Sayı: 767, 19 Ekim 1914.

49.Mısır tarihinden bir sayfa. Sayı: 774.775.776; 27.28.29 Ekim 1914.

50. Yalancının hafızası olmaz. Sayı: 777, 30 Ekim 1914.

51. Yezidiler. N 778,783; 31 Ekim, 6 Kasım 1914.

52. Çindo'nun alınması. Sayı: 779, 2 Kasım 1914.

53. “Rüstem ve Zöhrap”. Sayı:779, 2 Kasım 1914.

54. Savaş ve milletler. Sayı: 782 5 Kasım 1914.

55. Settari Han.Sayı:786, 10 Kasım 1914.

56. Ermeni meselesi çerçevesinde. Sayı: 786, 10 Kasım 1914.

57. Balkan devletleri. Sayı:787, 11 Kasım 1914.

58. Gelire ööre vergi. Sayı: 788, 12 Kasım 1914.

59. Aşure. Sayı:790, 1914.

60. Senusiler.Sayı: 792.793.796; 19, 20 24 Kasım 1914.

61. İslahat umudunda.Sayı: Sayı: 794, 21 Kasım 1914.

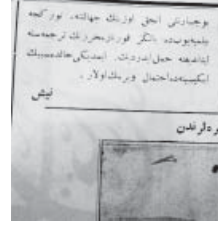
62. İran Milli Meclisi'nin açılması. Sayı: 796, 24 Kasım 1914.

63. Müslüman Unas Cemiyeti-Hayriyesi. Sayı: 798, 26 Kasım 1914.

64. İngilizler Mısır'da. Sayı:800, 2 Aralık 1914.

65. Üçüncü meclis. Sayı: 803, 2 Aralık 1914.

66.İngiltere'de iç engeller. Sayı: 804, 3 Aralık 1914.

M.E.Resulzade'nin
“Niş” imzası

M.E. Resulzade'nin
“Delil ve ispat
doğrultusunda”
makalesi
1915, Sayı: 900

67. İtalya'nın durumu. Sayı:805, 4 Aralık 1914.
68. Diyanet,Milliyet ve Geçim.Sayı: 811, 11 Aralık 1914.
69. "Nadir Şah". Sayı: 813, 14 Aralık 1914.
70. Köy okulları hakkında.Sayı: 815, 16 Aralık 1914.
71. Genel eğitim meselesi I. Sayı:818, 19 Aralık 1914.
72. Genel eğitim meselesi II. Sayı:822, 24 Kasım. 1914.
73. Drama Bulundu. ("Gaveyi-ahanger"den aldığım izlenim). Sayı: 21, 21 Aralık 1914.
74. Dikkat edilecek iki mesele. Sayı: 820, 22 Aralık 1914.
75. Kırk Yama. Sayı: 826, 30 Aralık 1914.
76. Yeni köy okulları hakkında. Sayı: 827, 31 Aralık 1914.

1915 Yılında 'İkbal' gazetesinde yayımlanmış yazıları

77. Japonya meselesi. Sayı: 828, 1 Ocak 1915.
78. Kırk Yama. Sayı:826, 4 Ocak 1915.
79. Aslı ve Kerem. Sayı: 832, 6 Ocak 1915.
80. Avusturya'nın durumu. Sayı:834, 8 Ocak 1915.
81. Azerbaycan hatırasında. Tebriz. Sayı:835, 9 Ocak 1915.
82. Kırk Yama. Sayı:837, 12 Ocak 1915.
83. Milli bir görev karşısında. Sayı: 838, 13 Ocak 1915.
84. Tarihi olaylar karşısında. Komşuluk ilişkileri. Sayı: 839, 14 Ocak 1915.
85. Bu gün ışıklı bir gün- Mevlidi Nebi!. Sayı: 840, 15 Ocak 1915.
86. "Arşın Mal Alan". Sayı: 841, 18 Ocak 1915.
87. Savaş mağduru Müslümanlar için. Sayı: 841, 18 Ocak 1915.
88. Kaygı veren gelişmeler. Sayı: 843, 20 Ocak 1915
89. Bir tartışma dolayısıyla.Sayı: 846, 23 Ocak 1915.
90. Almanya ve İngiltere.Sayı: 847, 26 Ocak 1915.
91. Gürcistan'ın büyük şairi. Sayı: 850, 28 Ocak 1915.
92. Muhteşem ve milli bir gün. Gürcü şair Akakin'in cenaze töreninden. Sayı: 862, 11 Şubat 1915.
93. Müslüman basınının temsilcisi Mehmet Emin Resulzade'nin konuşması. Sayı: 862, 11 Şubat 1915.
94. Şeyhulislamın atanması münasebetiyle. Sayı: 864,13Şubat 1915.
95. Tanrıguliyev onuruna düzenlenen etkinlik. Sayı: 865, 15 Şubat 1915.
96. Bayramın yakınlaşması nedeni ile. Sayı: 869, 19 Şubat 1915.
97. Cemiyeti-hayriyye başkanının açıklamaları dolayısıyla. Sayı: 872, 23 Şubat 1915.
98. Müslim Bey onuruna düzenlenen etkinlik. Sayı: 881, 5 Mart 1915.

99. Velihatın Tebriz'e gelmesi dolayısıyla. Sayı: 882, 6 Mart 1915.
100. Nevruz. Sayı: 884, 9 Mart 1915.
101. "Kardeş yardımı" yayımı dolayısıyla. Sayı: 885, 13 Mart 1915.
102. Bayram izlenimlerinden. Sayı:890, 19 Mart 1915.
103. Bazı yazılar dolayısıyla. Sayı: 891, 20 Mart 1915.
104. Yahudi bağımsızlığı. Sayı: 892, 22 Mart 1915.
105. Delil ve İspat. Sayı: 900 31 Mart 1915.
106. Bakü öğretmen okulu hakkında. Sayı:903, 31 Mart 1915.
107. Boğazlar meselesi. Sayı: 904, 3 Nisan 1915.
108. Önümüzdeki meclis seçimleri. Sayı: 911, 13 Nisan 1915.
109. İran durumundan özet. Sayı: 912, 14 Nisan 1915.
110. Yine öğretmen okulu hakkında. Sayı: 913, 15 Nisan 1915.
111. İran krizi. Sayı: 914, 16 Nisan 1915.
112. Müthiş rakamlar ve acı gerçekler!. Sayı: 917, 20 Nisan 1915.
113. Zorunlu kararlar hakkında. Sayı: 922, 26 Nisan 1915.

Toplam:113 Makale

'Şelale'dergisi

1. Kolay dil-"Yeni lisan".Sayı: 19,20;15,22 Haziran 1913.
2. Yeni Lisancılar ve Türkçüler. Sayı: 24, 25; 20 ve 27 Haziran 1913.
3. Dil, toplum hayatında önemli bir vasıta. Sayı: 27, 10 Ağustos 1913.

Toplam: 3 Makale

"Basiret" gazetesi

1. İleriyi görmek, kavramak gerek. Sayı:1, 12 Nisan 1914.
2. Köy okulları ve öğretmen-eksikliği. Sayı: 2, 19 Nisan 1914.
3. Petersburg istişare meclisi. Sayı: 3, 1914.
4. Bizde eğitim işleri. Sayı: 4, 3 Mayıs 1914.
5. Belaya karşı. Sayı: 5, 10 Mayıs 1914.
6. Kafkasya yüksek okulu. Sayı: 16, 17 Mayıs 1914.
7. Cemiyetlerimiz. Sayı: 8, 31 Mayıs 1914.
8. "Yedi- Beyza". Sayı: 9, 7 Haziran 1914.
9. Yine Petersburg istişaresi hakkında. Sayı: 10, 15 Haziran 1914.
10. Telag meselesi. Sayı: 11, 5 Temmuz 1914.

Toplam: 10 Makale

“Dirlik” dergisi

1. Uyanış nedir? Sayı: 1, 16 Eylül 1914.
2. Milli Uyanış (I). Sayı: 2, 2 Ekim 1914.
3. Milli Uyanış (II). Sayı: 3, 14 Ekim 1914.
4. Milli Uyanış (III). Sayı: 4, 1 Kasım 1914
5. Milli Uyanış (IV). Sayı: 5, 16 Kasım 1914.
6. Milli Uyanış (V). Sayı: 6, 1 Aralık 1914.
7. Milli Uyanış (VI). N 7, 10 Aralık 1914.
8. Milli Uyanış (VII). N 8, 1 Ocak 1915.

Toplam: 8 makale

“YENİ İKBAL” GAZETESİNDE YAYIMLANMIŞ YAZILARI

1. Japonya'nın zaferi. 28 Nisan 1915, Sayı: 1.
2. Bestekârın onuruna düzenlenen etkinlik. 30 Nisan 1915, Sayı: 1.
3. “İkbal” İdaresi tarafından. 1 Mayıs 1915, Sayı: 4.
4. Meclis seçimleri. 1 Mayıs 1915, Sayı: 4.
5. Mecburi kararlar hakkında. 4 Mayıs 1915, Sayı: 6.
6. Kırk Yama. 5 Mayıs 1915, Sayı: 7.
7. Kardeş günü. 6 Mayıs 1915, Sayı: 8.
8. Bugün. 7 Mayıs 1915, Sayı: 9.
9. Kardeş Yardımının başarısı. 10 Mayıs 1915, Sayı: 11.
10. Doktor yardımı gerek. 11 Mayıs 1915, Sayı: 12.
11. Kırk Yama. 19 Mayıs 1915, Sayı: 19.

Toplam: 11 makale

“Yeni İkbal” gazetesi

M.E.Resultzade'nin
“Japonya'nın Galibiyeti”
makalesi, 1915, Sayı: 1

“Kurtuluş” dergisi

1. Kurtuluş.1 Ekim 1915, Sayı: 1 “Kurtuluş” dergisi

Toplam: 1 makale

M.E.RESULZADE’NİN

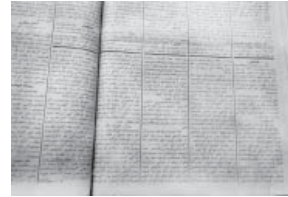
‘AÇIK SÖZ» GAZETESİNDEKİ YAZILARI

(1915-1916)

1. Tutacağımız yol. 2 Ekim 1915, Sayı: 1
2. Yeni İşçileri Bakanı. 4 Ekim 1915, Sayı: 2
3. Şimdiki sıkıntılar. 6 Ekim 1915, Sayı: 4
4. Hristiyan Olmayan Dava Vekilleri Hakkında. 7 Ekim 1915, Sayı: 5
5. İhtiyaçımız. 9 Ekim 1915, Sayı: 6
6. Pahalılık ve Kıtılık. 11 Ekim 1915, Sayı: 7
7. Müslüman dava vekilleri hakkında.12 Ekim 1915, Sayı: 8
8. Berlin - Bağdat. 13 Ekim 1915, Sayı: 9
9. Vagon meselesi.14 Ekim 1915, Sayı: 10
10. Gıda meselesi (meslis toplantısı dolayısıyla). 15 Ekim 1915, Sayı: 11
11. Polonya Müslümanları. 16 Ekim 1915, Sayı: 12
12. Bugünkü günler.18 Ekim 1915, Sayı: 13
13. İki yol ayrımında.19 Ekim 1915, Sayı: 14
14. Milliyet ve insanlık).21 Ekim 1915, Sayı: 16
15. Acarahlılar ve Karşılıkların işi.22 Ekim 1915, Sayı: 17
16. Balkan durumu. Uzlaşma Kabineleri ve barış haberleri. 23 Ekim 1915, Sayı: 18
17. Bugünkü seçimler. 25 Ekim 1915, Sayı: 19
18. Yüreksiz doktor. 26 Ekim 1915, Sayı: 20
19. Hicretten 1334. 28 Ekim 1915, Sayı: 21
20. İran Buhran içində. 2 Kasım 1915, Sayı: 26
21. Müftülük meselesi. 4 Kasım 1915, Sayı: 28
22. Bir Öğüt münasebetiyle. 10 Kasım 1915, Sayı: 31
23. Bayramlar meselesi. 12 Kasım 1915, Sayı: 33
24. Toplumsal durum. 19 Kasım 1915, Sayı: 34
25. Cemiyeti-heyriyye'nin onuncu yılı. 15 Kasım 1915, Sayı: 35

*“Açık söz” gazetesi
“Unutulmuş
sürgünler” makalesi,
1916, Sayı: 251*

*“Allah korkusu” makalesi,
1916, Sayı: 279*

*“Bakü semineri”
makalesi, 1916,
Sayı: 281*

26. Bu işleri kim yapsın. 16 Kasım 1915, Sayı: 36
27. İran isyan içinde. 19 Kasım 1915, Sayı: 39
28. Toplumsal durum. 20 Kasım 1915, Sayı: 40
29. Milli borçlar. 22 Kasım 1915, Sayı: 41
30. Meclisin açılması dolayısıyla. 23 Kasım 1915, Sayı: 42
31. Kırk Yama. 24 Kasım 1915, Sayı: 43
32. Öğretmenler topluluğu. 26 Kasım 1915, Sayı: 45
33. Kırk Yama. 26 Kasım 1915, Sayı: 45
34. Toplumsal durum. 27 Kasım 1915, Sayı: 46
35. İran uzatması. 28 Kasım 1915, Sayı: 47
36. İran karıştı. 30 Kasım 1915, Sayı: 49
37. Kafkasya'nın ihtiyaçlarından. 1 Aralık 1915, Sayı: 50
38. Tomlumsal durum. 4 Aralık 1915, Sayı: 53
39. Türkistan İçin önemli Bir Arzu. 10 Aralık 1915, Sayı: 58
40. Toplumsal durum. 11 Aralık 1915, Sayı: 59
41. Yine öğretmenler grubu hakkında. 15 Aralık 1915, Sayı: 62
42. İngilizlere karşı. 17 Aralık 1915, Sayı: 63
43. Toplumsal durum. 18 Aralık 1915, Sayı: 64
44. Kırk Yama. 20 Aralık 1915, Sayı: 65
45. Blok ve fraksiyon meselesi. 22 Aralık 1915, Sayı: 67
46. Kafkasya milletlerinin münasebeti. 23 Aralık 1915, Sayı: 68
47. Toplumsal durum. 25 Aralık 1915, Sayı: 69
48. Milat'tan 1916. 1 Ocak 1916, Sayı: 75
49. İngiltere'nin bir kararı. 4 Ocak 1916, Sayı: 77
50. Mübarek Mevlid. 5 Ocak 1916, Sayı: 78
51. Büyük bir hata. Mevlid günü İzlenimlerinden. 7 Ocak 1916, Sayı: 79
52. Kırk Yama. 20 Ocak 1916, Sayı: 90
53. Yine Fraksiyonun müracatı hakkında. 22 Ocak 1916, Sayı: 92
54. On yıllık bir hayatı düşünürken. Volgaboyu basınının bayramı dolayısıyla. 25 Ocak 1916, Sayı: 94
55. Çin'in durumu. 28 Ocak 1916, Sayı: 96

**"Hicretten 1334"
makalesi, 1916,
Sayı: 304**

**"Bakü zorbalari
hakkında"
1916, Sayı: 332**

**"Dağıstan'ın eğitim
ihtiyacı" makalesi,
1916, Sayı: 347**

**"Tiyatro ve musigi,
iki kişi için yapılan
etkinlik" makalesi**

56. Devlet meclisinin açılması. 19 Ocak 1916, Sayı: 97
57. Gürcü meslektaşımızla müzakeremiz. 31 Ocak 1916, Sayı: 99
58. Biraz da tarihten. “Enuşirevani-adil” piyesi münasebetiyle. 2 Şubat 1916, Sayı: 101
59. Haşım Bey Vezirov. 7 Şubat 1916, Sayı: 105
60. Meclisin açılışı münasebetiyle. 9 Şubat 1916, Sayı: 107
61. Kırk Yama. “Yeni İkbâl”ın tercümesi. 19 Şubat 1916, Sayı: 115
62. Demavend ilə Neva’dan iki makam. 23 Şubat 1916, Sayı: 118
63. Best (Kaçış, Sığınma-red). 26 Şubat 1916, Sayı: 121
64. Devlet degil, şehir meclisimizin son kararı. 28 Şubat 1916, Sayı: 122
65. Kırk Yama. 2 Mart 1916, Sayı: 125
66. Yeni şehir karardadır. 3 Mart 1916, Sayı: 126
67. Kurtuluş bayramı. Nevruz - yeni gün!. 8 Mart 1916, Sayı: 130
68. İbni Sina yurdunda. 14 Mart 1916, Sayı: 132
69. Kırk Yama. 18 Mart 1916, Sayı: 136
70. Tövbe edildi mi? 23 Mart 1916, Sayı: 140
71. “Nicat” (“Kurtuluş yolu”) seçimleri hakkında. 28 Mart 1916, Sayı: 144
72. Mahalli İdare Şurası (Zemstvo). 3 Nisan 1916, Sayı: 149
73. Maarif Şurası. 7 Nisan 1916, Sayı: 153
74. Mahalli İdare (Zemstvo). 8 Nisan 1916, Sayı: 154
75. Kırk Yama. 8 Nisan 1916, Sayı: 154
76. Yine de müftülük meselesi. 10 Nisan 1916, Sayı: 155
77. Mahalli İdare II (Zemstvo) kolay değerlendirmeler. 12 Nisan 1916, Sayı: 157
78. Büro kurulmaktadır. 13 Nisan 1916, Sayı: 158
79. Kırk Yama. 13 Nisan 1916, Sayı: 158
80. Mahalli İdare III (Zemstvo). 14 Nisan 1916, Sayı: 159
81. “Molla Nasreddin”. 22 Nisan 1916, Sayı: 166
82. Mahalli İdare (Zemstvo) Şurası. 25 Nisan 1916, Sayı: 168
83. Anlaşılması gereken bir nokta. 28 Nisan 1916, Sayı: 171
84. “Ölümler”. 1 Mayıs 1916, Sayı: 173
85. Kırk Yama. 5 Mayıs 1916, Sayı: 177
86. Mahalli İdare (Zemstvo) Şurası. 8 Mayıs 1916, Sayı: 179
87. Şuradaki akil adamımızın bir hatası. 13 Mayıs 1916, Sayı: 184
88. Siyasi entrikalar. 16 Mayıs 1916, Sayı: 186
89. Kafkasya Mahalli İdaresi (Zemstvosu) ve Müslüman fraksiyonu. 18 Mayıs 1916, Sayı: 188

90. Kırk Yama. 23 Mayıs 1916, Sayı: 192
91. Lord Kiçner. 27 Mayıs 1916, Sayı: 196
92. Ermeni demokrasisi hakkında. Değişik bir tercüme dolayısıyla . 29 Mayıs 1916, Sayı: 197
93. Bugünkü toplantı. 3 Haziran 1916, Sayı: 202
94. Mektep ve medrese .15, 16,17, 21, 27, 31 Mart, 4 Nisan, 2, 6, 7, 10 Haziran 1916; Sayı: 133, 134, 135, 138, 143, 147, 150, 201, 204, 205, 208;
95. Bir münasibetle. 6 Haziran 1916, Sayı: 204
96. Sabantuy (Geleneksel Tatar Bayramı -red). 8 Haziran 1916, Sayı: 206
97. Kırk Yama. Meseleler.13 Haziran 1916, Sayı: 210
98. Kırk Yama. 14 Haziran 1916, Sayı: 211
99. Kırk Yama. İki pehlivanın yarışması ehli keyif aleminden bir hikaye. 19 Haziran 1916, Sayı: 215
100. Kırk Yama. 21 Haziran 1916, Sayı: 217
101. Oruç hatırası. İstanbul'da Ramazan. 24 ve 26 Haziran 1916, Sayı: 220, 221
102. Kırk Yama. 30 Haziran 1916, Sayı: 225
103. Kırk Yama. Yol geçen muhabir (hayal değil, gerçek). 4 Temmuz 1916, Sayı: 228
104. İran'ın siyasi durumu. 7 Temmuz 1916, Sayı: 231
105. İran elleri. 18 Temmuz 1916, Sayı: 237
106. Rus - İngiliz - İran itilafı. 28 Temmuz 1916, Sayı: 244
107. İran ve Türkiye münasebeti. 29 Temmuz 1916, Sayı: 245 461
108. Unutulmuş sürgünler. 5 Ağustos 1916, Sayı: 251
109. Bizde kooperatif teşebbüsleri. 14 Ağustos 1916, Sayı: 258
110. Türkiye'de Ermeniler. 15 Ağustos 1916, Sayı: 259
111. Vüsuquddövlæ kabinesi. 21 Ağustos 1916, Sayı: 264
112. Müslümanların davetten bağısızlığı. 22 Ağustos 1916, Sayı: 265
113. Birbirini anlama meselesisi. 30 Ağustos 1916, Sayı: 272
114. Terbiyede önemli bir nokta. 2 Eylül 1916, Sayı: 275
115. Allah korkusu. 7 Eylül 1916, Sayı: 279
116. Hollanda'ya ne oluyor. 8 Eylül 1916, Sayı: 280
117. Bakü semineri. 9 Eylül 1916, Sayı: 281
118. Fenn ve buluş için. 12 Eylül 1916, Sayı: 283
119. Barış meselesi. 14 Eylül 1916, Sayı: 285
120. Feridun bey Köçerli mektubuna ait. 23 Eylül 1916, Sayı: 290
121. Kurban. 25 Eylül 1916, Sayı: 291
122. Haydut konusundaki tartışma dolayısıyla. 28 Eylül 1916, Sayı: 292
123. Kırk Yama. 5 Ekim 1916, Sayı: 298
124. "Gittigimiz yol" ("Açık söz"ün bir yıllık devamı münasibetiyle). 9 Ekim 1916, Sayı: 299

125. Kırk Yama. 11 Ekim 1916, Sayı: 300
  126. Ne Kafkasya ne de İran. 14 Ekim 1916, Sayı: 303
  127. Hicretten 1335.16 Ekim 1916, Sayı: 304
  128. Kırk Yama. 18 Ekim 1916, Sayı: 306
  129. Bize nasıl okul lazım. 18 Ekim 1916, Sayı: 306
  130. Öğretmenler kursu. 24 Ekim 1916, Sayı: 311
  131. Hayata davet. 24 Ekim 1916, Sayı: 312
  132. Anadolu'nun yardım çağrısı. 3 Kasım 1916, Sayı: 318
  133. Erkek Pedagoji Enstitüsünde farklı sınıftan insanlar. 11 Kasım 1916, Sayı: 325
  134. Yine o mesele. 15 Kasım 1916, Sayı: 328
  135. Bakü koçubazlığı (Kabadayıları-ed.) hakkında. 20 Kasım 1916, Sayı: 332
  136. Tarik ibn Ziyad. 20 Ekim 1916, Sayı: 332
  137. Zavallı kürtler. 24 Kasım 1916, Sayı: 336
  138. Açılacak medrese hakkında. 29 Kasım 1916, Sayı: 340
  139. Sovyet seçimleri ve bizdeki etkileri. 6 Aralık 1916, Sayı: 345
  140. Dağıstan'ın eğitim ihtiyacı. 8 Aralık 1918, Sayı: 347
  141. Dibaçeyi barışında ikinci aşama. 14 Aralık 1916, Sayı: 351
  142. Tiyatro ve musigi. İki benefis. 18 Aralık 1916, Sayı: 354
  143. Orta okullarda mahalli diller. 15 Aralık 1916, Sayı: 352
  144. Mevlid-i-Nebi (Nebinin doğum günü –edit.). 25 Aralık 1916, Sayı: 360
  145. Ne haber var? . 27 Aralık 1916, Sayı: 361
  146. Bir medresenin bayramı. 28 Aralık 1916, Sayı: 362
  147. Mevlud Bayramı hususunda. 29 Aralık 1916, Sayı: 363
- Toplam: 147 makale**

1917-1918 yıllarında “Açık söz” gazetesinde yayımlanan makaleleri

1. Mevlud Bayramı hususunda. 1 Ocak 1917, Sayı: 365
2. 1916'ncı yıl. Ocak 1917, Sayı: 366
3. Şaşkınlık yaratan haber hakkında. 9 Ocak 1917, Sayı: 372
4. Büyük vukuat karşısında ve onun alametleri. 11 Ocak 1917, Sayı: 374
5. Gürcü gazetelerinin talebi münasibetiyle. 15 Ocak 1917, Sayı: 377

**“Açık söz” gazetesini
1917**

6. Vilson'un ikinci notası hakkında. 15 Ocak 1917, Sayı: 377
7. Vilson nutkunun ikinci yönü. 16 Ocak 1917, Sayı: 378
8. "Aşık söz" idaresinden." 17 Ocak 1917, Sayı: 379
9. Milletlerin hukuk güvenliği- meselesi. 19 Ocak 1917, Sayı: 381
10. Bir tercümanın hikâyesi. 23 Ocak 1917, Sayı: 384
11. İptidai talim meselesi. 27 Ocak 1917, Sayı: 388
12. Gürcüleriyle – Müslümanlar. 29 Ocak 1917, Sayı: 389
13. Gürcü-Türk itilafı. 1 Şubat 1917, N 392
14. Bir itiraf münasibetiyle. 7 Şubat 1917, Sayı: 397
15. İdaredeki Müslüman din adamları. 13 Şubat 1917, Sayı: 402
16. İslam dini ve ana dili. 27-28 Şubat 1917, Sayı: 413-414
17. Büyük inkilab. 5 Mart 1917, Sayı: 418
18. Hürriyyet karşısında. 7 Mart 1917, Sayı: 420
19. Nevruz. 8 Mart 1917, Sayı: 421
20. Nevruzi-hürriyyet. Mart 1917, Sayı: 422
21. Bahari-hürriyyet. 15 Mart 1917, Sayı: 424
22. Kurucular Meclisine hazırlanalım . 16 Mart 1917, Sayı: 425
23. Cumhuriyyet. 17 Mart 1917, Sayı: 426
24. Polonya milletine hitap. 20 Mart 1917, Sayı: 428
25. 4 gün halk içinde. 24, 29, 31 Mart, 4 Nisan 1917, Sayı: 432, 436, 438, 441
26. Bir büyük bayram daha. 26 Mart 1917, Sayı: 433
27. Rusya Müslümanları topluluğu ve Bakü Müslüman cemiyetlerinin sorumluluğu. 26 Mart 1917, Sayı: 433
28. İki bakış ortasında. 27 Mart 1917, Sayı: 434
29. İki hükümet. 28 Mart 1917, Sayı: 435
30. General Kuropatki'nin hürriyyeti. 30 Mart 1917, Sayı: 437
31. Kadet Partisi ve Müslümanların anlayışında Cumhuriyet ideali. 31 Mart 1917, Sayı: 438
32. Kadet fırkası ve Müslümanlar. 3 Nisan 1917, Sayı: 440
33. Milyukov hakkından. 3 Nisan 1917, Sayı: 440
34. Maksudov'un faciasi. 4 Nisan 1917, Sayı: 441
35. Rusiya Müslüman toplumu nerede olmalıdır. 5 Nisan 1917, Sayı: 442
36. Cemaat İdaresi. 5, 13 Nisan 1917, Sayı: 442, 449
37. Kafkasya Müslüman toplumu dolayısıyla. 7 Nisan 1917, Sayı: 444

M.E.Resulzade'nin "Han sarayının teslimi" makalesi, "Açık söz" gazetesini 1917

38. Hürriyyet borcu.10 Nisan 1917, Sayı: 446
39. Çevremizdeki gelişmeler dolayısıyla. 11 Nisan 1917, Sayı: 447
40. Buhara ile Givede.13 Nisan 1917, Sayı: 449
41. Kafkasya kurultayı. 14 Nisan 1917, Sayı: 450
42. Kafkasya Müslüman Kurultayında. Siyasi-millî amaçlar. 25, 26 Nisan 1917, Sayı: 457, 458
43. İran'da rus çarizmi. 9 Mayıs 1917, Sayı: 468
44. Gaflet zamanı değil. 12 Mayıs 1917, Sayı: 471
45. Nereye gidiyoruz? 19 Mayıs 1917, Sayı: 478
46. Rusya Genelinde Müslüman Kongresi. 21, 23, 26, 28, 29,30, 31 Mayıs; 2, 4, 6, 7, 8,12,13 Haziran 1917; Sayı: 478, 481,482, 483, 484, 485, 487, 488, 490, 491, 492, 495,496
47. Moskova Müslüman Kongresinde okunan Salikov tebliği. 24 Mayıs 1917, N 480
48. Solcuların hatası. 29 Mayıs 1917, Sayı: 483
49. Rus emperyalizmi hakkında. 31 "Mayıs 1917, Sayı: 485
50. Fitnelere karşı. 1 Haziran 1917, Sayı: 486
51. Meclis seçimleri. 6 Haziran 1917, Sayı: 490
52. 1 Haziranda yapılan gösteri hakkında. 9 Haziran 1917, Sayı: 493
53. Yeni Meclis seçimleri dolayısıyla. 12 Haziran 1917, Sayı: 495
54. Sosyalizm hakkında. 25 Haziran 1917, Sayı: 506
55. Fitneler hakkında. 30 Haziran 1917, Sayı: 509
56. Seçimler. 2 Temmuz 1917, Sayı: 510
57. Bu nedir? 5 Temmuz 1917, Sayı: 513
58. Yeni meslektaşımızı tebrik. 5 Temmuz 1917, Sayı: 513
59. Ramazan bayramı dolayısıyla. 7 Temmuz 1917, Sayı: 515
60. Buhranlı –inkılâp. 12 Temmuz 1917, Sayı: 517
61. Yeni Şurayi-Millî. 16 Temmuz 1917, Sayı: 520
62. Belediye seçimleri hakkında. 17 Temmuz 1917, Sayı: 521
63. Soldan sağa. 24 Temmuz 1917, N 527
64. Federalizm ve demokratizm. 25 Temmuz 1917, Sayı: 528
65. Birliğin sağlanması. 28 Temmuz 1917, Sayı: 531
66. Nerede maden orada ben! Madenlerin birleşmesi münasebetiyle. 30 Temmuz 1917, Sayı: 532

**M.E.Resulzade'nin
"Yiyecek yoktur" makalesi
"Açık söz" 1917**

67. Amelelerle madenciler. 1 Ağustos 1917, Sayı: 534
68. Polis teşkilatı. 2 Ağustos 1917, Sayı: 535
69. Yine madenler meselesi. 3 Ağustos 1917, Sayı: 536
70. Üç kurultay. 4 Eylül 1917, Sayı: 537
71. Moskova şurası. 13 Ağustos 1917, Sayı: 539
72. Kurucular Meclisinin daveti karşısında. 16 Ağustos 1917, Sayı: 542
73. Yiyecek (erzak) sıkıntısı. 24 Ağustos 1917, Sayı: 549
74. Milli talepler. 25 Ağustos 1917, Sayı: 550
75. Akıl hâkim oldu. 28 Ağustos 1917 Sayı: 552
76. 6 ay inkılap. 29 Ağustos 1917, Sayı: 553
77. Karşı inkılap. 30 Ağustos 1917, Sayı: 554
78. Görev başına. 31 Ağustos 1917, Sayı: 555
79. Kornilov macerası . 1 Eylül 1917, Sayı: 556
80. Diviziya'nın beyanâtı. 3 Eylül 1917, Sayı: 557
81. Bakü köylerinin kaderi. 5 Eylül 1917, Sayı: 559
82. Cumhuriyet ilanı. 6 Eylül 1917, Sayı: 560
83. Türkistan'lı kardeşlerimize. 6 Eylül 1917, Sayı: 560
84. Beyhude teklifler. 7 Eylül 1917, Sayı: 561
85. Milletler kurultayı.10 Eylül 1917, Sayı: 563
86. Bir ders daha. 11 Eylül 1917, Sayı: 564
87. Yiyecek buhranı. 12 Eylül 1917, Sayı: 565
88. Yiyecek yoktur. 13 Eylül 1917, Sayı: 566
89. Kurban bayramı. 14 Eylül 1917, Sayı: 567
90. Petersburg Demokrat Şurası. 18 Eylül 1917, Sayı: 568
91. Fedaralizmin başarısı. 19 Eylül 1917, Sayı: 569
92. Bakü Yönetim Birimi hakkında üç görüş. 19 Eylül 1917, Sayı: 569
93. Büyük bir kayıp. 20 Eylül 1917, Sayı: 570
94. Madenlerde grev. 28 Eylül 1917, Sayı: 576
95. Yeni Hükümetin yeni beyannamesi. 1 Ekim 1917, Sayı: 578
96. Mesuliyetli bir özensizlik. 30 Ekim 1917, Sayı: 580
97. Numaralı seçimler. 23 Ekim 1917, Sayı: 595
98. Birinci Parti kurultayı. 25 Ekim 1917, Sayı: 597
99. "Beklenmiyen" bir zafer. 26 Ekim 1917, Sayı: 598
100. Bu gün imtahan günü. «Açıq söz», 29 Ekim 1917, Sayı: 600
101. "Müsavat" kurultayı. 27, 29, 30, 31 Ekim; 1, 2 Kasım 1917;
Sayı: 599, 600, 601, 602, 603, 604
102. Gözlem. 2 Kasım 1917, Sayı: 604
103. Türk Âdemi-Merkeziyyet Partisi"Musavat". 16 Kasım 1917, Sayı: 607

104. Türk Âdemi-Merkeziyyet Partisi “Müsavat”. 17 Kasım 1917, Sayı: 608
105. Kurucular Meclisi seçimleri. 26 Kasım 1917, Sayı: 613
106. Kıyamet. 29 Kasım 1917, Sayı: 616
107. Milletlerin hukuku ve Harekatleri. 8 Aralık 1917, Sayı: 624
108. Bugünkü başlangıç. 22 Aralık 1917, Sayı: 635
109. Hamiyyet günü. 24 Aralık 1917, Sayı: 636
110. Milli durum ve hissiyyat. 24 Aralık 1917, Sayı: 636
111. Han Sarayının teslimi. 25 Aralık 1917, Sayı: 637
112. 1917’nci Yıl. 1,2 Ocak 1918, Sayı: 643-644
113. Kurucular Meclisi. 11 Ocak 1918, Sayı: 652
114. 12 Ocak 1918’de yapılan Milli Şura toplantısında, M.E. Resulzade’nin konuşması. 14 Ocak 1918, Sayı: 654
115. Türkiye ile mütareke. Barış görüşmeleri çerçevesinde. 14, 15, 16 Ocak 1918, Sayı: 654-656
116. Esirler günü. 19 Ocak 1918, Sayı: 659
117. Türkiye Ermenistanı hakkında emirname .19 Ocak 1918, Sayı: 659
118. Durum özeti. 25, 26 Ocak 1918, Sayı: 664-665
119. Bizim muhtariyetimiz ve Bakü bolşevikleri. 29 Ocak 1918, Sayı: 667
120. Durum özeti. 2 Şubat 1918, Sayı: 671
121. Büyük şüphe. 2 Şubat 1918, Sayı: 671
122. Bakü bolşeviklerinin Kadetlere (Çar Rusyasında “Burjuva Demokrat Partisi” taraftarlarına-red) teslimi”. 6 Mart 1918, Sayı: 697

Toplam: 122 makale

“Kardeş Yardımı” dergisi

1. Bizim nazarımızdan Rusya’da Cumhuriyyet anlayışı. “Kardeş Yardımı”, Mayıs, 1917, N 1

1 Makale

“Müsavat” gazetesi

1. Yürüdüğümüz yol. “Müsavat”-Heyeti-Tehriyye (Kurucular Heyeti). 10 Eylül 1917, Sayı:1
2. Müsavat’ın sesi. “Müsavat”, 10 Eylül 1917, Sayı: 1
3. Finlandiya’dan ders. “Müsavat”, 1 Ekim 1917, Sayı: 3

“Müsavat” gazetesi 1917

4. “Müsavat”ın kuşatılması. **“Müsavat”**, 13 Ekim 1917, Sayı: 4

5. Bizim kötü niyetimiz. **“Müsavat”**, 20 Ekim 1917, Sayı: 5

Toplam: 5 makale

“Zaman” gazetesini

Türkiye, İstanbul

1. Yüz sene Moskov elinde. Sayı: 187, 13 Kasım 1918.

1 Makale

“Bizim Yol” gazetesini (rusca yayımlanmış)

1. Türkler mağlup mudur? 3 Mart 1919, Sayı: 3.

1 Makale

“İstiklal” mecmuesinde yayımlanmış yazıları

1. Azerbaycan Cumhuriyeti. Bakü, 1919.

2. Azerbaycan Başkenti. Bakü, 1919.

Toplam: 2 makale

“İstiklal” gazetesindeki makaleleri

1. İstiklal. 4 Şubat 1919, N 1.

2. Neden gidiyorlar? 14 Şubat 1919, Sayı: 2.

3. Goy getsinler, sonra kayıdacaqlar. 26 Şubat 1919, Sayı: 3.

4. Tefeüli-Novruz (faydalı Novruz -edit.). 20 Mart 1919, Sayı: 6.

5. Köhne üsul. 12 Nisan 1919, Sayı: 10.

6. Müsavat ideyalarını elan edildiği büyük gün. 31 Mayıs 1919, Sayı: 17.

7. Türkiye meselesi. 17 Şubat 1920, Sayı: 6.

8. Kara teesüf. “Niş”. 17 Şubat 1920, Sayı: Sayı: 6.

Toplam: 8 makale

“İstiklal” gazetesini, 1919

**“AZERBAYCAN”
GAZETESİNDEKİ MAKALELERİ
(1918-1920-ci yıllar)**

1. Tebrik telgrafları. 3 Ekim 1918, Sayı: 5.
2. Hangi ümitle? 16 Kasım 1918, Sayı: 41.
3. “İstiklal “. 27 Kasım 1918, Sayı: 50.
4. Bütün Azerbaycan Halkına. 29 Kasım, 1918, Sayı: 52.
5. Kendi kaderini tayin etme. 1 Aralık 1918, Sayı: 53.
6. Azerbaycan Başkenti. I. 3 Aralık 1918, Sayı: 55.
7. Azerbaycan Başkenti. II. 6 Aralık 1918, Sayı: 57.
8. Hadiselerin anlamı. 15 Aralık 1918, Sayı: 65.
9. Azerbaycan Başkenti. III. 19 Aralık 1918, Sayı: 68.
10. Bu ne tetildir? 30 Aralık 1918, Sayı: 74.
11. Azerbaycan Başkenti. III. 31 Aralık 1918, Sayı: 75.
12. Rusca konuşulmalı imiş. 8 Ocak 1919, Sayı: 82.
13. Milyukov zihniyeti. 12. Ocak 1919, Sayı: 85.
14. Zagatala meselesi. 14 Ocak 1919, Sayı: 87.
15. Türkiye mağlup mudur? 17. Ocak 1919, Sayı: 90.
16. Yeni İngiliz Kabinesi. 20 Ocak 1919, Sayı: 92.
17. Hesap günü. 21 Ocak 1919, Sayı: 93.
18. İşçi sorunu . 22 Ocak 1919, Sayı: 94.
19. Tatil etmelimidir? 24 Ocak 1919, Sayı: 96.
20. Vicdan sızlıyor. 27 Ocak 1919, Sayı: 98.
21. Siyasi vaziyetimiz . 28 Ocak 1919, Sayı: 99.
22. Tedbir gereklidir. 29 Ocak 1919, Sayı: 100.
23. Ciddiyet gerek!. 31 Ocak 1919, Sayı: 102.
24. İki Konferans. 2 Şubat 1919, N 103.

“Azerbaycan” gazetesi

“Azerbaycan” gazetesi

25. Parlamento ve mühalifler. 3 Şubat 1919, Sayı: 104.
26. Hükümet her şeyi yapmaz. 5 Şubat 1919, Sayı: 106.
27. Azerbaycan Başkenti .V. 7 Şubat 1919, Sayı: 108.
28. Yapay buhran. 9 Şubat 1919, Sayı: 109.
29. Yalnız bir ses. 10 Şubat 1919, Sayı: 110.
30. Bu gunun meselesi. 17 Şubat 1919, Sayı: 115.
31. Her söze aldanmayalım. 19 Şubat 1919, Sayı: 117.
32. Hükümet niye istifâ etti? 4 Mart 1919, Sayı: 128.
33. Hükümet niye istifa halindedir? 5 Mart 1919, Sayı: 129.
34. Azadlık Gününün gosterisi. 14 Mart 1919. Sayı: 136.
35. Unutulmaz Facia! 31 Mart 1919, Sayı: 147.
36. Örnek olacak birgün. 2 Nisan 1919, Sayı: 148.
37. Milli bir gün. 2 Nisan 1919, Sayı: 151.
38. İran ve biz. 8 Nisan 1919, Sayı: 152.
39. Siyasete karışmaz. 12 Nisan 1919, Sayı: 156.
40. Azerbaycan ve İran. 28 Nisan 1919, Sayı: 168.
41. Tatil bitti? 14 Nisan 1919, Sayı: 186.
42. Ne büyük bayram! 28 Mayıs 1919, Sayı: 180.
43. İran-Azerbaycan. 26. Haziran 1919, Sayı: 212.
44. Sorumluluğumuz çoğaldı! 29 Agustos 1919, Sayı: 263.
45. Hak yerini bulduğu gün. 15 Eylul 1919, Sayı: 274.
46. Nesib beyin istifası münasibeti ile. 15 Eylül 1919, Sayı: 275.
47. Kurtuluş Günü . 18 Eylül 1919, Sayı: 276.
48. Meşhur şayieler. 22 Eylül 1919, Sayı: 279.
49. Türkiye Milli Harekatı. 28 Ekim 1919, Sayı: 307.
50. İngiliz siyaseti. 1 19 Teşrin 1919, Sayı: 325.
51. Gözlerimiz aydın! 14 Ocak 1920, Sayı: 12.
52. Bolşevizmin talimi. 14 Şubat 1920, Sayı: 29.

“Azerbaycan” gazetesinde M.E.Rezulfade’nin “Kurtuluş günü” makalesi

“Azerbaycan” gazetesi

53. Yanlış yorumlar. 25 Şubat 1920, Sayı: 39.
54. Ermenistan'ın kanlı icraatı. 11 Mart 1920, Sayı: 52
55. Hürreyet devri. 14 Mart 1920, Sayı: 53.
56. Kurtuluş Günü. 19 Mart 1920, Sayı: 58.
57. Almanya'daki harekât. 19 Mart 1920, Sayı: 58.
58. Ordumuz zaferde. 6 Nisan 1920, Sayı: 68.

Toplam: 58 makale

MUHACERETTE YAYIMLANAN MAKALELERİ 1923-1955 dönemi

İstanbul, «Yeni Kafkasya» dergisi 1923-1927'nci yıllar

1. Ateş çalan Promete. Yıl-1, Sayı- 1, 9 Safer (Müslüman ay takvimi-hicri ile ikinci ay) 1341 (26 Eylül 1923), s.1-3.
2. Azerbaycanda soruşturma. Yıl - 1, Sayı- 1, 9 Safer (2-ci ay) 1341, s.7-8.
3. İstanbul'un ikinci fethi. Yıl - 1, Sayı - 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 1.
4. Gayet mühim bir sual. Yıl-1, Sayı - 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 2-4.
5. Sovyet Cumhuriyetleri Birliyi. Yıl-1, Sayı 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 7-8.
6. Azerbaycanda bolşevik terörü. Yıl -1, Sayı 2, 4 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342,s. 8-9.
7. Türkiye Cumhuriyeti. Yıl- 1, Sayı 3, 21 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s, 1.
8. Tarih tekrar ediyor! Yıl- 1, Sayı 3, 21 Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s, 1-3.
9. Kafkazda bolşevik propagandası". Yıl-1, Sayı 3, Rebiülevvel (3-cü ay) 1342, s. 3-5.
10. "Erivan" hadisesi ve Türkiye kamuoyu. Yıl-1, Sayı 3, 21 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 6-9.
11. Türkiye-Rusya ilişkileri. Yıl-1, Sayı 3, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 342, s. 9-10.
12. Cumhuriyet idaresi. Yıl-1, Sayı 4,6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 1-2.
13. Estetikten uzak, kaba. Yıl-1 Sayı 4, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, say. 7-10.

M.E. Resulzade'nin "Yeni Kafkasya" dergisinin ilk sayısında yayımlanan "Ateş çalan Promete" makalesi

14. Rusya-İran ilişkisinden. Yıl-1, Say: 4, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 10-12.
15. Zorunlu bir açıklama. Yıl-1, Say: 4,6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 12-14.
16. Rusya'da ekonomik kriz ne vaziyettedir?. Yıl-1, Sayı: 4, 6 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 14-15.
17. Cebir ve Tehdit ideolojisi. Yıl-I, Say: 5, 24 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s.1-2
18. Rezulzade Mehmet Emin Bey'in bir mektubu. Yıl-1, Sayı: 5, 24 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 6-8.
19. Sovetler İttifakı ve Lehistan. Yıl-1, Sayı: 5, 4 Rebiülahir (4-cü ay) 1342, s. 10- 11.
20. Bolşevik zulmü. Yıl-I, Sayı:6, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 1-2.
21. Kafkas'daki bolşevik istiklali.Yıl- 1, Sayı: 6, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 6-8.
22. Safikürdlü Arslan Bey. Yıl-1, Sayı: 6, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 14.
23. Rusya meselesi. Yıl-1, Sayı: 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 1-3.
24. Bolşeviklerle ilgili gerçekler. Yıl- 1, Sayı: 7, 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1342, s. 9-12.
25. Bolşevik Partisinde ihtilaf. Yıl- 1, Sayı: 8, Cemaziyelahir (6-cı ay) 1342. s. 1-3.
26. Bolşeviklerle ilgili gerçekler. Yıl-1, Sayı: 8, Cemaziyelahir (6-cı ay) 1342, s. 7-10.
27. Lenin'in vefatı. Yıl- 1, Sayı: 9, 25 Cemaziyelahir (6-cı ay) 1342, s. 1-3.
28. Lenin öldükten sonra. Yıl-1, Sayı: 9, 25 Cemaziyelahir (6-cı ay) 1342, s. 4.
29. Sovyetleri tastik meselesi. Yıl-1, Sayı: 10,8 Recep (7-cı ay) 1342, s. 1-3.
30. Başkan Vilson'un vefatı münasibetiyle. Yıl-1, Sayı: 10,8 Recep (7-cı ay) 1342, s.4-5.
31. Türk İnkilabının Kemali. Yıl-1, Sayı: 11,25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 1-3.

*Dergide verilen
Azerbaycan haritası*

32. Rusya-İngiltere ilişkisi. Yıl-1, Sayı:11, 25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 6-8.
33. Türkiyə-Rusya ilişkisi. Yıl-1, Sayı: 11, 25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 8- 11.
34. Fransa-Rusya ilişkisinden. Yıl-1, Sayı: 11, 25 Recep (7-cı ay) 1342, s. 10- 11.
35. Aynı usül, aynı vahşet. Yıl-1, Sayı: 12, 11 Şaban (8-ci ay) 1342, 1 Mart 1340, s.1-2.
36. Azərbaycan'da muhaceret politikası. Yıl- 1, Sayı: 12, 11 Şaban (8-ci ay) 1342,1 Mart 1340 s. 5-7.
37. İran gazetesinde bir tartışması dolayısıyla. Yıl-1. say 12. 11 Şaban (8-ci ay) 1342. 1 Mart 1340, s. 12-13.
38. Açlık grevi yapan tutuklular. Yıl-I, Sayı:13, 11 Şaban (8-ci ay) 1342, 1 Mart 1340, s. 1-2.
39. İranda Cumhuriyet. Yıl-1,Sayı: 13, 11 Şaban (8-ci ay) 1342, 15 Mart 1340, s. 3-6.
40. Hainin terbiyesizliği. Yıl- 1 Sayı: 14, 11 Ramazan (9-cu ay) 1342, s. 1-4.
41. Kominist propagandası ve Türkiye. Yıl-1. Sayı: 14, 11 Ramazan (9-cu ay) 1342, s.7-8.
42. Azərbaycan'ın büyük matemi. Yıl - 1, say 15,22 Ramazan (9-cu ay) 1342, s. 1-2.
43. Bolşevik istilasası nasıl oluştu. Yıl -1, Sayı:15,22 Ramazan (9-cu ay) 1342, s. 5-8.
44. Mehmet Emin Bey'in bir konuşması. Yıl-1, Sayı: 5, 22 Ramazan (9-cu ay) 1342, s. 8-10.
45. Mesele açıktır. Yıl-1 say 16, 12 Şevval (10-cu ay) 1342, s. 1 -3.
46. Rusya-Türkiye ilişkisi. Yıl- 1,say 16, 12 Şevval (10-cu ay) 1342, s. 5-6.
47. Azərbaycan'ın büyük günü. Yıl- 1,Sayı: 17, 25 Şevval (10-cu ay) 1342, s. 2-4.
48. Azərbaycan Millet Meclisinde Resulzade'nin bir konuşması. ("Azərbaycan" gazetesi, 15 Ocak 1920-den). Yıl- 1, Sayı: -17, s. 13-14.
49. Trotsky'ye aid olan bir konuşma dolayısıyla. Yıl-1, Sayı: -18, 13 Zilkade (11-ci ay) 1342, s. 1-3.
50. Sahte bayramlar. Yıl-I, Sayı: - 19, 29 Zilkade (11-ci ay)1342, s. 1 -2.
51. Vahşete devam!. Yıl-1, Sayı:- 20,29 Zilhicce (12-ci ay) 1342, s. 1-2.

52. S.S.S.R.-deki sözler ve işler. Yıl-1, say- 21, 2 Muharrem (1-ci ay) 1343, säh. 1-3.
53. Çok değerli bir karar. Yıl-1, Sayı: -22, 17 Muharrem (1-ci ay) 1343, s. 1-2.
54. Meçhul askerın mezarı başında. Yıl-1, Sayı:- 23, 3 Safer (2-ci ay) 1343, s. 1-2.
55. Rusya-İngiltere ihtilafı hakkında. Yıl-1, Sayı:- 23, 3 Safer (2-ci ay) 1343, s.1-2
56. Kafkas'da kanlı ihtilal. Yıl-1, Sayı:- 24,18 Safer (2-ci ay) 1343, s. 1-2.
57. İkinci yıla girerken. Yıl-2, Sayı:- 1,8 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 1-3.
58. Gürcistan ihtilali bir ihtilal mücadelesidir. Yıl-2, Sayı:- 1, 8 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 3-4.
59. Bolşevik hükümeti karşısında sosyalist hükümetler. Yıl-2, Sayı:-2, 18 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 1-3.
60. (MC Donald) Kabinesi ve Rusya. Yıl-2, Sayı: 2, 18 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s.14-15.
61. Ziya Gökalp. Yıl-2, Sayı: - 3, 7 Rebiülevvel (3-cü ay) 1343, s. 1-3.
62. Resulzade Mehemmet Emin Bey'in müraعاتı. Yıl-2, Sayı:-3, 7 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s. 7-8.
63. İngiltere'de seçim mücadelesi. Yıl-2, Sayı: -3, 7 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s. 14-16.
64. İngiliz ve Amerika seçimleri sonucunda. Yıl-2, Sayı: y -4, 22 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s. 1 -2.
65. Sovyetler Anayasasına aid. Yıl-2, s. 4, 22 Rebiülahir (4-cü ay) 1343, s.4-5.
66. Bolşevik sistemi çıkmazda. Yıl-2, Sayı: -5, 7 Cemazıyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-4.
67. Medeni İran'ın gerçek yüzü. Yıl-2, Sayı:- 5, 7 Cemazıyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 4-7.
68. Trotsky muhalefette. Yıl-2, Sayı:- 5, 7 Cemazıyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 9-11.

“Beynelmil hayat” başlıklı yazı

“Türkiye basınında” başlıklı yazı

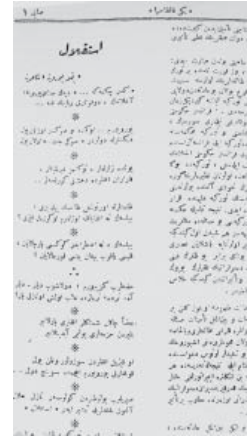
69. Azerbaycan'da köylü isyanları. Yıl-2, Sayı:- 5, 7 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 11.
70. Siyasi hokkabazlık. Yıl-2,Sayı:- 6, 25 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-2.
71. Fransa'nın Sovyetleri tasdikine ait. Yıl- 2, say - 6, 25 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 3-4.
72. Estonya ihtilali. Yıl-2, Sayı: 6, 25 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 7-8.
73. Yeni İran'ın büyük başarısı. Yıl-2, Sayı: -7, 9 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-2.
74. Köylü ile yüz-yüze. Yıl-2, Sayı:- 8, 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 1-3.
75. Bolşevizm ve Asya milletleri. Yıl- 2, Sayı:- 8, 24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 4-6.
76. Türkiye aleyhinde bolşevik propagandası. Yıl-2, Sayı:- 8,24 Cemaziyelevvel (5-ci ay) 1343, s. 12-13.
77. Dünya çapında bir olay.Yıl-2, Sayı:- 9,8 Recep (7-ci ay)1343, s. 1-2.
78. Aşkla ilgili değil, zayıflık belirtileridir. Yıl-2,Sayı:10,21 Recep (7-ci ay) 1925, s. 1-2.
79. Doğunun kara belası. Yıl-2. Sayı: -11, 5 Şaban (8-ci ay) 1925, s.1-2.
80. Tiflis Genel Topluluğu dolayısıyla. Yıl-2, Sayı: -12, 19 Şaban (8-ci ay) 1925, s.1-2.
81. Toplumda yaşayan halklar arasında güvenlik meselesi. Yıl-2, Sayı: -12, 19 Şaban (8-ci ay) 1925, s.2-5
82. Rusya'yı tehdit eden yeni bir kahr. Yıl-2, Sayı: -12, 19 Şaban (8-ci ay) 1925, s.6-7.
83. Bolşevik entrikası. Yıl-2, Sayı:- 13,7 Ramazan (9-cu ay) 1925, s. 1-2.
84. Neriman Nerimanov. Yıl-2, Sayı: - 13,7 Ramazan (9-cu ay) 1925, s. 10-11.
85. Doğu milliyetçilerine düşen görevler. Yıl-2, Sayı: -14, 23 Ramazan (9-cu ay) 1925, s. 1-3
86. Türk tarihinde kara bir gün 27 Nisan 1920. yıl-2, Sayı: - 15, 4 Şevval (10-cu ay) 1925, s.1-3.
87. Bulgaristan'daki vahşet dolayısıyla. Yıl-2, Sayı: 16, 20 Şevval (10-cu ay) 1925, s.1-2.
88. Vatan gazetecisi Bakü'de. Yıl-2, Sayı:- 16,20 Şevval (10-cu ay) 1925, s. 2-5.
89. Komünist teröristler karşısında Avrupa. Yıl-2, Sayı: 16, 20 Şevval (10-cu ay) 1343, s. 9-10.
90. Küçük Türkiyenin büyük bir günü. Yıl-2, Sayı: 17, 3 Zilkade (11-ci ay) 1343, s. 2-4.

“Azerbaycanda idamlar” yazısı

91. İrandaki Türkmen isyanının anlamı. Yıl-2, Sayı: 18, 23 Zilkade (11-ci ay) 1343, s. 1-4.
92. Doğu illerinde tasviye. Yıl-2, Sayı: -19, 9 Zilkade (11-ci ay) 1343, s. 1-3.
93. Baküden Gence`ye. Yıl-2, Sayı: ay- 19,9 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 3-4.
94. Üç kuvvet. Yıl-2, Sayı: -20, 24 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 1-4.
95. Bolşeviklerde aile ve cinsiyet meselesi. Yıl-2, Sayı: -20, 24 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 10-11.
96. Celladın Gururu. Yıl-2, say 20, 24 Zilhicce (12-ci ay) 1343, s. 12-13.
97. Bakü Sovyet diktatörlüğü. Yıl-2, Sayı: -21, 11 Muharrem (1-ci ay) 1344, s. 1-4.
98. Azərbaycan tutukluları hakkında yeni bilgiler. Yıl-2, Sayı: -21, 11 Muharrem (1-ci ay) 1344, s. 9-10.
99. Rusya`da monarşisler harekatde. Yıl-2, say -22, 25 Muharrem (1-ci ay) 1344, s. 1-2.
100. Ağustos katliamının analizi. Yıl-2, Sayı: -23, 10 Şafer (2-ci ay) 1344, s. 1-3.
101. Rus milleti hakkında Maksim Gorki. Yıl-2, Sayı:- 23,10 Şafer (2-ci ay) 1344, s. 7-9.
102. Bolşeviklerin beklediği tehlike. Yıl-2, Sayı: -23, 10 Şafer (2-ci ay) 1344, s. 11-12.
103. “15 Eylül”. Yıl-2, Sayı:- 24, 25 Şafer (2-ci ay) 1344, s. 1-2.
104. Üçüncü yıl başında. Yıl-3, Sayı: 1, 3 Ekim 1925, s. 1-2.
105. Sovyet hayatında kara noktalar. Yıl-3, Sayı: 1, 3 Ekim 1925, s. 2-4.
106. Musul meselesi. Yıl-3, Sayı: 1, 3 Ekim 1925, s. 4-5.
107. İran Şahçıları və bolşevikler. Yıl-3, Sayı:1, 3 Ekim 1925, s. 5-7.
108. Locarno Konferansı. Yıl- 3, Sayı: 1,15 Ekim 1925, s. 1-3.
109. Cumhuriyet bayramı. Yıl-3, Sayı:3,1 Kasım 1925, s. 1-3.
110. Lokarno`dan sonra. Yıl-3,Sayı: -3, 1 Kasım 1925, s. 3-5.
111. Qaçarların sonu. Yıl-3,Sayı:- 4, 17 Kasım 1925, s. 1-3.
112. Sovyet ittifakı ve Milletler Cemiyeti. Yıl-3, Sayı:y- 4, 17 Kasım 1925, s. 3-5.
113. Suriye hadiseleri. Yıl-3,Sayı:- 4, 17 Kasım 1925, s. 5-7.
114. Birlik yaratan amaç. Yıl-3, Sayı: -5, 1 Aralık 1925, s. 1-3.
115. Yalan rakamlar.Yıl-3, Sayı: -5,1 Aralık 1925, s. 5

116. Gereksiz Endişeler. Yıl- 3,Sayı:- 5, 1 Aralık 1925, s. 7-10.
117. Türkoloji Kongresi. Yıl-3, Sayı: -6,15 Aralık 1925, s. 1-4.
118. Gerçekler karşısında hayal. Yıl-3, Sayı: -6, 15 Aralık 1925, s. 8-9.
119. Bolşevik Partisinde ayrılık. Yıl-3, Sayı: -7, 6 Şubat 1926, s.1-4.
120. Rusca okumalıymış! Yıl-3, Sayı:- 8,16 Şubat 1926, s. 1-3.
121. Zavallı şair. Yıl-3, Sayı: 8, 16 Şubat 1926, s. 5-7.
122. Azerbaycan basının değerli hatırası. Yıl- 3,Sayı: 9, 1 Mart 1926, s. 1-3.
123. Zardabi Melikzade Hasan Bey. Yıl-3, Sayı:- 9, 1 Mart 1926, s.4-5.
124. Azeri basının tarihçesi. Yıl-3, Sayı:- 9, 1 Mart 1926, s. 5-8.
125. Cumhuriyetler çok fiyatlı imiş. Yıl-3, Sayı:- 9, 1 Mart 1926, s. 8-9.
126. İhtilalci sosyalizmin iflası. Yıl-3, Sayı: -13, 15 Mayıs 1926, s. 11-13.
127. Düşman nazarında “Yeni Kafkasya”. Yıl-3, Sayı: -10,29 Mart 1926, s.1-3.
128. Bakü Türkolojiya kongresi münasibetile. Yıl-3, Sayı: - 10, 29 Mart 1926, s. 3-6.
129. Yeni alfabenin özellikleri. Yıl-3, Sayı: -10, 29 Mart 1926, s. 6.
130. Sovyet ekonomisi krizde. Yıl-3, say - 10,29 Mart 1926, s. 7-9.
131. İran olayının seyri. Yıl-3, Sayı: -10, 29 Mart 1926, s. 8-10.
132. İhtilalci sosyalizmin tükenişi. Yıl-3, Sayı:- 10,29 Mart 1926, s. 10-12.
133. Alfabe meselesi. Yıl-3, Sayı: -11,14 Nisan 1926, s. 1-3.
134. Azerbaycana karşı Bakü. Yıl- 3, Sayı: -11, 14 Nisan 1926, s. 5.
135. Kitabiyat: Kazan Türkleri. Yıl-3, Sayı: -11, 14 Nisan 1926, s. 11-13.
136. Azerbaycanın matem günü (27 Nisan 1920). Yıl-3, Sayı: -12, 27 Nisan 1926, s. 1-2.
137. Gazeteci Seyid.Yıl-3, Sayı: -12, 27 Nisan 1926, s. 11-12.
138. Ruslar o Ruslardır. Yıl-3, Sayı: -12,27 Nisan 1926, s. 12-13.
139. Üçüncü Enternasyonelin ısrarı. Yıl-3, Sayı: 12, 27 Nisan 1926, s. 13-14.
140. Rusya züppeler elinde. Yıl-3, Sayı: 13, 15 Mayıs 1926, s. 1-3.
141. Türkiyə-İran dostluğu. Yıl-3, Sayı: 13, 15 Mayıs 1926, s. 6-7.
142. Rusya-Afganistan ilişkileri. Yıl-3, Sayı: 13, 15 Mayıs 1926, s. 11-12.

İstiklal şiri, 1927

143. İhtilalci sosyalizmin iflası. Yıl-3, Sayı:- 13,15 Mayıs 1926, y1.12-13.
144. İki Astara. Yıl-3, Sayı: -13, 15 Mayıs 1926, s. 14
145. 28 Mayıs nədir?. Yıl-3, Sayı: 14,28 Mayıs 1926, s. 1-3.
146. Bolşevik rakamları. Yıl-3, Sayı:- 14,28 Mayıs 1926, s. 14-15.
147. Musul meselesinin çözümü. Yıl-3, Sayı: 15, 15 Haziran 1926, s, 1-2.
148. Lehistan ihtilali. Yıl-3, Sayı: -15, 15 Haziran 1926, səh. 2-3.
149. Abdülkerimin teslimi. Yıl-3, Sayı:- 15,15 Haziran 1926, səh. 3.
150. Suikast dolayısıyla. Yıl-3, Sayı: 16, 1 Temmuz 1926, səh. 1-2.
151. İhtilalci sosyalizmin iflası. Yıl-3, Sayı: - 16, 1 Temmuz 1926, səh. 8- 10.
152. İngiltere-Rusya ilişkileri. Yıl-3, Sayı:- 16, 1 Temmuz 1926, s. 10- 12.
153. İngiltere sinirleniyor!. Yıl-3, Sayı:17, 15 Temmuz 1926, s. 1-2.
154. İran ordusunda kriz. Yıl-3, Sayı: -17, 15 Temmuz 1926, s. 4-5.
155. İhtilalci sosyalizmin iflası. Yıl-3, Sayı:- 17, 15 Temmuz 1926, s. 9-12.
156. Kahrolmayan millet. Yıl-3, Sayı:- 18, 1 Ağustos 1926, s. 1-3.
157. Dişerzinsk'nin ölümü nedeni ile. Yıl-3, Sayı:- 18, 1 Ağustos 1926, s. 3-4.
158. Rusya'da durum. Yıl-3, Sayı:-19, 15 Ağustos 1926, s. 1-4.
159. Siyasi gelişmeler karşısında Kafkasların durumu. Yıl-3, Sayı: 19, 15 Ağustos 1926, s.4-5.
160. Sovyet basınında Azerbaycan meselesi. Yıl-3, Sayı: 19, 15 Ağustos 1926, s. 11- 13.
161. Rusya krizi nasıl çözecek. Yıl-3, Sayı:-20, 1 Eylül 1926. s. 1-2.163.
162. 15 Eylül. Yıl - 3, Sayı: -21, 17 Eylül 1926, s. 1
163. Ukrayna grubunda iftira. Yıl-3, Sayı: -21, 17 Eylül 1926, s.6-7.
164. Dikkat çeken bir tartışma. Yıl-3, Sayı: -21, 17 Eylül 1926, səh. 13-14.
165. Dördüncü il. Yıl-4, Sayı: 1, 1 Ekim 1926, səh. 1-2.
166. Rusya'da bozgunculuk. Yıl-4, Sayı:- 1, 1 Ekim 1926, səh. 8-9.
167. Mücadele şiddetleniyor. Yıl-4, Sayı:- 2,18 Ekim 1926, səh. 1-3.

“İran usulü” yazısı

168. Milletçilik dini.Yıl-4, Sayı: -2, 18 Ekim 1926, səh. 7-9.
169. Rezalet bu kadar olur. Yıl-4, Sayı: 2, 18 Ekim 1926, s. 11- 1 2.
170. Muhalifler yenik, muhalafat devam.Yıl-4, Sayı: 3, 2 Kasım 1926, s. 1-2.
171. On beşinci konfrans. Yıl-4, Sayı:- 4,18 Kasım 1926, s. 1-3.
172. Sovyet sanayisi ne durumda?. Yıl-4, Sayı: -2, 18 Kasım 1926, s. 4-5.
173. Tarihi iki olay.Yıl-4, Sayı: -5-6,16 Aralık 1926, s. 1-4.
174. Türk kültürü Tehlikede. Yıl-4, Sayı:-5-6, 16 Aralık 1926, s.2-4.
175. Millet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 5-6, 16 Aralık 1926, s. 6-8.
176. Karsının ölümü. Yıl-4, Sayı: 5-6, 16 Aralık 1926, s. 16- 1 7.
177. Komünist Partisinde çekişmeler. Yıl-4, Sayı:-7, 3 Ocak 1927, s. 1-3.
178. İstanbul ve boğazlar.Yıl-4, Sayı:- 7, 3 Ocak 1927, s. 3-6.
179. Rusya hapisanelerinde. Yıl-4, Sayı: -7, 3 Ocak 1927, s. 12-13.
180. Bakü gösterisinin anlamı. Yıl-4, Sayı:- 8-9, 1 Şubat 1927, s. 1-3.
181. Türk kültürü ve milliyetçiliğine karşı bir gösteri. Yıl-4, Sayı:- 8-9, 1 Şubat 1927, s. 3-8.
182. Türk kültürünün rus kominizmine karşı direnci. Yıl-4, Sayı:- 8-9,1 Şubat 1927, s. 8-10.
183. Hasar veren mesele. Yıl-4, Sayı: -10, 17 Şubat 1927, s. 1-2.
184. Moskvada telaş. Yıl-4, Sayı:- 10, 17 Şubat 1927, s. 4-5.
185. İngiliz – Rus ilişkileri. Yıl-4, Sayı: -10, 17 Şubat 1927, s.6-7.
186. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, say 10, 17 Şubat 1927, s. 10-11.
187. Rus-İngilis dialogu. Yıl-4, Sayı: -11-12, 18 Mart 1927, səh. 1-3.
188. Ukrayna istiklal arefesinde. Yıl-4, Sayı:- 11-12, 18 Mart 1927, s.3-5.
189. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 11-12, 18 Mart 1927. s 12-15.
190. İngilizis notasından sonra. Yıl-4, Sayı: 13, 1 Nisan 1927. s. 1-2.
191. Bir ideoloji konusu. Yıl-4, Sayı: 13, 1 Nisan 1927, s. 5-6.
192. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 13, 1 Nisan 1927, s. 8-10.

*Derginin Azərbaycan
İstiklaline hasr edilmiş
özel sayısı
1927*

193. Çin hadiselerinin inkişafı. Yıl-4, Sayı: 14, 16 Nisan 1927, s. 1-2 .
194. 5-ci Azerbaycan Sovyetler kongresinde rapor. Yıl-4, Sayı: 14, 16 Nisan 1927, s. 4-6.
195. Milliyet inancının Avrupaya karşı başarısı. Yıl-4, Sayı: 14, 16 Nisan 1927, s. 9-12.
196. Kara bir yıldönümü. Yıl-4, Sayı: 15 (84),27 Nisan 1927, s. 1.
197. Büyük facia. Yıl-4, Sayı:-15, 15 (84), 27 Nisan 1927, s. -3.
198. Komünist manevrası. Yıl-4, Sayı: 16, 15 Mayıs 1927, s. 1-2.
199. Ocak yasasında değişiklik. Yıl-4, Sayı: 16, 15 Mayıs 1927, s. 3-5.
200. Milliyet meselesinin farklı yönleriyle psikolojisi. Yıl-4, Sayı: -16, 15 Mayıs 1927, s. 5-7.
201. Dokuzuncu yıldönümü.Yıl 4, Sayı:17,28 Mayıs 1927, s. 1-2.
202. Millet kavramı ve bağımsızlık. Yıl-4, Sayı:17, 28 Mayıs 1927 s. 2-4.
203. Vatana matem, Düşmanlara bayram. Yıl-4, Sayı:17,28 Mayıs 1927,s. 19-20.
204. Rusya çıkmazda. Yıl-4, Sayı: 18, 18 Haziran 1927, s. 1 -3.
205. Türkistan’a selam. Yıl-4, Sayı: 18, 18 Haziran 1927, s. 3-4.
206. Sovyetlerin soyutlanması. Yıl-4, Sayı: 19, 1 Temmuz 1927, s. 1-2.
207. Askeri ominizime doğru. Yıl-4, Sayı: 20, 15 Temmuz 1927, s.1-3.
208. Bağışmalarla havlamaların manası. Yıl-4, Sayı: 21, 31 Temmuz1927, s. 1-3.
209. Sürülen milliyeçiler. Yıl-4, Sayı: 21, 31 Temmuz 1927, s.3-4.
210. Ana gördüm. Yıl-4, Sayı: 21, 31 Temmuz 1927, s, 15-16.
211. Rusculuk kaygısı ile. Yıl-4, Sayı: 22, 18 Ağustos 1927, s.1-3.
212. Rusiya-Fransa ilişkisi. Yıl-4, Sayı: 22, 18 Ağustos 1927, s. 8-9.
213. Komünist Partisinde çekişme. Yıl-4,

Derginin 17 haziran 1927 sayıs

M.E. Resulzade'nin "Asrımızın Siyavuş"u kitabı hakkında dergide yer alan yazı

Sayı: 23, 1 Eylül 1927, s. 1-3.

214. 15 Eylül münasibetile. Yıl-4, Sayı: 24, 15 Eylül 1927, s. 1-2.

215. Beşinci yıl başlangıcında. Yıl-5, Sayı: 1 (94), 1 Ekim 1927, s. 1-3.

216. Dikkat çeken iki hadise. Yıl-5, Sayı: 1 (94), 1 Ekim 1927, s. 9-10.

Toplam: 216 makale

*Hasan Bey Zerdabi
hakkında dergide
yayımlanan yazı*

“AZERİ TÜRK” DERGİSİNDE YAYIMLANAN MAKALELERİ (1928)

1. İzlediğimiz yol. Yıl-1, Sayı: 1, 1 Şubat 1928, s. 1-2.
2. Demokrasinin geleceği. Yıl-1, Sayı: 1, 1 Şubat 1928, s. 3-6.
3. Azerbaycan'ın önemi. Yıl-1, Sayı: 1, 1 Şubat 1928, s. 7-8.
4. Milli kültüre karşı bolşevik seferi. yıl-1, Sayı: 2, 15 Şubat 1928, s. 1-4.
5. Demokrasinin geleceği. Yıl-1, Sayı: 2, 15 Şubat 1928, s. 7-9.
6. Rusya'da durum. Yıl-1, Sayı: 3, 1 Mart 1928, s. 1-4.
7. Demokrasinin geleceği. yıl-1, Sayı: 3, 1 Şubat 1928, s. 6-10.
8. Demokrasinin geleceği. Yıl-1, Sayı: 4, 15 Mart 1928.
9. Avrupa mektupları 1; Rusya'da milliyet meselesi. Yıl-1, Sayı: 6, 15 Nisan 1928, s.3-5.
10. Büyük yalan. Yıl-1, Sayı: 7, 27 Nisan 1928, s. 1-2.
11. Avrupa mektupları 2; Rusların kaygısı. Yıl- 1, Sayı: 7, 27 Nisan 1928, s. 7-9.

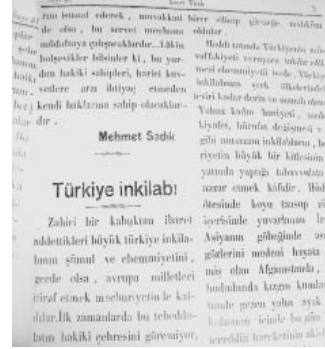

*“Azəri Türk”
Dergisi 1928*

12. Avrupa mektupları 3; Fransa seçimleri. Yıl-1, Sayı:8, 15 Mayıs 1928, s. 4-8.
13. On yıllık azim ve kararlılık. Yıl-1, Sayı: 9, 28 Mayıs 1928, s. 2-6.
14. Avrupa mektupları 4; Almanya seçimleri. Yıl-1, Sayı: 11, 1 Temmuz 1928, s. 3-7.
15. Solovki'deki sürgünlerimiz. Yıl- 1, Sayı:12, 15 Temmuz 1928, s. 4-5.
16. Harf devrimi karşısında. Yıl-1, Sayı:18; 15 Ekim 1928, s. 1-3.
17. Uluslararası doğu bayramı. Yıl-1, Sayı:19, 1 Kasım 1928, s. 1-2.
18. Onbirinci yılda. Yıl- 1, Sayı:20, 15 Kasım 1928, s. 1-3.
19. Bir beyanname dolayısıyla. Yıl-1, Sayı:10, 15 Kasım 1928, s.3-4
20. Emekçi akkında. Yıl-1, Sayı: 20, 15 Kasım 1928, s. 7-8.

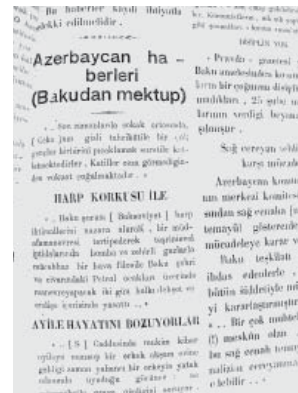
Toplam: 20 makale

“Azeri Türk” dergisinde yazılar

“Azeri Türk” dergisinde yazılar

“Azeri Türk” dergisinde yazılar

‘ODLU YURT’ DERGİSİNDE YAYIMLANAN
MAKALELERİ
(1929-1931)

1. Yüzümüz. Yıl-1, Sayı:1, Mart 1929, s. 1-5.
2. Afkanistan faciası. Yıl-1, Sayı:1 Mart 1929, s. 5-8.
3. Bolşevik Partisi'nde grup kavgaları. Yıl-1,Sayı:2, Nisan 1929, s. 41-44.
4. Milliyet meselesinde ortaya çıkanlar. Yıl -1,Sayı:2, Nisan 1929, s. 46-50.
5. Abdin Mir Gasım. Yıl-1, Sayı:2, Nisan 1929 s. 60.
- 6.Ders alınacak bir kötülük! Yıl-1,Sayı:3, 27 Nisan 1929, s. 83-84.
7. Yusufbeyli Nesib Bey. Yıl-1, Sayı: 3, 27 Nisan 1929, s. 110-112.
8. İbrahimli Yusuf. Yıl-1, Sayı:3, 27 Nisan 1929, s. 112.
9. Bugünün ilhami. Yıl-1, Sayı: 4, 28 Mayıs 1929, s. 118-121.
10. Siyasi sistemlerin yer değişmesi. Yıl-l, Sayı: 5, Temmuz 1929, s. 169-172.
11. Makdonaldın rus siyaseti. Yıl-l, Sayı: 5, Temmuz 1929, s. 172-173.
12. Temmuz olayı dolayısıyla. Yıl-1, Sayı: 6, Ağustos 1929, s. 222-226.
13. Çin-Rus ihtilafı. Yıl-1, Sayı: 6, Ağustos, 1929, s. 231-233.
14. Lahey olayı. Yıl-1, Sayı:7, Eylül 1929, s. 262-264.
15. Kızıl gün. Yıl-1, Sayı:7, Eylül 1929, s. 279-281.
16. Kafkas Birliği. Yıl-1,Sayı: 8, Ekim 1929, s. 291-295.
17. Geçmiş olsun. Yıl-1, Sayı: 8, Ekim 1929, səh. 296-297.
18. Gemi batıyor, fareler kaçıyor. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım 1929, s.337-340.

“Odlu Yurt” dergisi

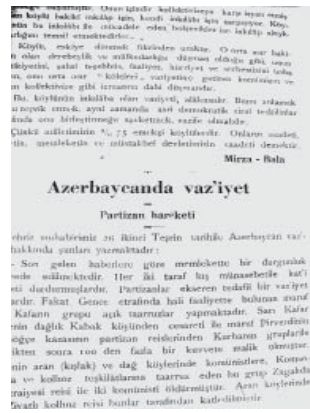

“Odlu Yurt” dergisi
28 Mayıs İstiklali hakkında

19. Nadir Han'ın zaferi. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım 1929, s. 340-342.
20. Paris'de Bolşevik Komedi. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım 1929, s. 344-351.
21. İngiliz Filozofunun ziyareti. Yıl-1, Sayı: 9, Kasım 1929, s. 354-357.
22. Dikkate değer bir sayfa. Yıl-1, Sayı: 10, Aralık 1929, s. 385-388.
23. Rusya köleliğinde. Yıl-1, Sayı: 10, Aralık 1929, s. 389-395.
24. Besedovski neler söylüyor. Yıl-1, Sayı: 10, Aralık 1929, s. 404-412.
25. Ne Gübre, ne de Malzeme. Yıl-1, say -11, Ocak 1930, səh. 434-438.
26. Sovyet Rusya krizi. Yıl-1, Sayı: 11, Ocak 1930, s. 457-459.
27. Azərbaycanın sesi. Yıl-1, Sayı: 12, Şubat 1930, s. 481-483.
28. Buhran içerisinde çabalayan komünist rejim. Yıl-2, Sayı: 13, Mart 1930, s. 1-4.
29. Hacı Ağa Nuri. Yıl-2, Sayı: 13, Mart 1930, s. 4-6.
30. Nakamlardan biri. Yıl-2, Sayı: 13, Mart 1930, s. 6-7.
31. Zarar veren uzmanlar. Yıl-2, Sayı: 13, Mart 1930, s. 25-27.
32. 27 Nisan (1920-1930). Yıl-2, Sayı: 14 (2), 27 Nisan 1930, s. 50-51.
33. İstiklal kurbanlarından Alizade Kerim Bey. Yıl-2, Sayı: 14 (2), 27 Nisan 1930, s. 74.
34. Ekonomik yön. Yıl-2, Sayı: 15 (3), Mayıs 1930, s. 121-122.
35. Rıza Bey. Yıl -2, Sayı: 15 (3), Mayıs 1930, s. 133.
36. Çekist Ağabeyov. Yıl-2, Sayı: 19 (7), Ağustos 1930, s. 296-301.
37. Rus ajanları faaliyetde. Yıl-2, Sayı: 19 (7), Ağustos 1930, s. 310- 312.
38. Açılan Parlamentarizm dönemi. Yıl-2, Sayı: 20 (8), Eylül 1930, s. 330-332.
39. Kafkas Birliği inancı altında. Yıl-2, Sayı: 20 (8), Eylül 1930, s. 332-340.

**“Odlu Yurt” dergisi,
27 Nisan İşgali hakkında**

**“Odlu Yurt” dergisi,
“Azerbaycan'da vaziyet”
makalesi**

40. Rusya'da son olaylar. Yıl-2, Sayı: 23 (11), Aralık 1930, s.443-447.
41. M.E.Resulzade'nin N.Ramişvili'nin mezarı başında yaptığı konuşma. Yıl-2, Sayı: 24 (12), Ocak 1931 (1), s.. 474-475.
42. Tarihçiye karşı siyasi. Yıl-2, Sayı:25 (13), Şubat 1931, s. 489-492
43. Bugünkü matem'in acısı. Yıl-3, Sayı: 27 (2), 27 Nisan 1931.
44. Mayıs günleri. Yıl-3, Sayı:28 (3), 28 Mayıs 1931, s. 66-69.
45. Halk Partisi'nin programı. Yıl-3, Sayı: 29 (4), Haziran 1931, s. 97- 102.

Toplam: 45 makale

“Bildiriş” haftalık siyasi gazete

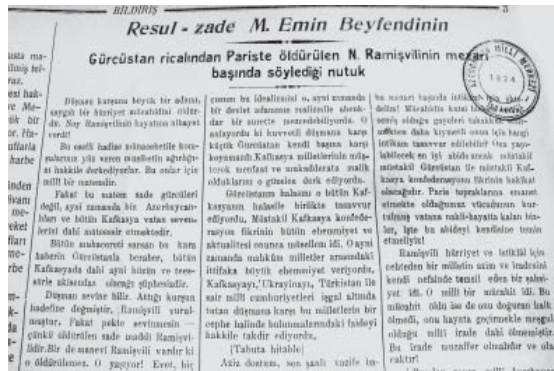
1. M.E.Resulzade'nin N.Ramişvili'nin cenaze töreninde yaptığı konuşma. Yıl-I, Sayı: 23, 8 Ocak 1931.
2. Tarihçiye karşı siyasi. Yıl-I, Sayı:25, 22 Ocak 1931.

Toplam: 2 makale

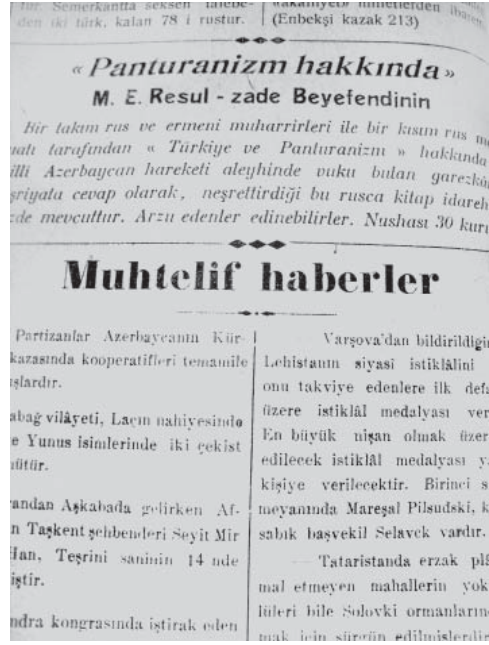

“BİLDİRİŞ” gazetesi

M.E.Resulzade'nin N.Ramişvili'nin cenaze töreninde konuşması

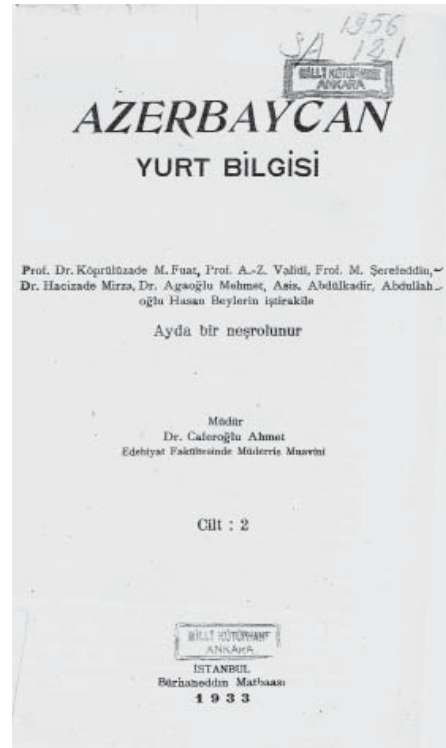
M. E. Rezulzade'nin "Panturanizm hakkında" kitabı ile ilgili "Bildiriş" Gazetesinde yer alan bilgi

“Azerbaycan Yurt Bilgisi” dergisi

1. Milli Azerbaycan Harekati'nin karakteri. “Azerbaycan Yurt Bilgisi”, c. 3, Sayı: 29, 28 Mayıs 1934, s. 163-166.

1 makale

PARİS'DE FRANSIZCA "PROMETE" DERGİSİNDE YAYIMLANAN YAZILARI

1. Azerbaycan Cumhuriyeti. 1926, Sayı: N 1, s. 25-31.
2. Bolşeviklerin şark siyaseti. 1928, Sayı: 20, s. 10- 1 4;
3. Bolşeviklerin şark siyaseti. 1928, Sayı:21, s. 6- 11.
4. Kafkas Birliği. 1929, Sayı: 36, s 4-9
5. Rus esaretinde. 1930, Sayı:38, s. 4-9.
6. Kerenskiye cevap. 1930, Sayı: 39, s. 9-11.
7. Panturanizmin kâbusu.1930, Sayı:41, s. 8-11.
8. Azerbaycan`da Milli Harekat. 1930, Sayı: 42, s. 11-13.
9. Kafkas Birliği meselesi. 1930, Sayı:46, səh. 3-8.
10. Milli istismar hakkında yeni bilgiler. 1931, Sayı: 50, səh. 1-3.
11. Tarihçiye karşı siyasi. 1931,Sayı: 51, s. 6-8

Politicien contre historien

Les événements qui se déroulent actuellement dans "l'Union Soviétique" retiennent l'attention générale du monde. La grandiose "expérience" tentée par les bolchévics incline de plus en plus vers sa fin logique. Le régime soviétique, et avec lui la dictature communiste, roulent vers l'abîme que leur réserve l'Histoire, avec une rapidité vertigineuse. La dictature de Staline avec son plan monstrueux d'industrialisation de la Russie paysanne est-elle capable de détourner le pays de cette fin inévitable? La plupart des savants spécialisés, se basant sur des données strictement objectives, prédisent l'échec inévitable du "plan quinquennal" stalinien. Cet échec laisse entrevoir la chute du régime soviétique et de la dictature communiste. Il est vrai que d'autres ont une opinion toute différente et qu'ils vont jusqu'à admettre le succès de l'expérience bolchéviste, mais en ce cas, ils prévoient qu'un conflit sanglant entre le monde capitaliste et le monde socialiste ne manquera pas d'éclater, conflit qui marquera l'effondrement de l'"Union" comme suite d'une guerre que les Soviets sont dans l'impossibilité de soutenir.

Les représentants de l'émigration politique russe envisageant la fin éventuelle du régime soviétique, escomptent la première version de la chute du régime. Tout récemment encore, le représentant du libéralisme russe, M. Miloukov, analysait, dans l'un de ses rapports lu à Paris, les ouvrages écrits par des auteurs de différents pays sur le problème de l'industrialisation soviétique. M. Miloukov se rangea du côté de ceux qui prédisent un krach inévitable de ce système.

Convaincu de la chute imminente des bolchévics, les éléments anti-bolchévics de Russie se demandent non sans raison qui verra remplacer le pouvoir actuel.

Le chef du groupe des républicains-démocrates ne manqua pas non plus d'examiner cette importante question. Existe-t-il des forces actives luttant contre les bolchévics en Russie même? La question ainsi posée, M. Miloukov y répond, bien que d'une façon peu précise. Les communiqués qui répondent à ces questions provenant des centres de Minsk, Khar'kov, Tiflis et Bakou, c'est-à-dire des confins de l'Union, M. Miloukov estima nécessaire de ne pas trop insister. Il est facile d'en deviner la cause...

Très discret à Paris, M. Miloukov fut beaucoup plus expansif à Prague. Lors de la lecture d'un rapport de M. Meiser, intitulé "La situa-

ture. Son Union républicaine démocratique "ne peut accepter la complète indépendance des nationalités et leur séparation d'avec la Russie".

N'empêche que le "politicien" console l'"historien". Les conversations antérieures avec les allogènes étaient rendues difficiles du fait de leur intraitabilité. Il n'en est pas de même aujourd'hui, paraît-il, attendu qu'il existerait certains indices laissant supposer "que des changements se sont produits au sein de certains milieux autrefois hostiles à toute combinaison séparatiste".

C'est à cette prétendue "tendance" que se rallierait aujourd'hui M. Miloukov-politicien, tendance qu'il salue "avec force" et qu'il est disposé "d'appuyer".

Mais de quels "milieux" s'agit-il et de quelles "tendances" parle M. Miloukov? C'est là le secret diplomatique du "politicien".

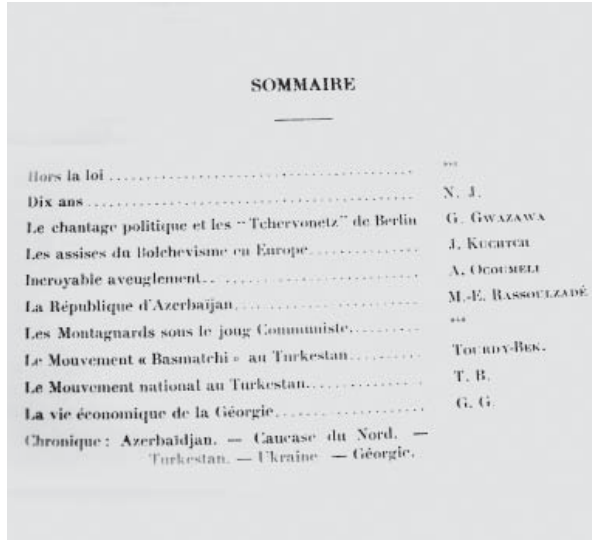
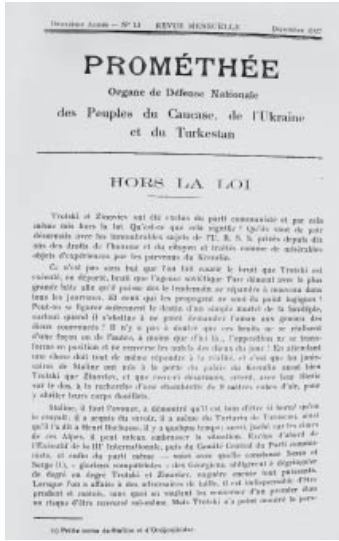
Quant à nous, le devoir nous commande d'éclairer M. Miloukov-historien et nous l'engageons à ne pas croire à des faits anonymes de caractère douteux de M. Miloukov-politicien. Dans l'esprit des allogènes luttant pour leur indépendance, aucun changement n'est survenu, aucune tendance vers le renoncement aux droits de disposer pleinement de soi-même n'a été constatée.

En présence de l'impérialisme rouge voué à une perte certaine; en présence de la lutte héroïque que soutiennent les nationalités opprimées de Russie pour leur indépendance, et après avoir convenu que les peuples allogènes sont à même d'organiser leur État, il est inutile de vouloir lier leur sort à celui des représentants d'une politique qui ne reconnaît pas à ces peuples leurs droits bien naturels à leur indépendance nationale.

Qu'il nous soit permis de conseiller à l'"historien" de ne point s'abandonner aux sentiments du "politicien". Les nationalités qui travaillent à obtenir leur indépendance nationale ne voudront certainement pas, après avoir brisé les fers de l'impérialisme rouge, reprendre les chaînes d'un autre impérialisme.

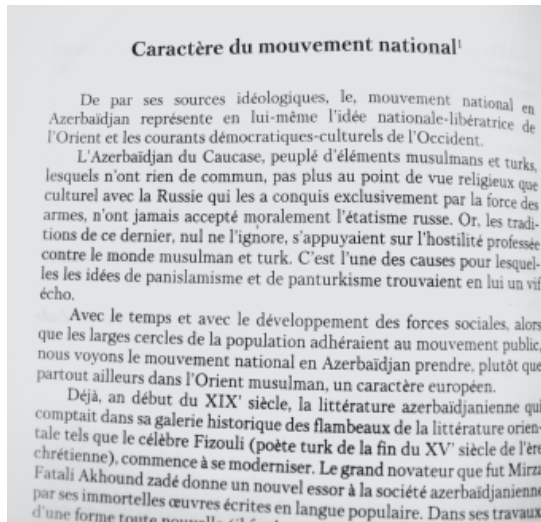
M.E. Rassoul Zadé

Prométhée, 1931. N° 51, P. 6-8.

- 12. Milli Harekat`m karakteri. 1934, Sayı: 4, s. 6-11
- 13. Sovet terroru ve Azerbaycanda ona karşı mukavimet. "La Revue de Promthe". 1938. Cild. 1.Sayı: 1. s.94-101.
- 14. Azerbaycan`da Milli Harekat. 1939, II cild, Sayı: 1, s. 65-68.
- 15. Sovyet yurtseverliği adı altında ruslaştırma eğilimi. "la Revue de Promethe", 1939, II cilt, Sayı: 3-4, s. 430-433.

Toplam: 15 makale

M.E. Resulzade`nin "Promete" ve "Yeni Promete" dergilerindeki yazıları

**Polonyada – Varşova’da yayımlanan
“Wschod” (“Doğu”) mecmuasında makaleleri**

1. Azerbaycan Cumhuriyeti. “Wschod” Mecmuası, Varşova, yıl. 1930, Sayı:2.
2. Kafkas Konfederasyonu. “Wschod” Mecmuası, Varşova, 1931-, Sayı:2.
3. Sovyet Azerbaycanında Milli uklonistler (parti içinde farklı düşünenler). Sayı: 17-18, 1936

Toplam: 3 makale

Rzeczpospolita Azerbajdzajska

Azerbajdzanie, to naród nowożytny w całym tego słowa znaczeniu. Azerbajdzian posiada własną literaturę, prasę, teatry, jednym słowem posiada to, co się nazywa kulturą narodową.

Wielki poeta turecki Fuzuli, którego czterechsetlecie śmierci ostatnio obchodzono, jest ojcem poetów azerbajdzajskich. Dzieła tego wielkiego wieszca, o którym orientalista angielski Kip powiedział, że jest on najbardziej subtelnym, delikatnym i szczytym z liryków wschodnich, nigdy tak się nie rozeszły w świecie muzułmańskim, jak w Azerbajdzanie. Do ostatnich czasów azerbajdzajscy poeci pozostają pod czarującym wpływem poezji Fuzuli’ego. Jego epopeja miłości „Leila i Medzunun” (o treści podobnej do „Romea i Julji”), służyła za treść pierwszej operze azerbajdzajskiej.

Poezja azerbajdzajska przenika nawet do zapadłych chat wieśniaczych, gdzie reprezentują ją utwory większych poetów. Z pomiędzy nich należy wymienić Sabira, którego dowcipne i ustezpliwe satyry odniosły nadzwyczajny sukces. Również i teatr azerbajdzajski posiada znakomitą tradycję, a teatr turecki zawdzięcza swe odrodzenie tylko istnieniu sceny azerbajdzajskiej. Pierwszym z dramaturgów tureckich był azerbajdzajczanin

The Caucasian Confederation

The “Bulletin of the Caucasian Independence Committee” (№13) is lying before us. The whole number is devoted to the representation of the idea of the Caucasian Confederation. There are quoted here actual data in the shape of facts, trustworthy opinions and official documents, showing that the Caucasian nations have the inflexible will, and their leaders and their organizations are positively decided, to realize the national independence movement.

The bulletin is divided into parts according to nationalities. In the Azerbaijan portion is the resolution of the Azerbaijan National Centre, analyzing the recent insurrections, and giving those events a definite political significance, closely connected with the idea of the Caucasian Confederation. The resolution “energetically bids all parties and all those who take part in the organization, when speaking of the independence of Azerbaijan, to call it the independence of the Caucasian Confederation, for the liberation of Azerbaijan is not to be thought of without the

The national understanding arising as a consequence of historical experiences is that motive-power – the idea which leads the social movements to victory.

The strength of the idea of the Independent Caucasian Confederation lies in the fact that during their combats with the Russian-bolshevik occupation, lasting for more than ten years, that idea had been the lodestar of all the conscious elements of the whole country; this is proved not only theoretically by documents, but also by the bloody fights of the unequal contest which is taking place today in the mountains and valleys of their country.

Hence, the idea of the Independent Caucasian Confederation is a fact not to be disputed and, as to putting it into life, it is an unavoidable deed of the nearest future.

M.E. Resul-Zade

Wschod. 1931. № 2. P. 37-44.

**POLONYA’DA LEHÇE
(POLONYA DİLİNDE) YAYIMLANAN
“ROČNIK TATARSKI” DERGİSİNDEKİ
YAZISI**

1. Aleyhim Selam. “Ročnik Tatarski”.
C. I, Vilno, yıl 1932- s. 206-208

Toplam: 1 makale

**1930'ncu YILLARDA VARŞOVA'DA RUSCA
YAYIMLANAN "GORTSI KAFKAZA"
("KAFKAS DAĞLILARI") DERGİSİNDEKİ
YAZILARI**

1. Kafkas Birliği. Yıl -1929, Sayı: 8-9, s.1-142. Rusya esaretinde. Yıl-1929, Sayı: 10-11. s. 5-10.
3. Kafkas Birliği ideali altında. Yıl -1930, Sayı: 19-20, s. 8-14
4. Türkiye ve Avrupa. Yıl - 1932, Sayı: 32, s. 3-5.
5. Önemli hadise. Yıl -1933, Sayı: 35-36, s. 4-6.
6. Bir tarihi hadisenin anlamı. (Güney Kafkasya Meclisinin 15'nci Yıldönümü). Yıl -1933, Sayı: 37, s. 4-7
7. Kafkas sorunu. Yıl- 1933, Sayı: 44, s. 8-10.

Toplam: 7 makale

**VARŞOVA'DA TÜRKÇE VE RUSCA YAYIMLANAN
"KUZEY KAFKASYA -SEVERNIY KAFKAZ"
DERGİSİNDEKİ MAKALELERİ**

1. Parlayan güneş. 1934, Sayı: 2, s. 12-14.
2. Tarihi hareket. 1934, Sayı: 3, s. 22-24.
3. Firdovsi bayramı. 1934, Sayı: 5-6, s.7-8.
4. Sovyet İttifakında aşırı, zararlı milliyetçilik. 1935, Sayı: 11-12, s.17-21.
5. Jozef Pilsudski. 1935, Sayı: 13, s. 13-16.
6. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı (devamı var). 1936, Sayı: 22, s. 26-30.
7. Çağdaş Azerbaycan edebiyatı. 1936, Sayı: 23, s. 23-27.
8. Kamal Atatürk'ün ölümü münasebeti ile. 1938, Sayı: 55-56, s. 19-21.
9. Milli gelişmenin dinamikleri. 1938, Sayı: 57-59, s. 17-21.

Toplam: 9 makale

İÇİNDEKİLER — СОДЕРЖАНИЕ	
İçindekiler	2
MEHMET EMIN RESULZADE — Мехмет Эмин Резадзе	3
Y. BUNYAZINLI — Диванларын 1933-1934-ç. baxışına baxışlar	6
K. A. — İsmail Zeynel	10
YUNUS İBRAHİM — Yunus İbrahim	16
Ş. İSTİKLALCI — Mevlidü Şahi Türkü- nası tərtibatının əhəmiyyəti	18
M. Ə. RƏSULZADƏ — K. Kərimov Kərimov Axtarış	19
ТЕННИЗ БАШЛИҚЫ — Удәтәлиев әри- бәтә и т.б.	22
A. ШАМИ — Шәкиев Әлиәлиев әли- әлиев и «Истиклал» диванларын 1933-1934-ç. бәхшәсинә баһарлар	23
ДОСУК — Бәшәриә әһәлиәлиев әһә- лиев графиня Зубова	31
Нәһәт әһәт	35
Әһәт әһәт	40
Әһәт әһәт	45

KALEM HAKKI VERİLMEZ EL YAZILARI İADE EDİLMEZ	ГОНОРАР НЕ ПЛАТИТСЯ РУКОПИСИ НЕ ВОЗВРАЩАЮТСЯ
--	---

"SİMLİ KAFKAS" — MECHLASHININ ABONƏ SAĞLI	ПОДПИСНАЯ ПЛАТА ЗА ЖУРНАЛ "СЕВЕРНЫЙ КАВКАЗ" СОСТАВЛЯЕТ:
6 ayda 1 qul	12 ayda 2 qul
6 ayda 630 qul	12 ayda 1260 qul
1 ayda 105 qul	1 ayda 210 qul
Təhminən 3 İsmail Zeynel	
Abonə hakları tələmə mədidiyinin əhəmiyyəti 1933-1934-ç. baxışına baxışlar	

... bu məqalədə Azərbaycanın...
... bu məqalədə Azərbaycanın...
... bu məqalədə Azərbaycanın...

Восходящее солнце

Этот — замечательный шаг вперед...
... это — замечательный шаг вперед...
... это — замечательный шаг вперед...

... это — замечательный шаг вперед...
... это — замечательный шаг вперед...
... это — замечательный шаг вперед...

M.E.Resulzade'nin dergide yayımlanan "Parlayan güneş" makalesi

ALMANYADA – BERLİN'DE TÜRKÇE YAYIMLANAN "İSTİKLAL" GAZETESİNDE YER ALAN YAZILARI (1932-1934)

1. Kesilmeyen ses. Sayı: 1, 1932.
2. Açık diplomasi. Sayı: 2, 1932.
3. Mücadelenin taktiği. Sayı: 3, 1932.
4. Dünyanın ızdırabı. Sayı: 4, 1932.
5. Yenilmeyen bir kuvvet. Sayı: 5, 1932.
6. Hürriyetsiz hürler . Sayı:6, 1932.
7. Bütün istiklalçiler cephesi. Sayı:9, 1932.
8. Fitneden korunalım. Sayı:11 1932.
9. Türkiye ve Avrupa. Sayı: 13 1932.
10. Aydın muhacirin sorumluluğu. Sayı: 15, 1932.
11. Uluslararası iki hadise. Sayı: 16, 1932.
12. Bir perde daha. Sayı:18, 1932.
13. Görmedikleri fil. Sayı: 19, 1932.
14. Bir rejimin yıldönümü. Sayı: 20, 1932.
15. Eski nakarat. Sayı: 22, 1932.
16. Hak da, ümit de bizde. Sayı: 28, 1933.
17. Demokrasi ve sovyetler. Sayı: 30, 1933.
18. Kanlı vahşetler. Sayı: 31, 1933.
19. İşgal bitsin. Sayı: 33, 1933.

«İstiklal» gazetesi

20. Uzak Doğu'da. Sayı: 34, 1933.
21. Azerbaycan Cumhuriyeti hakkında bazı notlar . Sayı: 35, 1933.
22. Sovyetlerde durum. Sayı: 40, 1933.
23. Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti. Sayı: 45, 1933.
24. İstiklal bayramları. Sayı: 2 46, 1933.
25. Milli bir günümüz. Sayı: 47, 1933.
26. Ukrayna meselesi. Sayı: 48, 1933.
27. 1934 arifesinde. Sayı: 2 49, 1934.
28. Üçüncü yılımızda. Sayı: 50, 1934.
29. Şefibecilik. Sayı: 60, 1934.
30. Tarihi bir Harekat. Sayı: 64, 1934.

Toplam: 30 makale

BERLİN'DE (TÜRKÇE) YAYIMLANAN “KURTULUŞ” DERGİSİNDEKİ YAZILARI

1. Topçubaşı Ali Merdan Bey'in cenaze töreninde konuşması. N2, 1934.
2. Azerbaycan Harekatı'nda Ali Merdan Bey'in yeri. Sayı: 2, 1934.
3. Sovyetlerde kan ve vahşet. Sayı: 2, 1934.
4. İki alamet. Sayı: 3, 1934.
5. Korkutan islahat. Sayı: 4, 1935
6. Yusif Akçora. Sayı: Sayı: N 5, 1935
7. Kara yıldönümünde. Sayı:6, 1935.
8. Jozef Pilsudski. Sayı: 7-8, 1935.
9. Mayıs münasebetiyle. Sayı: 7-8, 1935.
10. Stalin'in hükümeti. Sayı: 9, 1935.
11. Yeni Leh oluşumu. Sayı: 10, 1935.
12. Hürriyyet meydanı. Sayı: 10, 1935.
13. Cafer Seyid Ahmet için. Sayı: N 11, 1935
14. Lehistan Müslümanları. Sayı: 13 -14, 1935.
15. Gazetelerine göre Yeni İran. Sayı: 15, 1935.
16. Komünizme karşı uluslararası mücadele. Sayı: 25-26, 1936.

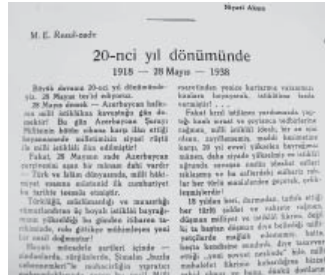
- 17. Rusya bayrağı altında. Sayı: 16, 1936.
- 18. Tokio olayı ile bağlı. Sayı: 17, 1936.
- 19. Kara gün münasibeti ile. Sayı: 18, 1936.
- 20. İstiklal günümüzde. Sayı: 19, 1936.
- 21. Yeni Türkiyenin zeferi. Sayı: 28, 1937
- 22. Milli Azərbaycan faciası. Sayı: 29-30, Mart-Nisan 1937.
- 23. Muhittin Birgin'e göre Azərbaycan-Türkiye ilişkileri. Sayı: 36, 1937.
- 24. Bizim meramımız. N 1, Mart 1937 .“Berfreing” (“Kurtuluş”). “Kurtuluş” dergisinin almanca elavesi.
- 25 .Azərbaycanda rus koloni siyaseti. (II). Sayı:39, 1938.
- 26. Azərbaycanca rus koloni siyaseti. (III). Sayı: 40, 1938.
- 27. Azərbaycanca rus koloni siyaseti. (IV). Sayı: 41, 1938
- 28. 20-ci yıldönümünde . Sayı: 43, 1938.

Toplam: 28 makale

“MÜSAVAT” BÜLTENİNDE YAYIMLANAN YAZILARI

- 1. Sosyal sistemimizde milli dayanışma. “Müsavat” Bülteni, Berlin, N 2, 1937.
- 2. Milli mücadelede sosyal idealler. “Müsavat” Bülteni, Berlin, Sayı: 3, 1937.

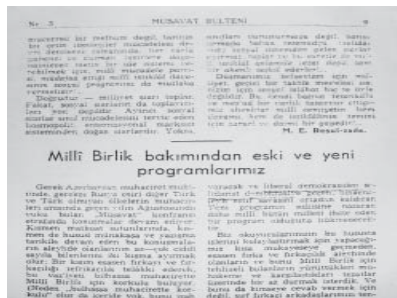
Toplam: 2 makale

M.E.Resulzade'nin “Kurtuluş” dergisindeki “20-ci yıldönümü” makalesi

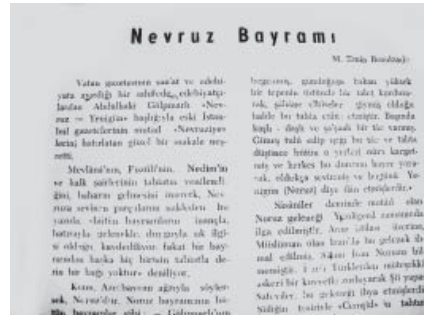
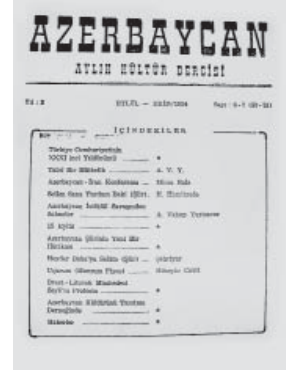
M.E.Resulzade'nin “Kurtuluş” dergisindeki “Tokyo hadisesi münasebetiyle” makalesi

M.E.Resulzade'nin “Müsavat” Bülteninde yer alan “Milli mücadelede sosyal şuarlar”

“AZERBAJYCAN” DERGİSİNDE YAYIMLANAN MAKALELERİ (1952-1955)

1. Azerbaycan Cumhuriyeti hakkında genel bilgi. Yıl-1, Sayı:1, Nisan 1952, s. 4-7.
2. Nizami’de türklük. Yıl 1, Sayı:2, 1 Mayıs 1952, s. 3-6, s.13.
3. Doğu İslam Medeniyetinde Azerbaycan’ın rolü (Nizami adlı eserinin giriş, önsöz bölümünden). Yıl 1, Sayı:3, 1 Haziran 1952, s. 3-5.
4. Yaşlı kadın ve Sultan Sencer. Yıl-1, Sayı: 3, 1 Haziran 1952, s. 8-9. (Nizamının “Sırlar Hazinesi” adlı eserinden).
5. Azerbaycan basınının kurucusu. Yıl-1, Sayı:4, 1 Temmuz 1952, s. 2-3.
6. Doğu İslam medeniyetinde Azerbaycan`ın rolü. II. Yıl-1, Sayı:4,1 Temmuz 1952, s. 9-10.
7. Her yönüyle ruslaştırma siyaseti. Yıl - 1, Sayı: 5, 1Ağustos 1952, s. 2-5.
8. Dede Korkut destanları. Yıl- 1, Sayı: 6, 1 Eylül 1952, s. 2-5 .
9. Büyük kompozitor Hacıbeyli Üzeyir. Yıl-1, Sayı: 8, 1 Kasım 1952, s. 8-9.
10. Milli Azerbaycan Şurasının başvurusu. Yıl-1, Sayı: 8 Kasım 1952, s. 22-23 (29 Kasım 1918 Bakü’de “Azerbaycan” gazetesinden).
11. Çekil bir yana,sakinleş. Yıl-I,Sayı: 10, Ocak 1953, s. 9 (“Füyuzat” dergisi, Sayı: 30, 19 Ekim 1907).
12. Milli dayanışma. Yıl-1, Sayı: 12, 1 Mart 1953, s. 2-5.
13. Azerbaycan’da Mimarlık Anıtları. Yıl-2, Sayı: 5 (17), Ağustos 1953, s. 6-7.

14. Dede Korkut Oğuznameleri. Yıl-2, Sayı: 7 (19), Ekim 1953, s. 26-27.
15. Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti. Yıl-2, Sayı: 7 (19), Ekim 1953, s. 4-8.; Tekrar "Azerbaycan" der. yıl-22, Sayı: 208, 1973.; Tekrar "Azerbaycan" der., yıl-32, say 246, Ekim-Kasım-Aralık 1983, (Berlin'de çıkan «İstiklal» gazetesi, 29 Ekim 1933-den).
16. Kurtulan Şark'ın sembolü. Yıl-2, Sayı: 8-9 (20-21), Kasım-Aralık 1953, s. 2-3
17. Cevad Han'ın şehit olmasının 150'nci yıldönümü. Yıl-2, Sayı: 10-11 (22-23) Ocak-Şubat-Mart 1954, s. 36-37.
18. Nevruz Bayramı. Yıl-2, Sayı: 12 (24), Mart 1954, s. 5-7.
19. Azerbaycan Davası. Yıl- 3, Sayı: 2-3 (26-27), Mayıs-Haziran 1954, s. 3-6.
20. Merhum Ayaz İshak için. Yıl-3, Sayı: 4-5, (28-29) Temmuz-Ağustos 1954, s. 6-9.; Tekrar Muhammet Ayaz İshaki: hayatı ve faaliyeti, H. Tahir Çağatay, Ali Akış. Ankara 1979, Sayı: 316-319.
21. Azerbaycan mimarlık anıtları. Yıl- 3, Sayı: 8 (32), Kasım 1954, s. 9-13.
22. İdealistler, Opportunistler, Bozguncular. Yıl-3, Sayı: 9 (33), Aralık 1954, s. 3.
23. Azerbaycan'da mimarlık anıtları. Yıl-3, Sayı: 9 (33), Aralık, 1954, s. 7- 10.
24. Fethalibeyli'nin öldürülmesi ile ilgili yaptığı konuşma. Yıl-3, Sayı: 9 (33), Aralık 1954, s. 11.
25. Şirvanlı Hakani. Yıl-3, Sayı: 9 (33), Aralık 1954, s. 19-21.
26. Azerbaycan Cumhuriyetinin büyük devlet'ler tarafından tanınması. "Azerbaycan" der. yıl-4, Sayı:10-11(34-35), Şubat 1955, s. 2-4.

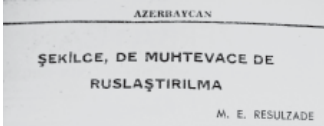

İmparator prensibi mülkiyet esasının medeniyet tarihinde oynadığı rol mahlûdur. XVIII. ci asrın sonlarıyla XIX. ncü asrın başlarına m. felsefe ve estetik sahasında görülen parlık muvafakiyetle beraber; onlarla birlikte yürüyen sanayi inkişafı neticesinde bertakiller ile İktisadi gelişmeyi doğuran da medeniyet olmuştur. Saas sahasında Fransız inkişafının ilân ettiği «Anan hakları» l tesinde, iktisat sahasında da Mançester okulu mensup fikirler hürük geçiş, burak yavaş» şeklindeki formülleriyle emsalandırı şipler burjuva inkişaflarında kahramanlık yaratan liberal d irtininin esasını teşkil etmişlerdir.

son. Orta Zaman geriliğinin atması, dinî ve iktisadi üç katlı sar isaret kayıtlarından kurulan ve feodal emniyet içinde layık oldu şş mevkinin veren kuvvet liberalizmin safiri olmuştur.

berleşme, devletin vatandaş üzerindeki hâkimiyetini an az derceye . onu yalnız «kâhîl köylük ile haric emniyeti temin eden, emniyet inde ve kontrollünde bir mülküne girmek istemeyi; dinin dünyâ d n ayrılığını talep edecek, vicdanın her türlü tasviteye azadlık ne alma; İktisadi esbaha dahil şahıs teebbülünün istiklâline birer mülkiyetin kut-vilgini ilân etmiştir.

berahilinde esas ider, ferdin em ek köylüğü ve devletin outandığı andaki karşılık mülküneba em an mülkâhâdîr. Şah d tebbülü mülkiyet hakkını erib ve tabii olan herhanet devlet mülkâhâdî

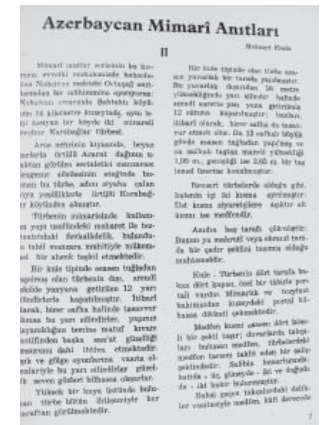

Kendilerine her iki yalıtı taktilde Rusya'da iktisara gelen B r, en sonda bütün dünyayı Ruslaştırmağa müteveccih olan rini, milliyet meselesinde ortaya attıkları meşhur formülle p k istediler. Sovyetler Birliğinde, kültürün "Formaca mill, m Sosyalist, olmasi üzerinde ısrar ettiler.

Sovyetler Birliğine dahil bulunup sayıları 40 milyonu hakhy lerinde bu formülün tatbikatına ne gibi bir neticeye vardığı

ir, bu yavrudur. O milliyettir, bu millet tir.

İnsanlar, adedleri, tarihleri, dinleri, vatanları ve saireleri bir ol 'ir milliyet teşkil ederler; fakat bir milletin millet hi menî umumî şuur ve kolektif (mâşeri) iradesinin teessüsüne b u line yalnız "kâhîl hafıza, vazifesini gören organın tepkikkülü ü gelir. Bu organ muhtelif zamanlara göre değişir. Orta çağlı ratifeyi feodal zümre görüyor, milliyetin sosyal hayat ve ge şil kayd ve zapteden "hafıza, han sarayları ile gıvalıye kalâ şibaret olup kalyordu. Zamanın değişmesiyle, tabii olarak l a değişti. Burjuvazinin zuhuriye feodal sistem dâhıld. Mar erkizi "kalâ, lerden şehirlere geçti. Şehirlerde yetişen müne are milletın şuurunu terbiye ve iradesini temsil eden bir s t

M.E.Resulzade'nin "Azerbaycan" dergisindeki yazıları

27. Mirza Fethali Ahuntzade. Yıl-4, say 10-11 (34-35), Ocak-Şubat 1955, s, 14-16.
  28. Azərbaycan mimarlık anıtları. (III). Yıl-4, Sayı: 10-11 (34-35), Ocak-Şubat 1955, s. 21-25.
  29. Meşrutiyet dönemi Azərbaycan devlet adamları. Yıl-4, Sayı: 10-11 (34-35) Ocak-Şubat 1955, s. 33-35,
- Toplam: 29 makale**

AZERBAIJAN
ATLIL KÜLTÜR DERCİSİ

Yıl: 4   TEMMUZ - AĞUSTOS/1954   Sayı: 4-5 (38-39)

İÇİNDEKİLER

Müslim Məhərrabəliyev	*
Halkın İstisna Öyküsü	Mirza Bala
Azərbaycan İstisna Öyküsü	Mirza Bala
Hər İstisna Öyküsü	Mirza Bala
Azərbaycan İstisna Öyküsü	Mirza Bala
Tarixi Xəbərlər	Cəfər Həsənov
Müslim Məhərrabəliyev	*
Həftəlik	*

AZERBAIJAN
ATLIL KÜLTÜR DERCİSİ

Yıl: 4   SEYDİL - EKİM/1954   Sayı: 6-7 (40-41)

İÇİNDEKİLER

Təhsil və Təhsilçilər	*
Fəaliyyət Mərkəzi	A. V. Y.
Azərbaycan İstisna Öyküsü	Mirza Bala
Səlim Səlim Yarımlı (Şiir)	H. Həsənov
Azərbaycan İstisna Öyküsü	Mirza Bala
12 İyün	A. Vəliyev
Azərbaycan İstisna Öyküsü	*
Həftəlik	*
Uğur (Məmməd Piyal)	Əliyev Cəfər
İstisna Öyküsü	*
Azərbaycan İstisna Öyküsü	*
Həftəlik	*

AZERBAIJAN
ATLIL KÜLTÜR DERCİSİ

Yıl: 4   KASIM/1954   Sayı: 8 (42)

İÇİNDEKİLER

Azərbaycan İstisna Öyküsü	*
Müslim Məhərrabəliyev	A. V. Y.
Şiir Öyküsü	*
Azərbaycan İstisna Öyküsü	Mirza Bala
Azərbaycan İstisna Öyküsü	M. Əliyev
Bir gün (Şiir)	Əliyev Cəfər
Ötən (Şiir)	H. Həsənov
Həftəlik	Şiir
Azərbaycan İstisna Öyküsü	A. Vəliyev
Həftəlik	Əliyev Cəfər
Tarixi Xəbərlər və Vətənlər	*
Müslim Məhərrabəliyev	*
Həftəlik	*

“Azərbaycan Yurt Bilgisi” dergisi

1. Şirvanlı Hakani. “Azərbaycan Yurt Bilgisi”, c. 4, Sayı: 37, Şubat 1954, s. 2-10

1 makale

“Dünya” gazetesi

1. Stalinle ihtilal hatıraları. 21/05/1954-20/6/1954.

“Türk Yurdu” dergisi

İstanbul

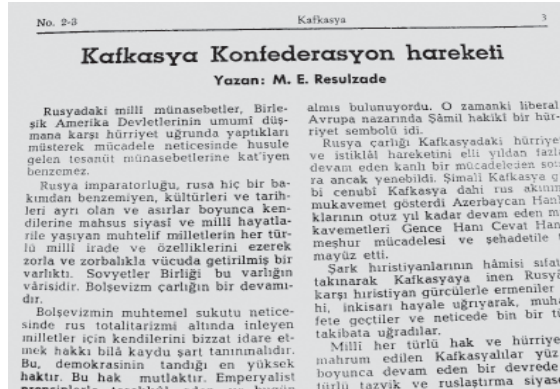
1. Edebi bir yazı I. “Türk Yurdu”, Sayı: 240, Ocak 1955, s. 526- 530.
2. Edebi bir yazı II. “Türk Yurdu”, Sayı: 241, Şubat 1955, s. 607-613.

2 makale

MÜNİH'DE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YAYIMLANAN "KAFKASYA" DERGİSİNDEKİ MAKALELERİ

1. Azerbaycan'a hitap. Sayı: 1, 1951.
2. Kafkasya Konfederasyon hareketi. Sayı: 2-3, 1951.
3. Kafkasya sorunu. Sayı: 6, 1952.
4. Kafkasya sorunu. Sayı: 7, 1952.
5. Kafkasya sorunu. Sayı: 9, 1952.
6. Kafkasya sorunu. Sayı: 10, 1952.
7. Azerbaycan şairi Nizami ve dünyanın bugünkü durumu. Sayı: 13, 1952.
8. Kafkasya sorunu. Sayı: 14, 1952.
9. Vezirli Necef bey. Sayı: 15, 1952.
10. Tüm Kafkasya bölgesindeki siyasetin ana noktaları. Sayı: 17, 1952.

Not:10 makale

MÜNİH'DE TÜRKÇE YAYIMLANAN "BİRLEŞİK KAFKASYA" DERGİSİNDEKİ YAZILARI

1. Türk ellerinin davası. Sayı: 11-12, 1953.
2. Azerbaycan istiklalinin ilanı. Sayı: 5- (22), 1953.
3. Tarihi bir olayın anlamı. Sayı: 1-2 (18-19), 1953.

Toplam: 3 makale

ANSİKLOPEDİ VE TOPLULARDA HAZIRLADIĞI YAZILAR

1. Türkiye (Türkçe)

1. Mehmet Emin Resulzade. “Azerbaycan”. “İslam-Türk Ansiklopedisi”, C.1, İstanbul 1941, s. 702-703.
2. M.E.Resulzade.Azerbaycan, Etnografya, Tarih. “İslam –Türk Ansiklopedisi”, C. 1, İstanbul 1941, s. 712-720.
3. Azerbaycan, Lehçe. “ İslam-Türk Ansiklopedisi”, C. 1, İstanbul 1941, s. 746-749.
4. M.E.Resulzade, Dr.Abdulkadir Karahan.”Fuzuli muhiti ve şahsiyeti”. Bülten c. XIII, Sayı: 52, Ekim 1949, s. 845-848 (Kitap tanıtım).

2. Büyük Britanya (İngilizce):

5. Büyük Britanya’da, Londra’da ingilizce olarak yayımlanan “Britanya Ansiklopedisi”nde Müsavat Partisi`nin Kuruluş tarihi ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti`nin oluşumuna ait makalesi yer almıştır.

3. ABD (ingilizce):

6. Nev-York’ta ingilizce olarak yayımlanan “Ukrayna” toplusunun 1951 yılında çıkan 3 -cü sayısının VII cildinde “Azerbaycan Cumhuriyeti” makalesi yer almıştır.

Toplam: 6 makale

**M.E. RESULTADE'NİN VEFATINDAN SONRA
“AZERBAJYAN” VE “TARİH” DERGİLERİNDE
YAYIMLANAN YAZILARI**

1. 20'inci Yıldönümü. “Azerbaycan” der., yıl-27, Sayı: 226, Nisan-Mayıs-Haziran 1978, s. 6-8. (“İlham kaynağı” dergisi, Berlin, s.1 Mayıs 1938-den).
2. Büyük yalan. “Azerbaycan” der. yıl-27, Sayı: 227, Temmuz-Ağustos-Eylül 1978, s. 5-7.
3. Kurtulan Şark'ın sembolü.”Azerbaycan” der, yıl-30, Sayı: 235, Ocak-Şubat-Mart 1981, s. 11-12.
4. Demokrasi ve Sovyetler. “Azerbaycan” der, yıl-33, Sayı: 248, Nisan-Mayıs-Haziran 1984, s. 7-9.
5. Milli mücadelede sosyal şiarlar. “Azerbaycan” der, yıl-33, Sayı: 249, Temmuz-Ağustos-Eylül 1984, s. 8-14. (“Milli Azerbaycan Müsavat Halk Parti'si” bülteni, Kasım 1937 Berlin); Tekrar, «Azerbaycan» der., yıl-40, Sayı: 282, Kasım-Aralık 1991, s. 8- 12.
6. Mayıs duyguları. Yıl-4, Sayı: 12 (36), Mart 1955. s. 2; Tekrar: Azerbaycan der., yıl-27, s. 226, Nisan-Mayıs-Haziran 1978, s. 9.
7. Edebi bir hadise. yıl-4, Sayı: 6-7 (42-43), Eylül-Ekim 1955, s. 2-5.
8. Arkadaşım Ayaz. Milli mücahit ve milli edip. İstanbul 1955, s. 29-32.
9. Ne büyük bayram. “Azerbaycan” der., yıl-7, Sayı: 2-3 (74-75), Mayıs-Haziran 1958, s. 7-8. (“Azerbaycan” gazetesi, Bakü, 28 Mayıs 1919-dan).
10. İman günü. “Azerbaycan” der., yıl-7, Sayı: 2-3 (74-75), Mayıs -Haziran 1958, s. 34-35 (“İstiklal” gazetesi, Berlin, 28 Mayıs 1932-den).
11. Ana hatları ile istiklalden günümüze kadar çağdaş Azerbaycan tarihi. Yayına hazırlayan: Muhitdin Nalbatoğlu, “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 49, Ocak 1991, s. 26-29.
12. Çağdaş Azerbaycan tarihi II. “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 50, Şubat 1991, s. 52-54.
13. Çağdaş Azerbaycan tarihi III. “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 51, Mart 1991, s. 31-33.
14. Çağdaş Azerbaycan tarihi IV. “Türk Dünyası Tarih” dergisi, Sayı: 52, Nisan 1991, s. 43-45.
15. Çağdaş Azerbaycan tarihi V. “Türk Dün. Tarih” dergisi, Sayı: 53, Mayıs 1991, s. 23-26.

16. Çağdaş Azerbaycan tarihi VI. “Türk Dün. Tarih” dergisi, Sayı: 54, Haziran 1991, s. 29-33.

Toplam: 16 makale

**“TÜRK BİRLİĞİ» DERGİSİNDE YAYIMLANAN
YAZILARI**

1. Kardeş Türkiye! Başın sağolsun!. “ Türk Birliği” Der. Yıl-1, Sayı: 7- 8. Ekim-Kasım 1966, s. 15-19.
2. Sovyetler`de kan ve vahşet. Yıl-1, Sayı: 12, Mart 1967, s. 11-12.
3. Hürriyet meydanı- aklımda kalanlar. Yıl-2, Sayı: 13, Nisan1967, s. 36-39.
4. Azerbaycan hareketinde Topçubaşı Ali Merdan Bey`in yeri. Yıl-2,- Sayı: 16 Temmuz 1967 s.33-35
5. Yusuf Akçora. Yıl-2, Sayı: 17, Ağustos 1967, s. 38-39.
6. Kara gün münasebeti ile. Yıl-2, Sayı: 18, Eylül 1967, s. 36-39.
7. Yeni Türkiyenin zaferi.Yıl-2. s. 19, Ekim 1967, s. 31-33.
8. İbni Sina hatırası. Yıl-2, Sayı: 20-21, Kasım-Aralık 1967, s.57-58.
9. Azerbaycan`da rus koloni siyaseti. Yıl-2, Sayı: 21, Aralık 1967, s.11-38.
10. Komünist`e karşı uluslararası mücadele. Yıl-3, say -22-23, Ocak-Şubat 1968, s. 43-46.
11. Kara günün yıldönümü. Yıl-3, Sayı: 24-25, Mart-Nisan 1968, s. 61-64.
12. 28 Mayıs 1918. Yıl-3, Sayı: 26, Mayıs 1968, s. 17-19.
13. Korkutan islahat.Yıl-3, Sayı: 28, Temmuz 1968, s. 13-16.
14. Lehistan Müsümanları. Yıl-3, Sayı: 30, Eylül 1968, s. 26-29.
15. Ali Merdan Bey`in kabri başındaki konuşması. Yıl-4, Sayı: 37-38, Nisan-Mayıs 1969, s. 29-32.
16. Azerbaycan İstiklalının ilan edilmesi. Yıl-19, Sayı: 200, s. 3-5; Tekrar, “Türk Birliği”, yıl-5, Sayı: 50-51, Mayıs-Haziran 1970, s. 45-47; “Azerbaycan” der. yıl-26, Sayı: 222, Nisan-Mayıs-Haziran 1977, s. 4-6.

M.E. Rezulzade'nin hayatta iken yayımlanan yazılarının genel sayısı:

1. “Şarki Rus” – 3
2. “Hümme't” - 1
3. “Davet`i Koç” -3
4. “İrşad”- 49
5. “Tekâmül” - 39
6. “Yoldaş” -5
7. “Füyuzat” - 2 şiir
8. “Terakki” - 99
9. “Volna” dergisi (rusca) – 1
10. “İrani-Nov”(farsca) (“Yeni İran”) -31
11. “Türk Yurdu” -7
12. “Sebilürreşat” - 7
13. “İkbal” - 113
14. “Şelale” - 3
15. “Basiret” -10 ,
16. “Dirilik” - 8
17. “Yeni İkbal” -11
18. “Kurtuluş” - 1
19. “Açık söz” - 269
20. “Müsavat” (gazete) – 5
21. “Kardeş Yardımı”-1
22. “Zaman” -1
23. “Bizim Yol” (rusca) -1
24. “İstiklal” mecmuesi 2
25. “İstiklal” (gazete) - 8
26. “Azerbaycan” -58
27. “Yeni Kafkasya” - 216
28. “Azeri Türk” - 20
29. “Odlu Yurt” -45
30. “Bildiriş”- 2
31. “Azerbaycan Yurt Bilgisi”-2
32. “Promete” (fransızca) -15
33. “Vshod”(lehce ve ingilizce) -3
34. “Roçnik Tatarski”(lehçe) -1
35. “Gortsı Kafkaza” (“Kafkas Dağlıları”) (rusca) - 7

36. “Kuzey Kafkas” – “Severniy Kafkaz”- (rusca ve türkçe) - 9
  37. “İstiklal” (Berlin) - 30
  38. “Kurtuluş”(Berlin) –28
  39. “Müsavat” (Berlin) (Bülten) - 2
  40. “Azerbaycan” (Ankara) - 29
  41. “Türk Yurdu” - 2
  42. “Dunya” gazetesi - 1
  43. “Kafkasya” - 10
  44. “Birleşik Kafkasya”(türkce) -3
  45. “Birleşik Kafkasya” (rusca) - 3
  46. ”Kafkas” (rusca) - 2
  47. Ansiklopediler -6
- Toplam: 1174 (Bin yüz altmış bir)**

Not: M.E. Resulzade'nin “Kafkasya” (türkce ve rusca), “Birleşik Kafkasya” (türkce ve rusca), “Promete”, “Vshod”, “Kuzey Kafkas” – “Severniy Kafkas”, ”Rocnik Tatarski “, “Kafkas”, “Qortsi Kafkasa” (Kafkas Dağlıları) dergilerinde yayımlanan yazuları N. Yagublu tarafından toplanmıştır.

Not: M.E. Resulzade'nin yaşadığı dönemde 27 kitabı (onlardan 6'sı Azarbaycan'da, 11'i Türkiye'de, 4'dü Fransa'da, 2'si Almanyada, 2'si Polonya'da, 2'si İran'da), 6 tercümesi (farscadan ve ruscadan), 9 şiiri yayımlanmıştır. Ayrıca iki piyes yazmıştır.

Nesiman YAGUBLU

1962’de Zengilan bölgesinin Zengilan köyünde doğdu. Bakü Devlet Üniversitesi ve Sankt-Petersburg Üniversitelerinde okudu. Halen Bakü Devlet Üniversitesinde doçent ve tarih doktorudur. 1991’de Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan’ın saygın ve görkemli devlet adamı, Azerbaycan Milli Kurtuluş Harekatı’nın ideologu Mehmet Emin Resulzade hakkında yazdığı tarihi kitabı yayımlanmıştır.

Bu çalışmasından önce 1990’da, Stalin döneminde Azerbaycan’da yapılan katliamlar hakkında kaleme aldığı “Ağrılı ömürler” (“Acılı yıllar”) adlı tarihi kitabı yayımlanmıştır. Her iki kitap uzun yıllar Sovyetler Birliği’nde yasaklanmış mevzu olmuş ve ilk defa araştırılmıştır. Sonraki yıllarda N.Yagublu’nun aşağıdaki tarihi kitapları yayımlanmıştır:

1. Hocalı Soykırımı. Bakü, 1992
2. “Müsavat” Partisinin Tarihi. Bakü, 1997.
3. Azerbaycan Milli İstiklal Mücadelesi ve Mehmet Emin Resulzade. Bakü, 2001.
4. Azerbaycan Lejyonerleri. Bakü, 2002.
5. Azerbaycan-Polonya ilişkilerinde Mehmet Emin Resulzade’nin rolü. Bakü, 2007.
6. Bakü’nün Kurtuluşu. Bakü, 2008.
7. Abdurrahman Fetalibeyli-Düdenginski. Bakü, 2008.
8. Türkiye’nin Azerbaycanlılara Bağımsızlık Mücadelesi’ne desteği - (Sovyetler Birliği döneminde: 1920-1991). Bakü, 2011.
9. Ermeniler Türklere Karşı (rus arşivlerinden). Bakü, 2012.
10. Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi. Bakü, 2013.
11. Kafkas İslam Ordusu ve Nuri Paşa’nın Azerbaycan’daki İzleri. Bakü, 2013.
12. Azerbaycan muhaceret basını. Bakü,2014

Bunlara ilave olarak rusca ve Türkiye türkçesinden bazı eserleri de Azerbaycan diline çeviren Nesiman Yagublu H.Z.Tağıyev adına Milli Ödülü’nün, H.Zerdabi adına Ödül ve Ali Medya ödüllерinin sahibidir.

Yazarın e-mail adresi: nasiman62@mail.ru

**Yazar, kitabın hazırlanması ve tasarımında emeyi geçen
Yayınevi`nin müdürü Sevda Mikayıkızı`na ve
Şamil Kurbanov`a teşekkür eder.**

*Bir kere yükselen bayrak,
bir daha inmez...*

M. Emin RESULZADE

